

**Ю.І.Корнієвський, М.С.Фурса, В.Г.Корнієвська,
В.І.Мозуль, О.А.Рижов, С.Г.Охріменко,
Н.Ю.Богуславська**

ЦІЛЮЩА ХОРТИЦЯ

**Ю.І.Корнієвський, М.С.Фурса, В.Г.Корнієвська, В.І.Мозуль,
О.А.Рижов, С.Г.Охріменко, Н.Ю.Богуславська**

ЦІЛЮЩА ХОРТИЦЯ

Запоріжжя - 2009

УДК 615.322(210.7:477.64-21)
ББК 28.59
Ц 60

Рецензенти:

А.Г. Сербін, завідувач кафедри ботаніки Національного фармацевтичного університету, доктор фармацевтичних наук, професор;

В.О. Лях, завідувач кафедри садово-паркового господарства та генетики рослин Запорізького Національного університету, доктор біологічних наук, професор.

Автори:

Корнієвський Юрій Іванович, кандидат фармацевтичних наук, доцент, завідувач курсу фармацевтичної ботаніки Запорізького державного медичного університету;

Фурса Микола Сергійович, доктор фармацевтичних наук, професор, завідувач кафедри фармакогнозії Ярославської державної медичної академії;

Корнієвська Валентина Григорівна, кандидат фармацевтичних наук, старший викладач кафедри фармакогнозії з курсом ботаніки Запорізького державного медичного університету;

Мозуль Валентина Іванівна, кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри фармакогнозії з курсом ботаніки Запорізького державного медичного університету;

Рижов Олексій Анатолійович, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри медичної та фармацевтичної інформатики;

Охріменко Світлана Григорівна, завідувач відділу охорони природи Національного заповідника "Хортиця";

Богуславська Наталя Юрійівна, лікар I категорії 5 пологового будинку м.Запоріжжя.

Ц 60 Цілюща Хортиця. Монографія. - Запоріжжя:
Вид-во ЗДМУ, 2009. - 552 с.

Затверджено до друку на засіданні Центральної методичної Ради Запорізького державного медичного університету, протокол №1 від 25 вересня 2008 р.

УДК 615.322(210.7:477.64-21)
ББК 28.59

ISBN 966-417-041-0

© Запорізький державний
медичний університет, 2009

Ця книга являє собою багаторічну працю по вивченню флори острова Хортиці колективом співробітників кафедри фармакогнозії з курсом ботаніки Запорізького державного медичного університету, Національного заповідника "Хортиця" .

Острів Хортиця - унікальна пам'ятка природи. На порівняно невеликій його території (2329,92 га) можна зустріти рідкісні геологічні утворення, а також еталони всіх ландшафтів, притаманних запорізькому краю: наскальну рослинність, рештки яружних лісів, ділянки цілиних степів і дніпровських плавнів.

На острові, по даним авторів, росте 1090 видів рослин у складі 121 родини та 517 родів.

У визначнику рослин України включено 4997 видів у складі 189 родин і 997 родів. Порівнюючи ці дані, можна зробити висновок, що 21% вищих судинних рослин знаходиться у Національному заповіднику "Хортиця". Північна частина Хортиці - царство степів. Грунтові та кліматичні умови сприяли збереженню ряду рослин з обмеженим районом поширення - так званих ендемів. Їх на острові знайдено біля 105 (за системою, розробленою Петрученку В.І.): чебрець дніпровський, цибуля савранська, жовтозілля дніпровське, волошка дніпровська тощо.

Тут є розкішні ділянки ковилових степів. Вони збереглися, головним чином, по схилах балок та вузькою смугою вздовж північного та західного узбережжя. Природні ліси на Хортиці розташовані по балках, на крутих схилах на півдні (пристінні ліси) і в заплавах (заплавні ліси). Ці ліси - рештки величезних лісових масивів, що колись вкривали острів.

Лугова рослинність посідає порівняно незначне місце в зеленому покриві острова. Зустрічається вона, в основному, в прибережній частині і між водоймами.

Південна частина Хортиці - царство плавнів. Багатство водоймищ сприяє розвитку водно-болотяної рослинності, яка надає особливої принадності плавневим краєвидам. Є тут релікти - водяна папороть, водяний горіх.

Більше 800 видів рослин використовуються в офіційній та народній медицині.

В цій роботі приведений реєстр рослинного світу острова Хортиця, визначена характеристика рослинності: степової, лісової, плавневої. Приводиться розділ лікарських рослин більше як 340 видів, в ньому стисло описані ботанічні ознаки, хімічний склад, фармакологічні властивості та застосування в медичній практиці. Книга проілюстрована більше 300 фото рослин в природних умовах і в культурі.

Рослинність острова Хортиця - це національна гордість України, своєрідний храм під відкритим небом. Балки, урочища, переліски, мальовничі степові схили з унікальною рослинністю, яка збереглася переважно в заповідниках - природних музеях просто неба.

Пропонується інтелектуальна екскурсія читачеві з метою не лише споглядати, а й брати активну участь в охороні унікальних шедеврів еволюції. Збереження бодай одного їх виду, що еволюційно вимирає, - це велика данина науці, планеті й суспільству.

Щоб флора Хортиці залишалась багатю унікальними видами, кожен з нас повинен нести відповідальність за розумне і бережливе ставлення до рослин, до чого й закликає ця книга.

Книга рекомендована для викладачів, провізорів, фармацевтів, лікарів, студентів вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів III -IV рівня акредитації та всім, хто турбується про своє здоров'я.

Свою скромну працю присвячуємо нашому вчителю, завідувачу кафедри фармакогнозії ЗДМУ, науковому співробітникові Національного заповідника "Хортиця", патріоту рослинного світу острова Хортиця, кандидатів біологічних наук, доценту КЛАВДІЇ ЄВГЕНІВНІ КОРЕЩУК (1909 - 1998) за багаторічну консультативну допомогу при визначенні і описі рослинних фітоценозів острова Хортиця.

"Птахи і звірі, квіти і дерева благають до людини: збережи, де стоїш, де живеш - на відстані погляду та голосу, хоч би на віддалі простягнутої руки! І твій особистий активний простір, помножений на мільйони, стане охоронним простором Вітчизни, помножений на мільярди - охоронним простором світу".

ЕКОЛОГІЧНИЙ МАНІФЕСТ

В С Т У П

Хортиця - надзвичайно гарний мальовничий острів. З обох боків омийтий широким і могутнім Дніпром, оточений високими кам'яними скелями, піщаними берегами, вкритий зеленим лісом та синьоокими озерами, прикрашений різнобарвними квітами. Дивовижний краєвид та славна історія привертають увагу до Хортиці мешканців міста Запоріжжя, мандрівників з різних куточків України та світу.

Унікальність Хортиці полягає ще й у тому, що цей Національний заповідник розташований у межах надто індустріалізованого міста Запоріжжя, яке пишається цим островом скарбів природи.

Заповідна справа є пріоритетною сучасною природоохоронною політикою України. Концепція розвитку заповідної справи передбачає вдосконалення мережі природно-заповідних територій, системи керування ними та зростання їх суспільного значення для розвитку держави. Природнозаповідний фонд України включає біосферні та природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, пам'ятки садово-паркового мистецтва, зоологічні парки, заповідні урочища. Мережа заповідних об'єктів в Україні становить майже 2,4 млн га - це 4% усієї території України.

Природоохоронний рух у Російській імперії було започатковано саме на Запорожжі. Першою, і довгий час єдиною, громадською організацією екологічного спрямування було "Хортицьке товариство охранителів природи", засноване 21 травня 1910 р. Ініціатором його створення був викладач природознавства й російської мови Центрального Хортицького училища Петро Пилипович Бузук.

1. Загальні дані про Національний заповідник "Хортиця"

Як видно з самої назви заповідника, основу його території складає о. Хортиця (карта-схема). Острів Хортиця - це унікальна історико-культурна і природна пам'ятка, найбільший острів долини Дніпра. Довжина його 11,2 км, а ширина - до 2,4 км, площа 2329,92 га,

периметр острова 27 км. У 1958 році о. Хортиця оголошено пам'яткою природи місцевого значення.

У 1965 році на о.Хортиця створено Державний історико-культурний заповідник.

У 1974 році частина його території оголошена Державним геологічним заказником : "Дніпровські пороги", порожиста ділянка Дніпра, куди входять південна частина острова Хортиця, острів Байда, скелі Стог-1 і Стог-2 та кам'яні стовпи в нижньому б'єфі ГЕС. Це характерні відшарування докембрійських кристалічних порід, наскельна рослинність, залишки байрачних лісів, ділянки цілих степів і дніпровських плавнів.

З 1993 року Державному історико-культурному заповіднику надано статус Національного.

До складу Національного заповідника "Хортиця", крім острова Хортиця, входять і прилеглі до нього острови та скелі: острів Розсьобін, Дубовий, острови Близнюки, скеля Середня, острови Три Стоги, Байда та урочище Вирва (на правому березі Дніпра).

Загальна площа заповідника - 2359,34 га.

Хортиця - унікальна пам'ятка природи. На території заповідника охороняються цінні природно-територіальні комплекси: заплавні ліси та луки, справжні та петрофітні степи, скелясті відшарування гранітів, балки, висячі болота та озерні комплекси.

Флора і фауна Хортиці відрізняються значною видовою різноманітністю (21% від загальної кількості флори України та 48% від загальної кількості фауни хребетних тварин України).

На території острова зареєстровано близько 1090 видів вищих судинних рослин, серед яких 105 ендемічних, 29 видів вищих судинних рослин занесені до Червоної книги України, 11 - до Європейського Червоного списку, 10 рослинних угруповань занесено до Зеленої книги України.

Природна рослинність збереглася лише на 25% території острова, але у зв'язку з відсутністю в місті розвинутої паркової зони і високою його загазованістю, острів піддається інтенсивному рекреаційному використанню, що приводить до деградації та загибелі рослинних угруповань.

Природничо-навчальні дослідження, які проводилися раніше на острові, носили короткочасний експедиційний характер, а з 2000 року на острові працює біостанція Запорізького Національного університету. З організацією у структурі НЗХ (Національний заповідник "Хортиця") науково-дослідного відділу природи дослідження стали системнішими.

Проте, при всій очевидності історичних пам'ятників культури, проблему відродження природи о. Хортиця неможливо вирішити, доки не

складено повний список цінних ділянок, що збереглися, і не налагоджена система їх охорони і використання. У 1995 році створена геоботанічна та ландшафна карти острова у великому масштабі. На сьогодні питаннями рекультивациі, обстеження, карт відновленого рослинного покриву, проектів та проектних рішень, пошукових експедицій займаються співробітники заповідника та фахівці Дніпропетровського Національного Університету (звіт доц.Л.П.Мицика щодо відновлення ценозів на колишніх сільськогосподарських угіддях) та Інститут географії НАНУ (проводили комплексні дослідження на замовлення НЗХ (звіт та карти відновленого рослинного покриву).

Існує проблема відновлення порушених ландшафтів "перлини" м. Запоріжжя і всієї України. Враховуючи все вищевикладене, ми вирішили провести інвентаризацію рослин острова Хортиця. Дослідження проводилися співробітниками кафедри фармакогнозії спільно із співробітниками Національного заповідника "Хортиця" під керівництвом доцента, кандидата біологічних наук Корещук К.Є. впродовж 1978 - 1998 років, а тепер цю роботу продовжують її учні та послідовники.

2. Фізико-географічна характеристика острова Хортиця

Острів Хортиця. Суперечливі дані щодо походження назви. Одні вчені вважають, що острів дістав назву на честь міфічного повелителя сонця Хорса, який був у великій шані у стародавніх слов'ян, інші - що ця назва пов'язана з положенням острова між двома руслами Дніпра і походить від тюркського слова "орта", що в перекладі на українську означає "середній". Витягнутий острів з півночі на південь. Частина острова, де знаходиться Зміїна печера і Чорна скеля, підносяться над рівнем моря на 42 м, а ближче до центру острова біля балки Совутиної - на 58 м (висотні відмітки відповідно до наявних картографічних матеріалів). У цій підвищеній частині острова граніти виходять на поверхню.

Острів Хортиця лежить приблизно на 47°42' північної широти, 37°05' східної довготи. Острів Хортиця - частина загального плато, нині оточена з усіх боків водами Дніпра. Окремі скелі, що омиваються Дніпром, острів Мала Хортиця в руслі Старого Дніпра є відторженням від масиву нинішнього о.Хортиця.

У геоморфологічному відношенні о.Хортиця належить до Гуляйпільської акумулятивної розчленованої рівнини, яка є частиною Запорізької рівнини.

Рельєф о.Хортиця характеризується трьома основними елементами:

1) піднесене плато в центральній частині;

2) круті обривисті схили, прилеглі безпосередньо до старого і нового русел Дніпра;

3) достатньо знижені ділянки - плавні - в південно-східній частині острова.

Провідним елементом рельєфу є плато, представлене в західній частині плоскорівнинними піднесеними ділянками, широко і вузькохвилястими - в центральній частині і дрібногорбистими в східній частині. Найбільш піднесена ділянка плато має абсолютну відмітку 78 м. Мінімальні відмітки рельєфу - в межах рівня Дніпра - знаходяться на ділянках плавнів і по узбережжю острова і складають 16 м над рівнем моря.

Основними чинниками формування рельєфу острова Хортиця були процеси вітрової і водної ерозії і акумуляції.

Ділянки схилів характеризуються певною еродованістю і розчленованою яро-балочною системою. Ступінь і характер розвитку схилів неоднакові. Величина схилів в різних точках коливається від 5-80. Найбільш пологі схили відмічені в місцях переходу плато в плавні. Крутіші схили помітні на північному і південному узбережжях. Тут схили мають майже прямовисний характер до поверхні Дніпра.

Яри і балки, що утворюються на крутих схилах, характеризуються неоднаковим ступенем еродованості. Їх твірні елементи - пологі і слабопологі схили, круті яри, які всюди поросли трав'янистою і чагарниковою рослинністю.

Основними елементами рельєфу тут є глибоко розчленовані ділянки вододільного плато, слабопологі, пологі і похилі схили долин і балок, нарешті, власне долини і балки, добре виражені в рельєфі. Загальний схил поверхні на око ледве помітний і направлений з південного заходу на північний схід.

На території острова спостерігаються виходи ґрунтових вод (10 джерел) на поверхню: у балці Музичній (Холодна криниця), між профілакторієм алюмінієвого комбінату і базою відпочинку комбінату "Запоріжсталь" (Козацька криниця) та інших місцях.

Питання утворення острова до кінця не вивчене. Відомо, що на ділянці між Дніпропетровськом і Запоріжжям річка Дніпро тече в долині прориву тектонічного походження. Тектонічні порушення викликали підвищену тріщинуватість скельних порід, ослаблення їх монолітності, легку податливість їх річковому розмиву.

Геологічно острів Хортиця визначається як гранітний стіл, покритий зверху могутнім плащем м'яких відкладень.

У берегових кручах і ярах оголюються найбільш стародавні в нашій області докембрійські кристалічні гірські породи: граніти, гнейси та ін.

Виходи цих порід - частина українського щита, який входить до складу так званого Запорізького масиву. Запорізький масив - складна структура, що виступає по Дніпру, облямована зі сходу Кінським та із заходу Базавлукським синклінаріями, є нижньоархейським блоком придніпровської серії гнейсів і гранітів в області пізньоархейської складчастості.

Четвертинні відкладення представлені жовтувато-бурими і палевими лесовидними суглинками, супісками і пілеватими пісками золотого і делювіального походження. Сучасний відділ четвертинних відкладень - алювіальні піски, відкладення балок і насипного ґрунту.

Острів Байда (Мала Хортиця) за своїм геологічним походженням аналогічний о.Хортиця.

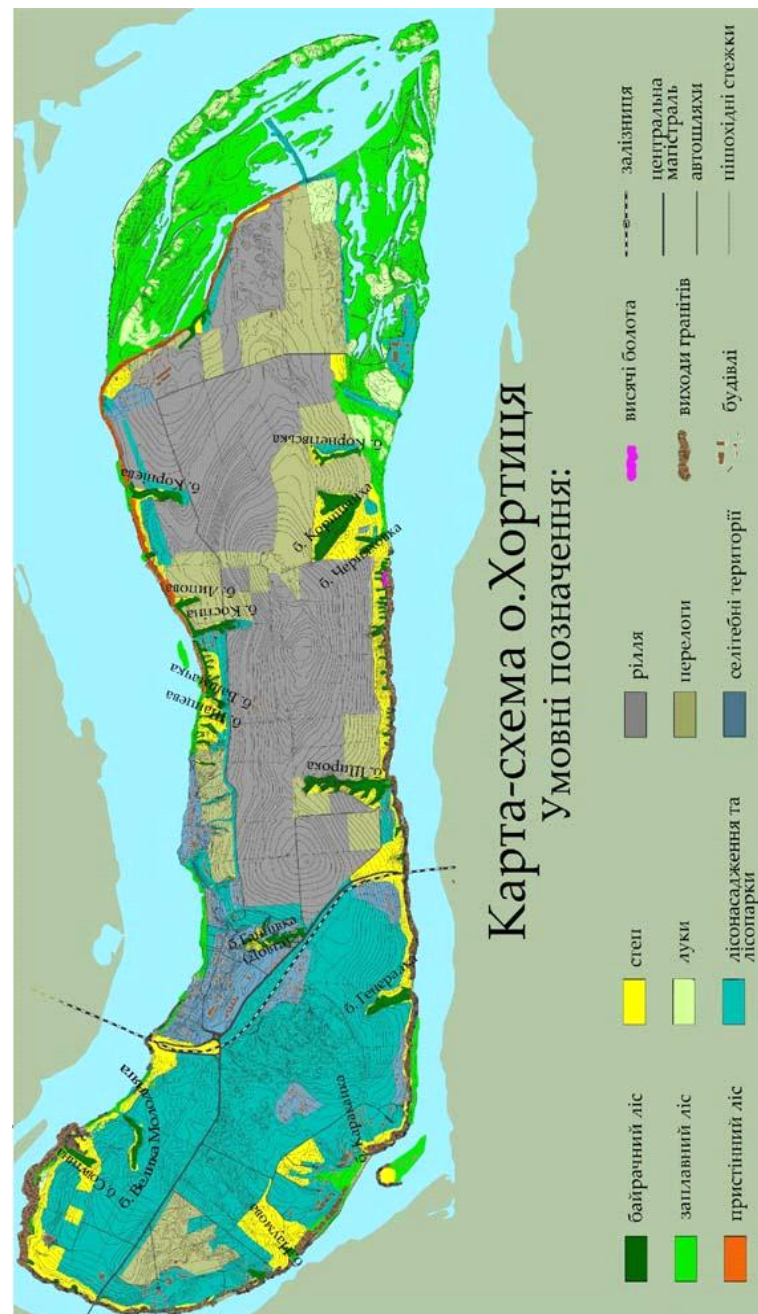
Острів Хортиця за своїм географічним положенням знаходиться у зоні посушливого степу, в її північній частині, в районі недостатнього зволоження. Клімат помірно-континентальний з малосніжною, порівняно холодною зимою та жарким посушливим літом. Середня температура січня складає від $-5,4^{\circ}\text{C}$ на півночі до $-3,8^{\circ}\text{C}$ на півдні (абсолютний мінімум -37°C); липня - відповідно від $+22,6^{\circ}\text{C}$ до $23,5^{\circ}\text{C}$ (абсолютний максимум $+41^{\circ}\text{C}$). Період з температурою $+10^{\circ}\text{C}$ складає 170 днів. Опадів 350-470 мм в рік, найбільша їх кількість приходить на весняно-літній період. Висота сніжного покриву 14 см. При несприятливих кліматичних умовах в квітні - червні бувають суховії, періодично пильні бурі.

Вітри переважають східні і південно-східні, що складають примірно 81% від всіх напрямів вітрів. Середня швидкість вітру: 4-5 м/с, в окремі періоди вона доходить до 20-25 м/с. Повітряний басейн над островом забруднюється викидами підприємств, розташованих на лівому березі Дніпра. Значне забруднення відчувається особливо в місцях, розташованих проти балок Алюмінієвої і Капустянки.

Ґрунтоутворюючі породи на острові Хортиця представлені лесами, лесовидними суглинками, супісками, давньоалювіальними пісками і продуктами вивітрювання граніту. Ґрунти переважно є чорноземами різного ступеня вилуговування.

3. Охорона рослинного світу

Рослинний світ має дуже важливу роль в існуванні і функціонуванні біосфери і життя людей. Нагромадження кисню на Землі почалося тільки з появою зелених рослин. У процесі фотосинтезу рослини виділяють в атмосферу кисень та поглинають вуглекислий газ. Роль зеленої рослини в створенні сприятливих умов для життя людини важко переоцінити.

Рослинний світ налічує близько 500 000 видів, з них близько 300 000 видів вищих рослин. Ботаніки встановили, що приблизно 30 000 видів вищих рослин знаходяться під загрозою знищення. Цілком закономірно, що зі зменшенням зеленої поверхні рослинного покриття кількість кисню в атмосфері також зменшується, а вуглекислого газу - збільшується. Тому кожен десятий вид на Землі потребує охорони.

Недарма російський фізіолог рослин С.П. Костичев, характеризуючи діяльність зеленого листа, писав: " Варто зеленому листку припинити роботу на кілька років, і все живе населення земної кулі, а в тому числі і все людство, загине".

Рослини очищують водний і повітряний басейни від шкідливих домішок, що накопичуються в результаті роботи промислових підприємств і автомобільних двигунів, через надмірне і недбале використання продуктів хімічної промисловості. Вони поглинають і знешкоджують оксиди сірки, вуглецю, азоту, мутагенні і канцерогенні речовини, затримують пилові частинки і завдяки цьому надійно стоять на варті здоров'я людини.

Рослини беруть участь у регулюванні кругообігу води на нашій планеті і тим самим благотворно впливають на клімат.

Людина давно усвідомила свою залежність від світу рослин. Ще в часи фараонів у Давньому Єгипті дерева користувалися особливою шанобою. У дуже багатьох народів найбільш великі і красиві дерева проголошувалися священними, їх пошкодження вважалося найбільшим гріхом і каралося дуже жорстоко. Ідея охорони дерев лежить в основі багатьох старовинних повір'їв та оповідей. Багато харчових, лікарських, декоративних і отруйних рослин вважалися за старих часів божественними, вони присвячувалися тому або іншому божеству. Все це в якійсь мірі сприяло збереженню їх в природі.

Доводиться, проте, констатувати, що на сьогодні деякі рослини, які знаходяться на межі зникнення, стали надзвичайно рідкісними. Одна з причин зникнення рослин пов'язана з господарською діяльністю людини: розорюванням земель, випасом худоби, осушенням боліт, будівництвом міст і промислових підприємств, аеродромів, автомобільних доріг і залізниць, ліній електропередач, нафто- і газопроводів. Все це призводить до відчуження територій, зайнятих природною рослинністю. В результаті деякі види рослин поступово зникають.

Так, наприклад, ковила, притаманна степам. У зв'язку з розорюванням земель степової зони, кількість цих рослин різко скорочується. Справжні степові ділянки сьогодні збереглися тільки в заповідниках, а відтак зникає основний творець українських чорноземів - ковила.

Зараз види ковили - рослини, що зникають на всій території України, релікти степової рослинності. Гарні декоративні рослини, суцвіття використовують для сухих букетів, тому навесні їх масово зривають.

До зникнення ряду видів рослин веде також забруднення атмосфери і гідросфери, деградація ґрунтового покриву, порушення стабільності біологічних систем. Деякі види, що володіють зниженими адаптаційними можливостями, гинуть, не в змозі пристосуватися до змінних умов середовища, не витримавши конкуренції з боку інших видів. Особливо це стосується рослин, що займають обмежені території, - ендеміків.

Через крайню екологічну спеціалізацію вони легко вразливі і тому вимагають до себе особливої уваги.

Робота по збереженню зелених багатств не терпить зволікань. Співробітник Стендфордського університету П. Ерліх в 1984 р. стверджував, що втрата, яку понесе біосфера в найближчі два сторіччя, буде порівняна з катастрофою, що відбулася 65 млн. років назад. Тоді, в пізньому крейдяному періоді, вимерло 52% всіх видів морських організмів і значна частка мешканців суші, зокрема, мабуть, і динозаври. Такий прогноз видається вельми реальним.

Від кам'яного віку до атомної епохи пристосувальна здатність людини майже не змінилася. Тому вчені роблять висновок, що біологічні й емоційні потреби вимагають від людини не знищення навколишнього середовища, а збереження в ньому гармонії й рівноваги. Через це всі зміни в природі можуть бути оцінені й прогнозовані лише з екологічних позицій.

На думку фахівців, багато таких захворювань, як злоякісні новоутворення, захворювання нервової і серцево-судинної систем, органів травлення тощо, пов'язані з порушенням природного середовища, в якому живе людина.

Тривалий вплив людини на рослинний покрив призвело до його зміни, перетворення, а в окремих випадках - до повного знищення. Історія використання лісу - приклад того, як людський вплив може змінити або зруйнувати зелене шатро Землі.

Навколо великих міст і промислових центрів видовий склад флори біднішає, особливо інтенсивного й масового знищення зазнають ранньовесняні декоративні рослини. Серед факторів значного впливу на зміну флористичного складу одне з провідних місць посідає надмірний випас та пожежі. Природне рослинне угруповання - це сукупність багатьох видів рослин, кількісний і якісний склад яких не випадковий. Він є наслідком тривалого природно-історичного розвитку під впливом

клімату, ґрунту, тваринного світу. Такий підбір видів перебуває в найбільш раціональній гармонії з навколишнім середовищем, а через це і є найбільш продуктивний для даної конкретної території. Нераціональні вирубки, пожежі, витогування в поєднанні з кліматичними факторами руйнують згадану стійкість рослинного угруповання, порушують його цілісність, понижують продуктивність. Неабиякої шкоди рослинному покриву завдає випалювання відмерлих решток рослин на пасовищах і сіножатних луках, оскільки кількісно та якісно змінює рослинні угруповання. Таким чином тисячолітній вплив людини на рослинний покрив призвів до заміни природних рослинних угруповань штучними, менш продуктивними, до зміни цілих ландшафтів, до зникнення рослинних угруповань й окремих видів рослин, які назавжди втрачені для майбутніх поколінь.

Серед усіх живих організмів, що населяють нашу Землю, рослини є найбільш беззахисними живими істотами перед наступом технічного прогресу. Вони найменш рухливі і, що найважливіше, мають обмежений вибір нових місць зростання для успішного відтворення собі подібних. Не можуть вони пристосуватися й до шкідливих впливів індустріалізації, у зв'язку з чим окремі види поступово зникають з флори.

Наукою встановлено, що знищені види ніякі людські зусилля відтворити сьогодні ще не можуть, бо рослина кожного виду має свою специфічну молекулярну будову. На його створення потрібні були мільйони років еволюційного процесу. Усвідомлення цього факту покладає на людину великий моральний обов'язок - зберігати всі наявні види рослин на Землі. Це і є засадами руху за охорону рідкісних та зникаючих видів, що охопив наукову громадськість більшості країн світу. Рослинні організми - об'єкти наукових досліджень, природні моделі тих явищ, які повинна розкрити наука в майбутньому і застосувати їх на практиці. Ніхто сьогодні не може стверджувати, що той чи інший вид у майбутньому не принесе й великої практичної користі, яку сьогодні ще не можна передбачити. Адже багато видів диких рослин досі не розкрили перед людиною свого потенційного наукового й практичного значення. А знищення будь-якого виду взагалі унеможлиблює такі перспективи.

Для науки рідкісні й зникаючі види рослин важливі насамперед як об'єкти вивчення й пізнання рослинного світу в цілому, його становлення, формування й розвитку. Загальнобіологічне значення окремих видів рослин проявляється в багатьох аспектах.

Рідкісні і зникаючі види рослин мають велике значення для біологічної науки в цілому й для ботаніки зокрема. Немало питань філогенії, систематики і географії рослин були б нез'ясовані, якби ботаніки не

мали у своєму розпорядженні всієї різноманітності видового складу рослин з території їх поширення.

Велике значення мають окремі види рослин і для різних галузей народного господарства. Незважаючи на інтенсивний розвиток хімії, рослини й досі є основними джерелами лікарської сировини (горицвіт весняний, види валеріани, белладонна, арніка гірська, тирлич жовтий та багато ін.).

Харчові рослини - бобові, плодово-ягідні, зернові та ін. - посіли важливе місце в житті людини ще з кам'яного віку. Першочергове значення для тваринництва мають різноманітні кормові рослини наших лук, пасовищ. І якого б рівня не досягла наука і техніка, навряд чи буде змога замінити в майбутньому природні кормові угіддя й пасовища культурними й синтетичними кормами. На сьогодні ще важко визначити всі ті багатства, що приховала в собі численна група нижчих рослин - водорості, гриби, лишайники, мохи. Як рослинна сировина вони використовуються ще дуже мало. На Землі відомо близько 300 тис. видів вищих судинних рослин, людина ж використовує з них трохи більше одного відсотка.

Рідкісні рослини України мають неабияке пізнавальне й естетичне значення. Це перлини рослинного світу, окраса нашого неповторного ландшафту, джерела, що притаїли у собі безліч нерозгаданих ще наукою таємниць, наше національне багатство. Вони потребують і заслуговують ретельної охорони як і найцінніші пам'ятки історії й архітектури. Вони - живі пам'ятки природи. Рослини - ще цінніші творіння, бо пам'ятки архітектури людина спроможна відтворити, а знищені види рослин - ніколи.

Усвідомлюючи великий моральний обов'язок - зберегти життя всім живим істотам від найдрібніших мікроорганізмів й водоростей до велетенських дерев, незважаючи на їх "корисність" чи "шкідливість", - ботаніки багатьох країн уже давно піднесли свій голос на захист зникаючих видів рослин. Завдяки їх зусиллям окремі види рослин ще в минулому столітті були взяті під охорону.

Втрата будь-якого виду рослин - не просто зменшення різноманітності рослин, це дуже відчутний удар по збалансованій протягом багатьох тисячоліть системі рослинних родин. Чим повніше ми зуміємо зберегти різноманітність рослинного світу, тим більш збереженим буде навколишнє середовище.

Постановою Верховної Ради України від 29.10.92 р. затверджено Положення про Червону книгу України, яка є основним державним документом з питань охорони тваринного і рослинного світу держави.

Червона книга - це список рослин, яким загрожує повне зникнення. Червону книгу часто порівнюють з червоним сигналом світлофора, який попереджує про небезпеку, вимагає ретельної уваги й обережності.

Збіднення флори Землі - це небезпека насамперед для людини, адже її життя нерозривно пов'язане з рослинним світом. В XIII виданні Червоної книги України (том "Рослинний світ", 1996) занесено 541 вид рослин і грибів (з них судинних - 439 видів; мохоподібних - 28 видів; водоростей - 17 видів; лишайників - 27 видів; грибів - 30 видів). До цього документу потрапила значна кількість лікарських рослин (анакампис пірамідальний, астрагал шерстистоквітковий, відкашник татарниколистий, зозулинці (всі 15 видів), любка дволиста, любка зеленоцвіта, баранець звичайний, плаун колючий, скополія карніольська, тирлич жовтий і крапчастий, цибуля ведмежа тощо). В Інституті екології Карпат НАН України складений "Список рідкісних, реліктових, ендемічних і погранично-ареальних видів рослин Українських Карпат, які необхідно взяти під охорону", в якому перелічено 408 видів вищих спорових і судинних рослин. Цей перелік створений як основа для запропонованої "Червоної книги Українських Карпат" (1991).

З метою охорони природних рослинних угруповань Міністерство природних ресурсів України наказом від 19.01.97 затвердило "Положення про Зелену книгу України". До неї занесено 127 рідкісних, зникаючих і типових угруповань різного рангу, наведені мотиви і категорії їх охорони, поширення і видовий склад. Національна комісія з питань Зеленої книги України постійно розробляє заходи щодо охорони та невиснажливого використання природних рослинних ресурсів.

Необхідність індивідуальної охорони окремих видів викликало потребу їх обліку, вивчення, утворення спеціальних реєстрів для тих, яким особливо необхідний захист для збереження. До зникнення ряду видів рослин веде також забруднення атмосфери і гідросфери, деградація ґрунтового покриву, порушення стабільності біологічних систем.

На жаль, деякі види рослин присутні в природі в такій незначній кількості, що ні заповідники, ні ботанічні сади не можуть гарантувати їх збереження, тому розробляються інші форми заощадження генофонду рослин.

На Хортиці в мініатюрі представлені всі ландшафтні типи, притаманні для України: степ, ліс, лісостеп, байрачні й заплавні гаї, луки, а у північній частині острова - круті скелі. Південна частина Хортиці - це зона абсолютної заповідності. Тут - на 1/4 території острова - недоторканими збереглися залишки колись безкраїх дніпровських плавнів.

4. Рослинність острова Хортиця

Хортиця - найбільший острів долини Дніпра, це унікальна історико-культурна і природна пам'ятка. Розташований острів Хортиця нижче греблі Дніпровської гідроелектростанції у межах глибоко врізаної в породи кристалічного фундаменту долини Дніпра. Головною особливістю цієї території є поєднання ландшафтів підвищеного плато та долини р. Дніпро. Абсолютні позначки поверхні змінюються від 16 м (уріз води Дніпра, фактично - верхів'їв Каховського водосховища) до 39 м на південному сході острова і до 72-74 м у центрі острова та 58 м у північній частині острова (тобто перепад висот в межах острова сягає 58 м.

Загалом поверхню острова утворюють кілька терасних рівнів. Різні рівні рельєфу, з яких складається поверхня острова Хортиця, наявність на більшій частині території лесових порід, інколи виходів на поверхню кристалічних порід і піщаних нашарувань алювію визначають собою розташування різноманітних сучасних ландшафтних комплексів острова, його урочищ і місцевостей та впливають на його біотичне різноманіття. Так, флора-ізолят о. Хортиця відрізняється значним видовим різноманіттям (1090 види - 21,9% від загальної кількості видів флори України) й високою родовою (51,6% від загальної кількості родів) й родинною (64,6% від загальної кількості родин) представленістю.

Особливості просторового розташування о.Хортиця, властивості літогенного фундаменту та рельєфу острова і пов'язані з ними властивості природних умов на його території зумовили поєднання тут ландшафтів справжніх, петрофітних, псамофітних, лучних та чагарникових степів і різнотравних луків у межах місцевостей надзаплавних терас, вологих заплавних луків, трав'янистих плавневих, чагарникових і лісових заплавних урочищ; тут багато озерних ландшафтних комплексів, а плавневі ліси на крайньому півдні острова представлені тополінами гаями та залишками дібров (колишній Великий Луг). Поширеними для острова є численні балкові комплекси, серед яких слід виділити ряд найбільших балок, де ще частково збереглися залишки байрачних лісів із дубом звичайним (*Quercus robur* L.), грушею звичайною (*Pyrus communis* L.), липою серцелистою (*Tilia cordata* L.), глодом одноматочковим (*Grataegus monogyna* Jacq.), в'язом гладким (*Ulmus laevis* Pall.) тощо, та фрагменти різнотравно-злакових степів.

В цілому ландшафти острова Хортиця є унікальними в Україні своєю багатю різноманітністю, несподіваною для такої відносно невеликої території. По-своєму унікальною для ландшафтів у межах великого індустріального міста є збереженість багатьох урочищ і місцевостей острова.

На теперішній час, за даними лісо- та землевпорядкування, приблизно 41% території острова Хортиці займають землі сільсько-господарського використання, 17,6% - під штучними лісовими насадженнями; приблизно 25% його площі зайнято природною рослинністю.

Природний рослинний покрив Хортиці зберігся на ділянках, вільних від господарської діяльності, зосереджених переважно у південній, плавневій частині острова та вздовж узбережжя. Вузкою смугою уздовж берега простягаються залишки степів, чагарникових заростей, байрачних лісів. Зберігся ряд балок з фрагментами рідкісних степових асоціацій. Подекуди зустрічаються невеликі ділянки лучних степів та крихітні висячі болітця (у місцях вклинювання ґрунтових вод).

Рослинність острова ділиться на 7 флороценотичних груп: степова, лучна, гранітнопетрофітна, лісова, болотна, водна, рудерально-сегетальна. В свою чергу степова група підрозділяється на наступні підгрупи: різнотравно-типчачово-ковилово-степова, псамофітностепова, петрофітностепова, лучностепова та галофітностепова. Лучна рослинність включає суходільнолучну та заплавнолучну підгрупи, а лісова - байрачнолісову, заплавнолісову та штучнолісову підгрупи.

4.1. Гранітнопетрофітна рослинність

В північній та середній частині острова по береговому краю на поверхню виходять докембрійські кристалічні породи (їх вік 2-2,6 млрд. років); їх близьке залягання від поверхні визначає головну ландшафтну особливість Хортиці. Ці ділянки представлені рослинністю відслонень кристалічних порід, а також гранітно-петрофітними рослинними комплексами, мають високу історичну достовірність і найвищу естетичну цінність ландшафту (на окремих ділянках круті скелі піднімаються на 25-35 метрів над рівнем Дніпра). Загальна площа природних скельних комплексів Хортиці складає приблизно 17,8 га і простягається вздовж берегової смуги Дніпра на 8 кілометрів. В утворенні рослинних угруповань тут беруть участь, з одного боку, представники зональної рослинності, з другого - ксерофітні чагарники і напівчагарники, характерні для кам'янистих місцезростань.

На оголених скелях поширені накипні лишайники, а в щілинах, де є хоч трохи дрібнозему, селяться печіночники і мохи. У тінистих місцях і розщелинах скель північної і північно-східної експозиції зростають чотири види папоротей: пухирник ламкий (*Cystopteris fragilis* (L.) Bernh.), багатоніжка звичайна (*Polypodium vulgare* L.), аспленій північний (*Asplenium seltenionale* (L.) Hoffm.), щитник чоловічий (*Dryopteris filix-mas* (L.) Schott.). У заповнених дрібноземом розщелинах селяться також тонконіг бульбастий (*Poa bulbosa* L.),

анізанта покривельна (*Anisanta tictorum* (L.) Nevski, авринія скельна (*Aurinia saxatilia* (L.) Desv.), цибуля жовтіюча (*Allium flavescens* Bess.), бурачок пустельний (*Alyssum desertorum* Stapf.) і б. носатий (*A. rostratum* Stev.), чебрець двовидний (*Thymus dimorphus* Klok. et Shost.) тощо.

У деяких більш глибоких тріщинах селяться чагарники: таволга звіробоелиста (*Spiraea hypericifolia* L.), кизильник чорноплідний (*Cotoneaster melanocarpus* Fisch et Blytt.), шипшина собача (*Rosa canina* L.), ш. Бордзіловського (*R. bordzilowskii* Chrshan.) і ш. найболючіша (*R. spinosissima* L.) та інші. Біля підніжжя скель та на деяких горизонтальних площинках на щебенисто-хрящуватих осипах залежно від кількості дрібнозему спостерігається велика кількість рослинних угруповань.

4.2. Лісова рослинність

Значну частину острова займають ліси як природного, так і штучного походження. Штучні рослинні формації розташовані у північній та центральній частинах острова і включають листяні та хвойні різновікові насадження. Серед листяних насаджень основними є формації робінії звичайної (*Robinia pseudoacacia* L.), дубу звичайного (*Quercus robur* L.). У хвойних насадженнях домінують формації сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.). Лісові корінні угруповання займають біля 7% загальної площі. Вони подані заплавленими лісами та лісовими угрупованнями балок.

Природні заплавні ліси зустрічаються у південній (плавневій) та північній частинах острова. У північній частині вони небагаточисельні і розташовані головним чином у вигляді вузьких смуг уздовж узбережжя. Вони знаходяться в екстремальних екологічних умовах (дія тривалого, антропогенно регульованого заливного режиму) і тому не відзначаються складною структурою та видовим багатством. Ядро заплавлених лісів утворюють угруповання ценотично найбільш активних видів: осокір (*Populus nigra* L.) та верба біла (*Salix alba* L.). З інших угруповань заплавлених лісів тут трапляються ценози з тополі білої (*Populus alba* L.). В'язово-дубові ліси зростають на підвищених місцях.

Лісова рослинність південно-східного узбережжя і південного схилу острова представлена пристінними лісами з дубу звичайного. Фрагментарні заплави уздовж східного узбережжя під осокорниками з включеннями верб.

Північно східне та західне узбережжя острова розрізане яружно-байрачною системою площею біля 147 га, в межах якої розташовано більше 18 великих і малих балок, які представлені степовою, байрачною, чагарниковою і штучно-лісовою рослинністю.

Байрачні ліси розташовані в межах прибережної ярово-байрачної системи і займають приблизно 57 га. Основу лісової рослинності в балках становлять в'язо-чорнокленові діброви - найбільш типові байрачні ліси підзони різнотравно-типчаково-ковилових степів (балки Ганівка, Велика Молодняга, Совутина, Наумова, Генералка, Широка, Корнієва тощо).

Крім дубу звичайного (*Quercus robur* L.) і в'яза граболистого (бересту) (*Ulmus carpinifolia* Rupp.), в байраках присутні в'яз гладкий (*Ulmus laevis* Pall.), груша звичайна (*Pyrus communis* L.), клен польовий (*Acer campestre* L.), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.), шовковиця біла (*Morus alba* L.) і ш. чорна (*M. nigra* L.) тощо. Поряд із деревною рослинністю в байраках присутні види підлісних чагарників - клен татарський (*Acer tataricum* L.), глід одноматочковий (*Grataegus monogyna* Jacq.), бирючина звичайна (*Ligustrum vulgare* L.), бруслина європейська (*Euonymus europaea* L.), крушина ламка (*Frangula alnus* L.), жостір проносний (*Rhamnus cathartica* L.) та інші, різноманіття яких визначається ґрунтово-кліматичними особливостями балкових систем. Більшість байрачних лісів Хортиці належить до похідних типів лісу, піддаючись багаторазовим рубанням, вони збереглися до наших днів завдяки здатності корінних порід до порослевого поновлення й стійкості до лісових пожеж. Тому часто в байрачних лісах Хортиці флористична розмаїтість відповідає дібровам, того часу як самі дуби зустрічаються одинично або присутні у вигляді підросту.

У трав'янистому покриві байраків яскраво виражена весняна синюзія, а саме: ряска Буше (*Ornithogalum boucheanum* (Kunth)

Aschers.), тюльпан дібровний (*Tulipa quercetorum* Klok. et Zoz), проліска сибірська (*Scilla sibirica* Haw.) і п. дволиста (*S. bifolia* L.), ряс ушілнений (*Corydalis solida* (L.) Clavirv.), р. Маршала (*C. marschalliana* Pers.), р. Пачоського (*C. paszorskii* N. Busch.), рясчик руський (*Fritillaria ruthenica* Wirstr.), конвалія звичайна (*Convallaria majalis* L.), купина пахуча (*Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce) тощо, котрі на таких місцезростаннях можуть служити непрямим індикатором неостаточної деградації фітоценозу. Влітку унаслідок великої зімкнутості крон травостій виражений слабше, подекуди зустрічаються хвилівник звичайний (*Aristolochia clematitis* L.), грястиця збірна (*Dactylis glomerata* L.), розхідник звичайний (*Glechoma hederacea* L.), фіалка запашна (*Viola odorata* L.), гравілат міський (*Geum urbanum* L.), чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.) тощо.

Між байраками і степовою рослинністю розташована смуга узлісних чагарників - барбарис звичайний (*Berberis vulgaris* L.), бруслина бородавчаста (*Euonymus verrucosa* Scop.), слива колюча (терен) (*Prunus spinosa* Scop.), різні види глоду (*Grataegus* L.), таволга звіробоелиста (*Spiraea hypericifolia* L.), карагана кущова (*Garagana frutex* (L.) C. Koch.) тощо. При цьому таволга звіробоелиста (*Spiraea hypericifolia* L.), поширюючись далеко за межі деревного пологу, утворює самостійні угруповання - ділянки чагарникового степу, які мають значну наукову цінність, оскільки в них зустрічаються флористичні елементи петрофітних, справжніх і лучних степів: очиток Рупрехта (*Sedum ruprechtii* (Jalas.) Omelez.) і о. їдкий (*S. acre* L.), молодило руське (*Sempervivum ruthenicum* Schnittsp. et. C. V. Lehm), тимофіївка степова (*Phleum phleoides* (L.) Karst.), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris* Moench.), рутвиця мала (*Thalictrum minus* L.), півники карликові (*Iris pumila* L.), оман верболистий (*Inula salicina* L.), лещиця волотиста (*Gypsophila paniculata* L.), осока рання (*Carex praecox* Schreb.) тощо.

4.3. Степова рослинність

Степова рослинність займає близько 8% території острова Хортиця, раніше вона, без сумніву, займала значно більше місце у рослинному покриві, особливо в північній та центральній частинах острова. ґрунтово-кліматичні умови місцевості сприяють формуванню дерниннозлакових, перш за все ковилових, угруповань як на чорноземах, так і на піщаних субстратах, котрі покривають значну частину території острова.

Дерниннозлакові трав'янисті фітоценози можна віднести до категорії квазіприродних як такі, що знаходяться під постійним антропогенним тиском. На дигресивних ділянках степів переважають фітоценози костриці валіської (*Festuca valesiaca* Gaud.), що є типовою для степової

зони України в цілому. схили балок, місця підвищеної зволоженості зайняті угрупованнями формацій тонконіга вузьколистого (*Poa angustifolia* L.), кострецю безостого (*Bromopsis inermis* (Legss.) Holub.). Привертає увагу деяке зниження ценотичної ролі видів роду *Stipa* L. на кам'янистих, супіщаних і чорноземних субстратах, що свідчить про повільну стадію дигресії, при якій масове проникнення ерозіофітів ще не відбулося, але умови для зниження біопродуктивності і відтворюваності популяцій рідкісних видів та нестабільних типових ценозоутворювачів уже існують.

Схилові-степові ділянки ярово-байрачної системи зайняті степовою рослинністю, яка представлена справжнім, петрофітним, чагарниковим і лучно-степовим підтипами. Вони представлені формаціями кринетарії волохатої (*Crinitaria villosa* (L.) Grossh), костриці валіської *Festuca valesiaca* Gand.), келерії (*Koeleria* Pers), куничнику надземного (*Calamagrostis epigeios* (L.) Roth.), пирію середнього (*Elytrigia intermedia* (Host) Nevski.) і п. повзучого (*E. repens* (L.) Nevski.), тимофіївки лучної (*Phleum pratense* L.) та інш. Дуже рідко зустрічаються формації ковили (пірчаста, волосиста, дніпровська, найкрасивіша) (*Stipa pennata* L., *S. capillata* L., *S. borysthenica* Klok. et Procud., *S. pulcherrima* C. Koch.), чебрецю (дніпровський, двовидний) (*Thymus borysthenicus* Klok. et Shost., *T. dimorphus* Klok. et Shost.), вероніки степової (*Veronica steppacea* Kotov), шавлії пониклої (*Salvia natans* L.), мигдалю степового (*Amygalus nana* L.) та інші.

Певну цінність становлять фітоценози асоціацій *Festucetum* (valesiacaе) *stiposum* (pennatae), поширені на некрутих схилах без лісу поблизу балки Наумова. В них зосереджені характерні для типових типчаково-ковилових степів елементи: еремогоне жорстка (*Eremogone rigida* (Bieb) Fenzel), гоніолімон злаколистий (*Gonilimon graminifolium* (Ait.) Boiss.), перстач темний (*Potentilla obscura* Willd.), волошка Маршалла (*Cen-*

taurea marschalliana Spreng.), люцерна румунська (*Medicago romanica* Prod.), астрагал мінливий (*Astragalus varius* S.G.Gmel.), дивина фіолетова (*Verbascum phoeniceum* L.) тощо. Крім видів, вказаних у назві асоціації, в її фітоценозах присутні також деякі інші дернинні злаки - типові ценозоутворювачі степів: ковила волосиста (*Stipa capillata* L.), келерія гребінчаста (*Koeleria cristata* (L.) Pers.). У четвертинному періоді на території острова ці види, ймовірно, мали власні формації, деривати котрих і зараз спорадично тут відмічаються. У типчаківій формації проектне покриття кожного з вказаних видів становить 5-15%. Проте, що в недавньому минулому хортицькі степи перебували на стадії еуклімаксу, свідчить також існування мохово-лишайникової синузії в ряді фітоценозів. Крім того, у складі наведених вище чагарникових угруповань, а також в інших місцях іноді зустрічаються локалітети, котрі можна розцінювати як деривати парної асоціації *Stipetum* (pennatae) *festucetum* (valesiacaе). Всього у складі цих асоціацій нараховується до 28 видів на 100 кв. метрів без урахування весняних ефемерів та ефемероїдів.

Угруповання формацій ковили волосистої (*Stipa capillata* L.), к. найкрасивішої (*Stipa pulcherrima* C. Koch), келерії гребінчастої (*Koeleria cristata* (L.) Pers.) займають незначні локалітети. Однак наявність цих угруповань підвищує наукову цінність залишків степової рослинності о. Хортиця.

4.4. Лучна рослинність

Лучна рослинність заповідника має в основному вторинне походження і утворилася внаслідок людської діяльності на місці зведених байрачних та заплавних лісів. Природні луки збереглися лише на окремих ділянках у плавневій частині о.Хортиця і займають всього 2,2% території. Лучну рослинність можна поділити на два підтипи: суходільнолучна і заплавнолучна рослинність.

Суходільнолучна рослинність займає тальвеги балок, вільні від байрачної чагарниково-лісової рослинності. Основу рослинного покриву цих ділянок складають пирій повзучий (*Elytrigia repens* (Host) Nevski.), тонконіг вузьколистий (*Poa angustifolia* L.) та куничник наземний (*Calamagrostis epigeios* (L.) Roth.), які утворюють в основному монодомінанті угруповання, іноді із значною домішкою лучного різнотрав'я.

В залежності від умов зволоження заплавні луки можна поділити на 3 групи: справжні, заболочені та ксерофітні. Останні сформувались недавно на підвищених місцях заплави внаслідок зміни її гідрологічного режиму після створення Дніпрогесу. Процес ксерофітизації - "остепення"

- заплавнолучної рослинності продовжується і нині. Одночасно, після підтоплення плавнів Каховським водосховищем частина справжніх луків трансформувалась у болота та заболочені луки.

Справжні заплавні луки розташовані у центральній заплаві і представлені формаціями пирію повзучого (*Elytrigia repens* (Host) Nevski.), тонконогу лучного (*Poa pratensis* L.), куничника наземного (*Calamagrostis epigeios* (L.) Roth.), мітлиці велетенської (*Agrostis gigantea* Roth.), лисохвосту лучного (*Alopecurus pratensis* L.), стоколоса безостого (*Bromopsis inermis* (Leys.) Holub) та осоки чорноколосої (*Carex melanostachya* Vieb.).

Заболочені луки прив'язані в основному до притерасної заплави і частково - до центральної. У рослинному покриві тут переважають бекманія звичайна (*Beckmannia eruciformis* (L.) Host), ситняг болотний (*Eleocharis palustris* (L.) Roem. et Schult.) та канаркова трава справжня (*Phalaris canariensis* L.).

На ксерофітних заплавних луках розповсюджені формації тонконогу вузьколистого (*Poa angustifolia* L.), стоколоса безостого (*Bromopsis inermis* (Leys.) Holub), осоки колхидської (*Carex colchica* J. Gay.) та полину сантонінської (*Artemisia santonica* L.).

4.5. Болотна рослинність

Болотна рослинність на Хортиці разом з лісами створює єдиний, лісо-болотний комплекс у заплавної частині острова. Вона представлена лише трав'янистим типом з низькою флористичною насиченістю, збідненим синтаксономічним складом, значною автономністю. У складі болотної рослинності виділено 6 формацій: очерету звичайного (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.), рогізу вузьколистого (*Typha angustifolia* L.), куги озерної (*Schoenoplectus lacustris* (L.) Palla), лепешняку великого (*Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmb.), їжачої голівки прямої (*Sparganium erectum* L.), стрілолисту стрілолистого (*Sagittaria sagittifolia* L.).

Високотравні болотні угруповання служать своєрідною з'єднувальною ланкою між лісом та водною рослинністю. У комплексі це складає типовий варіант класичного заплавного ландшафту півдня України - досить рідкісного в таких масштабах для середньої частини Дніпра.

У південно-західній частині острова на схилах біля джерел є так звані "вісячі болота", які розміщуються уздовж струмків вузькими смугами або утворюють на більш пологих схилах плями високотрав'я серед степової рослинності. Ці боліття представлені в основному монодомінантними угрупованнями очерету звичайного (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.).

4.6. Водна рослинність

Водна рослинність розповсюджена в основному у південній плавневій частині заповідника, а також вузькою смугою тягнеться уздовж берегів о. Хортиця. Основу зануреної водної рослинності складають 3 формації: рдеснику стиснутого (*Potamogeton compressus* L.), рдеснику пронизанолистого (*P. perfoliatus* L.), куширу підводного (*Ceratophyllum submersum* L.). Водна рослинність з плаваючими вегетативними органами представлена 6 основними формаціями: глечиків жовтих (*Nuphar lutea* (L.) Smith.), латаття білого (*Nymphaea alba* L.), куширу підводного (*Ceratophyllum submersum* L.), водяного горіху дніпровського (*Typha borysthenica* V. Vassil), сальвінії плаваючої (*Salvinia natans* (L.) All.), спіродели багатокореневої (*Spirodela polyrrhiza* (L.) Schlerd.).

Таким чином, природна рослинність на Хортиці ценогично досить різноманітна, репрезентована практично всіма наявними на рівнинній частині України типами в широкому розумінні. Не менш різноманітним є флористичний склад фітоценозів, котрі лише в єдиному комплексі являють унікальний утвір рослинного світу державного та міжнаціонального значення. Серед угруповань острова 10 занесено до Зеленої книги України.

4.7. Список рослинних угруповань острова Хортиця, занесених до Зеленої книги України

Лісові угруповання:

1. Група асоціацій звичайнодубових лісів татарськокленових.

Степові угруповання:

2. Формація мигдалю степового (*Amygdalus nanna* L.).
3. Формація ковили волосистої (*Stipa capillata* L.).
4. Формація ковили найкрасивішої (*Stipa pulcherrima* C. Koch.).
5. Формація ковили пірчастої (*Stipa pennata* L.).
6. Формація ковили дніпровської (*Stipa borysthenica* Klok. et Procud.).

Водні угруповання:

7. Формація сальвінії плаваючої (*Salvinia natans* (L.) All.).
8. Формація латаття білого (*Nymphaea alba* L.).
9. Формація глечиків жовтих (*Nuphar lutea* (L.) Smith.).
10. Формація куширу підводного (*Ceratophyllum submersum* L.).

За категорією охорони рідкісні угруповання о.Хортиця поділяються:

- 1 - рідкісні угруповання, доміанти чи співдомінанти яких знаходяться на межі ареалу, - 5 (група асоціацій звичайнодубових лісів татарськокленових, ковили дніпровської (*Stipa borysthenica* Klok. et Procud.), ковили пірчастої (*Stipa pennata* L.), ковили найкрасивішої (*Stipa pulcherrima* C. Koch.), сальвінії плаваючої (*Salvinia natans* (L.) All.).
- 2 - рідкісні зональні (типові) угруповання - 5 (ковили волосистої (*Stipa capillata* L.), мигдалю степового (*Amygdalus nanna* L.).

глечиків жовтих (*Nuphar lutea* (L.) Smith.), куширу підводного (*Ceratophyllum submersum* L.), латаття білого (*Nymphaea alba* L.).

Флористична унікальність і рідкість території може бути оцінена по наявності ендемічних, реліктових видів, а також видів, що внесені до червоних списків різного рангу (міжнародних, національних, місцевих тощо).

Всього на острові Хортиця зареєстровано 105 ендемічних (з них 16 дніпровських) та 148 видів рідкісних рослин, що потребують охорони на різних рівнях. Серед них 4 види занесено до Червоної книги МСОП, 1 вид охороняється Конвенцією "Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, які знаходяться під загрозою зникнення"; 9 занесено до Європейського Червоного списку, 28 - до Червоної книги України, 106 видів занесено у Червоний список Запорізької області.

4.8. Антропогенна рослинність острова Хортиця

Окремо охарактеризуємо антропогенну рослинність острова, яка не вирощується людиною, а пристосувалась до існування серед культурних видів або в несприятливих умовах повністю зруйнованого рослинного покриву. Численні автомобільні дороги, житлові споруди і об'єкти промислового і сільськогосподарського призначення сприяли законотворчому формуванню на острові агломератних і рудеральних фітоценозів. Зафіксовано переважання таких типових ценозоутворювачів рудеральної стратегії, як кропива дводомна (*Urtica dioica* L.), чорнощир нетреболистий (*Cyclachaena xanthifolia* (Nutt.) Fressen.), чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.), сухоребрик Льозеліїв (*Sisymbrium loeselii* L.), злинка канадська (*Erigeron canadensis* L.), пижмо звичайне (*Tanacetum vulgare* L.), полин гіркий (*Artemisia absinthium* L.), чорнокорінь лікарський (*Synoglossum officinalis* L.) і ін. У південній частині острова окремі ділянки, зайняті під такі рослинні угруповання, досягають 300-700 кв.м. Повсюди стрічковидні ареали, за участю вищезгаданих видів, супроводять автомобільні дороги. Джерелом їх розповсюдження є перш за все розорані землі, які з деяких причин не використовуються за призначенням протягом року або декількох років. Природний рослинний покрив на таких ділянках дуже важко відновити із-за високої конкурентної здатності рудералів (на сміттєвих звалищах), і тому такі ділянки необхідно відводити під моніторинг.

5. Лікарські рослини Національного заповідника "Хортиця"

За даними наших досліджень, проведених в природних умовах і на ділянці інтродукції острова Хортиця, з лікарських рослин тут налічується 332 видів, основні роди деяких наведені нижче: деревій (*Achillea* L.), горицвіт (*Adonis* L.), живучка (*Ajuga* L.), цибуля (*Allium* L.),

алтея (*Althaea L.*), мигдаль (*Amygdalus L.*), хвилівник (*Aristolochia L.*), полин (*Artemisia L.*), ваточник (*Asclepias L.*), спаржа (*Asparagus L.*), астрагал (*Astragalus L.*), барбарис (*Berberis L.*), береза (*Betula L.*), осока (*Carex L.*), базилік (*Ocimum L.*), золототисячник (*Centaureum Hill.*), чистотіл (*Chelidonium L.*), цикорій (*Cichorium L.*), болиголов (*Conium L.*), конвалія (*Convallaria L.*), глід (*Crataegus L.*), чорнокорінь (*Cynoglossum L.*), дурман (*Datura L.*), наперстянка (*Digitalis L.*), головатень (*Echinops L.*), миколайчики (*Eryngium L.*), синяк (*Echium L.*), пирій (*Agropyron Gaerth.*), суниця (*Fragaria L.*), ефедра (*Ephedra L.*), таволга (*Filipendula L.*), хвощ (*Equisetum L.*), рутка (*Fumaria L.*), підмаренник (*Galium L.*), дрік (*Genista L.*), розхідник (*Glechoma L.*), кермек (*Limonium Mill.*), авран (*Gratiola L.*), безсмертник (*Helichrysum Mill.*), обліпіха (*Hirporphae L.*) хміль (*Humulus L.*), гісон (*Hyssopus L.*), оман (*Inula L.*), вайда (*Isatis L.*), горіх (*Juglans L.*), лаватера (*Lavatera Mill.*), собача кропива (*Leonurus L.*), льнянка (*Linaria Mill.*), шандра (*Marrubium L.*), хамоміла (*Chamomilla S.F.Gray*), котовник (*Nepeta L.*), буркун (*Mellilotus Mill.*), м'ята (*Mentha L.*), чорнушка (*Nigella L.*), материнка (*Origanum L.*), вовчуг (*Ononis L.*), черемха (*Padus Mill.*) смовдь (*Peucedanum L.*), мак (*Paraver L.*), півонія (*Paeonia L.*) зопник (*Phlomis L.*), подорожник (*Plantago L.*), перстач (*Potentilla L.*), жовтець (*Ranunculus L.*), сон-трава (*Pulsatilla Mill.*) ревінь (*Rheum L.*), шипшина (*Rosa L.*), марена (*Rubia L.*), ожина, малина (*Rubus L.*), щавель (*Rumex L.*), верба (*Salix L.*), шавлія (*Salvia L.*), бузина (*Sambucus L.*), родовик (*Sanquisorba L.*) мильнянка (*Saponaria L.*), норичник (*Scrophularia L.*), шоломниця (*Scutellaria L.*), очиток (*Sedum L.*), секуринег (*Securinega Coom.ex Juss.*), жовтозілля (*Senecio L.*), морквічник (*Silenum Mill.*), смілка (*Silene L.*), паслін (*Solanum L.*), горобина (*Sorbus L.*), чистець (*Stachys L.*), кульбаба (*Taraxacum Wigg.*), рутвиця (*Thalictrum L.*), чебрець (*Thymus L.*), липа (*Tilia L.*), мати-й-мачуха (*Tussilago L.*), якірці (*Tribulus L.*), тюльпан (*Tulipa L.*), кропива (*Urtica L.*), валеріана (*Valeriana L.*), коров'як (*Verbascum L.*), калина (*Viburnum L.*), барвінок (*Vinca L.*), фіалка (*Viola L.*).

При характеристиці лікарських рослин нами акцентується увага на наявність в лікарській сировині макро- та мікроелементів.

Мінеральні речовини представлені в рослинах макро- і мікроелементами. До перших відносяться калій, натрій, кальцій, магній, фосфор, залізо і хлор; до других - марганець, мідь, цинк, йод, кобальт, молібден та ін. Вміст макроелементів в рослинах хоча і коливається залежно від видової специфічності, характеризується відносно близькими величинами, тоді як відмінності в концентрації окремих мікроелементів настільки великі, що додають риси хімічної неповторності кожному

виду. Видова специфічність рослин за мікроелементним складом і їх кількісному змісту представляє істотний інтерес як з теоретичної точки зору, так і для використання в практичній медицині.

У етіології багатьох захворювань істотну роль відіграють порушення в організмі людини мікроелементної рівноваги: встановлення кореляції між їх дисбалансом і патологічними проявами.

При анеміях, лейкемії, атеросклерозі, гіпертонічній хворобі, гіпертиреозі, перевтомі і стресах підвищується вміст в крові мікроелемента - цинку, але його вміст знижується при хронічних захворюваннях печінки і нирок, а також за наявності пухлин, опіків та при інфаркті міокарду.

При анеміях різного походження і хронічної коронарної недостатності знижується концентрація в крові нікелю, а при інфаркті міокарду його вміст підвищується.

Недостатне або надмірне надходження мікроелементів з продуктами харчування і водою може приводити до розвитку у людини важких захворювань обміну речовин, названих мікроелементозами.

При недостатності надходження цинку можливі розвиток карликовості, уповільнення статевого дозрівання, ураження шкіри і слизистих оболонок: дерматити, облісіння і паракератози. У свою чергу, при надлишку цинку спостерігається розвиток анемії. Недолік літію сприяє маніакально-депресивним психозам, шизофренії і іншим психічним захворюванням.

Абсолютно очевидно, що будь-які порушення мікроелементної рівноваги як в результаті захворювання, так і при недостатньому або надмірному їх надходженні із зовні, потребують корекції, яка може бути здійснена за допомогою відповідних препаратів.

Кобальт, наприклад, активує накопичення сполук, первинними попередниками якими є ароматичні амінокислоти (фенілаланін, тирозин, триптофан). У числі таких сполук можна назвати всі фенольні похідні, багато груп алкалоїдів (зокрема, похідні тропану і індолу, які застосовуються при лікуванні багатьох захворювань різної етіології) і антраценпохідні. Ще ширший спектр дії іншого елемента - марганцю, який позитивно впливає на утворення і накопичення терпеноїдів, зокрема ефірних олій, стероїдних і тритерпенових сапонінів, а також серцевих глікозидів, глікоалкалоїдів, деяких алкалоїдів інших груп, фенольних похідних, тобто сполук, первинним попередником яких є мевалонова кислота.

Існує взаємозалежність між накопиченням в рослинах певних груп фізіологічно активних сполук і концентрацією в них мікроелементів. Наприклад, рослини, що продукують серцеві глікозиди, вибірково

накопичують марганець, молібден і хром; продукуючі алкалоїди - кобальт, цинк, марганець, рідше мідь; продукуючі сапоніни - молібден і вольфрам, а терпеноїди - марганець.

Коефіцієнт накопичення мікроелементів (КНМ) розраховували за формулою: вміст у сухій біомасі (мг/кг) до вмісту в ґрунті (мг/кг). При значенні КНМ біля одиниці і вище таку рослину розглядали як концентратора хімічних елементів.

Кількість мікроелементів, присутніх в лікарських рослинах, є достатньою для медичного використання. Як відомо, основна потреба в них людського організму задовольняється продуктами харчування і водою, а лікувальні дози елементів, необхідні для корекції порушеної рівноваги, порівняно невеликі і знаходяться в лікарських рослинах, тому ми приводимо дані мікроелементного складу в більшості лікарських рослин, а для валеріани наводимо власні дослідження.

Абрикос звичайний - *Armeniaca vulgaris* Lam.

Родина розових - Rosaceae

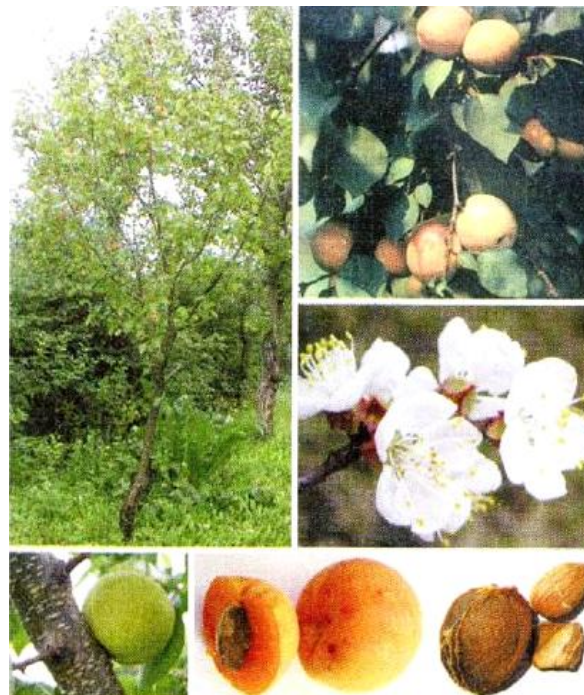
Абрикос обыкновенный

Життєва форма. Дерево, рідше кущ, інколи з колючими гілками. Листки чергові, широкі, яйцевидно-округлі або серцевидні, загострені, нерівнопилчасті. Квітки майже сидячі, двостатеві, розвиваються до появи листків, 5-пелюсткові, білі або рожеві, поодинокі, рідше по дві в листових пазухах. Плід - соковито-м'ясиста кістянка, кругляста, жовтогаряча або жовта з бархатисто-опушеною поверхнею, 5-7 см в діаметрі, часто з рум'янцем. Кісточка сплюснута з боків, шорстка. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. В садах і парках санаторіїв і базах відпочинку.

Сировина. Плоди, насіння, квітки, абрикосова камедь.

Хімічний склад. Квітки містять фенолокислоти, флавоноїди (кверцитрин, ізокверцетин), аміни. У м'якоті плодів багато цукрів (до 22%), органічних кислот, каротиноїдів, пектинових і фенольних речовин, вільних амінокислот, присутні стерини, кумарини, тритерпенові кислоти, мінеральні солі (особливо калійні), вітаміни С, К, РР, В₁, В₂, В₁₅, Р, мікроелементи тощо. Насіння містить жирну і ефірну олії, амігдалін, синильну і пангамову кислоти, ферменти, амінокислоти. Абрикосова камедь - розчинний у воді полісахарид із вмістом кальцієвих і магнієвих солей уронових кислот та моносахаридів. До складу абрикосової камеді входять глюкуронова кислота (до 16%), галактоза (біля 44%), арабіноза (біля 41%), домішка білкових речовин (не перевершує 0,6%). По складу і розчинності камедь абрикоса близька до гуміарабіку.

коронарній недостатності як джерело калію.

Насіння - джерело жирної абрикосової олії, яку використовують як розчинник для деяких лікарських засобів (наприклад, камфори). У Китаї їх рекомендують як заспокійливий засіб при кашлі, гикавці, в суміші з іншими рослинами при ларингіті, трахеїті, бронхіті, нефриті.

Авран лікарський - *Gratiola officinalis* L.

Родина ранникових- Scrophulariaceae

Авран лекарственный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста, гола з повзучим кореневищем. Листки ланцетні, гострі з напівстеблообгортною основою, нижні - тупі, майже цілокраї, всі інші - пилчасті. Квітки пазушні, поодинокі, двостатеві на довгих ніжках, з двома приквітниками при основі чашечки. Віночок з широкою жовтою трубкою, плоским білим лопатевим і жовтуватим волохатим зівом. Плід - яйцевидна коробочка. Стебло пряме - 15-20 см заввишки. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. На вологих місцях в плавневій частині острова.

Сировина. Трва, корені.

Застосування. Абрикосова камедь використовується для виготовлення олійних емульсій, обволікаючих розчинів. Лікувальна цінність плодів абрикоса зумовлена наявністю великого вмісту у них вітамінів, каротиноїдів, калію. Свіжі абрикоси слід вживати під час вагітності, при анемії, захворюваннях слизової оболонки ротової порожнини, шкіри, при серцево-судинних захворюваннях.

Сушені абрикоси (курага, урюк) застосовують при атеросклерозі,

Хімічний склад. Вченими Запорізького державного медичного університету проведено поглиблене фітохімічне дослідження трави аврану лікарського, в якій виявили флавоноїди, алкалоїди, сапоніни, фенолкарбоніві кислоти. Із коренів аврану лікарського вперше ними виділено алкалоїд пахікарпін.

У рослині виявлені глікозиди (граціолінін, граціотоксин, граціозид, граціолін), сапоніни, кислоти (бетулінова, граціолінова, яблучна і жирні), гіркоти, смолисті речовини, алкалоїди (0,2%), набір глікофлавоноїдів.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г) К- 22,20, Са - 14,60, Mg - 2,60, Fe - 0,46; мікроелементи: коефіцієнт накопичення мікроелементів (КНМ) Mn-0,30, Cu-0,95, Zn-0,87, Co-0,16, Cr - 0,09, Al - 0,24, V-0,04, Se-6,67,

Ni-0,24, Sr-0,89, Pb-0,07, I-0,09, B-0,90 мкг/г.

Застосування. Траву аврану в народній медицині використовують як сечогінний, проносний, глистогінний засіб. Авран діє на серце подібно до дії наперстянки, крім того його використовують при жовтяниці, хворобах печінки, запорах, захворюваннях шкіри (короста, трофічні виразки, екзема, свербіць, різні рани, висипання, лишай), з метою посилення пологової діяльності та при відсутності менструацій. Внутрішньо - настій трави застосовують як серцевий засіб і при жовтяниці. Зовнішньо - компреси з настоєм трави як протизапальний засіб. Трава аврану - компонент збору М.Н. Здренко - симптоматичного засобу при лікуванні папіломатозу сечового міхура та антацидних гастритів. Авран - отруйна рослина. Вживати тільки за порадою і під наглядом лікаря.

Агрус звичайний - *Grossularia reclinata*(L.) Mill.

Родина агрусових - *Grossulariaceae*

Крыжовник обыкновенный

Життєва форма. Кущ заввишки 60-150 см з колючими пагонами. Листки 3-5-лопатеві, зубчасті. Квітки сидячі, з зеленуватими, червонуватими або пурпуровими пелюстками, одиничні або в 2-3-квіткових китицях. Плоди (несправжня ягода) округлі або видовжені, забарвлені в білий, жовтий, рожевий, червоний або чорний колір. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Вирощують у садах острова.

Сировина. Ягоди.

Хімічний склад. Плоди агрусу містять 6-10 % цукрів (фруктоза, глюкоза, сахароза), до 2,3% органічних кислот (переважно лимонна і яблучна), близько 1% пектинових речовин, 2 % клітковини, аскорбінову кислоту (25-30 мг%), каротин (0,2 мг%), вітамін Е (0,56 мг%), фолієву кислоту, фенольні сполуки (катехіни, лейкоантоціани, антоціани, флавоноли, фенольні кислоти), сполуки калію, заліза, йоду, міді, марганцю, фтору та цинку.

Застосування. У народній медицині агрус використовують як вітамінний, сечогінний, жовчогінний та послаблюючий засіб, як засіб, що нормалізує артеріальний тиск, протидіє новоутворенням. Корисно вживати агрус при атеросклерозі, крововиливах, пов'язаних із

зниженням міцності кровоносних капілярів, при гіпертонії, анемії, послабленні діяльності шлунково-кишкового тракту, при хронічних запорах, захворюваннях нирок і сечового міхура. При порушенні обміну речовин і ожирінні рекомендується вживати протягом 3-4 тижнів багато ягід агрусу з одночасним обмеженням калорійності їжі. Проти-показано вживати агрус при виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки в стадії загострення, при ентеритах і колітах, що супроводяться проносом.

Аір тростиновий, лепеха звичайна - *Acorus calamus L.*

Родина ароїдних - Agaceae

Аір болотний

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Кореневище товсте, циліндричне, звивисте, жовтувато-зелене, вкрите зверху по спіралі темними широкими листовими рубцями, розташоване горизонтально, майже на поверхні. Стебло прямостояче, нерозгалужене, сплюснуте, з одного боку жолобкувате, з другого - гостроребристе, 80-125 см заввишки. Листки мечовидні. Квітки дрібні, зеленувато-жовті, двостатеві, зібрані в початок. Плід - шкіряста червона ягода. Цвіте у травні - липні.

Поширення. Зустрічається дуже рідко в плавневій частині о.Хортиця.
Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. Кореневище містить ефірну олію (до 5%), гіркий глікозид акорин, аскорбінову кислоту (150 мг %), дубильні речовини, крохмаль, смоли тощо. До складу ефірної олії входять α -пінен, α -камфен, α -камфора, спирти (борнеол, евгенол, метилевгенол), циклічні сесквітерпени та їхні похідні.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г) К- 22,20, Са - 14,60, Mg - 2,60, Fe - 0,46; мікроелементи: коефіцієнт накопичення мікроелементів (КНМ) Mn-0,30, Cu-0,95, Zn-0,87, Со-0,16, Сг - 0,09, Al - 0,24, V-0,04, Se-6,67, Ni-0,24, Sr-0,89, Pb-0,07, I-0,09, В-0,90 мкг/г.

Застосування. Препарати аїру: "Оліметин" -капсули (комбінований препарат: олії аїру, м'яти, терпентинна олія, сірка), "Поліфітол-1" - настояшка (водно-спиртовий екстракт суміші: м'яти, цмину, звіробоя, полину гіркокого, дуба, перстачу прямостоячого, кульбаби, аїру, кукурудзи), "Вікалін" - таблетки (комбінований препарат: кора крушини, аїру кореневища, рутозид, келлін, вісмуту субнітрат, натрію карбонат), "Вікаїр" - таблетки (комбінований препарат: кора крушини, аїру кореневища, вісмуту субнітрат, натрію гідрокарбонат, магнію карбонат), "Гербогастрин" (рідкий спиртовий екстракт суцвіть ромашки, кореню солодки, листя м'яти, шавлії, трави звіробоя, кореневищ аїру), "Чернега" - краплі (комплексний препарат на основі чорниці, брусниці, берези, оману, аїру, звіробоя та липи), "Стоματοфіт", "Стоματοфіт А" - розчини для ротової порожнини (ромашка, дуб, шавлія, арніка, аїр, м'ята, чебрець), *збір шлунковий № 3* (крушини кора, кропиви листя, м'яти перцевої листя, валеріани кореневища з коренями, лепехи кореневища), проявляють загальнозміцнюючу, спазмолітичну, жовчо-і сечогінну, антибактеріальну, дезинфікуючу, фунгістатичну, проти-запальну, знеболюючу, відхаркувальну, тонізуючу дію. Настій сухих кореневищ, настояшка, сік свіжих кореневищ, препарат "Оліметин" - для загального зміцнення та підвищення тонуусу, при розладах функцій травного тракту. Сік кореневища вживають для посилення зору, поліпшення пам'яті і слуху та щоб позбутися звички до куріння. Зовнішньо використовують для полоскання при стоматиті, для промивання гнійних ран і виразок. Ванни з кореневищ призначають при рахіті й золотусі у дітей, гострій та хронічній формах артриту, спричинених порушенням обміну речовин, при хворобах жіночих статевих органів. Кореневища аїру входять до складу мікстури М.Н. Здренко. Народна медицина також рекомендує лепеху при істерії, неврастенії, судомах, бронхіті, бронхопневмонії, діареї, хворобах жовчних шляхів, нирковокам'яній хворобі.

Айстра степова- *Aster amellus* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Астра европейская

Життєва форма. Багато-річна, трав'яниста, розсі-яноповстиста рослина висо-тою 25- 60 см. Листки ціло-краї, чергові, еліптичні або лопатеві. Квітки зібрані в багатоквіткові кошики. Кра-йові квітки у кошику ма-точкові або стерильні, язич-кові, однорядні, світло- або темно-голубі та розові, сере-динні - двостатеві, трубчасті, жовті. Сім'янки сплюснуті, коротковолосисті, з чубком. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. На степових схилах, кам'янистих місцях, по чагарниках острова.

Сировина. Збирають суцвіття (кошики) .

Хімічний склад. Суцвіття містять алкалоїди та сапоніни.

Застосування. В народній медицині суцвіття рослини використо-вують для лікування туберкульозу легенів, захворювань шкіри та шлунково-кишкового тракту.

Алтея лікарська - *Althaea officinalis* L.

Родина мальвових - Malvaceae

Алтей лекарственный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина заввишки 50 - 150 см, з коротким товстим кореневищем, від якого відходять цилін-дричні товсті придаткові корені. Листки яйцевидні або довгасто-яй-цевидні повстисті з обох боків, сірувато-зелені, трохи лопатеві, по краю зарубчасто-зубчасті. Пелюстки блідо-рожеві, широкооберненояйцевидні.

Плід - схизокарпний калачик; сплюснуто-округлий, діаметром 8-10 мм, короткоопушений, лежить у чашечці з підчашею, розпадається на незамкнуті з червеного боку мерикарпії серповидної форми. Цвіте в серпні - вересні.

Поширення. По вогких луках, заболочених місцях, по чагарниках острова.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені містять полісахариди (35%), слиз (35%), крохмаль (37%), аспарагін (2%), бетаїн (4%), жирну олію (1,7%), пектини (16%).

Листки і трава містять незначну кількість слизу і ефірної олії, в плодах є жирна олія (12%), вугле-води (до 10%), пектинові речовини, флавоноїди (глікозиди кемферолу, діосметину, кверцетину), кумарин скополетин, каротин, аскорбінова кислота, фенолкарбонові кислоти.

У коренях містяться: макроеле-менти (міліграм/г): К - 11,30, Са - 17,40, Mg - 4,00, Fe - 0,73; мікроеле-менти (КНМ): Mn - 0,10, Cu - 0,47, Zn - 0,25, Co - 0,10, Cr - 0,10, Al - 0,46, V - 0,29, Se - 5,71, Ni - 0,15, Sr - 0,63, Pb - 0,05, I - 0,10, B - 0,20 мкг/г.

Застосування. Завдяки слизистим речовинам, що містяться в ній, алтея надає заспокійливу дію при гострих запаленнях слизових оболонок. Вона допомагає при кашлі, не викликаючи відкашлювання. Високий вміст вуглеводів, особливо полісахаридів, додає алтеї імуностимулюючі властивості. Алтея заспокоює сухий і спастичний кашель при ларингіті, фарингіті і бронхіті, а також кашель курця.

Препарати алтеї : настій, "*Кореня екстракт сухий*", *сироп алтей-ного кореня*, "*Алтейка*" - сироп (екстракт кореню алтеї), "*Алтемікс*" - сироп на основі екстракту алтейного кореня, "*Мікстура від кашлю для дітей*" (суха) - порошок для приготування розчину для внутріш-нього застосування (комбінований препарат: анісова олія, солодки коренів екстракт, алтеї лікарської екстракт, амонію хлорид, натрію бензоат, натрію гідрокарбонат), "*Лінкас*"- сироп та пастилки (комбінований препарат - густий екстракт із: солодки, перцю, фіалки, гісопа, калгана, алтеї тощо), "*Тонзилгон Н*"- драже та краплі (комп-лексний препарат: корені алтеї, квітки ромашки, трава хвощу, деревію, кульбаби, кора дуба, листя горіха), "*Фітон СД*"- бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), *Грудний збір № 1*

(алтеї корені, мати-й-мачухи листя, материнки трава), "Мукалтин", "Мукалтин Форте" - таблетки (трави алтеї лікарської екстракт), "Муколітин-Плюс" - гранули (на основі екстракту трави алтеї лікарської), виявляють обволікаючу, відхаркувальну, муколітичну, протизапальну та знеболюючу дію. Застосовують при захворюваннях органів дихання (хронічні бронхіти, трахеїти, ларингіти, бронхіальна астма, бронхопневмонії, коклюш) та шлунково-кишкового тракту (катаральні стани стравохода, гастрити, ентероколіти, виразкова хвороба шлунка і дванадцятипалої кишки).

Настій і екстракт, крім того, використовують внутрішньо - при лікуванні екземи і псоріазу.

Зовнішнє застосування: лікарські засоби рекомендуються для лікування запалень ротової порожнини, зубних абсцесів, фурункулів, опіків, угрів. Алтея застосовується в косметології як пом'якшувальний засіб. Показано, що нанесений на шкіру екстракт алтеї перешкоджає активації меланоцитів, що викликає пігментацію шкіри під впливом ультрафіолетових променів. Таким чином, до зволожуючої і пом'якшувальної дії рослини додається ще і відбілююча.

Амброзія полинолиста - *Ambrosia artemisiifolia* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Амброзия полынолистная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста густоповстиста рослина. Стебло висотою 50 - 180 см. Листки з вузькими частками, прилеглосіруватоволосисті; верхні - темно-зелені, перистороздільні, з лінійно-ланцетними листками. Спільне квітколоже щетинисто-плівчасте, кошики дрібні, одностатеві, зібрані у верхівкові, китицевидні або колосовидні суцвіття в розгалуженнях стебла. Сім'янка без чубка. Цвіте у серпні - жовтні.

Поширення. Випадково завезена з Америки. Злісний карантинний бур'ян. Поширився на півдні України, в тому числі і на о.Хортиця.

Сировина. Трава, пилок.

Хімічний склад. В надземній частині є ефірна олія, яка містить цинеол, камфору. Насіння містить 18% жирної олії.

Застосування. Пилкок виявляє надзвичайно високу алергенну дію. Препаратами з пилку (екстракти, таблетки) проводять лікування амброзійного та соняшникового полінозів.

У народній медицині використовують надземну частину амброзії при гіпертонії та як протилихоманковий засіб.

Аморфа кушова - *Amorpha fruticosa* L.

Родина бобових - Fabaceae

Аморфа кустарниковая

Життєва форма. Куш висотою 100 - 300 см з непарноперистими листками, з 8 - 12 парами овальних, довгастоеліптичних або майже ланцетних, зісподу сіруватозелених листочків. Квітки дрібні, неправильні у верхівкових густих китицях. Чашечка фіолетова, притиснутобілуватоповстиста. Віночок темно-черво-

нувато-фіолетовий, голий, з одного округлооберненоїцевидного прапорця.

Плід - серповиднозігнутий. Цвіте у червні- липні.

Поширення. На о.Хортиця культивують як декоративну рослину. Походить з Північної Америки.

Сировина. Трава, плоди.

Хімічний склад. Трава та насіння аморфи кушової містять ротеноїдний глікозид аморфін, ротенони, 15% жирної олії, до якої входять лінолева (79%), олеїнова (6%), ліноленова (4%) та стеаринова (4%) кислоти, оплодень - 2% ефірної олії.

Застосування. Входить до складу препарату "Кардіофіт", який має гіпотензивну та седативну дію. Аморфін має кардіотонічну властивість. Створений на основі аморфіну препарат "Фрутицин" використовують як седативний засіб при вегетативних неврозах та при пароксизмальній тахікардії.

Аніс звичайний (ганус) - *Anisum vulgare Gaertn.*

Родина селерових - *Ariaceae*

Аніс обыкновенный

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина заввишки 25- 60 см, яка опушена тонкими короткими відхиленими волосками. Стебло круглясте, борозенчасте, вгорі розгалужене. Листки трійчато-перисторозсічені, верхні - трироздільні, з майже лінійними частками. Квітки 5-пелюсткові, дрібні, білі, в складних зонтиках. Плоди - двосім'янки. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Розводять як ефірноолійну рослину на дослідному полі ЗДМУ о.Хортиця. Походить з Малої Азії.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди анісу містять білки, фурукумарини, жирну олію, ефірну олію зі значним вмістом анетолу. У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 21,50, Са - 11,60, Mg - 2,90, Fe - 0,10; мікроелементи (мкг/г): Mn - 39,70, Cu - 43,30, Zn - 39,80, Mo - 1,20, Cr - 2,00, Al - 73,12, V - 0,32, Se - 0,15, Ni - 1,46, Sr - 2,90, Pb - 3,60, B - 0,80, I - 0,24.

Застосування. Плоди анісу мають лактогенну дію. Досліди на тваринах показали, що анетол стимулює моторику кишечника і утворення мокрот, а також володіє відхаркувальними властивостями. Аніс володіє антиспастичними властивостями і полегшує відходження газів, тому його пероральний прийом рекомендується при різних порушеннях травлення - здутті живота, сповільненому травленні, відрижці і метеоризмі. При кашлі він рекомендується як відхаркувальний засіб. Часто аніс поєднують з іншими рослинами, які застосовують при порушеннях травлення (коріандром, кропом), у вигляді настоїв із зборів або розчинів для пиття.

Препарати анісу: Анісова олія, "Капсули з анісовою олією Др. Тайсс", "Краплі нашатирно-анісові", "Кармоліс" - краплі (ментол та суміш олій: чебрецю, анісу, меліси, шавлії, гвоздики, лимону, сени, лаванди, м'яти, мускату), *Грудний еліксир* (екстракт солодки, анісова олія), "Бронхіфлюкс" - чай рослинний у фільтр-пакетах (екстракти трави

медунки, кори верби, листя підбілу, плодів анісу та фенхелю, сланей цетрарії, стебла плюща, коренів циміцифуги та солодки), *мікстура протиастматична за прописом Траскова* (листя кропиви, трава хвоща, листя м'яти, трава горицвіту, плоди анісу, плоди фенхелю, плоди шипшини, соснові голки), "Мікстура від кашлю для дітей" (суха) - порошок для приготування розчину для внутрішнього застосування (комбінований препарат: анісова олія, солодки коренів екстракт, алтеї лікарської екстракт, амонію хлорид, натрію бензоат, натрію гідрокарбонат), "Фітон СД" - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), "Анімос" - сироп (комбінований препарат: анісова олія, сиропи подорожника та сенегі, екстракт чебрецю), "Алталекс" - краплі для внутрішнього та зовнішнього застосування (суміш олій меліси, м'яти, фенхелю, мускатного горіху, гвоздики, чебрецю, соснових голок, анісу, шавлії, кориці, лаванди та евкаліпту), "Бронхофіт" - збір (анісу звичайного плоди, багна звичайного пагони, подорожника великого листя, солодки корені, фіалки трава, чебрецю трава, шавлії листя), мають відхаркувальну, протизапальну, антиспастичну, сечогінну, бактерицидну, проносну дії. Застосовують при запальних захворюваннях органів дихання, бронхіальній астмі, коклюші, хворобах травного тракту (ентериті, ентероколіті, метеоризмі).

Аронія чорноплідна- *Aronia melanocarpa (Michx.) Elliot.*

Родина розових - *Rosaceae*

Арония чорноплодная

Життєва форма. Кущ, заввишки 0,5-2 м. Листки чергові, еліптичні або оберненояйцевидні, загострені, по краю пилчасті, зверху темно-зелені, зісподу - світліші. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, білі або рожеві, в щитковидних суцвіттях. Плід - яблуковидний, кулястий, чорний. Цвіте у травні-червні.

Поширення. На території о.Хортиця вирощують як плодову, лікарську й декоративну рослину. Походить з Північної Америки.

Сировина. Плоди свіжі або висушені.

Хімічний склад. Плоди містять флавоноїди (рутин, кверцетин, кверцитрин, гесперидин, катехіни), антоціани (глікозиди ціанідину), фенолокіслоти, до 2,5% пектинових речовин, цукри (4,6-9,4%), фенолкарбонові кислоти, рибофлавін, фолієву кислоту, нікотинову кислоту, токоферол, аскорбінову кислоту.

У насінні є жирна олія (20%), до складу якої входять лінолева (біля 70%), олеїнова (до 20%), пальмітинова (6-7%), стеаринова (1-2%) та ліноленова кислоти.

У плодах виявлені макроелементи (міліграм/г): К -13,90, Са-1,30, Mg-1,00, Fe - 0,05; мікроелементи (КНМ): Mn-0,07, Cu-0,58, Zn-0,10, Со - 0,15, Cr - 0,02, Al - 0,02, Se - 3,63, Ni - 0,11, Sr-0,06, Pb-0,02, В - 4,80 мкг/г.

Застосування. Плоди мають полівітамінні, протизапальні, гіпотензивні, спазмолітичні, капіляррозміцнюючі, сечогінні, жовчогінні властивості, вони ефективні при атеросклерозі, цукровому діабеті, гломерулонефритах, променевих ураженнях і алергічних станах, для профілактики Р-вітамінної недостатності. Широко вживають сік.

Астрагал солодколистий - *Astragalus glycyphylloides* DS.

Родина бобових- Fabaceae

Астрагал сладколистный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста гола або негустобілуватопушена рослина. Стебло висхідне, розгалужене, 45-90 см заввишки. Листки чергові, непарноперисті, з 4-7 парами довгастоеліптичних, зісподу волосистих листочків. Квітки зеленувато-жовті, в коротких густих китицях. Плід - біб. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Трапляється по території острова, на узліссях, полях, по чагарниках.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Астрагал солодколистий містить гліциризин, аспарагін, гіркі й дубильні речовини, сліди алкалоїдів, сапоніни, флавоноїди тощо.

Застосування. За фармакологічними властивостями астрагал солодколистий майже не відрізняється від астрагалу шерстистоквіткового. В зарубіжній науковій медицині використовується як сечогінний засіб. У народній вітчизняній і зарубіжній медицині рекомендується при катарах верхніх дихальних шляхів, при шлунково-кишкових розладах, кривавому проносі, захворюваннях нирок та сечових шляхів, при каменях нирок, наскірних висипах, сифілісі, ішіасі, болісних і нерегулярних менструаціях, при опущенні матки.

Астрагал шерстистоквітковий - *Astragalus dasyanthus* Pall.

Родина бобових- Fabaceae

Астрагал шерстистоцветковый

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Листки непарнопірчасті з 13-18 парами довгасто-еліптичних або овальних листочків. Чашечка трубчаста. Віночок ясно-жовтий. Рослина волохато-рудувата, повстиста. Китиці густі, головчасті. Стебла прямі або висхідні, 10-30 см заввишки. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Рослина занесена до Червоної книги України. Зустрічається на степових схилах о.Хортиця.

Сировина. Трава, квітки.

Хімічний склад. Трава містить дазіантозиди - похідні дазіантогеніну. Вченими Запорізького медичного університету встановлена наявність флавоноїдних сполук (кемпферол, кверцетин, ізорамнетин, астрагалозид, біоханін А, астрозид), полісахаридів (арабін, басорин), органічних кислот, тритерпенових сапонінів.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 32,80, Са - 10,20, Mg - 2,70, Fe -1,27; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,16, Cu - 0,43, Zn - 0,31, Co - 0,32, Mo - 8,00, Cr - 0,08, Al -0,66, Ва - 0,89, V - 0,48, Se - 2,50, Ni - 0,48, Sr - 0,13, Pb - 0,09, I - 0,01, В - 53,20 мкг/г.

Застосування. Настій трави виявляє седативну, гіпотензивну та діуретичну дію.

В народній медицині його вживають як кровоспинний, сечогінний, потогінний засіб, при золотусі, ревматичних болях у суглобах, для зняття набряків різного походження.

Авринія скельна- *Aurinia saxatilis* (L.) Olsv. (*Alyssum saxatile* L.)

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Ауринія скальная

Життєва форма. Півкущик заввишки 15-30 см. Стебло зі сланкими гілками, які несуть розетки листків і квітконосні пагони. Листя сірувато-повстисті. Китиці вкорочені, зібрані щитком. Пелюстки 3-5 мм завдовжки, жовті, виімчасті. Стручечки гладенькі, еліптичні або оберненояйцевидні з коротким стовпчиком.

Цвіте у квітні - травні.

Поширення. На гранітних скелях і рідше на пісках о. Хортиця.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Містить стероїди: β -сітостерин, кампестерин, холестерин.

Застосування. Застосовується при захворюваннях нирок та легень, у косметичі - від ластовиння.

Баклажан синій- *Solanum melongena* L.

Родина пасльонових - *Solanaceae*

Баклажан синій

Життєва форма. Одно- або багаторічна трав'яниста рослина. Стебло прямостояче, розгалужене. Листки прості, чергові, зелені або синьо-фіолетові. Квітки великі, фіолетові, іноді білі. Плід - фіолетова ягода.

Поширення. Овочева культура.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. По кількості корисних речовин, баклажани не поступаються томатам. У них містяться аскорбінова кислота, вітаміни комплексу В, каротин, цукри, пектинові речовини, клітковина, різноманітні елементи (калій, фосфор, хлор, кальцій, сірка, залізо, алюміній, бор, марганець, мідь, цинк, йод, кобальт, молібден, фтор), барвні речовини, наприклад, дельфінідин, який з солями мікроелементів утворює забарвлення від синього до фіолетового та чорного.

Застосування. Баклажани - цінний лікувальний та дієтичний продукт. Вони знижують рівень холестерину в крові, стінках судин, печінці, нирках, нормалізують водний обмін у організмі, збільшують виділення з сечею уратів, поліпшують роботу серця, сприяють видаленню з організму надлишків води, мають бактерицидні властивості. Їх радять людям похилого віку при атеросклерозі, подагрі, серцево-судинних хворобах, набряках, пов'язаних з ослабленням роботи серця.

Застосування. Баклажани - цінний лікувальний та дієтичний продукт. Вони знижують рівень холестерину в крові, стінках судин, печінці, нирках, нормалізують водний обмін у організмі, збільшують виділення з сечею уратів, поліпшують роботу серця, сприяють видаленню з організму надлишків води, мають бактерицидні властивості. Їх радять людям похилого віку при атеросклерозі, подагрі, серцево-судинних хворобах, набряках, пов'язаних з ослабленням роботи серця.

Барбарис звичайний - *Berberis vulgaris* L.

Родина барбарисових - *Berberidaceae*

Барбарис обыкновенный

Життєва форма. Колючий розгалужений листопадний кущ до 2,5 м. Молоді гілочки жовтуваті або жовтувато-червоні, старі - сірі, пруговидні, вкриті трироздільними, рідше - п'ятироздільними або простими міц-

ними колючками. Листки тонкі, цілісні, оберненояйцевидні, по краю гостропилчастозубчасті.

Квітки двостатеві, правильні, 6-пелюсткові, жовті, в пониклих пазушних китицях. Плід - яскраво-червона видовженоеліптична кисла ягода. Насінин - дві, вони брунатні, матові. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Рoste по чагарниках, на кам'янистих схилах о.Хортиця.

Сировина. Корені, кора, листя і плоди.

Хімічний склад. Усі органи барбарису містять алкалоїд берберин, найбільша кількість його накопичується у корі коренів (1,5%). Крім того, знайдені пальматин, колумбамін, ятроризин, берберубін та інші. У плодах - до 6% органічних кислот (яблучна, лимонна, винна) та інші, цукри (7,7%), пектин (0,4-0,6%), аскорбінова кислота (20-55мг%), флавоноїди (катехіни, антоціани, флавоноли, лейкоантоціани, фенолкарбонові кислоти). Листя і плоди містять лютеолін та вітамін К.

У листі виявлені макроелементи (міліграм/г): К -15,10, Са - 7,30, Mg - 1,10, Fe - 0,10; мікроелементи (мкг/г): Mn - 46,90, Cu-14,40, Zn-29,00, Co-0,72, Mo - 0,40, Cr - 0,40, Al-60,40, Ba-8,08, Se - 0,40, Ni - 2,88, Sr-2,32, Pb - 0,72, B - 67,60, I - 0,15.

Застосування. Берберин і бербамін впливають на секрецію жовчі, тому барбарис володіє здатністю пом'якшувати болі, викликані каменями в жовчному міхурі. Препарати барбарису поліпшують апетит, стимулюють травлення.

Застосування. Берберин і бербамін впливають на секрецію жовчі, тому барбарис володіє здатністю пом'якшувати болі, викликані каменями в жовчному міхурі. Препарати барбарису поліпшують апетит, стимулюють травлення.

Барбарис традиційно застосовують при печінковій недостатності. Препарати барбарису виявляють жовчогінну, сечогінну, седативну та протизапальну дію. Берберину бісульфат (одержують з коренів) у медичній практиці використовують як жовчогінний засіб при хронічному гепатиті та жовчнокам'яній хворобі. Настойку з листя барбарису застосовують при гіпотонії матки в післяпологовому періоді, як кровоспинний засіб при кровотечах, пов'язаних із запальними процесами.

В народній медицині настій барбарису застосовують при нирковокам'яній хворобі, подагрі, ревматизмі, набряках, люмбаго; настойку листя - при малярійному збільшенні селезінки та хворобах печінки; відвар квіток - при малярії і при захворюваннях серця.

У гомеопатії використовується кора коренів при сечокиислому діатезі, проходженні камінців по сечоводах, нирковій або печінковій кольці, подагрі та інших проявах порушення білкового обміну.

Зовнішньо барбарис рекомендується при запаленнях очей, оскільки він володіє протизапальною активністю.

Барвінок малий, хрещатий барвінок- Vinca minor L.

Родина кутрових- Аросупасеae

Барвінок малий

Життєва форма.

Вічнозелений півкущик. Стебла сланкі, по вузлах укорінюються, 30 - 60 см завдовжки. Квітучі гілочки прямостоячі. Листки шкірясті, еліптичні, цілокраї. Квітки правильні, двостатеві, великі, фіолетово-сині, одиничні, розташовані в пазухах листків. Плід збірний з двох листянок. Цвіте у травні.

Поширення. Рoste серед кущів острова.

Сировина. Трава, квітки.

Хімічний склад. Трава містить алкалоїди (вінкамін, вінкамінон, вінцин, вінцинін, вінкомінорин тощо), гіркоти, урсолову і аскорбінову кислоти, флавоноїд робінін, лейкоантоціани, кумарини, каротиноїди тощо.

Застосування. Барвінок малий рекомендується насамперед при лікуванні психоповедінкових розладів в похилому віці (порушень уваги, пам'яті, при запамороченні та інше), а також при недостатності мозкового кровообігу. Галенові препарати барвінка виявляють гіпотензивну, в'язучу, протимікробну, протизапальну та кровоспинну дію. Вони знижують артеріальний тиск, розширюють венозні судини

серця і судини головного мозку, розслабляють мускулатуру тонкого кишечника, стимулюють скорочення матки. Препарати "Девінкан" - таблетки, розчин для ін'єкцій (індивідуальний алкалоїд), "Вінкатон" - таблетки (індивідуальний алкалоїд вінкамін), "Вінкапан" - таблетки (сума алкалоїдів барвінка), "Кавінтон" (син. "Вінпоцетин") - таблетки, розчин для ін'єкцій (напівсинтетичне похідне алкалоїду девінкана), призначають при гіпертонії, спазмах судин головного мозку, неврогенній тахікардії та при інших вегетативних неврозах.

У народній медицині траву використовують при гіпертонії, мігрені, зубному болю, скорбуті, кровотечі ясен, при хворобах горла, туберкульозі й емфіземі легень, дизентерії, діареї, білях, маткових і кишкових кровотечах, статевій слабості, неплідності, при екземі та інших шкірних хворобах. Напар квіток вживається для надання шкірі м'якості, еластичності. Широко використовується рослина в гомеопатії.

В Україні барвінок застосовується в комплексній терапії злоякісних новоутворень.

Барвінок трав'янистий - *Vinca herbacea* W.K.

Родина кутрових- Аросупасеae

Барвінок трав'янистий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Півкущики до 100 см завдовжки. Листки округло-яйцевидні або яйцевидні, по краях дрібнозубчасті, тоненькі, незимуючі. Частки чашечки лінійно-ланцетні, по краях вийчасті. Квітки пазушні, двостатеві, віночок фіолетово-голубий. Стебла сланкі або висхідні, невикорінливі. Плід складається з 2-х листянок. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Переважно в байрачних лісах, по чагарниках, на степовій частині острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить алкалоїди: ізовінкамін, вінкамінін, вінцин, вінкамін, резерпін, вінкамінорин, вінкамінореїн, первіцин, вінкамідин, флавоноїд робінін, лейкоантоціан, урсолову кислоту.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 26,30, Са - 7,60, Mg - 2,20, Fe - 0,70;

мікроелементи (КНМ): Mn - 0,11, Cu - 0,37, Zn - 0,36, Co - 0,09, Mo - 8,80, Cr - 0,05, Al - 0,40, Ba - 0,59, V - 0,25, Se - 4,40, Ni - 0,14, Sr - 0,05, Pb - 0,09, I - 0,05, B - 41,20 мкг/г.

Застосування. Препарати виявляють гіпотензивну і гіпоглікемічну дію. Препарати "Девінкан", "Вінкапан", "Вінкатон" застосовують при гіпертонії, спазмах судин мозку.

У народній медицині настій трави використовують при лікуванні дерматитів і гнійних ран, а відвар - при діабеті. Настойку коренів використовують при виразці шлунка.

Береза бородавчаста, береза повисла - *Betula verrucosa* Ehrh., *Betula pendula* Roth.

Родина березових - Betulaceae

Береза бородавчата

Життєва форма. Дерево або кущ, з одностатевими квітками, 10 - 20 м заввишки. Листки чергові, трикутно-ромбічні, двопилчасті, з клиновидною основою, голі, вкриті смолистими бородавочками. Кора біла, гладенька, у старих дерев при основі стовбура чорно-сіра, глибоко тріщинувата. Квітки дрібні, з приквітками, одностатеві, зібрані в довгі циліндричні сережки: тичинкові - на кінцях гілок, довгі, зібрані по 2-3; маточкові - на вкорочених бічних гілочках, зелені, спрямовані вгору. Плід - горішок. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Насадження на острові Хортиця.

Сировина. Бруньки, кора, молоде листя, сік.

Хімічний склад. Кора, бруньки і листки містять дубильні речовини, смоли, ефірну олію, сапоніни, аскорбінову та ніотинову кислоти, флавоноїди, каротин і гіперозид. Березовий сік багатий на цукри, дубильні й ароматичні речовини, яблучну кислоту, сполуки заліза,

кальцію і магнію. До складу ефірної олії входять бетулен, каріофілен, α - і β - бетуленол, їх ефіри з оцтовою кислотою; похідні бетулінової кислоти.

У листях містяться макроелементи (мг/г): К - 11,40, Са - 12,50, Mg - 3,80, Fe - 0,30; мікроелементи (мкг/г): Mn - 374,00, Cu - 7,52, Zn - 159,00, Co - 0,16, Mo - 1,44, Cr - 0,56, Al - 98,32, Ba - 85,76, V - 0,24, Se - 0,29, Ni - 5,28, Sr - 11,70, Pb - 2,64, B - 47,20.

У бруньках виявлені макроелементи (мг/г): К - 12,60, Са - 7,40, Mg - 2,00, Fe - 0,30; мікроелементи (мкг/г): Mn - 127,00, Cu - 10,80, Zn - 100,00, Co - 0,72, Cr - 0,56, Al - 153,80, Ba - 35,20, V - 0,48, Se - 0,70, Ni - 5,84, Sr - 7,52, Pb - 1,36, B - 19,60.

Застосування. Листя берези надає сечогінну і протизапальну дію; воно служить хорошим антисептиком для сечовивідних шляхів і нирок. Вітамін С, що міститься в листях, підсилює сечогінний ефект. Бетулінова кислота токсична для клітин, а деякі її похідні (аміди) володіють антивірусною активністю.

Пероральне застосування листя берези рекомендується при уретритах і циститах, при каменях в нирках або сечовивідних шляхах, а також для лікування набряків. Березу часто використовують як додатковий засіб для лікування ревматичного болю у поєднанні з іншими рослинами, наприклад із вовчугом, кропивою або гадючником. Зовнішньо застосовується як дезинфікуючий засіб при себорейному дерматиті у дітей.

Препарати берези проявляють жовчогінні, протизапальні, антивірусні, сечогінні, спазмолітичні, ранозагоювальні, глистогінні та протипаразитарні властивості. Сировина застосовується у вигляді настою, настойки, входить до комплексного препарату "Пропобесан", листя - до діуретичного препарату "Бекворин", їх сухий екстракт - до гепатопротекторного препарату "Сібектан".

Бруньки берези - компонент бальзамного сиропу "Гербамарин", профілактичного засобу при серцево-судинних захворюваннях.

Препарати берези застосовують при порушеннях обміну речовин, травлення, функцій жіночих статевих органів. Їх вживають при гіпо-вітамінізмі, набряках серцевого походження, атеросклерозі, виразці шлунка, запаленнях сечового міхура, нирковокам'яній хворобі, при спазмах кишок, хворобах печінки, катарах верхніх дихальних шляхів. Березовий сік сприяє виведенню з організму рідини та шкідливих речовин, нормалізації обміну речовин, очищенню крові, корисний при хворобах нирок, дихальних шляхів. Зовні - тонізує, знежирює шкіру, виводить вугрі, пігментні плями, ластовиння. Настій кори використовують при запаленнях шкіри, для надання шкірі пружності. Відвар бруньок та настій листя знімають подразнення шкіри після гоління,

свербіж тощо. При лупі і випадінні волосся рекомендують втирати в шкіру голови відвар або настойку листя берези. Бересту і деревину використовують для виробництва активованого вугілля, березового дьогтю.

Застереження. Не рекомендується вживати настої і відвари бруньок при вагітності та функціональній недостатності нирок.

Березка польова - *Convolvulus arvensis* L.

Родина березкових - *Convolvulaceae*
Вьюнок польовий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з витким, довгим, тонким, ребристим, голим стеблом, 50 - 100 см завдовжки. Листки чергові, довгочерешкові, яйцевидно-еліптичні або видовжені, біля основи стріловидні, цілокраї. Квітки розміщені в пазухах листків, правильні, одиночні або 2-3. Віночок лійковидно-дзвоникovidний, рожевий або білий.

Плід - коробочка. Корені розгалужені, до 2 м завдовжки з численними додатковими бруньками.

Поширення. При дорогах, по долинах, на сухих місцях острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить глікозид конвольвулін, каротин, токоферол, аскорбінову кислоту, флавоноїди, сапоніни, смолисті речовини, протеолітичні ферменти. В насінні є алкалоїди.

Застосування. Препарати березки польової мають кровоспинні, анестезуючі, послаблюючі і протизапальні властивості. Галенові препарати виявляють гіпотензивну активність.

В народній медицині насіння використовується як потогінний засіб, листя - як сечогінний, кореневище - як послаблюючий і при безсонні, квітки - при запамороченні й запаленні верхніх дихальних шляхів.

Блекота чорна - *Nyoscyamus niger* L.

Родина пасльонових - *Solanaceae*

Белена черная

Життєва форма. Трав'яниста, дворічна рослина. Стебло прямо-стояче, розгалужене, 20-60 см заввишки. Листки чергові, нижні

довгочерешкові, видовжено-яйцеподібні, виїмчастоперистонадрізані, верхні сидячі напівстеблоохоплюючі, яйцеподібні виїмчастозубчасті, вкриті м'якими волосками. Квітки двостатеві, віночок брудно-жовтуватий з фіолетовими жилками і плямочками, майже сидячі. Плід - глечикоподібна коробочка. Цвіте у травні - вересні.

Поширення. Як бур'ян на пустирях, луках, полях острова.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя блекоти містить 0,1% алкалоїдів (атропін, гіосціамін, скополамін), глікозиди (гіосципікрин, гіосцирезин), дубильні речовини.

У насінні виявлена жирна олія (23%), до складу якої входять лінолева (більше 70%), олеїнова (до 20%), пальмітинова, стеаринова, ліноленова, каприлова та капринова кислоти.

У листях містяться: макроелементи (міліграм/грам): К - 52,80, Са - 16,20, Mg - 6,50, Fe - 0,90; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,29, Cu - 1,43, Zn - 0,93, Co - 0,28, Mo - 9,60,

Sr - 0,30, Al - 0,60, Ba - 0,13, V - 0,40, Se - 1,10, Ni - 0,23, Sr - 0,29, PЬ - 0,18, I - 0,05, Br - 3,00, Li -16,00, V - 35,20 мкг/грам.

Застосування. Препарати блекоти чорної використовують як болетамувальний, протиспазматичний і заспокійливий засіб при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, при спазмах мускулатури кишечника, жовчо- і сечовивідних шляхів, бронхів, при невралгіях, міозитах, артритях, у гінекологічній практиці. Листя першого року входить до складу протиастматичного збору "Астматол". Олійний екстракт з листя (олію блекоти), лінімент "Капсин" застосовують при невралгіях, ревматизмі.

У народній медицині рослину використовують при дизентерії, кашлі, хронічному бронхіті, бронхіальній астмі, спазмах шлунка і кишечника, істерії, безсонні, при клімактеричних розладах.

Слід дотримуватися обережності при заготівлі сировини, не торкатися руками очей і губ.

Протипоказано вживати препарати при вагітності.

Болиголов плямистий - *Conium maculatum* L.

Родина селерових - *Ariaceae*

Болиголов пятнистый

Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина, гола, стебло тонкоборозенчасте, часто сизе з червоно-бурими плямами, особливо в нижній частині, порожнисте. Листки черешкові, в обрисі трикутні, тричі перисторозсічені з перисто-надрізними довгастими частками. Квітки дрібні, білі, в зонтиках. Зонтики з 12-20 променями, зібрані в щитковидно-волотисте суцвіття. Плід - двосім'янка. Цвіте у травні - вересні.

Рослина отруйна! Заготівля, переробка, зберігання і застосування потребують виконання застережливих заходів. При перших ознаках отруєння (почервоніння обличчя, запаморочення, розширення зіниць, зниження потовиділення, прискорення пульсу) треба негайно викликати лікаря, а потерпілому надати першу допомогу.

Поширення. Як бур'ян по всій території острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. У траві й насінні є алкалоїди коніїн, метилконіїн, коніцеїн, конгідрин і псевдоконгідрин. В листках, крім того, виявлено ефірну олію (0,08%), кавову кислоту, в квітках - кверцетин і кемпферол.

Застосування. У народній медицині вживають як протисудомний, кровоспинний і болетамувальний засіб, для лікування раку молочної

залози й фіброміоми матки, для регуляції менструального циклу, при недокрів'ї, сильних болях у шлунку і кишковикі, судомистому кашлі, при запорах, затримці сечі, полюціях. В гомеопатії болиголов використовують як засіб, що сприяє розсмоктуванню доброякісних пухлин.

Бруслина бородавчата - *Euonymus verrucosa* Scop.

Родина бруслинових - *Celastraceae*

Бересклет бородавчатий

Життєва форма. Тіньовитривала рослина, 1-2 м заввишки, з розлогими гілками.

Листки чергові, довгасто-ланцетні або овальні з дрібно-пилчастим краєм. Квітки зеленувато-буруваті з чотирилистою оцвітиною, розташовані по три у пазухах листків. Цвіте в травні - липні, запилюється комахами. Плід - куляста рожево-червона коробочка з чотирма-шістьма насінинами, круглими, чорними, блискучими, оточеними жовтогарячо-червоним соковитим принасінником. Яскраве забарвлення плодів та принасінників приваблює птахів, які їх охоче поїдають і далеко розносять.

вих лікарських засобів, крім того, діє як легке проносне.

Поширення. У підліску листяних і мішаних лісів часто зустрічаються кущі бруслини бородавчатої, які легко визначити за чорно-бурими бородавками на зеленій корі.

Сировина. Вся надземна частина.

Хімічний склад. Алкалоїди, дигіталоїди, гіркоти.

Застосування. Бруслина має тверду, легку деревину, її використовують у столярній та токарній справах. Кора бруслини містить гутаперчу, яка ціниться як ізоляційний матеріал та сировина для виготовлення клею. Всі частини рослини використовуються для виготовлення серце-

Буги́ла лісова - *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm.

Родина селерових - *Ariaceae*

Купу́рь лесной

Життєва форма.

Трав'яниста рослина заввишки до 1,5 м. Стебло глибокороздчате, у верхній половині сильно гіллясте. Листя-гілок трикутні, 2-3 перисті; нижні з довгими черешками, верхні сидячі, з добре розвиненими піхвами. Квітки білі. Квітне до липня-місяця.

Плід одиночний темно-коричневий або чорний, гладкий, блискучий.

Корінь товстий, вертикальний.

Поширення. Як бур'ян на пустирях, луках, полях острова.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Мало вивчений.

Застосування. Препарати бугили у вигляді настою або відвару призначають при набряках різного походження, шлунково-кишкових захворюваннях, туберкульозі легень і жіночих захворюваннях. Зовнішньою препаратом у вигляді примочок або обмивань використовують при опіках, фурункулах, карбункулах і наривах.

Бузина трав'яниста - *Sambucus ebulus* L.

Родина жимолостевих- *Sagrifoliaceae*

Бузина травянистая

Життєва форма. Трав'яниста рослина з прямим, борозенчастим, розгалуженим стеблом, 60 - 150 см заввишки. Прилистки ланцетні. Листки з 5-9 довгастоланцетними, пилчастими листочками. Квітки двостатеві, дрібні, правильні, всередині - білі, зовні - рожеві, зібрані в суцвіття - щитковидна волоть, з трьома головними гілочками. Плід - чорна кістянка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Росте на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. У коренях знайдено сапоніни, дубильні й гіркі речовини. Плоди містять цукри (глюкоза і фруктоза), органічні кислоти (яблучна, винна і оцтова), дубильні речовини.

Застосування. Препарати бузини трав'янистої виявляють протидіабетичну, діуретичну і антимікотичну дію. Застосовують як сечогінний засіб при запаленні нирок (гломерулонефриті, піелонефриті, нефролітазі), асциті, при різних хворобах сечового міхура.

Рослина отруйна! Передозування небезпечне.

Бузина чорна - *Sambucus nigra* L.

Родина жимолостевих- *Caprifoliaceae*

Бузина черная

Життєва форма. Кущі або деревця, гіллясті, 3-6 м заввишки. Пагони сіро-зелені, з жовтуватими сочевичками і білою серцевиною. Листки супротивні, непарноперисті, з 5-7 видовжено-яйцевидними гостропилчастими листочками. Суцвіття - щитковидна волоть, з п'ятьма головними гілочками. Квітки дрібні, жовтувато-білі, двостатеві. Плоди - чорно-фіолетові кістянки. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Трапляється в лісах, по чагарниках, на лісових галявинах острова.

Сировина. Суцвіття, кора, квітки, листя, плоди та корені.

Хімічний склад. Корені містять сапоніни, дубильні й гіркі речовини. Кора - фітостерини, цукри, ефірну олію, органічні кислоти, холін, пектинові й дубильні речовини. Квітки - ефірну олію, глікозиди самбунігрин і рутин, слиз, дубильні речовини, органічні кислоти (кавова, яблучна, оцтова, валеріанова), фітостерин; листя - самбунігрин, алкалоїд сангвінарин і коніїн, ефірну олію, смоли, вітамін С, каротин; плоди - цукри, органічні кислоти (валеріанова, винна, оцтова, лимонна), каротин, аскорбінова кислота, самбуцин, рутин, дубильні речовини, хризантемін, тирозин, сліди ефірних олій.

У насінні бузини міститься жирна олія (28%), компонентами якої є ліноленова (більше 36%), ліолева (до 39%), олеїнова (біля 14%), пальмітинова, стеаринова, каприлова та лауринова кислоти.

У суцвіттях містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 41,60, Са - 8,00, Mg - 4,60, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 53,40, Cu - 9,20, Zn - 36,20, Co - 0,88, Mo - 0,88, Cr - 0,24, Al - 63,36, Se - 0,22, Ni - 0,96, Sr - 2,64, Pb - 0,96, B - 102,80, I - 0,15.

Застосування. Квітки використовуються як додатковий засіб для зниження надмірної маси тіла. Бузину рекомендують при грипозних станах для посилення потовиділення. Зовнішньо вона застосовується для лікування ларингіту, фарингіту і стоматиту. Внутрішнє застосування кори, що володіє послаблюючими властивостями, також рекомендують при ревматизмі.

Препарати бузини: *Настій*, "*Ново-Пасит*" - розчин та таблетки (комбінований препарат: валеріана, меліса, звіробій, квітки та плоди глоду, хміль, бузина, пасифлора), "*Синупрет*" - драже та краплі (комбінований лікарський препарат: тирлич, первоцвіт, бузина, щавель, вербена), "*Кардіофіт*" - настойка (трава горицвіту, аморфи куцистої, буркуну, чебрецю, собачої кропиви, квітки глоду, бузини, кореневища з коренями валеріани, солодки, насіння гіркокаштану, листя кропиви, м'яти, омели, листя та квітки конвалії), "*Седафлукс*" - чай (бузина чорна, звіробій, валеріана, м'ята, собача кропива, глоду плоди), *збір лікувально-профілактичний № 2* (підбіл, деревій, звіробій, м'ята, подорожник, бузина, нагідки), "*Урофлукс*" - збір (бузина, звіробій, липа, хвощ, мучниця).

Фармакологічна дія різних частин рослини не однакова і залежить від кількісного та якісного складу біологічно активних речовин. Препарати бузини чорної використовуються в науковій і в народній медицині як сечогінні, потогінні, протизапальні та послабляючі засоби. Настій квіток рекомендується як потогінний засіб при запаленні

дихальних шляхів, бронхіті, грипі, ларингіті, захворюваннях нирок і сечового міхура, при невралгії.

Бузок звичайний- *Syringa vulgaris* L.

Родина маслинових - *Oleaceae*

Сирень обыкновенная

Життєва форма. Кущі з супротивними простими листками, заввишки 2-5 м. Квітки двостатеві, з ліловим, рідше з білим трубчастим віночком, зібрані у волоть. Плід - двогнізда коробочка, розкривається двома стулками; насінини сплюснуті, вузькокрилаті. Цвіте у травні.

Поширення. На о.Хортиця вирощують як декоративну рослину.

Сировина. Квітки, листя і кора.

Хімічний склад. Квітки містять ефірну олію, фенол, глікозид сирингін, сирингопикрин, фарнезол. Листки містять сирингін, аскорбінову кислоту (до 200 мг%), гіркі речовини; кора - фенілпропаноїди (сирингін, ларицирезінол), прості феноли (салідрозид, p-тірозол), іридоїди (олеуропейн, норолеуропейн), флавоноїди (кемпферол, астрагалін), кумарини (скополетин).

Застосування. Препарати бузку використовують як потогінний та апетитний засіб, а також при коклюші, бронхітах, бронхіальній астмі, набряках ниркового походження. Квітки використовують при ревматизмі, невралгії, артралгії, виразці шлунка, епілепсії.

Буквиця лікарська - *Betonica officinalis* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Буквица лекарственная

Життєва форма. Багаторічна жорстковолосиста рослина з простим або малорозгалуженим стеблом, 20-80 см заввишки. Листки супротивні, довгастояйцевидні, зарубчасто-пилчасті, при основі серцевидні; нижні - довгочерешкові, верхні - майже сидячі. Квітки зигоморфні, зближені

в густе колосовидне суцвіття. Віночок двогубий, пурпуровий, чашечка трубчасто - дзвониквидна, з однаковими остюковидно загостреними зубцями. Плід - 4 горішки. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. В лісах, чагарниках, на луках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить стахидрин (1%), дубильні речовини (15%), холін, сапоніни, органічні кислоти, каротиноїди, смолисті речовини, сліди ефірної олії.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 23,60, Са - 12,60, Mg - 2,10, Fe - 0,04; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,24, Cu - 0,67, Zn - 0,72, Cr - 0,12, Al - 0,25, Ba - 0,01, V - 0,04, Se - 5,56, Ni - 0,02, Sr - 0,34, Pb - 0,01, B - 56,40 мкг/г.

Застосування. Рослина виявляє сечогінну, протизапальну, жовчогінну, седативну та знеболюючу дію, поліпшує травлення і обмін речовин, посилює кровообіг, регулює артеріальний тиск, ефективною є при хронічному гломерулонефриті й пієлонефриті з явищами гіпертензії.

Народна медицина використовує траву буквиці при туберкульозі легень, трахеїті, при стійкому кашлі, коклюші, астмі, шлунково-кишкових захворюваннях, при гіперацидному гастриті, діарейі, гепатиті, жовтяниці, при гіпертонічній хворобі, запальних процесах у сечовивідних органах, нервових захворюваннях, епілепсії, при подагрі та поліартриті, облітеруючому ендартеріїті нижніх кінцівок.

Трава і квітки буквиці - компонент БАД "СiEhEc" (США) - м'який заспокійливий засіб.

Бурачок муровий - *Alyssum murale* W. K.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Бурачок стенной

Життєва форма. Невелика рослина з опушенням із зірчастих волосків, інколи з домішкою простих. Пелюстки жовті або пальові. Тичинки коло основи розширені або з зубцями. Зав'язь сидяча.

Стовпчик видовжений; приймочка головчата. Стручечок яйцевидний, округлий або еліптичний з плоскими або опуклими стулками. Насінина вузькокрилата. Стручечки 3-4 мм завдовжки. Пелюстки 2-2,5 мм завдовжки. Цвіте у липні - червні.

Поширення. На гранітах та вапняках острова.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. У насінні містяться полісахариди та жирна олія 25%, в її складі кислоти: ліноленова 47% лінолева 24%, олеїнова 18%, пальмітинова 6%, стеаринова 2%, арахінова 0,3%.

Застосування. Діуретичний й проносний засіб.

Бурачок покручений - *Alyssum tortuosum* W.K.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Бурачок извилистый

ки великі, чашолистки до 4 мм завдовжки, пелюстки яскраво-жовті, до 7 мм завдовжки. Стручечки сірі від густих, зірчастих волосків, округлі, 5-6,5 мм завдовжки і 4,5-6 мм завширшки. Цвіте у травні - червні.

Поширення. На кам'янистих відслоненнях і на пісках острова.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. У насінні міститься жирна олія (25-27,35%), в її

Життєва форма.

Однорічна трав'яниста сріблясто-сіра рослина, густо вкрита зірчастими волосками, заввишки 15-35 см. Тичинки коло основи розширені або з зубцями. Зав'язь сидяча. Стовпчик видовжений; приймочка головчата. Чашолистки при плодах довго залишаються. Квітки

складі ліноленова (62%), лінолева (17%), олеїнова (12%) пальмітинова (6%), стеаринова (2%) кислоти.

Застосування. Діуретичний засіб.

Бурачок Гмеліна - *Alyssum Gmelini* (Thell.) Gord. et Fourg.

Родина капустяних- *Brassicaceae*

Бурачок Гмеліна

Життєва форма.

Трав'яниста рослина, вся опушена зірчастими волосками, заввишки 20-50 см. Пелюстки жовті або паллові. Тичинки коло основи розширені або з зубцями. Зав'язь сидяча. Стовпчик видовжений; приймочка головчата. Стручечок яйцевидний,

округлий або еліптичний з плоскими або опуклими стулками. Стебло менш розгалужене, на квітконіжках і чашечках є довгі, відлеглі, прості волоски. Китиця при плодах довга, до 30 см заввишки. Цвіте у травні - червні.

Поширення. На пісках і пісковиках, рідше на вапняках острова.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Метильовані флавоноїди, полісахариди.

Застосування. Діуретичний й проносний засіб; у свіжому виді з медом мазь - при ластовиннях і плямах на обличчі.

Буркун білий - *Melilotus albus* Desr.

Родина бобових- *Fabaceae*

Донник белый

Життєва форма. Дворічна або однорічна трав'яниста рослина, з прямою стеблом, 50 - 200 см заввишки. Листя трійчасті, причому середній листочок на черешку, бокові - майже сидячі. Листочки гостропилчасті; у нижніх листків - ромбовидно-яйцевидні, у верхніх - видовжено-ланцетні. Квітки двостатеві, дрібні, білі, зібрані багатоквітковими пазушними китицями. Чашечка дзвоникувата, 5-зубчаста. Тичинок 10, з них 9 зрослися нитками, десята тичинка вільна. Плід - біб кулястий або яйцевидний. Цвіте у травні - липні.

Поширення. На схилах, узліссях, луках, по забур'яненних місцях по всій території о.Хортиця.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава буркуну білого містить мелілотин, кумарин (0,4-0,9%), кумарову і мелілотову кислоти, глікозид мелілотозид, похідні пурину, жироподібні речовини (4,3%), ефірну олію (0,01%), білок (17,6%).

Застосування. Препарати мають пом'якшувальні, болетамувальні, антикоагулюючі, вітрогінні, відхаркувальні та седативні властивості; сприяють зменшенню набряків і усуненню запальних процесів, посилюють кровообіг, при стенокардії й тромбозі коронарних судин, як протисудомний засіб, при бронхіті, туберкульозі легень, набряках та ревматизмі, болях у шлунку.

В народній медицині препарати буркуну використовують при безсонні, гіпертонії, клімактеричних розладах, при кашлі, мігрені, хворобах яєчників, як лактогінний засіб.

Буркун зубчастий - *Melilotus dentatus* (Waldst et Kit.) Pers.

Родина бобових - Fabaceae

Донник зубчатий

Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина, стебло заввишки 30-90 см, листки трійчасті, прилистки середніх стеблових листків надрізано-зубчасті, листочки нижніх листків довгасто-еліптичні, верхніх - довгасто-лінійні, дрібнозубчасті. Віночок жовтий. Плід - біб яйцевидний, голий, сітчасто-зморшкуватий.

Цвіте у липні - серпні.

Поширення. На солончаках, на забур'яненних місцях острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава буркуну зубчастого містить кумарини, жироподібні речовини, ефірну олію.

Застосування. Препарати мають пом'якшувальні, болетамувальні, антикоагулюючі, вітрогінні, відхаркувальні та седативні властивості; сприяють зменшенню набряків і усуненню запальних процесів, посилюють кровообіг, при стенокардії й тромбозі коронарних судин, як протисудомний засіб, при бронхіті, туберкульозі легень, набряках та ревматизмі, болях у шлунку.

Буркун лікарський - *Melilotus officinalis* (L.) Desr.

Родина бобових - Fabaceae

Донник лікарственный

Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина, стебло пряmostояче, розгалужене, голе, 30-100 см заввишки, листочки нижніх листків оберненояйцевидні, з клиновидною основою, інші - довгасто-ланцетні, дрібнозубчасті. Зав'язь і біб голі, боби поперечно-сітчасто-зморшкуваті. Квітки двостатеві, зигоморфні, дрібні, жовті. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. На схилах, узліссях по всій території о.Хортиця.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава буркуну містить : кумарини, ефірну олію, похідні пурину, ліпоїди, білок, органічні кислоти, слиз, азотисті сполуки, флавоноїди, аскорбінову кислоту, цукри.

У надземній частині містяться макроелементи (міліграм/г): К - 24,10, Са - 18,20, Mg - 3,00, Fe - 0,50; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,12, Cu - 0,40, Zn - 0,35, Со - 0,08, Мо - 11,20, Cr - 0,04, Al - 0,12, Ва - 0,23, Se - 18,60, Ni - 0,19, Sr - 1,12, Рb - 0,09, В - 65,20 мкг/г.

Застосування. Буркун лікарський підвищує тонус венозних судин, допомагає позбавитися від набряків і захищає судини. Він регулює роботу печінки і лімфатичних судин, перешкоджає згортанню крові.

Флавоноїди, які входять до його складу, додають йому сечогінні і спазмолітичні властивості.

Буркун лікарський рекомендують при геморої, тяжкості в ногах, варикозному розширенні вен, набряках. Його застосовують при лікуванні порушень травлення і як сечогінний засіб. Зовнішньо використовують при роздратуванні очей різного походження (постійна напруга зору, задимлена атмосфера), розтягах, ссадинах і поверхневих кровотечах.

Настій трави використовують як відхаркувальний, антикоагулюючий засіб при стенокардії й тромбозі коронарних судин. Трава входить до складу лікувальних сумішей при бронхіті, туберкульозі легень, болях у шлунку, набряках, ревматизмі, наривах, пухлинах суглобів тощо. Сировина йде на виготовлення зеленого витяжного пластиря, входить до складу кардіопротекторного засобу "Кардіофіт".

У народній медицині використовують при кашлі, мігрені, безсонні, гіпертонії, клімактеричних розладах, хворобах яєчників, запаленнях молочних залоз, як засіб, що стимулює виділення молока у матерів-годувальниць. Зовнішньо - для компресів, примочок при фурункулах, герпесі, тріщинах заднього проходу, для пом'якшення та розсмоктування затвердіння, абсцесів; мазь - при простуді і порізах. Настій квіток на олії прискорює дозрівання фурункулів. У парфумерії - фіксатор запахів.

У гомеопатії застосовується трава при тромбофлебітах, застійних явищах у легенях, при головному болю.

Вайда фарбувальна - *Isatis tinctoria* L.

Родина капустяних- *Brassicaceae*

Вайда красильная

Життєва форма. Трав'яниста рослина 50-80 см заввишки, листя суцільні або злегка зубчасті, прикореневі з черешком, стеблові - з серцевидною або стрілоподібною основою, стеблообгортаючі. Листя волохаті, прикореневі - довгасто-ланцетні, середні і верхні - лінійні, вузькострілоподібні. Пелюстки жовті, 3,5 мм завдовжки. Приймочка виїмчаста. Стручечок повислий, нерозкритий, крилатий, однонасінний, волосистий, 12-22 мм завдовжки. Цвіте у червні.

Поширення. Росте на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Листя містять барвники, флавоноїди: ізоскапорин. У насінні є жирна олія (28-32,85%), до складу якої входить ліноленова (27,7%), ерукова (25,5%), олеїнова (16,19%), лінолева (10,49%), арахідова (10,22%), лігноцерінова (3,47%), пальмітинова (3,4%), стеаринова (1,29%), екозادیєнова (0,92%), ейкозенова (0,57%), пальмітолеїнова (0,21%) кислоти.

Застосування. Застосовують рослину для лікування раку; має антибактеріальні властивості. Листя використовують зовнішньо при ранах, фурункулах, пухлинах та дерматомікозах; усередину - при захворюваннях селезінки.

Валеріана бульбиста - *Valeriana tuberosa* L.

Родина валеріанових - *Valerianaceae*

Валериана клубненосная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з грушевиднопотовщеними коренями. Стебло просте, ребристе, заввишки 15-50 см. Прикореневі листки довгасті, до основи звичайно звужені, черешкові; нижні стеблові листки ліровидно-перистороздільні, верхні перистороздільні. Квітки рожеві, в густому верхівковому суцвітті. Приквітники коротші за плодики. Сім'янка 4,5- 6 мм завдовжки, яйцевидна або довгасто-яйцевидна. Цвіте в квітні - травні.

Поширення. На кам'янистих місцях, в степах, по чагарниках, на схилах в північній частині о.Хортиця.

Сировина. Кореневище з бульбами.

Хімічний склад. Аналогічно валеріані пагононосній.

Застосування. Препарати валеріани бульбистої зменшують збудливість і підвищують функціональну діяльність центральної нервової системи, регулюють серцеву діяльність, проявляють спазмолітичну й жовчогінну дію.

Валеріана висока - *Valeriana exaltata* Mikn

Родина валеріанових - *Valerianaceae*

Валериана висока

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, кореневище коротке, циліндричне, без підземних пагонів. Корені тонкі. Стебло 40-100(160) см заввишки, ребристе, голе, при основі нешерстисте, в між-

вузлях з кільцем білих волосків. Листки непарноперисті. Верхні і нижні стеблові листки з 6-11 парами листочків, рідко (нижні) з 4-5 парами. Листки сидячі, ланцетні або широколанцетні (прикореневі інколи яйцевидні), до 9(10) см завдовжки, до 2,5 см (рідко до 3,5 см) завширшки, зазубрені по краю і (дуже рідко) ціло-

краї. Листочки знизу по жилках з прямими або трохи зігнутими волосками до 1,2 мм завдовжки. Суцвіття велике, щитковидне, з одного верхівкового або (найчастіше) ще і з 2-3 парами пазушних бокових півзонтиків, пухке і широке. Приквітники яйцевидно-ланцетні або широколанцетні, трав'янисті, широкоперетинчасті, по краю війчасті, як і вся рослина, часто з лілуваточервонуватим відтінком. Квітки двостатеві, дрібні, 4-5 мм завдовжки, рожеві, рідше блідо-рожеві. Плоди довгасті або довгасто-яйцевидні, 2-3,4 мм завдовжки і 1,2-1,4 мм завширшки. Середня довжина плодів 2,8 мм, середня ширина 1-2 мм, з опуклого боку без волосків, з плоского - з рідкими волосками або без волосків, голі. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Сировина. **Хімічний склад.** **Застосування.** Аналогічно, як у валеріани пагононосної.

Валеріана пагононосна - *Valeriana stolonifera* Czern.

Родина валеріанових - *Valerianaceae*

Валериана побегоносна

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з підземними пагонами біля 1 мм товщиною і до 10 см довжиною. Стебло прямо-стояче, циліндричне, борозенчасте, порожнисте, голе або опушене, в верхній частині розгалужене, 40 - 200 см заввишки. Листки супротивні,

непарноперисторозсічені, з ланцетовидними сегментами, нижні черешкові, стеблові - сидячі, з 6-8(11) парами сегментів. Край сегментів пилчастий, рідше - цілісний. Квітки двостатеві, неправильні, з двома приквітниками, дрібні, білі або ясно-рожеві, зібрані в щитковидне суцвіття, плід - сім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. На степових схилах, на луках і різнотравних степах о.Хортиця.

Сировина. Кореневище з коренями.

Хімічний склад. Кореневище і корені містять біля 400 сполук первинного та вторинного обміну. До сполук первинного обміну входять вуглеводи (моносахариди, дісахариди, полісахариди); амінокислоти (моноамінокарбонові, діамінокарбонові та гетероциклічні); ферменти, ліпіди, вітаміни (аскорбінова кислота, каротиноїди, токоферолі); органічні кислоти (мурашина, оцтова, пропіонова, яблучна, ізовалеріанова та ін.). Із сполук вторинного обміну найбільш вивчені ефірні олії (69 компонентів) і іридоїди (валепотріати). В групі валепотріатів, які не містять вуглеводні сполуки (валтрат, ізовалтрат, 5-6-дігідровалтрат, ізовалерооксигідроксидігідровалтрат) та глікозид валерозидат. Ці сполуки і зумовлюють заспокійливий ефект валеріани.

У підземних органах містяться: макроелементи (мг/г): К - 1,560, Са - 1,200, S - 0,537, Р - 0,608, Cl - 0,739; мікроелементи (КНМ): Mn - 143,00, Cu - 3,00, Zn - 55,60, Co - 0,116, Cr - 1,40, V - 0,514, Se - 0,302, Ni - 0,923, Sb - 0,714, Sr - 30,80, Pb - 1,80, I - 0,264, Br - 12,10, Ba - 112,0, Fe - 439,00, Cd - 0,830, La - 4,94, Mo - 4,90, Ru - 23,80, Zr - 4,11, Ti - 21,30, As - 0,776.

Основні активні компоненти:

- валеріанова і ізовалеріанова кислоти - зумовлюють седативну,

спазмолітичну, протисудомну дію;

- алкалоїди (валерин, хатинин, актинідин), глікозиди валерид, валерозид - володіють гіпотензивною, болетамувальною дією;

- валепотріати спричиняють седативний і транквілізуючий ефект;

- сапоніни зумовлюють кардіопротекторну дію;

- сесквітерпени (валереналь, валеренон), органічні кислоти - стимулюють функцію травлення;

- дубильні речовини - проявляють вяжучі властивості.

Основна дія:

- седативна (валепотріати знижують рефлекторне збудження в центральних відділах нервової системи і посилюють гальмівні процеси в нейронах головного мозку, що робить її ефективною при безсонні, епілепсії та інших нервових хворобах, а також при алергії в якості заспокійливого засобу);

- гіпотензивна (алкалоїди і глікозиди сприяють покращенню роботи нервово-м'язового апарату серця, розширяють коронарні судини, знижують артеріальний тиск крові, при хронічному порушенні коронарного кровообігу, для профілактики ранніх стадій стенокардії і гіпертонічної хвороби);

- спазмолітична, болетамувальна (валеріанова і ізовалеріанова кислоти знімають спазми гладкої мускулатури, знімають болі у серці, а також у шлунково-кишковому тракті);

- транквілізуюча (валепотріати сприяють усуненню почуття страху і тривоги, допомагають при безсонні, вони є класичними гіпнотичними фітотранквілізаторами, проявляючими (подібно самим поширеним по частоті застосування препаратом похідним бенздіазепіна) транквілізуючі властивості, що виражається переважно в анксиолітичному, антифобічному, протисудомному, антиагресивному, антидепресивному, антистресовому ефектах). Валеріана прискорює процес засипання, поглиблює сон, пролонгує на 30-50% дію снодійних, потенціює вплив седативних, протисудомних і інших засобів;

- кардіопротекторна (сапоніни нормалізують провідникову активність серцевих м'язів, відновлюють ритми скорочення серця);

- стимулююча функція травлення (подразнювальна дія терпеноїдів);

- сесквітерпеноїди посилюють секреторну активність шлунково-кишкового тракту, нормалізуючи апетит і перистальтику кишковика;

- органічні кислоти сприяють створенню певного складу мікрофлори, гальмують розвиток гнилістних процесів у товстому кишковикі, стимулюють соковиділення в шлунково-кишковому тракті; активізують перистальтику кишковика;

- вяжуча - дубильні речовини осаджують білки, утворюють захисну

плівку, тому валеріану використовують при хронічній діарейі, стоматитах;

- жовчогінна - відносять до гідрохолеретиків, тобто об'єм жовчі збільшується за рахунок рідкої фракції, а на синтез жовчних кислот впливає незначною мірою (іридоїди, можливо алкалоїди);

Застосування. Активність валеріани пов'язують з іридоїдами (валепотріатами) і сесквітерпенами (валеріанові кислоти).

Кращий рослинний транквілізатор, валеріана є об'єктом численних досліджень, що проводяться, головним чином, у Німеччині, Японії, Росії, Україні. Згідно з останніми даними, нейромедіаторна активність рослини обумовлена валеріановими кислотами.

Експерименти на тваринах показали активність валеріани в заспокоєнні центральної нервової системи, а також її властивість попереджати спазми. Проведено безліч клінічних досліджень, особливо в геріатрії, за участю хворих, страждаючих безсонням і нервовими розладами. Як правило, валеріана скорочує час засипання і покращує якість сну. Валеріана рекомендується для лікування нейровегетативних розладів і легких порушень сну як у дорослих, так і у дітей. Часто валеріану поєднують з іншими седативними рослинами, наприклад, пасифлорою або глідом.

Препарати валеріани: *настій*, "*Валеріани екстракт рідкий*", "*Валеріани екстракт*" - таблетки, "*Валеріани настойка*", "*Кардіофіт*" - настойка (трава горицвіту, аморфи кущистої, буркуну, чебрецю, собачої кропиви, квітки глоду, бузини, кореневища з коренями валеріани, солодки, насіння гіркокаштану, листя кропиви, м'яти, омели, листя та квітки конвалії), "*Валокормід*" - краплі (комбінований лікарський препарат: настойки валеріани, конвалії, белладонни, ментол, натрію бромід), "*Кардіовален*" - краплі для прийому всередину (адонізид, екстракт глоду, настойка валеріани, сік жовтушника, камфора), "*Капли "Спокойной ночи - сонные травы"*" - краплі (комплексний препарат: шоломниця байкальська, валеріана лікарська, звіробій звичайний, м'ята перцева, собача кропива, серцева або звичайна, хміль звичайний, меліса лікарська, ромашка лікарська, аспасвіт, кислота лимонна, бензоат натрію, вода очищена, етиловий спирт), "*Персен*" - таблетки, "*Персен Форте*" - капсули ("*Персен*" - екстракти валеріани, меліси, м'яти), "*Пасит*" - розчин (комбінований препарат: екстракт валеріани, звіробою, квіток та плодів глоду, хмелю, пасифлори), "*Ново-Пасит*" - розчин та таблетки (комбінований препарат: валеріана, меліса, звіробій, квітки та плоди глоду, хміль, бузина, пасифлора), "*Седавіт*" - розчин для перорального застосування (валеріана, плоди глоду, звіробій, м'ята, хміль), "*Седасен Форте*" - капсули (валеріана, м'ята, меліса), "*Просталад*" - настойка (водно-спиртовий екстракт трави звіробою, золотушника канадського,

грициків звичайних, реп'яшка, квіток арніки, нагідок, кореневищ з коренями валеріани та ехінацеї), "Простапол" - рідкий екстракт (трава звіробою, золотушника канадського, грициків звичайних, реп'яшка, квіток арніки, кореневищ з коренями валеріани), "Краплі Зеленіна" (белладонна, валеріана, конвалія, ментол), "Фітулвент" - настояшка (комплексний препарат, містить настояшки плодів глоду, кореневищ валеріани, кори дуба, трави звіробою, чебрецю, деревію, квіток ромашки), "Краплі шлункові" - краплі (екстракти валеріани, м'яти, белладонни та полину гіркого), "Краплі зубні" - краплі (м'ятна олія, настояшка валеріани, камфора), збір заспокійливий № 2 (седативний) (кропива собача, хміль, м'ята, валеріана, солодка), збір лікувально-профілактичний № 1 (цикорій, шипшина, подорожник, м'ята, кропива, валеріана, овес, ромашка), збір лікувально-профілактичний № 5 (м'ята, квітки глоду, валеріана, деревій, хміль), "Седарфлюкс" - чай (бузина чорна, звіробій, валеріана, м'ята, собача кропива, глоду плоди), збір шлунковий №3 (крушини кора, кропиви листя, м'яти перцевої листя, валеріани кореневища з коренями, лепехи кореневища).

У неврології та кардіології при кардіоневрозах, легких формах неврастенії та психастенії, безсонні, артеріальних гіпертензіях, головному болю сировину призначають як у чистому вигляді (при відсутності ідіосинкразії), так і у зборах. Спостерігається синергізм дії з кардіотонічними глікозидами та деякими гіпотензивними засобами (глід, собача кропива) - у разі комплексного їх використання можна взаємно зменшувати дози. При тиреотоксикозах перевагу слід віддавати свіжому соку. При епілепсії валеріана може бути допоміжним засобом.

Рослина ефективна при холециститах, ангіохолітах, холангітах, але її не слід використовувати при гепатитах і панкреатитах - надто часто спричинює загострення.

Широко відома заспокійлива дія рослини, мало відомий її збуджувальний вплив, який частіше виявляється при індивідуальній надчутливості або передозуванні. Отже, кінцевий ефект іноді може бути несподіваним.

У разі надмірно тривалого вживання або за умов використання надмірних доз виявляють побічні дії валеріани.

При порушеннях функції печінки й травного каналу дуже важливо не допустити передозування: призначення мають бути нетривалими (до 2 тижнів) і в помірних дозах. У разі передозування можна спровокувати симуляцію печінкової кольки або ентероколіту - ці симптоми зумовлені спастичними ефектами. Після відміни валеріани такі явища минають самі собою досить швидко, однак продовження "лікування" у цих випадках може призвести до серйозних уражень різних

ланок травного каналу: надмірне подразнення впродовж тривалого часу спричинює зміни в іннервації та подальші негативні наслідки. У гастроентерології прямими протипоказаннями є наявність в анамнезі печінкової кольки, ентероколіту (особливо спастичного); в урології - гломерулонефрит, нефрит, рідше інші запальні процеси в нирках (індивідуально). Протипоказання в неврології досить індивідуальні: за правильно підібраної дози можна повністю уникнути ускладнень з боку нервової системи, відрегулювати її збудливість.

У дитячому й старечому віці надмірно тривале вживання валеріани може спричинити виражене збудження, безсоння, аж до істеричних нападів.

Особливості психофармакологічного спектру дії валеріани остаточно не з'ясовані. Для валеріани характерна двофазність дії. У малих дозах вона надає місцеву стимулюючу дію на ЦНС, підвищуючи працездатність і збільшуючи концентрацію уваги, пам'яті; у великих дозах під її впливом відбувається пригнічення ЦНС, знижується рефлекторна збудливість в центральних відділах з одночасним посиленням гальмівних процесів в нейронах кортикальних і субкортикальних структур головного мозку.

В народній медицині валеріану використовують при епілепсії, істерії, іпохондрії, нервовому збудженні, мігрені, при болях у ділянці серця, як вітрогінний, протиглистний засіб.

Ваточник сирійський - *Asclepias syriaca* L.

Родина ластівневі - *Asclepiadaceae*

Ваточник сирійський

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з мотузковидними довгими коренями, з численними додатковими бруньками. Стебло прямостояче, короткоопушене. Листки довгастоеліптичні, з короткими черешками. Квітки темно-червоні, в багатоквіткових зонтиках. Листянки здуто-яйцевидні, сіроповстисті, з трав'янистими шипами на поверхні. Заввишки 80-150 см. Цвіте червень-вересень.

Поширення. Культивують як декоративну рослину; часто дичавіє. Походить з Південної Америки.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. Містить каучук у насінні до 20%, глікозид асклепіадин з дією подібно строфантину. У насінні до 15 - 18% жирної олії. Квітки містять ефірну олію (з запахом гіацинту).

Застосування. Молоді стебла у Канаді використовують як спаржу, з молодих стебел та квіток готують солодкий сироп. Медонос.

Верба біла - *Salix alba* L.

Родина вербових - *Salicaceae*

Ива белая

Життєва форма. Дерево або кущ заввишки 20 - 30 м, молоді гілки на кінцях сріблясто-пухнасті, старі - голі, бурі. Листки ланцетні або широколанцетні, загострені, пилчасті, з обох боків біло-сріблясті. Квітки одностатеві, в тичинкових жовтих і маточкових тонких, зелених сережках. Плід - коробочка. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Росте на вологих луках, у плавневій частині о. Хортиця. Широко культивують як декоративну й фітомеліоративну рослину.

Сировина. Кора, листя, квітки.

Хімічний склад. Кора містить дубильні речовини, флавоноїди, флавонові глікозиди (2,5-3%), саліциловий спирт, ферулову, кумарову, саліцилову кислоти, фенологікозиди - саліцин, популін, салікортин, піцеїн.

Застосування. Кора верби рекомендується при підвищеній температурі і грипі, як знеболюючий засіб при головних болях і ревматизмі.

Зовнішньо кора застосовується при виразках і ранах. Сережки застосовуються при спазмах матки і при безсонні. У великих дозах кора верби може викликати нудоту і діарею. Її не можна давати хворим астмою, виразкою шлунка і дванадцятипалої кишки і людям з алергією на саліцилати. Таніни можуть викликати шлунково-кишкові розлади.

Препарати верби: *Відвар*, "*Бронхіфлуке*" - чай рослинний у фільтр-пакетах (екстракти трави медунки, кори верби, листя підбілу, плодів анісу та фенхелю, сланей цетрарії, стебла плюща, коренів циміцифуги та солодки), використовують як протизапальні, заспокійливі, анальгетичні, жарознижуючі, потогінні, антисептичні, протималярійні, кровоспинні, ранозагоювальні, в'язучі й протиглисті засоби. Вживають при невралгії, різних формах неврозу, при головному болю, ревматизмі, простудних захворюваннях, малярії, подагрі, запальних явищах у шлунку та кишках, хворобах селезінки і печінки, проносах, запаленнях сечових шляхів, при інфекційних та гінекологічних хворобах, шлункових, маткових, кишкових та інших кровотечах.

У Польщі відвар кори п'ють при високій температурі, гострому та хронічному ревматизмі, подагрі, проносах, невралгії, мігрені, безсонні.

Верба гостролиста - *Salix acutifolia* Willd.

Родина вербових - *Salicaceae*

Ива остролистная

Життєва форма. Двodomна рослина. Дерево або кущ до 5 м заввишки. Кора червона або жовта. Листки цілісні, чергові, ланцетні, видовжено-загострені, залозисто-пилчасті, голі, зверху зелені, знизу - сизуваті, 6-15 см завдовжки. Квітки одностатеві, в сидячих, яйцевидних, товстих сріблясто-стоволосистих сережках до 3,5 см завдовжки. Плід

- коробочка. Цвіте у березні - квітні, задовго до появи листя.

Поширення. Росте на вологих луках, у плавневій частині о. Хортиця. Широко культивують як декоративну й фітомеліоративну рослину.

Хімічний склад. У листях містяться флавоноїди (цінарозид),

дубильні речовини (до 5%), лейкоантоціанідини, аскорбінова кислота; у корі - прості феноли (саліциловий спирт і його глікозиди (до 10%), серед яких домінують саліцин і салікортин, а також тремулацін, популін і фраклін), флавоноїди (нарінгенін, прунін, саліпурпозид, ізосаліпурпозид), фенолпропаноїди (сирингін, триандрін).

Застосування. Сировина верби виявляє протівірусну (листя), протизапальну та тонізуючу (кора) дію. Із листків одержують протівірусний препарат "Саліфозид", із кори - протизапальний препарат "Саліфолін". Екстракт видів верби - компонент комбінованих лікарських засобів "Бронхікум", "Урофлукс" та інших.

Верба ламка - *Salix fragilis* L.

Родина вербових - *Salicaceae*

Ива ломкая

Життєва форма. Двodomна рослина. Дерево 15-20 м заввишки. Кора блискуча, стара легко знімається пластинами. Гілки при основі ламкі, часто ламаються від вітру. Листки цілісні, чергові, вузькояйцевидно-ланцетні, 6-15 см завдовжки, видовжено-загострені, з косою верхівкою, нерівномірнoзализисто-зубчасті, голі

або змолоду трохи опушені і трохи клейкі. Квітки одностатеві, в сережках; приквіткові луски жовтуваті, майже голі. Плід - коробочка. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Росте у плавнях острова, часто її розводять поблизу житла, біля гребель.

Сировина. Кора.

Хімічний склад, застосування - аналогічно статті "Верба біла".

Верба попеляста - *Salix cinerea* L.

Родина вербових - *Salicaceae*

Ива пепельная

Життєва форма. Двodomна рослина. Сірий, густоопушений кущ 3-6 м заввишки. Деревина під корою - з частими валіками до 15- 30 мм

завдовжки. Листки чергові, дуже опушені, зверху сірувато-зелені, зісподу - сіруватоповстисті, 4-12 см завдовжки, видовженоланцетні або видовженояйцевидні, короткозагострені, пилчасті або майже цілокраї, з дуже

виступаючими 10-16 парами бічних жилок. Квітки одностатеві, в великих, без сріблястого опушення сережках. Плід - коробочка. Цвіте у березні - квітні, до появи листя.

Поширення. Росте на вологих луках, у плавневій частині о. Хортиця.

Сировина. Кора.

Хімічний склад, застосування - аналогічно статті "Верба біла".

Верба прутевидна - *Salix viminalis* L., синонім - *S. rossica* L.

Родина вербових - *Salicaceae*

Ива прутьевидная

Життєва форма. Двodomна рослина. Кущ або дерево 3-5 м заввишки. Гілки прямостоячі, прутевидні. Молоді пагони сірувато-опушені, іноді голі. Листки чергові, 6-20 см завдовжки, зверху темно-зелені, зісподу - білошовковисті, загострені, цілокраї, з загорнутими краями або виїмчастозубчасті, з дуже випуклою знизу жовтою головною жилкою. Квітки одностатеві, в товстих, пухнастих, майже сидячих сережках; приквіткові луски двоколірні. Плід - коробочка. Цвіте у березні - квітні, після розпускання листя.

Поширення. Росте на вологих луках, у плавневій частині о. Хортиця. Широко культивують як декоративну й фітомеліоративну рослину.

Верба пурпурова - *Salix purpurea* L.

Родина вербових - *Salicaceae*

Ива пурпурная

Життєва форма. Двodomна рослина. Тонкогіллястий кущ до 4 м заввишки. Кора зовні жовта з синьою поволокою, зсередини - лимонно-жовта. Листки 3-10 см завдовжки, супротивні, ланцетні, вгорі трохи ширші, голі, сизі, цілокраї або гостропильчасті вгорі. Квітки одностатеві, в циліндричних, тоненьких, сіруватих сережках; пиляки і прий-

мочки червоні. Плід - коробочка.

Цвіте у березні - квітні, до появи листочків або майже одночасно з ними.

Поширення. Ростає у плавнях острова.

Сировина. Кора.

Хімічний склад, застосування. Усе так, як у статті "Верба біла".

Верба тритичинкова - *Salix triandra* L.

Родина вербових - *Salicaceae*

Ива трехтычинковая

Життєва форма. Двodomна рослина. Високий кущ, рідше - дерево, заввишки до 5 м. Листки чергові, цілісні, з двома залозками при основі пластинки, ланцетні або видовженоланцетні, короткозагострені, в основі круглясті, 3- 8 см завдовжки, по краю - залозистопильчасті, голі. Квітки одностатеві, в малоквітко-

вих, тоненьких сережках; приквіткові луски жовтуваті. Плід - коробочка. Цвіте у квітні - травні, після появи листя.

Поширення. Ростає у плавнях острова.

Сировина. Кора.

Хімічний склад, застосування. Усе так, як у статті "Верба біла".

Вербена лікарська - *Verbena officinalis* L.

Родина вербенових - *Verbenaceae*

Вербена лекарственная

Життєва форма. Багато-річна трав'яниста рослина з супротивними листками. Листки яйцевидно-довгасті, шорсткоопушені, короткочерешкові, верхні - сидячі, цілокраї або надрізано-зарубчасті. Стебло прямостояче, розгалужене, по гранях шорсткоопушене, 30-70 см заввишки. Квітки двостатеві, неправильні, суцвіття видовжено-колосовидні, тонкі. Віночок блідо-ліловий, вдвоє довший за чашечку. Плоди - горішки. Цвіте у квітні - жовтні.

Поширення. На луках, узліссях, забур'ячених місцях по всій території острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава вербени містить іридоїди (вербеналозід), вербенін, вербеналін, алкалоїди, слиз, таніни, тритерпени, ефірну олію, багато саліцилової кислоти, гірку речовину.

Застосування. Сучасні фармакологічні дослідження виявили імуностимулюючу дію вербени лікарської: (деякі її компоненти, очевидно, діють у поєднанні з простагландінами) - медіаторами клітинної активності. Вербена має протикашлеву, протизапальну і спазмолітичну дію. Особливо слід зазначити її здатність розслабляти мускулатуру матки. Деякі з її компонентів укріплюють імунну систему, стимулюючи вироблення інтерлейкіну-6, володіють гормоноподібною активністю, впливаючи на лактацію, тіреостимулюючий гормон.

В даний час вербену використовують при лікуванні нервових станів, судом, стомлюваності і грипу. Вона також довела свою ефективність при порушеннях травлення, а також рекомендується для посилення лактації.

Препарати вербени лікарської використовують як протиалергічний, жовчогінний та тонізуючий засіб.

В народній медицині використовують як зовнішній засіб при золотусі, різних виразках, фурункулах. Внутрішньо настій трави п'ють при некрозів'ї, при хворобах печінки й селезінки, кволості, виснаженні, при розладах травлення, бронхітах, жовтяниці, при атеросклерозі і тромбозах, для очищення крові при висипах на тілі.

При зовнішньому застосуванні вербена надає пом'якшувальну дію, а також сприяє рубцюванню, заспокійливо діє при сонячних опіках, тріщинах шкіри і подрпинах.

Веснянка весняна - *Erophila verna* (L.) Bess. (*Draba verna* L.)

Родина капустяних- *Brassicaceae*

Веснянка весення

Життєва форма. Дрібні однорічники з безлистими стеблами і листками в прикореневій розетці. Пелюстки завжди білі, двороздільні, 1,5 мм завдовжки. Стручечки видовжено-лінійні, 7-9 мм завдовжки і 1,5-2 мм завширшки. Цвіте у березні-квітні.

Поширення. На пісках, сухих горбах, схилах,

біля шляхів по всій території острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Рослина містить флавоноїди: глікозиди кверцетину та кемпферолу; гірчичну олію.

Застосування. Застосовують при цинзі, панариціях.

Вероніка довголиста - *Veronica longifolia* L.

Родина ранникових - *Scrophulariaceae*

Вероника длиннолистная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста сірувато-пухнаста рослина. Стебло пряме або висхідне, голе або короткоопушене, 20-30 см заввишки. Листки супротивні, черешкові, видовжено-пірамідальної форми, двояко-гостропилчасті. Квітки двостатеві, неправильні, в густих китицях (одна верхівкова і кілька бокових). Віночок чотирироздільний, інтенсивно-синій. Плід - коробочка. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. Ростає на вологих луках, серед чагарників острова.

Хімічний склад, застосування. Аналогічно статті "Вероніка лікарська".

Вероніка колосиста - *Veronica spicata* L.

Родина ранникових - *Scrophulariaceae*

Вероника колосистая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста залозистоопушена рослина. Стебло висхідне, просте або на верхівці розгалужене, 15 - 30 см заввишки. Листки супротивні, іноді верхні - чергові, ланцетні або лінійні, цілокраї, черешкові або сидячі. Квітки двостатеві, неправильні, яскраво-голубі або фіолетові, іноді білі, у верхівкових густих китицях. Плід - коробочка. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Трапляється в соснових і мішаних лісах, на узліссях, галявинах, на пісках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад, застосування. Усе так, як у статті "Вероніка лікарська".

Вероніка лікарська - *Veronica officinalis* L.

Родина ранникових - *Scrophulariaceae*

Вероника лекарственная

Життєва форма. Багаторічна шорсткопухнаста трав'яниста рослина. Стебло 10 - 30 см заввишки, рівномірно опушене, лежаче. Листки супротивні, звужені в короткий черешок, оберненояйцевидні або еліптичні, зарубчато-пилчасті, при основі цілокраї. Квітки двостатеві, неправильні, віночок блідо-ліловий або голубий. Плід - коробочка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. В соснових і мішаних лісах, галявинах і узліссях острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить глікозиди вероніцин, аукубін, дубильні й гіркі речовини, сапоніни,

ефірну олію, органічні кислоти (яблучна, лимонна, молочна), вітамін С, флавоноїди.

Застосування. Препарати вероніки лікарської виявляють протизапальну, анальгетичну, протиспазматичну дію. Їм притаманні антиоксидантні, фунгіцидні, кровоспинні, відхаркувальні та ранозагоювальні властивості.

У народній медицині вживають при кашлі, ангіні, астмі, бронхіті, туберкульозі легень, при простудних захворюваннях, виразці шлунка, проносах, при зниженому апетиті, при хворобах печінки, селезінки, нирок і сечового міхура, при безсонні, ревматизмі, нервовому виснаженні, ломоті та внутрішніх кровотечах, у клімактеричному періоді, при захворюваннях шкіри (висипи, екземи, піодермії), грибкових ураженнях.

Вечорниці, нічна фіалка - *Hesperis matronalis* L.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Ночная фиалка

Життєва форма. Дворічна або багаторічна рослина, опушена розгалуженими й простими, інколи залозистими волосками. Листя верхні широколанцетні до яйцевидних, при основі досить широкі,

рослина заввишки 10-80 см. Чашолистки прямостоячі, біля основи мішковидні. Квітконіжки залозисто-волохаті, на верхніх листках або на гілочках суцвіття також є короткі розгалужені волоски, іноді з незначною домішкою залозистих волосків. Стовпчик короткий. Стручок лінійний, з опуклими ступками. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Рослина містить сапоніни, ефірну олію 0,13-0,29%, флавоноїди: глікозиди кемпферолу і кверцетину. У квітках багатий склад флаво-

ноїдів: глікозидів кемпферолу, кверцетину та їх похідних. У насінні є стероїди, карденоліди (еризимін, корхорозид), алкалоїди, жирна олія (29-32%), до складу якої входять ліноленова (51-54,5%), ліолева (21,9%), олеїнова (13,8%), пальмітинова (6,5-8%) та стеаринова (2-2,4%) кислоти.

Застосування. Рослину використовують як потогінний та діуретичний засіб, при катарах верхніх дихальних шляхів. Спиртовий екстракт володіє антибактеріальною активністю. Ефірну олію застосовують у парфумерії. Добрий медонос.

Водяний горіх дніпровський - *Traga borystenica* V.Vassil.

Родина водяногоріхових - *Tragaceae*

Водяной орех

Життєва форма. Однорічна реліктова рослина, вимираючий вид. Селиться на озерах. Стебло заввишки до 3 м. Листя двох видів: підводні - супротивні, лінійні, при їх основі утворюються корені. На поверхні води листя ромбічне (нагадує листя берези), на довгих черешках, зібрані в мутовку. Квітки білі, піднімаються вранці з води і розкриваються вдень, а увечері опускаються під воду. Цвіте в травні-червні. Плоди - "рогульки", в зрілому вигляді чорні, такі, що нагадують якір з гачковидними колючками, завдяки яким насіння, обпадаючи

восени на дно водоймища, закріплюється на ґрунті і проростає на наступну весну. З плодів одночасно розвиваються корінь і стебло, яке виносить на поверхню водоймища листову розетку, де в пазухах плаваючого листа розвиваються квітки і плоди. На початку рослина харчується за рахунок додаткових коренів, що розвиваються у основи підводного листа, потім відривається від ґрунту і стає плаваючою.

Поширення. В плавнях та озерах острова.

Сировина. Плоди (горіхи).

Хімічний склад. Вміст крохмалю 50%. Вченими Запорізького державного медичного університету запропонований препарат "Трапазид", який підвищує стійкість тварин до впливу стрес-факторів.

Застосування. У народній медицині водяні горіхи застосовують як засіб, що стимулює статеву діяльність і як сечогінний. Їх рекомендують при дизентерії.

Плоди їстівні, споживають в сирому і вареному вигляді в південних районах Азії (Індії, Китаю, Тибету).

Виноград культурний - *Vitis vinifera* L.

Родина виноградових - *Vitaceae*

Виноград культурний

Життєва форма. Лазячі кущі з довгими, простими або галузистими вусиками на гілках. Листки чергові, черешкові, округлі, по краю нерівно-великозубчасті, в обрисі яйцевидні, неглибоко-3-лопатеві або нижні 5-лопатеві. Квітки двостатеві, рідше - одностатеві, або функціонально маточкові, зібрані в китицевидні суцвіття. Плід - ягода соковита, різної форми і забарвлення. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Вирощують як плодову і лікарську рослину на території острова.

Сировина. Ягоди і листя.

Хімічний склад. Ягоди містять глюкозу (до 20%), сахарозу (5,5%), дубильні речовини, органічні кислоти, амінокислоти, флавоноїди, антоціани, ароматичні речовини, стерини, катехін, епікатехін, аскорбінову кислоту, вітаміни групи В, С, РР, провітамін А (каротин), сполуки калію, кальцію, заліза, фосфору.

В листках є органічні кислоти, цукри, інозит, кверцетин, каротин, холін, бетаїн, дубильні речовини.

Застосування. У експериментах на тваринах доведена захисна дія винограду відносно капілярів. Зменшення їх проникності, очевидно, пов'язане із стабілізацією колагену. У винограді містяться антоціаноїди, які стали об'єктом численних клінічних робіт, що підтвердили їх ефективність при венозній недостатності.

Настій листя винограду застосовується при лікуванні венозної недостатності (тяжкість в ногах), геморою і крихкості шкірних капілярів (крововиливи, синці). Іноді листя застосовують при діарейі.

Плоди використовують у науковій і народній медицині. Вони виявляють загальнозміцнюючу, послабляючу, жовчогінну і сечогінну дію. Посилюють обмін речовин, поліпшують кровообіг і кровотворення, знижують кров'яний тиск, підвищують апетит, зменшують кислотність шлункового соку. Ефективне використання ягід при недокрів'ї, хронічних бронхітах, хворобах печінки, нефритах, нирковокам'яній хворобі та при геморої.

Зовнішнє застосування винограду рекомендують при дискомфорті в очах (наприклад, при подразненні очей димом).

Вишня звичайна - *Cerasus vulgaris* Mill.

Родина розових - *Rosaceae*

Вишня обыкновенная

Життєва форма. Дерево, заввишки 2,5- 6 м. Листки цілісні, голі, блискучі, еліптичні, короткозагострені, пилчасті. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, білі, в зонтиковидних суцвіттях. Плід - темночервона кістянка. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Широко культивують як плодове дерево на о. Хортиця.

Сировина. Свіжі плоди, плодоніжки, молоді пагони, листя та корені.

Хімічний склад. Листки містять дубильні речовини, лимонну кислоту, кверцетин, кумарин, камедин і амігдалін; кора - лимонну кислоту, дубильні речовини, глікозиди (фускофлобафен, рубофлобафен), плоди - цукри, антоціани, дубильні, пектинові речовини, аскорбінову

кислоту, вітаміни В, РР, фолієву кислоту, інозит, десять органічних кислот, мікро- і макроелементи Cu, Fe, K, Mg.

Застосування.

Плодоніжки виявляють сечогінну та в'язучу дію, їх використовують при нирковокам'яній хворобі, захворюванні суглобів, при набряках і проносах. Плоди зміцнюють організм, поліпшують травлення, зменшують набряки, знімають запалення. З них готують вишневий сироп, який додають для покращення смаку ліків. Відвар молодих гілок вживають при атонії кишечника, діареї, хронічних колітах. Плодоніжки підвищують діурез, закріплюють шлунок. Зі стовбурів шляхом підсочування добувають вишневу камедь, яка використовується як емульгуючий та обволікаючий засіб, гальмує подразнюючу дію лікарських препаратів та уповільнює їх всмоктування. Свіже листя застосовують при кровотечах. Настойкою та водним екстрактом коренів лікують виразку шлунка. Плоди використовують в харчовому, кондитерському та лікєро-горілчаному виробництві. В народній медицині плоди вживають при подагрі.

Застереження. При підвищеній кислотності шлунка слід уникати надмірного вживання плодів.

Вовчуг польовий - *Ononis arvensis* L.

Родина бобових - Fabaceae

Стальник пашенний

Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста рослина, з листками, що складаються з одного або з трьох пилчасто-зубчастих листочків і прирослих до черешка прилистків. Стебло залозистоволосисте, 30-80 см заввишки. Квітки двостатеві, неправильні, розміщені по дві в пазухах листків, утворюють на верхівках гілок густі колосовидні суцвіття. Плід - біб яйцевидний, коротший, ніж чашечка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. На луках і по схилах острова.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. У коренях виявлено дубильні речовини, ізофлавоноїди, тритерпенові сапоніни, тритерпеновий спирт оноцерин, смоли, лимонну кислоту, ефірну олію, дубильні речовини. У коренях виявлено глікозиди ізофлавонової природи (ононін, оногенін, онозид, формонетин), дубильні речовини, тритерпенові сапоніни, тетрациклічний тритерпеновий спирт оноцерин, ефірну олію, смоли, крохмаль. У коренях містяться: макроелементи (міліграм/г: K - 3,20, Ca - 3,40, Mg - 4,20, Fe - 0,40; мікроелементи (КНМ):

Mn - 0,14, Cu - 0,26, Zn - 0,16, Mo - 0,69, Cr - 0,02, Al - 0,39, V - 0,35, Se - 14,20, Ni - 0,62, Sr - 0,19, Pb - 0,08, I - 0,15, B - 0,90 мкг/г.

Застосування. Вважається, що сечогінна дія вовчуга польового, що полегшує виведення хлористих сполук і натрію, пов'язана з наявністю ефірної олії, ізофлавоноїдів і α -оноцерину. Протизапальний ефект обумовлений наявністю медікарпину.

Перорально корені вовчуга призначають при затримці сечі, нефриті і циститах, а також для профілактики каменеутворення в нирках. З нього одержують також протизапальні препарати, які використовують при ревматизмі і подагрі; в цьому випадку вовчуг використовують у поєднанні з ялівцем, березою.

Препарати вовчуга польового виявляють протизапальні, кровоспинні, послабляючі, сечогінні, гіпотензивні і кардіотонічні властивості, зменшують проникність і ламкість капілярів, знижують перистальтику кишечника. Відвар, настій і настойку коренів застосовують при геморої, хронічних запорах, тріщинах заднього проходу, маткових кровотечах, запаленнях сечового міхура і нирок, нирковокам'яній хворобі, подагрі, радикуліті. Препарати вовчуга усувають запальні явища і біль, рекомендовані при фурункульозі, хворобах шкіри. Настойку та анаболізуючий препарат "Флаванобол" призначають для стимуляції залоз внутрішньої секреції.

У народній медицині використовують як потогінний засіб, для лікування епілепсії, екземи тощо.

Водяний хрін - *Rorippa amphibia* (L.) Bess.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Жерушник земноводний

Життєва форма.

Багаторічна, трав'яниста рослина заввишки 50-100 см, листя суцільні, лопатковидні або довгасті, зісподу розсіяно-пухнаті; нижні - черешкові, верхні - сидячі, пилчастозубчасті, коло основи з вухками. Пелюстки 3-4 мм завдовжки, яскра-

во-жовті. Стручечки кулясті, 2-3 мм у діаметрі. Цвіте травень-червень.

Поширення. Плавні о. Хортиця.

Сировина. Насіння, трава.

Хімічний склад. Рослина містить флавоноїди: моноглікозиди, біозиди, діглікозиди кемпферолу та кверцетину, вітамін С. У насінні є жирна олія (20-22%).

Застосування. Рослину використовують як антигельмінтну, діуретичну та при цинзі.

Волошка синя - *Centaurea cyanus* L.

Родина айстрових - *Asteraceae*

Василек синий

Життєва форма. Одно- або дворічна трав'яниста рослина. Стебло прямостояче, від середини розгалужене, 25-50 см заввишки. Прикореневі листки обернено-довгасто-ланцетні, цілісні або надрізані, верхні стеблові листки - лінійні. Квітки - в одиничних кошиках на кінцях стебел, серединні квітки у кошику, синьо-фіолетові, крайові квітки збільшені, лійковидні, сині, голубі, лілово-рожеві або білі, двостатеві. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Бур'ян на полях по всій території острова.

Сировина. Лише крайові квітки, зібрані в період їхнього повного цвітіння.

Хімічний склад. Квітки містять антоціани та інші флавоноїди, ефірну олію, полісахариди, сапоніни, каротин, аскорбінову кислоту, алкалоїди, смолисті, дубильні та пектинові речовини, мінеральні солі. У суцвіттях містяться: макроелементи (мг/г): К - 17,00, Са - 18,10, Mg - 2,70, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,23, Cu - 0,77, Zn - 0,57, Co - 0,06, Cr - 0,07, Al - 0,28, V - 0,09, Se - 1,11, Ni - 0,36, Sr - 0,04, Pb - 0,06, B - 0,50 мкг/г.

Застосування. Препарати волошки синьої мають протизапальні, сечогінні, дезинфікуючі й жовчогінні властивості. Настій, чай використовують при набряках ниркового і серцевого походження, для поліпшення травлення, при захворюваннях сечового міхура, печінки, жовчовивідних шляхів, при кон'юнктивіті та блефариті. Квітки входять до складу сечогінних зборів. У народній медицині використовується також при застуді та жовтяниці. Настій подрібнених кошиків - при лупі, випадінні волосся, круговій плішивості.

В'язіль барвистий - *Coronilla varia* L.

Родина бобових - *Fabaceae*

Вязель пестрий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста гола або щетинистоволосиста рослина, заввишки 30-100 см. Стебло борозенчасте, лежаче або висхідне, порожнисте, розгалужене. Листки непарноперисті, з 5-12 пар овальних або довгастих листочків. Квітки двостатеві, неправильні, рожеві, білі або фіолетові, у пазушних зонтикоподібних суцвіттях, на довгих квітконосах. Плід - біб. Цвіте у травні - вересні.

Поширення. Росте на лісових луках, узліссях, галявинах, серед чагарників, на схилах о.Хортиця.

Сировина. Трава і насіння.
Хімічний склад. Насіння містить глікозиди (коронізид, коронілін), вуглевод стахіозу, жирну олію, насичені жирні кислоти, сечову кислоту; у траві є коронілін, псевдокумарин, дубильні речовини, аскорбінова кислота (27,5 мг %) і каротин (2,6-10,6 мг%).

Застосування. Виділений з насіння глікозид коронізид має характерну для серцевих глікозидів кардіотонічну дію. В народній медицині використовують при набряках, як серцевий і сечогінний засіб та як засіб від кривавого проносу. Зовнішньо свіже потовчене листя використовують при порізах як

кровоспинний засіб. Рослина отруйна.

Гадючник звичайний - *Filipendula vulgaris* Moench

синонім *F. hexapetala* Gilib.

Родина розових - *Rosaceae*

Лабазник шестилепестний

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з підземним кореневищем і переривчасто-перисторозсіченими або надрізними листками з великими прилистниками, які зрослися з черешками. Стебло прямостояче, нерозгалужене, 30-80 см заввишки. Квітки двостатеві, дрібні, правильні, 6-пелюсткові, білі, іноді рожеві, зібрані в суцвіття щитковидно-волотисте. Плід - листянка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. На степових схилах, лісових галявинах, по чагарниках по всій території острова.

Сировина. Кореневища з коренями.

Хімічний склад. Усі частини рослини містять дубильні речовини (14-36%) і глікозид гаультерин. В траві - аскорбінова кислота, ефірна олія і флавонова сполука гіперин. У підземних органах містяться прості феноли (метилсаліцилат і його біозид гаультерин). У насінні - жирна олія (26%), до складу якої входить ліноленова (до 50%), ліно-

лева (більше 25%), олеїнова (близько 15%), пальмітинова (7%) і стеаринова (3%) кислоти.

лення сечовиділення при ожирінні. Гадючник також сприяє загоєнню ран і виразок.

Препарати гадючника мають потогінні, дезинфікуючі, в'яжучі, кровоспинні властивості. Корені рослини входять до складу мікстури Здренко, яку вживають при папіломатозі сечового міхура, анацидному гастриті, виразці шлунка та геморої. У вигляді відварів або настоїв використовують при запаленнях слизових оболонок шлунково-кишкового тракту, сечовивідних шляхів і нирок, при нефролітіазі, ревматизмі, епілепсії, подагрі, серцевій недостатності, геморої, маткових кровотечах, білях і захворюваннях шкіри.

Гарбуз звичайний - *Cucurbita pepo* L.

Родина гарбузових - *Cucurbitaceae*

Тыква обыкновенная

Життєва форма. Однорічна, однодомна, трав'яниста рослина, з шорсткоопушеними, лазячими за допомогою 3-5 розгалужених вусиків стеблами, 3-10 м завдовжки. Листки великі, серцевидні, шорсткоопушені. Квітки одностатеві, тичинкові квітки з 5-лопатевою

чашечкою з шоловидними лопатями. Віночок п'ятироздільний, тичинок 5, всі вони зросли пиляками. Маточкові квітки з п'ятилопатевою чашечкою і лійковидно-дзвоникovidним віночком. Плід ягодоподібний, дуже великий, кулястий, багатонасінний.

А

Поширення. Вирощують як харчову та кормову культуру.

Сировина. В науковій медицині - насіння, в народній - м'якуш плоду і плдоніжки.

Хімічний склад. Плоди містять цукри (глюкоза, сахароза, фруктоза), органічні кислоти, каротин (до 6 мг %), аскорбінову (8-20 мг%), фолієву, пантотенову та нікотинову кислоти, піридоксин, рибофлавін, тіамін, калій - (170 мг%), залізо - (100 мг%), мідь - (180 мг%), фтор - (86 мг%), цинк - (240 мг%), кальцій, фосфор. До складу насіння входять жирна олія (20%), фітостерин, кукурбітол, вітаміни групи В, аскорбінова кислота.

У насінні містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 10,20, Са - 0,40, Mg - 5,80,

Fe - 0,07; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,11, Cu - 0,61, Zn - 0,85, Mo - 0,60, Cr - 0,02, Se - 38,90, Ni - 0,24, Pb - 0,02, I - 0,07, B - 0,60 мкг/г.

Застосування. Гарбуз рекомендують як пом'якшувальний, легкий послаблюючий і глистогінний засіб. Ці якості підтверджені численними дослідженнями. І, нарешті, показано, що стероли пригнічують фіксацію на клітинах передміхурової залози речовини, яка викликає її переродження.

Насіння виявляє гельмінтогінну дію. Народна медицина використовує насіння гарбуза в поєднанні з іншими лікарськими рослинами при захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів. М'якуш гарбуза використовують як сечогінний, послаблюючий та жовчогінний засіб, також показане вживання його при хворобах серця, хронічних запорах, подагрі, хронічних формах піелонефриту і холециститу, при хронічних

колітах і ентероколітах. Відвар гарбузових черешків має діуретичну властивість і застосовується при ниркових та серцевих захворюваннях, при гіпертонічній хворобі, порушенні обміну речовин. Відваром гарбузових квіток лікують гнійні рани.

Гарбузова олія відновлює функцію клітинних мембран, виявляє виражену антиоксидантну та гепатопротекторну дію, нормалізує біохімічний склад жовчі, безпосередньо діє на структуру епітеліальних тканин. Вона зменшує набряк і покращує мікроциркуляцію на стадії трофічних розладів і епітелізації, проявляє протекторну дію на грануляцію, стимулює трофічні та обмінні процеси в тканинах, виявляє бактеріостатичну дію.

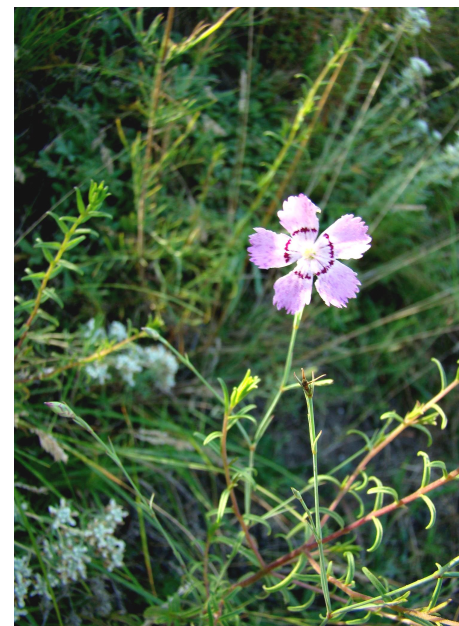
Жирна олія виявляє репаративний ефект при пародонтитах і гінгівітах. Місцеве лікування гарбузовою олією проктологічних хворих в значній мірі зменшувало біль, печію, свербіж, почуття напруги в області післяопераційної рани.

Гарбузову олію випускають у вигляді препарату "Тиквеол" (Росія) як жовчогінний та протизапальний засіб.

Гвоздика дельтовидна - *Dianthus deltoides* L.

Родина гвоздичних - *Caryophyllaceae*

Гвоздика дельтовидная

Життєва форма. Багаторічна сизувата або зелена трав'яниста рослина. Має тонке повзуче кореневище, яке утворює дернинки з квітконосних і неплідних пагонів. Стебло висхідне, з коротким шорстким опушенням, 10 - 40 см заввишки. Листки супротивні, по краях і середній жилці шорстко-волосисті, тупі; нижні - довгастолопатевої, верхні - лінійні. Квітки правильні, двостатеві, одиничні, рідше - по дві - три, 5-пелюсткові. Пелюстки зубчасті, червоні, з кільцем пурпурових плям. Плід - коробочка. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Ростає по всій території о. Хортиця на луках, лісових галявинах і узліссях.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Рослина містить сапоніни, кумарини, флавоноїди, аскорбінову кислоту, сліди алкалоїдів.

Застосування. Рослина має кровоспинні, знеболюючі й протизапальні властивості. Використовують при маткових і гемороїдальних кровотечах, при ревматизмі та алергії.

Гіркокаштан звичайний - *Aesculus hippocastanum* L.

Родина гіркокаштанових - Hippocastanaceae

Каштан конский обыкновенный

Життєва форма. Дерево з супротивними, пальчасто-складними, довгочерешковими листками, до 25 м заввишки. Квітки неправильні, білі, з червоними плямочками, зібрані в прямостоячі, пірамідальні волоті; тичинки видаються з віночка, зігнуті і спрямовані донизу. Плід - коробочка з великими шипами. Цвіте у травні.

Поширення. Розводять у парках та садах профілакторіїв о.Хортиця. Походить з Греції.

Сировина. Кора молодих гілок, листя, квітки, плоди та насіння.

Хімічний склад. Насіння містить кумарини (ескулін і фраксин), флавоноїди (кверцетин і кемпферол), жирну олію (5-7%), білки(10%), крохмаль (до 50%), дубильні речовини (1%), тритерпеновий сапонін есцин (10%).

Кора - ескулін, фраксин, есцин, цукри, тіамін, дубильні речовини, аскорбінову кислоту, філохінон. Листя - глікозиди (кемпферол, кверцетин, кверцитрин, ізокверцитрин, рутин, спіреозид, астрагалін), каротиноїди (лютеїн і віолаксантин), пектинові речовини. Квітки містять флавоноїди (похідні кверцетину і кемпферолу), дубильні і пектинові речовини та слиз.

У насінні каштана містяться: макроелементи (міліграмграм): К - 12,00, Са -0,50, Mg - 0,90, Fe-0,01; мікроелементи (КВН):

Mn -0,02, Cu-0,12, Zn-0,08, Cr-0,002, Ba - 0,74, Se - 7,50, Ni - 0,02, Pb-0,02, I-0,09, B-2,00 мкг/грам.

Застосування. У насінні і корі гіркокаштану звичайного є різні активні речовини. Деякі з них можна застосовувати при венозній недостатності і ламкості капілярів. Недавні роботи показали, що есцин (судинозвужувальний екстракт насіння) володіє протизапальною активністю і підвищує венозний тонус. В корі міститься ескулозид, який зменшує проникність капілярів і збільшує їх резистентність.

Гіркокаштан звичайний рекомендується при геморої, венозній і капілярній недостатності. Препарати гіркокаштану: *"Ескузан"* - краплі та таблетки (діюча речовина - есцин), *"Есфлазид"* - таблетки та супозиторії (містить есцин з плодів та суму флавоноїдів з листя), *"Веногал"* - крем (екстракт гіркокаштану, ефірна олія нагідок, розмарину, ялівцю та лаванди), *"Венозний гель Др. Тайсс"* - гель на основі рідкого екстракту гіркокаштану та нагідок, *"Ескозульф"* - мазь з есцином, *"Ескувазин"* - краплі, супозиторії та мазь (в основі -спиртовий екстракт гіркокаштану), *"Проктоседіл М"* - мазь (комбінований препарат: гідрокортизон, ескулозид, фраміцетин), *"Венітан"* - крем (на основі екстракту гіркокаштану), *"Рутес"* - супозиторії з есцином та рутином, *"Ессавен"* -гель (есцин, гепарин, есенціальні фосфоліпіди), *"Есгефол"* - гель (есцинат лізину, гліциризинова кислота з кореню солодки, есенціальні фосфоліпіди, гепарин), *"Анавенол"* - драже (комбінований препарат з ескуліном та рутином), *"Аесцин"* (син. "Есцин") -таблетки та гель на основі есцину, *"Ескувіт"* - краплі та таблетки на основі екстракту плодів гіркокаштану, *"Ескулюс композитум"* -краплі (екстракт гіркокаштану та вітамін В1, *"Репарил-Гель Н"*-гель на основі натрієвої солі есцину, *"Гемороль"* - супозиторії з ромашкою, гіркокаштаном кінським, деревієм, белладонною, перстачем прямостоячим, *"Гербіон Ескулус"* - гель, *"Кардіофіт"* - настойка (трава горицвіту, аморфи куцистої, буркуну, чебрецю, собачої кропиви, квітки глоду, бузини, кореневища з коренями валеріани, солодки, насіння гіркокаштану, листя кропиви, м'яти, омели, листя та квітки конвалії) для зменшення в'язкості крові, зниження артеріального тиску, вони зменшують проникність капілярів, підвищують тонус венозних судин, покращують кровообіг у периферійних судинах при венозному застої і розширенні вен нижніх кінцівок. Препарати гіркокаштану виявляють венотонізуючу та капіляррозміцнюючу дію, їх використовують при венозному застої, варикозному розширенні вен, варикозних виразках гомілки, тромбозах, для запобігання тромбів при пологах і після операції тощо. При внутрішньому застосуванні гіркокаштан звичайний може бути отруйним. Його не рекомендують приймати маленьким дітям і вагітним жінкам, у яких він може викликати нудоту і

порушення травлення. Лікування завжди має бути короткочасним. При зовнішньому застосуванні можливі алергічні реакції.

Гірчак перцевий - *Polygonum hydropiper* L.

Родина гречкових - *Polygonaceae*

Горец перечний

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло від основи розгалужене, прямостояче, 20-70 см заввишки, під осінь червоніє. Листки чергові, видовжено-ланцетні, гострі або тупуваті, з хвилястими цілісними краями, до обох країв звужені; піхви майже голі. Квітки двостатеві, дрібні, по 2-3 в пучках, зібрані в суцвіття довгі, переривчасті. Оцвіттина рясно вкрита крапчастими залозками, рожева, часто зеленувата, чотири-, п'ятироздільна. Плід - горішок.

Цвіте з липня до жовтня.

Поширення. По берегах, канавах, на луках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить флавоноїди (гіперозид, ізорамнетин, кверцетин, кемпферол, рамнетин, рутин), аскорбінову кислоту (200 мг%), вітаміни К, Е, каротин, сітостерин, органічні кислоти (мурашина, яблучна, оцтова, валеріанова і галова), дубильні й смолисті речовини, ефірну олію, макро- і мікроелементи (залізо, марганець, магній, титан, срібло).

Застосування. Препарати гірчаку мають знеболюючу, кровоспинну, протизапальну, заспокійливу, антисептичну дію. Рідкий екстракт, настій,

настойку, порошок, свіжий сік трави використовують при гемороїдальних, маткових, шлункових кровотечах, гіпотонії матки, недостатності діяльності серця; як в'яжучий і дезінфікуючий засіб при проносах та ентероколітах. Зовнішньо - для місцевих ванн при геморої, для лікування ран, екземи, виразок тощо. Трава входить до складу протигемороїдальних зборів.

У народній медицині відвар, свіжу траву і сік використовують для лікування лишайів та висипів на шкірі, ним полощуть горло при ангіні й ларингіті, головному болю.

Застереження. Препарати протипоказані при нирковій недостатності.

Гірчак почечуйний - *Polygonum persicaria* L.

Родина гречкових - *Polygonaceae*

Горец почечуйний

Життєва форма. Однорічна, трав'яниста рослина, стебло в нижній частині підведене або пряме від основи, гіллясте, рідше - просте, 30-100 см заввишки. Листки широколанцетні, загострені, з верхнього боку - з темно-коричневою плямою. Розтруби вкриті щетинками, щільно обхоплюють стебло, по краю - з довгими рясними війками. Квітки в густих колосовидних суцвіттях, здебільшого рожеві, рідше - білі. Плід - горішок.

Поширення. По берегах водойм, на вологих луках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить флавоноїди (авікулярин, гіперозид, кверцетин та інші), антраглікозиди, вітаміни (рутин, аскорбінова кислота), дубильні речовини, органічні кислоти, сітостерин, флобафени, ефірну олію, цукри.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 33,10, Са - 15,00, Mg - 8,30, Fe - 0,15; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,15, Cu - 1,04, Zn - 1,51, Co - 0,04, Cr - 0,03, Al - 0,06, Ba - 0,12, V - 0,05, Se - 3,75, Ni - 0,23, Sr - 0,43, Pb - 0,04, B - 32,41 мкг/г.

Застосування. Препарати рослини виявляють послаблюючу, сечогінну, протизапальну, болетамувальну, судинозвужувальну дію. Вживають при запорах, гемороїдальних і маткових кровотечах, гіпотонії матки, надмірних місячних, недостатності діяльності серця, як в'яжучий і дезінфікуючий засіб. Трава входить до складу протигемороїдальних зборів. У народній медицині відвар і свіжий сік - для лікування ран,

виразок, лишай та висипів на шкірі, полоскання горла при ангіні й ларингіті. Свіжу потовчену траву прикладають до потилиці при головному болю.

Гірчиця біла - *Sinapis alba* L. (*Brassica alba* Schmalh., *B. dissecta* Schmalh.)

Родина капустяних - Brassicaceae

Горчица белая

Життєва форма. Однорічник висотою 30-60 см із опушенням. Прикореневі листки черешкові, нерівномірно глибоко-перистороздільні на зарубчасто-зубчасті долі. Стеблові листки черешкові, перистороздільні або розсічені. Квітки жовті, у китицях. Стручки валькуваті, довжиною 2-4 см, на тонких плодоніжках, відхилених від стебла на 90°. Носик стручка довгий, сплюснуто-мечовидний, стулки шорстко-волосисті, горбочкуваті, із трьома-п'ятьма виступаючими жилками. Насінини майже кулясті, жовтуваті. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Рослина містить: білки, слиз, жирну олію, тиоглікозид синігрин, який під впливом ферменту мирозину розкладається на сульфат калію, глюкозу й гірничу ефірну олію, вітаміни: С, Е, каротин; флавоноїди (3,7-діглюкозиди та 3-софорозидо-7-глюкозиди кверцетину, ізо-рамнетину), глюкозинолати (синальбін, глюконастурціїн) та продукти їх розкладу (бензилізоціанат, бутилізоціанат, п-гідроксибензилізоціанат, 2-фенілетілізоціанат, 3-метилтіоалкілізоціанат, 4-метилтіобутил-ізоціанат,

4-пентенілізоціанат). У насінні є жирна олія (28-32,7%), до складу якої входить ерукова (51%), олеїнова (16%), ліноленова (10%), ліолева (7%), ейкозенова (6%), пальмітинова (2%), стеаринова (0,9%), бегенова

(0,6%) кислоти; стероїди: β -сітостерин, кампестерин, 2-4-метилен-холестерин, брассикастерин, холестерин; сапоніни (6,47%).

Застосування. Гірчицю вживають як прянощі, використовують у харчовій і консервній промисловості. З насіння одержують харчову і технічну гірничу олію, а зі шроту - гірничне борошно, гірничники, гірничні пакети, спиртовий розчин ефірної олії, які подразнюють шкіру, посилюють кровообіг, відволікають при невралгіях, ревматизмі, радикуліті, простудних захворюваннях, переохолодженні, бронхітах, плевритах, бронхопневмоніях. При гіпертонічних кризах, загрозах інсульту, стенокардії гірничники прикладають на груди, потилицю, литкові м'язи, на ділянку серця.

Застереження. Протипоказано вживати насіння гірчиці при запаленні нирок і туберкульозі легень.

Гірчиця сарептська - *Brassica juncea* (L.) Czern. (*Sinapis juncea* L.)

Родина капустяних - Brassicaceae

Горчица сарептская

Життєва форма.

Однорічник висотою 20 - 60 см. Стебла голі, сизуваті. Прикореневі листки черешкові, ліровидні, по жилках розсіяно-жорстковолосисті. Стеблові листки короткочерешкові, ланцетні, виїмчасті, верхні - сидячі, стріловидні, цілокраї. Квітки жовті, зібрані у китиці. Стручки спрямовані

косо вгору (під кутом 45°), циліндричні, довжиною 3-5 см (удвічі довші від плодоніжки), горбкуваті, із шилоподібним носиком. Насінини кулясті, гладенькі, темно-коричневі.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Листя містить вітамін С, у насінні є жирна олія (27-42%), до складу якої входить ерукова (18-49%), ліолева (12-24%), ліноленова (10-15%), олеїнова (7-22%), ейкозенова (6-14%),

пальмітинова (2-4%) кислоти; гірчичну олію (1,17-2,89%), тіоглікозиди: синігрин, глюконапін.

Застосування. Листя вживають як салат. З насіння виготовляють звичайну гірчицю і гірчичну олію, які вживають в їжу. Олію використовують в консервному і парфумерному виробництві, в медицині і в кондитерській промисловості. Макуху перемелюють на гірчичний порошок, з якого готують гірчичники та гірчицю для їжі. Гірчичний спирт використовують при простудних та ревматичних болях.

Гірчиця чорна - *Brassica nigra* (L.) Koch

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Горчица черная

Життєва форма. Однорічник заввишки 20 - 60 см, стебло голе. Листя на черешках, зісподу по жилках звичайно з розсіяними шорсткими волосками; нижні - ліровидні, з довгастими боковими частками і більшою овальною верхівковою, верхні - ланцетні. Квітки жовті, зібрані у китиці. Стручки притиснуті до стебла, чотиригранні, довжиною 1-2 см. Насінини чорно-бурі. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Роста на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. Рослина містить вітамін С, флавоноїди: глікозиди кверцетину та ізорамнетину; тіоглікозид глюкобрасицин. До складу насіння входить слиз (15%), алкалоїди, синапін, жирна олія (27-41,78%), до складу якої входять гліцериди ерукової (50%), олеїнової (25%), лінолевої, ліноленової (20%), лігноцеринової, міристинової та бегенової кислот; гірчична олія (0,63-1,23%), а також тіоглікозид синігрин.

Застосування. Для виготовлення гірчиці вважається найкращою гірчиця чорна. Листя використовують як салат і приправу до різних страв. Макуху з гірчиці використовують на виготовлення гірчичників. Добрий медонос. Корені та листя використовують зовнішньо при гематомах, пухлинах, дерматомікозах, артралгіях, ішіасі; усередину з медом та водою використовують при хронічних бронхопневмоніях.

Гикавка сива - *Berteroa incana* (L.) DC. (*Alyssum incanum* L.)

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Икотник серый

Життєва форма. Дворічна рослина, сірувато-зелена від коротких галузистих волосків, 20-40 см заввишки. Листки ланцетні. Квітки двостатеві в довгих гронах. Чашолистки відхилені. Пелюстки білі, 5-6 мм завдовжки, вдвоє перевищують чашолистки. Стручечки еліптичні, 5-9 мм завдовжки, трохи стиснуті, досить густо вкриті короткими розгалуженими волосками. Цвіте у травні - жовтні.

Поширення. Бур'ян вздовж шляхів острова.

Сировина. Корені, листя, насіння.

Хімічний склад. У надземній частині гикавки виявлені флавоноїди - похідні кемпферолу, кверцетину, рамноцитрину. Корені містять органічні кислоти (0,14%), алкалоїди (0,77%), кумарини, дубильні речовини (3,6%). У листі є органічні кислоти (0,52%), вітамін С, кумарини, дубильні речовини. У насінні - алкалоїди, жирна олія (15,6-55%), в її складі ліноленова (41,1%), лінолева (17,5-22,6%), арахінова (5,9-19,3%), олеїнова (9,2-12,1%), пальмітинова (3,3-3,9%), стеаринова (0,8-1,5%); тіоглікозиди: глюкобарбарин, синігрин.

Застосування. Рослина має антибактеріальні властивості. Настій коренів використовують як протизапальний засіб. Свіжий сік листя має фунгіцидну дію. Настій насіння використовують при диспепсіях у дітей.

Гледичія колюча - *Gleditsia triacanthos* L.

Родина бобових - *Fabaceae*

Гледичия обыкновенная

Життєва форма. Однодомне дерево, заввишки 30-40 м з простими або розгалуженими колючками. Листки парноперисті або двоперисті. Квітки одностатеві, неправильні, блідо-фіолетові або майже білі, в густих китицевидних суцвіттях. Плід - шкірястий біб; насінини яйцевидні. Цвіте у червні - липні, плодоносить у вересні - жовтні.

Поширення. Розводять у садах та парках о.Хортиця.

Сировина. Лушпиння плодів і молоде листя.

Хімічний склад. У листках знайдено алкалоїд триакантин (до 1%), аскорбінову кислоту, в лушпинні плодів - антраглікозиди (2,6%), дубильні речовини (3,1%), вітамін К. У насінні -

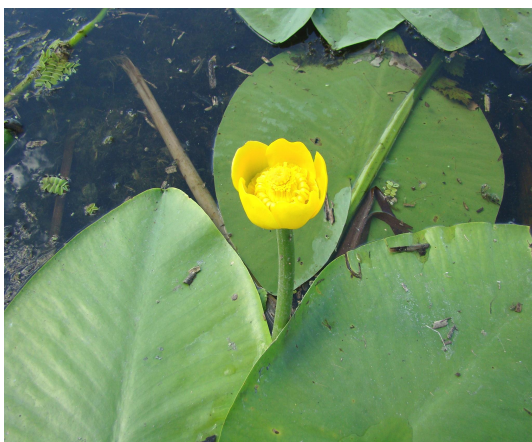
жирну олію, до складу якої входить лінолева (більше 70%), олеїнова (до 14%), ліноленова (близько 2%), пальмітинова та пальмітолеїнова кислоти.

Застосування. Алкалоїд триакантин виявляє спазмолітичну дію, розширює кровеносні судини, знижує кров'яний тиск. В народній медицині сировину використовують при гіпертонічній хворобі, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, при бронхіальній астмі, хронічному холециститі, при спастичних колітах. Препарати лушпиння плодів виявляють послаблюючу дію.

Глечики жовті - *Nuphar luteum* (L.) Sibth. et Sm.

Родина лататтєвих - *Nymphaeaceae*

Кубышка желтая

Життєва форма. Багаторічна водяна рослина, має повзуче кореневище, вкрите рубцями від черешків. Листки плаваючі, без прилистків, яйцевидно-овальні, цілокраї, з тригранними черешками. Квітка двостатева, велика. Чашечка п'ятилиста. Пелюстки численні, дрібніші за чашолистки, жовті. Плід ягодоподібний, гладенький. Цвіте у червні - липні.

Поширення. По стоячих і повільно текучих водах у плавневій частині острова.

Сировина. Кореневище.

Хімічний склад. Кореневище містить сесквітерпенові алкалоїди складної структури (нуфарин, нуфакристин, тіобінуфаридин, неотіобінуфаридин, нуфлеїн), смолисті та гіркі речовини, дубильні речовини, цукри, крохмаль (до 20%).

У кореневищах містяться: макроелементи (мг/г): К - 33,60, Са - 4,30, Mg - 1,30, Fe - 1,40; мікроелементи (мкг/г): Mn - 131,00, Cu - 33,30, Zn - 28,20, Co - 4,40, Cr - 0,64, Al - 335,10, Ba - 105,20, V - 0,32, Se - 0,13, Ni - 4,96, Pb - 6,48, Br - 62,40, I - 2,21, B - 97,20 мкг/г.

Застосування. Алкалоїди з глечиків жовтих характеризуються антибіотичною активністю, використовуються при лікуванні деяких захворювань піхви.

Препарати, виготовлені з глечиків жовтих, діють бактеріостатично на грампозитивні мікроорганізми, виявляють протитрихомонадну, протистотидну, протистостатичну активність. Кореневища глечиків жовтих - компонент збору М.Н.Здренко, який застосовують при деяких злоякісних пухлинах.

У народній медицині відвар кореневищ п'ють при запальних процесах травного тракту, ревматизмі, лихоманці, захворюваннях шкіри.

Глід криваво-червоний - *Grataegus sanquinea* Pall.

Родина розових - *Rosaceae*

Боярышник кроваво-красный

Життєва форма. Дерево (2-5 м заввишки) або кущ. Колючки на гілках товсті, прямі, 2,5 см завдовжки. Листки в обрисі обернено-яйцевидні до широко-ромбічних, з клиновидною основою, 2-12 см завдовжки, 2-8 см завширшки, 3-7-лопатові або великозубчасті, з пилчастими лопатями, зверху темно-зелені, зісподу світліші. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, блідо-пурпурові, в густих щитковидних суцвіттях. Плоди яблуковидні, кулясті, криваво-червоні, з борошністим м'якушем і 3-4 кісточками. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Росте в байрачних дібровах, на узліссях та галявинах острова.

Сировина. Квітки і плоди.

Хімічний склад. Квітки містять флавоноїди (гіперозид, кверцитрин, пінатифідин, кверцетин, вітексин, ацетилвітексин, сапонаретин, орієнтин, гомоорієнтин, рамнозиди вітексину), аміни (холін, ацетилхолін, триметиламін), фенолокислоти (кавова, хлорогенова). Їх запах зумовлює ефірна олія.

У плодах багато органічних кислот, цукрів, пектинових речовин, фенольних сполук, присутні кумарини, каротиноїди, стерини, тритерпенові кислоти, мінеральні солі, вітаміни С, К тощо.

Застосування. Показаний кардіотонічний ефект рослини при серцево-судинних захворюваннях. Діючі на калієвий насос серцевого м'яза, глід укріплює серце і регулює ритм серцевих скорочень. Крім того, глід підсилює кровопостачання серця. Завдяки розслаблючій дії на гладку мускулатуру, він знижує артеріальний тиск. Глід розширює судини, зменшує опір стінок капілярів, заспокоює центральну нервову

систему і зменшує серцебиття. Глід рекомендується при лікуванні недугів, пов'язаних із збудженням серця (пароксизмальна тахікардія, екстрасистолія) у дорослих людей із здоровим серцем. При органічних хворобах серця глід може використовуватися лише як доповнення до основного лікування. Його прописують також при доброякісній коронарній недостатності або при ослабленні серцевої діяльності в похилому віці. І, нарешті, його застосовують (часто у поєднанні з валеріаною) при симптоматичному лікуванні легких порушень сну у дорослих і дітей.

Препарати виявляють спазмолітичні, гіпотензивні, седативні, кардіотонічні та десенсibiliзуючі властивості. Настоянка свіжих квіток, настій квіток, настоянка плодів, екстракт плодів посилюють кровообіг у судинах серця і мозку, усувають тахікардію та аритмію, збільшують силу серцевих скорочень, регулюють кров'яний тиск, зменшують збудження нервової системи, забезпечують глибокий, спокійний і тривалий сон. Настоянка квіток ефективніша при спазмах судин, а екстракт плодів - при гіпертонії. Рідкий екстракт плодів входить до складу препаратів "Кардіовален", "Кратезид". Квітки - компонент комбінованої гіпотензивної і седативної настоянки "Кардіофіт". У суміші з іншими лікарськими рослинами квітки і плоди використовують у

разі стенокардії, гіпертонії, атеросклерозі, нервово-психічному збудженні, запамороченнях, при гострому суглобовому ревматизмі, клімактеричному неврозі.

Квітки глоду - компонент БАД "Серцеві трави" та "Пасілат", які використовують при серцево-судинних захворюваннях, рідкий екстракт входить до комплексних препаратів "Біовіталь", "Геровітал", які мають гіпотензивні та седативні властивості; препарату "Фітулвент" - репаративної, жовчогінної, антисептичної та седативної дії. Препарати глоду посилюють кровообіг у коронарних судинах серця і судинах мозку.

Застереження. Препарати квіток малоефективні при декомпенсації серця. Надто великі дози препаратів спричиняють зайву сонливість і сповільнюють пульс.

Глід зігнуточашечковий - *Crataegus curvisepala* Lindm.

Родина розових - Rosaceae

Боярышник отогнуточашелистиковий

Життєва форма. Дерево 1-4 м заввишки або кущ. Гілки - з пазушними колючками до 1 см завдовжки. Листки зі споду помітно світліші, з розсіянокоротковолосистістю, з країв волохатийчастою пластинкою. Нижні листки плодоносних пагонів суцільні, наступні за ними невиразно трилопатеві, вище - з добре виявленими

трьома лопатями, а верхні - 5-7-лопатеві, широкояйцевидні до закруглено-ромбічних. На неплідних пагонах листки лопатеві до роздільних, з дволопатевиими нижніми сегментами. Квітки правильні, двостатеві, одностовпчикові, 5-пелюсткові, блідо-рожеві або майже білі, зібрані в складний щиток. Плоди яблуковидні, видовжено-еліпсоїдні або майже циліндричні, трохи опушені, спочатку жовтувато-бурі, пізніше - червонуваті, з однією кісточкою. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Ростає на узліссях острова.

Сировина. Квітки, плоди.

Хімічний склад, застосування. Усе так, як у статті "Глід криваво-червоний".

Глід обманливий - *Crataegus fallacina* Klok.

Родина розових - *Rosaceae*

Боярышник обманчивий

Життєва форма. Кущ 2-5 м заввишки. На гілках останнього порядку розвинені пазушні колючки 4-8 мм завдовжки. Листки дуже цупкі, на час плодоношення шкірясті; зверху зелені, зісподу - сизуваті, по краю війчасто-волосисті; на плодоносних пагонах 3-5-лопатеві, на неплодних - 5-7-лопатеві, з 4-11 зубцями. Квітки правильні, двостатеві, 5-пелюсткові, одностовпчикові, блідо-рожеві або білі, у складному широкому щитку. Плоди яблуковидні, дрібні, еліпсоїдні або яйцевидно-еліпсоїдні, червонуваті, з 1 кісточкою. Цвіте у травні.

Поширення. Ростає в байрачних дібровах, на узліссях та галявинах острова.

Сировина. Квітки, плоди.

Хімічний склад, застосування. Усе так, як у статті "Глід криваво-червоний".

Глуха кропива біла - *Lamium album* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Яснотка белая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста, м'якоопушена рослина. Стебло чотиригранне, пряме, 15-50 см заввишки. Листки чергові, яйцевидні, великопильчасті, з серцевидною основою і загостреною верхівкою. Віночок білий або жовтувато-білий, двогубий, з короткою, вигнутою, волосистою трубкою і шоломовидною верхньою губою відгину. Плід складається з 4 горішків. Цвіте у травні - серпні.

Поширення. По чагарниках і вологих місцях острова.

Сировина. Квітки, трава.

Хімічний склад. Квітки містять флавоноїди (кемпферол, кверцетин, астрагалін, ізокверцитрин), сапоніни, дубильні речовини (до 10%), ефірну олію (0,5%), іридоїди (ламіол, ламіозид), алкалоїди, феноли (4,4%), цукор, аскорбінову кислоту. В листях є каротин (14-15 мг%), аскорбінова кислота (130 мг%), слиз, холін, гістамін, тіамін, хлорогенова і галова кислоти.

Застосування. Глуха кропива біла ефективна при артеріальній гіпертонії, вона сприяє виведенню продуктів життєдіяльності і володіє протизапальними властивостями. Глуху кропиву рекомендують при порушеннях травлення (діарея, здуття живота, гастрит), при захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів, при безсонні. Зовнішньо її застосовують проти лупи і висипань на волосистій частині голови. Вона ефективна при запаленнях шкіри і слизових оболонок і є хорошим засобом проти білей.

У народній медицині настій квіток використовують при носових, легневих, гемороїдальних і маткових кровотечах, при захворюваннях горла і дихальних шляхів, гострих і хронічних запальних процесах у сечовивідних шляхах, при нефритах, циститах, диспепсичних розладах, безсонні, порушеннях обміну речовин, менструального циклу, артеріального тиску крові. Зовнішньо настій квіток - при алергічних дерматитах, екземі, свербінні, розтріскуванні шкіри, фурункулах, виразках, геморої тощо у вигляді полоскань, обмивань, місцевих ванн, компресів та спринцювань. Свіжий сік трави, прокип'ячений на водяній бані, - при анемії, гепатиті та холециститі.

Головатень звичайний - *Echinopsis ritro* L.

Родина айстрових - *Asteraceae*

Мордовник обыкновенный

Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста, білувато-повстиста рослина. Стебло прямостояче, у верхній частині розгалужене, 30-80 см заввишки. Листки ланцетні, двічі перисторозсічені, з ланцетними або лінійно-ланцетними, пилчасто-колючими частками; нижні черешкові, верхні - сидячі. Квітки двостатеві, трубчасті, сині, в одноквіткових кошиках. Плід - сім'янка. Цвіте у липні - вересні.

Поширення. На степах, кам'янистих схилах острова.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. Насіння містить алкалоїд ехінопсин (1,5-2%), жирну олію (26-28%).

Застосування. Алкалоїд ехінопсин збуджує центральну нервову систему, тонізує діяльність серця, підвищує артеріальний тиск, підвищує тонус м'язів судин, зменшує втомленість, головний біль, усуває загальну

слабкість, відновлює сон і апетит.

Препарати головатня застосовують при лікуванні різних терапевтичних і неврологічних захворювань (атрофія зорового нерва, парез і параліч, поліомієліт, радикуліт, гіпотонія, міопатія).

Горицвіт весняний - *Adonis vernalis* L.

Родина жовтецевих - *Ranunculaceae*

Горицвіт весняний

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з перисто- або пальчаторозсіченими листками і поодинокими квітками на верхівці стебла та його гілок; стебла численні, голі, прості або розгалужені, 5-20 см заввишки. Низові листки бурі, лусковидні; серединні - сидячі, тричі-перисторозсічені, з вузьколінійними част-

ками. Квітки правильні, пелюстки яскраво-жовті, видовженояйцевидні, в кількості 12-20. Плід сім'янка. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Рідко зустрічається на островах, занесений до "Червоної книги України".

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить більше 20 серцевих глікозидів (адонітоксин, цимарин, К-строфантозид, К-строфантин-β, ацетиладонітоксин, адонітоксол), флавоноїди (адоніверніт, вітексин, гомоадоніверніт), фітостерин, спирт адоніт.

У надземній частині містяться: зола - 15,09%; макроелементи (міліграм/г): К-40,90, Са-8,40, Mg-2,90, Fe-0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn-24,50, Cu - 22,40; Zn - 65,40, Mo - 0,48, Cr - 0,72, Al-98,72, Ba-41,76, Se - 0,17, Ni - 9,68, Sr - 2,64, Cd - 3,52, Pb - 2,00, В - 49,80, I - 0,43.

Застосування. Рослина - стародавній народний засіб лікування серцевих і ниркових захворювань, емфіземи, запалення й туберкульозу легень, лихоманки, водянки, тифу, грипу й скарлатини. Препарати горицвіту показані при серцевій недостатності. Вони мають кардіотонічну дію, уповільнюють ритм серця, подовжують діастолу, збільшують ударний об'єм крові, помірно гальмують внутрішньосерцеву провідність.

Препарати горицвіту виявляють седативну й діуретичну дію. Із них найбільш відомий адонізид - новогаленовий препарат, який входить до складу "Кардіовалену", "Кардіофіту".

Трава горицвіту - компонент високоактивного фітобальзаму "Кардіофіт", який виявляє кардіотонічну, антиаритмічну, седативну, м'яку гіпотензивну, антикоагулянтну та антигіпоксичну дію. Його вживають при захворюваннях серцево-судинної системи (ішемічна хвороба серця, стенокардія, інфаркт міокарду, пароксизмальна миготлива аритмія, кардіосклероз, гіпертонія та інші).

У гомеопатії використовують цілу свіжу рослину при серцевій недостатності з аритмією, серцебиттям, набряками, альбумінурією.

Горіх волоський - *Juglans regia* L.

Родина горіхових- *Juglandaceae*

Орех грецкий

Життєва форма. Дерево (10-35 м) заввишки. Кора темно-сіра, листки великі, з трьома-п'ятьма парами видовжено-яйцевидних, загострених, зверху голих, зісподу по кутках жилок волосистих листочків. Квітки одностатеві; тичинкові - у пониклих рожево-зелених сережках, маточкові - верхівкові, одиночні або зібрані по 2-3. Плід зеленуватий, опушений або голий - несправжня кістянка. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Розводять як плодове дерево. Походить з Балкан, Малої та Середньої Азії.

Сировина. Листя, відокремлені зелені оплодні, зелені, нестиглі плоди.

Хімічний склад. Листя і оплодні містять дубильні речовини (до 12%), флавоноїди (кемпферол, кверцетин, югланін, авікулярин, гіперозид,

ціанідин), алкалоїди, стерини, вітаміни В₁, Е, аскорбінову кислоту, каротин, ефірну олію, кавову кислоту, мікроелементи, барвну речовину юглон (5-окси-1,4-нафтохінон). Ядро горіхів має 52-78% жирної олії, 9-20% білка, 13-20% вуглеводів, дубильні, ароматичні речовини, вітаміни, сполуки заліза і кобальту, йод.

Домінуючі жирні кислоти олії волоських горіхів - лінолева (45-55%) та олеїнова (16-32%), виявлені також α -лінолева (8-10%), γ -ліноленова (5-7%) кислоти, невелика кількість пальмітинової, стеаринової і міристинової кислот. Фракція фітостеринів - сума β -сітостерину (85%), σ -5-авенастеролу (7,3%), кампестеролу (4,6%), холестерину (1,1%). Окрім того, в олії волоських горіхів містяться сфінголіпіди (2,3%) та фосфоліпіди (0,8%). Із фосфоліпідів виявлені фосфатиди летаноламін (48,5%) і фосфатидилінозитол.

Застосування. Антибактеріальна активність юглону була підтверджена науковими дослідженнями. Показано також, що юглон володіє протипухлинною активністю. Ця ж речовина, очевидно, надає седативну дію, підвищує рухову активність тварин і подовжує сон, не впливаючи на нервову систему.

Листя волоського горіха традиційно застосовується для лікування діареї і при кишковому дисбактеріозі. Вони також рекомендуються для поліпшення венозного кровообігу і руху лімфи. Зовнішньо вони можуть застосовуватися для лікування шкірних захворювань - вугрів, екземи, шкірних інфекцій і виразок, а також для регулювання надмірного потовиділення.

Препарати з листя мають ранозагоювальні, протизапальні, в'язучі й глістогінні властивості, вони здатні знижувати рівень цукру в крові, поліпшувати травлення і обмін речовин. Настій листя вживають внутрішньо при золотусі, атеросклерозі, гастроентеритах, проносах, нерегулярних місячних, при знесиленні, авітамінозах, цукровому діабеті, гіпертонії, а також шкірних захворюваннях, що виникли внаслідок

порушення обміну речовин (хронічна екзема тощо). Препарати з листя і зелених оплоднів застосовують для полоскань при ангіні, стоматитах, гінгівітах, запаленні ясен, пародонтозі й кандидозі; для спринцювань при білях у жінок; для ванн і обмивань при поліартриті, подагрі, рахіті; при хворобах шкіри (вугри, висипи, гнояки, лишай, екземи, шкірний туберкульоз). Листя входить до складу лікувальних сумішей. Подрібнене свіже листя прикладають до ран і виразок для їх загоювання. Ядро горіхів рекомендується при підвищеній кислотності шлункового соку, при атеросклерозі, захворюваннях печінки. При туберкульозі легень та гіпертонії корисно вживати горіхи з медом. Як дієтичний продукт, горіхи вживають при гіпо- й авітамінозах, дефіциті солей заліза і кобальту, після виснажливих захворювань. Настоянка лакун ефективна при дифузному зобі й легкій формі тиреотоксикозу.

Застереження. Слід пам'ятати, що вживати горіхи в їжу протипоказано при хворобах кишковика, а препарати з листя і оплоднів підвищують згортання крові.

Горобейник лікарський - *Lithospermum officinale* L.

Родина шорстколистих - *Boraginaceae*

Воробейник лекарственный

горішок. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Росте по всій території острова на сухих відкритих місцях, на узліссях, по чагарниках, біля доріг.

Хімічний склад. Трава містить алкалоїди (до 0,1%), дубильні речовини (до 7%), органічні кислоти (лимонна, яблучна, малеїнова, янтарна, fumarova), аскорбінову кислоту.

Життєва форма.

Багаторічна трав'яниста шерстистоопушена рослина. Стебло прямостояче, 30-60 см заввишки, розгалужене. Листки чергові, прості, цілокраї, вузьколанцетні, без прилистків. Квітки двостатеві, правильні, в завійках; віночок 4-6 мм завдовжки, жовтувато-білий. Плід -

Застосування. Довгий час горобейник лікарський прописували для розчинення каменів в нирках і при нирковокам'яній хворобі, але зараз використовуються в основному його контрацептивні властивості. Його рекомендують також при дисменореї і легких формах гіпотиреозу.

В народній медицині вважається антисептичним, протизапальним, жовчогінним і тонізуючим засобом. Рослину використовували при загальній слабості, судомі, жовтяниці, кров'яних і простудних проносах, при надмірних і болісних менструаціях, як знеболюючий засіб при головних і шлункових болях, для знеболювання перейм при пологах. Настій трави з насінням вживали при хронічних запорах і нирковокам'яній хворобі. Як зовнішній засіб, рослину використовували при стоматиті, молочниці, для загоєння ран. У вигляді припарок використовували при грижі, пухлинах і артритях.

Горобина звичайна - *Sorbus aucuparia* L.

Родина розових - *Rosaceae*

Рябина обыкновенная

Життєва форма. Дерево або кущ, заввишки 3-20 м. Листки чергові, непарноперисті з 9-15 довгастих або довгасто-ланцетних, пилчастих, зверху - матово-зелених, зісподу - сизих листочків. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, білі, зібрані у густе щитковидне суцвіття. Плід - яблуковидний, кулястий, яскраво-червоний або жовтогарячо-червоний. Цвіте у травні.

Поширення. В лісах, по чагарниках, на схилах балок, вапняках, високих піскових і кам'янистих берегах острова.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди містять цукри, органічні кислоти, пектинові і дубильні речовини, каротини, сорбіт, вітаміни С, В₂, В₉, Р, К, Е, флавоноїди, мінеральні солі тощо. Насіння містить олію,

жирні кислоти, токофероли, каротиноїди. Плоди містять фенольні сполуки (катехіни, антоціани, флавоноли), фолієву кислоту, рибофлавін, органічні кислоти (яблучна, винна, янтарна, шавелева, сорбінова, парасорбінова), цукри, пектинові й дубильні речовини, мінеральні солі. В листках знайдено вітамін С, каротиноїди, фенольні сполуки, а в квітках - кверцетин-3-глюкозид і кверцетин-3-софорозид. Насіння містить жирну олію (26%), в якій домінує лінолева (до 70%), менше олеїнової (21%) і в незначних кількостях виявляються пальмітинова (7%) і стеаринова (1%) кислоти.

У плодах горобини містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 16,50, Са - 2,20, Mg - 1,00, Fe - 0,04; мікроелементи (мкг/г): Mn - 81,70, Cu - 4,96, Zn - 8,64, Co - 0,08, Mo - 0,16, Cr - 0,16, Al - 26,96, Ba - 18,32, V - 0,80, Se - 0,14, Sr - 4,40, Pb - 1,04, B - 4,80, Ni - 1,04.

Застосування. Плоди - полівітамінний засіб при гіпо- та авітамінізмі. Вони мають сечогінну, жовчогінну, в'язучу, послаблюючу, кровоспинну дію. Свіжі плоди та сік використовують для профілактики Р-вітамінної недостатності, ожирінні, атеросклерозі, гіпертонії, нирковокам'яній хворобі, дизентерії, геморої. Свіжі плоди переробляють на вітамінний сироп, сік. Висушені плоди входять до складу вітамінних чаїв, антисклеротичних, сечо- і жовчогінних зборів, гемостатичних та адаптогенних сумішей. Настойку, настій, відвар, сік плодів вживають при розладах травлення, атонії кишок, гепатиті, гепатохолециститі, при каменях у нирках і сечовому міхурі, при дизентерії, геморої, маткових кровотечах. Із плодів отримують яблучну кислоту, ліпофільні комплекси сорбілін і сорбіол, на основі якого виготовляють супозиторії з сорбітолом.

Плоди горобини - компонент БАД "Фітолюкс-1" (Росія), як загальнозміцнюючий засіб.

У косметичці широко використовують креми і маски, до складу яких входить сік чи м'якуш плодів з медом. Кондитерська промисловість виробляє пастилу, варення, начинки для карамелі, оцет, квас, сурогат чаю тощо. Вся рослина під час цвітіння виділяє багато фітонцидів.

Застереження. Плоди протипоказані при підвищеному згортанні крові.

Горох посівний - *Pisum sativum* L.

Родина бобових - *Fabaceae*

Горох посевной

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло порожнисте, розпростерте або лазяче, 50-100 см завдовжки, з більшими за листочки прилистками. Листки складаються з 2-3 парами бокових листочків, закінчуються розгалуженими вусиками; листочки яйцевидні, цілокраї.

Квітки двостатеві, неправильні; віночок білий. Плід - біб. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Широко культивують як зернобобову рослину.

Сировина. Трава, плоди та насіння.

Хімічний склад. Трава містить білки, коричні кислоти, флавоноїди, аспарагін тощо. Насіння гороху містить до 26-27% білків, амінокислоти (цистин, лізин, триптофан, тирозин, метіонін), крохмаль (50%), жири (0,6-1,5%), вітаміни А, В, Е, РР і С, каротин, інозит, тритерпенові сапоніни (гліциризин), лектини, стерини, кумарини, холін та солі калію, фосфору і марганцю.

Застосування. Рослина має сечогінні та гіпоглікемічні властивості і використовується при нирковокам'яній хворобі й цукровому діабеті. Відвари трави сприяють виведенню солей і розчиненню каменів у нирках. Сухий екстракт трави і препарат піфламін - гепатопротектори. З горохового борошна роблять припарки до наривів, чиряків, приймочки і маски для очищення і оздоровлення шкіри.

Грабельки звичайні, журавлині носики - *Erodium cicutarium* (L.) L. Herit.

Родина геранієвих - Geraniaceae

Аистник цикутный

Життєва форма. Однорічна, трав'яниста рослина, рідковолосиста, у верхній частині інколи залозистошорстка, 10-50 см заввишки, від основи стебло розгалужене, висхідне. Листки в обрисі довгасті, двічі перисто-розсічені; квітки правильні, двостатеві зібрані в 6-8 квіткові зонтики, пелюстки пурпурові, інколи з темними плямами. Плід сухий, складається з 5 однонасінних часток, які при досяганні плодів спіралью скручуються. Цвіте у березні - серпні.

Поширення. На степах, відслоненнях, як бур'ян по всій території острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить дубильні й гіркі речовини, флавоноїди, ацетилхолін, каротин, аскорбінову кислоту, вітамін К, цукри, кальцій, мікроелементи, органічні кислоти.

Застосування. Рослина має кровоспинні властивості. В народній медицині використовують як проти-запальний, кровоспинний, бактерицидний, в'яжучий і заспокійливий засіб. Настій трави застосовують при запаленні легень, плевриті, простуді, судомі, стенокардії, захворюваннях шлунково-кишкового тракту, при внутрішніх і маткових кровотечах. Використовують для купання дітей при діатезі, для промивання ран і полоскань при хворобах горла.

Гравілат міський - *Geum urbanum* L.

Родина розових - Rosaceae

Гравілат городской

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має багатоголове кореневище, яке за смаком і запахом схоже на гвоздику. Стебло пряmostояче, м'яковолосисте, 40-60 см заввишки. Прикореневі листки ліровидноперисті, стеблові - трійчасті або трироздільні. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, яскраво-жовті, в щитковидних суцвіттях. Плід - збірний з горішковидних сім'янок. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Росте по всій території острова на засмічених місцях, у світлих лісах, по чагарниках.

Сировина. Трава і кореневища з коренями.

Хімічний склад. Усі частини рослини містять дубильні речовини, ефірну олію і смоли. Крім того, в коренях виявлено глікозид геїн, а в траві - гіркі речовини, слиз, в насінні - жирну олію (21%), основними компонентами якої є ліноленова (більше 47%), лінолева (біля 30%), олеїнова (до 15%), пальмітинова та стеаринова кислоти.

Застосування. Галенові препарати гравілату мають протизапальні, відхаркувальні, протиблювотні, жовчогінні, знеболюючі, седативні, кровоспинні і ранозагоювальні властивості. Раніше в науковій медицині сухі кореневища з коренями під назвою "гвоздичний корінь" використовували як в'язучий і закріплюючий засіб при шлунково-кишкових розладах. Тепер використовують лише в народній медицині. Препарати кореневища з коренями рекомендують при катарі шлунково-кишкового тракту, при порушенні травлення, метеоризмі, простих і кривавих проносах, дизентерії, кишкових коліках, блюванні, при захворюваннях печінки і жовчного міхура, при кашлі з інтенсивним виділенням мокротиння, астмі та як засіб, що зменшує потовиділення при нічному потінні, поліпшує загальний стан організму при знесиленні і заспокоює. Використовують рослину і як кровоспинний засіб (при кровохарканні, маткових, гемороїдальних та інших кровотечах). Як зовнішній засіб, відвар коренів використовують для полоскання рота при ангіні, стоматиті й гінгівіті, для ванн при рахіті й скрофульозі. Препарати трави дають дещо слабший терапевтичний ефект і використовуються в основному при проносах, дизентерії, гарячці та як заспокійливий засіб.

Гречка звичайна - *Fagopyrum sagitatum Gilib.*

Родина гречкових - *Polygonaceae*

Гречиха посевная

Життєва форма. Трав'яниста рослина з голим розгалуженим червонуватим стеблом і черговими стрілоподібно-трикутними листками, 30-70 см заввишки. Квітки рожеві в щитковидних суцвіттях. Оцвітина п'ятироздільна, віночковидна, тичинок вісім, стовпчиків три. Плід - тригранний горішок.

Поширення. Вирощують на дослідних ділянках ЗДМУ.

Сировина. Трава, насіння, квітки та верхівки пагонів.

Хімічний склад. Квітки і пагони містять дубильні речовини, рутин (біля 2,5 %) та інші флавоноїди. Насіння гречки містить до 20% білків (лізину і триптофану), крохмаль (до 80%), цукор (0,3-0,5%), органічні кислоти (яблучна, лимонна та інші), вітаміни (тіамін, рибофлавін, РР і Р), макро- і мікроелементи (залізо, кальцій, фосфор, мідь, цинк, бор, йод, нікель, кобальт). У траві гречки 1,9-2,5% рутину.

Застосування. З трави гречки отримують препарати "Рутин", "Аско-рутин", "Урутин", "Рутамін" та інші, які виявляють Р-вітамінну активність - підтримують еластичність, функціональні властивості судин, попереджують атеросклероз, використовують при захворюваннях, що супроводжуються порушеннями проникності судин (геморагічні діатези, капіляротоксикози, крововиливи в сітківку ока, гіпертонічна та променева хвороби, гломерулонефрит, ревматизм, септичний ендокардит). Настій квіток та збори з квітками гречки діють як відхаркувальні засоби. З насіння виробляють крупи - цінний дієтичний продукт, показаний при недокрив'ї, захворюваннях шлунково-кишкового тракту і нирок, розладах нервової системи. В народній медицині настоєм квіток лікують бронхіт, чай із квіток і листків гречки рекомендують як профілактичний засіб при атеросклерозі, особливо при його поєднанні з підвищеним артеріальним тиском.

Грицики звичайні - *Capsella bursa pastoris (L.) Medik.*

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Пастушья сумка

Життєва форма. Однорічна трав'яниста, розсіяноопушена рослина. Стебло пряmostояче, просте або розгалужене, 10-50 см заввишки. Листки чергові; прикореневі - у розетці, черешкові, перисторозсічені, розділені на трикутні зубчасті частки; стеблові - сидячі, цілокраї, біля основи стрілоподібні і стеблообгортні. Квітки двостатеві, правильні, дрібні, 4-пелюсткові, білі, у верхівкових китицях. Плід - стручок. Цвіте у квітні - вересні.

Поширення. Бур'ян на полях, біля шляхів по всій території острова.
Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить флавоноїди (рутин, діосмін, лютеолін-7-рутинозид, лютеолін-7-глюкозид), дубильні речовини, аміни (холін, ацетилхолін, тирамін), сапоніни, органічні кислоти (фумарова, лимонна, яблучна, винна), аскорбінову кислоту, ефірну олію, сполуки калію, амінокислоти (аланін, аргінін, аспарагінова кислота, валін, гістидин, гліцин, глютамінова кислота, лізин, метіонін, лейцин, ізолейцин, серін, тірозин, треонін, фенілаланін, цистеїн).

Насіння містять глюкозинолат (алілглюкозинолат) і жирну олію (30,7-38,1%), до складу якої входить ліноленова (31,80-48,53%), лінолева (17,18-22,70%), ейкозенова (1,21-10,70%), ейкозанова (3,40-10,03%), пальмітинова (5,34-6,90%), стеаринова (3,46-4%), ейкозадієнова (1,02-2,20%) та інші жирні кислоти.

У надземній частині містяться: макроелементи (мг/г): К - 34,10, Са - 16,90, Mg - 2,50, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,09, Cu - 0,74, Zn - 0,69, Mo - 5,60, Cr - 0,04, Al - 0,09, Ba - 0,37, V - 0,03, Se - 5,00, Ni - 0,21, Sr - 0,32, Pb - 0,03, I - 0,05, Br - 8,10, B - 38,40 мкг/г.

Застосування. Трава грициків звичайних є ефективним кровоспинним засобом. Вважається також, що вона володіє здатністю стимулювати мускулатуру матки. Трава грициків звичайних рекомендується при геморої, а також при ациклічних маткових кровотечах. Завдяки своїй здатності стимулювати м'язи матки, трава ефективна при дисменорей (хворобливих менструаціях). Спиртову настоянку призначають при циститі і каменях в сечовивідних шляхах, при носових кровотечах.

Настій трави, рідкий екстракт, сік застосовуються при післяпологових, легневих, шлунково-кишкових і ниркових кровотечах, сильних місячних, високому артеріальному тиску. Трава входить до складу кровоспинних, жовчогінних, гіпотензивних трав'яних композицій.

Салати з молодого листя включають до лікувально-профілактичного харчування. У народній медицині настій трави - при діарей, хворобах печінки, сечового міхура, при нирковокам'яній хворобі та гарячці. З настоєм роблять компреси на крововиливи і ушкоджені місця.

Груша звичайна - *Pyrus communis* L.

Родина розових - Rosaceae

Груша обыкновенная

Життєва форма. Дерево висотою 20-30 м, з черговими суцільними округло- або довгасто-яйцевидними листками, по краю дрібнопилчасті, пилчасто-зарубчасті, рідше цілокраї з загостреною верхівкою. Молоді листки густоповстистоопушені, пізніше опушення залишається лише по жилках. Квітки двостатеві, правильні, білі або блідо-рожеві, 2-12 квіткові у щитковидних суцвіттях. Плоди грушовидні або округлі, соковиті, з великою кількістю кам'янистих клітин у м'якуші.

Поширення. В світлих листв'яних лісах, по чагарниках, на узліссях по всій території острова.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди містять цукри, дубильні й пектинові речовини, органічні кислоти, каротин, вітаміни групи В, С, РР, ефірну олію та мінеральні солі. Вченими Запорізького державного медичного університету із листків груші виділено та ідентифіковано 4 речовини (арбутин, кемпферол, кверцетин, лютеолін).

Застосування. Плоди груші проявляють в'язучу, вітамінну, жарознижувальну, жовчо- і сечогінну, протикашлеву дію.

В народній медицині використовують плоди груші як в'язучий засіб при розладах шлунка і кишковика, відвар сушених плодів вживають при кашлі, проносі, як жарознижувальний та протигарячковий засіб, а грушевий сік - як сечогінний засіб при нирковокам'яній хворобі.

Дворядник тонколистий - *Diplotaxis tenuifolia* (L.) DC.

(*Brassica tenuifolia* Fries)

Родина капустяних - Brassicaceae

Двурядка тонколистная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, листки перисторозсічені, пелюстки з довгими нігтиками, жовті. Стручок лінійно-ланцетний, двостулковий, з коротким стовпчиком; стулки плоскі, з виразною серединною жилкою. Цвіте у травні - липні.

Поширення. Як бур'ян на острові.

Сировина. Квітки, насіння.

Хімічний склад. Квітки містять флавоноїди (4,02%): кверцетин, ізорамнетин та інші. У насінні є тіоглікозид синігрин, жирна олія (36,5-44,1%), до складу якої входить ліноленова (20,9-38,94%), ліолева (22,32-27,1%), ерукова (11,8-18,9%), олеїнова (12-12,63%), арахісова (0,9-5,7%), пальмітинова (4,8-8,6%), ейкозенова (1,1-4,8%), стеаринова (2,12-2,9%), пальмітолеїнова (0,8%), тетракозенова (1,5%), ейкозадієнова (0,7%) кислоти; флавоноїди (3-глюкозиди і 3-генцібіозиди ізорамнетину і кверцетину).

Застосування. Дворядник використовують у медицині країн Західної Європи. Експериментально виявлена висока гіпотензивна та спазмолітична дія його флавоноїдів

У народній медицині настій трави назначають при діарей, хворобах печінки, сечового міхура, при нирковокам'яній хворобі.

Деревій благородний - *Achillea nobilis* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Тысячелистник благородний

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста сірувато-повстиста рослина. Має вкорочене багатоголове, без повзучих пагонів кореневище. Стебла 30-50 см заввишки, прямостоячі, вгорі розгалужені, біля основи - здерев'янілі, виходять пучками по 3-10. Листки двічіперисторозсічені, видовжено еліптичні; кінцеві часточки листків лінійно-ланцетні; стрижень листка - з додатковими зубчастими частками між сегментами.

Квітки зібрані в дрібні кошики, що утворюють складний щиток; крайові квітки маточкові, язичкові, білі або жовтуватобілі, серединні - трубчасті, двостатеві. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Росте на сухих схилах острова.

Сировина, хімічний склад, застосування. Усе так, як у статті "Деревій звичайний".

Деревій звичайний - *Achillea millefolium* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Тысячелистник обыкновенный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста розсіяноопушена рослина. Стебло заввишки 40-100 см, прямостояче, вгорі розгалужене, біля основи здерев'яніле. Листки ланцетні, двічіперисторозсічені, з численними віддалено розміщеними сегментами. Квітки зібрані в кошики, які утворюють щитковидне суцвіття; крайові квітки язичкові, маточкові, білі або рожеваті; серединні - двостатеві, трубчасті. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. На луках, по узліссях, галявинах і біля доріг по всій території острова Хортиця.

Сировина. Трава і квітки.

Хімічний склад. Трава містить ефірну олію (0,8%), флавоноїди (лютеолін-7-глюкозид, рутин), сесквітерпени (матрицин, мілефолід, балхинолід), дуби-

льні речовини, ахілеїн, вітамін К, органічні кислоти (оцтова, мурашина, ізовалеріанова), гіркі речовини, алкалоїди (бетоніцин), азотовмісні сполуки (холін, бетаїн, трігонелін), стерини (β -сітостерин, стігмастерин, кампастерин), гіркі речовини. До складу ефірної олії входять α - і β - пінени, проазулен, камфора, борнеол, туйон, цинеол, каріофілен.

У суцвіттях містяться: макроелементи (мг/г): К - 30,70, Са - 10,90, Mg - 2,60, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn -0,07, Cu-0,68, Zn-0,14, Mo - 5,60, Cr-0,02, Al - 0,03, Se - 0,80, Ni - 0,22, Sr- 0,04, Pb-0,03, В - 39,60 мкг/г.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К-35,90, Са-11,80, Mg-2,60, Fe-0,20; мікроелементи (КНМ): Mn-0,09, Cu-0,74, Zn-0,68, Co-0,13, Mo -3,20, Cr-0,02, Al-0,04, V-0,02, Se-6,25, Ni - 0,20, Sr-0,13, Pb - 0,03, I - 0,05, В- 44,40 мкг/г.

Застосування. Деревій містить безліч активних речовин, що впливають на різні органи і системи. Флавоноїди допомагають боротися з кишковими газами і пом'якшують спазми, гіркоти стимулюють стінки кишкового, лютеолін заспокоює менструальні болі, ахілеїн і азулен активізують утворення слизу і надають протизапальну, антибактеріальну, інсектицидну і легку дубильну дію. Рослина використовується в основному при порушеннях з боку травної системи: виразках шлунка, запаленні кишочкових стінок, деяких формах запорів, метеоризмі. При зовнішньому застосуванні деревій полегшує ревматичні і гемороїдальні болі. У гінекології його зазвичай призначають для пом'якшення болей в області тазу - менструальних або післяпологових. Його застосовують і в стоматології, в дерматології для лікування екземи, ран, а також в офтальмології при кон'юнктивіті. Деревій часто входить до складу косметичних засобів.

Серед речовин, що містить деревій, японським дослідникам вдалося виявити нову сполуку, яка відноситься до групи сесквітерпенів і отримала назву ахімілової кислоти. У досліджах на мишах з лейкемією показано, що ця речовина володіє протираковими властивостями.

Дія препаратів деревію: "*Ротокан*" -рідина (суміш рідких екстрактів ромашки, нагідок та деревію), "*Вундехіл*" - мазь (настойки софори японської, перстачу прямоствоячого, деревію, прополісу, "*Каріофілен*" - густий екстракт суми каротиноїдів суцвіть нагідок, ланолін, віск тощо), "*Фітон СД*" -бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин-ромашки, м'яги, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), "*Фітулвент*" - настойка (комплексний препарат, містить настойки плодів глоду, кореневищ валеріани, кори дуба, трави звіробою,

чебрецю, деревію, квіток ромашки), "*ЛІВ 52*" (син. "*Ліволек*") - таблетки, краплі (комбінований препарат: екстракти деревію, цикорію, каперсів колючих, сени, пасльону чорного, плодів тамарикса дводомного, терміналії), "*Тонзилгон Н*"- драже та краплі (комплексний препарат: корені алтеї, квітки ромашки, трава хвощу, деревію, кульбаби, кора дуба, листя горіха), збір жовчогінний № 2 (цмин, деревій, м'ята, коріандр), "*Вітастим*"- настойка (комбінований препарат - настойка деревію, кропиви, м'яги, цикорію, ехінацеї, шипшини, елеутерокока), "*Гемороль*"- супозиторії з ромашкою, гіркокаштаном кінським, деревієм, белладонною, перстачем прямоствоячим, збір лікувально-профілактичний № 2 (підбіл, деревій, звіробій, м'ята, подорожник, бузина, нагідки), збір лікувально-профілактичний № 3 (ромашка, нагідки, деревій, спориш, плоди глоду, шипшина, звіробій), збір лікувально-профілактичний № 4 (м'ята, квітки глоду, ромашка, льон, нагідки, деревій, подорожник, хміль), збір лікувально-профілактичний № 5 (м'ята, квітки глоду, валеріана, деревій, хміль), збір проносний № 1 (кора крушини, трава деревію, листя кропиви), збір протигемороїдальний (сени листя, деревію трава, крушини кора, коріандру плоди, солодки корені) - кровоспинна, апетитна, жовчо- і сечогінна, протизапальна, знеболююча, метаболічна, спазмолітична.

Настій, рідкий екстракт, настоянка та свіжий сік використовують при легеневих, кишкових, гемороїдальних і носових кровотечах, зниженому апетиті, гастриті, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, при гінекологічних хворобах, для зняття спастичних болей у кишковоку.

У народній медицині деревій вживають при запомороченні, нудоті, головному болі, безсонні, істерії, малярії, туберкульозі легень, при проносах, нирковокам'яній хворобі, нічному нетриманні сечі, нічних полюціях і білях, для регулювання менструацій і стимулювання виділення молока у матерів-годувальниць та як протиглистний засіб.

Деревій паннонський - *Achillea pannonica* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Тисячелистник паннонський

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста волохато-повстиста (особливо в молодому віці) рослина. Стебла прямоствоячі, прості, 30-80 см заввишки, часто трохи рожево-фіолетові. Листки лінійно-ланцетні, тричіперисторозсічені, листкові частки зближені; нижні листки черешкові, решта - сидячі, при основі - з вушками. Кінцеві частки листків ланцетні або лінійно-ланцетні, до 0,5-0,6 мм завширшки. Квітки зібрані в дрібні кошики, що утворюють негусті щитки; крайові квітки

Деревій цілолистий - *Achillea ptarmica* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Тисячелистник цельнолистный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебла одиничні, прямостоячі, розгалужені, біля основи здерев'янілі, 30-120 см заввишки. Листки цілісні, голі або слабоопушені, сидячі, вузьколанцетні, двічіпилчасті, до 6 мм завширшки. Квітки зібрані в кошики, що утворюють негустий щиток; крайові квітки (їх 8-14) язичкові, маточкові, білі, серединні - трубчасті, двостатеві. Плід - сім'янка. Цвіте у липні - вересні.

Поширення. Ростає на вологих луках балки Корнійчиха о.Хортиця.

Сировина. Трава, квітки.

Хімічний склад. Кошики містять алкалоїд ахілін і ефірну олію, до складу якої входить стеароптен. У листках є значна кількість (до 90 мг%) аскорбінової кислоти.

Застосування. Рослина відома в народній медицині як кровоспинний, ранозагоювальний та знеболюючий засіб. Її використовують при виразковій хворобі шлунка, при туберкульозі легень, геморої, маткових кровотечах, зубному болю, для загоювання ран і виразок.

маточкові, язичкові, білі, жовтуваті або рожеваті, серединні - трубчасті, двостатеві. Плід-сім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Ростає на відкритих місцях, схилах і галявинах по всій території острова.

Хімічний склад, застосування. Усе так, як у статті "Деревій звичайний".

Деревій щетинистий - *Achillea setacea* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Тисячелистник щетинистый

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста відлегло-волохато-повстиста рослина. Стебла прямостоячі, прості, 30 - 60 см заввишки. Листки лінійні або вузьколанцетні; прикореневі - короткочерешкові, всі інші сидячі. Серединні стеблові листки 4-6 см завдовжки і 0,8-1,2 см завширшки, двічіперисторозсічені на вузькі нитковидні частки; сегменти першого порядку розташовані по центральній жилці на відстані 2,2-4 мм. Кінцеві частки листків щитиновидно-лінійні, близько 0,2 мм завширшки. Квітки зібрані в дрібні кошики, що утворюють щиток; крайові маточкові квітки язичкові, білі або трохи жовтуваті, серединні - трубчасті, двостатеві; язички крайових квіток

0,9-1,5мм завдовжки і 1-2 мм: завширшки, з трьома невеличкими тупими частками на верхівці. Плід - сім'янка. Цвіте у травні - вересні.

Поширення. Ростає на степах, суходільних луках, біля доріг по всій території острова.

Хімічний склад, застосування. Усе так, як у статті "Деревій звичайний".

Дереза, ліцій звичайний- *Lycium barbatum* L.

Родина пасльонових - Solanaceae

Дереза обыкновенная

Життєва форма. Листопадний колючий кущ з довгими тонкими дугоподібно зігнутими гілками до 2,5 м завдовжки. Листки видовженоланцетні. Квітки лійковидні, світло-фіолетові. Плоди - продовгуваті або овальні жовтогарячо-червоні ягоди. Цвіте в серпні-вересні. Плоди дозрівають у вересні-листопаді.

Поширення. Як здичавіла рослина більше всього зустрічається в північній частині острова. Інколи культивують як живу огорожу.

Сировина. Плоди. Корені. Листя.

Хімічний склад. Корені містять алкалоїди: атропін (0,95%), гіосціамін (0,29%), бетаїн, скополетин, кукоамін А, ліциумін А та В,

ліциумамід, аурантиамід ацетат, лінолеву, мелісову та коричну кислоти, скополетин, глюкозид, триаконтанерол, кампестрол, сигмастерол, сітостерол, стеаринову кислоту, пальмітоїл, масляну кислоту. Вміст полісахаридів складає від 5,42 до 8,23%. Вітаміни В₁, В₂, С, нікотинова кислота, каротин та макро- і мікроелементи (К, Са, Na, Р, Mg, Mn, Cu, Zn, U, Ra). Сировина дерези містить амінокислоти: аспарагінову, глютамінову, трионін, пролін, гліцин, аланін, цистинол, метіонін, лізин, лутин та інші.

Застосування. Препарати дерези мають противірусні та антиоксидантні властивості, затримують розвиток та ріст пухлин. Плоди мають тонізуючий та загальнозміцнюючий ефект. У народі вважають, що чай з сухих плодів і листя сприяє доброму здоров'ю. Плоди - компонент зборів при діабеті, пневмонії, імпотенції, неврастенії. Корені використовуються як жарознижуючий засіб, знижують вміст холестерину в крові, гальмують утворення холестерину у печінці.

Дзвоники скупчені - Campanula glomerata L.

Родина дзвоникових - Campanulaceae

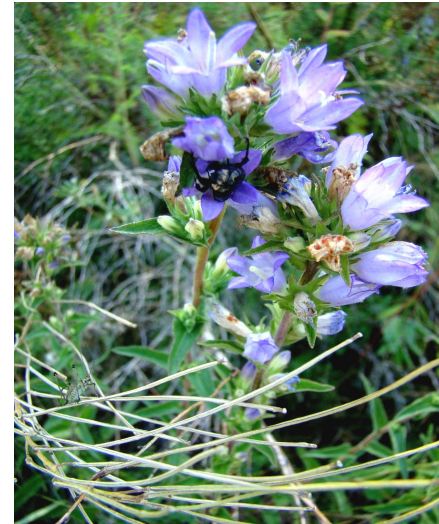
Колокольчик скученний

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста гола або розсіяном'якоопущена рослина. Стебло пряmostояче, просте, тупогранчасте, сірувато-зелене або червонувате, 25-80 см заввишки. Листки чергові, цілісні; нижні - довгочерешкові, видовжено-яйцевидні або видовженоланцетні, біля основи - серцевидні або округлі, верхні стеблові - сидячі, яйцевидно-ланцетні, трохи стеблообгортні, нерівномірнорозарубчастопилчасті. Квітки правильні, двостатеві, зрослопелюсткові, сидячі, зібрані в пазухах верхніх листків у верхівкову головку, оточену біля основи яйцевидними листками; віночок дзвоникovidний, фіолетовий, на третину розділений на частки. Плід - коробочка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Росте по степовим схилам о.Хортиця.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить алкалоїди, флавоноїди (кверцетин, кемпферол), кавову і кумарову кислоти, каротин, аскорбінову кислоту.

Дивина ведмежа - Verbascum thapsus L.

Родина ранникових - Scrophulariaceae

Коровяк обыкновенный

Застосування. В народній медицині рослина відома своїми антимікробними, протизапальними, заспокійливими й знеболюючими властивостями. Внутрішньо настій трави використовують при лихоманці, ломоті, кашлі, мігрені, атеросклерозі, гастралгії, жовтяниці, запорі, при сифілісі, зовнішньо - при епілепсії (ванни), стоматитах, гінгівітах і ангіні (компреси, обмивання, полоскання). Порошком трави присипають панарицій і лишай.

Життєва форма. Дворічна трав'яниста повстистоопущена рослина. Стебло пряmostояче, 30-120 см заввишки. Прикореневі листки видовжено-еліптичні, тупозарубчасті, середні - видовжено-яйцевидні, збігають на меживузля стебла. Квітки двостатеві, віночок жовтий, зібрані в довге й густе колосовидне суцвіття. Плід - коробочка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. На відкритих піщаних і кам'янистих місцях острова.

Сировина. Квітки, віночки.

Хімічний склад. Квітки містять слиз, камедь, каротиноїди, дубильні речовини, сапоніни, флавоноїди, іридоїди, аукубін, аскорбінову кислоту та сліди ефірної олії.

У квітках містяться: макроелементи (міліграм/г): К- 17,30, Са - 4,70, Mg - 1,90, Fe - 0,22; мікроелементи (мкг/г): Mn - 49,20, Cu-13,20, Zn -23,60, Mo- 0,50, Cr - 0,60, Se - 0,05, Ni-1,90, Sr - 26,80, Pb - 0,70, В - 2,00, Li - 1,50.

Застосування. У ряді досліджень показана антивірусна дія екстракту дивини ведмежої, особливо чітко виражено відносно вірусу герпесу. Крім того, дивина відома своєю здатністю протидіяти розмноженню в організмі чужорідних клітин.

Рослина також надає протизапальну дію завдяки сапонінам, що містяться в ній, впливає на клітинні мембрани. Сумісна дія сапонінів і флавоноїдів обумовлює протизапальну і антигістамінну активність рослини.

Дивину застосовують при діареї і болях в животі, а також для обробки ран і боротьби з бородавками, подагрою і гемороєм. В наші дні її застосовують в основному для лікування хвороб органів дихання (ларингіт, трахеїт, бронхіт), а також порушень травлення - діареї, гастриту, ентериту, коліту.

Препарати дивини ведмежої використовуються як відхаркувальний, обволікаючий, пом'якшувальний, спазмолітичний, знеболюючий та загоювальний засіб. Лікують запалення слизових оболонок верхніх дихальних шляхів, кашель, коклюш, бронхіт, астму, запалення легень, захворювання травного каналу, печінки та селезінки. Квітки входять до складу грудних чаїв.

Зовнішньо дивина застосовується при ранах і виразках гомілки; вона також пом'якшує подразнення шкіри. Настойку квіток втирають при невралгії, болях в суглобах; порошком квіток присипають тріщини, рани; припарки квіток з листям прикладають до опіків, ран.

Дивина густоквіткова, дивина скіпетровидна, коров'як скіпетровидний; *Verbascum densiflorum* L., синонім *V. thapsiflorum* L.

Родина ранникових - Scrophulariaceae

Коров'як густоцвітковий

Життєва форма. Дворічна або однорічна повстисто-опушена рослина. Стебло просте або у верхній частині розгалужене, прямостояче, 50-180 см заввишки. Листки видовжено-еліптичні, городчасті, загострені; стеблові збігають на меживузля стебла, утворюючи на ньому крила; верхні листки зменшені. Квітки двостатеві, неправильні, жовті, зібрані в густе переривчасте колосовидне суцвіття. Плід - коробочка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Росте на відкритих місцях, схилах, луках та піскуватих ґрунтах майже по всій території о.Хортиця.

Сировина. Віночки з тичинками.

Хімічний склад. Сировина містить до 2,5 % слизу, сапоніни, камедь, близько 11 % цукрів, іридоїдний глікозид аукубін, флавоноїд гесперидин, каротиноїди, дубильні речовини, аскорбінову кислоту та сліди ефірної олії.

Застосування. Препарати дивини виявляють пом'якшувальну, відхаркувальну, протиспазматичну та легку наркотичну дію. Вони тамують біль, зменшують судому, набряки тканин. Дивина густоквіткова застосовується як обволікаючий, знеболюючий і відхаркувальний засіб, входить до фармакопей багатьох країн світу. Окремо або в поєднанні з подібними за дією рослинами її вживають при запаленнях слизових оболонок верхніх дихальних шляхів, кашлі, коклюші, бронхіті, бронхіальній астмі, емфіземі й запаленні легень, кровохарканні, при захворюваннях травного каналу, печінки та селезінки, у випадках патологічного схуднення або нервового виснаження. Місцево використовують: настойку квіток - для втирань при невралгії й болях в суглобах; порошок квіток - для присипань тріщин, ран, попередньо змащених морквяним соком; припарки квіток разом з листям - до ран та опіків; сидячі ванни з квіток або коренів - при защемленні гемороїдальних вузлів. Квітки дивини входять до складу грудних чаїв.

Дивина фіолетова - *Verbascum phoeniceum* L.

Родина ранникових - Scrophulariaceae

Коров'як фіолетовий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з прямостоячим багатоллистим або безлистим, у верхній частині залозистоопушеним стеблом. Прикореневі листки черешкові, в розетці, від довгасто-яйцевидних до серцеподібних, крупногородчасті або майже цілокраї, слабоопушені.

Квітки в суцвітті китиця. Віночок фіолетовий. Нитки тичинок з фіолетовими волосками (у задніх тичинок волоски іноді білі). Плід - яйцевидна коробочка, переважно гола. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Ростає в степах, біля доріг, на трав'янистих і піщаних схилах острова.

Сировина. Трава, квітки.

Хімічний склад. Рослина містить аукубін, каталпол, сапоніни, вербасценин, дубильні речовини, кумарини, вітамін С, гесперидин.

Застосування. Препарати трави стимулюють серцеву діяльність, збільшують діурез і соліурію, стимулюють рухову активність тонкого кишковика.

Настій квіток використовується як протизапальний засіб.

Диня посівна - *Melo sativus Sager ex M. Roem.*

Родина гарбузових - *Cucurbitaceae*

Дыня обыкновенная

Життєва форма. Однорічна, однодомна, шорсткоопушена рослина. Стебло до 3 м завдовжки, лазяче, невиразно-гранчасте. Листки черешкові, пластинка округло-серцевидна, цілісна або п'ятилопатева, шорстка, по краю зубчаста. Тичинкові квітки на коротких ніжках, зібрані негустими пазушними пучками; маточкові квітки поодинокі. Віночок жовтий, колесовидний, п'ятироздільний. Гарбузина різноманітна за формою, розмірами, забарвленням і смаковими якостями.

Поширення. Походить з Південної Азії. Культивується як овочева культура у південних районах України.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди містять цукри, органічні кислоти, пектинові, азотисті й інші мінеральні речовини, каротини, вітаміни Е, С, РР, групи В, клітковину, мінеральні речовини (солі калію, натрію, магнію, фосфору, заліза), леткі ароматичні сполуки; у насінні міститься жирна олія (24-36%), до складу якої входять лінолева (у межах 65%), олеїнова

(до 18%), пальмітинова (біля 10%), стеаринова (близько 6%) і значно менше міристинова (0,5%), гептадецена (0,3%), пальмітолеїнова (0,1%) і лауринова (0,08%) кислоти.

Застосування. Плоди мають послаблюючу, сечогінну, жовчогінну і глистогінну, антисклеротичну та метаболічну дію. Плоди свіжі, в'ялені, сушені застосовуються при захворюваннях сечовивідних і жовчних шляхів, серцево-судинної системи, при порушенні обміну речовин, недовкрів'ї, атеросклерозі, геморої, глистах, хворобах печінки, хронічному кашлі. Ніжна клітковина посилює перистальтику кишок, сприяє виведенню холестерину. У косметичці соком дині видаляють пігментні плями, вугрі. Народна медицина використовує диню при набряках.

Застереження. Надмірне вживання дині спричинює болі в животі, пронос.

Дрік красильний - *Genista tinctoria L.*

Родина бобових - *Fabaceae*

Дрок красильный

Життєва форма. Кущ, стебла ребристі, прямостоячі, 40-80 см заввишки. Листки прості, чергові, короткочерешкові, цілісні, лінійно-ланцетні, загострені, голі або трохи опушені, з прилистками. Квітки двостатеві, неправильні, яскраво-жовті, у верхівкових багатоквіткових китицях. Плід - біб. Цвіте у червні-липні.

Поширення. По сухих лісах, на узліссях і по чагарниках острова. Вирощують як декоративну рослину.

Сировина. Насіння, трава.

Хімічний склад. Трава містить алкалоїди (спартеїн, цитизин, метилцитизин), флавонові глікозиди (лютеолін і геністеїн), тритерпенові сапоніни, ефірну олію, органічні кислоти, барвник скопарин, гіркоти, слиз та мінеральні солі.

Застосування. Препарати дроку красильного ефективні при стійких маткових кровотечах.

Народна медицина використовує як кровоспинний та кровоочисний, сечогінний, жовчогінний, судинозвужуючий, проросний, заспокійливий засіб. Препарати трави використовують при серцевій недостатності зі зниженим тиском крові, геморої, водянці живота, при хворобах щитовидної залози (зоб, мікседема, гіпотиреоз), при запаленнях нирок і сечового міхура та для лікування захворювань шкіри; насіння - при нирковокам'яній хворобі.

Дуб звичайний - *Quercus robur* L.

Родина букових - *Fagaceae*

Дуб обыкновенный

Життєва форма. Дерево 20-50 м заввишки. Молоді гілки зеленувато-бурі або червонуваті, голі або ледве опушені. Листки чергові, видовжено-обернено-яйцевидні, в нижній третині звужені, при основі обрубані або ледве серцевидні, черешок не перевищує половини основи листка. Квітки одностатеві; тичинкові - в пониклих сережках, маточкові - на довгих квітконосах. Плід - горіх (жолудь). Цвіте у квітні - травні.

Життєва форма. Дерево 20-50 м заввишки. Молоді гілки зеленувато-бурі або червонуваті, голі або ледве опушені. Листки чергові, видовжено-обернено-яйцевидні, в нижній третині звужені, при основі обрубані або ледве серцевидні, черешок не перевищує половини основи листка. Квітки одностатеві; тичинкові - в пониклих сережках, маточкові - на довгих квітконосах. Плід - горіх (жолудь). Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Утворює чисті насадження або з іншими видами росте по всій території о. Хортиця.

Сировина. Кора, жолуді і гали, які утворюються на листках.

Хімічний склад. Кора містить галотаніни (10-20%) переважно (катехінові таніни, галова та елагова кислоти), кверцетин, флобафен, смоли, пектинові речовини, цукри, білки, слиз, крохмаль та мінеральні речовини. Жолуді містять біля 40 % крохмалю, жирну і ефірну олії, цукри, білки, дубильні речовини тощо. Гали містять танін.

У корі містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 1,40, Са - 23,00, Mg - 0,60, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 142,60, Cu - 12,30, Zn - 10,20, Cr - 0,80, Al - 116,08, Ba - 537,12, V - 0,08, Se - 0,04, Ni - 1,84, Sr - 212,00, Pb - 3,04, B - 74,80.

Застосування. Кора дуба відома своїми антиоксидантними, протівірусними та вяжучими властивостями, а також здатністю пригнічувати свербіння шкіри.

Перорально в малих дозах кора дуба може використовуватися для лікування гострих неспецифічних діарей і для поліпшення травлення. Зовнішньо вона застосовується у вигляді ванн - від пітливості ніг, при шкірних запаленнях і як доповнення при лікуванні анальних тріщин. З неї також роблять компреси для лікування обморожень, шкірних тріщин, мокнучої екземи і для зупинки невеликих кровотеч.

У складі полоскань кора дуба ефективна при легких запаленнях ясен і слизової оболонки порожнини рота.

Відвар, "Тонзилгон Н" - драже та краплі (комплексний препарат: корені алтеї, квітки ромашки, трава хвощу, деревію, кульбаби, кора дуба, листя горіха), *"Поліфітол-1"* - настойка (водно-спиртовий екстракт суміші: м'яти, цмину, звіробою, полину гіркою, дуба, перстачу прямостоячого, кульбаби, аїру, кукурудзи), *"Фітулвент"* - настойка (комплексний препарат, містить настойки плодів глоду, кореневищ валеріани, кори дуба, трави звіробою, чебрецю, деревію, квіток ромашки), *"Стоматофіт"*, *"Стоматофіт А"* - розчини для ротової порожнини (ромашка, дуб, шавлія, арніка, аїр, м'ята, чебрець), Бальзам *"Грааль"* - бальзам (спиртовий витяг з женьшеню, елеутерококу, родіоли рожевої, горіха волоського, ожини, хурми, інжиру, ортосифону тичинкового, рододендрона кавказького, чаю китайського зеленого, ерви шерстистої, плодів фейхоа, кори дуба, квіток лимону, маслини, листків алое, пант оленя, обніжок бджолиних, прополісу) використовують в медицині як протизапальний, в'язучий засіб при запаленнях слизової оболонки рота, глотки, гортані, при гінгівіті, стоматиті, пародонтозі. Відвар кори використовують при гастриті, шлункових кровотечах, проносі, ентериті, виразковій хворобі шлунка, туберкульозі, хворобах печінки і селезінки,

при рахіті, випадінні прямої кишки, при отруєнні грибами, алкалоїдами, солями міді, свинцю, олова. Зовнішньо - при захворюваннях шкіри. Жолуді вживають при катарах кишечника, проносах. В гінекологічній практиці відвар кори використовують при вульвовагініті, виразковому кольпіті, для спринцювань при шийкових і піхвових білях. Відваром галів лікують опіки.

Кора дуба - компонент в'яжучих зборів, мазі "Вундехіл".

Дудник лісовий - *Angelica sylvestris* L.

Родина селерових - *Ariaceae*

Дудник лесной

Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста рослина з коротким товстим кореневищем, з якого при розламуванні виділяється білий сік. Стебло дудчасте, круглясте, гладеньке, вгорі розгалужене і трохи гранчасте. Листки з дуже здутими мішковидними піхвами, двічі - тричіперисторозсічені, з яйцевидно-довгастими сегментами. Квітки двостатеві, дрібні, правильні, білі або блідо-рожеві у складних щитковидних зонтиках, з численними (до 30), довгими до 18 см борошністо-пухнастими променями; обгортки немає або вона складається з кількох листочків; обгорточки багатолістні. Плід - двосім'янка. Цвіте у липні - вересні.

Поширення. На вологих луках острова.

Сировина. Кореневища з коренями.

Хімічний склад. Трава дудника лісового містить ефірну олію, ароматичні гіркоти, ксантотоксин, кумарини, дубильні речовини, фітостерини, яблучну й ангелікову кислоти, мікро- і макроелементи : кальцій (1,6%), фосфор (0,35%), залізо (23,7%), нікель (0,85 мг%), мідь (1,76 мг%), марганець (4,4 мг%), титан (0,14 мг%), бор (0,55 мг%), аскорбінову кислоту в листі - 1154 мг%, у стеблах до 384 мг%, в суцвіттях - до 240 мг%. Плоди містять до 17,3 % жирної олії.

Застосування. Дудник лісовий виявляє апетитну, відхаркувальну, протизапальну, спазмолітичну, сечо-, жовчо- і потогінну, седативну та вітрогінну дію.

Відвар, настоянка застосовуються при функціональних розладах шлунково-кишкового тракту, порушеннях моторики кишок, дискінезії жовчних шляхів, при гіпоацидних гастритах, дуоденітах, колітах, при ларингітах, бронхітах і пневмоніях, при вегетативному неврозі. Настойкою лікують міозити, невралгії, радикуліт. Входить до складу енерготоніків та харчових добавок. У народній медицині відваром коренів знімають спазми, покращують апетит, посилюють потовиділення. Корені дудника - компонент БАД "Стрес Блокер" (США) - м'який заспокійливий засіб.

Дурман звичайний - *Datura stramonium* L.

Родина пасльонових - *Solanaceae*

Дурман обыкновенный

Життєва форма.

Однорічна трав'яниста рослина з неприємним запахом. Стебло прямостояче, 30-100 см заввишки, порожнисте, просте або вилчато-розгалужене. Листки на черешках, яйцевидні, виїмчато-зубчасті, загострені. Квітки двостатеві, правильні, на коротких ніжках, поодинокі в розвилках стебла. Чашечка трубчаста, п'ятигранна. Віночок лічківидний, білий, до 10 см завдовжки. Плід - яйцевидна, прямостояча

віночок лічківидний, білий, до 10 см завдовжки. Плід - яйцевидна, прямостояча

коробочка, вкрита шипами, що розкривається чотирма стулками. Цвіте у червні - серпні. Рослина отруйна.

Поширення. По забур'яненних місцях острова.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Дурман містить алкалоїди (гіосціамін, атропін, скополамін), флавоноїди, дубильні речовини; насіння - жирну олію.

У листі містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 37,60, Са - 31,10, Mg - 7,00, Fe - 0,35; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,26, Cu - 0,56, Zn - 0,93, Co - 0,11, Mo - 72,00, Cr - 0,10, Al - 0,15, Ba - 15,23, Se - 4,10, Ni - 0,10, Sr - 2,18, Pb - 0,09, I - 0,45, B - 131,60 мкг/г.

Застосування. Дурман проявляє бронхорозширюючу, спазмолітичну, холінолітичну, заспокійливу, знеболюючу, наркотичну, протизапальну, снодійну, протиалергійну та детоксикуючу дію; при бронхіальній астмі, бронхітах, при судомному кашлі. Препарати дурману розширюють на тривалий час зіниці очей, зменшують секрецію слинних, шлункових, потових і підшлункової залоз, знижують тонус гладеньких м'язів.

Гіосціамін тонізує і збуджує дихальний центр, використовується при бронхіальній астмі, бронхітах, кашлі. Отримують жирну олію, препарати "Скополамін", "Гіосціамін", таблетки "Аерон", які використовують при "морській хворобі". Олія дурману використовується при невралгіях, ревматизмі.

У гомеопатії дурман застосовується для лікування епілепсії, коклюшу, менінгіту.

У народній медицині препарати дурману вживають при невралгії, неврастенії, нервових і психічних розладах, коклюші, хворобливій сонливості, хорей, епілепсії, тривалій гикавці; місцево - при хронічному ревматизмі, випадінні матки і прямої кишки.

Застереження. Препарати приймаються тільки за призначенням та під наглядом лікаря.

Енотера дворічна, нічна свічка - *Oenothera biennis* L.

Родина онагрових - Onagraceae

Ослинник двулетний

Життєва форма. Дворічна, трав'яниста, шерстистоопушена рослина. Стебло пряmostояче, просте або вгорі трохи розгалужене. Листки чергові, цілісні, видовжено-оберненоїцевидні, до 20 см завдовжки, по краю віддаленодрібнозубчасті. Квітки двостатеві, правильні, сидячі, одиночні, у кінцевих китицях. Пелюсток чотири, ясно-жовтих. Плід - коробочка, короткоциліндрична, чотирьохгніздна, насінини дрібні.

Поширення. На піщаних, рідше глинистих місцях острова. Адвентивна рослина, завезена з Північної Америки.

Сировина. Трава, квітки.

Хімічний склад. Трава енотери дворічної містить флавоноїди (кемпферол, кверцетин та їхні похідні), пентозани, інвертазу, цериловий спирт, флобафени, дубильні, смолисті й слизисті речовини, сітостерин. У квітках є жовта забарвлююча речовина, у насінні - жирна олія (19-31%), до складу якої входять лінолева (55-80%), олеїнова (5-10%), γ -ліноленова (6-14%), пальмітинова (4-7%) та стеаринова (1-3%) кислоти.

Застосування. Жирні кислоти, особливо γ -ліноленова, грають істотну роль в синтезі простагландинів - речовин, регулюючих обмінні процеси і захищають клітинні мембрани.

Простагландини діють на жіночі статеві гормони (естроген, прогестерон і пролактин) і підтримують м'якість і еластичність шкіри, контролюючи виділення шкірного сала. Вони також впливають на вивільнення мозкових нейротрансмітерів. Простагландин-1 контролює механізм розширення судин і володіє протизапальними властивостями.

Олія енотери дає прекрасні результати при лікуванні передменструального синдрому. Її часто рекомендують для лікування екземи і запалень при ревматоїдному артриті. Захищаючи шкірні тканини, цей засіб ефективно попереджає старіння шкіри, тому олія енотери входить до складу багатьох косметичних препаратів.

Настій трави використовують в основному як в'яжучий засіб при виснажливій діарейі, яка зневоднює організм, особливо у маленьких дітей. Поряд з цим настій трави п'ють при кашлі, коклюші, спастичній астмі й нирковокам'яній хворобі та як засіб, що стимулює роботу шлунка, печінки й селезінки. Відвар коренів вживають при туберкульозі легень, болях у грудях.

Основні фармакологічні ефекти олії енотери пов'язують з γ -ліноленовою кислотою, яка є попередником простагландинів і здатна підвищувати рівень простагландину E в організмі, регулювати артеріальний тиск і рівень холестерину в крові, запобігати інфаркту міокарда, зменшувати період менструальних розладів, ефективно лікувати екземи. Тому олію енотери намагаються використати для лікування багатьох захворювань, зокрема екземи, діабетичної невропатії,

розсіяного склерозу, ревматичного артрити та інших. Олія енотери проявляє також антиульцеровгенну, антиоксидантну та антитромбічну дію, зменшує ступінь пошкодження судин при гіперліпідемії.

Еспарцет піщаний, заячий горох - *Onobrychis arenaria* (Kit.) DC.

Родина бобових - Fabaceae

Эспарцет песчаный

Життєва форма. Багато-річна трав'яниста рослина. Стебла численні, прямостоячі, 30-70 см заввишки. Листки складноперисті, нижні складаються з 6-12 пар еліптичних або довгасто-лінійних листочків. Квітки двостатеві, неправильні, в довгих китицях. Віночок яскраво-фіолетовий, з темними смужками, 8-10 мм завдовжки. Плід-біб, сітчасто-зморшкуватий. Цвіте у червні-липні.

Поширення. Ростає на сухих луках, узліссях, по чагарниках острова.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад ще слабо вивчено. Рослина містить вуглеводи (9,6%), білки (4,4%),

жир (1,5%), клітковину (5,4%), вітаміни, зольні речовини (4,6%) тощо.

Застосування. В народній медицині настій та відвар трави або коренів вживають при статевій слабкості у чоловіків.

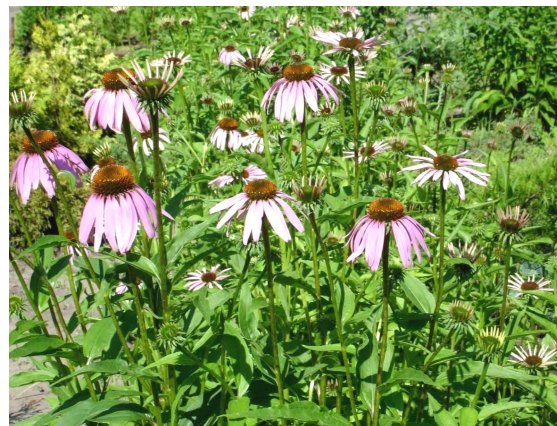
Ехінацея пурпурова - *Echinacea purpurea* (L.) Moench

Родина айстрових - Asteraceae

Эхинацея пурпурная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Корінь стрижневий, з численними бічними мясистими кореннями. Стебло пряме, 50-150 см заввишки. Листки прості, шорсткі, овально- або лінійно-ланцетні, по краю зарубчасто-зубчасті, нижні з них на довгих черешках, верхні - сидячі, цілокраї. Кошики великі, до 10 см в діаметрі. Крайові квітки у

кошику довгоязичкові, неплідні, пурпурові, різних відтінків, темно-червоні або жовті; серединні квітки трубчасті, двостатеві. Плід - сім'янка. Цвіте у серпні - жовтні.

Поширення. Розводять на дослідному полі ЗДМУ. Походить із Америки.

Сировина. Корені, суцвіття (кошики), трава.

Хімічний склад. У всіх органах рослини містяться полісахариди (гетероксилани, арабіноксилани, арабінорамногалактани, фруктани), фенілпропаноїди (цикорієва, хлорогенова, кавова,

ферулова, кумарова кислоти, ехінакозид), алкіламіди (полієнові або поліацетиленові сполуки з ізобутиламідним залишком), флавоноїди (кемпферол, кверцетин і їх глікозиди), ефірна олія (до 0,6%), основними компонентами якої є борнеол, борнілацетат, каріофілен, каріофіленоксид та інші, органічні кислоти, бетаїн, стерини, дубильні речовини, сапоніни, смоли, вищі ненасичені жирні кислоти. Вони багаті ферментами, макро- (калій, кальцій) та мікроелементами (селен, кобальт, срібло, молібден, цинк, марганець та інші).

Корені рослини містять глікозид ехінакозид, інουλін та інші полісахариди, бетаїн, фітостерини, смоли, ефірну олію, сполуки калію, магнію, заліза, алюмінію тощо.

Застосування. Ехінацея, зростаюча на рівнинах центральної частини Сполучених Штатів, - одна з найефективніших лікарських рослин. Багато досліджень показали, що різні її препарати надають імуностимулюючу дію. У 2000 р. в ході спостережень за групою з 95 чоловік було показано, що настій ехінацеї значно знижує захворюваність грипом і простудними хворобами. У дослідженні з подвійним сліпим плацебо-контролем поєднання екстракту трави туї, коренів ехінацеї дозволило попередити зимові інфекції і ослабити симптоми грипу, нежиті і бронхіту.

Показано, що прийом ехінацеї дозволяє підвищити стійкість до інфекцій, особливо до грипу. В очікуванні офіційного визнання рослина розглядається як просте доповнення до лікування інфекційних імунозалежних захворювань. Ехінацею, завдяки її імуностимулюючій активності, рекомендують у випадках ослаблення захисних сил

організму при нежиті, грипі, бронхіті і інших респіраторних захворюваннях. Рослина може також застосовуватися (з обережністю і під лікарським контролем) при імунній недостатності, хіміотерапії.

Препарати ехінацеї пурпурової: *Настойка*, "*Ехінацея Фаркос*" - матрична настойка ехінацеї, "*Ехінал*" -настойка (настойка кореневищ із коренями ехінацеї), "*Ехінасал*" - сироп (комбінований препарат), "*Іммунал*" -таблетки та краплі (сік трави ехінацеї пурпурової), "*Іммуногран-Здоров'я*" - гранули (екстракт кореневищ із коренями ехінацеї з пектином), "*Іммуновіт С*" - таблетки (комбінований препарат: екстракт ехінацеї, вітамін С та цинк), "*Екстракт ехінацеї Др. Тайсс*" - таблетки , "*Краплі ехінацеї Др. Тайсс*" -краплі (екстракт трави ехінацеї пурпурової), "*Ехінацея*" - екстракт рідкий кореневищ із коренями, "*Ехінацея Форте Др. Тайсс*" - краплі (сік свіжої трави ехінацеї пурпурової), "*Ехінацея-Ратіофарм*" - таблетки (висушений сік свіжої трави ехінацеї), "*Гербіон Ехінацея*" - таблетки (сік трави ехінацеї пурпурової висушений), "*Ехінацин Мадаус Капсети*" - пастилки смоктальні, "*Ехінацин Мадаус Мазь*" - мазь, "*Ехінацин Мадаус рідина*" - розчин для внутрішнього застосування, "*Стімунея*" - настоянка кореневищ із коренями ехінацеї, "*Вітастим*" - настоянка (комбінований препарат: настоянка деревію, кропиви, м'яти, цикорію, ехінацеї, шипшини, елеутерокока), "*Просталад*" - настоянка (водно-спиртовий екстракт трави звіробою, золотушника канадського, грициків звичайних, реп'яшка, квіток арніки, нагідок, кореневищ з коренями валеріани та ехінацеї), "*Простанорм*" -екстракт рідкий (комплексний препарат на основі екстрактів трави звіробою, золотушника канадського, кореню солодки, кореневищ з коренями ехінацеї), виявляють імуностимулюючу, антиоксидантну, мембраностабілізуючу, антисептичну дію та стимулюють центральну нервову систему. Настоянку коренів та інші препарати застосовують для зміцнення імунної системи, при станах психічної депресії, фізичного і нервового виснаження, при загальному сепсисі, запаленнях внутрішніх органів, при інфекційних захворюваннях, для загоювання ран, опіків, виразок. У гомеопатії - при гнійних та виразкових процесах, а також укусах отруйних змії та комах.

Ефедря двоколоса - *Ephedra distachya* L.

Родина ефедрових- *Ephedraceae*

Хвойник двуколосковий, кузьмичева трава

Життєва форма. Двodomний кущик висотою 5-15 см, з кореневищем і жовтувато-зеленими фотосинтезуючими стеблами, розгалуженими на верхівці. Листки редуковані до червонуватих плівочок. Мікроспорангії на ніжці - антерофорі. Жіночі шишки сидять по декілька у вузлах супротивних гілок, мають парно-супротивні покривні лусочки. Зрілі

шишки кулясті, діаметром 6-7 мм, соковиті, червоні. Насінини коричневі, ланцетні, черевна сторона плоска, спинна - опукла, поздовжньо-зморшкувата, з кілем. Внутрішній покрив насінини плівчастий, зовнішній - твердий, кам'янистий.

Поширення. Рос-те на кам'янистих схилах острова.

Сировина. Зе-лені нездерев'янілі пагони.

Хімічний склад. Алкалоїди (ефедрин, псевдоефедрин, метилефедрин), дубильні речовини, пірокатехіни, смоли, аскорбінова кислота.

Застосування. Па-гони та препарати

ефедри стимулюють центральну нервову систему, дихальний центр, кровообіг та роботу серця, розширюють бронхи, звужують судини, тонізують скелетну мускулатуру, гальмують перистальтику кишечника, знижують температуру, знімають біль. Препарати ефедри ("Теофедрин", "Антасман", "Ефатин", "Солутан") застосовують для лікування бронхіальної астми, риніту, кропивниці та для стимуляції центральної нервової системи. Відвар трави - при сверблячих дерматозах.

Застереження. Внутрішнє вживання вимагає обережності при гіпертонічній хворобі, атеросклерозі, важких органічних захворюваннях серця. Передозування спричиняє нудоту, блювання, запаморочення, серцебиття, нервові збудження, тремтіння кінцівок, анурію, висипи на шкірі тощо. Недопустиме вживання препаратів у якості спортивного допінгу. Рослина отруйна! Передозування небезпечне.

Живокіст лікарський - *Symphytum officinale* L.

Родина шорстколистих - Boraginaceae

Окопник лекарственный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста, шорсткощетилиста рослина. Має коротке кореневище з грубим м'ясистим гілчастим чорнобуриим коренем. Стебло пряmostояче, 50-100 см заввишки, розгалужене, знизу гранчасте, вгорі - крилате від збіжного листя. Листки чергові, на нижній поверхні вкриті сіткою жилок, приземні й нижні стеблові листки

- з черешками, яйцевидно-ланцетні або видовженоланцетні; решта стеблових листків - сидячі, ланцетні, гострі. Квітки двостатеві, правильні, зібрані завійками на верхівці стебла та гілок; віночок фіалковий або брудно-пурпуровий, рідко - білий трубчасто-дзвоникovidний. Плід сухий, розпадається на 4 горішка. Цвіте з червня до вересня.

маль, цукри, ефірну олію.

Застосування. Препарати живокосту зумовлюють протизапальний, обволікаючий, пом'якшувальний засіб при кашлі.

У народній медицині використовують рослину при переломі кісток і пораненнях, виразці гомілки, при запальних процесах у шлунку й кишках, виразковій хворобі шлунка й дванадцятипалої кишки, хворобах нирок, туберкульозі легень, кашлі, бронхіті й довготривалій діарейі, для поліпшення обміну речовин, при фурункулах, виразках і абсцесах.

У гомеопатії використовують свіжі корені при травмах кісток, гастриті, виразковій хворобі, геморої.

Жовтець багатоквітковий - *Ranunculus polyanthemus* L.

Родина жовтецевих - *Ranunculaceae*

Лютик многоцветковый

Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста, рідкоопушена рослина. Стебло прямостояче, розгалужене, 25-80 см заввишки. Листки в обрисі округлосерцевидні, глибокопальчаторозсічені, розділені на лінійно-ланцетні або ланцетні частки, у верхній частині знаходяться зубчасті частки. Квітки двостатеві, поодинокі, широкооберненояйцевидні, на верхівці - із зубчастими жовтими пелюстками. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. На сухих луках, трав'янистих схилах, на узліссях, по чагарниках острова.

Поширення. На вологих луках по всій території острова.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені живокосту лікарського містять 0,2-0,8% алкалоїдів (вірідіфлорин, асперулін, сімфітин, ехінатин, лазіокарпін, циноглосин), дигалову кислоту, дубильні й слизисті речовини, аспарагін (1-3%), холін, крохмаль, цукри, ефірну олію.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить алкалоїди, кумарини (умбеліферон і скополетин), флавоноїди, органічні кислоти, отруйну летку речовину протоанемонін, аскорбінову кислоту (170 мг%) і каротин (12 мг%); плоди - жирну олію (14,1%).

Застосування. Рослина має антимікробні властивості. В народній медицині настій свіжої трави використовують як тонізуючий, болетамувальний і послаблюючий засіб, при жовтяниці й грижі.

Жовтозілля звичайне, будяк жовтоцвітний - *Senecio vulgaris* L.

Родина айстрових - *Asteraceae*

Крестовник обыкновенный

Життєва форма. Однорічна або дворічна павутинисто-опушена рослина. Стебло прямостояче, просте або розгалужене, ребристе, 15-50 см заввишки. Листки перистолопатові або перистороздільні, з видовженими сегментами, по краю нерівновиїмчасто-зубчасті або вийчасто-лопатові. Квітки трубчасті, жовті, зібрані в кошики, що утворюють негусте волотисто-щитковидне суцвіття. Плід - сім'янка. Цвіте у квітні - листопаді.

Поширення. Росте як бур'ян біля шляхів, по всій території острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава жовтозілля містить алкалоїди (листки - 0,49-3,5 % ; стебла - 0,2-1,2 % ; квітки - близько 3 %) платифілін, сенецифілін, сарацин, реторсин і сенеціонін, аскорбінову кислоту, рутин,

барвник, інулін та мінеральні солі. В листках знайдено 54-61 мг% каротину.

Застосування. Рослина має ранозагоювальні, протизапальні, спазмолітичні, гіпотензивні та кровоспинні властивості, в малих дозах збуджує, а у великих пригнічує центральну нервову систему, виявляє дію, подібну до дії атропіну. В народній медицині препарати з рослини використовують як засіб, що регулює менструації, при загостренні виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки, запаленні товстої кишки і жовчного міхура, при гострих шлункових і кишкових спазмах, гіперацидному гастриті, маткових і різних внутрішніх кровотечах, при бронхіальній астмі й стенокардії. При судомках ефективний тільки сік.

Жовтушник лакфіолевидний - *Erysimum cheiranthoides* L.

Родина капустяних - Brassicaceae

Желтушник лакфіолевидный

Життєва форма. Трав'яниста рослина з цілісними листками, опушеними здебільшого притиснутими, дво-, трироздільними або зірчастими волосками. Чашолистки біля основи часто мішковидні. Стручки прямостоячі, 3-4 см завдовжки. Листя вузьколанцетні, віддалено-пилчасто-зубчасті, вкриті, як і стручки, зірчастими волосками. Пелюстки 15-18 мм завдовжки, золотисто-жовті, рослина заввишки 30-100 см. Цвіте у травні - червні.

Поширення. На забур'янених місцях, полях, біля житла по всій території острова.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Листя містять сапоніни та вітамін С. У насінні є карденоліди: строфантин, ерізимін, корхорозид А, ерітризид, ерікордин, ерихрозол, сапоніни, флавоноїди: глікозиди кверцетину, жирну олію (21-42,72%), до складу якої входить ліноленова (31-33,9%), лінолева (27,1-28,4%), ерукова (16,4-18,3%), олеїнова (5,9-6,4%), ейкозенова (4,2-5,2%), пальмітинова (4-5%), арахінова (2,2-2,3%), стеаринова (1,5-2,1%), пальмітолеїнова (0,8-1,3%), ейкозадієнова (0,7-1%) кислоти; ізотіоціанати; синігрин.

Застосування. Листя використовують при діареї, асциті, гельмінтозах. Зовнішньо його відвар використовують при лікуванні ран, у вигляді компресів і приймочок при гнійних пухлинах та раку молочної залози. Настій трави з цукром або медом п'ють як серцевий, сечогінний, відхаркувальний і заспокійливий засіб, зокрема при серцевій недостатності, асциті, набряках.

Сік використовують як протистогічний засіб. Насіння використовують при діареї, кровохарканні, асциті, гельмінтозах. Добрий медонос.

Жовтушник сіриватий - *Erysimum diffusum* Ehrh., синонім *E. canescens* Roth.

Родина капустяних - Brassicaceae

Желтушник раскидистый

Життєва форма. Однорічна або дворічна трав'яниста рослина, стебла розгалужені поодинокі, або їх декілька 30 - 90 см заввишки. Листки довгасті або лінійні, цілокраї; нижні - черешкові, решта - сидячі. Квітки двостатеві, чотирироздільні, жовті, зібрані у верхівкові китицевидні суцвіття. Плід - чотиригранний стручок. Цвіте у травні - червні. Плоди дозрівають у червні - липні.

Поширення. Жовтушник сіриватий трапляється на схилах, відслоненнях різних порід острова.

Сировина. Трава, насіння.

Хімічний склад. Трава і насіння містять серцеві глікозиди еризимін і еризимозид у насінні й квітках (2-6%), листках (1-1,5%), стеблах - (0,5-0,7%), органічні кислоти (лимонна, виннокам'яна, яблучна). Крім цього, в насінні знайдено інші серцеві глікозиди: глюкоєрізимозид, нейротоксин, а також жирну олію, до складу якої входять лінолева (25,15%), ерукова (23,37%), олеїнова (11,19%), ейкозенова (10,08%), пальмітинова (3,41%), ейкозадієнова (1,90%), стеаринова (1,04%) та інші жирні кислоти, амінокислоти (аланін, аргінін, аспарагінова кислота, валін, гістидин, гліцин, глутамінова

кислота, лізин, лейцин, ізолейцин, метіонін, серін, тирозин, треонін, фенілаланін, цистеїн).

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 31,60, Са - 5,99, Mg - 1,93, Fe - 0,12; мікроелементи (мкг/г): Mn - 22,20, Cu - 13,10, Zn - 27,90, Co - 0,72, Cr - 2,24, Se - 0,15, Ni - 8,32, Sr - 2,80, Pb - 1,36, B - 41,80, I - 0,05 Ag - 0,40, Au - 0,10.

Застосування. Препарати жовтушника виявляють кардіотонічну, седативну та діуретичну дію. Призначають при гострій і хронічній недостатності серцево-судинної системи з тяжкими порушеннями кровообігу, при гіпертонії, стенокардії й кардіосклерозі, при всіх легеневих і грудних хворобах, зокрема, при водянці. Комплексний препарат "Кардіовален" призначають при ревматичних пороках серця, вегетативних неврозах та стенокардії.

Жостір проносний, чорноягідник - *Rhamnus cathartica* L.

Родина жостерових - *Rhamnaceae*

Жостер слабительний

Життєва форма. Галузистий кущ або невелике (1-3 м заввишки) дерево. Кора на стовбурі чорна, гілки супротивногалузисті, на кінцях - з колючками. Листки супротивні, черешкові, еліптичні або яйцевидно-еліптичні, дрібнозубчасті, з 3 - 4 парами зісподу випнутих бокових жилок. Квітки одностатеві, дводомні, чотирироздільні, вузько-дзвоникуваті, з дуже дрібними, часом зовсім нерозвиненими зеленуватими пелюстками, зібрані по 10 - 15 у пазушні пучки. Плід кістянковидний, чорний. Цвіте у травні - червні. Плоди досягають у серпні - вересні.

Поширення. Ростає по всій території о.Хортиця, на узліссях, серед чагарників.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди містять антраглікозиди (4%), з яких основні: окислені - франгулаемодин, хризофанол, рамнокатарнін (глюкофрангулін), рамноксантин (франгулін), і відновлені - жостерин, дубильні речовини, вільні і зв'язані глікозиди (0,75%). Крім того, в плодах знайдені

флавоноїди - кверцетин, кемпферол, рамнетин, рамноцетрин, пектинові речовини, камеді, органічні кислоти.

Застосування. У науковій медицині плоди використовують як проносний засіб, особливо при хронічних, атонічних і спастичних запорах; у народній медицині - при водянці, кашлі, гастритах, жовтяниці, геморої та подагрі, як глистогінний засіб та при хронічних захворюваннях шкіри. Плоди входять до складу проносного чаю. Есенцію з свіжих плодів використовують у гомеопатії.

Залізник колючий - *Phlomis pungens* Willd.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Зопник колючий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина; стебло трав'янисте, чотиригранне, прямостояче, білоповстисте, галузисте, 30- 80 см заввишки. Листки супротивні, видовженоланцетні або видовженояйцевидні, зісподу - тонкосіроповстисті; нижні - довгочерешкові, верхні - сидячі. Квітки неправильні, рожеві, зібрані в три - десятиквіткові кільця.

Плід складається з чотирьох горішків. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Ростає на степових місцях і кам'янистих відслоненнях острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад потребує вивчення. Відомо, що трава містить ефірну олію, флавоноїди.

Застосування. Експериментально доведено, що настій трави залізняка колючого викликає значне звуження судин. Токсичної дії рослини не виявлено. При тривалому вживанні настою хворими на хронічний гастрит у них нормалізується кислотність шлункового соку, зникає біль. У народній медицині рослину використовують при бронхітах, запаленні й туберкульозі легень, недокрів'ї, набряках і водянці, геморої й малярії та при судомі у дітей.

Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum* L.

Родина клузівєвих - Clusiaceae

Звербой продрьявленний

Життєва форма. Багато-річна трав'яниста рослина; стебло прямостояче, голе, вгорі розгалужене, круглясте, 30-60см заввишки. Листки супротивні, сидячі, цілокраї, видовжено-овальні, тупі, з просвітчастими крапчастими залозками. Квітки правильні, двостатеві, 5-пелюсткові, зібрані в щиткоподібну волоть або нещільну китицю; пелюстки золотисто-жовті, видовжено-овальні, з чорними крапками. Плід - коробочка. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Рослина трапляється на схилах, по чагарниках острова.

Сировина. Верхівки пагонів (суцвіття).

Хімічний склад. Трава рослини містить дубильні речовини (10-16%), флавоноїди (гіперозид, кверцитрин, рутин, кверцетин, ізокверцитрин, апігенін, мірицетин, лейкоантоціанідини, антоціаніни), фенолокислоти (кавова, хлорогенова), ксантони, сапоніни, конденсовані антраценпохідні (гіперіцин (0,1-0,4 %), псевдогіперіцин, гіперин, франгулаемодин, похідні діантранолу), ефірну олію (0,2- 0,3 %), смолисті речовини (17 %), каротин і аскорбінову кислоту, ксантони.

У насінні є жирна олія (24%), до її складу входять лінолева (більше 44%), ліноленова (до 35%), олеїнова (біля 10%), пальмітинова і стеаринова кислоти

У надземній частині містяться: макроелементи (мг/г): К- 16,80, Са - 7,30, Mg - 2,20, Fe - 0,11; мікроелементи (КНМ): Mn -0,25, Cu-0,34, Zn-0,71, Co- 0,21, Mo- 5,60, Cr-0,01, Al - 0,02, Se - 5,00, Ni - 0,18, Sr - 0,18, Cd - 7,20, Pb - 0,08, В - 40,40 мкг/г.

Застосування. До 2002 р. звіробій рекомендували для місцевого застосування при шкірних захворюваннях для пом'якшення шкіри і

ослаблення свербіння, при невеликих опіках або як знеболюючий засіб при захворюваннях ротової порожнини. В наші дні спектр застосування значно розширений, звіробій прописують для перорального застосування при легких депресивних станах: нервовій перевтомі, що супроводжується втратою інтересу до життя, і порушеннях сну.

Новий антидепресант. У Німеччині його широко застосовують при депресіях; у Франції дозвіл на використання цієї рослини як антидепресанту було дано лише в березні 2002 р. Така затримка пов'язана з тим, що дослідження в різних місцях були проведені за різними схемами.

Препарати звіробою "*Новоіманін*" - спиртовий розчин для зовнішнього застосування, "*Кіра*"- драже (в основі - екстракт трави звіробою), "*Геларіум Гіперікум*" - драже, капсули, таблетки, розчин для внутрішнього застосування (в основі - екстракт трави звіробою), "*Деприм*"- таблетки (в основі- екстракт трави звіробою), "*Деприм Форте*"- капсули (в основі- екстракт трави звіробою), "*Нейроплант*" - таблетки (стандартизовані за вмістом гіперіцину), "*Гіперфлав*"- капсули (в основі- екстракт трави звіробою), "*Фітоліт*"-таблетки (комплексний препарат на основі екстрактів трави звіробою, хвоцка та споришу), "*Фітулвент*" - настоянка (комплексний препарат, містить настоянки плодів глоду, кореневищ валеріани, кори дуба, трави звіробою, чебрецю, деревію, квіток ромашки), "*Гербогастрин*" (рідкий спиртовий екстракт суцвіть ромашки, кореню солодки, листя м'яти, шавлії, трави звіробою, кореневищ айру), "*Капли Спокойной ночи- сонные травы*"- краплі (комплексний препарат: шоломниця байкальська, валеріана лікарська, звіробій звичайний, м'ята перцева, собача кропива, серцева або звичайна, хміль звичайний, меліса лікарська, ромашка лікарська, аспасвіт, кислота лимонна, бензоат натрію, вода очищена, етиловий спирт), "*Фітон СД*"- бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), "*Армон*" - крем (екстракти звіробою, нагідок, лопуха, обліпихова олія), "*Поліфітол-1*"- настоянка (водно-спиртовий екстракт суміші: м'яти, цмину, звіробою, полину гіркою, дуба, перстачу прямостоячого, кульбаби, айру, кукурудзи), "*Пасит*"- розчин (комбінований препарат: екстракт валеріани, звіробою, квіток та плодів глоду, хмелю, пасифлори), "*Ново-Пасит*" - розчин та таблетки (комбінований препарат: валеріана, меліса, звіробій, квітки та плоди глоду, хміль, бузина, пасифлора), "*Седавіт*"- розчин для перорального застосування (валеріана, плоди глоду, звіробій, м'ята, хміль), "*Просталад*" - настоянка (водно-спиртовий екстракт трави звіробою, золотушника канадського, грициків звичайних, реп'яшка,

квіток арніки, нагідок, кореневищ з коренями валеріани та ехінацеї), "Простанорм" -екстракт рідкий (комплексний препарат на основі екстрактів трави звіробою, золотушника канадського, кореню солодки, кореневищ з коренями ехінацеї), "Простапол"- рідкий екстракт (трава звіробою, золотушника канадського, грициків звичайних, реп'яшка, квіток арніки, кореневищ з коренями валеріани), "Чернега"- краплі (комплексний препарат на основі чорниці, брусниці, берези, оману, аїру, звіробою та липи), "Дикрасин-1" - розчин для зовнішнього застосування з настоями материнки, звіробою та глоду, "Капситрин"- розчин для зовнішнього застосування (комбінований препарат: настоянки перцю та звіробою, аміак), протидіабетичний збір "Арфазетин" (аралії маньчжурської корені, звіробою трава, ромашки квітки, квасолі плодів стулки, хвощу трава, чорниці пагони), "Урофлукс" - збір (бузина, звіробій, липа, хвощ, мучниця), збір лікувально-профілактичний № 2 (підбіл, деревій, звіробій, м'ята, подорожник, бузина, нагідки), збір лікувально-профілактичний № 3 (ромашка, нагідки, деревій, спориш, плоди глоду, шипшина, звіробій), "Седафлукс" - чай (бузина чорна, звіробій, валеріана, м'ята, собача кропива, глоду плоди), мають протимікробну, бактеріцидну, бактеріостатичну, протизапальну, антидепресивну, кровоспинну, спазмолітичну, капіляррозміцнюючу, фотосенсибілізуючу дії, використовують при стоматитах, пневмонії, ревматизмі, гастроентероколіті, хворобах травного тракту, виразках шлунка, розладі нервової системи, недостатньому кровообігу, застої жовчі, мігрені, енурезі, геморої, проносах тощо. Зовнішньо використовують звіробійну олію при опіках, виразках, ранах, гінгівітах.

Звіробій - найбільш відомий фітоантидепресант, показаний при симптоматичних і реактивних депресіях. Він захищає від стресу, знижує подавленість, безсоння, тривогу. При цьому назначають такі препарати, як "Деприм", "Оптиміст", "Негрустин", "Геларіум гіперікум" та інші.

Для зниження ризику емоціонального напруження радять БАД "Релакс комплекс" (США), як заспокійливий засіб - БАД "Валеріанамікс" (Македонія), як загальнозміцнюючий засіб - БАД-бальзам "Віолета пікантний" (Росія), компонентом яких є трава звіробою.

Зірочки жовті, цибулька гусяча - Gagea lutea (L.) Ker.- Gawel.

Родина лілійних - Liliaceae

Гусиный лук желтый

Життєва форма. Невелика (10 - 30 см заввишки) багаторічна цибулинна гола рослина. Цибулина одна, видовжено-яйцевидна, з буруватосіруватими оболонками. Стебло прямостояче, вгорі розгалужене, між основою й суцвіттям безлисте. Прикореневий листок одиничний, ши-

роколінійний, плоский, 6-12 мм завширшки, на верхівці різко відтягнутозагострений, з ковпачком. Квітки двостатеві, правильні, у зонтиковидному з 3-7 (рідше з 10-12) квіток суцвітті з двома майже супротивними, по краю павутинистоопушеними листками при основі; оцвітина проста, віночковидна, шестичленна, жовто-зеленого забарвлення. Плід - куляста коробочка. Цвіте у квітні.

Поширення. Зірочки жовті трапляються по всій території острова в лісах, серед чагарників.

Сировина. Свіжі цибулини.

Хімічний склад вивчено недостатньо. Відомо, що вся рослина містить часникову ефірну олію, в складі якої є сірка.

Застосування. У народі відвар цибулинок вживають від астми, водянки й жовтяниці. Невелику кількість відвару цибулинок у молоці дають дітям при спазмофілії. Для гоєння ран використовують подрібнені свіжі цибулини.

Злинка канадська - Erigeron canadensis L.

Родина айстрових- Asteraceae

Мелколепестник канадский

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло жорсткволосисте, прямостояче, ребристе, 30-100 см заввишки, у верхній частині - розгалужене. Листки чергові, лінійно-ланцетні, довгозагострені, шорсткі; нижні - короткочерешкові, рідкозубчасті; верхні - сидячі, цілокраї. Квітки - в дрібних кошиках, які утворюють розгалужені верхівкові суцвіття. Крайові квітки маточкові, вузько язичкові, білуваті; серединні - двостатеві, трубчасті, блідо-жовті. Плід - сім'янка. Цвіте у липні - вересні.

Поширення. Росте на полях, біля доріг, на залізничних насипах, у лісосмугах. Походить з Північної Америки.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Трава містить дубильні речовини, флавоноїди - апігенін, лютеолін, кверцетин, ізорамнетин, холін та ефірну олію

(0,3-0,6%), до складу якої входять лимонен, дипентен, терпінеол; фенолкарбонові кислоти (кавова, хлорогенова, неохлорогенова), кумарини (умбеліферон, скополетин), сітостерин.

Застосування. Злинку з успіхом використовують при лікуванні ревматизму. Вона послаблює болі в суглобах запального походження, наприклад, при поліартриті і артрозі. Завдяки здатності виводити сечову кислоту, вона може попереджати напади подагри. Її можна використовувати і для лікування діареї.

Рослина має антидіарейні, кровоспинні, протизапальні, діуретичні, гемостатичні, болетамувальні, жарознижувальні властивості. Відвари, настої, чаї трави, препарат “Ерікан” - при проносах, дизентерії, різних видах кровотеч, інфекційному гепатиті,

запаленнях нирок, сечового міхура, при цукровому діабеті, гонорей, кон'юнктивітах, дерматитах; корені - при невралгії, головних болях, радикуліті, подагрі, гіпертонії, сечокам'яній хворобі та бері-бері. Ефірну олію використовують у парфумерії, харчовій промисловості тощо. Свіжий сік та екстракт призначають при люмбаго і запаленнях підшкірної клітковини. Настоем трави миють голову для зміцнення волосся і стимулювання його росту.

**Золотий дощ звичайний - *Laburnum anagyroides* Medik.,
синонім - *Cytisus laburnum* Medik.**

Родина бобових - Fabaceae

Бобовник обыкновенный

Життєва форма. Невелике дерево (2,5-5 м заввишки) або кущ. Однорічні пагони повислі, сріблясто-опушені. Листки трійчасті. Листочки яйцевидні або видовжено-яйцевидні, по 7 см завдовжки, на верхівці закруглені, з коротеньким вістрячком, зісподу притиснутосріблястоопушені. Квітки двостатеві, неправильні, золотисто-жовті, зібрані

в густі повислі китиці. Плід - біб, лінійний, сріблястоопушений. Цвіте у квітні - червні.

отруєннях (задушливими отруйними речовинами, окисом вуглецю, морфіном, синильною кислотою). Цититон протипоказаний при гіпертонії, атеросклерозі, набряку легень, внутрішніх кровотечах і кровотечах з великих судин. Таблетки “Табекс”, до складу яких входить 0,0015 г цитизину, використовують як засіб, що полегшує відвикання від куріння. Табекс протипоказаний при гіпертонії 2-3-ї стадії, атеросклерозі та загостренні виразкової хвороби.

**Золототисячник малий - *Centaureum erythraea* Rafn,
синоніми: *Centaureum umbellatum* Gilib.,
Centaureum minus Moench**

Родина тирличевих - Gentianaceae

Золототисячник малий

Життєва форма. Дворічна трав'яниста гола рослина, стебло пряме, чотиригранне, 15-30 см заввишки, у верхній частині вилчато-розгалужене. Листки супротивні, цілокраї; нижні - зібрані в розетку,

Поширення. Походить з Південної Європи. Вирощують як декоративну рослину в садах і парках острова.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. Насіння містить алкалоїд цитизин (близько 3 %), білки (6 %), жирну олію (близько 11 %), пектин та інші речовини.

Застосування. Алкалоїд цитизин зумовлює рефлекторне збудження дихального центру, стимулює судиноруховий центр. 0,15 % розчин цитизину, відомий під назвою “цититон”, використовують при асфіксії, шоці, колапсі, зупинці дихання під час операцій, при травмах, наркозі, інтоксикації та

видовженооберненояцевидні, тупі, з п'ятьма жилками, до 5 см завдовжки і 2,5 см завширшки, стеблові - напівстеблообгортні, довгасто-овальні або лінійно-ланцетні. Квітки правильні, двостатеві, зібрані у верхній частині стебла щитковидною волоттю, віночок рожевий, з тонкою циліндричною трубкою і п'ятироздільним відгином. Плід - коробочка. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. Росте на лісових галявинах, узліссях і степових схилах острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава золототисячника малого містить гексазаміщені ксантони: 1,6,8-тригідрокси-3,5,7-триметоксиксантон, 1,8-дигідрокси-3,5,6,7-тетраметоксиксантон тощо; монотерпенові глікозиди, серед яких головним є іридоїд генціопікрин, а також генціопікрозид, сверціамарин, амарогенцин. Агліконом сверціамарину є еритроцентаурин. Доведена присутність ефірної олії, флавоноїдів (апіїн, лютеолін, апігенін, skutеляреїн, рутин, астрагалін,

кверцимеритрин, кемпферол, кверцетин, хризоеріол та ін.), фенолокислот, олеанолевої кислоти, нікотинаміду. Виділені монотерпенові алкалоїди генціанін, генціамін, генціанідин.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 10,40, Са - 3,80, Mg - 1,60, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn-0,17, Cu-0,63, Zn-0,69, Mo - 0,60, Cr - 0,38, Al - 0,09, Ba-0,65, V-0,02, Se-6,00, Ni - 0,54, Sr-0,08, Pb - 0,05, B-55,60 мкг/г.

Застосування. Секоіридоїди, що містяться в цій рослині, надають тонізуючу дію і підвищують апетит, підсилюючи секрецію шлункового соку. Досліди на тваринах показали, що водний екстракт надземних частин рослини володіє протизапальними і жарознижуючими властивостями. Перорально золототисячник призначають за відсутності апетиту, хронічній диспепсії (відсутності секреції травних соків), атонії кишечника і здутті живота. Тонізуюча дія золототисячника особливо цінна в період одужання і при астенії. Зовнішньо рослину використовують в лосьйонах від випадання волосся і засобах від педикульозу.

Настій трави золототисячника виявляє терапевтичну активність при гіпацидному гастриті, деяких диспепсіях, метеоризмі, захворюваннях печінки, жовчного міхура й нирок та при глистах. Золототисячник малий стимулює секрецію залоз травного тракту, підвищує жовчовиділення, посилює перистальтику кишок і скорочення м'язів матки, виявляє протизапальну, болетамувальну, слабку проносну і глистогінну дію. У науковій медицині золототисячник використовують як гіркоту для збудження апетиту, покращення травлення й посилення перистальтики кишок. В акушерсько-гінекологічній практиці препарати золототисячника призначають для прискорення скорочення матки в післяпологовий період, для зупинки маткової кровотечі, при запальних захворюваннях жіночих статевих органів. Настойку трави на прованській олії використовують, для лікування виразки гомілки. Золототисячник використовують як народний засіб при зниженому апетиті, розладі травлення, особливо при підвищеній кислотності шлункового соку, печії, метеоризмі, шлунковій кровотечі та при хворобах печінки, жовчних шляхів і нирок, при геморої, туберкульозі легень і периферичних лімфатичних вузлів, цукровому діабеті й хворобах шкіри, проти алкоголізму, для поновлення сил після захворювань з тривалим тяжким гарячковим станом та при грипі. Трава золототисячника входить до складу апетитних та шлункових чаїв. Настій трави золототисячника виявляє терапевтичну активність при гіпацидному гастриті, деяких диспепсіях, метеоризмі, захворюваннях печінки, жовчного міхура й нирок та при глистах.

Золотушник звичайний - *Solidago virgaurea* L.

Родина айстрових -Asteraceae

Золотарник обыкновенный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебла прямостоячі або висхідні, переважно прості, 30 - 60 см заввишки. Прикореневі та нижні стеблові листки яйцевидні або еліптичні, тупі, по краю пилчасті, до основи звужені в крилаті черешки; серединні та верхні стеблові листки еліптичні або овальні, сидячі. Квітки - в кошиках, що утворюють волотевидне або китицевидне суцвіття; зовнішні квітки в кошику язичкові, маточкові, жовті; серединні - трубчасто-лійковидні, двостатеві, жовті. Плід- сім'янка. Цвіте у липні-вересні.

Поширення. Росте по чагарниках, кам'янистих відслоненнях по всій території о. Хортиця.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить сапоніни, флавоноїди (астрагалін, кверцитрин, кемпферол, астрагалін, нікотифлорин, рутин, нарцисин,

3-О-(6-О-ацетил)-глюкопіранозиди кверцетину та ізорамнетину), сапоніни олеанолової кислоти, віргаурасAPONіни, лейкокарпозид, кумарини (скополетин, умбеліферон), слиз, гіркі й дубильні речовини, смолу, ефірну олію, каротин, нікотинову й аскорбінову кислоти.

Застосування. Ганіни золотушника володіють в'язучими і протидіарейними властивостями. Лейокарпозид забезпечує протизапальну, знеболюючу і сечогінну дію. Флавоноїди цієї рослини зменшують проникність кровонесних судин, підвищують їх резистентність і покращують

венозний кровообіг. Присутність віргаурасAPONінів забезпечують фунгіцидну дію. Золотушник (золота різка), відвіку використовуються в урології, недавно отримав офіційне визнання як "ідеальна рослина" для лікування інфекцій сечовивідних шляхів. Він володіє сечогінними, протизапальними, антисептичними і, як довели недавно проведені дослідження, імуностимулюючими властивостями. Він діє як місцево (на стінки сечовивідних шляхів), так і на весь організм завдяки своєму впливу на гіпофіз, регулюючи роботу надниркових залоз. Золотушник може застосовуватися практично при всіх захворюваннях сечовивідної системи (запаленнях, інфекціях, сечокам'яній хворобі).

Перорально золотушник рекомендують для лікування запалень і інфекцій сечовивідних шляхів, сечокам'яної хвороби (лікувальна і профілактична дія), при недостатньому сечовиділенні.

Препарати мають сечогінні, жовчогінні, в'язучі, антибактеріальні та протизапальні властивості, запобігають надмірній ламкості капіляр, їх використовують при пієліті, ниркових каменях і піску, пієлонефриті, подагрі й поліартриті, при розладах сечовиділення у людей похилого віку, при жовчнокам'яній хворобі, жовтяниці та хронічних запаленнях нирок і сечового міхура, при набряках, діареї, гематурії, бронхіальній астмі й туберкульозі легень. При захворюванні нирок і сечовивідних шляхів золотушник часто використовують у поєднанні з іншими лікарськими рослинами, які мають сечогінні та дезинфікуючі властивості.

Екстракт золотушника, в тому числі золотушника канадського, - компонент комбінованих препаратів "Марелін", "Фітоліт", "Фітолізин", "Простанорм".

При зовнішньому застосуванні екстракти з квітучих верхівок сприяють рубцюванню ран і виразок.

У гомеопатії використовують свіжі квітучі верхівки золотушника звичайного при альбумінуарії, фосфатурії, слизу в сечі, а також при хворобах шкіри.

Іберійка гірка - *Iberis amara* L.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Иберийка горькая

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина заввишки 10-20 см, гола або вкрита рідкими волосками, листя довгасто-клиновидні, тупі, біля верхівки з багатьма великими зубцями. Стручечки майже округлі, широковиїмчасті. Пелюстки білі або червоноуваті. Цвіте у квітні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Насіння, трава.

Хімічний склад. Надземна частина містить вітамін С, флавоноїди (7-рамнозид, 3-арабо-піранозид-7-рамнозид, 7-глюкозидо-7-рамнозид кемпферолу і 3-глюкозидо-7-рамнозид кверцетину), кукурбітацин І, глюकोзинолати (глюкоіберин); насіння - кукурбітацини Е, І, J, К, глюकोзинолати (глюкохейролін, глюкоіберин) і продукти їх розкладу (3-метилтіоалкілізотіо-ціанат).

Застосування. Насіння іберійки виявляє бактеріостатичну, сечогінну, жовчогінну, відволікаючу, цитотоксичну дію. Настоянку рослини використовують при хворобах серця, зокрема при стенокардії, в гомеопатії як серцевий засіб.

У народній медицині траву іберійки вживають при ангіні, серцевих захворюваннях, хворобах легень, печінки, нирок, при ревматизмі, подагрі, ішіасі.

Индау посівний - *Eruca sativa* Mill.

Родина капустяних- *Brassicaceae*

Индау посевной

Життєва форма. Багато-річна трав'яниста рослина заввишки 30-60 см, стебло розлоге, негусто покрите волосками. Листки черешкові, ліровидно-перисторозсічені, з зубчатими дольками. Віночок жовтий потім білий з фіолетовими жилками. Стручки довгі, 2-3 см. Цвіте у травні-червні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Трава, насіння.

Хімічний склад. Рослина містить алкалоїди (0,07%), флавоноїди: глікозиди кемпферолу, кверцетину, ізорамнетину. У насінні є стероїди: β -сітостерин, кампестерин, брассикастерин, холестерин, жирна олія (26,7-34,34 %), до складу якої входять кислоти: ерукова (19,6-44%), лінолева (12,05-24,88%), ліноленова (12-16,9%), олеїнова (12-18,27%), ейкозенова (7-13,33%), ейкозадієнова (0,2-2,12%), пальмітинова (3,54-6,83%), стеаринова (0,9-1%), пальмітолеїнова (0,94-1,29%), лігноцеринова (1,67%), докозадієнова (0,56%), лауринова (0,25%); гірчична олія (0,07%); тіоглікозиди: глюкочеруцин; ізотіоціанати.

Застосування. Надземна частина застосовується як діуретичний, покращуючий травлення, лактогінний засіб. Сік використовують при виразках, ластовиннях, гематомах. Насіння у народній медицині використовують для покращення роботи органів травлення, діуретичне при асциті, протицинготне та при шкіряних хворобах. Зовнішньо - при мозолях, поліпах носа, пухлинах. Володіє антибактеріальними властивостями. Замінник гірчиці.

Кавун їстівний , кавун звичайний - *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum et Nakai

Родина гарбузових - *Cucurbitaceae*

Арбуз обыкновенный

Життєва форма. Однорічна однодомна, шорстковолосиста рослина. Стебло дуже розгалужене, волохато-шорстке, лазяче, п'ятигранне, 2-5 м

завдовжки, з дво-трироздільними вусиками. Листки чергові, довгочерешкові, до 20 см завдовжки, глибоко-двічіроздільні на 3-5 вузеньких округлих долей. Квітки поодинокі, одностатеві. Жіночі квітки більші за чоловічі. Чашечка з п'яти зрослих чашолистків, віночок п'ятироздільний, сірувато-жовтий. Гарбузина велика, куляста або видовжена, зелена чи білувата, здебільшого смугаста, з соковитим червоним або жовтуватим м'якушем - пульпою. Насіння яйцевидної форми, плескаті, 0,7-1,5 см завдовжки, 0,5-1 см завширшки, у середній частині товщиною 0,1-0,2 см. Сім'ядолі вкриті твердою гладенькою шкіркою темного кольору.

Поширення. Походить з напівпустель та пустель Південної Африки. Культивують як харчову рослину.

Сировина. Зрілі плоди, насіння.

Хімічний склад. М'якуш плоду містить цукри, органічні кислоти, пектинові речовини, клітковину, фолієву кислоту, солі заліза і калію, вітаміни С, В₁, В₂, В₆, РР, каротин. Насіння містить протеїни, фермент уреазу, жирну олію (15-45%), до складу якої входять лінолева (60-65%), олеїнова (20-25%), пальмітинова (10-12%) та стеаринова (8-10%) кислоти.

Застосування. Препарати кавуна мають сечогінну, жовчогінну і глистогінну, травну, послаблюючу, солерозчинну, гіпоглікемічну, протизапальну та вітамінну дію. Плоди застосовуються в харчовій і кондитерській промисловості, дієтичному харчуванні хворих на атеросклероз, цукровий діабет, жовчнокам'яну і нирковокам'яну хвороби, гастрит, цистит, нефрит, пієлонефрит, недостатність кровообігу, подагру, уролітіаз. Ніжна клітковина збуджує перистальтику кишок, послаблює шлунок, прискорює виведення з організму холестерину.

У народній медицині використовують шкірку зрілих плодів та насіння. Настій сухої шкірки вживають як протизапальний та пом'якшувальний засіб при гострих і хронічних колітах. Насінням кавуна виганяють глистів, а розтерте насіння з молоком вживають при маткових кровотечах як кровоспинний засіб.

Відвар шкірок плоду, свіжі, квашені плоди корисні при ожирінні. Насіння служить сировиною для виробництва жирної олії, яка використовується в харчовій промисловості, та ферментного препарату "Уреаза", який використовують в апараті "штучна нирка" для прискорення гідролізу сечовини і очищення крові від токсинів.

Калачики непомітні - *Malva neglecta* Wallr.

Родина мальвових - Malvaceae

Просвірник пренебреженный

Життєва форма.

Одно-, дво- або багаторічна сірувата розсіяножорстковолосиста рослина. Стебла лежачі або висхідні, циліндричні, від основи дуже розгалужені, 10-45 см заввишки. Листки чергові, довгочерешкові, округлі до майже нирковидних, по краю дрібнозубчасті, при основі - виїмчасті, 5-7-лопатевої, з яйцевидно-ланцетними прилистками.

Квітки правильні, двостатеві, блідо-рожеві, на циліндричних квітконіжках, по 3-4 або цілими пучками в пазухах листків; пелюстки яйцевидні, глибоковиїмчасті, в 2-3 рази довші за чашечку. Плід розпадається на 14 (12-16) плодиків-сім'янок. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Калачики непомітні трапляються всюди при дорогах, на засмічених місцях, як бур'ян на о.Хортиця.

Сировина. Листя, трава.

Хімічний склад. Рослина містить слиз й дубильні речовини; листя - аскорбінову кислоту (до 200 мг%), токоферол, каротин; насіння - жирну олію (до 17,7 %).

Застосування. Калачики непомітні виявляють пом'якшувальну, відхаркувальну, обволікаючу, заспокійливу та болетамувальну дію. Препарати використовують при захворюваннях дихальних шляхів, при запальних процесах у шлунку і кишковому та при діарейі. Зовнішньо у вигляді полоскань, примочок і припарок калачики непомітні використовують при гінгівітах, запальних процесах верхніх дихальних шляхів, при ангіні, геморої, для лікування опіків, ран, виразок.

Калина звичайна - *Viburnum opulus* L.

Родина калинових - Viburnaceae

Калина обыкновенная

Життєва форма. Кущ або невелике (2-4 м заввишки) дерево. Молоді пагони вкриті зеленкувато-сірою або жовто-бурою, голою, гладенькою, місцями з великими сочевичками корою. Листки супротивні, широкояйцевидні, трьох-пятилопатевої, великозубчасті, зісподу - бархатистоопушені; прилистки нитковидні.

Квітки правильні, білі, зібрані в зонтикоподібну волоть, віночок п'ятироздільний, тичинок п'ять, стовпчик короткий з трироздільною приймочкою. Крайові квітки значно більші від внутрішніх, неплідні. Плід - червона куляста кістянка. Плоди - кулясті, сплюснуті з обох боків,

блискучі кістянки діаметром 8 -12 мм з малопомітним залишком стовпчика і чашолистків; у м'якоті плода знаходиться одна плоска серцеподібна округла кісточка; колір плодів жовтогарячо-червоний або темно-червоний. Цвіте у травні-червні. Плоди досягають у серпні-вересні.

Поширення. В лісах між чагарниками острова.

Сировина. Кора, плоди і квітки.

Хімічний склад. Кора калини містить іридоїди (опулузіридоїди), вітамін К, С, каротиноїди, флавоноїди (вібурнін), фенолокислоти (хлорогенова, неохлорогенова, кавова), фенологікозиди (арбутин, саліцин)

дубильні речовини, ефірну олію, спирт вібурніт, фітостерини, α -амірин, β -амірин, 6% смоли, до складу якої входять кислоти: оцтова, пальмітинова, мурашина, валеріанова, ізовалеріанова, олеїнова, лінолева, капронова, каприлова і церотинова.

У плодах є флавоноїди (астрагалін, кверцетин, кемпферол, пеонозид та інші), біфлавоноїд аментофлавіон, дубильні, пектинові речовини, вітамін С, каротин, органічні кислоти й мікроелементи, цукри, барвні речовини.

У квітках виявлені органічні кислоти, флавоноїди, вітамін С та ефірна олія.

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К -12,00, Са-2,70, Mg-1,20, Fe-0,04; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,03, Cu-0,40, Zn-0,47, Cr-0,12, Al-0,01, Se-9,75, Ni-0,23, Sr-0,33, Pb-0,08, I -0,09. В-3,20 мкг/г. Із насіння калини отримують жирну олію (до 21%), до складу якої входять лінолева (53-61%), олеїнова (36-42%), пальмітинова (2-3%), α -ліноленова (1-3%) кислоти, а також стерини (β -сітостерин - 93,6%, стігмастерин - 5,3% і холестерин - 1,1%), тритерпеноїди (олеанолова та урсолова кислоти), тритерпенові спирти та їх похідні, серед яких домінують α -амірин (35,6%), β -амірин (12,3%). Із ліпофільного комплексу плодів і насіння калини вилучено 10 каротиноїдів, серед яких ідентифіковані β -каротин, його цис-ізомери, γ -каротин, лікопін та інші.

Застосування. Препарати кори калини виявляють кровоспинну, сечогінну, в'язучу, седативну, гемостатичну, антисептичну, знеболюючу, тонізуючу дію; плодів - потогінну, послаблюючу, вітамінну, гіпотензивну, заспокійливу, протизапальну, кровоочисну дію; квіток - спазмолітичну, сечогінну, в'язучу, тонізуючу дію; насіння - тонізуючу дію; спиртовий екстракт рідкий і відвар кори калини використовують при маткових, носових кровотечах, геморої, шлунково-кишкових захворюваннях, порушенні менструального циклу, при вагітності тощо. Плоди - при нервовому збудженні, атеросклерозі, спазмах судин. Відвар плодів п'ють при виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, захворюваннях шкіри (фурункулах, карбункулах, екземі, виразках). Варені з медом плоди вживають при гострих респіраторних захворюваннях, кашлі, охриплості, задишці, хворобах печінки, жовтяниці, діареї. Сік з плодів застосовується у дерматології та косметичці проти висипів та пігментних плям. У народній медицині сік використовується для лікування гастриту, онкологічних захворювань. Настій квіток калини - при спазмах травного каналу, діареї, набряках. Напій з калинового насіння підвищує тонус кишок при атонії, хронічному спастичному коліті. Настояєм суміші листків, плодів та квіток полощуть горло при ангіні.

Плоди калини є компонентом БАД "Доброї ночі" як загальнозміцнюючий та легкий заспокійливий засіб.

У клінічних умовах виявлено, що олія калини при зовнішньому застосуванні прискорює процес заживлення ран. Супозиторії з олією калини успішно застосовують при хронічних запальних захворюваннях придатків матки, а також при дисфункції нижніх сечових шляхів.

Капуста городня - *Brassica oleracea* L.

Родина капустяних -*Brassicaceae*

Капуста огородная

Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина. На першому році життя утворюється низьке стебло і листки, складені у щільну гладеньку головку, на другий рік розвивається стебло до 1,5 м заввишки. Листки чергові, м'ясисті, сизо-зелені. Квітки двостатеві, правильні, чотиричленні, зібрані в китиці, пелюстки жовті. Плід - двогніздий стручок. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Капусту городню вирощують як овочеву рослину.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. У листі капусти є органічні кислоти (яблучна, лимонна, глюкуронова, янтарна, хлорогенова, ферулова, кавава, тартронова, мурашина та інші), білки (1,1 - 2,3%), вітаміни U, С, В₁, В₂, В₆, Н, Е, каротин, ніотинова, пантотенова і фолієва кислоти, жири, амінокислоти (триптофан, лізин, метіонін, тирозин, гістидин та інші), сірка, натрій, Са, Mg, Fe, Sb, Ag, Pb, Ti, Mo, Ni, W). Вітамін С у капусті перебуває у вигляді так званого аскорбігену, який не руйнується при подрібненні та переробці капусти.

У листях багатий набір флавоноїдів: 7-глюкозидів, 3,7-диглюкозидів, 3-софорозидо-7-глюкозидів кемпферолу, кверцетину, ізорамнетину та 3-софорозидо-5-глюкозиду, 3-малонілсофорозидо-5-глюкозиду, 3-п-кумароїлсофорозидо-5-глюкозиду-3-(ді-п-кумароїл) софорозидо-5-глюкозиду, ферулоїлсофорозидо-5-глюкозиду, 3-синапоїлсофорозидо-5-глюкозиду, 3-дісинапоїлсофорозидо-5-глюкозиду ціанідину, а також глюकोзинолатів (алілглюкозиналат, глюкобрасицин, глюкоібервірин, глюкоеруцин, глюконапин, прогоїтрин, 4-оксиглюкобрасицин, 4-метоксиглюкобрасицин, сульфонеоглюкобрасицин) та їх продуктів розпаду (алілізотіоціанат, ізопропілізотіоціанат, 2-фенілетилізотіоціанат, 2-фенілпропіонітрил, 1-ціано-2,3-епітіопропан, 5-вініл-2-оксазолідіон).

Застосування. Свіжий сік капусти вживають при лікуванні виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки, діючою речовиною є вітамін U, який має антигістамінні й антисеротонінові властивості, поліпшує ліпідний обмін, обмін тіаміну і холіну та метаболізм слизової оболонки шлунка, підвищуючи її опірність до ушкоджуючих факторів і стимулюючи процес загоювання виразок. Свіжий сік капусти має антибактеріальну дію, протикашлеву та відхаркувальну, а також показаний при захворюваннях серця і нирок, при атеросклерозі, при ожирінні.

Народна медицина рекомендує вживати свіжу капусту при безсонні, головних болях, жовтусі та хворобах селезінки, кишковика, для профілактики цинги, хронічної диспепсії, як сечогінний і легкий послаблюючий засіб. Квашену капусту вживають при діабеті, холангіо-гепатитах, хворобах печінки, жовчного міхура, вона поліпшує травлення, сприяє відділенню жовчі, виявляє легку послаблюючу дію, особливо ефективну при геморої.

Свіже подрібнене листя капусти, змішане наполовину з сирим яечним білком, використовують для загоєння гнійних ран, виразок і опіків. Сік капусти з медом вживають при бронхітах і ларингітах. Свіже листя прикладають до суглобів при подагрі.

Капуста польова - *Brassica campestris* L.

Родина капустяних- Brassicaceae

Капуста полевая

Життєва форма. Однорічна рослина з тонкими коренями, заввишки 20-100 см. Цвіте у червні- липні.

Поширення. Бур'ян у посівах, на городах і біля шляхів по всій території острова.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Листя містить вітамін С. У насінні є стероїди (β -сітостерин, кампестерин, брас-сикастерин, холестерин), синапін, флавоноїди (кверцетин, рутин); жирна олія (20-42%), до складу якої входить пальмітинова (2,92%), стеаринова (1,55%), олеїнова (26,94%), ерукова (25,33%), ліноленова (22,42%), ліолева (20,12%), пальмітолеїнова (0,72%) кислоти.

Застосування. Трава виявляє антифібринолітичні властивості. Її використовують в індійській та арабській медицині як протиотруту при укусах змій, в Індокитаї - як шлунковий засіб. Свіжий сік п'ють як проносне та регулююче роботу кишковика. Свіжі листки прикладають до абсцесів. Насіння має протицинготні властивості. Компреси із нього, залиті гарячою водою, - ефективний засіб при дерматитах; розтирання жирною олією, перемішаною з камфорою, - надійний засіб при ревматизмі. Олію втирають при бронхіті.

Карагана дерев'яниста, жовта акація-*Caragana arborescens* Lam.

Родина бобових - Fabaceae

Карагана древовидная, желтая акация

Життєва форма. Невелике дерево або кущ з парноперистими листками, з 4-7 парами еліптичних, довгасто-еліптичних або яйцевидних листочків з маленьким вістрячком на верхівці. Прилистки тонкі, шиловидні, здерев'янілі. Квітки жовті. Плоди - циліндричні боби.

Поширення. Розводять у садах і парках як живу огорожу.

Сировина. Кора, листя, квітки.

Хімічний склад. У надземних органах містяться вуглеводи, вітамін С, каротин, флавоноїди (рутин), дубильні речовини; у насінні - жирна олія (10-15,83%), до складу якої входить ліолева (67,1%), стеаринова (6,2%), пальмітинова (3,1%), ліноленова (2,3%), олеїнова (6,2%), арахінова (1%), бегенова (2,9%) та інші жирні кислоти.

Застосування. Корені, листя й квітки карагани використовують при головних болях, захворюваннях печінки, атеросклерозі, гіповітамінозах; відвар кори коренів - при респіраторних захворюваннях, катарі верхніх дихальних шляхів, атеросклерозі, часто в комбінації з собачою кропивою звичайною, шоломницею байкальською.

Мед, зібранай з карагани, вважають корисним при кашлі, гіповітамінозі, виснаженні, занепаді сил.

Кардарія крупковидна - *Cardaria draba* (L.) Desv.

Родина капустяних - Brassicaceae

Кардарія крупковидная

Життєва форма. Трав'яниста рослина, стебло висотою 20-50 см. Прикореневі листки видовжені, стеблові оберненояйцевидні або ланцетні, з серцевидно-стрілоподібною основою; віночок білий, стручки нерозкривні, широкоовально-серцевидні голі.

Поширення. По всій території острова.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. У рослині виявлені алкалоїди, кумарини, флавоноїди, тіоглікозиди. У листі є вітаміни С, Е, каротин, ізотіоціанати (сульфорафан). Плоди містять жирну олію (14,63-16%), до складу якої входять ліноленова (31,42%), лінолева (16,06%), олеїнова (17,15%), ерукова (13,55%), ейкозенова (7,5%), пальмітинова (7%), стеаринова (1,17%), ейкозадієнова (0,6%) та інші жирні кислоти.

Застосування. Водні витяжки проявляють бактерицидну та фунгіцидну дію. У народній медицині відвар плодів вживають при лихоманці, відвар верхівок стебел - для компресів при лікуванні злоякісних пухлин, настій трави - при головному болю. Подрібнене насіння у суміші з іншими лікарськими рослинами рекомендують при загальній слабкості організму, неврастенії, неврозах, подагрі, як відхаркувальний засіб. Застосовується у їжу як пряність.

Катран татарський - *Crambe tatarica* Sebeok.

Родина капустяних - Brassicaceae

Катран татарский

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло прямостояче, галузисте, 60-100 см заввишки. Листки тонкі, голі, двічіперистороздільні, з вузькими гострими частками. Квітки двостатеві, правильні, 4-пелюсткові, зібрані в китиці; пелюстки білі, 5-5,5 мм завдовжки і близько 4 мм завширшки. Плід - чотиригранний стручечок. Цвіте у травні, червні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ

Сировина. Корені, листя.

Хімічний склад. Листя містять вітаміни С, каротин, флавоноїди (3-п-кумароїлглюко-

зидо-4'-глюкозид, 3-п-кумароїл-7,4-диглюкозид, 3-ферулоїлглюкозидо-7-глюкозид, 3-п-кумароїл-ферулоїл-7-глюкозид кемпферолу і 3-малонілглюкозидо-4'-глюкозид, 3-ферулоїлглюкозидо-7,4'-диглюкозид, 3-ферулоїлглюкозидо-7-глюкозид кверцетину). У плодах міститься жирна олія 14,89%, до складу якої входить олеїнова (28,69%), лінолева (22,17%), ерукова (20,72%), ейкозенова (16,46%), ліноленова (7,81%), пальмітолеїнова (1,72%), ейкозадієнова (1,29%) та інші кислоти.

Застосування. Корені застосовують в відвареному вигляді як загальнозміцнюючий засіб для дітей. Листя використовують замість салату та спаржі. Використовують як декоративну та харчову рослину.

Картопля - *Solanum tuberosum* L.

Родина пасльонових -*Solanaceae*

Картофель

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебел кілька, вони прямостоячі або висхідні, ребристі, розгалужені, 60 - 100 см заввишки. Листки переривчасто-непарноперисті, з сімома - одинадцятьма яйцевидними листочками. Квітки двостатеві, правильні, у верхівкових подвійних завійках - віночок білий, блідо - рожевий або фіолетовий. Плід - зелена, куляста ягода. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Картоплю вирощують як цінну продовольчу і технічну культуру. Походить з Південної Америки.

Сировина. Бульби, квітки.

Хімічний склад. Бульби картоплі містять крохмаль (80-85%), білок (до 3%), клітковину, пектинові речовини, моно- і олігосахариди, аскорбінову кислоту (10-54 мг%), вітаміни групи

В (тіамін, рибофлавін, піридоксин, фолієва і нікотинова кислоти), каротиноїди, токоферолі, нікотинамід, біотин та противиразковий фактор - вітамін U. Мінеральні речовини - сполуки калію (до 568 мг%), фосфору (45-50мг%), кальцію (12-15мг%), заліза (1мг%), сірки, марганцю, йоду, нікелю, кобальту, міді та інші, знайдено стерини (стігмастерин, кампестерин, сітостерин), ліпіди та органічні кислоти (кавова, хлорогенова, лимонна, щавелева, яблучна).

Застосування. Сік із бульб картоплі має протизапальні, ранозагоювальні, антиацидні, спазмолітичні й сечогінні властивості; він сприяє зниженню артеріального тиску, нормалізує функцію кишечника, дає терапевтичний ефект при гастритах і виразковій хворобі, при спастичних запорах і диспепсії та при стійких головних болях. Картоплю використовують у дерматології й косметичці: лікують екзему, піодермію, дерматити, опіки, гнійні рани, виразку гомілки та інші виразкові хвороби шкіри.

Наукова і народна медицина рекомендують як діуретичний засіб картопляну дієту. Печену несолону картоплю дають хворим на ниркові й серцево-судинні захворювання з набряками. Настій квіток картоплі використовують у народній медицині як засіб, що має гіпотензивні властивості і збуджує дихання.

Квасоля звичайна - *Phaseolus vulgaris* L.

Родина бобових - *Fabaceae*

Фасоля обыкновенная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, з розростертими або лезячами розгалуженими прямостоячими стеблами до 100 см заввишки. Листки довгочерешкові з трьома листочками, бічні - нерівнобоко-яйцеподібні, кінцеві - трикутні, біля основи округлі, на кінці загострені, коротко-волосисті. Квітки білі, рожеві або лілові, в пазушних китицях. Плід - біб. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Вирощують як харчову рослину. Походить з тропічних країн.

Сировина. Трава, свіжі невисохлі стулки бобів та стиглі пожовтілі оплодні (лушпиння).

Хімічний склад. Оплодні містять геміцелюлозу, амінокислоти (аргінін, лізин, тірозин, триптофан, аспарагін, лейцин), алантоїн, бетаїн, жирні кислоти, холін, кремнезем, мікроелементи. В насінні є білки (24-27 %), вуглеводи, жири, клітковина, глобулін, лецитин, лимонна і аскорбінова кислоти, декстрин, вітаміни групи В, мікроелементи.

Трава містить флавоноїди (кемпферол-3-глюкуронід, кверцетин-3-глюкуронід, робінін); кавову, ферулову, хлорогенову, неохлорогенову кислоти; кумарини (умбеліферон, скополетин, ізоскополетин, ескулетин), стерини, тритерпенові глікозиди.

Застосування. Препарати "Гліфазин" - гранули (субстанція - екстракт квасолі), *Протидіабетичний збір "Арфазетин"* (аралії маньчжурської корені, звіробою трава, ромашки квітки, квасолі плодів стулки, хвощу трава, чорниці пагони), *Збір "Гепатофіт"* (квітки цмину піскового, квітки нагідок, стовпчики з приймочками кукурудзи, листя кропиви, плоди розторопші, плоди шипшини, трава козлятника лікарського, лушпиння квасолі, корені кульбаби) мають протизапальні, сечогінні, антибіотичні, гіпоглікемічні, дермотонічні властивості й використовуються для лікування хронічних дерматозів, ревматизму, запалень нирок, легких форм цукрового діабету та набряків. Екстракти луш-

пиння квасолі зменшують вміст цукру в крові, їх настій має антибіотичні, а відвар - сечогінні властивості. Деякі препарати з квасолевого лушпиння використовують для лікування дерматозів, ревматизму, запалень нирок, набряків. З трави виробляють препарат "Гліфазин", який застосовують при легких формах цукрового діабету та набряках ниркового походження. Страви з плодів і насіння квасолі рекомендовані при гастритах, атеросклерозі, аритмії серця.

Кермек Гмеліна - *Limonium Gmelinii* Kuntze

Родина кермекових - *Plumbaginaceae*

Кермек Гмеліна

Життєва форма.

Багаторічна, трав'яниста, гола рослина. Стебло круглясте, розгалужене, 20 - 60 см заввишки. Листки еліптичні, видовжено-еліптичні або оберненояйцевидні, всі в прикореневій розетці, на верхівці - тупі або заокруглені, з обох боків густо опушені. Квітки двостатеві, дрібні, правильні, з 5-пелюстковими

фіолетово-синіми віночками, в коротких і щільних колосках, що утворюють щитковидно-пірамідалне суцвіття. Плід - однонасінний нерозкривний. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. На солончаках та засолених луках острова.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені містять дубильні речовини (9-19%), галову, елагову кислоти і барвники.

Застосування. Рослина має в'язучі й кровоспинні властивості. Відвар коренів використовують при гострих шлунково-кишкових захворюваннях, диспепсії. У народній медицині кермек використовують при катарах шлунка з підвищеною кислотністю, при дизентерії, проносах та як кровоспинний засіб.

Кінський часник черешковий - *Alliaria petiolata* (Bieb.) Cavara et Grande.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Конський чеснок

Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина, стебло пряmostояче, мало-розгалужене, голе, внизу - маловолосисте. Листки з сизуватою поволокою, цілісні; прикореневі - яйцевидно-серцевидні, верхні - яйцевидно-трикутні, короткочерешкові. Квітки двостатеві, правильні, 4-пелюсткові, білі у верхівкових китицевидних

суцвіттях. Плід - лінійний, 4-гранний стручок, з випуклими стулками. Стебло 25 -100 см заввишки. Цвіте у квітні - червні.

Поширення. По чагарниках, в лісах, як бур'ян на території острова.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Листки містять флавоноїди (аліарозид, сапонаретин, 6,7- і 6,4'-диглікозиди апігенину), смоли, глікозид синігрин, ізотіоціанати (алілізотіоціанат, бензилізотіоціанат), аскорбінову кислоту. Насіння містить 30% жирної олії, до складу якої входить ерукова (47%), лінолева (22%), олеїнова (7%), ліноленова (4%), пальмітинова (4%), ейкозенова (4%) та інші жирні кислоти.

Застосування. Траву використовують як діуретичний, потогінний, відхаркувальний, протицинготний, антисептичний, стимулюючий та протиглистний засоби. Настій трави вживають при бронхіальній астмі, проносах, кровохарканні, асциті, для лікування ран, порізів, виразок, для аплікацій при гангрені; листя- при цинзі, фурункульозі, зовнішньо при злоякісних пухлинах шкіри; подрібнене насіння - для виготовлення гірчичників.

Клен звичайний - *Acer platanoides* L.

Родина кленових - *Aceraceae*

Клен обыкновенный

Життєва форма. Дерево 25-30 м заввишки. з густою розлогою короною. Стовбур колоновидний з поздовжньо-тріщинуватою темно-

сірою корою. Листки супротивні, 5-7 лопатеві, з обох боків зелені, основа серцевидна, лопаті тонкозагострені. Квітки одностатеві, правильні, дрібні, в щитковидних суцвіттях. Віночок зелено-жовтий. Плід - подвійна крилатка, крила розходяться під тупим кутом. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. В листяних і мішаних лісах по всій території острова. Культивують у парках і садах.

Сировина. Сік і молоде листя.

Хімічний склад. Сік містить цукор (1,4%), каучук (1,1%). Листя - дубильні речовини, каучук, алкалоїди, каротин, аскорбінову кислоту.

Застосування. Препарати клена звичайного виявляють протизапальні, знеболювальні, антисептичні, ранозагоювальні, сечогінні та жовчогінні властивості.

Настій або відвар листя вживають як тонізуючий засіб, при жовтяниці, нирковокам'яній хворобі та для лікування цинги. Сік п'ють як загальнозміцнюючий засіб.

Кмин звичайний - *Carum carvi* L.

Родина селерових - *Ariaceae*

Тмин обыкновенный

Життєва форма. Дворічна трав'яниста, гола рослина, 30 -80 см заввишки. Корінь веретеноподібний або циліндричний. Стебло від середини розгалужене. Листки чергові, довгасті, дво-, триперисті, кінцеві частки у них лінійні. Квітки двостатеві, білі або рожеві, дрібні, у складних зонтиках. Плід - двосім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. На дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Плоди, ефірна олія.

Хімічний склад. Плоди кмину звичайного містять флавоноїди (кверцетин і кемпферол), жирну олію, дубильні речовини, 3 - 7% ефірної

олії, до складу якої входять карвон, лімонен, карвакрол, дигідрокарвон, дигідрокарвеол та інші терпеноїди.

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 16,20, Са -13,80, Mg - 4,00, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,11, Cu - 0,45, Zn - 0,57, Mo - 0,50, Cr - 0,32, Al - 0,002, Ba - 0,09, V- 0,10, Se -11,30, Ni - 0,59, Sr - 0,20, Pb - 0,03, I - 0,09, B - 42,00 мкг/г.

Застосування. Насіння кмину стимулює виділення шлункового соку і тому може полегшувати болі, пов'язані з порушенням травлення. Насіння також надає вітрогонну дію і може застосовуватися при аерофагії, здутті живота і кишкових спазмах. І, нарешті, завдяки багатій карвоном ефірній олії кмину є хорошим антисептиком для кишковика.

У традиційній арабській медицині кмин використовують для боротьби з нетриманням сечі у дітей. У Європі він входить до складу зборів (особливо широко застосовується суміш з рівних частин кмину, фенхелю і анісу), призначених для лікування функціональних порушень травлення, здуття живота, метеоризму, кишкових спазмів і кишкових інфекцій.

Плоди виявляють бактерицидну, спазмолітичну, знеболюючу, відхаркувальну, проносну, жовчогінну, сечогінну і потогінну дію. Плоди, настій плодів використовують для поліпшення травлення, лактації у годувальниць, при запорах, метеоризмі, хронічних холециститах, спазмах

кишковику, матку, сечоводу. Плоди входять до складу вітрогінного, шлункового та заспокійливого чаїв, з них отримують кминну олію та кминну воду. Розчин кминної олії в соняшниковій олії (2:100) використовується проти шкірних паразитів, для розтирань при застуді; кминну воду дають дітям при кишкових коліках. Плоди і всю рослину використовують у їжу як прянощі.

У гомеопатії використовують листя при катарах верхніх дихальних шляхів, які супроводжуються гнійними виділеннями.

Козельці лучні- *Tragopogon pratensis* L.

Родина айстрових - *Asteraceae*

Козлобородник лугової

Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, розгалужене, 30 - 120 см заввишки. Листки чергові, сидячі, лінійні або ланцетні, тонкозагострені, цілокраї, до основи розширені. Квітки язичкові, яскраво-жовті, з чорно-фіолетовими пиляками, в кошиках; квітконоси під кошиками трохи потовщені, листочки-обгортки дорівнюють крайовим квіткам і коротші за сім'янки.

Плід - сім'янка з довгим носиком або без нього; на верхівці є чубок, складений з нерівних перистих щетинок, при основі зрослих у кільце. Цвіте у травні - вересні.

Поширення. Козельці лучні ростуть на луках острова.

Сировина. Корені, листя.

Хімічний склад. У коренях є крохмаль, інулін та білки. Всі частини рослини містять молочний сік.

Застосування. Козельці лучні використовують як діуретичний, антисептичний, протизапальний і ранозагоювальний засоби. Відвар коренів п'ють при кашлі, жовчнокам'яній і нирковокам'яній хворобах, золотусі, сверблячці та інших захворюваннях шкіри. Для гоєння гнійних ран і виразок використовують свіже подрібнене листя рослини. Цінують козельці і як їстівну рослину. Для їжі придатне молоде листя і корені. З листя готують салати (як протицинготний засіб).

Козлятник лікарський - *Galega officinalis* L.

Родина бобових - *Fabaceae*

Козлятник лікарський

Життєва форма.

Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло висхідне, розгалужене, голе або розсіяноволосясте, 40 - 80 см заввишки. Листки непарноперисті, з 4 - 10 парами бокових довгасто-лінійних або лінійно-ланцетних листочків. Квітки неправильні, голубі, зрідка білі, в багатоквіткових пазушних китицях.

Плід - біб. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. На дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить алкалоїди (галегін, пеганін, вазицин), глікозид галютеолін, сапоніни, дубильні й гіркі речовини, флавоноїди (рутин, кверцетин, кемпферол, ізорамнетин), каротиноїди, фенолкарбонові кислоти.

Застосування. Багатий хромом козлятник може використовуватися при діабеті другого типу. Очевидно, хром впливає на інсулінзв'язуючий рецептор, що дозволяє понизити інсулінорезистентність (несприйнятність до інсуліну навіть у високих концентраціях). Крім того, галегін і сам може знижувати рівень цукру в крові. Козлятник лікарський - рослина, яка використовується для лікування діабету у Франції, Болгарії і Індії. У здорових людей галегін знижує рівень цукру в крові через 3-4 години, причому його дія зберігається протягом 9 годин, але було виявлено, що він проявляє таку ж дію і у діабетиків. Екстракт козлятника впливає на згортання крові і пригнічує агрегацію тромбоцитів, що дозволяє попереджати розвиток артеріїтів, пов'язаних з діабетом.

Внутрішньо козлятник рекомендують при різних порушеннях травлення, а також при необхідності стимулювати активність надниркової і підшлункової залоз. Козлятник також відомий своєю сечогінною дією. За умови належного контролю за рівнем глюкози в крові його

застосовують як додатковий засіб в лікуванні діабету. Екстракти козлятника сприятливо впливають на лактацію. Рослина рекомендується для посилення секреції молока у ветеринарній практиці.

Деякі косметичні препарати на основі козлятника застосовуються для додання грудям пружності.

В народній медицині козлятник лікарський використовують як сечогінний, потогінний засоби, при легких формах діабету, для підвищення секреції молока у матерів-годувальниць, порушеннях обміну речовин, при укусах змій.

Зовнішньо відвар трави козлятника застосовують при захворюваннях шкіри (екзема, лишай).

Конвалія звичайна - *Convallaria majalis* L.

Родина конвалієвих - *Convallariaceae*

Ландыш майский

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, заввишки 20 - 30 см, з повзучим кореневищем. Листки прикореневі, довгасто-ланцетні або еліптично-ланцетні, з дугонервовим жилкуванням, загострені, звужені в черешок. Квітки в однобічних китицях на довгих квітконосах, білі, запашні, оцвітину кулястодзвоникувата, зрослолиста. Тичинок 6. Стовпчик один. Плід - червона куляста ягода. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. У світлих лісах, по чагарниках, на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Трава, квітки, листя.

Хімічний склад. Надземні частини конвалії звичайної містять серцеві глікозиди (конвалотоксин, конвалозид, конвалотоксол, дезглюкохейротоксин), терпеноїди, кумарини, стероїди, ефірну олію, до складу якої входить фарнезол, сапонін конвалерин, флавоноїди (похідні кверцитину, кемпферолу, ізорамнетину, лютеоліну), яблучну і лимонну кислоти.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 32,70, Са - 21,40, Mg - 3,70,

Fe - 0,15; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,11, Cu - 0,25, Zn - 0,15, Mo - 0,96, Cr - 0,01, Al - 0,09, Ba - 3,64, V - 0,04, Se - 7,50, Ni - 0,06, Sr - 1,64, Pb - 0,34, В - 56,40 мкг/г.

У насінні виявлена жирна олія (20%), до складу якої входить лінолева (більше 72%), олеїнова (біля 24%), пальмітинова, стеаринова та ліноленова кислоти.

У суцвіттях містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 32,50, Са - 6,50, Mg - 3,80, Fe - 0,10; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,22, Cu - 0,55, Zn - 0,71, Co - 0,01, Mo - 88,00, Cr - 0,02, Al - 0,02, Se - 8,50, Ni - 0,51, Sr - 0,02, Pb - 0,01, В - 68,80 мкг/г.

Застосування. Препарати конвалії мають заспокійливу, снодійну, кардіотонічну, літотічну, жовчо- і сечогінну дію, підвищують тонус серця, заспокійливо діють на центральну нервову систему, збільшують діурез.

В науковій медицині настій, настоянку трави "Коргликон", краплі Зеленіна призначають при серцевій недостатності, кардіосклерозі, пороках та неврозах серця. Сумарний флавоноїдний препарат "Конвафлавін" застосовують як жовчогінний засіб при холециститах і холангітах; входить до складу літотічного препарату "Марелін".

Коноплі посівні - *Cannabis sativa* L.

Родина коноплевих - *Cannabinaceae*

Конопля посевная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста дводомна рослина, заввишки до 2 м. Стебло пряmostояче, з супротивними (вгорі черговими), довгочерешковими, пальчаторозсіченими на 5-9 довгастоланцетних дрібнозубчених часток листками. Квітки одностатеві, тичинкові, з простою оцвітиною з 5 білих або жовтуватих часток у китицях, зібраних у волотисте суцвіття; маточкові дрібні, сидячі, з оцвітиною у вигляді облямівки в пазушних колосовидних суцвіттях. Плід - горішок. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Росте серед чагарників острова.

Сировина. Плоди, трава.

Хімічний склад. Плоди містять жирну олію (30-35%) яка складається з лінолевої, олеїнової (більше 90%), ліноленової, пальмітинової, стеаринової, бегенової, ерукової та інших кислот; фітин (4-5%), білки (15%), вітамін К, холін, глікозид канабін.

У траві є алкалоїди, глікозид канабін, ефірна олія, каротин, смолисті речовини.

Застосування. У народній медицині настій трави конопель використовують як седативний, болетамувальний, снодійний, пом'якшувальний, обволікаючий, очисний та загальнозміцнюючий засіб.

Настій із плодів призначають при запаленнях травного тракту і сечостатевої системи, туберкульозі легень, нервовому виснаженні, при геморої, водянці, золотусі, нирковокам'яній хворобі. У вигляді припарок або примочок як пом'якшувальний і болетамувальний засіб плоди застосовують при маститі, хронічному ревматизмі, наривах, опіках.

Настій трави народна медицина рекомендує при безсонні, нервовому збудженні, болях.

Конюшина лучна, конюшина червона - *Trifolium pratense* L.

Родина бобових - Fabaceae

Клевер луговий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста розсіяно-опушена рослина. Стебла численні, висхідні, дуговиднозігнуті, розгалужені, 20-60 см заввишки. Листки трійчасті; листочки широкояйцевидні або видовжені, цілокраї, часто з виїмкою на верхівці. Прилистки яйцевидні, плівчасті, на дві третини прирослі до черешка, різко звужені в тоненьке вістря. Квітки дрібні, неправильні, сидячі, рожеві, червоні або пурпурові, у головчастих суцвіттях на верхівках пагонів; чашечка з 10 жилками, зовні волохатоопушена. Плід - біб. Цвіте у травні - серпні.

Поширення. Конюшина лучна трапляється на узліссях, серед чагарників, на заплавах луках острова.

Сировина. Суцвіття- головки.

Хімічний склад. Суцвіття конюшини лучної містять глікозиди трифолін та ізотрифолін, дубильні речовини, ефірну і жирну олію, саліцилову кислоту та інші органічні кислоти, каротин, вітаміни С, Е, В₁, В₂, К.

Застосування. Конюшина лучна має відхаркувальну, сечогінну, потогінну, протизапальну та бактерицидну дію. Найчастіше її застосовують як відхаркувальний засіб при запальних захворюваннях верхніх дихальних шляхів. Настоянку суцвітть вживають при атеросклерозі, який супроводиться головними болями і шумом у вухах, але з нормальним артеріальним тиском. Як сечогінний засіб, рослину використовують при набряках серцевого і ниркового походження. Місцево, у вигляді припарок, настій або відвар суцвітть конюшини використовують при абсцесах, опіках і болях у суглобах. Свіже подрібнене листя прикладають до гнійних ран і виразок, а свіжим соком рослини лікують алергічні ураження очей.

Конюшина повзуча - *Trifolium repens* L.

Родина бобових - Fabaceae

Клевер ползучий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з повзучими пагонами, які по вузлах укорінюються. Стебло голе, сланке або висхідне, розгалужене, часто порожнисте, 10 -35 см заввишки. Листки на довгих черешках, трійчасті; листочки обернено-яйцевидні, дрібнозубчасті. Квітки дрібні, неправильні, білі, блідо-рожеві або блідо-жовті, у головчастих кулястих суцвіттях на довгих квітконосах. Плід - біб. Цвіте у травні - вересні.

Поширення. На луках, схилах, узліссях, трав'янистих місцях острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить алкалоїди, дубильні речовини, вітаміни Е, С, каротин й естрогенний ізофлавоон куместрол.

Застосування. В народній медицині рослина застосовується як тонізуючий, знеболюючий, ранозагоювальний і антиоксичний засіб.

Настій трави п'ють при простудних захворюваннях, туберкульозі легень, отруєннях, жіночих хворобах, при маткових кровотечах, при порушеннях сольового обміну та при втраті сил внаслідок виснажливих захворювань. Настоем обмивають рани як ранозагоювальний засіб.

Конюшина польова - *Trifolium arvense* L.

Родина бобових - *Fabaceae*

Клевер пашенний

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло тонке, прямостояче, іноді висхідне, одиничне, розгалужене, 10-20 см заввишки. Листки трійчасті, стеблові, нижні рано відмирають; листочки лінійно-довгасті, дрібнозубчасті, іноді виїмчасті, до 20 мм завдовжки і до 4 мм завширшки. Квітки дрібні, неправильні, сидячі, блідо-рожеві, у головчастих суцвіттях, головки м'яковолохаті, щільні, видовженоциліндричні, на ніжках, що виходять з пазух листків. Цвіте у травні - вересні. Плід - біб.

Поширення. Конюшина польова трапляється на луках, узліссях, переважно на піщаних ґрунтах острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад.

Трава конюшини польової містить глікозид трифолін, дубильні речовини (до 5%), ефірну олію, кверцетин, вітаміни С і Е, смолисті речовини, незначну кількість алкалоїдів та інші речовини.

Застосування. Рослина проявляє протизапальні, обволікаючі, болетамувальні, антисептичні, сечогінні та гіпоглікемічні властивості. Настій трави п'ють при кашлі, бронхітах, трахеїтах, туберкульозі легень, при гіперацидних гастритах, дизентерії, захворюваннях нирок і сечового міхура, при цукровому діабеті, мігрені та нервових розладах. Зовнішньо, у вигляді припарок, траву конюшини польової використовують як болетамувальний засіб при ревматизмі та для гоєння ран.

Коріандр посівний- *Coriandrum sativum* L.

Родина селерових - *Ariaceae*

Кориандр посевной

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло голе, округле, 40 - 150 см заввишки. Нижні листки черешкові, перисторозсічені, з округлими, надрізанопилчастими частинами; верхні - сидячі або короткочерешкові, двічіперисторозсічені, з перистороздільними частками й лінійними часточками. Квітки двостатеві, дрібні, 5-пелюсткові, зібрані в складні три-, шестипроменеві зонтики, без обгортки. Пелюстки білі або червонуваті. Плоди - кулясті двосім'янки розміром від 2 до 6 мм, в залежності від сорту, із зубчастими залишками чашечки; частіше за все, не розпадаються на напівплодики. Колір дозрілих плодів жовто-бурий. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди коріандру містять жирну олію, цукри, білки, дубильні речовини, кумарини, флавоноїди, смоли, холін, тритерпеноїди, ефірну олію, у складі якої переважають ліналоол, гераніол. Трава містить вітамін С, каротиноїди, кумарини.

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 23,10, Са - 12,50, Mg - 4,40, Fe - 0,03; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,10, Cu - 0,54, Zn - 0,54, Cr - 0,05, Al - 0,02, Ba - 0,27, Se - 6,90, Ni - 0,22, Sr - 0,14, Pb - 0,05, В - 57,20 мкг/г.

Застосування. У ряді досліджень показано, що цілюща дія рослини зумовлена насамперед властивостями ефірної олії. Вона володіє здатністю знімати спазми, допомагає регулювати секрецію травних соків і сприяє відходженню кишкових газів. Плодам також приписується антибактеріальна і протигрибкова активність. Коріандр ефективний при порушеннях травлення (відрижка, здуття живота, утруднене перетравлення їжі та інше). Він також рекомендується при лікуванні звичайних діарей інфекційного походження, гастроентеритів, ентеро-

колітів. Його використовують і як додатковий засіб при спастичних болях в кишковикі.

Настій стимулює секрецію залоз травного тракту, має спазмолітичні і антибактеріальні, антисептичні, болетамувальні, репаративні, проти-запальні, протигемороїдальні, відхаркувальні, протисудомні властивості, входить до складу апетитних, жовчогінних, протигемороїдальних зборів. Настій плодів коріандру та плоди у складі зборів і чаїв - для збудження апетиту, покращення травлення та утворення жовчі, при гастритах, виразці шлунка і дванадцятипалої кишки, при метеоризмі, геморої. Настоянка входить до складу анксиолітичного засобу "Флора". Коріандрова ефірна олія використовується для поліпшення смаку і запаху ліків, в ароматерапії, косметичі, парфумерії, харчовій промисловості. Вона входить до складу протизапального, знеболюючого гелю "Еспол". Щільна частина жирної олії рекомендована як замітник масла какао для виготовлення супозиторіїв. Молоду траву вживають у їжу як пряність. Плоди - пряносмакова добавка у кулінарії, хлібопекарському і кондитерському виробництві. У ветеринарії порошок плодів - проти-глистний засіб.

Плоди коріандру вживають для збудження апетиту й покращення травлення, як жовчогінний засіб при захворюваннях печінки і жовчного міхура, при метеоризмі, як відхаркувальний засіб.

З олії отримують ліналоол, а з нього - цитраль, 1% розчин якого використовують як протизапальний і протимікробний засіб.

Коронарія зозуляча, зозулин цвіт - *Coronaria flos-cuculi*, синонім - *Lychnis flos-cuculi*.

Родина гвоздичних - *Scaryophyllaceae*

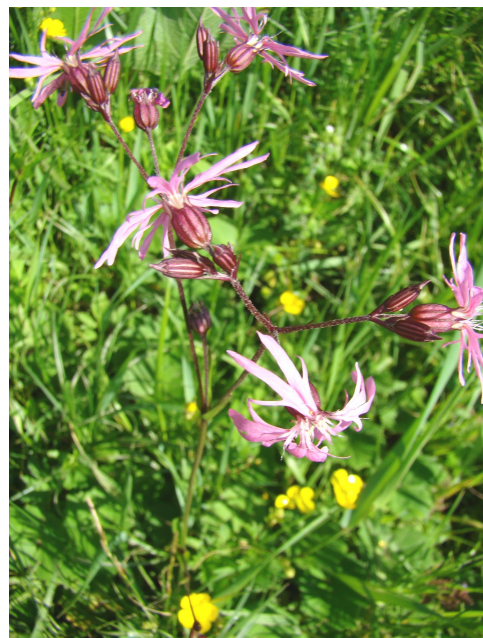
Горицвет кукушкин

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста коротко-притиснуто-опушена рослина. Стебло борозенчасте, прямостояче, 30 - 90 см заввишки, вгорі розгалужене. Листки супротивні, цілісні, цілокраї, голі, шорсткуваті; нижні - в прикореневій розетці, довгастолопатковидні, гострі, біля основи звужені в короткий черешок; верхні - вузьколанцетні, сидячі. Квітки правильні, двостатеві, 6-пелюсткові, в рідкому волотистому суцвітті; пелюстки рожеві, рідко - білі, з чотири-глибокопаль-частороздільною пластинкою. Плід - коробочка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. На вологих луках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить сапоніноподібну речовину ліхнідин (до 1%), маловивчений глікозид, сліди алкалоїдів та аскорбінову кислоту.

Застосування. Рослина ви-являє кровоспинну і антисеп-тичну дію. В науковій меди-цині рослину використовують при післяпологових кровоте-чах у вигляді екстракту з тра-ви і новогаленового препарату - флокулену. В народній меди-цині траву використовують при жовтяниці, болях у ділян-ці нирок, бронхітах з великою кількістю мокротиння, при маткових та інших кровоте-чах, як потогінний і протирев-матичний засіб. При неплід-ності траву заварюють і п'ють як чай. Зовнішню настій тра-ви використовують для про-мивання ран і для компресів при корості, чиряках, виразках і нарывах.

Котяча м'ята справжня - *Nepeta cataria* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Котовник лимонний

Життєва форма. Багаторічна, трав'я-ниста коротко-сірува-топухната рослина. Стебло чотиригранне, прямостояче, 35-100 см заввишки. Листки супротивні, довгоче-решкові, трикутнояй-цевидні, великозруб-часто-зубчасті. Квітки неправильні, в кільцях, які утворюють густе циліндричне суцвіття.

Плід складається з чотирьох горішків.

Цвіте у червні-вересні.

Поширення. На засмічених місцях острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. У рослині виявлено ефірну олію, до складу якої входять гераніол, карвакрол, нерол, цитронелол, каріофілен, цитраль, камфора, евгенол; іридоїди (непеталанктон та його похідні), кумарини (ізопсорален), дубильні, гіркі та флавонові речовини, стерини, сапоніни, вітамін С, каротин.

Застосування. У народній медицині відомий як серцевий, жовчогінний та антибактеріальний засіб. Настій трави використовують при неврозах серця, зниженні апетиту, гастритах зі зниженою кислотністю шлункового соку, атонії кишковика, що супроводиться запорами, при застійних явищах у жовчному міхурі й жовчовивідних шляхах, при захворюваннях дихальних шляхів (кашель, задишка, бронхіти тощо), при істерії, депресивних станах, знесиленні, мігрені, неврастенії, меланхолії, при нерегулярних місячних та як засіб, який "очищає" кров при фурункульозі.

Квітки котячої м'яти - компонент БАД "Формула здоров'я "Спокійна ніч" (США), як засіб зниження ризику перенапруги при психоемоційному навантаженні.

Кріп запашний - *Anethum graveolens* L.

Родина селерових - *Ariaceae*

Укроп душистий

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло голе, прямостояче, круглясте, посмуговане, галузисте, 40-100 см заввишки. Листки чергові, яйцевидні, двічі-, тричіперистороздільні, з лінійними нитковидними кінцевими частками; нижні листки черешкові; верхні - сидячі, з білооблямованими піхвами і зменшеними пластинками. Квітки дрібні, двостатеві, жовті, у складних 20-50-променевих зонтиках без обгортки. Плоди - плескаті, брунатні двосім'янки, які розпадаються на два напівплодики, довжиною 3-5, товщиною 2-3 мм, овальні з 5 ребрами із зовнішнього боку, крайні - витягнуті в широкі крила, зеленкувато-сірого кольору. Цвіте у травні - серпні.

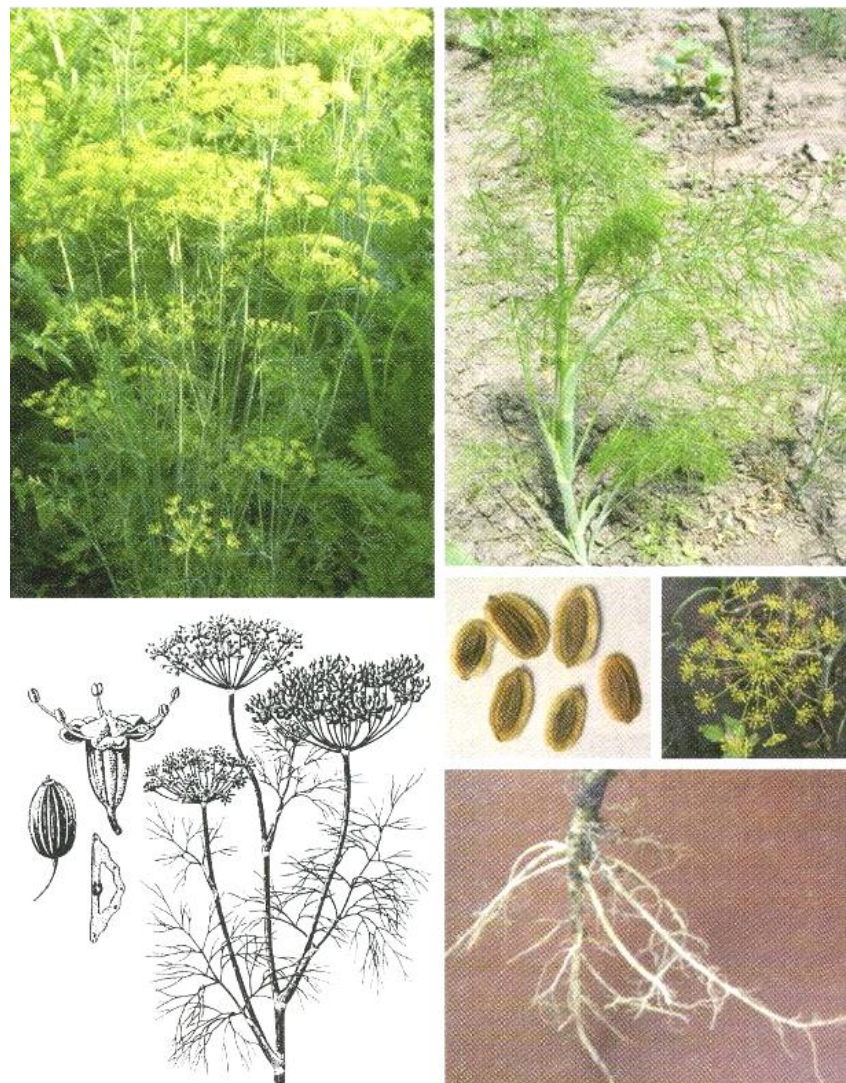
Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Плоди, кропова олія, кропова вода, свіже листя.

Хімічний склад. Плоди кропу містять жирну та ефірну олії, флавоноїди, каротин; листя містить ефірну олію, флавоноїди, вітамін С, каротин, фолієву, нікотинову і пантотенову кислоти, солі калію, кальцію, фосфору, заліза тощо.

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 17,90, Са - 19,50, Mg - 3,40, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,26, Zn - 0,31,

Cr - 0,04, Al - 0,08, Ba - 0,06, Se - 30,00, Ni - 0,31, Sr - 0,28, Pb - 0,06, I - 0,09, Ag - 64,00, B - 40,40 мкг/г.

Застосування. Відома здатність кропу викликати відходження газів і покращувати травлення, що пояснює його широке застосування у кулінарії. Кріп багатий ефірною олією, яка містить карвон і мірістицин, що дозволяє використовувати його для полегшення спастичних станів.

Кріп рекомендується для полегшення стану при порушеннях травлення, захворюваннях шлунка і кишковика (метеоризмі і спазмах) і судомач. Він довів свою ефективність при гикавці, особливо у дітей. Кріп може підсилювати лактацію. З плодів кропу виробляють препарат "Анетин", який має спазмолітичну дію. Настій плодів застосовують як відхаркувальний, спазмолітичний, гіпотензивний, апетитний, жовчогінний, сечогінний і вітрогінний засіб та при шлунково-кишкових захворюваннях. Настій плодів використовують при метеоризмі, захворюваннях дихальних шляхів.

У народній медицині настій і порошок насіння використовують при стенокардії, гіпертонії, хронічній серцевій недостатності, безсонні, спазмах м'язів, алергічних дерматитах, сверблячці, геморої, порушеннях травлення, коліках. Плоди входять до складу відхаркувальних, жовчогінних, вітрогінних, апетитних чаїв та зборів. Свіже листя застосовують при анемії й серцевій астмі. Примочки - при хворобах очей, гноячкових ураженнях шкіри. Плоди та листя кропу корисні у зрілому віці при прогресуванні атеросклеротичних процесів, підвищенні артеріального тиску, частому головному болі. Вони розширюють судини і збуджують серцеву діяльність.

Як загальнозміцнюючий засіб використовують "Чай байкальський - 4", до складу якого входять плоди кропу.

Зовнішнє застосування рекомендоване при подряпинах, сильному набуханні молочних залоз, враженнях ясен і при нудоті.

Кропива дводомна - *Urtica dioica* L.

Родина кропивових - *Urticaceae*

Крапива двудомная

Життєва форма. Дводомна багаторічна трав'яниста, рослина, вкрита жалкими волосками. Кореневище повзуче, галузисте, у вузлах вкрите пучками придаткових коренів. Стебло тупочотиригранне, прямостояче, 50 - 150 см заввишки, розгалужене. Листки супротивні, яйцевидно-ланцетні або широкояйцевидні, черешкові, до 20 см завдовжки, до 9 см завширшки, загострені, зубчасто-пилчасті, із загорнутими до верхівки великими зубцями. Поверхня листків вкрита жорсткими волосками, яких особливо багато вздовж жилок; черешки завдовжки 7-8 см. Округлі або напівкруглі у розрізі, з борозенкою на верхньому боці, вкриті волосками; колір листків темно-зелений, черешків - зелений. Запах слабкий. Смак гіркуватий. Квітки одностатеві, дрібні, жовто-зелені, у розгалужених колосоподібних суцвіттях, трохи довші за черешки листків, у пазухах яких вони містяться; оцвітина чотирироздільна. Цвіте у червні - серпні. Плід - сім'янка.

Поширення. Ростає на зволжених місцях, серед чагарників, по засмічених місцях, уздовж доріг острова.

Сировина. Листя, корені, насіння.

Хімічний склад. Листя містить глікозид уртицин, дубильні речовини, каротиноїди, хлорофіл (до 5 %), органічні кислоти, мікро- і макроелементи, вітаміни С, В₂, В₃, К (філохінон, який впливає на синтез протромбіну в печінці). У коренях є таніни, алкалоїд нікотин, вітамін С; у насінні - жирна олія (16-33 %). У листях містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 34,20, Са - 37,40, Mg - 6,00, Fe - 0,3; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,31, Cu - 0,80, Zn - 0,50, Co - 0,13, Mo - 248,00, Cr - 0,06, Al - 0,11, Ba - 16,64, Se - 10,50, Ni - 0,12, Sr - 1,15, Pb - 0,06, В - 97,20 мкг/г.

Застосування. Листя кропиви має сечогінну дію. Корені впливають на процеси запалення, стимулюють утворення лімфоцитів і гальмують поділ клітин в тканинах передміхурової залози. Листя ефективно при ревматичних болях, порушеннях сну, втраті апетиту і при фізичному і розумовому втомленні. Корені рекомендують як доповнення при лікуванні порушень сечовипускання, пов'язаних із захворюваннями передміхурової залози.

Кропива дводомна має вітамінні, кровоспинні, ранозагоювальні, протизапальні, сечо- і жовчогінні, гіпоглікемічні, метаболічні та загальнозміцнюючі властивості. Відвар, рідкий екстракт, сік збільшують кількість еритроцитів і нормалізують склад крові, зменшують кількість цукру в крові, тамують запальні процеси, підвищують регенерацію слизових оболонок шлунково-кишкового тракту, звужують судини, сприяють нормалізації менструального циклу. Листя входить до складу вітамінних, шлункових, жовчогінних, проносних зборів і чаїв, жовчогінних препаратів "Алохол", "Фітон-СД". Свіжим соком лікують рани, варикозні виразки й заплісті. З листя одержують хлорофіл, який активізує основний обмін речовин, діяльність серцево-судинної системи

і дихального центру, стимулює грануляцію та епітелізацію уражених тканин, використовується як барвник у фармацевтичній і харчовій галузях промисловості. Водно-спиртовий екстракт із коренів приймають при простатиті. У дерматології й косметичі настій з листя кропиви вживають всередину у разі комплексного лікування вугрів; відваром листя, лікувальним шампунем "Фітовал" зміцнюють волосся; відваром на розведеному водою оцті миють голову при себорей, облісінні, передчасному посивінні, круговому та гніздовому облісінні.

Кропива стимулює зростання волосся. У багатьох місцевостях для посилення зростання волосся використовують лосьйони з настоями листя кропиви.

Зовнішньо корені застосовують при жирній шкірі, алопеції і лупі.

Молоді пагони та листя застосовують в їжу. При м'язовому і суглобовому ревматизмі кропивою нажалюють болючі місця.

Кропива жалка - *Urtica urens* L.

Родина кропивових - *Urticaceae*

Крапива жгучая

Життєва форма. Однорічна трав'яниста, вкрита жалкими волосками рослина. Стебло прямостояче, чотиригранне, 15 - 60 см заввишки. Листки супротивні, еліптичні або яйцевидні, гострі, по краю гострозубчасті, 4 - 5 см завдовжки. Квітки - світло-зелені одностатеві, дрібні, зібрані в переривчасті пазушні волоті (суцвіття) не довші за черешки листків. Плід - сім'янка. Цвіте у травні - вересні.

Поширення. Рoste на берегах річок, серед чагарників, поблизу житла.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. За якісним складом, листя кропиви жалкої схоже з листям кропиви дводомної.

Застосування. У народній медицині кропивою жалку використовують нарівні з кропивою дводомною, а іноді навіть віддають їй перевагу. Настій листя кропиви жалкої використовують як кровоспинний (при маткових, кишкових, легневих, гемороїдальних та інших кровотечах), сечогінний (при набряках) та загальнозміцнюючий засоби. Вживання настою показане при нервових розладах, ревматизмі, алергії й анемії, при диспепсії і шлункових коліках. Використовують препарати кропиви жалкої в косметології та дерматології: при екземі, себорей, гніздовій плішивості.

Крупка дібровна - *Draba nemorosa* L.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Крупка перелесковая

Життєва форма. Невелика, багаторічна або однорічна рослина, опушена розгалуженими волосками з домішкою простих. Чашолистки прямостоячі. Пелюстки суцільні, білі або жовті. Стручковик стиснутий зі спинки, овальний або еліптичний, з багатонасінними гніздами, розміщеними двоядно.

Цвіте у травні.

Поширення. На луках, на полях, біля доріг острова.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. Рослина містить сапоніни, алкалоїди (0,04%), флавоноїди (глікозиди кемперолу та кверцетину). У насінні є синапін (0,16%), продукти розкладу глікозинолатів (алілізотіоціанат, бензилізотіоціанат, бутилізотіоціанат).

Застосування. Траву і насіння крупки використовують як сечогінний, відхаркувальний та проти кашльовий засіб. Насіння розріджує мокроту. Вживають при коклюші, зовнішньо - як засіб, який сприяє зростанню кісток. Настій трави вживають при золотусі, висипах та інших хворобах шкіри.

**Крушина ламка, крушина вільховидна -
Frangula alnus Mill., синонім *Rhamnus frangula* L.**

Родина жостерових - Rhamnaceae

Крушина ольховидная

Життєва форма. Розгалужений кущ або невелике, 3 - 3,5 м заввишки, дерево. Кора у верхній частині стовбура і на молодих гілках

гладенька, червоно-бура, вкрита ланцетними білими сочевичками. Листки чергові, еліптичні або яйцевидні, коротко-черешкові, цілокраї, з 6-8 паралельними бічними жилками. Квітки дрібні, двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, зібрані пучками по 2-6 у пазухах листків; пелюстки всередині білі, зовні зеленуваті. Плід - куляста, спочатку червона, потім чорна кістянка. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Крушина ламка росте між чагарниками острова.

Сировина. Кора.

Хімічний склад. Кора крушини містить похідні антрацену, які в процесі сушіння і тривалого зберігання окислюються до біологічно активних форм; геніни, вільні антраколи, тритерпенові глікозиди, органічні кислоти, дубильні та смолисті речовини тощо.

Застосування. У дозах, що рекомендуються, крушина - послаблюючий засіб. Послаблювальна дія пов'язана з впливом на абсорбцію води і електролітів і стимуляцією кишкового. Численні клінічні випробування підтвердили цей ефект застосування крушини у людини, але виявили і неприємні наслідки її тривалого застосування.

Крушину рекомендують як симптоматичний засіб при запорах. Застосовується вона у вигляді настою, порошку або у складі фармацевтичних засобів. Кора крушини виявляє проносну, протизапальну дію.

Відвар, сухий та рідкий екстракти кори, сироп, сумарний препарат антрахінонових похідних "Рамніл" використовується при атонії кишкового, хронічних запорах. У народній медицині використовується при водянці, геморої, подагрі, захворюваннях печінки та гарячці. Кора входить до складу протизапальних препаратів "Вікаїр" і "Вікалін", шлункових та проносних чаїв, послаблюючих і протигемороїдальних зборів, чаїв проти ожиріння тощо. Міцним відваром кори миють тіло при корості. Народна медицина використовує порошок плодів при анемії, водянці й надмірних місячних, а відвар плодів - для компресів і промивань при висипах на шкірі, гнояках, струпах, фурункулах. Із плодів одержують фарби.

Крушина - типовий приклад лікарської рослини, яку слід застосовувати з обережністю. Це особливо справедливо відноситься до свіжої кори. Необхідно обмежувати тривалість лікування (не більше 8-10 днів) і уникати поєднання крушини з іншими послаблюючими засобами, оскільки це може викликати подразнення кишкового, посилення запорів і ослаблення перистальтики кишкового. Слід суворо дотримуватися доз, що рекомендуються. Наслідки їх перевищення можуть бути важкими (запаморочення, конвульсії). Крушина протипоказана вагітним і пацієнтам молодше 15 років. З нею не можуть поєднуватися багато лікарських препаратів.

Кудрявець Софії- *Descurainia sophia* (L.) Webb et Prantl

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Дескурайния Софии

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, розгалужене, 15-80 см заввишки. Листки сидячі, дво-, триперисті, з довгасто-лінійними частками, опушені галузистими волосками. Квітки дрібні, двостатеві, правильні, 4-пелюсткові, блідо-жовті, у китицях. Плід - стручок. Цвіте у травні - вересні.

Поширення. Бур'ян, який росте уздовж доріг, біля житла.

Сировина. Насіння. Трава.

Хімічний склад. У надземній частині містяться вітаміни (аскорбінова кислота до 80мг% і каротин 38,5мг% у листі, а також Е, Р), стероїди (β -сїгостерин), сапоніни, алкалоїди (0,03%), флавоноїди (рутин, глікозиди кемпферолу, кверцетину, ізорамнетину). У насінні виявлені глюкозинолати (синігрин) та продукти їх розкладу (бензилізотіоціанат, алїлтіоціанат, алїлсульфід, пропенїлізотіоціанат), жирна олія, до складу якої входять ліноленова (33,4-34,6%), ліолева (15,6-16,5%), арахїнова (15-15,2%), олеїнова (7,3-8,2%), ейкозенова (6,6-6,7%), ерукова (5,9%), пальмітинова (4,2-4,5%), ейкозадієнова (3-3,2%), тетракозенова (2,4%), пальмітолеїнова (1,9-2,1%) та інші жирні кислоти.

Застосування. Рослина виявляє жарознижувальну, протицинготну, в'язучу, сечогінну, збуджуючу, потогінну, антигельмінтну, антисептичну, кровоспинну, відхаркувальну дію. Відвар насіння радять як тонізуючий, послаблюючий та відхаркувальний засіб, а також як сечогінний засіб при водянці, ниркових коліках і нирковокам'яній хворобі. Настій трави вважають ефективним засобом при істеричних нападах. Можливе його вживання при кровохарканні, маткових кровотечах, гарячці, малярії, проносах, дизентерії, білях, зниженні артеріального тиску. Свіжим соком або концентрованим настоем промивають гнійні рани, виразки, фурункули. Кудрявець використовують в гомеопатії. Насіння має смак і запах, які нагадують гірчицю. Їх добавляють у салати, рибу, м'ясо, вживають як приправу замість гірчиці.

Куколиця біла - *Melandrium album*(Mill.) Gracke,
синоніми: *Lychnis alba* L., *Silene alba* (Mill.) E.Krause.

Родина гвоздичних - *Caryophyllaceae*

Дрема белая

Життєва форма. Дворічна дводомна волохатоопушена трав'яниста рослина. Стебло висхідне, вгорі розгалужене, 40-100 см заввишки. Листки супротивні, цілісні, цілокраї, еліптичні, 4-8 см завдовжки; нижні звужені в короткий широкий черешок, верхні - сидячі. Квітки одностатеві, у верхівкових розвилках: пелюстки білі, пластинка у них більш як до половини двороздільна. Плід - коробочка. Цвіте у травні - жовтні.

Поширення. Росте на луках, по узліссях, чагарниках острова.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Трава містить тритерпеноїди, сліди алкалоїдів, аскорбінову кислоту, у корені є тритерпенові сапоніни.

Застосування. Рослина має протизапальні, пом'якшувальні, знеболюючі, кровоспинні, заспокійливі та снодійні властивості. В народній медицині настій трави вживають при безсонні, коліках у шлунку та інших внутрішніх органах, а відвар коренів - при серцебитті, суглобному ревматизмі та захворюваннях нирок.

Кукурудза звичайна - *Zea mays* L.

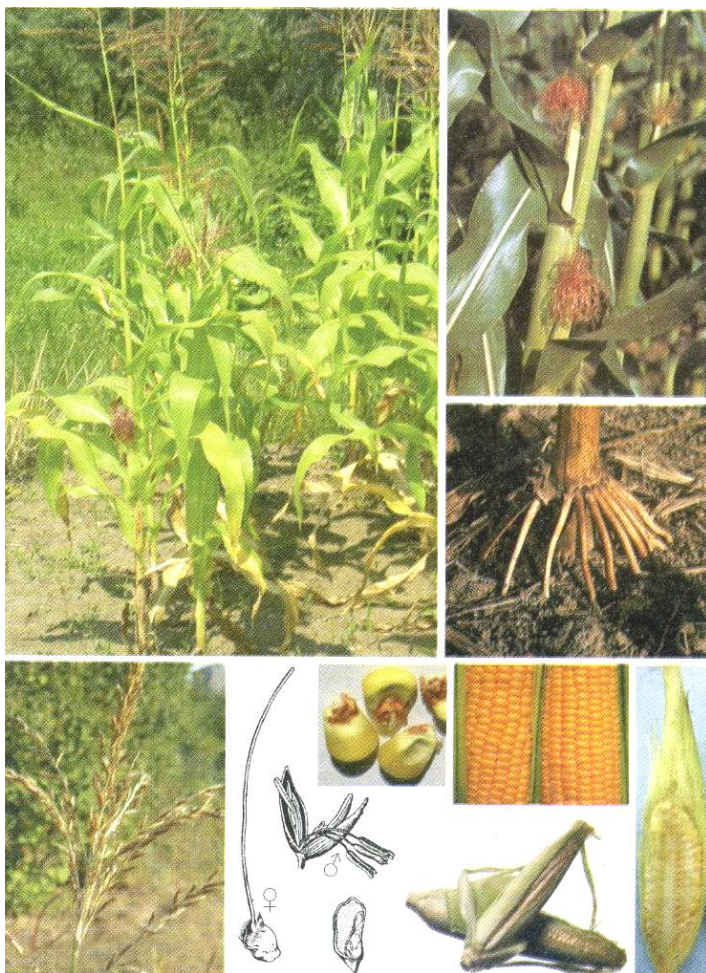
Родина мятликових - *Poaceae*

Кукуруза обыкновенная

Життєва форма. Однорічна, однодомна, трав'яниста рослина. Стебло пряме, заввишки від 50 см до 3 м з добре виявленими вузлами й заповненими пухкою паренхімною тканиною міжвузлями. Листки чергові, широколанцетні, із хвилястим краєм. Квітки одностатеві, зібрані в окремі суцвіття; тичинкові - в розлогій волоті на верхівці стебла, маточкові - в пазухах нижніх листків, у початках, охоплених листковидною обгорткою; квітки мають численні довгі нитковидні шовковисті стовпчики з короткою роздвоєною приймочкою на верхівці. Стовпчики

скривлені, плоскі, завширшки 0,1-0,15 мм, завдовжки 0,5-20 см; приймочки короткі, завдовжки 0,4-3 мм; колір - світло-жовтий, брунатний, брунатно-червоний. Плід - зернівка. Цвіте у липні - вересні.

Поширення. Культивують як одну з важливіших зернових і силосних культур.

Сировина. Стовпчики з приймочками кукурудзи.

Хімічний склад. Стовпчики з приймочками містять флавоноїди, каротиноїди, алкалоїди (до 0,5%), сапоніни (до 3,18%), дубильні речовини, гіркі глікозиди (до 1,5%), ефірну (0,12%) і жирну (2,5%) олію, лінолеву та ліноленову кислоти, стерини (стігмастерол, сітостерол),

смоли, камеді, вітамін К, Д, Е, тіамін, рибофлавін, піридоксин, аскорбінову і пантотенову кислоти, спирт інозит, біотин та інші речовини.

У приймочках містяться макроелементи (міліграм/г): К - 33,20, Са-2,90, Mg - 2,30, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn-15,00, Cu - 10,30, Zn - 69,70, Co - 0,16, Cr - 0,72, Al - 174,56, Ba-3,44, Se-0,15, Ni - 0,96, Pb - 4,00, B - 5,60, I-0,07. У зародках зернової кукурудзи виявлені білкові речовини (13-18%), фітин (5%), токоферолі, жирна олія (49-75%), до складу останньої входять тригліцериди олеїнової (близько 45%), лінолевої (біля 48%) і насичених (до 11%) кислот, серед яких пальмітинова, стеаринова, арахінова, капронова, каприлова, капронова.

Застосування. Приймочки кукурудзи використовуються в основному як сечогінний засіб, рослина володіє і протизапальними властивостями. Приймочки кукурудзи рекомендуються для внутрішнього застосування в основному при захворюваннях сечової системи: циститах, запаленнях сечових шляхів, набряках ниркового походження, нирковокам'яній хворобі. Їх рекомендують у разі подагри. Корені кукурудзи вважалися ефективним засобом для лікування хвороб коронарних артерій, але у наш час вони з цією метою застосовуються рідко.

Препарати кукурудзи: *Настій, відвар, рідкий екстракт, "Інсадол"-таблетки* (екстракт кукурудзяних стовпчиків із приймочками), *"Поліфітол-1"* - настойка (водно-спиртовий екстракт суміші: м'яти, цмину, звіробою, полину гіркого, дуба, перстачу прямостоячого, кульбаби, айру, кукурудзи), *збір "Гепатофіт"* (квітки цмину піщого, квітки нагідок, стовпчики з приймочками кукурудзи, листя кропиви, плоди розторопші, плоди шипшини, трава козлятника лікарського, лушпиння квасолі, корені кульбаби), мають діуретичні, жовчогінні, гіпоглікемічні й кровоспинні властивості. Сировина входить до складу жовчогінних і сечогінних чаїв. Відвар, екстракт кукурудзяних приймочок рідкий використовують при жовчно- та нирковокам'яній хворобах, гепатитах, холециститах, холангітах, геморагічних діатезах, маткових кровотечах, ожирінні, циститах та набряках, пов'язаних з порушенням серцевої діяльності. Входить до складу жовчо- і сечогінних чаїв. Кукурудзяна олія використовується для профілактики й лікування атеросклерозу, гіпертонії. Відварена в початках і здобрена вершковим маслом кукурудза корисна при запорах, хворобах печінки, подагрі, нефриті та при захворюваннях серцево-судинної системи.

Зовнішньо кукурудзу рекомендують для лікування захворювань ясен.

У косметології кукурудза відома як пом'якшувальний, зволожуючий засіб, допомагає боротися із зморшками, кукурудзяне борошно - для видалення комедонів.

Кульбаба лікарська- *Taraxacum officinale* Wigg.

Родина айстрових - Asteraceae

Одуванчик лекарственный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, має вертикальний, м'ясистий корінь, вкорочене стебло з прикореневою розеткою листків. Корені веретеноподібні, прості або малогіллясті, поздовжньозморшкуваті, іноді спіральні-перекручені, щільні. На зламі в центрі кореня видно жовту серцевину, оточену широкою сірувато-білою корою. Колір коренів зовні світло- або темно-бурий. Листки перисторозсічені, пластинка із зубчастими краями і великою верхівковою часткою. Квіткові стрілки безлисті, закінчуються одиничними кошиками, 10 - 40 см заввишки. Всі квітки язичкові, яскраво-жовті, двостатеві. Плоди - сім'янки з пухнастою летючкою. Цвіте з травня до осені.

Поширення. На луках, на полях серед кущів, як бур'ян.

Сировина. Листя, корені, суцвіття.

Хімічний склад. Корені кульбаби лікарської містять сесквітерпенові лактони (евдесманоліди - тетрагідрорідентин В, глікозид тараксаколід; гермакраноліди - глікозиди тараксинової та 11, 13-дигідротараксинової кислот). Серед тритерпеноїдів ідентифіковані α -амірин, тараксастерол, псевдотараксастерол та їх октани, сапонін тараксакозид; інулін (понад 40%), флавоноїди, фенолокислоти, каучук (до 3%), жирна олія, слиз, солі калію (4,5%).

У суцвіттях і листях є каротиноїди (тараксантин, флавоксантин), тритерпенові спирти (арнідіол і фарадіол), флавоноїди, аскорбінова кислота (до 50мг%), рибофлавін та сполуки кальцію, заліза і фосфору.

У коренях містяться макроелементи (міліграм/г): К-12,90, Са-6,40, Mg - 1,40, Fe - 0,90; мікроелементи (КНМ): Mn -0,14, Cu-0,61, Zn-0,74, Co-0,11, Mo - 0,60, Cr - 0,35, Al - 0,65, Ba-0,12, V-0,34, Se - 1,50, Ni - 0,39, Sr-0,45, Pb - 0,01, I-0,06, Br - 0,90, B - 39,20 мкг/г.

Застосування. У досліджах на мишах було показано, що кульбаба стимулює секрецію жовчі і сечовиділення. Тривале застосування кульбаби привело до зниження маси тіла у мишей.

Листя кульбаби рекомендується при затримці рідини, нирковій недостатності, целюліті і ожирінні. Вони стимулюють виведення каменів з нирок і жовчного міхура.

Препарати кульбаби лікарської: *густий екстракт*, "Галстена" - краплі та таблетки (комбінований лікарський препарат: кульбаба, чистотіл), "Поліфітол-1"- настойка (водно-спиртовий екстракт суміші: м'яти, цмину, звіробою, полину гіркого, дуба, перстачу прямостоячого, кульбаби, аїру, кукурудзи), "Фітон СД" - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), "Тонзилгон Н" - драже та краплі (комплексний препарат: корені алтеї, квітки ромашки, трава хвощу, деревію, кульбаби, кора дуба, листя горіха), збір "Гепатофіт" (квітки цмину піскового, квітки нагідок, стовпчики з приймочками кукурудзи, листя кропиви, плоди розторопші, плоди шипшини, трава козлятника лікарського, лушпиння квасолі, корені кульбаби), застосовують як засіб, що підвищує апетит, посилює секрецію травних залоз, виявляє сечогінні, спазмолітичні, жовчогінні властивості.

Завдяки високому вмісту калію, кульбаба не викликає, як інші діуретики, дефіциту цього елемента. Крім того, корені кульбаби в досліджах *in vitro* показало здатність знижувати рівень цукру в крові, що дозволяє думати про можливість застосування цієї рослини при лікуванні діабету.

У науковій медицині препарати кульбаби лікарської застосовують при гепатохолециститах, холециститах, анацидних гастритах, призначають при цукровому діабеті (на початкових стадіях). Настій коренів вживають при холециститах, гепатохолециститах, анацидних гастритах, хронічних запорах, при цукровому діабеті, для профілактики атеросклерозу. Корені входять до складу апетитних, жовчо- і сечогінних чаїв, протигемороїдальних, протидіабетичних зборів, використовується для одержання інуліну. Екстракт кульбаби густий - при виготовленні пілюль.

У дерматології й косметичці відвар та настій коренів - при дерматиті, вугрях, ластовинні, фурункулах та медикаментозному дерматиті.

Молоде листя у вигляді салатів - для поліпшення апетиту, при анемії, загальній слабкості, набряках, кровотечах, як відхаркувальний, жовчогінний та кровоочисний засіб. Молоді суцвіття маринують, із підсмажених коренів готують сурогат кави.

У народній медицині - як заспокійливий, снодійний, лактогонний засіб, при нирково- та жовчнокам'яній хворобах, жовтяниці, водянці, запорах, геморої, глистах, запаленні лімфатичних вузлів, при хворобах легень, селезінки.

**Купина запашна, купина лікарська, соломонова печать -
Polygonatum officinale All.**

Родина конвалієвих -Convallariaceae

Купена душистая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має м'ясисте потовщене кореневище. Стебло гранчасте, голе, поникле, 20 - 50 см заввишки. Листки чергові, розміщені в 2 ряди, обернені в один бік, видовженоеліптичні, 10-12 см завдовжки, 2-5 см завширшки; зверху зелені, зісподу - сірувато-зелені, з напівстеблообгортною осно-

вою. Квітки двостатеві, правильні, білуваті, по одній - дві у пазухах листків; квітконіжки голі. Плід - синювато-чорна ягода. Цвіте у травні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Кореневища свіжі та висушені.

Хімічний склад. Кореневища містять алкалоїди, сапоніни, цукри, крохмаль, слизисті речовини тощо.

Застосування. Відвар кореневищ вживають усередину при кашлі, гострому бронхіті й запаленні легень, водянці, цукровому діабеті, при статевому безсиллі та як глистогінний засіб. У тибетській медицині кореневища купини використовують при шлунково-кишкових захворюваннях (очевидно, у зв'язку з наявністю в них значної кількості слизистих речовин).

Зовнішньо відвар кореневищ застосовують як знеболюючий засіб при люмбаго, радикуліті, ревматизмі, подагрі, геморої та як засіб, що сприяє розсмоктуванню синців. Як болетамувальний засіб, використовують і настоянку кореневищ. Відваром кореневищ умивають обличчя для зменшення загару, а свіжим соком виводять на обличчі плями і ластовиння (сильне натирання може спричинити виразки!).

**Лаванда колоскова - *Lavandula angustifolia* Mill.,
синоніми: *L. spicata* L., *L. vera* L., *L. officinalis* L.**

Родина ясноткових -Lamiaceae

Лаванда колосковая

Життєва форма. Вічнозелена сірувато-зірчасто-опушена рослина. Півкущик з численними розгалуженими стеблами, 20 - 60 см заввишки. Листки супротивні, сидячі, лінійні або лінійно-ланцетні, з загорнутими вниз краями. Квітки неправильні, зібрані в 6-10-квіткові кільця, що утворюють верхівкові переривчасті колосовидні

суцвіття; віночок голубий або фіолетовий, рідше - білий або рожевий. Плід складається з чотирьох горішків. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Квітки, трава, лавандова олія.

Хімічний склад. Усі частини рослини містять ефірну олію: стебла - 0,19%, листя - 0,37%, суцвіття - 0,8-1,2%, до складу якої входять ліналоол і його складні ефіри з різними кислотами, гераніол, нерол, цитраль, 1,8-цинеол, борнеол, камфора, мірцен, оцимен та інші компоненти; кумарини (герніарин), урсолова кислота, дубильні речовини, антоціани.

Застосування. Лаванду зазвичай рекомендують при нервовому напруженні та легких порушеннях сну, а також для покращення апетиту або при кишкових спазмах нервового походження. Спиртова настоянка ефективна при шкірних інфекціях і укусах комах. У бальнеотерапії лаванду застосовують для лікування порушень кровообігу і при нейровегетативній дистонії.

Настій лаванди виявляє заспокійливу та спазмолітичну дію. Лавандову олію, яка має антисептичні властивості, використовують для лікування гнійних ран і гангрени, для покращення запаху різних лікарських форм, які вживаються зовнішньо.

Препарати лаванди : *Настій*, "*Лівіан*" - аерозоль для зовнішнього застосування (комбінований препарат, що містить олію лаванди, лінетол,

циміналь, анестезин, токоферолу ацетат тощо), "Алталекс" - краплі для внутрішнього та зовнішнього застосування (суміш олій меліси, м'яти, фенхелю, мускатного горіху, гвоздики, чебрецю, соснових голок, анісу, шавлії, кориці, лаванди та евкаліпту), "Кармоліс" - краплі (ментол та суміш олій: чебрецю, анісу, меліси, шавлії, гвоздики, лимону, сени, лаванди, м'яти, мускату), "Еспол" - мазь для зовнішнього застосування (олія коріандру, лаванди та екстракт перцю стручкового), "Веногал"-крем (екстракт гіркого каштану, ефірна олія нагідок, розмарину, ялівцю та лаванди), мають антисептичну, бактерицидну, протизапальну, знеболюючу, заспокійливу, спазмолітичну, діуретичну, подразнюючу дію. Квітки лаванди - компонент БАД "Мігбол-мікс" (Македонія), як заспокійливий засіб.

Настій квіток використовують при безсонні, мігрени, неврастенії. З квіток отримують лавандову олію. Вона використовується як ароматизатор різних лікарських форм, парфумерної, косметичної та лікеро-горілчаної продукції. Входить до складу ароматерапевтичних сумішей для підвищення працездатності, до складу заспокійливих чаїв, косметичних сумішей тощо. Розведену спиртом лавандову олію - лавандовий спирт, настій квіток на олії та препарат "Лівіан" використовують при ревматичних і невралгічних болях. В кулінарії квітки і ефірна олія використовуються як прянощі. Квітки й траву лаванди використовують у народній медицині як слабозаспокійливий і спазмолітичний засіб при нервовому серцебитті, болях у ділянці шлунково-кишкового тракту, як діуретичний засіб.

Лаватера тюрінгська - *Lavatera thuringiaca* L.

Родина мальвових - *Malvaceae*

Хатма тюрінгская

Життєва форма. Одно-річна або багаторічна трав'яниста, сіроповстиста рослина. Стебло просте, пряме або у верхній частині розгалужене, 50 - 200 см заввишки. Листки верхні 3 - 5-лопатові, округло-нирковидні або широкояйцевидні, черешкові, чергові; нижні - п'ятилопатові. Квітки великі, п'ятипелюсткові, в китицевидно-волотевому суцвітті. Пелюстки як-

раво-рожеві, оберненотрикутні, на третину вирізані. Плід складається з численних, розміщених кільцем, плодиків - сім'янок. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. В лісах, на схилах, на відкритих місцях, по чагарниках, як бур'ян.

Сировина. Листя, корені.

Хімічний склад. Корені містять значну кількість слизистих речовин, а листя - аскорбінову кислоту (до 205,9 мг%).

Застосування. До цих пір не проведені повні фармакологічні дослідження, які дозволили б виявити всі властивості рослини. У досліджах на мишах виявлена імуностимулююча активність полісахаридної фракції.

Внутрішнє застосування квіток і листя рекомендується для симптоматичного лікування запорів, спастичного коліту, як заспокійливий засіб при захворюваннях бронхів і кашлі.

Лаватера тюрінгська має обволікаючу і протизапальну властивість.

У народній медицині відвар коренів приймають при простуді, кашлі, хрипlostі голосу, проносах та інших шлунково-кишкових захворюваннях.

У медичній косметиці холодний настій коренів лаватери використовують як протизапальний засіб при себорейному дерматиті обличчя й запалених вуграх. Свіже подріблене листя прикладають до фурункулів, лишай, виразок, гнійничкових уражень шкіри.

Лакфіоль звичайний - *Cheiranthus cheiri* L.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Лакфиоль обыкновенный

Життєва форма.

Трав'яниста рослина, при основі здерев'яніла, вкрита притиснутими двороздільними волосками. Стебло заввишки 40-100 см. Листки ланцетні. Пелюстки 15-30 мм завдовжки, золотисто-жовті, темно-жовті або червоно-бурі. Чашолистки прямостоячі, зовнішні - коло основи мішковидні. Стручки лінійні, сірувато-пухнаті, сплюснuto-5-гранні, 5-7 мм завдовжки. Цвіте у липні-вересні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Листя, квітки, насіння, корені.

Хімічний склад. Листя містить ефірну олію, карденоліди, флавоноїди (кемпферол, кверцетин та його 7-рамнозид, 3-арабінозидо-7-рамнозид, 3-глюкозидо-7-рамнозид, ізорамнетин та його 3-арабінозидо-7-рамнозид, 3-глюкозидо-7-рамнозид). У квітках є ефірна олія (0,06%), до складу якої входять нерол, гераніол, ліналоол, оцтова, саліцилова та антранілова кислоти, метилантранілат; флавоноїди, кверцетин, ізорамнетин. Насіння містить стероїди: β -сітостерин, кампестерин, холестерин; карденоліди: хейротоксин, хейрозид А, аллізид, біпіндогенін, глюкоаллізид, строфантин, узарегінін, еризимін, еरिकордін, ерихрозид та інші.; жирну олію (26-35%), до складу якої входить ерукова (23,1%), ліолева (22,58%), ліоленова (22,31%), ейкозенова (8,03%), пальмітинова (4,19%), лігноцерінова (2,54%), екозадієнова (1,79%), стеаринова (0,67%), пальмітолеїнова (0,59%) кислоти.

Застосування. Корені використовують як протизапальний засіб. Відвар листків використовують при кон'юктивітах та лакримазії, як косметичний засіб при ластовиннях. Квітки володіють діуретичною, послаблюючою дією, також їх використовують при головному болю, при захворюваннях печінки. Насіння використовують як тонізуючий, діуретичний, відхаркувальний та шлунковий засіб.

Ластовень лікарський - *Vincetoxicum officinale* L.

Родина ластівневих - Asclepiadaceae

Ластовень лікарський

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з повзучим кореневищем. Стебло 20 - 150 см заввишки, прямостояче, просте або розгалужене, вгорі трохи витке. Листки короткочерешкові, супротивні, яйцевидні, 6 -10 см завдовжки і 3 - 5 см завширшки; верхівка загострена, основа округла або серцевидна. Квітки двостатеві, правильні, дрібні, білі в зонтикоподібних волотях. Плід - багатонасінна листянка. Цвіте у червні-липні.

Поширення. По чагарниках, на степових схилах острова.

Сировина. Кореневища з коренями.

Хімічний склад. Кореневище містить серцеві глікозиди (вінцетоксин, асклепіадин), сапоніноподібну асклепінову кислоту та інші речовини.

Застосування. Ластовень лікарський виявляє сечогінну, потогінну, послаблюючу і блювотну дію. Настій кореневищ з коренями п'ють при серцебитті, підвищеному тиску крові, як потогінний і проносний засіб. Завдяки блювотній дії, препарати ластовня ефективні при отруєннях. Як сечогінний засіб, використовують при водянці та при набряках, пов'язаних з захворюванням нирок. Настій кореневищ і свіже подрібнене листя використовують для прискорення загоювання ран.

Передозування препаратів ластовня лікарського спричинює отруєння!

Латаття біле - *Nymphaea alba* L.

Родина лататтєвих - Nymphaeaceae

Кувшинка белая

Життєва форма. Багаторічна водяна трав'яниста кореневищна рослина. Листки довгочерешкові, плаваючі, округло-овальні, цілокраї, 8 - 16 см завдовжки; їхні лопаті часто налягають одне на одну. Квітки двостатеві, правильні, великі, з чотирикутною основою чашечки, багатопелюсткові, пелюстки білі, трохи довші за чашолистки, поступово переходять у тичинки; приймочка дуже вдавлена, пурпурова, рідше жовта з довгим конічним центральним відростком квітколожа. Плід - ягодоподібний, зелений, багатонасінний, його поверхня вкрита рубцями. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Росте в стоячих та повільно текучих водах острова.

Сировина. Кореневища, квітки, листя.

Хімічний склад. Кореневища містять алкалоїд німфеїн, дубильні речовини (до 10%), крохмаль (до 20%); листя - флавоноїди (мірицитрин, похідні лютеоліну), дубильні речовини, шавелеву кислоту; квітки

містять карденолід німфалін, флавоноїди (глікозиди кемпферолу і кверцетину); насіння - дубильні речовини, карденолід німфалін, крохмаль (до 47%), жирну олію.

Застосування. Біле латаття володіє седативними, протидіарейними, гіпотензивними властивостями. Його також рекомендують при запаленнях шкіри і слизової оболонки рота і глотки. Воно пригнічує зростання грибків, що є причиною багатьох захворювань. При внутрішньому застосуванні латаття біле прописують у випадках патологічного статевого збудження (німфоманія, сатириаз) і при діарейі. Кореневища використовують як сировину для приготування мікстури за прописом Здренко, яку вживають при папіломатозі сечового міхура, анацидному гастриті та виразці шлунка. В народній медицині рослину використовують для лікування пухлин різної етіології. Відвар кореневищ п'ють при хворобах нирок і сечового міхура, як кровоспинний, в'язучий та гіпотензивний засіб. Подрібнене свіже кореневище використовують при невралгії та міалгії. Настойку з листя вживають при нирковокам'яній хворобі. Настій пелюсток приймають при лихоманці, безсонні, підвищеному нервовому збудженні, маткових кровотечах. Настойку пелюсток вживають при недокрів'ї, нервових і серцевих захворюваннях, для розтирання при радикуліті та ревматизмі. Припарки з пелюсток використовують як болетамувальний засіб при невралгіях.

**Лециця волотиста, качим волотистий -
Gypsophilla paniculata L.**

Родина гвоздичних - Caryophyllaceae

Качим метельчатий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з виглядом кулястого куща, рослина заввишки 40 - 100 см. Стебло від основи дуже розгалужене, голе або частіше у нижній частині залозисто-опушене. Листки супротивні, сидячі, з восковим нальотом; нижні - видовжено-яйцевидні (рано засихають); стеблові - лінійно-ланцетні, загострені. Квітки дрібні, правильні, двостатеві, 5-пелюсткові, на тонких ніжках, зібрані у волотевидні суцвіття; пелюстки білі, цілокраї, вдвоє довші за чашечку. Плід - коробочка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Лециця волотиста росте на пісках о.Хортиця.

Сировина. Корені, трава.

Хімічний склад. Корені рослини містять тритерпенові сапоніни (2,5-2,9%), головним є гіпсозид, флавоноїди (апігенін, лютеолін, качимозид, орієтин, гомоорієтин, адоніверніт), галактозида сахарози (2,26%). У надземній частині є флавоноїди, сапоніни, сліди алкалоїдів, фенолкарбонів кислоти (кавова, 3-кофеїлхінна, 4-кофеїлхінна тощо) і їхні похідні, вуглеводи та аскорбінова кислота.

Застосування. Подібно до коренів мильнянки лікарської, корені ліщиці волотистої використовують як відхаркувальний, антимікробний засіб та як сурогат мила. Крім цього, корені рослини мають проносні і блювотні властивості. Настій трави вживають при захворюваннях печінки і як проносний засіб. Використовують рослину і як інсектицидний засіб для знищення мух. Корені рослини використовують як сировину для виготовлення порошоків для гоління, шампуней тощо. Притаманні рослині токсичні властивості змушують бути обережними при застосуванні препаратів з неї.

Липа серцелиста - *Tilia cordata* Mill.

Родина липових - Tiliaceae

Липа серцелистна

Життєва форма. Дерево з чорною, глибокотріщинуватою корою стовбура і гіллястою кроною, до 25 м заввишки.

Листки чергові, черешкові, серцеподібні, з видовженозагостреною верхівкою, темно-зелені, голі, пилчасті, у кутах жиллок - пучки волосків.

Квітки двостатеві, правильні, жовто-білі, зібрані у напівзонтик, головна вісь зростається в нижній половині з середньою жилкою листовидного прицвітка - летючки. Приквіткові листки видовжено-ланцетоподібної форми з притупленою верхівкою, завдовжки близько 6 см, з цільним краєм, світло-зеленого кольору. Плоди - горішки

яйцевидно-кулясті, невиразногранчасті, опушені. Цвіте у червні - липні.

Поширення. В лісах, по чагарниках на території острова.

Сировина. Суцвіття з приквітками, бруньки, плоди.

Хімічний склад. Квітки липи містять полісахариди (7-10%), ефірну олію (0,05%), у складі якої фарнезол, 2-фенілетанол, монотерпеноїди; флавоноїдні сполуки (1%), представлені флавонами, флаванонами, флавонолами. З флавонів ідентифікований акацетин-7-глюкозид (тіліанін), з флавонолів - похідні кемпферолу (тілірозид, астрагалін, кемпферитин), кверцетину (гіперозид, ізокверцитрин), гербацетин, з флаванонів - рутинозид гесперитину. Квітки липи містять також кумарин фраксин, самбунігрин, сапоніни, дубильні речовини, слиз, уронові кислоти, каротин, аскорбінову кислоту, цукри та інші сполуки.

У суцвіттях містяться макроелементи (мг/г): К - 23,60, Са - 16,90, Mg - 3,00, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn -207,00, Cu-8,63, Zn-29,00, Co - 0,48, Mo - 0,64, Cr - 0,56, Al-115,40, Se-0,13, Ni-2,16, Sr - 25,50, Pb - 2,96, B - 59,60, I-0,06.

Застосування. Внутрішнє застосування суцвіття липи рекомендують для лікування легких порушень сну. При пероральному прийомі заболонь липи очищає організм і стимулює секрецію і виведення жовчі, показаний при недостатності травлення, каменях в жовчному міхурі і здутті живота.

Препарати липи: *настій*, "*Липовий цвіт*" - чай, "*Фітон СД*" - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), "*Чернега*"- краплі (комплексний препарат на основі чорниці, брусниці, берези, оману, айру, звіробою та липи), "*Урофлукс*" - збір (бузина, звіробій, липа, хвощ, мучниця).

Для препаратів з липового цвіту характерна обволікаюча, протизапальна, пото-, сечо- і жовчогінна, кровоспинна, заспокійлива дія.

Настій з липового цвіту, бруньок і плодів використовують при гарячкових і простудних захворюваннях (грип, катар бронхів), запаленні нирок і сечового міхура, болях у шлунку, кишкових коліках, підвищеному нервовому збудженні, головному болі, істерії, епілепсії. Місцево настій липового цвіту використовують при запаленнях слизової оболонки рота і дихальних шляхів (стоматит, гінгівіт, ангіна, ларингіт), при опіках, виразках, запаленнях, ревматичних і подагричних болях у суглобах. Липовий цвіт входить до складу потогінних чаїв, зборів для полоскання горла, лікування хвороб шлунка, печінки, кишок, нирок, сечового міхура, жіночих статевих органів тощо. При нервових захворюваннях приймають ванни з липового цвіту. Розім'яти до консистенції

тіста бруньки прикладають до опіків, на абсцеси і гемороїдальні вузли, використовують для компресів при маститі й подагрі. Народна медицина рекомендує липовий цвіт при подагрі, неврозі, діабеті, головному болі, істерії та епілепсії, а також при болях у шлунку й кишкових коліках, при кашлі. Порошок плодів сприяє кровотечі.

Зовнішньо їх використовують в дерматології як пом'якшувальний засіб, що послаблює свербіння, при тріщинах шкіри, подряпинах, укусах комах і подразненнях шкіри.

Лілія біла - *Lilium candidum* L.

Родина лілійних - *Liliaceae*

Лілія білая

Життєва форма. Багаторічна цибулинна рослина. Стебло прямостоє, просте, облистнене, 60 - 120 см заввишки. Листки чергові, оберненоланцетні, хвилясті; верхні- ланцетні, гострі. Квітки правильні, двостатеві, великі, білі, запашні, догори або косо догори спрямовані, зібрані в коротку китицю. Плід - коробочка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Походить з Середземномор'я. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Цибулини, листя і квітки.

Хімічний склад ще не вивчений.

Застосування. В народній медицині рослину використовують як сечогінний і знеболюючий засіб. Спиртову настойку цибулин

вживають при водянці, а також як відхаркувальний засіб при захворюваннях дихальних шляхів, що супроводяться застоєм великої кількості харкотиння. Спиртову настойку квіток вживають як тонізуючий засіб, нею натираються при ревматизмі й радикуліті та змащують рани. Зовнішньо подрібнені цибулини прикладають до місць, де йде запальний процес, для зняття запального набряку, а відварені в молоці квітки прикладають до наривів. Олію білої лілії використовують для втирання при болях і судомах, лікування опіків і ран. Воду, перегнану з квітками лілії, використовують з косметичною метою для відбілювання обличчя.

**Лілія ланцетолиста, лілія тигрова - *Lilium lancifolium* L.,
синонім - *L. tigrinum* L.**

Родина лілійних -Liliaceae

Лилия ланцетолистная

Життєва форма.

Багаторічна цибулинна рослина. Цибулина конічна, біла, дуже щільна, з широкими лусками. Стебло прямостояче, нерозгалужене, до 2 м заввишки. Листки цілокраї, еліптично-ланцетні. В пазухах листків містяться бульбочки. Квітки правильні, двостатеві, великі (до

10 см у діаметрі), чалмовидні, жовтогарячі, з пурпурово-чорними крапками, зібрані в пірамідальні суцвіття.

Плід - коробочка. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. Походить з Далекого Сходу і Японії. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Квітки і цибулини.

Хімічний склад. Надземна частина містить сапоніни, цибулина - алкалоїди.

Застосування. Рослину використовують у народній медицині та в гомеопатії. В народній медицині лілія відома як болетамувальна, сечогінна, кровоспинна й ранозагоювальна рослина. Зварену з молоком цибулину загортають у марлю й прикладають до наривів для прискорення їхнього визрівання. Щоб видалити ластовиння, використовують мазь, для приготування якої беруть відвар квіток, мед і гірчичне борошно (порівну). Всередину легкий відвар цибулини вживають як сечогінний, тонізуючий, відхаркувальний, матковий болетамувальний і кровоспинний, регулюючий менструації засіб. В гомеопатичній практиці препарати з свіжих квіток використовують як матковий засіб.

Лобода біла - *Chenopodium album* L.

Родина лободових - Chenopodiaceae

Марь белая

Життєва форма. Однорічна трав'яниста сіро-зелена рослина, вкрита борошнистою поволокою. Стебло прямостояче, дуже розгалужене, борозенчастосмугасте, 10 - 100 см заввишки. Листки прості, чергові, довгочерешкові, ромбовидно-яйцевидні, рідше - ланцетні, неправильнороззубчасті або цілокраї, тонкі. Квітки двостатеві, дрібні, 5-членні, малопомітні, зібрані в волотевидне суцвіття, листочки оцвітини зеленуваті, з борошнистою поволокою. Плід - однасінний горішок з тонким плівчастим оплоднем; насінини сочевидноподібні, чорні. Цвіте у липні - вересні.

Поширення. На забур'янених місцях, вздовж доріг острова.

Сировина. Трава, насіння.

Хімічний склад. Трава лободи білої містить алкалоїди, сапоніни, флавоноїди, вітаміни В₁, В₂, С, Е, каротин, бетаїн, стероїд сітостерин, ліпіди, ефірну олію, щавелеву кислоту, фенолкарбонові кислоти (ванілінова і ферулова). У насінні є жирна олія (4,2 - 9,1%), тритерпенові сапоніни і алкалоїди.

Застосування. У народній медицині рослину використовують як протизапальний, седативний, болетамувальний, відхаркувальний, проносний, сечогінний і протиглисний засіб. Настій трави приймають при кашлі, бронхітах, туберкульозі легень, виразковій хворобі, запаленні і спазмах органів травлення, метеоризмі, хворобах печінки і селезінки, при неврастенії, істерії, мігрени, паралічах, судомі. Зовнішньо настій трави використовують при карієсі зубів, при дерматитах. Припарки з трави рекомендують як болетамувальний засіб при ревматизмі й радикуліті. Свіже листя вживають як протицинготний засіб.

Лопух справжній - *Arctium lappa* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Лопух большой

Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина. Корені розгалужені, м'ясисті, веретеноподібні, зовні сіруватобурі, всередині - блідо-сірі, завдовжки до 60 см. Стебло пряmostояче, 75-150 см заввишки, бороздчасте, розчепірено-галузисте, павутинистоопушене. Листки чергові, черешкові, яйцеподібно-серцевидні, загострені,

знизу тонкосіроповевисті; прикореневі листки до 50 см завдовжки, верхні значно менші. Квітки двостатеві, трубчасті, пурпурові, в кулястих великих (3-4 см у діаметрі) кошиках, що утворюють китице- або щиткоподібне суцвіття. Плід - сім'янка. Цвіте з липня до середини вересня.

Поширення. Переважно бур'ян, зустрічається у садах, на городах, коло доріг, по берегах річок і струмків, у лісах.

Сировина. Корені, листя.

Хімічний склад. Корені лопуха містять інулін, дубильні та гіркі речовини, слиз, флавоноїди, глікозид арктиїн, стерини, ефірну і жирну олії, органічні кислоти; листя містить флавоноїди, антоціани, ефірну олію, дубильні речовини, слизи, аскорбінову кислоту та інші кислоти; зрілі плоди містять глікозид арктиїн, сесквітерпенові лактони та жирну олію.

Застосування. Лопух великий - лікарська рослина, яка була незаслужено забута. Якщо його колючі плоди можуть бавити дітей, то його листя і особливо корені володіють безперечними антибактеріальними і протигрибковими властивостями. Сучасні дослідження показали, що вони містять речовини, які стають активними після обробки ультрафіолетовими променями.

Показано, що поліненасичені сполуки, що містяться в цій рослині, пригнічують розвиток бактерій і грибків в культурах *in vitro*. У дослідах на тваринах доведена здатність коренів лопуха знижувати рівень цукру в крові і виводити токсини. Листя лопуха має жовчогінну, сечогінну і антибактеріальну дію.

Корені лопуха рекомендуються при лікуванні дерматозів, пов'язаних з посиленою продукцією сальних залоз (вугрі, фурункули), а також при панариціях. Корені, що володіють сечогінними і послаблюючими властивостями, полегшують виведення продуктів обміну. Листя використовується насамперед як додатковий засіб при лікуванні свербіння, тріщин на шкірі, подряпин і при укусах комах.

Корені лопуха проявляють сечо-, жовчо- та потогінну, дезинфікуючу, метаболічну, протизапальну, діуретичну дію, стимулюють утворення протеолітичних ферментів і поліпшують інсуліноутворюючу функцію підшлункової залози, збільшують кількість глікогену в печінці, активно впливають на обмін речовин. Відвар коренів - при подагрі, ревматизмі, діабеті, нирково- і жовчнокам'яній хворобах, гастритах, виразковій хворобі шлунка, запорах, геморої, набряках, рахіті, затримці менструацій, при захворюваннях шкіри. Настойку - при червоних вуграх, плішивості, запаленнях сальних залоз. Порошком кореня лікують подагру. Корені входять до складу потогінних чаїв, їх споживають у печеному, підсмаженому вигляді та як сурогат кави, використовуються для одержання інуліну. Свіжі корені використовують у гомеопатії. Потовчене свіже листя прикладають до ран, пухлин і подагричних вузлів. Свіжим соком із листя лікують рак шкіри. Настій коренів на прованській олії під назвою "реп'яхова олія" використовують для зміцнення та стимулювання росту волосся, лікування облісіння, плішивості, висівковидного лишая, себореї.

Настій листя використовують для компресів при екземі, лишаях, виразках та гнійних ранах.

Корені лопуха - компонент БАД "Гербарін - П" як загальнозміцнюючий засіб.

Любисток лікарський - *Levisticum officinale* Koch.

Родина селерових - Apiaceae

Любисток лекарственный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина заввишки 1-2 м, з товстим кореневищем завдовжки до 5 см і розгалуженими великими, м'ясистими коренями завдовжки до 40 см і завширшки близько 3 см. Стебло пряmostояче, у верхній частині галузисте, округле бороздчасте, дудчасте, із сизуватим нальотом. Листки піхвові: нижні довгочерешкові, двічі-, тричіперисторозсічені, з великими оберненояйцевидними або округло-ромбічними, на верхівці надрізано-зубчастими сегментами.

Квітки двостатеві, дрібні, правильні, світло-жовті, п'ятипелюсткові, зібрані у верхівкові складні зонтики, які біля основи оторочені багатолістими обгортками. Плід - жовто-бура двосім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Розводять в садах як декоративну, ефірно-олійну і пряну рослину.

Сировина. Корені, трава, плоди.

Хімічний склад. Сировина містить ефірну олію. Її головними компонентами є фталіди (70%), серед яких ідентифіковані лігустилід, 3-бугилфталід, кнідієвий лактон, седанолід; α - і β -пінен, α - і β -феландрен. Корені містять крохмаль, яблучну та ангелікову кислоти, фурукумарини, смоли, камеді, дубильні речовини, мінеральні солі. Листки накопичують аскорбінову кислоту.

Застосування. Любисток лікарський застосовується як сечогінний, відхаркувальний, заспокійливий і болетамувальний засіб. Він тонізує впливає на серцевий м'яз та зумовлює збільшення кровонаповнення органів малого тазу. Його використовують при нервових захворюваннях, анемії, хронічних бронхітах, запаленні легень і м'якій перистальтиці кишків.

Препарати любистка лікарського: "Канефрон"-драже, краплі для перорального застосування (екстракти трави золототисячника, кореню любистку та листків розмарину), "Фітолізін" - паста для приготування суспензії для прийому всередину (комбінований препарат: цибуля, пирій, береза, гуньба, петрушка, золотушник, хвощ, спориш, любисток, олії шавлії, сосни, м'яти, апельсину). Корені входять до складу сечогінних зборів; настій коренів приймають при набряках серцевого походження, асциті, запаленнях нирок, сольових діатезах, при нервових захворюваннях, анемії, хронічних бронхітах, запаленні легень.

Люцерна посівна - *Medicago sativa* L.

Родина бобових - Fabaceae

Люцерна посевная

Життєва форма. Однорічна або багаторічна трав'яниста рослина. Стебла прямостоячі або висхідні, густооблиствлені, заввишки 30-160 см. Листочки довгасто-клиновидні або лінійно-клиновидні. Квітки голубувато-фіолетові або фіолетові. Боби спірально скручені, в 1,5-3 обороти, 3-9 мм в діаметрі, голі або трохи опушені. Цвіте травень-червень.

Поширення. Розводять як кормову рослину, інколи дичавіє.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. У рослині виявлені білки, вуглеводи (фруктоза, глюкоза, седугептулоза, сахароза), органічні кислоти (лимонна, яблучна), гідроксикоричні кислоти (кавова, ферулова), вітаміни С, В, Е, каротиноїди (α і β -каротин, неоксантин, віолаксантин та інші), ефірна олія, в її складі мірцен, лимонен, ліналоол; тритерпеноїди (глікозиди хедорогеніна, олеанолова кислоти та інші), стероїди (β -сітостерин, α -спинастерин, стігмастерин), азотовмісні сполуки (холін, бетаїн, стахідрин), куместани (куместрол, вайрол, сативол), флавоноїди (трицин, апігенін, хризоеріол, геністеїн, формонетин, даїдзеїн та інші), антоціани (3,5-диглюкозиди дельфінідину, мальвідину, петунідину), птерокарпани, вищі жирні кислоти (пальмітинова, олеїнова, ліноленова, лінолева, стеаринова) та інші сполуки.

Застосування. Клінічних даних, підтверджуючих ефективність люцерни, дуже мало. Проте у фітотерапії люцерна традиційно використовується при втомі, виснаженні, для підтримання сил в період одужання, а також при каменях в нирках, нервозності і схудненні у дітей. Люцерну застосовують при порушеннях менструального циклу, а також для посилення лактації.

Розповсюдження отримала біологічно активна добавка до їжі "Alfalfa" в капсулах, яка містить подрібнену траву люцерни. Вважають, що люцерна знижує рівень холестерину у крові, діє як анаболік та детоксикант. Її радять при фізичному знесиленні, атеросклерозі, авітамінізії.

Льон звичайний - *Linum usitatissimum* L.

Родина льонових - Linaceae

Лен обыкновенный

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина з голим циліндричним стеблом, розгалуженим від основи або у верхній частині, заввишки 0,6 - 1,5 м. Листки вузьколанцетні або лінійні, чергові, негусто розмі-

щені на стеблі. Квітки двостатеві, правильні, п'ятипелюсткові, небесно-сині або фіолетові, зібрані на верхівці стебла в розлогі щитковидні суцвіття. Плід - яйцевидна або куляста коробочка з численним дрібним блискучим насінням. Воно плескате, яйцеподібної форми, загострене з одного кінця і округле з іншого, нерівнобоке, завдовжки до 6 і завтовшки до 3 мм. Поверхня гладенька, від світло-жовтого до брунатного кольору, зі світло-жовтим насінневим рубчиком.

Поширення. Культивують як волокнисту і олійну рослину.

Сировина. Насіння, трава, льняна олія.

Хімічний склад. Насіння містить вуглеводи, протеїни (20-25%), висихаючу жирну олію (30-48%), до складу якої входять жирні кислоти: ліноленова (35-40%), лінолева (25-35%), олеїнова (15-20%), пальмітинова та

стеаринова, фермент лінамаразин, ціаноглікозид лінамарин, містить слиз (до 12%), ензим лінамаразу. У насінні містяться: зола - 4,62%; макроелементи (міліграм/г): К - 12,10, Са - 2,00, Mg - 4,00, Fe - 0,09; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,09, Cu - 0,34, Zn - 0,47, Cr - 0,04, Al - 0,18, Se - 19,30, Ni - 0,18, Pb - 0,10, I - 0,24, B - 2,30 мкг/г.

Застосування. Насіння льону має послаблюючу дію. Показано, що, завдяки дії на рецептори естрогену, вони дають сприятливий ефект при лікуванні раку молочної залози і товстої кишки. У вигляді муки насіння використовується при лікуванні запалень шкіри. Насіння льону рекомендується при хронічних запорах і дисфункції товстої кишки, пов'язаних із зловживанням послаблюючими. Воно також використовується при запаленнях слизової оболонки шлунка і кишківника при дивертикуліті.

Насіння льону має проносну, секретолітичну, пом'якшувальну, обволікаючу й протизапальну дію; трава - сечогінну дію; жирна олія - антисклеротичну, протизапальну, ранозагоювальну, проносну, метаболічну дії. Слиз насіння - при запаленні дихальних шляхів, травного каналу і органів сечовиділення, при харчовому отруєнні та запорах. Льняну олію приймають усередину при атеросклерозі, спастичних

запорах, дизентерії, геморої, нирко- і жовчнокам'яній хворобах, у разі порушення жирового обміну, для гоєння ран і опіків.

Льняна олія входить до складу препарату "Лінетол", який знижує рівень холестерину в крові і застосовується для профілактики і лікування атеросклерозу. "Лінетол" - складова препаратів "Вінізол", "Левовінізол", "Лівіан", які використовуються при термічних і променевих ураженнях шкіри. Настій сухої трави рослини використовують як сечогінний засіб при захворюванні нирок і сечового міхура.

Зовнішньою слизу у вигляді компресів використовують при трофічних виразках, опіках, для полегшення запалень суглобів, при хворобливих дерматозах, свербінні шкіри, забитті.

Льоник звичайний - *Linaria vulgaris* Mill.

Родина ранникових - Scrophulariaceae

Льнянка обыкновенная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло прямотоє, просте або розгалужене, густо облітнене, 30 - 90 см заввишки. Листки лінійно-ланцетні або лінійні, цілокраї, гострі, при основі звужені, сидячі, 2 - 6 см завдовжки, з загорнутими краями. Квітки двостатеві, неправильні, в густих верхівкових китицях, віночок - з довгою шпоркою, жовтий двогубий, з червонувато-жовтогарячою волосистою випуклістю на нижній губі. Плід - довгаста, вдвоє довша за чашечку, коробочка. Цвіте у травні - серпні.

Поширення. Як бур'ян на полях, на схилах, по чагарниках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава льонку містить флавоноїдні глікозиди (лінарин, пектолінарин, неолінарин, ацетилпектолінарин), ціанідновий глікозид антиренін хлорид, іридоїд аукубін, алкалоїд d,

l- пеганін, фітостерин, холін, каротин (18мг%), пектинові й смолисті речовини, слиз та аскорбінову (у свіжому листі - до 170 мг%), фолієву, лимонну і яблочну органічні кислоти.

Застосування. Алкалоїд пеганін знижує артеріальний тиск, збільшує наповнення пульсу, уповільнює серцеві скорочення, підвищує тонус і збільшує амплітуду скорочень гладеньких м'язів кишкового і матки та виявляє жовчогінну й послаблюючу дію.

Застосування пеганіну в клінічних умовах дає позитивні наслідки при лікуванні хворих з атонією, парезами й паралітичною кишковою непрохідністю, розвинутою внаслідок тяжких оперативних втручань, та хворих на прогресуючу м'язову дистрофію й міопатію.

У народній медицині льонок звичайний приймають у вигляді настою при задишці, головному болі, при жовтяниці різного походження, запаленні жовчних шляхів, метеоризмі, запорах, хронічному коліті й геморої, при глистяних інвазіях, для лікування енурезу й запалень сечового міхура, у разі запалення й гіпертрофії простати та при хронічних шкірних хворобах.

Місцево відвар льонку звичайного застосовують при геморої, фурункульозі, виразках, вуграх, висипах.

Мак дикий - *Papaver rhoeas* L.

Родина макових - *Papaveraceae*

Мак-самосяк

Життєва форма.

Однорічна трав'яниста рослина з молочним соком. Стебло пряmostояче, розгалужене, 25 - 80 см заввишки. Листки чергові, перисторозсічені, з видовженоланцетними, надрізанозубчастими частками, з яких верхівкові частки довші за бічні. Квітки великі (3-5 см у діаметрі), двостатеві, правильні, 4-пелюсткові, одиничні; пелюстки яскраво-червоні, рідше - рожеві або білі, здебільшого з чорною плямою біля основи, в ширину більші, ніж у довжину. Плід - широкоеліпсоїдна коробочка, при основі збужена в добре помітну ніжку. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Мак дикий росте розсіяно як бур'ян на кам'янистих схилах, на полях, на межах, уздовж доріг.

Сировина. Пелюстки, макові головки.

Хімічний склад. Квітки маку містять 0,05% алкалоїдів (реадин, реагенін, коптизин, хлорид N-метилстилопіну, глауцин), антоціани (похідні пеларгонідину, ціанідину, 3-біозидпеларгонідину та нудикаулін), вітамін С, слиз, пектин, смолисті речовини та солі заліза і магнію. В головках - алкалоїди (коптизин, реадин, сангвінарин, папаверубінін), вітамін Е, жирні кислоти (пальмітинова, стеаринова, лінолева).

Застосування. Завдяки наявності алкалоїду реадину, квітки маку заспокоюють кашель. Вони також знімають спазми і надають заспокійливу дію на нервову систему.

Внутрішнє застосування маку можна рекомендувати при підвищеному збудженні серця (схильності до прискороного серцебиття) у дорослих із здоровим серцем. Він застосовується при симптоматичному лікуванні нервового збудження у дорослих і дітей, особливо при легких формах безсоння. Препарати на основі маку ефективні при лікуванні сухого кашлю і допомагають при охриплості.

Мак дикий має легкі снодійні й болетамувальні властивості, заспокійливо діє на центральну нервову систему, виявляє потогінну, пом'якшувальну, обволікаючу та кровоспинну дії.

Настій пелюсток застосовують при бронхітах, трахеїтах і ларингітах, проти кашлю, від безсоння, для лікування діареї й дизентерії, у випадку серцебиття, при болях у черевній порожнині та у разі мимовільного сечовипускання.

Відвар головок маку застосовують при гострому кашлі (особливо у дітей), серцебитті, болях в черевній порожнині та у випадку нерегулярних місячних.

Екстракти з насіння маку виявляють протипухлинну дію, про що свідчать експериментальні й клінічні спостереження японських вчених.

У деяких країнах (Японія, Єгипет, Чілі, Марокко) плоди маку вживають при онкологічних захворюваннях органів черевної порожнини, при саркомі, кондиломи та при зовнішніх формах раку.

Мак дикий - отруйна рослина. Передозування небезпечне!

Малина звичайна - *Rubus idaeus* L.

Родина розових - *Rosaceae*

Малина обыкновенная

Життєва форма. Напівкущ, має річні вегетативні пагони і дерев'янілі дворічні стебла, що утворюють вкорочені квітконосні гілочки. Однорічні пагони трав'янисті, вкриті колючками; восени вони дерев'яніють, а наступного року зацвітають і дають плоди. Листки чергові, трійчасті або непарноперисті, по краю нерівнопилчасті, зверху темно-

зелені, зісподу білоповстисті. Квітки двостатеві, п'ятипелюсткові, білі у щитковидно-волосистому суцвітті і в пазушних квіткових китицях. Плід - складна, червона або жовта соковита кістянка, округлої або конусовидної форми, складається з великої кількості (30-60) окремих кістянок, що зрослися. Цвіте у травні - червні. Плоди досягають у липні.

Поширення. У садах острова.

Сировина. Плоди без квітколожа, квітки, листя, корені.

Хімічний склад. Плоди малини містять цукри, пектинові, дубильні речовини, клітковину, органічні кислоти (біля 2 %), каротин, вітаміни С, В₁; В₂, РР, ефірну олію, флавоноїди: кверцетин, гіперозид, ізокверцитрин, астрагалін, кемпферол, рамнозид (1,4%), тритерпени, кумарини, фітостерини, солі калію, заліза, міді, марганцю, кобальту, цинку. У квітках і листях є органічні кислоти, мінеральні солі, цукри, вітамін С, флавонони, дубильні та інші речовини.

У листях містяться: макроелементи (мг/г): К - 19,30, Са - 10,00, Mg - 3,40, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 340,00, Cu - 7,80, Zn - 28,90, Co - 0,10, Mo - 1,00, Cr - 0,40, Al - 67,60, Se - 0,20, Ni - 1,44, Sr - 8,48, Pb - 1,10, В - 77,20.

Застосування. Препарати малини мають потогінну, протизапальну, антибактеріальну, вітамінну, в'язучу, апетитну, седативну, гіпотензивну, антиоксидантну, кровоспинну, кровоочисну, регенеруючу, адаптогенну, антисклеротичну, метаболічну, тонізуючу дію. Настій листя використовують при гастриті, ентериті, хворобах дихальних шляхів, фурункулах, лишаях.

Плоди і листя входять до складу різноманітних зборів, чаїв, трав'яних сумішей, що використовуються при застуді, катаральній ангіні, для полоскання при ларингіті, фарингіті, тонзиліті, при надмірних менструаціях, катарі кишкового, для очищення шкіри, надання їй еластичності і пружності. Сік із свіжого листя входить до складу мазі при вугрях і висипах. Настій квіток приймають при геморої та гарячці, а зовнішньо - при кон'юнктивітах, блефаритах та для промивання обличчя при вугрях. Настоем квіток на олії лікують дерматози, зумовлені укусами комах. Стиглі плоди, настій сушених плодів - при застудах, грипі, гарячці, підвищеній температурі, мігрени, екземі. Малиновим сиропом коригують смак і запах ліків. Пагони малини заварюють як чай, п'ють при застуді, грипі. Корені містять речовини, що впливають на активність гонадотропних гормонів. Стиглі плоди мають високі харчові та дієтичні властивості, тонізують, посилюють апетит.

Листя застосовуються як в'язучі, протизапальні, антиоксидантні, кровоспинні та кровоочисні засоби.

Марена красильна - *Rubia tinctorum* L.

Родина маренових - Rubiaceae

Марена красильна

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з лазячими або полягаючими опушеними, галузистими, чотиригранними стеблами 30 - 120 см завдовжки. По ребрах стебла вкриті колючками, на кінці - вниз загнутими шипиками. Кореневище довге, повзуче, галузисте, циліндричне, у вузлах потовщене, багатоголове, червонувато-брунатного кольору. Листки ланцетоподібні, по 4-6 в кільці, голі, завдовжки близько 10 та завширшки до 3 см, без черешка, по краю і середній жилці мають шипики. Квітки

двостатеві, дрібні, в пазушних і верхівкових півзонтиках, віночок зеленкувато-жовтий. Плоди кулясті, чорні соковиті, ягодоподібні. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Вирощують як лікарську рослину на дослідних ділянках ЗДМУ.

Сировина. Кореневище з коренями.

Хімічний склад. Сировина містить похідні антрахінону, полісахариди, цукри, пектинові речовини, органічні кислоти, солі калію і кальцію тощо. Кореневище і корені марени красильної містять гідроксиметилантрохінони: алізарин, руберитринову кислоту, рубіадин та його біозид рубіадинпримверозид, луцидин та його біозид луцидинпримверозид, пурпурин-3- карбонову кислоту, ксантопурпурин, 1-гідрокси-2-метилантрахінон, органічні кислоти (лимонна, яблучна, винна та ін.), цукри (до 15%), пектинові речовини, жирні кислоти, полісахариди.

У кореневищах з коренями містяться: макроелементи (мг/г): К - 28,80, Са - 19,30, Mg - 1,90, Fe - 2,50; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,43, Cu - 1,71, Zn - 1,43, Co - 0,04, Cr - 0,65, Al - 0,50, Ba - 2,01, V - 0,46, Se - 0,50, Ni - 0,63, Sr -0,60, Pb -0,13, I - 0,09, B - 43,60 мкг/г.

Застосування. Препарати марени: *Екстракт сухий*, "Цистенал" - розчин-краплі (комплексний препарат, що містить настоянку марени), "Марелін" - таблетки (комбінований препарат з екстрактами золотушника канадського, хвоща, марени, келіном та глікозидом конвалії), мають жовчогінну, в'язучу, антибактеріальну, спазмолітичну, літолітичну, фунгіцидну дію. Відвар, настій, порошок з коренів сприяють розчиненню і швидкому виведенню з організму фосфатів, оксалатів і уратів; показані при жовтяниці, запорах, піелонефриті, циститі, поліартриті, подагрі, рахіті, кістковому туберкульозі, карієсі.

У народній медицині настій кореневищ використовують при запаленні селезінки, затримці менструацій, як сечогінний і проносний засіб. Суміш порошку кореневища з медом вживають при жовтяниці та втраті пам'яті. Препарати марени красильної протипоказані при гострому і хронічному гломерулонефриті, нирковокам'яній хворобі з порушенням функції нирок та при виразковій хворобі шлунка.

Маслинка вузьколиста, лох вузьколистий - Elaeagnus angustifolia L.

Родина маслинкових - Elaeagnaceae

Лох узколистный

Життєва форма. Кущ або невелике (3-8 м заввишки) дерево з колючими гілками. Молоді пагони сріблясто-білі від зірчастих волосків. Листки чергові, лінійно- або видовженоланцетні, цілокраї, сріблясті.

Квітки двостатеві, запашні, по 1-3 в пазухах листків, оцвітина 4-лопатева, дзвоникувата, всередині жовта, зовні - срібляста. Плід - кістянкоподібний, жовтий, борошнистий. Цвіте у червні, плоди досягають у серпні - вересні.

Поширення. На острові її вирощують як фітомеліоративну і декоративну рослину.

Сировина. Квітки, листя, плоди.

Хімічний склад. Плоди маслинки містять дубильні й слизисті речовини, до 40 % вуглеводів: фруктозу (20%), сахарозу, глюкозу; органічні кислоти, білки (до 10 %), солі калію і фосфору.

У листі є таніди і аскорбінова кислота (140-350 мг%), а в квітках - ефірна олія.

Застосування. Плоди та препарати (відвар, порошок) використовують як в'язучі й протизапальні засоби при проносах і катарах шлунково-кишкового тракту. Відвар плодів, крім того, вживають при хворобах дихальних шляхів, від глистів та як сечогінний засіб при водяниці. Настій квіток п'ють при простудних захворюваннях та як засіб, що поліпшує роботу серця. Препарати з сухого листя рослини застосовують як болетамувальний засіб при подагрі й ревматизмі, а подрібнене свіже листя прикладають до гнійних ран. Настоянку з свіжих дозрілих плодів застосовують у гомеопатії.

Материнка звичайна - Origanum vulgare L.

Родина ясоткових - Lamiaceae

Душица обыкновенная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло пряmostояче, чотиригранне, розгалужене, 30 - 90 см заввишки, шорсткоопушене, нерідко пурпурово забарвлене. Листя черешкові, супротивні, довгасто-яйцеподібні, цілокраї або віддалено-дрібнозубчасті, тупі або загострені; зверху - зелені, зісподу - блідо-зелені. Квітки двостатеві, дрібні, розміщені поодиноці в пазухах верхівкових листків, утворюють щитковидно-волотисте суцвіття; віночок двогубий, лілово-рожевий, рідше - білуватий.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава материнки містить ефірну олію (до 1,2%) складовими частинами якої є тимол і карвакрол, флавоноїди (апігенін, глікозиди лютеоліну), дубильні речовини, вітамін С, крім того, виявлено монотерпенові спирти, сесквітерпени, геранілацетат тощо.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 19,80, Са - 12,40, Mg - 2,10, Fe - 0,63; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,12, Cu - 0,49, Zn - 0,34, Со - 0,26, Мо - 4,80, Сг - 0,07, Al - 0,39, V - 0,16, Se - 44,90, Ni - 0,18, Sr - 0,30, Pb - 0,11, В - 13,20 мкг/г.

Застосування. Показана спазмолітична, протибактеріальна і протигрибкова дія тимолу і карвакролу. Настой рослини рекомендують при хворобах бронхів і при симптоматичному лікуванні порушень травлення. Ефірна олія - ефективний антисептик. Материнка полегшує стан при аерофагії і зменшує бродіння в кишковикі; крім того, вона застосовується при бронхіті, заспокоює кашель і діє як відхаркувальний засіб. Ефірна олія має тонізуючу і стимулюючу дію і допомагає при інфекціях сечовивідних шляхів, захворюваннях легень і кишкових інфекціях. Зовнішньо материнка застосовується у складі ефективних знеболюючих мазей і масажних олій при ревматизмі і головних болях.

Препарати материнки: "Уролесан"- рідина та сироп (комплексний препарат на основі моркви дикої, хмелю, материнки, м'ятної, ялицевої та рицинової олії), "Бронховітол" - настоянка (комплексний препарат: материнка, овес, калина, оман, чаполоч), "Гастровітол" - бальзам (фітокомпозиція цикорію, материнки, чаполочі), "Фітон СД" - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), "Дикрасин-1" - розчин для зовнішнього застосування з настоями материнки, звіробою та глоду,

Передні тичинки висунуваються з віночка, задні - коротші за них. Плід складається з 4 однонасінних горішковидних часток. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Материнка звичайна росте на узліссях, по галявинах, серед чагарників, на степових і кам'янистих схилах острова.

Грудний збір № 1 (алтеї корені, мати-й-мачухи листя, материнки трава), мають заспокійливу, спазмолітичну, антимікробну, протизапальну, болетамувальну, відхаркувальну, апетитну, жовчо-, сечо-, глисто- і потогінну дію та стимулюють секрецію залоз, тонізують мускулатуру матки. Препарати материнки застосовують при бронхіті, коклюші, порушеннях травлення та менструального циклу, холециститах і дискінезії жовчовивідних шляхів, шлунково-кишковому катарі, ентероколітах, запорах, метеоризмі, зниженому апетиті. Настій трави застосовують при неврозах, безсонні, головних і зубних болях, підвищеній статевій збудливості, епілепсії. Трава входить до складу грудного, вітрогінного, потогінних чаїв, трав'яних сумішей для полоскання горла і ротової порожнини при ангінах, стоматитах, гінгівітах, для компресів на нариви, набряки, фурункули та висипи; для промивання ран, спринцювання, миття голови при випадінні волосся і лупі; для ванн при мігрені, безсонні, екземах, рахіті у дітей. З трави отримують ефірну олію. Порошок із трави материнки нюхають при нежиті і головному болю, втраті свідомості. Екстракт трави входить до складу уролесану, який показаний при холециститі, жовчнокам'яній хворобі, пієлонефриті тощо. Трава використовується як пряність та засіб від молі.

Застереження. Протипоказано приймати настій трави при вагітності і підвищеній секреції жовчі.

Мачок жовтий - *Glaucium flavum* Grantz

Родина макових - Papaveraceae

Мачок желтый

Життєва форма.

Одно- або дворічна трав'яниста рослина, 30 - 50 см заввишки. Корінь вертикальний, містить молочний сік. Рослина сиза. Стебла голі, гіллясті. Прикореневі і нижні стеблові листки сизі, густоопушені, ліроподібно-перисторозсічені, середні стеблові - сидячі, більш глибоко розсічені, верхні -

при основі стеблоохоплюючі, голі. Квітки двостатеві, правильні, діаметром до 5 см. Чашечка з двох чашолистків, що опадають при

розкриванні квітки. Пелюсток чотири, вони жовті, інколи жовтогарячі. Плід - стручкоподібна коробочка. Цвіте у травні - липні.

Поширення. Мачок жовтий росте рідко на пісках, на кам'янистих схилах.

Вид занесений до "Червоної книги України". Заготівля суворо заборонена!

Сировина. Квітуха трава.

Хімічний склад. Трава мачку містить алкалоїди, з яких переважає глауцин, коридин, ізокоридин, ізоболдин, протопін, алокриптопін, сангвінарин, хелеритрин, хелерубін, норхеледонін, хеледонін, магнофлорин, гіркоти - глаукопін, слиз, смоли, фумарова і діоксималеїнова кислоти, флавоноїди та мінеральні солі.

Застосування. Трава мачку має протикашлеву, гіпотензивну, заспокійливу, знеболювальну, спазмолітичну дію. З трави отримують алкалоїд глауцин, який за силою і тривалістю протикашлевої дії перевищує кодеїн і не дає побічного ефекту; знижує кров'яний тиск, розслабляє мускулатуру, заспокоює. Препарати ("Глауцин", "Глауент", "Бронхолітин", "Тусиглауцин" та ін.) - призначають при захворюваннях легень, верхніх дихальних шляхів. У народній медицині використовують як сечогінний, відхаркувальний, заспокійливий і протидіабетичний засіб, зовнішньо - для загоювання гнійних ран.

Застереження. Препарати протипоказані при гіпотонії.

Меліса лікарська - *Melissa officinalis* L.

Родина ясноткових - Lamiaceae

Мелисса лекарственная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло чотиригранне, 30-120 см заввишки, дуже розгалужене. Листки черешкові, яйцевидні, край пилчастий, темно-зелені й голі зверху, світло-зелені та опушені зісподу, на верхівці загострені. Квітки двостатеві, дрібні, в пазушних суцвіттях верхніх листків. Віночок двогубий, спочатку жовтий, потім стає білим або блідо-ліловим, чашечка трубчастодзвоникоподібна. Плід - сухий, розпадається на 4 однонасінневі горішки. Цвіте в червні-серпні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Трава, листя, ефірна олія.

Хімічний склад. Листя містить до 1% ефірної олії, до складу якої входять цитраль, ліналоол, гераніол, цитронелол, мірцен, альдегіди; до 5% дубильних речовин, флавоноїди, органічні кислоти, вітамін С, гіркоти, слиз, янтарна, кавова, хлорогенова, олеанолова та урсолова кислоти, цукри й мінеральні солі.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 31,20, Са - 13,80, Mg - 5,40, Fe - 0,10; мікроелементи (мкг/г): Mn - 24,80, Cu - 8,88, Zn - 46,80, Mo - 0,24, Cr - 0,24, Al - 105,68, Ba - 45,04, V - 0,16, Se - 0,15, Ni - 0,88, Sr - 22,20, Pb - 1,76, B - 59,60, I - 0,05.

Застосування. Спазмолітичні властивості і здатність меліси покращувати травлення були перевірені експериментально. Її ефірна олія виявляє антибактеріальну і протигрибкову дію. Також підтверджено, що водний екстракт меліси володіє антивірусною активністю, що представляє особливий інтерес для лікування герпесу. Проте найбільш важлива седативна дія меліси - було доведено позитивний вплив цієї рослини на психосоматичні симптоми.

Мелісу рекомендують в основному завдяки її спазмолітичній дії для лікування порушень травлення: сповільненому перетравленню, здутті живота, відрижці, метеоризмі. Рослину використовують також при легких порушеннях сну у дорослих і дітей. Її поєднують з іншими рослинами з тими ж властивостями - липою, глодом або пасифлорою.

Препарати меліси: *Настій*, *Віталотонік "Доппельгерц"* - розчин для перорального застосування (глід, меліса, хміль), *"Доппельгерц"*

Меліса"- краплі (меліса, дягель, кориця, померанець, мускатний горіх, гвоздика), *"Кармоліс"*- краплі (ментол та суміш олій: чебрецю, анісу, меліси, шавлії, гвоздики, лимону, сени, лаванди, м'яти, мускату), *"Капли "Спокойной ночи - сонные травы"* - краплі (комплексний препарат: шоломниця байкальська, валеріана лікарська, звіробій звичайний, м'ята перцева, собача кропива серцева або звичайна, хміль звичайний, меліса лікарська, ромашка лікарська, аспасвіт, кислота лимонна, бензоат натрію, вода очищена, етиловий спирт), *"Алталекс"*- краплі для внутрішнього та зовнішнього застосування (суміш олій меліси, м'яти, фенхелю, мускатного горіху, гвоздики, чебрецю, соснових голок, анісу, шавлії, кориці, лаванди та евкалипту), *"Ново-Пасит"* - розчин та таблетки (комбінований препарат: валеріана, меліса, звіробій, квітки та плоди глоду, хміль, бузина, пасифлора), *"Персен"* - таблетки, *"Персен Форте"* - капсули ("Персей" - екстракти валеріани, меліси, м'яти), *"Седасен Форте"* - капсули (валеріана, м'ята, меліса), мають заспокійливу, болетамувальну, протизапальну, бактеріостатичну, протівірусну та потогінну дію. Настій і екстракти з листя тонізують серце, органи травлення, використовуються при нервовому збудженні, безсонні, вегетосудинній дистонії, аритмії серця. Ефірна олія меліси діє на серцево-судинну, травну, нервову системи. Листя вживають як прянощі, воно входить до складу зборів і трав'яних сумішей, а салати з молодого листя - до складу лікувально-профілактичного харчового раціону.

Мигдаль степовий - *Amygdalus nana* L.

Родина розових - *Rosaceae*

Миндаль степной

Життєва форма. Невеликий кущ 30-100 см заввишки. Кора на однорічних пагонах білувата, на багаторічних - червонувато-сіра. Листки чергові, ланцетні, гостропилчасті, на верхівці загострені, на вкорочених пагонах, часто перетворюються на колючки. Сидять пучками, на ростових пагонах частіше одиничні. Квітки невеликі, пелюстки яскраво-рожеві. Плід яйцевидно-округла, трохи сплюснута кістянка. Цвіте у березні-травні.

Поширення. Мигдаль степовий росте на схилах, серед чагарників острова.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. У ядрі кісточок є глікозид амігдалін (2,5-3,5%), білок (20%), жирна (20%) і ефірна олії, крохмаль, слиз, холін, аспарагін, вітаміни групи В, аскорбінова кислота, каротин та мінеральні солі.

Застосування. Плоди мигдалю степового використовують як ефективний седативний засіб при бронхіальній астмі, катаральному бронхіті, гастралгії, кашлі, безсонні; місцево - як знеболюючий засіб. Жирну олію застосовують при гастриті, колітах, як проносний засіб.

Миколайчики плоскі - *Eryngium planum* L.

Родина селерових - *Ariaceae*

Синеголовник плосколистный

Життєва форма. Багаторічна гола рослина. Стебло 30-80 см заввишки, у верхній частині розгалужене, синювате. Листки шкірясті, прикореневі - довгочерешкові, цілісні, колючі, нижні стеблові - короткочерешкові, цілісні або більш-менш роздільні, верхні - сидячі, 3-5-роздільні, поділені на колючі частки. Квіткові головки яйцевидні, розміщені на кінцях гілок, листочки-обгортки - з колючими зубцями. Пелюстки голубі. Плід - двосім'янка, вкрита лусочками. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Росте по перелогах, пісках, по заплавах луках, біля шляхів острова.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Трава містить ефірну олію (0,1-0,2%), сапоніни (0,5%), таніди (до 1,5%), яблучну, лимонну, мевалонову, щавелеву та гліколеву кислоти і поліацетиленові сполуки. Корені мають близький до трави вміст хімічних речовин.

Застосування. Рослина виявляє сечогінну і протиспастичну дію. Вживають її як ефективний засіб від кашлю, особливо у дітей. У народній медицині використовують при водянці, статевих розладах, від

шлункового й серцевого болю, при безсонні, ревматизмі, зубному болі й карієсі та при бронхіальній астмі. Корені вважались протиотрутою при отруєнні грибами. Зовнішньо миколайчики застосовують для ванн при фітодерматозах і артриті.

Мильнянка лікарська - *Saponaria officinalis* L.

Родина гвоздичних - *Caryophyllaceae*

Мильнянка лекарственная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста гола або короткошорсткувата рослина, має повзуче гіллясте червонувате кореневище. Стебла численні, прямостоячі, прості або вгорі розгалужені, 30-60 см заввишки. Листки супротивні, при основі звужені в короткий черешок, видовжені або еліптичні, з трьома жилками і з гостро-шорстким краєм. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, запахні, в щитковидно-волотистому суцвітті; пелюстки білі або блідо-рожеві, виімчасті. Плід - коробочка. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Мильнянка лікарська росте серед чагарників, на узліссі.

Сировина. Кореневище, трава.

Хімічний склад. Кореневище мильнянки містить до 20% тритерпенових сапонінів, у тому числі сапонізиди А, В, С і Д, агліконами яких є гіпсогенін. У листках рослини міститься глікозид сапонарин і аскорбінова кислота (до 1%).

Застосування. Препарати мильнянки лікарської посилюють видільні функції слизових оболонок верхніх дихальних шляхів і травного тракту, розріджують слизисті виділення, полегшують відхаркування, виявляють потогінну, жовчогінну та діуретичну дію, сприяють виведенню з організму токсичних продуктів обміну, тому показане застосування при хронічних катарах верхніх дихальних шляхів, особливо при запаленнях трахеї та при бронхітах. Як допоміжний засіб, препарати мильнянки використовують при бронхіальній астмі, силікозі, інтоксикації організму внаслідок бактеріальної інфекції, літіазах,

жовтяниці, захворюваннях селезінки, дерматозах та подагрі. Крім того, препарати мильнянки зв'язують холестерол і тим протидіють утворенню каменів жовчного міхура. Слід пам'ятати, що препарати мильнянки протипоказані при кровотечах з травного каналу.

Як зовнішній засіб, рослину використовують при себорей та випадінні волосся.

Молодило покрівельне - *Sempervivum tectorum* L.

Родина товстолистя - *Crassulaceae*

Молодило кровельное

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, залозисто-опушене, 25 - 45 см заввишки, з розеткою листків біля основи; неплідні пагони - у вигляді щільних кулястих розеток листків. Листки з обох боків голі, лише з країв коротковійчасті, довгасті або оберненоїцевидні. Квітки двостатеві, актиноморфні, 12-членні, зірчасті, у щитковидних суцвіттах; пелюстки лінійно-ланцетні, загострені, рожево-фіолетові. Плід - листянка. Цвіте у липні-вересні.

Поширення. Трапляється на кам'янистих місцях острова.

Сировина. Свіже листя.

Хімічний склад. У листях молодила є флавоноїди, дубильні речовини, органічні кислоти, смоли, седогептоза.

Застосування. Відвар свіжого листя застосовують при виразковій хворобі шлунка, проносі, альгоменорей й метрорагії; настій - при запаленнях органів дихання.

Відвар листя використовують як полоскання при ангінах. Свіжим соком виводять бородавки і мозолі, лікують рани і пухлини.

Молочай степовий - *Euphorbia stepposa* Zoz.

Родина молочайних - *Euphorbiaceae*

Молочай степной

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина; стебло прямостояче, голе, сизувате, 30-60 см заввишки. Листки цілісні, чергові, широколанцетні, з 3-5 жилками, шкірясті, тупі, з невеличким верхівковим вістрям. Квітки різностатеві, однодомні, без оцвітини; одна маточкова квітка та 10-12 тичинкових квіток оточені чашечковидним покривальцем і утворюють невеличкі суцвіття. Головних променів суцвіття 7-13. Плід - трилопатеий тригорішок. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Молочай степовий росте на відслоненнях, степових схилах острова.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Молочай степовий містить молочний сік, смолу, каучук, солі яблучної кислоти, мінеральні речовини, тараксерол, три-терпеновий спирт резиниферол, β -амірин, евфол, евфорбон. Насіння

містить жирну олію, смолу, евфорбіостероїд та сліди алкалоїдів.

Застосуванн. В народній медицині молочай степовий використовують як послаблюючий, сечогінний і глистогінний засіб, при ракових пухлинах, хворобах шкіри.

Настій трави, молочний сік і відвар трави використовують у дерматології, косметичі. Соком рослини виводять бородавки, мозолі та плями на обличчі.

Морква дика - *Daucus carota* L.

Родина селерових - *Ariaceae*

Морковь дикая

Життєва форма. Дворічна трав'яниста жорстковолосиста рослина. Стебло прямостояче, гранчасто-борозенчасте, угорі розгалужене, 20 - 80 см заввишки. Листки двічі або тричі перисторозсічені, з довгастими або лінійними надрізано-зубчастими частками. Квітки правильні, дрібні,

5-пелюсткові, білі, зібрані у складні великі зонтики, біля основи яких є обгортка, утворена перистороздільними листочками; центральна квітка зонтика часто неплідна, темно-червона, на довгій квітконіжці. Плід - двосім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Морква дика росте на полях і відкритих місцях острова.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Насіння моркви дикої містить ефірну олію (1,6%), алкалоїди (1,4%), дубильні речовини (0,2%), органічні кислоти, цукри та понад 20 мікроелементів.

Застосування. Насіння моркви дикої використовують як сечогінний,

холеретичний, спазмолітичний, протизапальний та антимікробний засоби. В науковій медицині плоди моркви дикої використовують як сировину для виготовлення спиртового екстракту, який входить до складу препарату "Уролесан", який застосовується при лікуванні пієлонефриту, нефролітазу, жовчокам'яної хвороби, хронічного холециститу, ниркових і печінкових колік.

У народній медицині порошок з плодів моркви вживають як вітрогінний, проносний і глистогінний засіб та при нетравленні шлунка. При нирковокам'яній хворобі п'ють настій плодів.

Морква посівна - *Daucus sativus* L.

Родина селерових - *Ariaceae*

Морковь посевная

Життєва форма. Дворічна трав'яниста жорстковолосиста рослина. У перший рік утворює розетку листків і м'ясистий коренеплід червоно-жовтогарячого, жовтого або білого кольору, на другий - розетку листків, квіткові стебла й плоди. Стебло прямостояче, 30 - 100 см заввишки. Листки чергові, черешкові, двічі або тричі перисторозсічені, трикутні. Квітки правильні, дрібні, білі, червонуваті або жовтуваті, зібрані в складні зонтики. Плід - двосім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Достиглі плоди, коренеплоди, листя, моркв'яний сік.

Хімічний склад. Коренеплоди моркви містять каротиноїди, пан-

тотенову, фолієву кислоти, вітаміни Н₄, С, Е, В₁, В₂, В₆, флавоноїди, фосфоліпіди, пектинові речовини, клітковину, органічні кислоти; плоди містять жирну і ефірну олії, органічні кислоти, флавоноїди, кумарини, дубильні речовини, алкалоїди, цукри.

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 28,50, Са - 19,20, Mg - 3,60, Fe - 0,07; мікроелементи (мкг/г): Mn - 19,70, Cu - 8,63, Zn - 27,90, Cr - 0,56, Al - 14,56, Ba - 67,04, Se - 0,20, Ni - 1,04, Sr - 7,60, Pb - 0,48, B - 67,20, I - 0,09, Br - 3,90.

Із листків виділено піролідин і дауцин.

Застосування. Свіжий морквяний сік або коренеплоди моркви призначають хворим на гіпо- й авітаміноз А (при хворій печінці і зниженій функції щитовидної залози лікування авітамінозу мало-ефективне).

Морква застосовується як сечогінний засіб при хворобах нирок, при інфаркті міокарда, як допоміжний лікувальний засіб при кон'юктивітах, кератитах, блефаритах, при зниженій функції щитовидної залози, при захворюваннях, пов'язаних з порушенням мінерального обміну (поліартрити, остеохондроз, жовчокам'яна і нирковокам'яна хвороби). Коренеплоди моркви використовують як сировину для промислового вироб-

ництва каротину. Насіння моркви використовують як засіб, що має сечогінні, холеретичні, вітрогінні та протиглисті властивості.

У дерматології назначають при дерматиті, в косметичці - при сухій, в'ялій шкірі. Відвар сушеного листа п'ють при геморої. Насіння моркви використовують як засіб, що має сечогінні, холеретичні, вітрогінні та протиглисті властивості.

М'ята перцева - *Mentha piperita* L.

Родина ясноткових -
Lamiaceae

Мята перечная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста опушена рослина. Стебло чотиригранне, підведене, галузисте, часто червонувате, 30 - 55 см заввишки. Листки супротивні, яйцевидно-довгасті або ланцетні, загострені, нерівно-гостропилчасті, зісподу по жилках коротковолосисті, короткочерешкові.

Запах сильний, ароматний, смак пекучий. Квітки дрібні, майже стерильні, що утворюють густе, колосовидне суцвіття; чашечка правильна, п'ятизубчаста; віночок майже правильний, червоно-фіолетовий, з білуватою трубкою й рожевим відгином. Плід складається з 4 однонасінних горішкovidних часток. Цвіте у червні - липні.

Поширення. М'яту перцеву культивують як ефірноолійну рослину, в дикому стані вона не росте.

Сировина. Трава, листя, м'ятна ефірна олія.

Хімічний склад. Листя м'яти містять до 2,75% ефірної олії, до складу якої входить ментол (50-80%), пінен, ментон, піперитон, жасмин, лимонен, феландрен, цинеол, пулегон та інші, флавоноїди, бетаїн, каротин, дубильні речовини, урсолова і олеоолова кислоти та інші кислоти, крім того, є флавоноїди, каротиноїди, гесперидин.

У листках містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 25,20, Са - 20,30, Mg - 6,70, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,23, Cu - 0,68, Zn - 1,11, Co - 0,01, Mo - 256,00, Cr - 0,09, Al - 0,08, Ba - 0,69, Se - 3,00, Ni - 0,16, Sr - 1,28, Pb - 0,08, B - 75,20 мкг/г.

Застосування. М'ята володіє здатністю знімати спазми кишкового тракту, а також сильними антиоксидантними властивостями. В малих дозах вона заспокоює, а у великих - тонізує. Ефірна олія дає легкий знеболюючий ефект. Ментол, крім того, знімає набряклість носа.

Настій м'яти посилює секрецію травних залоз, виявляє спазмолітичну, седативну, протидіарейну, жовчогінну, слабку знеболюючу дію. Ефірна олія входить до складу препаратів "Інгаліпт", "Корвалдін", "Корвалол", "М'ятні таблетки", "Уролесан", "Піносол". Препарати м'яти збуджують апетит, посилюють перистальтику, посилюють жовчотворну функцію печінки і виділення жовчі у дванадцятипалу кишку, виявляють седативну і слабку гіпотензивну дію. Препарати м'яти перцевої показані при захворюваннях шлунково-кишкового тракту (кишкові коліки, метеоризм, катаральні стани травного тракту, перетравлення жирів та інші захворювання, які супроводяться спазмами) і печінки (холецистит, гепатит і холангіт різного походження), при нервовому збудженні, безсонні та різних невротичних станах.

Листки м'яти входять до складу вітрогінних, заспокійливих чаїв, жовчогінного та шлункового чаю. Ментол використовують як рефлекторний судинорозширювальний засіб при стенокардії та хворобах, пов'язаних зі спазмами судин головного мозку. Отримують м'ятну олію, яка займає друге за об'ємом місце у світовому виробництві ефірних олій (понад 2600 т щорічно). М'ятну олію і ментол використовують самостійно або у складі комплексних лікувальних засобів: "Пектусин", "Валідол", "Оліметин", краплі Зеленіна, "Корвалол", "М'ятні таблетки", "Уролесан", "Піносол". Ментол подразнює нервові закінчення виявляє, знеболюючу та антисептичну дію. Входить до складу препаратів "Алором", "Бом-бенге", "Бороментол", "Валокормід", "Гевкамен", "Каметон", "Камфомен", "Меновазин".

Зовнішнє застосування м'яти перцевої рекомендують при різних хворобах шкіри для її пом'якшення і позбавлення від свербіння. М'яту перцеву використовують при нежиті і захворюваннях порожнини рота.

М'ята використовується як пряність, у чаях, у парфумерно-косметичному та харчовому виробництвах.

Нагідки лікарські - *Calendula officinalis* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Ноготки лекарственные

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина із своєрідним запахом. Стебло пряmostояче, округле, розгалужене, 30 - 60 см заввишки, опушене короткими залозистими волосками. Листки чергові; нижні - видовжено-оберненояцеподібні, черешкові, верхні - ланцетоподібні, сидячі. Квітки біло-жовті до жовтогарячих, зібрані у верхівкові кошики

діаметром до 5 см. Обгортка сірувато-зелена, одно-, дворядкова; листочки лінійні, загострені, густо опушені. Крайові квітки язичкові, маточкові, розташовані в 2 - 3 рядки. Маточка із зігнутою нижньою одногніздуою зав'язю, тонким стовпчиком та дволопатевою приймочкою. Серединні квітки трубчасті, з п'ятизубчастим віночком. Колір крайових квіток червонувато-жовтогарячий, яскраво- або блідо-жовтий; серединних - жовтогарячий, жовтувато-брунатний або жовтий. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - жовтні.

Поширення. Нагідки лікарські розводять в садах острова.

Сировина. Суцвіття.

Хімічний склад. Квітки містять каротиноїди, вітамін С, флавоноїди (нарцисин, ізорамнетин - триглюкозид, рамнетин, ізокверцитрин), інулін, гіркоту календен, ефірну олію, слиз, дубильні та смолисті речовини, сапоніни, органічні кислоти, три-терпенові сапоніни (календулозид А і В), тритерпеноїди α - і β -амірин, таракастерол, арнідіол, фарадіол, олеанолову кислоту, фенолокислоти, стерини, алкалоїди тощо.

У суцвіттях містяться: макроелементи (мг/г): К - 29,80, Са - 11,40, Mg - 2,50, Fe - 0,15; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,20, Cu - 0,86, Zn - 1,31, Co - 0,03, Mo - 1,47, Cr - 0,09, Al - 0,05, Se - 4,20, Ni - 0,25, Sr - 0,10, Pb - 0,03, I - 0,05, B - 48,40 мкг/г.

Застосування. Нагідки лікарські володіють антисептичними властивостями, причому згубно діють на стафілококи і трихомонади. Крім того, в ході випробувань на щурах було показано протизапальну і протинабрякову дію рослини, а на кроликах підтверджена здатність нагідок покращувати процес загоєння ран.

При зовнішньому застосуванні нагідки надають пом'якшувальну дію і заспокоюють свербіння. Завдяки антисептичним, протизапальним властивостям і здатності викликати рубцювання, нагідки рекомендуються при лікуванні уражень шкіри і ротової порожнини. За допомогою нагідок лікують тріщини шкіри, невеликі ранки, сонячні опіки, укуси комах. Рослина входить до складу препаратів для догляду за шкірою і косметичних засобів.

Препарати нагідок лікарських: *настій, настойка, "Калефлон"* - таблетки (екстракт квіток календули), *"Ротокан"* - рідина (суміш рідких екстрактів ромашки, нагідок та деревію), *"Фітон СД"* - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), *"Флора"* - бальзам (спиртові настойки коріандру, буркуну, нагідок, солодки та розторопші), *"Просталад"* - настойка (водно-спиртовий екстракт трави звіробою, золотушника канадського, грициків звичайних, реп'яшка, квіток арніки, нагідок, кореневищ з коренями валеріани та ехінацеї), *"Календула"* - мазь (очищений екстракт квіток календули), *"Календули мазь"* (очищений екстракт квіток календули), *"Мазь календули Др. Тайсс"* (екстракт квіток календули), *"Календодерм"* - крем на основі матричної настойки нагідок, *"Веногал"* - крем (екстракт гіркокаштану, ефірна олія нагідок, розмарину, ялівцю та лаванди), *"Алором"* - лінімент (комплексний препарат: екстракт ромашки, нагідок, сік алое, рицинова та евкаліптова олії, ментол), *"Армон"* - крем (екстракти звіробою, нагідок, лопуха, обліпихова олія), *"Вундехіл"* - мазь (настойки софори японської, перстачу прямостоячого, деревію, прополісу, каріофілен-густий екстракт суми каротиноїдів суцвіть нагідок, ланолін, віск тощо), *збір "Гепаатофіт"* (квітки цмину піскового, квітки нагідок, стовпчики з приймочками кукурудзи, листя кропиви, плоди розторопші, плоди шипшини, трава козлятника лікарського, лушпиння квасолі, корені кульбаби), *збір "Елекасол"* (череда, ромашка, солодка, шавлія, евкаліпт, нагідки), *збір лікувально-профілактичний № 2* (підбіл, деревій, звіробій, м'ята, подорожник, бузина, нагідки), *збір лікувально-профілактичний № 3* (ромашка, нагідки, деревій, спориш, плоди глоду, шипшина, звіробій), *збір лікувально-профілактичний № 4* (м'ята, квітки глоду, ромашка, льон, нагідки, деревій, подорожник, хміль), мають протизапальні, бактерицидні, ранозагоювальні, спазмолітичні, гіпотензивні, кардіотонічні, гемостатичні, жовчогінні й седативні властивості, підвищують метаболічну функцію печінки. Препарати нагідок застосовують при гастритах, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, колітах, ентероколітах, захворюваннях печінки, жовчних шляхів, серцево-судинної системи, при блюванні, дисменореї, кольпіті, гіпертонії, безсонні тощо. Настойка - для полоскання горла при ангінах, тонзилітах, стоматитах; мазь, настій кошиків на рослинній олії - при герпесі, тріщинах в куточках рота, вугрях, при порізах, гнійних виразках, опіках; "Каферид" - для лікування анемії, "Калефлон" - для лікування виразки шлунка та дванадцятипалої кишки, "Ротокан" - у стоматології, дерматології, гінекології. Свіжа квітуча трава - в гомеопатії.

Каріофілен, який містить суму каротиноїдів, є протизапальним засобом. Календулозиди знижують концентрацію холестерину у крові. Флавоноїди нагідок виявляють жовчогінну активність.

Наперстянка пурпурова - *Digitalis purpurea L.*

Родина ранникових - *Scrophulariaceae*

Наперстянка пурпурная

Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, малорозгалужене, рідше просте, сіроповстисте, 50-150 см заввишки. Прикореневі листки видовжено-яйцеподібні або яйцевидно-ланцетні, на довгих крилатих черешках, зморшкуваті, з обох боків вкриті м'якими волосками; зібрані в розетку; стеблові листки:

нижні завдовжки 12- 20 см, яйцевидні, середні - короткочерешкові, нижні - черешкові, верхні - сидячі. Край листків нерівногородчастий. Квітки двостатеві, неправильні, пониклі, утворюють однобічне гроно завдовжки 50-80 см. Віночок у вигляді наперстка, зовні пурпуровий, а всередині білий з пурпуровими плямам, Плід - яйцевидна двогнізда коробочка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Культивується на дослідних ділянках ЗДМУ.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя наперстянки пурпурової містить більш як 50 кардіотонічних глікозидів. Найбільш вивченими є пурпуреаглікозиди А, В і глюкогіталоксин, які в процесі сушіння і зберігання від дії ферментів перетворюються відповідно на дигітоксин і гітоксин. Крім карденолідів, знайдені стероїдні сапоніни (дигітонін, тігонін, гітонін), флавоноїди (лютеолін, апігенін), холін, органічні кислоти (оксibenзойна, ванілінова, кофейна, ферулова, п-кумарова) та ін.

У листі наперстянки пурпурової містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 29,60, Са - 20,60, Mg - 2,80, Fe - 1,40; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,24, Co - 0,18, Cu - 0,62, Zn - 1,41, Mo - 8,53, Cr - 0,43, Al - 0,82, Ba - 1,27, V - 0,59, Se - 1,70, Ni - 0,26, Sr - 0,38, Cd - 16,60, Pb - 0,13, Ag - 8,00, B - 51,60 мкг/г.

Застосування. Препарати наперстянки “Дигітоксин”, “Гітоксин”, “Кордигіт” проявляють кардіотонічну, діуретичну, протиаритмічну, цитостатичну та тонотропну дію. Препарати серцевих глікозидів призначають при серцевій недостатності, порушеннях кровообігу, набряках, для підвищення тонуусу і збудженні міокарда.

Застереження. Препарати наперстянки мають властивість кумулюватися, тобто накопичуватися в організмі, тому слід чергувати їх з препаратами інших рослин, які не виявляють кумулятивних властивостей; приймати їх можна тільки за призначенням лікаря.

Наперстянка шерстиста - *Digitalis lanata Ehrh.*

Родина ранникових - *Scrophulariaceae*

Наперстянка шерстистая

Життєва форма. Багаторічна (в культурі - дворічна) трав'яниста рослина з невеликим кореневищем та стрижневими коренями. Стебло прямостояче, малорозгалужене, 60-150 см заввишки. Прикореневі й нижні стеблові листя 6 -12 (20) см завдовжки і 1,5 - 3,5 см завширшки, видовжено-яйцевидні, вкриті, як і верхні стеблові листки, залозистими волосками, цілокраї, рідше по краю трохи хвилясті або рідкозубчасті; верхні стеблові листки ланцетоподібні, жилкування дугонервове, з гострою верхівкою. Суцвіття - довге, густе, різнобічне гроно. Всі суцвіття, приквітники та частки чашечки білоповстистоопушені. Віночок бурожовтий з ліловими жилками, завдовжки 20-30 мм, кулястоздутий.

Плід - двогнізда коробочка. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. Наперстянку шерстисту вирощують на дослідних ділянках ЗДМУ.

Сировина. Листя наперстянки.

Хімічний склад. Листя наперстянки шерстистої містить близько 30 серцевих глікозидів, серед яких головними є ланатозида А, В, С, D, Е. Крім того, у листі є стероїдні сапоніни дигітонін і тигонін, флавоноїди (лютеолін, skutellarin).

У листі наперстянки шерстистої містяться: макроелементи (міліграм/г): К-30,80, Са-19,90, Mg-3,20, Fe-0,40; мікроелементи (КНМ): Mn-0,26, Cu - 0,30, Zn-0,96, Co-0,07,

Mo-4,53, Cr-0,03, Al-0,20, Ba-1,15, V-0,04, Se-10,30, Ni-0,07, Sr-1,00, Cd-2,80, Pb-0,09. В - 56,80 мкг/г.

Застосування. У медичній практиці застосовують препарати “Дигітоксин”, “Целанід”, “Ізоланід”, “Ланікор”, “Ланатозид”, “Ланатозид С”. За фізіологічною дією глікозида наперстянки шерстистої близькі до глікозидів наперстянки пурпурової; їхня головна відмінність полягає в дещо швидшому всмоктуванні, меншому кумулятивному ефекті, виразнішій діуретичній дії. Препарати наперстянки шерстистої призначають для зняття нападу пароксизмальної тахікардії й при тяжких формах порушення кровообігу, при хронічній недостатності кровообігу 1, 2 і 3-го ступеня, що супроводиться тахікардією.

Наперстянка великоквіткова - *Digitalis grandiflora L.*

Родина ранникових - *Scrophulariaceae*

Наперстянка крупноцветковая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина; стебло пряме, просте, 40-100 см заввишки. Листки чергові, великі (5-20 см завдовжки і 2-5 см завширшки), видовженоеліптичні або яйцевидно-ланцетовидні, дрібнопилчастозубчасті; прикореневі - при основі звужені в короткий черешок, стеблові - напівстеблообгортні, сидячі, по головній жилці залозисто-пухнасті. Квітки двостатеві, трохи неправильні, горизонтально відхилені або пониклі, зібрані в довге однобічне гроно; віночок трубчасто-дзвоникovidний короткодвогубий, 3-4 см завдовжки, блідожовтий, усередині - з буруватими жилками, зовні - разом з чашечкою залозисто-пухнастий, майже в 4 рази більший за чашечку. Плід - двогнізда коробочка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Культивується на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Листя.

Хімічний склад, застосування - аналогічно, як у наперстянки пурпурової.

Настурція велика, красоля велика- *Tropaeolum majus* L.

Родина красолевих - Tropaeolaceae

Капуцин большой, настурция большая

Життєва форма. Однорічна гола рослина. Стебло розгалужене трохи витке довжиною до 2 м, а в низькій різновидності до 30 см. Листки чергові, з довгими черешками і з щитковидними пластинками. Квітки по формі неправильні, жовтогарячого кольору, з криваво-червоними полосками; чашечка забарвлена в червоний колір,

5-тироздільна зі шпорою біля основи, з п'ятьма пелюстками. Плід розпадається на 5 однонасінних плодики, оплодень м'ясистий, зморшкуватий. Цвіте в червні - жовтні.

Поширення. Культивується на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Листя, квітки, насіння.

Хімічний склад. У листі є аскорбінова кислота та каротин. У насінні жирна олія, до складу якої входить олеїнова, лінолева, ерукова, ейкозенова, пальмітинова, стеаринова, ліноленова кислоти.

Застосування. У народній медицині використовують при шкіряних висипах, сверблячих дерматозах, втирають в шкіру голови при випадінні волосся, захворюваннях сечового та жовчного міхура, нирковокам'яній хворобі, при недокрив'ї. Настій свіжих квіток застосовують для лікування гіпертонії.

Настурція лікарська- *Nasturtium officinale* R. Br.

Родина капустяних - Brassicaceae

Настурция лекарственная

Життєва форма. Трав'яниста рослина, з товстим порожнистим стеблом, 30-60 см заввишки. Листки перистороздільні, опушені простими волосками, з широкими черешками, бокові частки їх еліптичні, верхня

- яйцевидна або округла, при основі серцевидна. Пелюстки білі, 4-6 мм завдовжки. Стручок короткий, здутий, 1-2 см завдовжки. Цвіте у травні - липні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Рослина містить сапоніни, алкалоїди, гірчичну олію (0,06%), тіоглікозиди: глюконастурцин, глюкобрасцицин. У листі є вітаміни: С, Е та каротин. У насінні є жирна олія (22-24%), до складу якої входить олеїнова (34%), лінолева (23%), ерукова (18%), ейкозенова (11%), пальмітинова (9%), стеаринова (2%), ліноленова (0,5%) кислоти.

Застосування. Як діуретичний, протицинготний, а також викликаючий апетит засіб; зовнішньо - при ліпомах та бородавках. Відвар - при онкологічних захворюваннях, поліпах та пухлинах; сік - при анемії, захворюваннях печінки, каменях у нирках та сечовому міхурі, піелонефритах, захворюваннях шкіри, як легке послаблююче.

У народній медицині використовують при цинзі, анемії, шкіряних висипах, сверблячих дерматозах, опіках, гінгівітах, ревматизмі, подагрі, асциті, диспепсії, захворюваннях сечового та жовчного міхура, жовчокам'яній хворобі, хронічному катарі верхніх дихальних шляхів, при захворюваннях щитовидної залози та цукровому діабеті.

Насіння використовують як пряність.

Незабудка польова - *Myosotis arvensis* L.

Родина шорстколистих - Boraginaceae

Незабудка полевая

Життєва форма. Дворічна, іноді однорічна трав'яниста рослина, сірувата густоопушена м'якими і довгими волосками. Стебла прямостоячі, 10-60 см заввишки. Листки чергові, прості, цілокраї; прикореневі листки в розетці, довгастоеліптичні, до основи звужені в крилаті черешки; стеблові - довгастоланцетні, сидячі. Квітки двостатеві, правильні, в рідкоцвітних необлиствених завійках, які розміщені на

верхівках стебел; квітконіжки майже вдвоє довші за чашечку. Віночок голубий, 5-лопатевий, з трубочкою, вдвоє коротшою за чашечку. Плід сухий, розпадається на 4 горішки. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Незабудка польова росте по всій території острова як бур'ян на полях, серед чагарників, у галях.

Сировина. Трава.

Хімічний склад ще не вивчено.

Застосування. Рослину використовують виключно в народній медицині як засіб, що має протизапальні і кровоспинні властивості, зменшує виділення поту. Настій трави дають усередину при хронічному бронхіті, кашлі, кровохарканні й туберкульозі легень, що супроводиться підвищеним нічним потовиділенням і схудненням, та при туберкульозі кишковика. Як зовнішній засіб, настій трави незабудки застосовують для обмивання, приймочок або ванн при шкірних висипах і сухій екземі.

Нетреба звичайна - *Xanthium strumarium* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Дурнишник обыкновенный

(рослини однодомні), зібрані в кошики, які розміщені в пазухах листків

Життєва форма. Однорічна трав'яниста шорстка сірувато-зелена з неприємним запахом рослина. Стебло прямостояче, розгалужене, бурувате, вгорі залозисте. Листки чергові, черешкові, округло-трикутні або яйцевидні, при основі серцевидні, надрізано зубчасті, часто 3-7-лопатеві. Квітки трубчасті, дрібні, зеленуваті, одностатеві

пучками; кошики з тичинковими квітками - багатоквіткові, оточені обгорткою з однакових незрослих листочків; з маточковими - двоквіткові, їхня обгортка зрослолиста. Обгортка плодів сіро-зелена, овальна до основи і до верхівки звужена, 10-15 мм завдовжки і 5-9 мм завширшки, на верхівці - з двома прямими розставленими або зближеними колючками, рідко вкрита шипиками, які не доходять до верхівки обгортки. Плід - сім'янка. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. Нетреба звичайна росте по всій території острова на засмічених місцях, на полях, у садах.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава рослини містить значну кількість йоду, алкалоїди, глікозид ксантострумарин, аскорбінову кислоту та інші речовини.

Застосування. З досвіду вітчизняної і зарубіжної народної медицини відомо, що трава нетреби звичайної має антимікробні, потогінні, жарознижуючі та седативні властивості. Найчастіше настій трави нетреби п'ють при діарей, дизентерії, при хворобах простудного характеру, при шкірних захворюваннях та хворобах щитовидної залози. Свіжий сік рослини вважається ефективним засобом від кропив'янки. Як зовнішній засіб, використовують свіжий сік і настій трави нетреби. Ними змащують уражені місця при шкірних захворюваннях (екзема, лишаї, скрофульозні струпи, рак шкіри, вугри, висипи, грибкові ураження тощо). Нетребу звичайну використовують у гомеопатії. Нетреба звичайна - отруйна рослина.

Нетреба колюча - *Xanthium spinosum* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Дурнишник колючий

Життєва форма. Однорічна трав'яниста шорстка рослина, заввишки 30-50 см. Стебло прямостояче, тонкорестисте, дуже розгалужене, коротковолосисте, біля основи листків має одну або дві трироздільні міцні жовті колючки. Листки чергові, короткочерешкові, глибоко три-, п'ятилопатеві, при основі клиновидні, зверху темно-зелені, зісподу -біло-повстисті. Квітки трубчасті, дрібні,

жовтуваті, одностатеві (рослини однодомні), зібрані в кошики, що розміщені по одному в пазухах листків; кошики з тичинковими квітками - багатоквіткові, з обгорткою з однакових вільних листочків; з маточковими - двоквіткові, зі зрослою обгорткою; обгортка плодів жовтувато-бурувата, видовженоеліптична, на верхівці з 1-2 прямими тонкими колючками, густо вкрита міцними колючими шипами. Плід - сім'янка. Цвіте у липні - серпні.

Поширення, сировина, хімічний склад, застосування- аналогічно Нетребі звичайній.

Нечуйвітер волохатенький - Hieracium pilosella L.

Родина айстрових - Asteraceae

Ястребинка волосистая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста волосистоопушена кореневищна рослина. Має багаторічні повзучі пагони. Квітконосне стебло нерозгалужене, безлисте, 5-30 см заввишки. Листки - в прикореневій розетці, цілокраї, численні, оберненояйцевидно-ланцетні або ланцетні, тупуваті, до основи звужені в черешок, зверху голубувато-зелені, зісподу - сірувато-повстисті. Квітки усі язичкові, двостатеві, жовті, з 5 зубчиками на верхівці, зібрані в одиничні кошики, що розміщені на верхівці стебла; крайові квітки в кошику зовні з червоними смужками. Цвіте у травні - червні, нерідко повторно восени.

Поширення. Росте на лісових галявинах, узліссях, степових і піщаних схилах острова.

Сировина. Трава, квітки.

Хімічний склад. Трава рослини містить дубильні й гіркі речовини, слиз, смолу, кумарин умбеліферон, флавоноїди, цукри та марганець.

Застосування. Нечуйвітер волохатенький використовують у вигляді настою, порошку, сухого екстракту (у желатинових капсулах) або рідкого екстракту. Рослина також входить до складу різних фармацевтичних препаратів.

Нечуйвітер волохатенький має сечогінну дію, флавоноїди полегшують виведення з організму хлористих сполук і сечовини. Кумарин стимулює жовчовиділення. Умбеліферон (кумарин) володіє антибіотичною дією.

Ця дія представляє особливий інтерес для ветеринарії.

Завдяки тому, що нечуйвітер стимулює функцію нирок, він рекомендується в основному при затримці рідини і набряках нижніх кінцівок.

Нечуйвітер волохатенький має властивості спиняти кровотечі, підвищувати діурез, посилювати виділення шлункового соку при недостатній кислотності, виявляє протизапальну дію. У народній медицині настій трави застосовується при маткових, легневих і шлункових кровотечах, кровохарканні, геморагічних виливах, дизентерії та геморої, при набряках серцевого й ниркового походження та уремії, при гіпоацидному гастриті, відсутності апетиту, при захворюванні печінки та при жовтяниці. Порошок з трави використовують для присипання гнійних ран.

Обліпіха крушиновидна - Hippophae rhamnoides L.

Родина маслинкових - Elaeagnaceae

Обліпіха крушиновидная

Життєва форма. Кущ або невелике (4-6 м заввишки) дерево. Двodomна рослина з колючими гілками, вкритими сірою корою. Листки чергові, вузькі, лінійні або лінійно-ланцетні, майже сидячі, зверху темно-зелені, зісподу - сріблясті. Квітки одностатеві, буруваті, з дволопатевою чашечкою з простою оцвітиною, в коротких пазушних китицях. Плід - овальна або майже куляста соковита несправжня кістянка жовтого, жовтогарячого або жовтогарячо-червоного кольору, солодкуватого солодкого смаку. Цвіте у квітні - травні.

Плоди досягають у вересні - жовтні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Плоди, кора, обліпіхова олія та листя.

Хімічний склад. М'якуш плодів обліпіхи містить жирну олію (від 1,7 до 10 %), до складу якої входять гліцериди лінолевої, олеїнової, пальмітинової, пальмітоолеїнової, стеаринової й інших жирних кислот; флавоноїди: лейкоантоціани, катехіни, флавоноли (ізорамнетин, кверцетин,

кемпферол) і флавоноїди (0,31 - 20 мг%), у складі яких є α -, β -, γ -каротини, лікопін, зеаксантин; токофероли; філохінон (0,8-1,5 мг%); фосфоліпіди; бетаїн; аскорбінову кислоту; ніотинову кислоту; інозит; фолієву кислоту; тритерпенові кислоти (урсолова і олеанола); кумарини та органічні кислоти (яблучна, винна, щавлева, янтарна), дубильні речовини, моно- і дисахариди. У листках є кумарини, тритерпенові кислоти (урсолова і олеанола), вітаміни С, В₁, В₂, В₆, ніотинова кислота, інозит, фолієва кислота, флавоноїди (кемпферол, кверцетин, ізорамнетин).

У плодах обліпихи накопичується жирної олії дещо менше (до 8%), ніж у насінні (12,5%). По жирнокислотному складу олії із м'якоті і насіння різняться. У першому домінують пальмітинова та пальмітолеїнова (більше 60%), а в другому - лінолева і ліноленова (близько 60%) кислоти. Вміст пальмітолеїнової кислоти в олії із м'якоті складав майже 53%, а із насіння - лише 5,9%.

В обліпиховій олії найбільш активна неомілювана частина. У ній виявлені токофероли, каротиноїди, стерини (β -сітостерин, стігмастанол, кампестерол, циклоартенол, еритродіол та інші), фосфоліпіди до 1% (кефалін і лецитин). Плоди містять органічні кислоти, пектинові речовини, аскорбінову кислоту, цукри, флавоноїди, каротиноїди тощо. Жирна олія включає лінолеву, ліноленову та інші кислоти, фосфоліпіди, фітостерини, жиророзчинні вітаміни ретинол, токофероли. У листях є кумарини, тритерпенові кислоти (урсолова і олеанола), вітаміни С, В₁, В₂, В₆, ніотинова кислота, інозит, фолієва кислота, флавоноїди (кемпферол, кверцетин, ізорамнетин).

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К -20,20, Са - 0,90, Mg - 0,40, Fe - 0,04; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,05, Cu - 0,26, Zn -1,67, Cr -0,09, Al - 0,01, Se - 0,50, Ni - 0,25, Pb - 0,01, I - 0,06, B - 2,00 мкг/г.

Застосування. Сік обліпихи - природне джерело вітамінів, в першу чергу вітаміну С. Цей вітамін відіграє важливу роль у стійкості організму до інфекцій, в синтезі колагену і в засвоєнні заліза в кишковикі. Крім того, вітамін С, як і вітамін Е, каротин і флавоноїди, є природними антиоксидантами, що захищають організм від вільних радикалів. При місцевому застосуванні обліпихова олія може регулювати обмінні процеси, які проходять у шкірі і в слизових оболонках.

Препарати обліпихи: "Алтай-обліпихова олія", "Обліпихова олія" - супозиторії та олія, "Обліпихові супозиторії" - ректальні супозиторії, "Олазол" -аерозоль (комбінований препарат: обліпихова олія, анестезин, левоміцетин та борна кислота), "Гіпозоль" - аерозоль (комбінований препарат: обліпихова олія, діоксометилтетрагідропіримідин, сульфа-етидол натрію), "Облекол" - плівки стерильні (колагенові плівки

з обліпиховою олією), "Армон" - крем (екстракти звіробою, нагідок, лопуха, обліпихова олія), крем "Таліта" (екстракти родіоли, бадана, петрушки, оливкова та обліпихова олії, ланолін, кістковий мозок), мають протизапальні, бактерицидні, епітелізуючі, гранулюючі, знеболювальні, антисклеротичні та метаболічні властивості; кора - радіопротекторні, протипухлинні; плоди - вітамінні, радіопротекторні, бактерицидні, протизапальні, антисклеротичні, загальнозміцнюючі, противиразкові властивості, у зв'язку з чим її використовують для лікування променевих уражень шкіри, опіків і відморожень, пролежнів, туберкульозу шкіри, екзем, лишай, трофічних виразок, хвороб очей, носоглотки (гайморит, хронічний тонзиліт, фарингіт, риніт) і ротової порожнини. Плоди, сік свіжих плодів - при гіпо- і авітамінозах, виразкових ураженнях шкіри; в лікувально-дієтичному харчуванні та як джерело каротиноїдів, вітамінів, жирної олії. Обліпихова олія - при виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, патологічних змінах печінки, порушеннях ліпідного обміну, при лікуванні опіків, пролежнів, екзем, дерматозів, променевих ушкоджень стравоходу, шкіри, при ерозії шийки матки, геморої, проктиті, виразкових хворобах очей, носоглотки, ротової порожнини тощо. Спиртовий екстракт кори затримує патологічний ріст тканин. У народній медицині відвари кори та листя використовують при проносі, ревматизмі, подагрі.

Огірок посівний - *Cucumis sativus* L.

Родина гарбузових - *Cucurbitaceae*

Огірок посевной

Життєва форма. Однорічна однодомна шорстковолосиста трав'яниста рослина. Стебло лежаче або лазяче за допомогою простих вусиків, розгалужене, завдовжки до 3 м. Листки чергові, серцевидні, 3-5-лопатові. Квітки одностатеві, жовті; тичинкові зібрані пучками в пазухах листків, маточкові - одиничні, на коротеньких ніжках. Плід - несправжня ягода (гарбузина). Цвіте у травні - липні.

Поширення. Походять огірки з Індії. Їх вирощують як цінну овочеву рослину.

Сировина. Плоди, насіння.

Хімічний склад. Плоди огірків містять цукри, пектинові речовини,

білки, клітковину, органічні кислоти, стероїдні сапоніни, курбітацини, макро- і мікроелементи: калій - 141 мг%, фосфор - 42 мг%, магній, кальцій, хлор, залізо - 0,6 мг%, алюміній - 0,43 %, йод, фтор, цинк, марганець, мідь, молібден, вітаміни B₃, B₅ та інші.

Застосування. Огірки мають сечогінні, жовчогінні й м'які послаблюючі, глистогінні, антисклеротичні, метаболічні, тонізуючі, відбілюючі шкіру властивості, збуджують апетит, посилюють виділення шлункового соку (особливо квашені й мариновані), сприяють засвоєнню жирів і білків. Споживання свіжих огірків показано при захворюваннях серцево-судинної системи і нирок, при запорах і атонії кишечника. Хворим на гіпертонічну хворобу, сечокислий діатез і ожиріння призначають огіркові розвантажувальні дні, які проводять раз на тиждень. Свіжі, квашені й мариновані плоди застосовують при запорах і атонії кишечника, сечокислому діатезі, при деяких захворюваннях серцево-судинної системи. Свіжий огірковий сік, огіркове пюре - при кашлі, катарах дихальних шляхів, при спастичних колітах, болях у шлунку і кишечнику. В дерматології і косметичці свіжий сік, огіркові креми, лосьйони, маски, пудри або просто свіжий сік виявляють відбілюючу, освіжаючу і тонізуючу дію на шкіру обличчя. Огірковим соком виводять ластовиння (змащують пігментні плями 2-3 рази на день).

Овес посівний, овес звичайний - *Avena sativa* L.

Родина мятликових - Poaceae

Овес посевной

Життєва форма.

Однорічна трав'яниста рослина. Стебло галузисте, висотою 60-100 см. Листки з довгою трубчастою, загорненою піхвою і коротким, щорсткуватим язичком. Суцвіття - розлога волоть колосків. Колоски з 2-4 квіток. Нижня колоскова луска має колінчастий остюк. Лодикули зростаються із зав'яззю і зберігаються при плодах. Зернівки вкриті щільною лускою з борозенкою. Плід - зернівка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Трава, неочищене зерно, борошно, солома.

Хімічний склад. У траві вівса містяться флавоноїди (глікозиди апігенину, лютеоліну, трицину), полісахариди (авенарин, авенін, авеналін), вітаміни (аскорбінова і ніотинова кислоти), органічні кислоти (яблучна, лимонна, щавелева), макро- (калій, кальцій, кремній, натрій, сірка, фосфор, хлор) та мікроелементи (алюміній, бор, ванадій, йод, магній, марганець, мідь, молібден, селен, титан, цинк та інші).

У зерні вівса є крохмаль (50-60%), білкові речовини (14-16%), жирна олія (6-9%), вітаміни групи B, вітамін E, холін, стерини (стігмастерин, β-сітостерин, холестерин та інші), стероїдні сапоніни (авенакозид A), органічні кислоти (щавелева, малінова, ерукова), кумарин скополетин, глюкозид ваніліну й мінеральні солі (фосфорні, кальцієві та інші).

Застосування. Не дивлячись на присутність у вівсі різноманітних активних речовин, багато вчених ставлять під сумнів його лікарське значення. Проте традиційно у фітотерапії екстракти цієї рослини вважаються за активні у багатьох відношеннях. Овес ефективний не тільки при запорах - більшість речовин, що входять до складу, володіють пом'якшувальними, заспокійливими і антиоксидантними властивостями, сприятливими для шкіри, а також сприяють рубцюванню.

Овес часто використовують для відновлення сил при втомі, астенії і порушенні апетиту. Він може бути рекомендований для боротьби з легкими нервовими розладами, безсонням і каменями в нирках, а також може полегшувати болі при ревматизмі і подагрі. Водний настій зелених рослин і соломи володіє зміцнюючими, вітамінними, обволікаючими, заспокійливими, снодійними, апетитними, жарознижуючими, сечогінними і вітрогінними властивостями. Спиртова настоянка зеленого вівса застосовується як тонізуючий засіб при виснаженні, розумовій перевтомі, при запальних процесах шлунково-кишкового тракту, сечовивідних шляхів, атонії кишечника, вірусному гепатиті, астенії, аритмії, анемії, захворюваннях нервової системи, атеросклерозі. Вівсяні крупки і борошно, які містять збалансовану кількість легкозасвоюваних, багатих на незамінні амінокислоти білків, вуглеводів, жирів і вітамінів групи B, широко використовують у дієтичному й дитячому харчуванні. Приготовлені з них страви (каші, слизисті відвари, супи) вживають як поживний дієтичний засіб при гострих запальних захворюваннях шлунково-кишкового тракту (гастрити, ентероколіти), при атонії кишечника, вірусному гепатиті, астенії, захворюваннях нервової системи, порушенні ритму серцевої діяльності та при залізодефіцитній анемії, спричиненій порушенням синтезу порфіринів. Вівсяний куліш рекомендують вживати при туберкульозі легень (як зміцнювальний

засіб), дають дітям, хворим на золотуху. Настій з неочищеного зерна дають пити при діабеті. У клінічних умовах встановлено, що настойка зеленої висушеної рослини (трави) має заспокійливі й снодійні властивості. Такі самі властивості має й настій трави, але частіше його вживають при гарячкових станах, подагрі, при набряках, спричинених хворобами нирок, для збудження апетиту й підвищення загального тону організму, як вітрогінний засіб. Найкращі результати отримали при використанні спиртових екстрактів із свіжих молодих рослин. Екстракти із зерна показали трохи нижчу ефективність. Свіжовіджатию сік рослини призначають усередину при безсонні, нервовому виснаженні, для збудження апетиту. Пластівці використовують для косметичних масок, а відвар трави або соломи - для ванн, приймочок та обмивань при скрофульозі, рахіті, ревматизмі й гіпергідрозі ніг, обмороженнях і різних шкірних хворобах та для гарячих компресів на ділянку нирок як засіб, що полегшує проходження каменів (при нирковокам'яній хворобі). Використовують овес і в гомеопатії.

Овес - складова частина БАД "Меліса форте", як заспокійливий засіб.

При зовнішньому застосуванні овес заспокоює свербіння. Його також використовують при сухості шкіри і для захисту її від сонця.

Огірочник лікарський, огіркова трава - *Borago officinalis* L.

Родина шорстколистих - Boraginaceae

Огуречник лекарственный

Життєва форма. Однорічна трав'яниста жорстковолосиста рослина. Стебла прямі або висхідні, товсті, всередині порожнисті, розгалужені, 30-60 см заввишки. Листки великі, м'ясисті, чергові, прості, з гострим і сильним запахом свіжих огірків; прикореневі й нижні стеблові - еліптичні або овальні, на верхівці - тупі, до основи звужені в черешки; верхні стеблові - видовженояйцевидні, сидячі, стеблообгортні. Квітки двостатеві, правильні, в небагатоквіткових завійках, які складають щитковидно-волотевидне суцвіття; віночок зрослопелюстковий, темно-голубий, рідше - білуватий, 2,5-3 см у діаметрі, з короткою трубочкою і п'ятилопатеvim відгином. Плід сухий, розпадається на 4 горішки. Цвіте з червня по серпень.

Поширення. Росте на забур'янених місцях.

Сировина. Трава, квітки.

Хімічний склад. Трава огірочника містить полісахариди, сапоніни, вуглеводи, слиз (30%), дубильні речовини (до 3%), ефірну олію, органічні кислоти (яблучна, лимонна), смоли, флавоноїди, алантоїн, каротин

(3, 4%), аскорбінову кислоту (до 17%), кремнієву кислоту, піролізидинові алкалоїди, солі магнію, марганцю, калію. Насіння містить жирну олію (30-36%), до складу якої входить лінолева (35-40%), γ -ліноленова (25-40%), олеїнова (14-18%) та α -ліноленова (1-3%) кислоти.

Застосування. Дослідження, що проводяться останніми роками, з алкалоїдами, які містяться в огірочнику, в основному були присвячені виявленню їх можливої токсичності для печінки. Олія з насіння огірочника представляє інтерес для дерматології, оскільки в ній містяться ненасичені жирні кислоти, що благотворно діють на шкіру.

Зазвичай квітучі верхівки рослин знаходять застосування завдяки їх потогінній, пом'якшувальній і сечогінній дії. Настій з квіток огірочника приносить полегшення при нежиті і гострих бронхітах, а також допомагає ниркам видаляти надлишки води. Олія з насіння рекомендується при деяких дерматологічних проблемах - сухості шкіри, її старінні і втраті еластичності.

Огірочник лікарський має сечогінні, потогінні, протизапальні, пом'якшувальні та послаблюючі властивості, він позитивно впливає на обмін речовин, регулює роботу серця, зміцнює нервову систему, збуджує апетит. Вживання настою з квіток або трави огірочника показане при запаленнях сечових шляхів, при гарячкових станах, кашлі, плевриті, при ревматичних болях і болях у шлунку, при слабкій серцевій діяльності та кардіоневрозі, нервових захворюваннях, подагрі й шкірних хворобах. Салати із свіжого листа огірочника вживають як "кровоочисний", вітамінний та при запальних процесах у нирках і кишковому, при підвищеному нервовому збудженні, роздратованості.

Прийом олії огірочника сприяє пониженню артеріального тиску. Його компоненти беруть участь в біосинтезі ейкозаноїдів, які сприяють поліпшенню обміну речовин. Вона вживається для профілактики і допоміжної терапії, як гіпохолестеринемічний та гіпотригліцеридемічний засіб, підтримує функцію надниркової залози, особливо після стресів і прийому стероїдних препаратів, посилює вироблення у головному мозку β -ендофінів, які впливають на емоційний стан та настрої. Прийом олії

огірочника стимулює імунітет, допомагає більш швидкому лікуванню гастритів, виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки, покращує мікроциркуляцію. Вона ефективна також при лікуванні цукровою діабету та бронхіальної астми.

Ожина сиза, ожина звичайна - *Rubus caesius* L.

Родина розових - *Rosaceae*

Ежевика сизая

Життєва форма. Напівкущова рослина, 50-150 см заввишки, з річними вегетуючими пагонами і здерев'янілими дворічними стеблами, на яких утворюються квітконосні гілочки. Річні пагони трав'янисті, сизуваті, циліндричні, в молодому віці прямостоячі, пізніше - дугоподібно вигнуті, здебільшого голі або розсіянозалозисто-волосисті, густо вкриті різної довжини прямими або відігнутими щитковидними шипиками; восени вони дерев'яніють, а наступного року зацвітають і дають плоди, після чого відмирають. Листки чергові, черешкові, трійчасті, з обох боків розсіяноволосисті, з широколанцетними прилистками; листочки зверху й зісподу зелені, по краю неправильнонадрізанозубчасті. Квітки двостатеві, 5-пелюсткові, білі, зібрані в негусті щитки; квітконоси довгі, тонкі. Плід - складна кістянка, кістяночки численні, великі, тьмяно-чорні, вкриті сизою поволокою. Цвіте з травня по серпень.

Поширення. Ожина сиза росте по всій території острова в ярах, по чагарниках, у садах і парках.

Сировина. Плоди, листя і корені.

Хімічний склад. Свіжі плоди ожини містять 4,53 % цукрів, 0,96 % органічних кислот (яблучна, винна, лимонна, саліцилова), пектини (0,37-0,56 %), 0,18 % дубильних і барвних речовин, солі калію, міді і марганцю та вітаміни (в мг%): провітамін А (0,5-0,8), ніотинову кислоту (1,6); аскорбінову кислоту (5,0-38,0), тіамін (0,033); рибофлавін (0,03); вітамін К (0,5). У листі ожини є дубильні речовини

(до 14 %), флавоноїди, інозитол, аскорбінова кислота, органічні кислоти (цитринова, ізоцитринова), слизисті речовини та ефірна олія (сліди); у коренях є значна кількість таніну і крохмаль.

Застосування. Ожина багата танінами, які додають їй в'язучі властивості. Рослина захищає кровоносні капіляри, а також має антибактеріальну дію. Внутрішнє застосування листя ожини рекомендується при лікуванні легкої діареї.

Ожину використовують як в'язучу, протизапальну, бактерицидну, потогінну й сечогінну дію, вона здатна заспокоїливо діяти на центральну нервову систему, зменшувати у хворих на цукровий діабет кількість цукру в крові. Експериментами доведено, що водні витяжки із листя ожини мають противірусну активність і цитотоксичні властивості. Настій із сушених плодів або листя застосовують при проносі, дизентерії й катарі шлунково-кишкового тракту, при гострих респіраторних захворюваннях і пневмонії, у випадку підвищеної нервової збудженості, особливо при істеричних нападах, патологічному клімаксі та при нефропатії. Настій із листя допомагає при кровохарканні, шлункових крововиливах, гіперполіменорей, водянці й цукровому діабеті. Часто листя ожини застосовують у суміші з нагідками лікарськими, маренкою запашною, сухоцвітом багновим, собачою кропивою п'ятилопатевою, глодом криваво-червоним тощо. Свіжі плоди рослини вживають як загальнозміцнюючий, заспокійливий і жарознижуючий засіб. Перестиглі плоди виявляють легку послаблюючу дію. Для місцевого лікування використовують настій із листя рослини. Його вживають при гінгівітах, захворюваннях горла, при екземі, лишаях, виразках і гнійних ранах. Корені ожини використовують значно рідше. У вигляді відвару його приймають усередину при діареї, дизентерії, кровохарканні, гіперполіменорей, водянці й розширенні вен.

Зовнішньо відвар коренів використовують як протизапальний засіб для полоскання ротової порожнини і горла. Зовнішньо листя використовують як антисептик при виразках горла, афтозних виразках, стоматиті і гінгівіті, а також для перев'язок хронічних виразок і ран. За цими свідченнями, ожина може застосовуватися у поєднанні з реп'яшком, гамамелісом і плодами ріжкового дерева.

Оман британський - *Inula britannica* L.

Родина айстрових- *Asteraceae*

Девясил британський

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста сірозелена або зеленувата рослина. Має тонке косоповзуче кореневище. Стебла висхідні або прямостоячі, густо облістнені, 15-18 см заввишки, вгорі розгалужені й під кошиками білоповстисті, внизу розсіяном'якоопушені. Листки чер-

гові, цілісні, видовжено- або широколанцетні, коротко загострені, по краю дрібнозубчасті, рідше цілокраї, зверху голі або розсіяно-волосисті, зісподу густіше вкриті прилеглими довгими тонкими білими волосками і, крім того, дрібними жовтими залозками; нижні - до основи поступово звужені в крилаті черешки, серединні і верхні - сидячі, напівстеблообгортні, нерідко з вушками. Квітки блідо-жовті, зібрані в невеликі (2,5-3 см у діаметрі) кошики, що утворюють на верхівці стебла щитковидне суцвіття; крайові язичкові квітки - жіночі, голі, гладенькі, на верхівці - тризубчасті, серединні - двостатеві, трубчасті. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Оман британський росте по всій території острова на луках, як бур'ян уздовж доріг.

Сировина. Кореневища, корені.

Хімічний склад. Кореневища і корені омани британського містять інулін (30-40 %), алкалоїди (0,063-0,075%), ефірну олію (до 3%), до складу якої входять алантолактон, незначна кількість ізоалантолактону і деякі інші сполуки. У листі омани є ефірна олія, флавоноїди, каротин, дубильні речовини, британін та інші сесквітерпенові лактони й аскорбінова кислота.

У надземній частині містяться: макроелементи (мг/г): К - 51,20, Са - 10,10, Mg - 2,00, Fe - 0,16; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,09, Cu - 0,64, Zn - 0,56, Co - 0,03, Mo - 14,90, Cr - 0,04, Al - 0,09, Ba - 0,17, V - 0,05, Se - 5,60, Ni - 0,11, Sr - 0,09, Cd - 16,00, Pb - 0,03, I - 0,04, B - 56,40 мкг/г.

У квітках містяться макроелементи (мг/г): К - 32,00, Са - 6,70, Mg - 3,60, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,09, Cu - 1,30, Zn - 0,70, Co - 0,11, Mo - 5,60, Cr - 0,04, Al - 0,13, V - 0,02, Se - 12,70, Ni - 0,33, Sr - 0,03, Pb - 0,05, B - 45,60 мкг/г.

У коренях містяться макроелементи (мг/г): К - 14,50, Са - 7,40, Mg - 1,90, Fe - 0,50; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,11, Cu - 0,38, Zn - 0,27, Co - 0,11, Cr - 0,04, Al - 0,40, V - 0,15, Se - 10,00, Ni - 0,14, Sr - 0,15, Pb - 0,05, I - 0,13, B - 14,40 мкг/г.

Застосування. Настій із листя омани британського дають усередину при скрофульозі, ревматизмі й радикуліті, від кашлю, як спазмолітичний засіб при шлунково-кишкових захворюваннях, зокрема при гастралгії, коліках і проносі, як послабляючий засіб при геморої та як засіб, що має потогінні, відхаркувальні й сечогінні властивості. Зовнішньо, як антибактеріальний і вяжучий засіб, настій листя використовують у вигляді компресів, приймочок, обмивань, виразок, лишаях і хворобах горла.

Оман високий - *Inula helenium* L.

Родина айстрових- *Asteraceae*

Девясил високий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з товстим, м'ясистим кореневищем і численними довгими коренями. Стебла міцні, прямі, рубчасті, 1-2 м заввишки, у верхній частині розгалужені, внизу розсіяно-, вгорі - густожорстко-волосисті. Листки чергові, цілісні, нерівномірнозубчасті, великі (до 50 см завдовжки і 18-25 см завширшки), зверху жорстковолосисті, знизу - сіроповстисті; приземні - черешкові, еліптично-видовжені; стеблові - сидячі, видовженояйцевидні, загострені, з серцевидною, напівстеблообгортною основою. Квітки жовті, зібрані у великі (6-8 см у діаметрі) кошики, що утворюють на верхівці стебла щитковидне суцвіття; крайові язичкові квітки - жіночі, з вузьколінійним тризубчастим язичком; серединні - двостатеві, трубчасті. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Оман високий росте на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Кореневища, корені.

Хімічний склад. Кореневище і корені омани високого містять інулін (до 44 %) та інші полісахариди (псевдоінулін, інуленін), смоли, камедь, сліди алкалоїдів, сапоніни, органічні кислоти й ефірну олію (до 4,3 %), у складі якої є біциклічні сесквітерпенові лактони (алантолактон, ізоалантолактон, дигідроалантолактон), алантол, проазулен і α -токоферол.

Застосування. Різноманітність активних речовин, що містяться в коренях омани високого, дозволяє застосовувати його в різних випадках. При захворюваннях дихаль-

них шляхів він діє завдяки своїм слизистим речовинам і як відхаркувальний засіб, і як засіб від кашлю. Показана також його здатність стимулювати виділення жовчі. Оман містить алантолактон з домішкою ізоалантолактону (цю суміш раніше називали геленіном), що зумовлює його виражену антивірусну і протигрибкову активність.

Оман рекомендується для пом'якшення кашлю при запаленнях дихальних шляхів: він показаний при лікуванні бронхітів і астми. Часто оман застосовують при захворюваннях травного шляху і жовчних протоків. У фітотерапії його в основному використовують як дренажний засіб, зокрема сечогінний.

Галенові препарати оману високого розріджують мокротиння, полегшують відхаркування і зменшують надмірне виділення з слизових оболонок дихальних шляхів, збуджують апетит і поліпшують травлення, зменшують секреторну активність кишечника і регулюють його моторику, виявляють стимулюючу дію на процес утворення жовчі і на вихід її у дванадцятипалу кишку, нормалізують загальний обмін речовин в організмі, сприятливо впливають на хворих з туберкульозом легень (зменшується кількість харкотиння, заспокоюється кашель, припиняється виділення бацил Коха, зменшуються катаральні явища, збільшується вага і покращується загальне самопочуття хворих), збуджують дихання, дещо підвищують діурез і потовиділення, мають глистогінні й антимікробні властивості, регулюють місячні. Застосування галенових препаратів оману показане і дає добрий терапевтичний ефект при гострих і хронічних захворюваннях дихальних шляхів (бронхіти, трахеїти, катарити верхніх дихальних шляхів, кашель з виділенням мокротиння), при грипі, при хворобах шлунково-кишкового тракту (гастрити, ентероколіти, проноси неінфекційного походження, відсутність апетиту, мляве травлення, метеоризм, геморой), печінки і нирок, при глистній інвазії та гіпоменструальному синдромі.

Препарати оману високого "Алантон" - таблетки (оману коренів та кореневищ екстракт), "Фітон СД" - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), "Пектосол" - мікстура від кашлю (спиртові екстракти цетрарії, оману, мильнянки, гісопу, чебрецю), "Чернега" -

краплі (комплексний препарат на основі чорниці, брусниці, берези, оману, айру, звіробою та липи), мають відхаркувальну, антимікробну, протизапальну, сечо-, вітро- та потогінну, апетитну, антигельмінтну, метаболічну дію.

Широко використовують препарати оману високого в народній медицині. Крім усіх вищезазначених випадків, їх дають усередину при гіпертонії, бронхіальній астмі, туберкульозі легень, жовтяниці, водянці, нирковокам'яній хворобі, легких формах цукрового діабету, ревматизмі, радикуліті, золотусі, простатиті й маткових кровотечах, як засіб, що допомагає уникнути передчасних пологів, та як депуративний засіб при захворюваннях шкіри. З готових аптечних препаратів застосовують алантон, запропонований для лікування виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки.

Застосовують оман і як зовнішній протигрибковий засіб. Мазі або настій на олії застосовують при корості, екземі й нейродермітах. Відваром полощуть ротову порожнину і горло при запальних процесах, промивають рани, які довго не загоюються. У гомеопатії оман високий застосовують як матковий засіб.

Оман мечолистий - *Inula ensifolia* L.

Родина айстрових- *Asteraceae*

Девясил мечелистний

Життєва форма. Багаторічна гола рослина заввишки 30 - 60 см з повзучим кореневищем і крихким густооблиственным стеблом. Листки великі (7-12 см завдовжки), довгасто-ланцетні, темно-зелені, відлеглі від стебла. Кошики (3,5- 4 см діаметром) одиничні або по кілька в негустому щитку. Зовнішні листочки - обгортки широколанцетні, зелені, з відігнутою вийчастою верхівкою; внутрішні - лінійні, плівчасті. Сім'янки голі. Цвіте в червні - серпні.

Поширення. Роста серед чагарників, на лісових луках острова.

Сировина. Хімічний склад. Застосування. Аналогічно, як у статті "Оман високий".

Оман німецький - *Inula germanica* L.

Родина айстрових- *Asteraceae*

Девясил германський

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебла прямі, часто волохато-пухнасті, від 10 до 40 см заввишки. Листя видовжено-ланцетні, по краях з зубчиками, знизу пухнасті, стеблові - при основі серцевидні. Квітки утворюють численні жовті кошики, скупчені в щитковидних суцвіттях, язичкові жіночі квітки трохи довше середніх трубчастих. Тичинок 5, спаяних нитками в трубочку, через яку проходить стовпчик з двохроздільним рильцем. Зав'язь нижня, одногніздна. Плід - гола сім'янка.

Поширення. Росте в степах, на луках, кам'янистих схилах острова.

Сировина. Кореневища, корені, трава.

Хімічний склад: аналогічно як у статті "Оман високий".

Застосування. З лікувальною метою використовують всю надземну частину, що заготовляється під час цвітіння. Рослина має протизапальну, ранозагоювальну, знеболювальну і слабку сечогінну дію. Вся рослина застосовується при лікуванні гастритів з пониженою секреторною діяльністю.

Оман шершавий - *Inula hirta* L.

Родина айстрових- *Asteraceae*

Девясил волосистий

Життєва форма. Багаторічна густожорстковолосиста рослина заввишки 30-65 см. Листки довгасто-яйцевидні, гострі, сидячі, цілокраї, зверху темно-зелені, зісподу рудуватоволосисті. Кошики (5-5,5 см діаметром) одиничні або по 2-3; язичкові квітки вдвічі довші за обгортку. Сім'янки голі. Цвіте у травні - липні.

Поширення. Росте на узліссях, галявинах, на степових схилах острова.

Сировина. Хімічний склад. **Застосування.** Аналогічно, як у статті "Оман високий".

Осока парвська - *Сagex brevicollis* DC.

Родина осокових - *Сurragaceae*

Осока парвська

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина щільно- або пухкодерниста. Має косе, міцне, розгалужене кореневище, вкрите шорсткими лусками. Стебла сплюснuto-тригранні, 30-45 см заввишки, у верхній частині шорсткі, в нижній третині облистнені, при основі одягнені бурими розщепленими на волокна листковими піхвами. Листки трирядні, лінійні (5-7 см завширшки і 40-50 см завдовжки), зелені з сизуватим відтінком, жолобчасті, з двома жилками і загорнутими краями. Квітки одностатеві, без оцвітини, зібрані в 2-3-розсунуті колоски. Верхній колосок тичинковий, коричневий, булавоподібний, 1,5-2 см завдовжки. Нижні колоски маточкові, зелено-коричневі, яйцевидні, 1,5-2,5 см завдовжки, на прямих міцних шорстких ніжках, що виходять з пазух приквіткових листків; покривні луски з шиловидним вістрям, каштанові, посередині зелені, з трьома жилками. Плід - горішок, що міститься в оберненояйцевидному, круглястому (до 5 мм завдовжки), жовто-зеленому, з невиразними жилками, вкритому негустими щетинками мішечку, звуженому на верхівці в короткий іржавий, з шорстким краєм носик. Цвіте у квітні.

Поширення. Осока парвська росте в плавневій частині острова.

Сировина. Трава, кореневища і корені.

Хімічний склад. Осока парвська містить алкалоїди бревіколін (у коренях - 50%, в листках - 95%), бревікарин (відповідно 45 і 4%) і гарман (5% і 1%).

Застосування. Алкалоїд бревіколін виявляє спазмолітичну й гіпотензивну дію, підвищує тонус і посилює скорочення матки й кишковика, стимулює дихання. Бревіколіну гідрохлорид застосовується для стимулювання пологової діяльності та при маткових кровотечах, для лікування гіпертонічної хвороби, бронхіальної астми та облітеративного ендартеріїту. В народній медицині препарати осоки парвської використовують при гіпертонічній хворобі, бронхіті, різних висипах, фурункульозі, алергії, подагрі й ревматизмі.

Осока піщана - *Carex agnagia* L.

Родина осокових - Сурегасеае

Осока песчаная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина; кореневище довге, повзуче, 2-5 мм завдовжки. Стебло пряме, тригранне, вгорі шорстке, 15-40 см заввишки. Листки довгозагострені, жорсткі, жолобчасті, такої самої довжини, як і стебло, або трохи довші за нього. Квітки в колосках, скупчені в верхній частині стебла і утворюють колосовидне суцвіття. У верхніх колосках квітки тичинкові, в нижніх - маточкові. Плід - горішок. Цвіте у травні.

Поширення. Ростає на пісках плавневої частини острова.

Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. Кореневища містять ефірну олію, смолу та дубильні й слизисті речовини.

Застосування. Осоку піщану використовують при лікуванні золотухи, подагри, ревматизму та різних захворювань шкіри. Препарати осоки піщаної виявляють сечогінну, потогінну, знеболюючу й легку послаблюючу дію і використовуються в народній медицині при циститі, пієліті й ревматизмі.

Осока шершава - *Carex hirta* L.

Родина осокових - Сурегасеае

Осока мохнатая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста сірозелена рослина. Має довгі (іноді довші за 1 м) дерев'янисті кореневища. Стебло тригранне, гладеньке, 10-60 см заввишки. Листки лінійні, 2-5 мм завширшки, довші за стебло, зісподу густоволосисті. Квітки одностатеві, без оцвітини, зібрані в колоски; тичинкові колоски вузькоциліндричні, світло-коричневі, 15-30 мм завдовжки; маточкові - короткоциліндричні, на прямих тонких ніжках, 15-40 мм завдовжки. Плід - горішок. Цвіте у травні.

Поширення. Ростає у плавнях острова.

Сировина. Кореневище з коренями.

Хімічний склад. Кореневища містять дубильні, смолисті й слизисті речовини, сапоніни, кумарин та сліди ефірної олії.

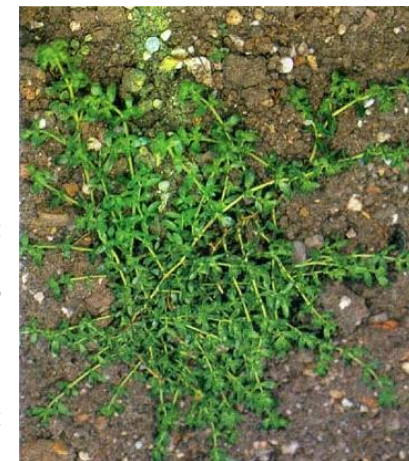
Застосування. Експериментально доведено, що препарати з кореневищ осоки мають відхаркувальні властивості. В народній медицині настій кореневищ з коренями п'ють при бронхіті та нервових захворюваннях.

Остудник голий - *Herniaria glabra* L.

Родина гвоздичних - Саягофиллацеае

Грыжник голый

Життєва форма. Багаторічна розпростерта жовтувато-зелена рослина. Стебла розгалужені, короткоопушені або майже голі, лежачі або висхідні, 10-30 см завдовжки. Листки цілокраї, голі, супротивні, еліптичні або довгасті, 6-7 мм завдовжки, з яйцевидними перетинчастими війчастими прилистками. Квітки дрібні, двостатеві, з жовтувато-зеленою чашечкою і нитковидними пелюстками, зібрані в щільні пазушні клубочки; чашолистків і тичинок по 5. Плід - сухоплівчастий кулястий однонасінний горішок. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Остудник голий росте на відкритих місцях, галявинах та при дорогах на острові.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава остудника містить 0,43-0,84 % кумаринів (герніарин, умбеліферон), флавоноїди (0,12-0,4%), дубильні речовини (3,16%), тритерпенові сапоніни (5,37-16,25%), фенолкарбонові кислоти (саліцилова, ферулова, кавова, ванілінова, протокатехінова, п-кумарова та п-гідроксibenзойна), алантоїн, ефірну олію (до 0,6 %), вітамін С, каротин і вуглеводи. У складі флавоноїдів є кверцетин, арабінозид кверцетину, 3-триглікозид кверцетину, 3-триглікозид ізорамнетину, галактозид кверцетину, нарцисин і рутин.

Застосування. Остудник голий має сечогінні, в'язучі, спазмолітичні й антибактеріальні властивості, виявляє слабку жовчогінну дію, нормалізує порушений мінеральний обмін в організмі. Препарати рослини використовуються при серцевій недостатності, пов'язаній з декомпенсацією серцевої діяльності, при гострому й хронічному катарі сечового міхура, пієліті, нирковокам'яній хворобі, пієлонефриті, стійкій альбуміурії, ревматизмі, подагрі, артриті, запаленнях сечовивідних шляхів, жовтяниці, у випадку катару дихальних шляхів і при болях у м'язах після важкої фізичної праці. Зовнішньо настій трави використовують при діатезі й хворобах шкіри та для гоєння ран.

Очиток великий - *Sedum maximum* L.

Родина товстолистя - *Crassulaceae*

Очиток большой

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має веретеновидні корені, які поступово переходять у тонкий кінчик. Стебла всі квітконосні, прямостоячі, вгорі розгалужені, 40- 80 см заввишки. Листки соковиті, м'ясисті, плоскі, супротивні, іноді нижні чергові або зближені по три, сидячі, видовжено-еліптичні, виразно-виїмчасті, завдовжки 4-13, завширшки 2-5 см. Суцвіття - густа щитковидна волоть діаметром 5-10 см. Чашечка втричі коротша за віночок. Віночок біло-рожевий, роздільнопелюстковий, пелюсток п'ять. Плід - складна листянка. Насіння

дрібне, буре, видовжено-яйцеподібне, завдовжки близько 0,5 мм.

Поширення. Очиток великий росте на острові серед чагарників розсіяно.

Сировина. Трава, листя.

Хімічний склад. Трава містить піперидинові алкалоїди (одним з яких є седамін), флавоноїди (кверцетин, кемпферол, мірицетин, ізорамнетин та їхні глікозиди), катехіни, кумарини (кумарин, ескулетин); фенолкарбонові кислоти, арбутин, дубильні речовини, органічні кислоти, вітамін С, полісахариди (15,4 %), специфічний цукор седогептулозу. У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К-21,80, Са-24,40, Mg - 17,10, Fe - 0,20; мікроелементи. (КНМ): Mn - 0,11, Cu - 0,71, Zn - 0,28, Cr - 0,16, Al - 0,22, Ba - 2,88, V - 0,09, Se - 6,86, Ni - 0,28, Sr - 1,94, Pb - 0,14, B - 8,00 мкг/г.

Застосування. Препарати очитку великого належать за фармакологічною дією до біогенних стимуляторів. Використовують їх для стимуляції процесів обміну й регенерації тканин в офтальмології, терапії, хірургії й стоматології. Застосування очитку протипоказане при злоякісних пухлинах, при гастриті й виразковій хворобі, які супроводяться ахілією. У народній медицині очиток великий використовують при маткових кровотечах і як загальнозміцнюючий засіб. Свіже товчене листя прикладають до мозолів, опіків і гнійних ран. Припарки з свіжої або сухої розпареної трави тамують біль у суглобах при ревматизмі й простудних захворюваннях.

Очиток їдкий, заяча капуста їдка - *Sedum acre* L.

Родина товстолистя - *Crassulaceae*

Очиток едкий

Життєва форма. Невеличка багаторічна трав'яниста рослина, 5-15 см заввишки. Стебла численні, соковиті; квітконосні - висхідні; вегетативні - часто лежачі. Листки дрібні, сидячі, м'ясисті, широкояйцевидні; на безквіткових пагонах розміщені черепичасто в 5-6 рядів, на квітконосних - рідше. Квітки двостатеві, правильні, з подвійною п'ятичленною оцвітиною, в розгалужених щитковидних суцвіттях; пелюстки золотисто-жовті, в 2-3 рази довші за чашечку. Плід - збірна листянка. Цвіте у травні - липні.

Поширення. Росте на сухих відкритих піщаних і кам'янистих місцях, на луках, у світлих лісах, серед чагарників.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава очитку їдкого містить алкалоїди (седамін, нікотин, седридин, сединін, сединон, ізопельг'ерин), дубильні речовини, аскорбінову кислоту, рутин, органічні кислоти, вуглеводи, віск, слиз.

Застосування. Препарати очитку їдкою посилюють моторну діяльність шлунково-кишкового тракту, активізують дихання, мають гіпотензивні й загальнотонізуючі властивості.

У народній медицині очиток їдкий використовують при епілепсії, недокрив'ї, атеросклерозі, жов-

тяниці, геморої, як протималарійний та сечогінний засоби. Зовнішньо рослину застосовують при різних шкірних хворобах і опіках. Припарки зі свіжої трави вважаються ефективним засобом при новоутвореннях.

Падуб гостролистий - Pech aquifolium L.

Родина падубових- Aquifoliaceae

Падуб остролистний

Поширення. Культивують як декоративну рослину на островах.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя містять глікозид іліцин, ілексантин, ілексову кислоту і таніни.

Життєва форма.

Кущ або невелике деревце. Листки вічнозелені, шкірясті, прості, чергові, виїмчасто-зубчасті; нижні - з колючими зубцями. Квітки здебільшого одностатеві, зібрані в зонтикоподібні щитки в пазухах листків; віночок колесовидний, 4-пелюстковий, білий. Плід - м'ясиста червона кістянка. Цвіте у червні.

Застосування. В народній медицині падуб використовують як протигарячковий і сечогінний засіб, при простуді, ревматизмі та водянці.

Парило звичайне - Aggrimonia eupatoria L.

Родина розових - Rosaceae

Репейничек обыкновенный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має міцне повзуче просте або розгалужене кореневище. Стебло 30-100 см заввишки, прямостояче, просте або вгорі трохи розгалужене, густо вкрите, як і черешки листків, довгими жорсткими горизонтально відхиленими та короткими тонкими більш-менш кучерявими білуватими або рудуватими волосками. Листки чергові, перервано непарноперисті, зверху темно-зелені, розсіяноприлегловолосисті, зісподу - білуваті від густого шовковисто-бархатистого опушення й розсіянозалозисті; нижні та серединні листки розетковидно зближені при основі стебла, черешкові; верхні - віддалені один від одного, сидячі; листочки еліптичні, видовженояйцевидні або ромбовидні, до основи зубчаті, з 9-21 великим загостреним зубцем і з такою ж кількістю бокових жилок; проміжні часточки яйцевидні, цілокраї або з 2-3 зубцями на верхівці. Прилистки косояйцевидні, по верхівці загострені, при основі напівсерцевидні, по краю з кількома гострими зубцями. Квітки правильні, двостатеві, 5-пелюсткові, запахні, зібрані колосовидною китицею на верхівці стебла; пелюстки видовженояйцевидні, жовтогарячо-жовті. Плід складається з 1-2 горішків, вміщених у гіпантій; гіпантій дзвоникуватий, з глибокими борозенками, що доходять майже до його основи, густоволосистий, угорі під чашечкою з багаторядним колом прямостоячих гачковидно зігнутих шипиків. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Парило звичайне росте на узліссях, серед чагарників, на схилах, край доріг на острові.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава парила містить до 5% дубильних речовин, ефірну олію (біля 0,2%), стероїдні сапоніни, кумарини, гіркоти, органічні кислоти (яблучна, лимонна), холін, вітамін С, нікотинову кислоту, вітаміни групи В, сліди алкалоїдів та значну кількість кремнезему.

Застосування. Парило надає виражену протизапальну дію при ураженнях шкіри і слизових оболонок, а також благотворно впливає на венозний кровообіг. Крім того, його екстракти згубно діють на деякі віруси. Наявність танінів зумовлює дубильні властивості рослини і його ефективність при діареї.

Внутрішньо парило рекомендують при легкій діареї, сповільненому і утрудненому перетравленню їжі (рослина стимулює роботу шлунка і жовчного міхура), венозній недостатності і загостренні геморою.

Галенові препарати парила звичайного мають в'язучі й сечогінні властивості, збуджують апетит і рефлекторно посилюють секрецію травних залоз, сприяють нормалізації обміну речовин, виявляють кровоспинні й слабкі жовчогінні властивості. Настій трави рекомендують при хворобах печінки і жовчного міхура (гепатит, жовтяниця, жовчнокам'яна хвороба), як шлунковий засіб і протиотруту при алкалоїдних отруєннях, проти проносів і глистів, від геморою та бородавок, для зупинки внутрішніх кровотеч, у випадку стійкого запалення сечового міхура, олігурії, нічного нетримання сечі та при застійних явищах і набряках. Зовнішньо настій трави парила вживають при запальних процесах порожнини рота і верхніх дихальних шляхів, для лікування ран, пролежнів і виразок, при фурункулах і дерматитах, для зупинки паренхіматозних кровотеч, для ножних ванн при відчутті втоми.

Зовнішньо парило застосовують як гігієнічний засіб для порожнини рота і глотки і як заспокійливе при алергічних ураженнях шкіри.

Паслін солодко-гіркий - *Solanum dulcamara* L.

Родина пасльонових - *Solanaceae*

Паслен сладко-горький

Життєва форма. Напівкущова, з повзучим кореневищем рослина. Стебла висхідні, виткі, 1-3 м завдовжки, розгалужені, голі або негусто опушені. Листки чергові, черешкові, видовженояйцевидні, цілокраї, на верхівці загострені, при основі здебільшого серцевидні, з обох боків розсіяноволосясті; верхні листки - при основі з частками по боках. Квітки двостатеві, правильні, зібрані півзонтиками, які утворюють у

свою чергу волотевидне суцвіття; віночок фіолетовий, п'ятироздільний, з довгастими частками. Плід - яйцевидна червона ягода. Цвіте з травня по серпень.

Поширення. Паслін солодко-гіркий росте по вологих місцях, серед чагарників острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Рослина містить стероїдні алкалоїди: солацеїн, соланеїн, соламартін, соласонін та інші, агліконами яких є соланідин, томатидин і соласодин; дубильні речовини (8,5-11,5%), сапонінові кислоти (дулкамаретинова і дулмарінова) і глікозидну гірку речовину дулкамарин.

Застосування. Рослина має потогінні, протизапальні, відхаркувальні, діуретичні, жовчогінні, знеболюючі, слабкі наркотичні й проносні властивості, здатна поліпшувати обмін речовин. Препарати пасльону солодко-гіркого вживають при захворюваннях шкіри (дерматити, кропив'янка, хронічні екземи, лишай, псоріаз, ексудативний діатез, золотуха, запальні процеси й різні висипи на шкірі), при подагрі, ревматизмі, астмі, грипі, хронічних бронхітах і коклюші, при ускладненнях після простудних захворювань (невралгії, біль у вухах, проноси, запалення сечового міхура), у випадку жовтяниці і водянки та від глистів. При шкірних захворюваннях для посилення терапевтичного ефекту проводять місцеве лікування (компреси, примочки, обмивання і ванночки з настоєм трави). В гомеопатії рослину використовують при катарах та слабкості сечового міхура, при гострих і хронічних захворюваннях шкіри, м'язових і суглобних ревматизмах, при невралгії, грипі й катарі органів дихання та при кашлі. Притаманні рослині токсичні властивості вимагають обережності при використанні її.

Паслін чорний - *Solanum nigrum* L.

Родина пасльонових - *Solanaceae*

Паслен чорний

Життєва форма. Однорічна трав'яниста розсіяноопушена або майже гола рослина. Стебло висхідне, розгалужене, гранчасте, 20-80 см заввишки. Листки чергові, короткочерешкові, яйцевидні або яйцевидно-трикутні, по краях виїмчасті, рідше майже цілокраї. Квітки двостатеві, правильні, зібрані зонтиковидними завійками, супротивними листкам; віночок майже вдвоє довший за чашечку, до середини п'ятилопатевий, з загостреними яйцевидно-ланцетними лопатями, білий або білуватий з фіолетовим відтінком. Плід - чорна, рідше - біла, жовтувата, червонувата або зеленувата куляста повисла ягода. Цвіте з червня по вересень.

Поширення. Паслін чорний росте на забур'янених місцях острова.

Сировина. Трава, плоди і квітки.

Хімічний склад. Трава пасльону чорного містить глікоалкалоїди (солацеїн, соланеїн), алкалоїд соланін; рутин, аспарагін, сітостерин, дубильні речовини (7-10%), сапоніни, лимонну кислоту (у листі до 4,95%), вітамін С (24-184мг%) і каротин. У плодах є дубильні речовини, антоціани, вітамін С (до 1630 мг%), органічні кислоти й вуглеводи.

Застосування. Настій трави пасльону чорного використовують як седативний, спазмолітичний, болетамувальний, діуретичний, пом'якшувальний і протизапальний засіб. Лікування настоєм трави показане при неврозах, головних болях, спастичному кашлі, бронхіальній астмі, коліках у шлунку й кишковикі, спазмах сечового міхура, геморої, подагричних і ревматичних болях та як сечогінний засіб. Свіжі плоди, які виявляють гіпотензивну й холінолітичну дію, вживають при гіпертонії та атеросклерозі, геморої й ревматизмі, як легкий послаблюючий засіб та від глистів у дітей. Настій квіток рекомендують при ревматизмі, як

сечогінний та відхаркувальний засіб. Зовнішньо паслін використовують для полоскання при запаленні слизової оболонки рота, гноячкових захворюваннях ясен, ангіні, при екземах, псоріазі.

Первоцвіт весняний, первоцвіт лікарський, примула - *Primula veris* L.

Родина первоцвітих- *Primulaceae*

Первоцвет весенний

Життєва форма. Багаторічна кореневищна трав'яниста рослина. Має коротке горизонтальне темно-буре кореневище, завдовжки 6- 8 см, із соковитим шнуроподібним корінням. Квіткова стрілка пряма, безлиста, 5-20 см заввишки. Листки зібрані приземною розеткою, яйцеподібні або яйцеподібновидовжені, хвилястозубчастовиїмчасті, зморщені, зісподу вкриті сіруватим пушком, звужені в крилаті черешки. Квітки правильні, двостатеві, зібрані на верхечку стебла в зонтикоподібне суцвіття з 5-13 квітками, пониклими в один бік; чашечка трубчаста, п'ятигранна; віночок лікуватий, з коротким п'ятилопате

вим відгином, яскравожовтий, усередині з жовтогарячими цятками при основі часток відгину. Плід - яйцеподібна коробочка такої самої довжини, як і чашечка. Цвіте з середини квітня до червня.

Поширення. Первоцвіт весняний росте в лісах, лісових галявинах, на узліссях, серед чагарників острова.

Сировина. Кореневище з коренями, квітки і листя.

Хімічний склад. Корені первоцвіту містять до 10 % тритерпенових сапонінів, агліконами яких є примулагеніни А, D і SD, глікозиди (примулаверин, примверин), ефірну олію (0,08 %) і каротин. У листках є сапоніни (до 2 %), флавоноїди, каротин (до 3 мг%) макро- і мікроелементи; у квітках - сапоніни, флавоноїди й ефірна олія. Всі частини рослини містять значну кількість аскорбінової кислоти (до 6%).

Застосування. Первоцвіт весняний використовують як відхаркувальний засіб при захворюваннях легень і дихальних шляхів. Галенові препарати первоцвіту посилюють секрецію слизової оболонки бронхів

і верхніх дихальних шляхів, підвищують активність війкового епітелію, виявляють слабку спазмолітичну дію. Настій коренів первоцвіту призначають при катарах верхніх дихальних шляхів, хронічних трахеїтах і бронхітах, бронхопневмоніях; рекомендують відвар коренів і листя первоцвіту як болетамувальний (при ревматизмі) та сечогінний засіб (при хворобах нирок і сечового міхура). Настій листя вживають для профілактики та лікування гіпо- та авітамінозів. Квітки первоцвіту використовують в народній медицині при гарячці, запаленні горла і легень, при головних болях, при мігрені, при неврозах і безсонні, прискореному серцебитті, при подагрі, фурункулах, виразках і шкірних висипах.

Перестріч гайовий, день-і-ніч - *Melampyrum nemorosum* L.

Родина ранникових - *Scrophulariaceae*

Марьянник дубравний

Життєва форма. Однорічна трав'яниста напівпаразитна рослина. Стебло пряmostояче, 15-60 см заввишки, опушене білуватими волосками. Листки прості, супротивні, короткочерешкові, яйцевидноланцетні або з вушками. Квітки двостатеві, неправильні, золотисто-жовті, трохи пониклі, в пазухах великих приквіток, зібрані в однобічні колосовидно-китицевидні суцвіття; верхні приквітки під час цвітіння яскраво-фіолетові. Плід - коробочка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Ростає в мішаних лісах, по чагарниках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить глікозид аукубін, дульцит і алкалоїди.

Застосування. Настій трави вживають при захворюваннях серця і шлунка та при алергії. Як зовнішній засіб настій трави використовують для лікування ран, екземи, туберкульозу шкіри та при діатезі у дітей.

Перець стручковий однорічний - *Capsicum annuum* L.

Родина пасльонових - *Solanaceae*

Красный перец однолетний

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло пряmostояче, розгалужене, знизу здерев'яніле, 30-100 см заввишки. Листки

чергові, черешкові, цілокраї, ланцетні, яйцевидно-ланцетні, яйцевидні або видовжено-яйцевидні, 2-14 см завдовжки, загострені, при основі клиновидні. Квітки правильні, двостатеві, одиничні або по 2-3 в розвилках стебла; віночок колесовидний, до середини п'ятироздільний, білий або жовтуватий, рідко - червоуватий або фіолетовий. Плід - повисла суха ягода, яскраво-червоного, рідше - зеленого або жовтуватого кольору. Плоди конусовидні, злегка сплюснуті, трохи зігнуті з п'ятизубчастою чашечкою, що переходить у плодоніжку, всередині порожнисті, з численним насінням. Цвіте у червні-серпні, плодоносить у серпні-вересні.

Поширення. Походить з Центральної Америки. Культивують на дослідному полі ЗДМУ

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди перцю містять алкалоїди капсаїцин, нордигідрокапсаїцин, гомодигідрокапсаїцин, аскорбінову кислоту, каротиноїди, вітаміни Р, В₁, В₂, фолієву, нікотинінову кислоти; флавоноїди (апигенін, лютеолін), стероїдні сапоніни, кумарин скополетин, глікоалкалоїд соланін, ефірну і жирну олію, сірку, хлор і кремнезем, солі калію, натрію, кальцію, заліза, алюмінію та фосфору.

Застосування. Екстракт перцю і паприки (*Capsicum*), а також бджолина отрута можуть бути корисними при лікуванні альгодистрофії і інших ревматичних захворювань. Капсаїцин діє на гіпофіз, стимулюючи вивільнення кортикостимуліну - гормону, що має таку ж седативну дію, як і кортизон. Він знеболює уражену зону і пригнічує розширення в ній кровоносних судин, що приводить до зменшення набряку, викликаного запаленням.

Препарати стручкового перцю: *Настойка*, *Пластир перцевий* (на основі густого екстракту перцю стручкового), *"Еспол"*- мазь для зовнішнього застосування (олія коріандру, лаванди та екстракт перцю стручкового), *"Ефкамон"*- мазь з ментолом, тимолом, камфорою, хлоралгідратом, коричним спиртом, настоякою перцю стручкового, оліями: гірчиною, евкаліптовою, гвоздичною, *"Перцево-камфорний лінімент"*, *"Капсин"* - олія для зовнішнього застосування (комбінований препарат: олія блекоти, настойка перцю, метилсаліцилат),

"Капситрин" - розчин для зовнішнього застосування (комбінований препарат: настойки перцю та звіробою, аміак), "Лінкас"- сироп та пастилки (комбінований препарат - густий екстракт із: солодки, перцю, фіалки, гісопа, калгана, алтеї тощо), "Тонзіпрет" - таблетки для смоктання та краплі (комплексний гомеопатичний препарат на основі перцю стручкового, лаконосу американського та гваякового дерева) застосовують зовнішньо як подразнюючий засіб при невралгіях та радикулітах. Настойку плодів перцю призначають для збудження апетиту й покращення травлення. Зовнішньо, у вигляді розтирання, настойку використовують при ревматичному і м'язовому болі, радикуліті, невралгії. Мазь від обморожень; капситрин, лінімент перцево-аміачний і лінімент перцево-камфорний використовують для розтирання при невралгіях, міозитах тощо; пластр перцевий використовують як відволікаючий і болетамувальний засіб при радикулітах, невралгіях, міозитах, люмбаго; капсин для розтирання при суглобовому і м'язовому ревматизмі, артритих та ексудативному плевриті; настойку перцю змішують з подвійною кількістю рослинної олії й використовують для розтирання при радикуліті, ревматичних болях у суглобах та при міозиті.

Персик звичайний - *Persica vulgaris* Mill.

Родина розових - *Rosaceae*

Персик обыкновенный

Життєва форма. Дерево або кущ заввишки 3-6 м. Кора жовтувата або червонувато-коричнева. Листки ланцетні, гостропильчасті, з короткими черешками, які несуть по 3-5 червоно-бурих залозок. Квітки актиноморфні, двостатеві, рожеві, одиночні, зрідка їх по дві. Плід - кістянка. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Походить із Східної Азії. Розводять як плодову рослину у садах острова.

Сировина. Плоди, насіння.

Хімічний склад. Плоди містять - цукри (до 15 %), вітаміни С, групи В, каротин, яблучна, лимонна, хінна та винна кислоти, ефірна олія, сполуки калію і заліза; насіння - жирну олію (до 57 %) і ефірну олію. Персикова олія містить однокислотний тригліцерид олеїнової кислоти, який супроводжують гліцериди лінолевої кислоти.

Застосування. Плоди персика мають кардіотонічну, протиаритмічну, кровотвірну, травну, сечогінну, вітамінну, регенеруючу дію. Плоди персика рекомендуються хворим з порушенням серцевого ритму, гіпохромній анемії, для стимуляції секреції шлунка, покращення травлення, посилення діурезу. З насіння одержують персикову олію, яка є цінною сировиною для фармацевтичної і парфумерної промисловості, використовується аналогічно мигдалевій, абрикосовій та маслиновій оліям.

Протипоказано вживати персики хворим на діабет і ожиріння. М'якуш плодів використовують як фітотерапевтичний засіб у косметичці. У медицині персикова олія застосовується як проносний, жовчогінний, репаративний засіб; використовується як розчинник ін'єкційних препаратів.

Перстач білий --*Potentilla alba* L.

Родина розових - *Rosaceae*

Лапчатка белая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має здерев'яніле товсте косе кореневище, що закінчується пучком листків, зібраних у прикореневу розетку. Прикореневі листки з довгими черешками, пальчатороздільні, зверху темно-зелені, голі, зісподу - сріблястovolосисті; листочки (їх 5) видовженоланцетні, з дрібними зубцями на верхівці. Квітконосні стебла тонкі, висхідні, з 1-3 трійчастими листками, виходять з пазух прикорневих листків. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, зібрані по 2-4 в рідкі півзонтики; пелюстки білі, широкооберненоїцевидні, ввімчасті. Плід складається з горішковидних сім'янок. Цвіте у травні - червні.

Квітконосні стебла тонкі, висхідні, з 1-3 трійчастими листками, виходять з пазух прикорневих листків. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, зібрані по 2-4 в рідкі півзонтики; пелюстки білі, широкооберненоїцевидні, ввімчасті. Плід складається з горішковидних сім'янок. Цвіте у травні - червні.

Поширення. На дослідних ділянках ЗДМУ.

Сировина. Трава, кореневища.

Хімічний склад. Перстач білий містить дубильні речовини (поліфеноли й конденсовані таніни), елементарний йод, аніон йодистої кислоти (JO_3^-), сапоніни, макро- та мікроелементи, а саме: натрій, кальцій, алюміній, нікель, вісмут, лантан, молібден, літій, кобальт, мідь, срібло, цинк, залізо і марганець. Більшим вмістом біологічно активних речовин відрізняється коренева система рослини.

Застосування. Дослідами, проведеними в клінічних умовах, встановлено, що водний настій рослини є досить ефективним засобом для лікування захворювань тиреотоксикозу. Курс лікування один місяць. При необхідності його повторюють після двомісячної перерви.

Перстач гусячий, гусяча лапка - *Potentilla anserina* L.

Родина розових - Rosaceae

Лапчатка гусиная

Життєва форма. Багаторічна кореневищна трав'яниста рослина. Головне стебло вкорочене, з розеткою прикореневих листків, із пазух яких виходять довгі (15- 40 см завдовжки) повзучі укорінювані в вузлах пагони. Листки непарноперисті, короткочерешкові, овальні або видовжені; листочки видовжено-оберненояцевидні або видовженоеліптичні, глибокопилчасті, знизу сріблясто-шовковисті, зверху зелені або прилегловолосясті й сіруваті. Квітки правильні, двостатеві, 1-2 см у діаметрі, золотисто-жовті, одиничні, на довгих квітконіжках, що виходять з прикореневої розетки або з повзучих пагонів; чашолистків і пелюсток по 5. Плід складається з горішковидних сім'янок; зав'язь і сім'янки голі. Цвіте з травня по серпень.

Поширення. Перстач гусячий росте по вологих місцях на луках острова.

Сировина. Трава, кореневища, плоди.

Хімічний склад. Кореневища і трава містять 10-18 % дубильних речовин, значну кількість аскорбінової кислоти (у листі - 220-297, у кореневищах - до 105,6 мг%); у кореневищах, крім того, є тритерпеновий сапонін

торментол, хінна кислота, барвники та крохмаль; у траві - ефірна олія (0,28%), гіркоти, флавоноїди (кверцетин, кемпферол, мірицетин, дельфінідин та ціанідин), п-кумарова, ферулова й елагова кислоти та смоли.

У кореневищах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 6,10, Са - 7,40, Mg - 0,80, Fe -0,40; мікроелементи (КНМ): Mn - 2,50, Cu - 1,04, Zn - 2,02, Со - 0,96, Сг - 0,02, Al- 0,25, Ва -3,06, V - 0,09, Se - 6,70, Ni - 1,34, Sr - 0,81, Pb - 0,28, I - 0,25, В - 24,80 мкг/г.

Застосування. В народній медицині перстач гусячий має болетамувальні, в'язучі, кровоспинні й "кровоочисні" властивості, підвищує діурез, стимулює виділення шлункового соку і жовчі, регулює функціональну діяльність товстої кишки й запобігає запорам. Спазмолітичні властивості рослини відомі не лише з досвіду народної медицини, а й підтверджені фармакологічними дослідженнями. Характерно, що розслаблюючий вплив препаратів перстачу поширюється в першу чергу на гладенькі м'язи травного тракту і матки, дещо менше - на жовчовивідні шляхи і зовсім не поширюється на органи сечовивідної системи і кровоносні судини. Особливістю цієї рослини є те, що діє вона повільно і терапевтичний ефект настає після тривалого вживання препаратів. Застосування препаратів перстачу показане при судомі різного характеру, при спазматичних шлункових болях, при проносах, що супроводяться кишковими коликами, при нирковокам'яній та жовчнокам'яній хворобах, при різних внутрішніх кровотечах, у разі мігрені, бронхіту, грудної жаби й дизентерії. Настій трави рекомендується народною медициною як сильний сечогінний засіб, що не подразнює нирок. Свіжий сік з перстачу гусячого в суміші з свіжим соком жита посівного вживають при жовчнокам'яній хворобі та при хворобах печінки. Салати з молодого листя перстачу вживають як джерело вітаміну С і для профілактики судоми. Для місцевого лікування використовують свіжий сік і настій трави перстачу: соком промивають рани і роблять примочки на гнійні виразки; настоєм полощуть рот при гінгівітах і стоматитах, при кровоточивості ясен, тріщинах і виразках на язиці, при болі зубів, роблять місцеві ванни, примочки при висипах на шкірі.

Перстач повзучий - *Potentilla reptans* L.

Родина розових - Rosaceae

Лапчатка ползучая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло лежаче, з повзучими або сланкими пагонами, 10-70 см завдовжки. Листки довгочерешкові, пальчасті, округлояцевидні, з 5-7 листочками, зверху голі, зісподу притиснутоволосясті. Квітки двостатеві, правильні, 18-25 мм

у діаметрі, жовті, одиничні, зрідка по 2 на довгих (3,5-8,5 см завдовжки) прямостоячих квітконіжках, більших за черешки стеблових листків; чашолистків і пелюсток по п'ять. Плід складається з горішковидних сім'янок; зав'язь і сім'янки голі. Цвіте у червні-липні.

Поширення. Перстач повзучий росте на луках, на вологих місцях острова.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Рослина містить значну кількість флавоноїдів і дубильних речовин.

Застосування. Перстач повзучий використовують як засіб, що має в'язучі, кровоспинні, протизапальні й слабкі болетамувальні властивості. Настій рослини дають усередину при різних кровотечах, проносах і дизентерії. Зовнішньо настій використовують як полоскання при кровоточенні ясен.

Перстач прямостоячий, калган - *Potentilla erecta* (L.)

Rausch, синоніми: *P. tormentilla* Neck

***Tormentilla erecta* L.**

Родина розових - *Rosacea*

Лапчатка прямостояча.

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має товсте циліндричне шишкоподібне дерев'янисте кореневище. Стебла висхідні або прямостоячі, вилчато розгалужені, 10-40 см заввишки, з рідкими притисненими волосками. Листки стиснуто-опушені, з обох боків зелені (зісподу трохи блідіші); прикореневі листки черешкові, з трьох, рідше - з п'яти круглясто-оберненояцевидних, спереду надрізанозарубчастих листочків, стеблові - сидячі, з великими зеленими клиновидно-оберненояцевидними, 3-7-надрізнаними прилистками і з трьома видовжено-клиновидними, надрізанопилчастими листочками. Квітки правильні, двостатеві, 4-пелюсткові, одиничні, на довгих квітконіжках, що виходять з пазух верхніх листків: пелюстки оберненояцевидні, золотисто-жовті. Плід збірний з 8-15 горішковидних сім'янок. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Перстач прямостоячий росте по вологих луках острова.

Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. В кореневищах перстачу пряmostоячого є дубильні речовини (до 31%), флобафени, кристалічний ефір торментол, тритерпенові сапоніни (похідні α -амірину і торментолу), хінна і елагова кислоти, крохмаль, віск, смолисті речовини й сліди ефірної олії та мінеральні речовини (6 %).

Застосування. Перстач пряmostоячий використовують як в'язучий, протизапальний і кровоспинний засіб. В експерименті *in vitro* водні витяжки рослини виявляють цитотоксичну дію, згубно діють на вірус герпесу. Застосування перстачу показане при різних запальних захворюваннях травного каналу (ентерит, ентероколіт, диспепсія); при лікуванні проносів дизентерійного характеру і проносів при туберкульозі; при шлункових і кишкових кровотечах, гіперменорей, маткових кровотечах, пов'язаних з запальними захворюваннями жіночих статевих органів. У народній медицині, крім зазначених вище захворювань, відвар кореневищ перстачу дають усередину при ахілії шлунка, гастриті, виразці шлунка, при захворюваннях печінки, жовтяниці різного походження, ревматизмі та подагрі. Використовують перстач і як зовнішній засіб. Відвар кореневищ використовують для лікування кровоточивих ран, виразок, опіків, різних висипів на тілі, мокнучих екзем, геморою, кольпіту і вульвовагініту різної етіології та для лікування ерозії шийки матки, а також для полоскання ротової порожнини і горла при афтозі, стоматиті, гінгівіті та ангіні. Порошком з розтертого кореневища присипають обпечені місця. Мазь застосовують від тріщин на шкірі ніг, рук і на губах.

У народній медицині, зокрема при виготовленні мазі, використовують свіжі кореневища.

Перстач сріблястий, розтопир - *Potentilla argentea* L.

Родина розових - Rosaceae

Лапчатка сребристая

Життєва форма. Багаторічна кореневищна трав'яниста рослина з густим повстистим опушенням. Стебло пряmostояче, тонке, 10-30 см

завишки. Листки пальчато-п'ятироздільні (верхні - трійчасті), зверху голі чи розсіяноволосясті, яскраво-зелені, зісподу - білуватоповстисті; прикореневі листки - на довгих черешках, у період цвітіння рослини вони в'януть і відмирають; стеблові - численні, короткочерешкові, малозубчасті, з неоднаковими, по краю загорнутими зубцями; верхні - сидячі. Квітки правильні, двостатеві, 9- 12 мм у діаметрі, світло-жовті, в розчепіреному волотистоцистковидному суцвітті; чашолистків і пелюсток по 5. Плід складається з горішковидних сім'янок; зав'язь і сім'янки голі. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Перстач сріблястий росте на лісових галявинах, уздовж просік, на луках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Аналогічно як у статті "Перстач прямостоячий".

Застосування. Перстач сріблястий має в'язучі, кровоспинні, протизапальні та бактерицидні властивості. Настій трави перстачу використовують при анацидному гастриті, проносі, дизентерії, геморої й гематурії, при простудних захворюваннях, ревматизмі й міозиті та як протиглислий засіб. Трава перстачу входить до складу мікстури Здренко, яку використовують як симптоматичний засіб при папілома-тозі сечового міхура й анацидних гастритах.

У народній медицині використовують для полоскання ротової порожнини і горла при запаленнях слизової оболонки, кровоточенні ясен, при ангіні та для компресів при запаленні повік.

Петрушка кучерява, петрушка посівна - *Petroselinum crispum* (Mill.) A.W.Hill

Родина селерових - *Ariaceae*

Петрушка кудрявая

Життєва форма. Дворічна трав'яниста гола рослина. У перший рік утворює розетку листків і потовщений веретено-подібний корінь, на другий - прямостояче круглясте вздовж штриховане, від середини розгалужене (гілки супротивні або кільчасті) стебло заввишки 30-100 см. Листки трикутні, темно-

зелені; прикореневі й нижні стеблові листки довгочерешкові, двічіперисто-розсічені, з оберненояйцевидними, при основі клиновидними, тричінадрізнаними або глибоко-зубчастими листочками (зубці тупуваті, з дрібним білуватим вістряем); верхні-трироздільні, з ланцетно-лінійними частками. Квітки правильні, двостатеві, 5-пелюсткові, зібрані в складні зонтики; пелюстки округлі, при основі серцевидні, виїмчасті, у виїмці - з загнутою всередину часточкою, жовтувато-зелені або білуваті, часто з червонуватим відтінком. Плід - двосім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Петрушка кучерява походить з гірських районів Середземномор'я. Культивують як пряну рослину.

Сировина. Плоди, коренеплоди, трава.

Хімічний склад. Усі частини рослини містять ефірну олію (у плодах до 7 %) і флавоноїди (апіїн, лютеолін-7-апіоглюкозид, кверцетин, кемпферол, хризоеріол-7-піофуранозидоглюкозид, ізорамнетин-3,7-диглюкозид, вербіозид та нарингенін). До складу ефірної олії входять апіол, міристицин, апіолова кислота, алілтетраметоксibenзол, пінен тощо. Крім того, у плодах є фурукумарин бергаптен і жирна олія (17- 22 %), яка складається в основному з гліцеридів петрозелінової кислоти; у листі - аскорбінова кислота (58-290 мг%), β -каротин (1,7 мг%), токофероли (1,8 мг%) та інші вітаміни, а також білки й вуглеводи (переважно глюкоза і фруктоза); у коренеплодах - нікотинова кислота (1,0 мг%), піридоксин (0,6 мг%), аскорбінова кислота (20-35 %), білки і цукри (переважно сахароза).

У надземній частині містяться: макроелементи (мг/г): К - 51,50, Са - 13,90, Mg - 4,90, Fe - 0,40; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,13, Cu - 1,95, Zn - 1,03, Co - 0,18, Cr - 0,15, Al - 0,18, Ba - 0,50, V - 0,03, Se - 3,25, Ni - 0,35, Sr -0,28, Pb -0,08, I - 0,48, B - 96,00 мкг/г.

Застосування. Галенові препарати петрушки посилюють діурез, підвищують тонус гладенької мускулатури матки, кишковика і сечового міхура, збуджують апетит і поліпшують травлення, розчиняють камені й пісок у сечовивідних шляхах, виявляють жовчогінну, спазмолітичну і потогінну дію.

Препарат "Фітолізин" знімає запалення. Коренеплоди та їх препарати вживають при авітамінозах, екстракт входить до складу бактерицидного, протизапального, регенеруючого крему "Галіта". Свіжим соком лікують дерматити, абсцеси, укуси комах, виводять ластовиння, пігментні плями.

Застосування препаратів петрушки показане при набряках серцевого походження, водянці, нирковокам'яній хворобі, запальних процесах у сечовому міхурі, простатиті, при функціональних порушеннях травлення,

диспепсії, метеоризмі, кишкових коліках, при маткових кровотечах у післяпологовий період. Протипоказано приймати препарати петрушки при нефриті, гострому циститі й подагрі.

Пижмо звичайне, дика горобинка - *Tanacetum vulgare* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Пижма обыкновенная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має міцне галузисте кореневище, з якого виростає кілька прямостоячих трохи здерев'янілих голих або розсіяно-волосистих, у верхній частині гіллястих стебел 50-100 см заввишки.

Листки чергові, перисторозсічені, видовженояйцевидні, зверху темно-зелені, зісподу - сірувато-зелені, з сильним камфороподібним запахом; нижні - черешкові, стеблові - сидячі. Суцвіття - півкулясті кошики, зібрані в щитки. Квітки темно-жовті, трубчасті; крайові - маточкові, серединні - двостатеві, розміщені на голому плоскому квітколожі, оточеному загальною обгорткою з черепичасто розмішених сіро-зелених ланцетних з пилчастими краями листочків. Кошики напівкулясті, зібрані в щитковидні суцвіття. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Росте серед чагарників, на сухих луках, узліссях, просіках та біля доріг острова.

Сировина. Квітконосні пагони.

Хімічний склад. Квітки містять у своєму складі сесквітерпеновий лактон танацетін, флавоноїди (кверцитрин, апігенін, лютеолін, лютеолін-7-глюкозид, акацетин), алкалоїди (0,04%), галову, кавову, танацетову й хлорогенову кислоти, дубильні речовини та ефірну олію (до 2%). До складу останньої входять камфора, α -і β -пінен, борнеол, туйол та біциклічний кетон туйон.

Застосування. Препарати пижмо посилюють секрецію жовчі, тонізують органи травлення, збільшують амплітуду серцевих скорочень, уповільнюють ритм серця, підвищують артеріальний тиск. В науковій медицині використовують як глистогінний засіб та при захворюваннях шлунка (при гастриті зі зниженою кислотністю, ахілії), кишковика (при

ентероколітах і колітах), як жовчогінний засіб при хворобах печінки і жовчовивідних шляхів (при гепатитах, холециститах, ангіохолітах).

У народній медицині у вигляді відвару приймають при інтоксикаціях, спричинених туберкульозом легень, при ревматизмі та інших видах поліартритів, нервовому виснаженні, запаленнях сечового міхура і нирок, від головного болю, для лікування епілепсії та нирковокам'яної хвороби. Зовнішньо настій використовують для лікування гнійних ран, виразок, ревматизму. Ванни з настоєм пижмо використовують для лікування подагри і ревматизму.

Пирій повзучий - *Elytrigia repens* L.

Родина мятликових - Poaceae

Пырей ползучий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має повзуче, гіллясте, тонке циліндричне горизонтальне кореневище, 2-4 м завдовжки. Стебло (соломина), пряме, рідше висхідне, голе, гладеньке, 50-125 см заввишки. Листки чергові, голі, цілокраї, складаються з плоскої лінійної пластинки і довгої розщепленої піхви, на межі яких є короткий білий півчастий язичок. Квітки дрібні, двостатеві, зелені, зібрані по 4-7 у сидячі колоски, що утворюють на верхівці стебла складний колос. Колоскові луски ланцетні або видовжені, гострі, з 5-7 жилками, при основі з поперечною борозенкою, гладенькі або шорсткі. Плід - зернівка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Пирій повзучий росте на луках, уздовж доріг, на степових схилах, серед чагарників острова.

Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. Кореневище пирію містить полісахарид тритицин (до 10%), слизи (до 10%), фруктозу (до 4%), маніт (до 3%), мезоінозит, фенольну сполуку авенін, жирну (1,5%) і ефірну олію, тритерпен, агронірен, яблучну кислоту; вітамін С (до 156 мг%), каротин (до 85 мг%), кремнієву кислоту та інші речовини.

Застосування. Галенові препарати пірію виявляють відхаркувальну, протизапальну і сечогінну дію, сприяють відновленню порушеного обміну речовин. Застосування пірію показане при подагрі, ревматизмі, нирковокам'яній хворобі, циститах, запаленні перед міхурової залози, каменях у жовчному міхурі, гастриті, ентероколіті та при набряках серцевого походження. Болетамувальні властивості пірію використовуються при подагричних ломотах, ревматизмі, люмбаго і наслідках артриту, а обволікаючі й пом'якшувальні - при кашлі. Препарати пірію вважаються ефективними при рахіті, фурункульозі, золотусі, хронічній екземі та при інших захворюваннях шкіри.

Півники болотні - *Iris pseudacorus* L.

Родина півникових - Iridaceae

Касатик болотный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має товсте (до 2 см завтовшки), косе, розгалужене кореневище. Стебло кругле, трохи сплюснене, 0,6-1,5 м заввишки, вкрите листом, у верхній частині гіллясте; гілки стебла прямостоячі, закінчуються квітками, нижні довші, інші поступово вкорочені. Листки дворядні плоскі, широкомечовидні, гострі. Покривало дволісте, з 2-3 квітками; квітки правильні, двостатеві, яскраво-жовті, одиничні. Оцвітину віночковидну, з трубочкою, вдвоє коротшою за зав'язь, і з трьома зовнішніми та трьома внутрішніми частками відгину; зовнішні частки відгину - з оберненояйцевидною, донизу відігнутою пластинкою, при основі звуженою в короткий нігтик, внутрішні - втрое коротші, оберненоланцетні, прямостоячі, менші за частки стовпчика; останні - з двома гострими, зверху зубчастими лопатями. Плід - коробочка (еліптична, тупотригранна, з вістрям). Цвіте у червні - липні.

Поширення. Плавні та озера острова.

Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. Кореневища півників болотних містять ефірну олію, ізофлавоновий глікозид іридин, дубильні речовини, органічні кис-

лоти (шикімова, хінна, яблучна, лимонна, фумарова і молочна), жирну олію та крохмаль. У складі ефірної олії є кетон ірон.

Застосування. Півники болотні використовують як в'язучий, відхаркувальний, протизапальний, сечогінний, кровоспинний і глистогінний засіб.

У науковій медицині півники застосовують як симптоматичний засіб (у складі збору за прописом Здренко) при лікуванні папіломатозу сечового міхура, анацидного гастриту і виразкової хвороби шлунка.

Значно ширше використовує півники народна медицина. Водний настій півників використовують при бронхітах, пневмонії, ангіні, болях у кишковоки, запальних захворюваннях селезінки, в разі водянки та від полюцій. При діареї, асциті, кровотечах, зобі й круглих глистах ефективними засобами вважаються свіжий сік, порошок і настоянка кореневищ на червоному вині. Настоянку кореневищ на 70%-ному спирті вживають при метрорагії. Як зовнішній засіб, водний настій сушених кореневищ використовують для лікування опіків, гнійних ран, виразок, нориць і подразнень шкіри, для полоскання ротової порожнини при хронічному і гострому гінгівітах та зубному болі. При геморої приймають сидячі ванни з настоєм свіжих кореневищ півників.

У гомеопатії есенцію із свіжих кореневищ застосовують при катаральному ентероколіті та випадінні волосся.

Півники німецькі, півники садові - *Iris germanica* L.

Родина півникових -Iridaceae

Касатик германский

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має товсте, коротке, повзуче кореневище. Стебло прямостояче, 60-100 см заввишки, розгалужене. Листки дворядні, плоскі, мечовидні, загострені, сизозелені. Покривало з видовженочовниковидними перетинчастими від середини листочками. Квітки правильні, двостатеві, розміщені на кінцях гілок і стебла. Оцвітину віночковидну, з трубочкою, вдвоє довшою за зав'язь і з трьома зовнішніми та трьома внутрішніми частками відгину; зовнішні частки оцвітину оберненояйцевидні, верти-

кальнозвислі, темно-фіолетові, при основі жовті, з буро-фіолетовими жилками і жовтою поздовжньою борідкою; внутрішні - прямостоячі, світло-сині, раптово звужені в нігтик, однакової довжини з зовнішніми. Плід - довгаста тупотригранна коробочка. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Розводять як декоративну рослину.

Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. У кореневищах півників є ефірна олія, ізофлавоновий глікозид іридин, дубильні речовини, органічні кислоти, жирна олія, крохмаль, слиз і смолисті речовини. До складу ефірної олії входять кетон ірон, бензойна, міристинова, тридецилова й ундецилова кислоти; п-дециловий, бензойний і ноніловий альдегіди.

Застосування. Півники німецькі використовують як відхаркувальний, обволікаючий, болетамувальний і протизапальний засіб. Застосування їх показане при катарах верхніх дихальних шляхів, запаленні легень, хворобах печінки і жовчного міхура та при шлунково-кишкових колітах. Як зовнішній засіб, півники застосовують для лікування невродермітів, інфікованих ран, виразок. Настій кореневищ використовують для полоскання при зубному болю.

Півники карликові - *Iris pumila* L. (*I. taurica* Lodd.)

Родина півникових - Iridaceae

Касатики карликовие

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має товсте кореневище. Стебло до 3 см заввишки. Листки дворядні, плоскі, широкомечовидні. Квітки правильні, двостатеві, ясно-фіолетові або жовті. Цвіте у квітні-травні.

Поширення. В дикому стані трапляються на кам'янистих схилах острова.

Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. Кореневища півників карликових містять ефірну олію, ізофлавоновий глікозид іридин, дубильні, речовини, органічні кислоти (шикімова, хінна, яблучна, лимонна, фумарова і молочна), жирну олію та крохмаль. У складі ефірної олії є кетон ірон.

Застосування. Півники карликові використовують як в'яжучий, відхаркувальний, протизапальний, сечогінний, кровоспинний і глистогінний засіб.

Підбіл звичайний, мати-й-мачуха - *Tussilago farfara* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Мать-и-мачеха

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з довгим галузистим повзучим кореневищем. Рано навесні з кореневищ виростають квіткові стебла 10 - 25 см заввишки, з яйцеподібно-ланцетними, гострими, здебільшого пурпурно-фіалковими, лускуватими листками.

Прикореневі листки, які розвиваються після цвітіння, великі, довгочерешкові, серцеподібні, шкірясті по краю виїмчасті, рідко - дрібнозубчасті, зверху темно-зелені, блискучі, зісподу білі, повстистоопушені. Квітки золотисто-жовті, численні, в одиничних пониклих кошиках, крайові - язичкові, маточкові, плідні, розміщені в кілька рядів, решта - трубчасто-дзвоникovidні, двостатеві, на верхечку п'ятизубчасті, безплідні. Плід - сім'янка. Цвіте у березні - квітні.

Поширення. Підбіл звичайний росте на глинистому ґрунті на схилах острова.

Сировина. Листя, квітки.

Хімічний склад. Листя підбілу містять слиз, камедь, інουλін та інші вуглеводи, гіркі, смолисті та дубильні речовини, флавоноїди, сапоніни, вітаміни С, К, каротиноїди, токоферолі, стерини, терпени, ефірну олію, органічні кислоти, сліди алкалоїдів тощо. У листях містяться:

макроелементи (міліграм/г): К - 37,70, Са - 10,90, Mg - 4,30, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,78, Zn - 0,60, Co - 0,27, Mo - 0,40, Cr - 0,03, Al - 0,07, Ba - 0,05, V - 0,02, Se - 25,00, Ni - 0,21, Sr - 0,01, Pb - 0,24; Ag - 8,00, I - 0,09, Br - 107,10. В - 40,00 мкг/г.

Застосування. У квітках мати-й-мачухи містяться флавоноїди, що володіють спазмолітичними властивостями. У поєднанні з фітостеролами ці флавоноїди являються протизапальними засобами. Слизисті речовини дозволяють використовувати квітки як пом'якшувальний і відхаркувальний засіб. Таніни забезпечують антисептичні властивості.

Квітки мати-й-мачухи використовують при запаленнях бронхів, при сухому кашлі і для лікування гострих і хронічних запалень рота і гортані.

Препарати підбілу: *настій*, "*Бронхіфлуке*" - чай рослинний у фільтр-пакетах (екстракти трави медунки, кори верби, листя підбілу, плодів анісу та фенхелю, сланей цетрарії, стебла плюща, коренів циміцифуги та солодки), *збір лікувально-профілактичний № 2* (підбіл, деревій, звіробій, м'ята, подорожник, бузина, нагідки), *грудний збір № 1* (алтеї корені, мати-й-мачухи листя, материнки трава), *грудний збір № 2* (мати-й-мачухи листя, подорожника великого листя, солодки корені), використовують як відхаркувальний, пом'якшувальний, протизапальний, легкий потогінний, жовчогінний та ранозагоювальний, апетитний, слабкий спазмолітичний засіб. У науковій медицині настій листя підбілу звичайного призначають при ларингітах, трахеїтах, хронічних бронхітах, бронхопневмонії, бронхіальній астмі. Настій - при захворюваннях дихальних шляхів. Листя входить до складу грудного і потогінного чаїв. У народній медицині настій листя підбілу п'ють при гарячці, катарах шлунка, кишок і сечового міхура, при запальних процесах у нирках, водянці, загальній слабкості організму та як гіркоту для збудження апетиту й поліпшення травлення при хронічних ентероколітах. Сирий сік підбілу вважається добрим жовчогінним і потогінним засобом; його рекомендують пити при туберкульозі легень і скрофульозі. Зовнішньо підбіл використовують як протизапальний і ранозагоювальний засіб. Розім'яте свіже листя прикладають до наривів, інфікованих ран, виразок та фурункулів. Настоем листя полощуть горло при ангіні, обмивають виразки і рани. Настоем із суміші листя підбілу і кропиви дводомної миють голову при випаданні волосся та при лупі й свербінні шкіри.

Підмаренник справжній - Galium verum L.

Родина маренових - Rubiaceae

Подмаренник настоящий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста кореневищна рослина. Стебла підведені, 30-125 см заввишки, округлочотиригранні, в нижній частині голі й гладенькі, у верхній опушені короткими відлеглими волосками або нерідко зовсім голі, дещо опушені лише під вузлами при основі листків, розгалужені в суцвітті. Листки сидячі, вузьколінійні до шиловидних або майже нитковидних, з однією поздовжньою жилкою й загорнутими наспід краями; серединні стеблові листки - в кільцях по 6(8)-10(15), зверху темнозелені, шорсткі від гострих горбочків або вкриті дрібними, вперед спрямованими щетинками, зісподу - блідо-зеленуваті або білуваті, на верхівці витягнуті в дуже коротеньке вістря;

приквіткові листки спочатку в кільцях по 4-8, вище - супротивні й одиничні, верхні - дрібні, по краю голі, з кінцевим коротеньким вістряем. Квітки запашні, дрібні, правильні, двостатеві, зрослопелюсткові, зібрані в довгасте досить густе волотисте суцвіття; віночок колесовидний, яскраво-жовтий, 3-4,5 мм у діаметрі, з чотирироздільним відгином. Плід - сухий горішок. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Підмаренник справжній росте на луках, узліссях, степових схилах і кам'янистих відслоненнях острова.

Сировина. Трава, сік.

Хімічний склад. Трава підмаренника справжнього містить глікозиди галіозин, рубіадин і асперулозид, дубильні речовини, лимонну кис-

лоту, незначну кількість ефірної олії, флавоноїди, кумарини, ферменти та інші речовини.

Застосування. Підмаренник має спазмолітичну дію і заспокоює нервову систему. Надземні частини підмаренника традиційно використовують при лікуванні станів, пов'язаних з нервовою напругою (нервозність, безсоння, емоційне збудження), спазмів кишкового і при порушеннях травлення (сповільнене перетравлення, метеоризм, відрижка).

Препарати підмаренника справжнього мають сечогінні, кровоспинні, протизапальні, антисептичні, знеболюючі й седативні властивості. Настій трави або свіжий сік рослини назначають при катарах шлунково-кишкового тракту, діареї, жовтяниці, захворюваннях печінки і нирок, набряках ниркового походження, як в'язучий і кровоспинний засіб при ендометритах, геморої, носових кровотечах, у разі нервових захворювань (епілепсія, істерія, конвульсії) і захворювань шкіри (болісні висипи, дерматози з больовим синдромом, екзема). Широко використовують підмаренник і як зовнішній засіб. Міцним настоем і свіжим соком промивають рани і нариви, зупиняють кровотечі з носа. У вигляді примочок свіжий сік використовують при раку шкіри (як знеболюючий засіб). Порошком із трави присипають рани, нариви та опіки і виразки.

Підмаренник чіпкий - *Galium aparine* L .

Родина маренових - *Rubiaceae*

Підмаренник цепкий

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебла полегли або лазячі, 50-200 см завдовжки, чотиригранні, по ребрах вкриті загнутими гачковидно вниз шипиками, розгалужені. Листки - в кільцях по 6-8, оберненояйцевидні (нижні) або клиновидно-ланцетні (серединні й верхні), по краю і зісподу по серединній жилці негусто вкриті відігнутими назад шипиками, зверху розсіянощетинисті, на верхівці - відтягнуті в тонке вістря. Квітки дрібні, правильні, полігамні, зрослопелюсткові, в пазушних півзонтіках, більших за листки; віночок до 2 мм у діаметрі, білуватий, колесовидний, з чотирироздільним відгином. Плід - сухий горішок. Цвіте у травні - вересні.

Поширення. Підмаренник чіпкий росте по всій території острова як бур'ян.

Сировина. Трава, сік.

Хімічний склад. Трава підмаренника чіпкого містить глікозид асперулозид, дубильні речовини, сапоніни, органічні кислоти (лимонна, галова), червоний барвник та вітамін С (128 мг%).

Застосування. У народній медицині підмаренник чіпкий відомий

своїми діуретичними, болетамувальними, кровоспинними й антимікробними властивостями. Настій трави використовують при нирковокам'яній хворобі, циститі, водянці, плевриті й хворобах печінки, при болях у шлунку й кишковика, діареї, ревматизмі, зобі, епілепсії й скрофульозі та при гарячкових станах. Зовнішньо, у вигляді мазі, підмаренник чіпкий використовують для лікування фурункулів, лишайів, раку шкіри і висипів на шкірі. Порошком трави присипають рани і фурункули. Есенцію із свіжої трави підмаренника чіпкого використовують у гомеопатії.

Плакун верболистий - *Lythrum salicaria* L.

Родина плакунових - *Lythraceae*

Дербенник иволістний

Життєва форма. Багаторічна кореневищна трав'яниста жорстко-волосиста або майже повстиста рослина. Стебло пряmostояче, чотиригранне, просте або вгорі розгалужене, 25-200 см заввишки. Листки сидячі, ланцетні або видовженоеліптичні, цілокраї, з серцевидною основою; нижні - супротивні або в кільцях по 3-4, верхні - чергові. Квітки правильні, двостатеві, по 1-2 у пазушних дихазіях, які складають верхівкове китицевидно-волотевидне суцвіття; віночок вільнопелюстковий, з шістьма малиновими пелюстками. Плід - видовжено-овальна коробочка. Цвіте з червня по вересень.

Поширення. Плакун верболистий росте по берегах р.Дніпро по всій території о.Хортиця.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава рослини містить дубильні речовини до 10%, глікозид салікарин, смолу, слиз, пектин і незначну кількість ефірної олії. У квітках є флавоноли.

Застосування. Плакун довгий час використовували у ветеринарії проти розладів кишковика у телят. Дослідження, проведені під час Другої світової війни, показали, що завдяки танінам, що містяться в ньому, він може захищати від опромінювання, діючи на вільні радикали. Основним показником до застосування плакуна залишається симптоматичне лікування легких форм діареї, особливо у дітей.

Проте великий вміст рослинних поліфенолів дозволяє використовувати плакун і при лікуванні венозної недостатності.

Плакун верболистий має в'яжучі, протизапальні та кровоспинні властивості, прискорює загоєння ран. Настій трави дають усередину при проносах, дизентерії, хронічному катарі шлунка і кишковика, при кровотечах та при

простудних захворюваннях і гарячкових станах. Рослина має й загальнозміцнюючі та тонізуючі властивості. Зовнішньо - як кровоспинний і ранозагоювальний засіб - використовують настій трави (обмивання) і свіже подрібнене листя (припарки).

Повитиця європейська - *Cuscuta europaea* L.

Родина повитицевих - *Cuscutaceae*

Повилика европейская

Життєва форма. Однорічна безхлорофільна паразитна рослина. Стебло нитковидне (до 1 мм завтовшки), витке, розгалужене, зеленувато-жовте до червонувато-жовтого, без листя і коренів (прикріплюється до інших рослин, з яких тягне поживні речовини, присосками - гаусторіями). Квітки дрібні, майже сидячі, правильні, двостатеві, п'ятичленні, зібрані в щільні головчасті суцвіття; віночок - з лійковидною трубочкою, рожевий або блідо-рожевий, лопаті його тупі, трохи коротші за трубочку. Плід - коробочка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Повитиця європейська росте по всій території о.Хортиця.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава повитиці містить глікозид кускутин, дубильні речовини (до 6%), фітостерин, флавоноїди, флавофени, лейкоантоціани, вуглеводи та інші речовини.

Застосування. Відвар трави повитиці вживають як діуретичний, болетамувальний та як засіб, що збуджує виділення шлункового соку. Як в'язучий засіб його призначають при колітах. П'ють відвар і при деяких жіночих хворобах, зокрема при мізерних менструаціях. У тибетській медицині рослина відома своїми кровоспинними властивостями. Зовнішньо, у вигляді ванн, повитицю використовують при шкірних захворюваннях.

У гомеопатії препарати повитиці дають пити при висипах на шкірі, грипі, жіночих хворобах та в інших випадках.

Подорожник великий - *Plantago major* L.

Родина подорожникових - *Plantaginaceae*

Подорожник большой

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина зі вкороченим кореневищем і численними придатковими нитковидними коренями. Листки широкояйцевидні або еліптичні, голі з 3-7 дуговидними жилками, крилатими черешками та невеликими піхвами, зібрані у прикореневу розетку. Квітконосні стрілки завдовжки до 40 см, борозенчасті, закінчуються густим, видовженим, колосовидним суцвіттям. Квітки дрібні, непоказні, світло-бурі. Плід - двогніздна еліптична коробочка з дрібним темно-брунатним насінням. Цвіте з червня по жовтень. Плоди досягають з липня.

Поширення. Рослина-космополіт, росте біля доріг і на вологих трав'янистих місцях по всій території острова.

Сировина. Трава, листя.

Хімічний склад. Листя містять полісахариди (20%), представлені пектиновими речовинами та нейтральними гліконами. Присутні манніт, сорбіт, алантоїн, іридоїди (аукубін та каталпол), стероїди, флавоноїди (похідні лютеоліну, кверцетину, апігеніну), дубильні й пектинові речовини, оксикоричні кислоти (хлорогенова і неохлорогенова), вітамін С і К, каротин, холін, сапоніни та сліди алкалоїдів. У насінні є значна кількість слизу, жирна олія, аукубін, олеанолова кислота, стероїдні сапоніни та вуглеводи.

У листях містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 44,60, Са - 39,30, Mg - 3,60, Fe - 0,70; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,25, Cu - 0,92, Zn - 0,70, Co - 0,25, Mo - 2,67, Cr - 0,12, Al - 0,34, Ba - 22,05, V - 0,13, Se - 0,70, Ni - 0,17, Sr - 1,82, Pb - 0,13, B - 45,60 мкг/г.

Застосування. Іридоїди подорожника відомі своєю протизапальною дією. Приготовані з нього екстракти володіють антибактеріальними властивостями завдяки тому, що містяться в них іридоїди і вербаскозиди. У досліджах на морських свинках показана здатність подорожника розширювати бронхи, тоді як в клінічних умовах доведена

ефективність водного екстракту при хронічному бронхіті. Аукубозид володіє бактерицидною і противокашлевою активністю.

Внутрішнє застосування подорожника показане при астмі і бронхіті, а також фарингіті, ларингіті і всіх видах респіраторної алергії. При зовнішньому застосуванні він діє як пом'якшувальний засіб при висипаннях, укусах комах, тріщинах шкіри і подряпинах. Його рекомендують також при деяких видах подразнення очей.

Препарати подорожника великого: *настій, настойка, сік подорожника, "Плантаглюцид"* - гранули (подорожника великого листків екстракт), *"Мукофальк апельсин"* - гранули (подорожника насіннева шкірка), *"Фітосорбент"* - БАД (водний екстракт з листя подорожника великого, стабілізований пектином і аскорбіновою кислотою), *"Евкабал"* - сироп та *"Евкабал Бальзам С"* - комплекс БАР чебрецю та подорожника, *"Сироп подорожника від кашлю Др. Тайсс"*, *"Анітос"* - сироп (комбінований препарат: анісова олія, сиропи подорожника та сенегі, екстракт чебрецю), *"Ехінасал"* - сироп (комбінований препарат: екстракт рідкий складний з трьох рослин- листків подорожника, трави гринделії, плодів шипшини, а також екстракт трави чебрецю, сік ехінацеї, концентрат чорної смородини), *"Фітон СД"* - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), *"Бронхофіт"* - збір (анісу звичайного плоди, багна звичайного пагони, подорожника великого листя, солодки корені, фіалки трава, чебрецю трава, шавлії листя), *Грудний збір № 2* (мати-й-мачухи листя, подорожника великого листя, солодки корені), *збір лікувально-профілактичний № 1* (цикорій, шипшина, подорожник, м'ята, кропива, валеріана, овес, ромашка), *збір лікувально-профілактичний № 2* (підбіл, деревій, звіробій, м'ята, подорожник, бузина, нагідки), *збір лікувально-профілактичний № 4* (м'ята, квітки глоду, ромашка, льон, нагідки, деревій, подорожник, хміль), виявляють антисептичну, бактеріостатичну, протизапальну, ранозагоювальну, регенеруючу, спазмолітичну, знеболюючу, відхаркувальну, обволікаючу, послаблюючу, кровоспинну, заспокійливу, секреторну, гіпотензивну, антисклеротичну та протиалергічну дію. *Настій, настойка, сік подорожника* - при бронхітах, коклюші, астмі, туберкульозі легень, плевриті, шлунково-кишкових хворобах, запаленні сечового міхура, енурезі, геморої, кровохарканні, малярії, для промивання гнійних ран, лікування виразок, флегмон, фурункулів, свищів тощо. Сік подорожника одержують із свіжого листя подорожника великого і свіжої трави подорожника блошиного. Відвар суцвіть тамус шлунково-кишковий біль. Відваром насіння лікують коліти, запальні процеси

кишок. Свіжі листки та їх сік спиняють кровотечі, загоюють рани. Препарат плантаглюцид застосовують як спазмолітичний і протизапальний засіб при гастритах, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки з нормальною і зниженою кислотністю. Тривалість лікування в період загострення - 3-4 тижні. Плантаглюцид і відвар листя подорожника протипоказані при гіперацидних гастритах і виразковій хворобі шлунка з підвищеною кислотністю. Листя входять до складу шлункових зборів, чаїв від кашлю, косметичних засобів для шкіри та волосся. У народній медицині відвар або настій листя подорожника п'ють і як "кровоочисний" засіб, від кропив'янки, при цинзі, гарячці й атеросклерозі, у випадку печії, при запаленні сечового міхура, від нічного нетримання сечі й набряків, при раку шлунка і легень, злякисних виразках шкіри. Насіння подорожника великого має обволікаючі, пом'якшувальні й протизапальні властивості. Широко використовують подорожник і як зовнішній засіб. Свіже листя прикладають до фурункулів, ран, виразок, опіків, порізів і наривів.

Подорожник ланцетолистий, поранник, порізняк - *Plantago lanceolata L.*

Родина подорожникових - Plantaginaceae

Подорожник ланцетолистий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло (квіткова стрілка) просте, безлисте, прямостояче або висхідне борозенчасте, слабо волосисте, 10-50 см заввишки. Листки ланцетні або вузьколанцетні, гострі, при основі звужені в черешок, цілокраї або злегка зубчасті, з 3-7 поздовжніми жилками, майже голі або вкриті довгими волосками, зібрані прикореневою розеткою; черешки за довжиною дорівнюють пластинці. Квітки дрібні, правильні, двостатеві, сидячі, зібрані на верхівці стебла коротким густим яйцевидним, видовженим або еліпсоїдно-циліндричним колосом; віночок буруватий, плівчастий, з циліндричною, злегка здutoю, трубочкою і чотирироздільним відгином. Плід - коробочка. Цвіте з квітня по вересень.

Поширення. Подорожник ланцетолистий росте на степових схилах, кам'янистих відслоненнях, луках і трав'янистих місцях та серед чагарників.

Сировина. Трава, листя.

Хімічний склад. Подорожник ланцетолистий має близький до подорожника великого хімічний склад, але відрізняється трохи іншим вмістом і співвідношенням компонентів, що його складають.

У надземній частині містяться: макроелементи (мг/г): К - 36,30, Са - 25,10, Mg - 3,90, Fe - 0,50; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,27, Cu - 1,08, Zn - 0,73, Со - 0,45, Мо - 4,27, Сг - 0,07, Al - 0,22, Ва - 9,05, V - 0,02, Se - 3,60, Ni - 0,29, Sr - 1,43, Pb - 0,08, I - 0,10, В - 51,60 мкг/г.

Застосування. Препарати виявляють протизапальну, відхаркувальну ранозагоювальну дію, стимулюють регенеративні процеси. Настойка подорожника застосовується при бронхіті, коклюші, астмі, зовнішньо - при фурункулах, свищах. Сік подорожника назначають при антацидних гастритах, виразках і колітах. Листя входять до складу шлункових зборів, чаїв від кашлю, косметичних засобів для шкіри і волосся. У гомеопатії використовується вся свіжа квітуча рослина при вушному і зубному болю, геморої, діареї, зовні - при невралгії трійчатого нерва, лишаї. Препарати не слід вживати у разі підвищеної кислотності шлункового соку.

Полин австрійський, полинок - *Artemisia austriaca* Jack.

Родина айстрових - Asteraceae

Полынь австрийская

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста білувато-повстиста рослина. Стебла підведені до майже прямостоячих, часто вигнуті, 15-70 см заввишки, при основі трохи здерев'янілі, нижче середини або й від основи розгалужені, з численними вкороченими пазушними гілочками під суцвіттям; неплідні пагони, що відходять від кореневища, набагато коротші за стебла, висхідні. Листки короткочерешкові (нижні) або сидячі, від 2-3-роздільних до двоперисторозсічених, часто з 2-3-роздільними сегментами 2-го порядку (крім найнижчих віяловидних), яйцевидні або овальні, з розвинутими, роздільними або перисторозсіченими вухками при основі; кінцеві частки вузьколінійні до лінійно-ланцетних, загострені; верхівкові листки при кошиках лінійні або вузьколінійні, тупі або тупуваті. Квітки різномірні, в яйцевидних або майже кулястих дрібних, пониклих кошиках, що утворюють вологисте суцвіття; крайові квітки жіночі, серединні - двостатеві, віночок жовтуватий, рідко червонувато-жовтий, вузькоконічний, п'ятизубчастий, на верхівці мохнато-волосистий. Плід - сім'янка. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. Полин австрійський росте по всій території острова на степових схилах, відслоненнях і сухих луках, як бур'ян по відкритих місцях.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава полину австрійського містить ефірну олію, алкалоїди, органічні кислоти, каротин, вітамін С і смоли. До складу ефірної олії входять цинеол, кетон туйон, сесквітерпеновий спирт абсинтин і туйол.

Застосування. Полин австрійський збуджує апетит, посилює діяльність шлунка та кишечника, має жовчогінну, сечогінну, потогінну, протисудомну дію. Використовують

як засіб, що стимулює секрецію жовчі, підвищує діурез і виділення поту, виявляє жарознижуючу, кровоспинну, слабку снодійну дію і має глистогінні властивості. Настій трави призначають для поліпшення апетиту і травлення, при водянці, малярії, глистяній інвазії, хворобах печінки й селезінки та подагрі. Свіжу траву рослини прикладають до лоба і висків при безсонні.

Полин гіркий - *Artemisia absinthium* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Полынь горькая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста сріблясто-сіра рослина. Стебла прямо-стоячі, 50-125 см заввишки, слабкосріблясті, у верхній частині розгалужені, зісподу - білоповстисті; нижні - довго-черешкові, трикутно-серцевидні, тричіперисторозсічені; серединні - сидячі, двічіперистороздільні; верхні - сидячі, перистороздільні з еліптично-ланцетними частками.

Квітки жовті, різнорідні, в майже кулястих пониклих кошиках, зібраних гронами в волотисте суцвіття. Плід - сімянка. Цвіте з липня по вересень. Запах ароматний, характерний. Смак пряний, дуже гіркий.

Поширення. Полин гіркий росте на пустирях, біля доріг та поблизу житла.

Сировина. Листя без черешків та верхівкові пагони.

Хімічний склад. Трава полину гіркого містить ефірну олію (2%), до складу якої входять цинеол, сесквітерпенові спирти (абсинтин, анабсинтин та артабсинтин), туйон, сесквітерпенові лактони (тауремізін), а також алкалоїди, каротин, аскорбінова кислота, вітаміни групи В.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 35,10, Са - 10,20, Mg - 2,00, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,48, Zn - 0,62, Co - 0,12, Mo - 4,00, Cr - 0,02, Al - 0,07, Se - 5,90, Ni - 0,34, Sr - 0,13, Pb - 0,06, Br - 98,70, B - 88,80 мкг/г.

Застосування. Препарати полину гіркого: настойка полину, настойка гірка, "Поліфітол-1" - настойка (водно-спиртовий екстракт суміші: м'яти, цмину, звіробою, полину гіркого, дуба, перстачу прямостоячого, кульбаби, аїру, кукурудзи), "Краплі шлункові"- краплі (екстракти валеріани, м'яти, белладонни та полину гіркого) мають апетитну, заспокійливу (в помірних дозах), збуджуючу (у великих дозах), антисептичну, протизапальну, противиразкову, знеболюючу, загальнозміцнюючу, глістогінну, дезодоруючу дію. Настій, настойка, густий екстракт збуджують апетит, стимулюють діяльність залоз травного тракту, підвищують секрецію жовчі, панкреатичного та шлункового соку, ефективні при анемії, запаленнях нирок, сечового міхура, водянці, геморої, аскарідозі.

Дуже популярне лікування полином гірким у народній медицині. Крім усіх вищезазначених випадків, усередину його дають при гарячці й малярії, туберкульозі й золотусі, при захворюваннях печінки, що супроводяться жовтяницею, хворобах селезінки, запальних процесах у нирках і сечовому міхурі, водянці, геморої й холері (як дезинфікуючий засіб), при безсонні, постійному запамороченні, спазмах. Для лікування алкоголізму застосовують настій із суміші трави полину гіркого і чебрецю плазкого. При зовнішньому застосуванні препарати полину діють знеболююче, антисептично, протизапально. Розведену кип'яченою водою у співвідношенні 1 : 10 настойку використовують для компресів і примочок при забиттях, ранах, хворобах очей. Свіже потовчене листя з успіхом застосовують при крововиливах на тілі внаслідок травм, при вивихах і розтягу сухожилля.

Полин естрагон, тархун - *Artemisia dracunculus* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Полынь эстрагон

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста гола рослина. Стебла прямостоячі, 40- 150 см заввишки, жовтувато-бурі, в суцвітті волотевидно розгалужені, нижче - з видовженими неплідними гілками. Листки чергові, суцільні (нижні іноді на верхівці надрізані, з 2-3 лопатями), лінійно- або видовженоланцетні, коротко й тупувато або відтягнуто загострені. Квітки блідо-жовті, різнорідні, в пониклих, майже кулястих кошиках, що утворюють вузьке й густе волотисте суцвіття; крайові квітки маточкові, плідні, серединні - тичинкові, з редукованою маточкою. Плід - сім'янка. Цвіте у серпні - вересні.

Поширення. Полин естрагон росте в степових балках, на пустищах острова.

Сировина. Стеблові верхівки.

Хімічний склад. Трава рослини містить ефірну олію (0,1-0,72%) каротин (15мг%), аскорбінову кислоту (190мг%) та гіркі й дубильні речовини. У складі ефірної олії є сабінен, мірцен, метилхавікол, естрагол та ін.

Застосування. Полин естрагон використовують як засіб, що стимулює секрецію шлункового соку і жовчі, підвищує діурез, виявляє загальнозміцнюючу дію. Настій трави призначають для покращення апетиту і травлення, при катарах шлунка, зокрема при хронічних гастритах зі зниженою кислотністю шлункового соку, у разі водянки, метеоризму й глістяної інвазії та як протицинготний засіб.

Траву полину естрагон вживають як пряну приправу для м'ясних страв, додають для запаху до м'ясних юшок, використовують для виготовлення безалкогольних: напоїв і ароматично-пряного оцту.

Полин звичайний, чорнобиль - *Artemisia vulgaris* L.

Родина айстрових- *Asteraceae*

Полынь обыкновенная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебла прямі або біля основи висхідні, гранчасті, здебільшого волотисто розгалужені, опушені, 0,5-1,5 м заввишки. Листки чергові, зверху темно-зелені, голі, знизу - біло-повстисті, з трохи загнутими донизу краями, перисто-роздільні, з еліптично-ланцетними або ланцетними, пилчастонадрізнаними лопатями; нижні листки - з черешками, серединні і верхні - сидячі, верхівкові - 3-5-роздільні або цілі. Квітки різнорідні, червонуваті, в оберненойцевидних або еліптичних кошиках, що утворюють волотисте суцвіття; крайові квітки жіночі, з вузькотрубчастим двозубчастим віночком, серединні - двостатеві, віночок у них лійковидно-трубчастий, 5-зубчастий. Плід - сім'янка. Цвіте з липни до вересня.

Поширення. Полин звичайний росте на луках, узліссях, лісових галявинах, біля доріг, у садах та серед чагарників острова.

Сировина. Стеблові верхівки разом з листям і квітками, корені.

Хімічний склад. Трава полину містить інулін, гіркоту тауремізину, ефірну олію, слиз, смолисті та дубильні речовини, алкалоїди, каротиноїди, вітаміни С, групи В, флавоноїди тощо.

До складу ефірної олії трави входять цинеол, туйон, борнеол. У коренях є слизисті, смолисті й дубильні речовини, інулін та ефірна олія, до складу якої входять дигідроматрикарієвий ефір і кетон.

Застосування. Препарати полину звичайного мають апетитну, потогінну, заспокійливу, протисудомну, протипухлинну, противиражкову, глистогінну, протиалкогольну дію. Відвар трави використовують при нервових захворюваннях, безсонні, епілепсії, для збудження апетиту, покращення травлення, нормалізації менструального циклу, стимулювання пологів. Цигарки з сухої трави - при бронхіальній астмі. Відвар коренів у білому вині - при туберкульозі легень та як тонізуючий засіб. В

акушерстві й гінекології відвар трави полину призначають при аменореї й гіпоменструальному синдромі центрального генезу, при токсикозах вагітних та як засіб, що прискорює і знеболює пологи. При глистній інвазії п'ють настій суміші трави полину звичайного, квіток ромашки лікарської і коренів тирличу жовтого. Для лікування алкоголізму застосовують настій із суміші трави полину звичайного і чебрецю плазкого. Трава полину звичайного входить до складу суміші Здренко, яку використовують при лікуванні гастритів і виразки шлунка. В гомеопатії траву й корені полину звичайного застосовують при епілепсії та при різних жіночих хворобах.

Портулак городній - *Portulaca olearacea* L.

Родина портулакових - *Portulacaceae*

Портулак огородний

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебла м'ясисті, простерті, 10-30 см завдовжки, від основи розгалужені. Листки сидячі, клиновидно-оберненойцевидні, видовженоклиновидні, лопатковидні, тупі; нижні - розміщені спіральсно, верхні - супротивні. Квітки двостатеві, сидячі, 3-5-пелюсткові, жовті, зібрані по 1-3 в розвилках стебла або в пазухах листків. Плід - коробочка. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Росте як бур'ян по всій території острова.

Сировина. Трава, насіння.

Хімічний склад. Листки містять аскорбінову кислоту (до 300 мг%), каротин, органічні кислоти, вуглеводи, глікозиди, алкалоїди (0,03%), смолисті і слизисті речовини, білки та мінеральні солі. В насінні є жирна

олія, до складу якої входять гліцериди лінолевої, пальмітинової, стеаринової та інших жирних кислот.

Застосування. Портулак - рослина, багата жирними кислотами класу омега-3, що зазвичай містяться в риб'ячому жирі. Тому портулак володіє протизапальними властивостями і перешкоджає агрегації тромбоцитів, тим самим покращує кровообіг. Вміст великих кількостей вітамінів С і Е, бета-каротину і глутатіону додає рослині антиокси-

дантних властивостей і пояснює його здатність стимулювати імунний захист. Знижуючи рівень гліцеридів і холестерину в крові, портулак захищає артерії.

При внутрішньому застосуванні портулак рекомендується для профілактики і лікування захворювань серця і серцево-судинної системи. Він також застосовується для профілактики процесів старіння.

У медицині насіння і траву використовують як глистогінний засіб. Настій або відвар трави можна використовувати як замітник адреналіну. Експериментально доведено, що препарати рослини сприяють посиленню серцевого ритму, підвищенню артеріального тиску при значному звуженні судин. Значно ширше використовують портулак в народній медицині. Свіжим соком рослини лікують хвороби очей, а свіжа трава у вигляді салатів - чудовий засіб проти цинги. Настій трави п'ють як сечогінний засіб, при хворобах печінки і нирок, при дизентерії та як антиоксидантний засіб. При зовнішньому застосуванні рекомендують при м'язових судомках.

Пшінка весняна - *Ficaria verna* Huds.

Родина жовтецевих - *Ranunculaceae*

Чистяк весенній

Життєва форма.

Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло 9-30 см заввишки, висхідне, просте або вгорі розгалужене, з пучком бульбовидно потовщених додаткових коренів при основі і з білими видовженими вивідковими бруньками в пазухах листків. Листки з блиском, цілісні, округло-серцевидні або

яйцевидно-серцевидні, здебільшого виїмчасто-зарубчасті; нижні - довгочерешкові, середні й верхні - на коротших черешках. Квітки двостатеві, правильні, 2,5-3,5 см у діаметрі, по одній на верхівці стебла і гілок; віночок роздільно-пелюстковий, з 8-10 видовженими оберненояйцевидними жовтими з полиском пелюстками, при основі яких є медова залозка, вкрита лусочкою. Плід - збірна сім'янка. Цвіте у квітні - травні.

Поширення. Пшінка весняна росте серед чагарників.

Сировина. Трава, кореневі бульби.

Хімічний склад. У свіжому листі рослини є сапоніни, протоанемонін, анемонін (у висушеному листі), аскорбінова кислота (до 190 мг%), каротин (5,2 мг%). Кореневі бульби містять крохмаль (13,5 %), цукри (10 %).

Застосування. Ефективність корневих бульб пшінки при геморої відома вже давно. У деяких місцях їх носили як амулети, що "захищають" від цього захворювання. Визнана здатність пшінки викликати звуження судин. Це робить її ефективною при лікуванні порушень кровообігу.

Пшінку звичайну застосовують як сечогінний, легкий проносний, відхаркувальний, кровоочисний і ранозагоювальний засіб. Відвар трави з коренями п'ють при вуграх, шкірних висипах, золотусі, при запорах та від кашлю. Настоем трави полощуть рот при гінгівітах і стоматитах, промивають рани і виразки. В основному пшінку рекомендують для зовнішнього застосування при лікуванні геморою.

Ревінь тангутський - *Rheum palmatum* L.

Родина гречкових - *Polygonaceae*

Ревень тангутський

Життєва форма.

Багаторічна, трав'яниста рослина. Кореневище великих розмірів, коротке, широке, з кількома великими соковитими, циліндричними або конусоподібними коренями. Навесні від кореневища відростає кілька листків на черешках; пластинка листка п'яти-семилопатева, з глибокими надрізами.

Стебла високі (2-3 м), товсті, порожністі, малорозгалужені, з невеликою кількістю дрібних листків та великими волотями малопомітних дрібних квіток, що виходять з пазух листків. Плоди - бурі сім'янки.

Поширення. Культивують як лікарську рослину на дослідних ділянках ЗДМУ.

Сировина. Кореневище з коренями.

Хімічний склад. Корені й кореневища ревеню тангутського містять антраглікозиди (понад 5%). Гідроксиметилантрахінони знаходяться в сировині в глікозидній формі і у вільному стані. Представлені вони хризофанолом, реїном та їх глікозидами. Вільні та зв'язані гідроксиметилантрахінони зустрічаються в окисленій і відновленій формах у вигляді мономерів, а також димерів (не менше 31). Крім гідроксиметилантрахінонів, у сировині містяться дубильні речовини, що гідролізуються (12%), а також смоли, полісахариди та ін.

Застосування. Головними діючими речовинами цієї рослини є антраглікозиди й дубильні речовини. Антраглікозиди, розщеплюючись у товстому кишечнику, утворюють реїн, реум-емодин і хризофанову кислоту, які подразнюють нервові закінчення кишкової стінки і спричинюють проносну дію. Дубильні речовини виявляють в'язучу й протизапальну дію. Біологічна дія ревеню залежить від дози: у великих дозах він діє як послаблюючий засіб (ефект настає через 8-10 годин), при малих дозах спостерігається в'язучий ефект. Послаблююча і в'язуча дії залежать і від того, який розчинник використовується при виготовленні препаратів: у водних препаратів переважає послаблююча дія (антраглюкозиди добре розчинні у воді), у спиртових - в'язуча дія (таноглюкозиди краще розчиняються у спирті). Галенові препарати ревеню мають і жовчогінні властивості. Призначається ревінь переважно хворим похилого віку і дітям як послаблюючий засіб при атонії кишечника, метеоризмі і при хронічних запорах. Дозу добирають індивідуально. В невеликих дозах (0,05-0,2 г) ревінь допомагає при диспепсії та катарі шлунка з недостатньою кислотністю. Вживання препаратів ревеню протипоказане при гострому апендициті й холециститі, гострому перитоніті, непрохідності кишок і кровотечах із шлунково-кишкового тракту та при вагітності. Слід уникати їх при подагрі, катарах сечового міхура й оксалурії.

Застосовують такі препарати ревеню: порошок ревеню, таблетки ревеню, екстракт ревеню сухий.

Резеда жовтувата - *Reseda lutea* L.

Родина резедових - *Resedaceae*

Резеда желтая

Життєва форма. Одно- або дворічна трав'яниста рослина. Стебло прямостояче або висхідне, жорстке, розгалужене, густооблиственне, 30-60 см заввишки. Листки чергові, з шорсткими краями; прикореневі листки нерідко цілісні, стеблові - тричі-п'ятиперистороздільні, з цілісними або дво-трироздільними частками, верхівкові - лінійні. Квітки двостатеві, неправильні, жовтувато-зелені, на квітконіжках, зібрані в

густі колосовидні китиці, пелюстки (їх 6) незрелі, з розширеною нижньою частиною і глибокорозсіченою верхньою, неоднакові, верхні більші за інші. Плід - довгаста тригранна спрямована догори коробочка з трьома зубчиками на верхівці. Цвіте у травні - жовтні.

Поширення. Резеда жовта росте на полях, біля доріг, на схилах острова.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Корені резеди містять ізоглюкозиди й алкалоїди, трава - алкалоїди, ефірну олію, фенолкарбонові кислоти (ванілінову, п-кумарову, п-гідроксибензойну), флавоноїди, аскорбінову кислоту, токоферолі і каротин.

Застосування. Настій трави резеди застосовують як сечогінний і потогінний засіб. Настій свіжих коренів п'ють при хворобах серця.

Редька посівна чорна - *Raphanus sativus* var. *niger* L.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Редька посевная черная

Життєва форма. Коренеплідна одно- чи дворічна рослина. У перший рік розвивається розетка ліровидних, перистонадріаних листків і коренеплід, на другий - квітконосний прямостоячий, розгалужений пагін 20-100 см заввишки. Корені з азотфіксуючими бульбочками. Квітки дрібні, білі, з фіолетовими жилками чи лілові, у китицях. Плід - веретеновидний товстий або циліндрично-конічний стручок, сітчатий з носиком. Цвіте у квітні - травні. Плоди дозрівають у травні - червні.

Поширення. Редьку посівну вирощують на городах.

Сировина. Свіжі коренеплоди, сік, насіння.

Хімічний склад. Коренеплоди редьки містять вуглеводи (до 7 %), в їх числі цукри (4%) та клітчатка (1,55%), білки (до 2%), амінокислоти, клітковина, ферменти (діастаза, глюконідаза, оксидаза, каталаза), вітаміни групи В і С (до 56 мг%), каротин, антоціани, органічні кислоти, ферменти, ліпіди, органічні сполуки, солі калію (до 1200 мг%), кальцію, заліза і магнію. У квітках різноманітний набір флавоноїдів, серед них глікозиди кемпферолу, 3-(п-кумароїлсофорозидо)-5-глюкозиди і 3-(ферулоїлсофорозидо)-5-глюкозиди пеларгонідину та ціанідину; у надземних і підземних органах - глюकोзинолатів (глюкобрасицин, глюкорафазатин, глюкофенін, 4-оксиглюкобрасицин, 4-метоксиглюкобрасицин, 6-синапоїлглюкорафенін) і продуктів їх розкладу (алілізотіоціанат, метилізотіоціанат, ізопропілізотіоціанат, 3-метилтіоалкілізотіоціанат, 4-метилтіо-3-бутенілізотіоціанат, 2-фенілет-лізотіоціанат). У насінні є жирна і ефірна олії.

Застосування. Чорна редька підсилює секрецію жовчі і розріджує її. Вона також має спазмолітичну дію на гладку мускулатуру жовчних проток і стимулює скорочення кишечника, що пояснює її послаблюючу дію. Завдяки рафеніну, що міститься в її ефірній олії, вона також згубно діє на бактерії.

Чорну редьку рекомендують для лікування порушення відтоку жовчі і при запорах. Вона покращує рух жовчі і тим самим перешкоджає утворенню каменів в жовчному міхурі.

Свіжий сік редьки має жовчогінні й діуретичні властивості, посилює перистальтику кишок, відомий протисклеротичний засіб. Жовчогінні властивості редьки підтверджено й клінічними спостереженнями. Крім того, сік редьки підвищує толерантність організму до вуглеводів (при цукровому діабеті), має фітонцидні (пояснюються наявністю органічних сполук сірки) й відхаркувальні властивості, посилює секрецію залоз шлунка і кишок, збуджує апетит і виявляє подразнювальну дію (при місцевому застосуванні), подібну до дії гірчичників. Пероральне застосування соку редьки показане при токсичних гепатитах, цирозах печінки, холециститах і жовчнокам'яній хворобі, при порушеннях серцевого ритму і кардіоневрозах, при гіпацидних гастритах, дуоденостазах і атонії кишечника. При простуді, бронхіті, захриплості, коклюші й кровохарканні сік вживають у поєднанні з медом. У народній медицині сік редьки п'ють при відсутності апетиту, метеоризмі, проносі, нирковокам'яній хворобі. Терту редьку корисно вживати при атеросклерозі (сприяє виведенню з організму надлишкового холестерину). В суміші з буряком і морквою редька допомагає при анемії. При виразковій

хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, гіперацидному гастриті й гострих запальних захворюваннях печінки, кишечника і нирок та при органічних захворюваннях серця вживати редьку протипоказано. Для місцевого лікування використовують сік і насіння редьки. Свіжим соком промивають гнійні рани і виразки, роблять розтирання при міжреберних невралгіях, міозитах, радикуліті й артралгіях. Соком редьки, змішаним з медом і горілкою, розтирають хворі суглоби, а розведеним пополам з водою - обмивають обморожені ділянки тіла. Насіння редьки, потовчене і змішане з невеликою кількістю води, застосовують у вигляді припарок як антибактеріальний і антимікотичний засіб при мікотичних екземах і ранах.

Подібно до блошичника, капусти і ріпи, редька багата сірковмісними сполуками, здатними в лабораторних умовах пригнічувати розвиток ракових кліток. Дослідження показали, що споживання овочів, що містять ізотіоціанати, корелює з меншою захворюваністю раком.

У гомеопатії редьку назначають при хворобах дихальних шляхів і шлунково-кишкового тракту.

Редька дика - *Raphanus raphanistrum* L.

Родина капустяних- *Brassicaceae*

Редька ди́кая

Життєва форма. Однорічна рослина заввишки 30-60 см, віночок жовтий, інколи білий або з фіолетовим відтінком. Стручки блідо-жовті, вужчі, 3-4 мм в діаметрі, з помітними перетяжками, достиглі розпадаються на 5-8 члеників, з носиком 1-2 см завдовжки. Корінь тонкий. Цвіте в червні-липні.

Поширення. По всій території острова як бур'ян.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. У листі міститься аскорбінова кислота, у надземних органах - різноманітний склад флавоноїдів, зокрема 7-рамнозидів, 3-глюкозидо-7-рамнозидів кемпферолу та кверцетину, а також 3-рамнозидо-7-глюкозид кемпферолу і 3-глюкозидо-7-арабінозид кверцетину; у насінні - глюкобрасицин і продукти розкладу глюकोзинолатів (алілізотіоціанат, 3-метилтіоалкілізотіоціанат, 4-метилтіо-3-бутенілізотіоціанат), жирна олія (21,8-32,8%), до складу якої входять олеїнова (25,8-31,6%), ерукова (15,9-24,5%), лінолева (18,3-21%), ліноленова (11,3-14,1%), ейкозенова (8,4-9,5%), пальмітинова (5,8-7,2%), стеаринова (1,9-3%), пальміто-

леїнова (0,9-1%), арахінова (0,3-0,6%) та ейкозадієнова (0,3-0,5%) кислоти.

Застосування. У народній медицині використовується при хворобах шкіри та порушеннях діяльності шлунка, володіє антибактеріальними властивостями. Насіння використовують при пухлинах, ревматизмі, ішіасі. Застосовують у гомеопатії. Медонос.

Рижій посівний - *Camelina sativa* L.

Родина капустяних - Brassicaceae

Рыжик посевной

Життєва форма.

Однолітня трав'яниста гола чи опушена рослина. Стебло тонке, гіллясте, до 100 см заввишки. Листки ланцетні, дрібні, на коротких черешках, сидячі, цільнокраї або зубчаті. Суцвіття - китиця з дрібних блідножовтих квіток. Плід - стручок. Насіння червоно-коричневе. Цвіте з травня.

Поширення. По всій території острова як бур'ян.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. Насіння містить жирну олію (27-44%), до складу якої входять лінолева (22,9%), ліноленова (34,3%), ейкозенова (7,8%), стеаринова (2,8%), олеїнова (20,7%), пальмітинова (9%) та інші кислоти.

Рижикова олія багата токоферолами (785 - 821 мг%), у тому числі α -токоферолом (728-756мг%), d-токоферолом (19-21мг%).

Застосування. Насіння і траву рижика використовують у вигляді припарок для пом'якшення пухлин, траву - для обмивання запалених

очей. Жирна олія корисна при місцевих подразненнях шкіри. Листки мають противоглистні властивості. Відвар насіння знаходить використання замість гірчичників.

Жирна олія надзвичайно корисна для здоров'я. Завдяки унікальному сполученню поліненасичених жирних кислот, вона проявляє позитивну фармакологічну дію. Її регулярний прийом приводить до зниження холестерину в крові, що сприяє пониженню ризику серцево-судинних хвороб. У народній медицині рижикову олію вживають при виразці шлунка, опіках, ранах, запаленнях очей.

Жирна олія використовується в харчовій промисловості, в техніці та косметичі (пом'якшувальний засіб, масажна олія, креми).

Рогачка хриновидна - *Erucastrum armoracioides* L.

Родина капустяних- Brassicaceae

Рогач хреновидный

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло розчепірено-галузисте, а тому рослина вся в обрисі куляста (утворює перекотиполе), заввишки 40-100 см, прикореневі листки суцільні, довгасті або клиновидно-оберненояцевидні, звужені в довгий черешок, тупі і нерівно великозубчасті. Пелюстки 7-9 мм завдовжки, ясно-жовті. Стручки з плодоніжкою, косо вгору спрямовані, 12-18 мм завдовжки. Цвіте у травні - червні.

Поширення. На степових схилах, як бур'ян на полях і біля шляхів.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. У надземних органах виявлені 3- і 7-моноглікозиди, біозиди та діглікозиди кемпферолу і кверцетину. Насіння містить жирну олію (32,12-37,23%), до складу якої входять лауринова (0,75%), пальмітинова (5,25%), стеаринова (2,32%), олеїнова (17,08%), лінолева (17,23%), ліноленова (22,10%), ейкозенова (9,13%), ейкозадієнова (3,64%), ерукова (19,6%), пальмітолеїнова (1,53%) кислоти.

Застосування. Жирну олію насіння використовують у технічних та харчових цілях.

Рицина звичайна - *Ricinus communis* L.

Родина молочайних - *Euphorbiaceae*

Клещевина обыкновенная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло пряmostояче, порожнисте, розгалужене, сизе або червоне, заввишки 1,5-3 м. Листя великі, на видовжених черешках, пальчасто лопатеві і пальчатороздільні, щитовидні, нерівнозубчасті по краю. Квітки зеленуваті, зібрані в щільні китиці, чоловічі в нижній частині суцвіття,

жіночі - у верхній. Тичинки мають галузисті тичинкові ниті і велику кількість пиляків. Плід - овально-куляста тригнізда коробочка, вкрита шипами або рідше без них. Насіння овальної форми, з одного боку опукле, з другого - плескате, з довгастим швом посередині. Оболонка гладенька, блискуча, мозаїчна. Колір насіння сірий, сіро-блакитний,

світло- або темно-червоний, колір мозаїки різноманітний - брунатний, рожевий, світло-сірий. Цвіте у серпні.

Поширення. Рицина звичайна походить з Африки. Культивують як олійну і декоративну рослину.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. Насіння рицини містить до 55 % жирної невисихаючої олії, білкові речовини (понад 15 %), алкалоїд рицинін (0,1 - 1%), безазотисті речовини (10-12%), клітковину (18%). У складі рицинової олії є однокислотний тригліцерид рицинолової кислоти (до 85%), олеїнова (9%), лінолева (3%), стеаринова і діоксистеаринова кислоти, гліцерин та неомілювані речовини

(до 0,4%). До складу білкових речовин входить маловивчений токсальбумін рицин - речовина надзвичайно отруйна (6 насінин рицини спричинюють смертельне отруєння у дітей, 20 - у дорослих).

Застосування. Рицинова олія - класичний проносний засіб. При надходженні у дванадцятипалу кишку вона частково гідролізується на гліцерин і рицинолову кислоту, яка спричинює посилену перистальтику внаслідок хімічного подразнення слизової оболонки кишечника солями цієї кислоти. Проносний ефект настає через 5-6 годин. Як проносний засіб, рицинову олію призначають при ентероколіті, а також при хронічному запорі в поєднанні з гемороєм, проктитом, її застосовують і при підготовці хворих до рентгенологічного дослідження органів черевної порожнини. Застосування рицинової олії як послаблюючого засобу протипоказане при отруєнні жиророзчинними речовинами (фосфор, бензол та ін). Як зовнішній засіб (змащування, тампони), рицинову олію використовують для лікування атонічних виразок, радіодерматитів, себореї, виразки гомілки, дифузного випадання волосся, блефариту. Рицинова олія входить до складу багатьох мазей і бальзамів для лікування опіків, виразок, ран.

Ріпа городня - *Brassica rapa* L.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Рєпа огородная

Життєва форма. Овочева коренеплідна дворічна рослина. У перший рік розвиває розетку листків і коренеплід, на другий - квітконосне стебло і насіння. Стебло пряmostояче, облистнене, 30-100 см заввишки. Прикореневі листки ліровидні, жовтувато-зелені, вкриті щетинками. Стеблові листки сизуваті; нижні - ліровидні, верхні - стеб-

лообгортні, сидячі, ланцетні.

Квітки двостатеві, правильні, золотисто- або блідо-жовті, зібрані в щитковидне суцвіття; оцвітина подвійна, чотиричленна. Плід - багатонасінний стручок з шиловидним носиком. Цвіте з травня по серпень.

Поширення. Ріпу вирощують на городах.

Сировина. Коренеплоди.

Хімічний склад. Коренеплоди ріпи містять білки (1,74%), вуглеводи (до 9%), клітковину (1,41%), стерини (β -сітостерин, кампестерин, бра-сикостерин), тіоглікозиди, ізотіоціанові сполуки, фосфатиди і жирні кислоти (лінолева, ліноленова, пальмітинова, олеїнова), вітаміни B_1 , B_2 , B_6 , аскорбінову (до 60мг%) і пантотенову кислоти, каротиноїди (лікопін, β -каротин, криптоксантин) і антоціани (рубробрасидин, рафанузин).

Застосування. Ріпа має відхаркувальні, протизапальні, антисептичні й болетамувальні властивості, підвищує діурез, стимулює секрецію шлункового соку та посилює перистальтику кишечника. Відвар коренеплоду вживають при захриплості голосу, хронічному бронхіті, бронхіальній астмі та як засіб, що заспокоює серцебиття й покращує сон, як легкий послаблюючий засіб. У сирому вигляді ріпу призначають при хронічних запорах, а свіжий сік ріпи дають цинготним хворим, п'ють, підсолоджуючи медом або цукром, при простудних захворюваннях верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються сухим кашлем. У лікувальному харчуванні ріпу застосовують при гіпацидних гастритах, дискінезіях жовчовивідних шляхів за гіпокінетичним типом, при атонії кишечника й спастичних колітах та для профілактики гіпо- й авітамінозів. Використовують ріпу і як зовнішній засіб: з кашки вареної ріпи роблять припарки при подагрі, а з протертої свіжої ріпи готують мазь для лікування відморожень.

Робінія звичайна, біла акація - *Robinia pseudoacacia* L.

Родина бобових -Fabaceae

Робинія ложноакація

Життєва форма. Листопадне, до 35 м заввишки дерево. Листки непарноперистоскладні, листочки овальні, гострі на верхівці, зісподу сірувато-зелені. Прилистки видозмінені в колючки або відсутні. Квітки зібрані в пониклі пазушні китиці. Вісь суцвіття без залозок і щетинок. Чашечка дзвоникувата, червонувата, клейка. Віночок білий або рожевий, запашний. Плід - біб, багатонасінний, розкривний, довгасто-лінійний, злегка вигнутий, сплюснутий, звужений до верхівки і основи, з крило-видним черевним швом і коротким носиком, темно-жовтий, голий. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Культивують як декоративну рослину на острові.

Сировина. Квітки, кора.

Хімічний склад. Квітки робінії містять цукри, органічні кислоти, флавоноїд робінін, ефірну олію, у складі якої переважає піперонал. У корі є дубильні речовини, ефірна олія, стерини, отруйний альбумін робін, фітостерин і стігмастерин.

Застосування. Квітки робінії використовують як сировину для виготовлення флароніну - препарату з гіпозотемічною дією. Настій квіток робінії використовують як відхаркувальний, жарознижуючий, протизапальний, спазмолітичний, кровоспинний, діуретичний, гіпозотемічний і легкий послаблюючий засіб. Назначають від кашлю і грипу, при болях у шлунку й кишечнику, при шлункових кровотечах і запальних процесах сечовивідних шляхів (пієлонефрит, нирковокам'яна хвороба, цистит). Настій кори п'ють при підвищеній кислотності шлункового соку, виразках у шлунку й кишечнику та при запорі. Застосовують ефірну олію робінії в парфумерії, косметиці, ароматерапії. Настій кори приймають при шлунково-кишкових виразках, підвищеній кислотності шлункового соку. Кора отруйна і повинна прийматися строго дозовано.

Родовик лікарський - *Sanguisorba officinalis* L.

Родина розових - Rosaceae

Кровохлебка лікарська

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з товстим горизонтальним кореневищем і довгими тонкими коренями. Довжина коре-

невищ та коренів сягає до 20 см, товщина кореневищ - 0,5- 2,5 см, коренів - 0,3-1,5 см. Поверхня коренів та кореневищ гладка або дещо повздовжньо-тріщинувата. Злам у кореневищах нерівний, у коренів - рівний, має променисту будову. Колір кореневищ і коренів зовні темно-бурий, майже чорний, на зламі - жовтуватий або буруватий. Стебла прямостоячі, 20-100 см заввишки, поодинокі або їх декілька, вгорі розгалужені, всередині порожні. Листки довгочерешкові, непарноперисті, з багатьма 7-25 листочками видовжено-яйцевидними або еліптичними, серцевидними при основі й округлими на верхівці, пилчасто-зубчастими по краю, цупкими темно-зеленими зверху і сизуватими зісподу. Квітки правильні, двостатеві, зібрані в овальні або овално-циліндричні голівки, на довгих прямих квітконосах. Плоди - однонасінні, чотиригранні горішки. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Родовик лікарський росте на заливних луках, лучних степах острова.

Сировина. Кореневище з коренями, трава.

Хімічний склад. Кореневища й корені родовика містять дубильні речовини пірогалової групи (16-25%), галову й елагову кислоти, ефірну олію (1,0-1,8 %), до 4,5% сапонінів (сангвісорбін, потерин), стерини (сітостерин, стігмастерин), гіркоти, флавоноїди (кверцетин, кемпферол та ін.), крохмаль (до 30%), цукри (0,9%), вітамін С (30-60 мг%).

У траві рослини є дубильні речовини, ефірна олія (1,5-1,8%), сапонін сангвісорбін (2,5-4,0%), барвні речовини, крохмаль, цукри, вітаміни К, С (360-920 мг%) і каротин.

У кореневищах з коренями містяться: макроелементи (міліграм/г): К-5,80, Са - 23,10, Mg-2,90, Fe-0,40; мікроелементи (КНМ): Mn-0,47, Cu-0,59, Zn - 1,02, Co-0,04, Cr-0,03, Al-0,31, Ba-5,71, V - 0,12, Se - 1,39, Ni - 1,15, Sr - 6,14, Pb - 0,06, I - 0,10, B- 2,00 мкг/г.

Застосування. Галенові препарати родовика лікарського мають в'язучі, протизапальні, болетамувальні й кровоспинні властивості. Рідкий екстракт та відвар кореневищ і коренів родовика назначають при шлункових, гемороїдальних кровотечах, як засіб проти холециститів, ентероколітів і проносів різної етіології, хронічної дизентерії, при різній патології кишковика. Відвар кореневищ і коренів використовують при ангінах, гінгівітах, стоматитах, при ерозії шийки матки, вуграх, запальних процесах шкіри, флебіті й тромбофлебіті. Корені використовують для припарок при фурункулах і виразці гомілки, як кровоспинний і ранозагоювальний засіб.

Рожа рожева, рожа городня - *Alcea rosea* L., syn. *Althaea rosea* (L.) Cav.

Родина мальвових - *Malvaceae*

Шток-роза розовая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста шерстисто-волосиста рослина. Стебло пряме, мало-гіллясте, 80-250 см заввишки. Листки чергові, 5-7-лопатові, округлі або серцевидні, по краю - тупозубчасті; верхні - трилопатові. Квітки великі (5-7 см у діаметрі), 5-пелюсткові, сидять у пазухах листків по одній або по дві на коротких квітконіжках і утворюють на верхівці стебла колосовидне суцвіття; пелюстки майже округлі, їхня довжина дорівнює ширині, вони білі, рожеві, червоні до чорних. Плід - з численних, розміщених кільцем плодиків - сім'янок. Цвіте у липні - серпні.

Поширення. Культивують як декоративну рослину.

Сировина. Квітки, корені.

Хімічний склад. Квітки рожі рожевої містять дубильні і барвні речовини та слиз. Значна кількість слизу є й у коренях.

Застосування. Препарати виявляють обволікаючу, відхаркувальну, муколітичну, протизапальну та знеболюючу дію. Застосовують настій, грудні збори, сухий порошок коренів, мікстуру від кашлю. В народній медицині рожу рожеву приймають всередину у вигляді відвару або холодного настою коренів при захворюваннях органів дихання (хронічні бронхіти, трахеїти, ларингіти, бронхіальна астма, бронхопневмонія, коклюш) та шлунково-кишкового тракту (катаральні стани стравохода, гастрити, ентероколіти, виразкова хвороба шлунка і дванадцятипалої кишки).

Розторопша плямиста - *Silybum marianum* (L.) Gaertn.

Родина айстрових - Asteraceae

Расторопша пятнистая. Остро-пестро.

Життєва форма. Одно- або дворічна колюча трав'яниста рослина 60-150 см заввишки. Стебло пряме, гіллясте, голе. Листки чергові, великі, еліптичні, перистолопатові, з жовтуватими колючками по краю і по жилкам знизу. Їх пластинка зелена з білими плямами, блискуча. Суцвіття - кулеподібні кошики. Квітки трубчасті, рожеві або білі. Плід - сім'янка з чубчиком. Цвіте в липні - серпні.

Поширення. Рослину культивують. Інколи її розводять на городах. Як бур'ян зустрічається на острові.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди розторопші містять флаволігнани (силібін, силідіанін, силікрістин, відомих під назвою "Силімарин", ізосилібін, силідіанін, ізосилікрістин, силімонін, силандрин), а також флавоноли (кверцетин і таксіфолін), біогенні аміни (тирамін, гістамін), стерини, смоли, жирну олію (до 32%), до складу якої входять лінолева (61-62%), олеїнова (21-22%), стеаринова (3,5-4%), арахінова (біля 2%), пальмітинова (близько 9%) та бегенова (1-1,5%) кислоти.

Застосування. Силімарин повністю пригнічує або послаблює дію речовин, індукуючи некроз або цироз печінки. Силібін здійснює детоксикацію печінки завдяки своїм антиоксидантним властивостям і здатності викликати регенерацію. Аналоги силібіну знижують рівень ліпідів в крові. Спиртова настоянка розторопші сприяє виведенню жовчі і заспокоює спазми. Настій рекомендується при легких порушеннях травлення і при функціональних порушеннях печінки. Розторопша використовується як додатковий засіб при лікуванні хронічних гепатитів і цирозу. Її часто застосовують разом з чистотилом, артишоком і іншими рослинами.

Нині одна із найбільш популярних рослин. У народі здавна її використовували при захворюваннях печінки, селезінки, геморої, хронічному запорі, ревматизмі, хронічному бронхіті.

У медицині застосовують препарати "Силімар", "Сибектан", "Силібор", "Карсил", "Легалон", "Силібінін", "Гепабене" як гепатопротектні засоби, які мають гепатозахистні, антиоксидантні, імуномодельючі властивості та виявляють легкий жовчогінний ефект. Їх рекомендують при гострому та хронічному гепатиті, цирозі печінки, холангіті, холециститі, а також порушенні функції печінки при отруєнні хімічними сполуками, в тому числі алкоголем, при цукровому діабеті, хронічних шлунково-кишкових захворюваннях.

Жирна олія розторопші виявляє протизапальну, епітелізуючу, ранозагоюючу, противиразкову дію, є ефективним гепатопротектором, запобігає всмоктуванню токсичних речовин, які надходять в організм з водою та їжею. Вона проявляє антиоксидантні властивості, ефективна при лікуванні ран, опіків, у тому числі сонячних, опрілості шкіри.

У гомеопатії насіння розторопші використовують при захворюваннях печінки і травних органів, а також при геморої, випадінні прямої кишки, аменореї, варикозному розширенні вен.

Розхідник звичайний, розхідник плющовидний - *Glechoma hederacea* L.

Родина ясноткових - Lamiaceae

Будра обыкновенная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло лежаче, вкорінене, з висхідними чотиригранними голими в нижній частині й розсіяно опушеними короткими волосками вгорі квітконосними гілочками, 10-40 см заввишки. Листки супротивні, черешкові, з нирковидною, серцевидно-трикутною або округло-серцевидною зарубчастою пластинкою, майже голі або розсіяно опушені короткими волосками. Квітки неправильні, різномірні. Чашечка трубчаста, невиразнодвогуба, з п'ятьма трикутно-ланцетними гострокінцевими зубцями, в 3-4 рази коротшими за трубочку, зовні коротковолосиста. Віночок синьо-фіолетовий, двогубий, зовні коротко-пухнастий; верхня губа віночка до третини надрізана на півкруглі лопаті; середня лопать

нижньої губи впоперек овальна, зазублена; бокові лопаті яйцевидні, в 2-3 рази вужчі за середню. Плід складається з чотирьох горішковидних часток. Цвіте з квітня по серпень.

Поширення. Розхідник звичайний росте серед чагарників, на вологих луках, як бур'ян уздовж доріг острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. У траві розхідника є ефірна олія (0,03-0,06 %), сапоніни, дубильні (5,9-7,5 %) й гіркі (до 31 мг %) речовини, винна, оцтова, кавова, синапова, п-кумарова й ферулова кислоти, тритерпенові кислоти, холін, смоли і каротин (8,2 мг%), вітамін С (30-80 мг%) та амінокислоти (метіонін, цистеїн, серин).

Застосування. Препарати розхідника збуджують апетит, активізують травлення, стимулюють загальний обмін речовин в організмі, мають антисептичні, протизапальні, болетамувальні, кровоспинні, відхаркувальні й потогінні властивості, підвищують діурез, виявляють холеретичну, холекінетичну й протитоксичну дію. Настій трави розхідника використовують при захворюваннях органів дихання (фарингіти, ларингіти, коклюш, хронічні бронхіти, запалення легень, бронхіальна астма), від кровохаркання, для підвищення апетиту, як тонізуючий і вітрогінний засіб, при катарах шлунка і кишковика, захворюваннях жовчного міхура, печінки, селезінки й сечових шляхів (нирковокам'яна хвороба, гострий і хронічний цистит), як допоміжний засіб при хронічних захворюваннях, спричинених неправильним обміном речовин, та як профілактичний засіб проти отруєння свинцем. У терапевтичних дозах розхідник не отруйний, але передозування може спричинити збільшену слинотечу, пітливість, порушення серцевого ритму і набряк легень. Як зовнішній засіб, настій розхідника використовують для примочок при сльозотечі та кон'юнктивіті, для промивання ран, виразок і опіків, для компресів при фурункулах, гнійних набряках, запаленні суглобів, вивихах і переломі кісток та для ванн після виснажливих хвороб. Свіже листя прикладають до наривів.

**Рута садова, рута городня, рута запашна, рута пахуча -
Ruta graveolens L.**

Родина рутових - Rutaceae

Рута душистая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста сизувато-зелена гола рослина. Стебла прямостоячі, 20-60 см заввишки, розгалужені, при основі дерев'янисті. Листки чергові, залозисто-крапчасті, яйцевидно-трикутні, 2-3-перисторозсічені, з видовженооберненойцевидними цілокрайми або дрібнозарубчастими тупуватими частками, з яких се-

редня більша і часто з виїмкою на верхівці. Квітки правильні, двостатеві, у верхівковому щитковидному суцвітті (верхня квітка в суцвітті п'ятичленна, решта-чотиричленні); пелюстки жовті, на верхівці з шоломиком, до основи раптово звужені в нігтик, угорі цілокраї або зубчасті. Плід - коробочка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Культивують як декоративну, лікарську та ефіроносну рослину на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Особливістю хімічного складу руди садової є одночасна наявність алкалоїдів (0,2-1,4%) і ефірної олії (у сушеній траві до 0,7%), що в рослинному світі спостерігається не часто. Алкалоїди руди - похідні хіноліну, фуροхіноліну та акридину: скіміанін, кокусагінін, гравеолін-руталеїн, гравеолінін, фагарин, диктамін, арборин, арборинін та ін. До складу ефірної олії входять кетони (метилгептилкетон, метилгексилкетон,

метилоктилкетон, метилнонілкетон, а -нонанон та ін.), на які припадає 90% від її загального складу, пінени, метилсаліцилат, а-нонілацетат, лимонен, цимол, бензальдегід, мірцен, елмол, ундеканон, цимен, цинеол, кумін-альдегід, цитронелол, карвакрол, гваякол, ліналоол, капронова, каприлова, пальмітинова та анісова кислоти, ундециловий спирт та інші аліфатичні спирти. Крім алкалоїдів і ефірної олії, у траві руди є фурокумарини і кумарини (бергаптен, псорален, ксантотоксин, рутарин, рутамарин, рутаретин, ізоімператорин, ізопмпінілін, умбеліферон, герніарин, скополетин, рафноретин та ін.), флавоноїдний глікозид рутин, лігнан савінін, гравеолонова кислота, акроніцин, смолисті та інші речовини.

Застосування. Рута садова - одна з популярних лікарських рослин. Багатий хімічний склад рослини зумовлює широкий спектр її лікувальних властивостей. Найважливішою властивістю руди є її здатність знімати спазми гладенької мускулатури травного тракту, жовчних і сечовивідних шляхів та периферичних кровоносних судин. Як наслідок, знижується артеріальний тиск, уповільнюються серцеві скорочення, підвищується діурез, поліпшується відтік жовчі. Важливе терапевтичне

значення має здатність рути ущільнювати стінки кровоносних судин, завдяки чому їхня резистентність та еластичність збільшуються, а ламкість і можливість uszkodження зменшуються. Відмічено слабку седативну дію рути. Гіркі речовини, що є в рослині, збуджують виділення шлункового соку; фурукумарини підвищують чутливість шкіри до ультрафіолетового проміння; акроніцин виявляє протипухлинну активність. Показаннями до призначення рути (per se або в суміші з іншими лікарськими рослинами) є бронхіальна астма, захворювання шлунково-кишкового тракту, що супроводжуються спазмами, жовчно-кам'яна хвороба, головні болі, пов'язані зі спазмами судин, атеросклероз, серцеві неврози, варикозне розширення вен, істерія, епілепсія, нервові розлади в клімактеричному періоді, імпотенція. Найдоцільніша форма застосування - настойка, оскільки у спирті діючі речовини рути розчиняються краще. Крім настойки, часто використовують холодний настій рослини. Застосовують руту і як зовнішній засіб. Настій використовують при запаленні повік і висипах на шкірі, а настойку - при ревматизмі, подагрі, невралгії й люмбаго. В гомеопатії руту використовують при травмах м'язів, варикозних вузлах, запаленні очей та суглобовому ревматизмі.

Рутвиця мала - *Thalictrum minus* L.

Родина жовтцевих - *Ranunculaceae*

Василистник малый

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста гола рослина. Стебло прямостояче або висхідне, розгалужене, 50-100 см заввишки. Листки чергові, черешкові, широкотрикутні, 3-4-перисті, з округло-яйцевидними спереду трилопатовими чи тричінадрізнаними листочками. Квітки правильні, двостатеві, пониклі, зібрані в розлогу волоть; оцвітина проста, чашечкоподібна, з 4 яйцевидних, зеленуватих листочків; нитки тичинок тоненькі, жовтуваті. Плоди - сидячі яйцевидні ребристі сім'янки. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Рутвиця мала росте на узліссях і на лісових галявинах, степових луках, трав'янистих схилах та серед чагарників острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить сапоніни (3,1%), до 1,1% алкалоїдів (тальмін, тальмідин, тальметин, метилтальметин, талактамін, дегідроталікмін, талікмінін, β -алокриптопін, β -хлорметилат 1-канадину, берберин), ціаногенні сполуки, дубильні речовини, флавоноїди (1,64%) та аскорбінову кислоту.

Застосування. Трава рутвиці малої входить до складу суміші Здренко, яку застосовують в онкологічній практиці як симптоматичний засіб. У народній медицині використовують як болетамувальний, сечогінний, відхаркувальний, седативний, гіпотензивний, кровоспинний, протизапальний й антисептичний засіб. Настій трави застосовують від кашлю (при туберкульозі легень та інших захворюваннях органів дихання), при простудних захворюваннях (як жарознижуючий засіб), захворюваннях травного каналу (пронос, запор), хворобах печінки і жовчних шляхів, при набряках різного походження, при нирково-кам'яній хворобі, при різних кровотечах, при ревматизмі, у випадку епілепсії, розладу нервової системи, при безсонні, гіпертонічній хворобі й стенокардії. Як зовнішній засіб, рутвицю застосовують для лікування гнійних ран та інших захворювань шкіри. В гомеопатії рослину застосовують як засіб, що покращує зір.

Рутка лікарська - *Fumaria officinalis* L.

Родина руткових - *Fumariaceae*

Дымянка лекарственная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста гола сизувато-зелена рослина. Стебло висхідне або прямостояче, гранчасто-борозенчасте, розгалужене, 20 - 30 см заввишки. Листки чергові, черешкові, двічі-перисторозсічені на вузькі довгастолінійні частки. Квітки двостатеві, неправильні, 7-9 мм завдовжки, в пазушних китицях, віночок з чотирьох пурпурових неоднакових пелюсток, з яких верхня має при основі коротку шпорку. Плід - приплюснутокулястий горішок. Цвіте з квітня до вересня.

Поширення. Рутка лікарська росте по всій території острова як бур'ян на полях та городах, на засмічених місцях.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. У надземній частині рутки лікарської 30 алкалоїдів (0,2-1,6%). Крім алкалоїдів, міститься біля 100 різних сполук, такі як дубильні речовини (2,9%), смоли (4,7%), фумарова кислота, вітаміни С і К. До складу алкалоїдів входять протопін, сангвінарин, криптокавін, ауретензин, d, 1-тетрагідрокоптизин, криптокарпін та інші.

Застосування. Рутка лікарська - одна з кращих лікарських рослин з широким спектром корисних властивостей. Цим вона зобов'язана різноманіттю речовин, що містяться в ній. Деякі її цілющі властивості пов'язані з впливом на рецептори гамма-аміномасляної кислоти - одного з основних нейромедіаторів.

Рутка лікарська допомагає при функціональних порушеннях з боку шлунково-кишкового тракту і жовчного міхура (камені, диспепсія, дискінезія і нудота). Рослина ефективна при порушеннях серцевого ритму, підвищеному артеріальному тиску і навіть астмі. У народній медицині рутка лікарська має жовчогінні й спазмолітичні властивості, впливає на організм загальнотонізуюче (підвищує апетит, поліпшує процеси травлення, збільшуючи секрецію травних залоз і поліпшуючи всмоктування та обмін речовин). Рутку вживають усередину при жовчнокам'яній хворобі та інших захворюваннях печінки й жовчного міхура, при гіпоацидних гастритах, спастичних колітах, геморої, різних хронічних шкірних захворюваннях, як потогінний, сечогінний і вітрогінний засоби, при іпохондрії та істерії. Свіжовижатим соком лікують лишай, різні висипи на тілі, коросту.

Зовнішньо рутку рекомендують для лікування псоріазу, екземи і лишай.

Ряска мала - Lemna minor L.

Родина ряскових - Lemnaceae

Ряска маленькая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Корінці нитковидні. Стебло має вигляд маленької (2-4,5 мм завдовжки і 2-3 мм завширшки) зеленої круглястої пластинки, що плаває на поверхні води. Листки не розвинені. Квітки дуже редуковані, одностатеві, в суцвіттях з двох тичинкових і однієї маточкової квіток, розташованих біля основи пагонів у бічній кишеньці або в ямці на поверхні пагона; маточкові квітки мають одну маточку, тичинкові - з однією тичинкою. Плід - горішковидний, однонасінний, нерозкривний. Цвіте дуже рідко (у травні - червні).

Застосування. Ряска мала виявляє жарознижуючі, сечогінні, десенсибілізуючі й антимікробні властивості. У результаті попереднього фармакологічного дослідження вченими Запорізького державного медичного університету встановлено протипухлинну, жовчогінну та спазмолітичну дію препаратів ряски. У вітчизняній і зарубіжній народній медицині препарати ряски малої приймають усередину при кропивниці, вітіліго, астмі, запаленнях слизової оболонки дихальних шляхів і набряках невротичного характеру, як протигрипозний і загальнозміцнюючий засіб. Зовнішньо, у вигляді припарок, рослину використовують при ревматизмі й подагрі (як болетамувальний засіб).

Самосил білоповстистий - Teucrium polium L.

Родина ясноткових - Lamiaceae

Дубровник белый

Життєва форма. Невеликий (15-35 см) білувато-тонкоповстистий галузистий півкущик. Листки супротивні, видовженооберненойцевидні або видовжено-лінійні, до основи клиновидно звужені, сидячі, з більш-менш загорнутими зубчастопилчастими краями; покривні листки видовженоланцетні або майже лінійні. Квітки двостатеві, неправильні, у малоквіткових несправжніх кільцях, скупчених на кінцях гілок в овальні головки, що утворюють складне волотистоцифто-

видне суцвіття; чашечка дзвоникovidна, зовні білуватоповстиста, при основі коса, з десятима жилками і п'ятьма коротшими за трубочку видовженоланцетними зубцями; віночок двогубий, жовтувато-білий, удвоє довший за чашечку, з майже голою трубочкою і видовженою, зовні густоопушеною губою. Плід складається з чотирьох одонасінних горішковидних часток. Цвіте з липня до вересня.

Поширення. Самосил білоповстистий росте на кам'янистих відслоненнях о.Хортиця.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава самосилу білоповстистого містить смолисті речовини (до 6%), таніни, глікозиди, флавоноїди, гірку речовину пікрополін та ефірну олію, основною складовою частиною якої є борнілацетат.

Застосування. Настій трави самосилу білоповстистого має в'язучі й антимікробні властивості й з успіхом застосовується при геморої, діарей, болях у шлунку та кишковикі. В сумішах з іншими рослинами самосил застосовують при медикаментозному дерматиті й фурункульозі.

Свербіжниця польова - *Scabiosa arvensis* L.

Родина черсакових - *Dipsacaceae*

Короставник полевої

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має багатоголове кореневище. Стебло бороженчасте, прямостояче, 20-70 см заввишки, просте або у верхній частині розгалужене, білувате від короткого опушення і з довгими шорсткими волосками. Листки супротивні, ланцетні, шорстково-волосисті; прикореневі й нижні стеблові листки черешкові. Квітки двостатеві, неправильні. Плід - сім'янка. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Свербіжниця польова росте по всій території острова на луках і серед чагарників.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить іридоїди, сапоніни, дубильні й гіркі речовини, каротин та цукри.

Застосування. Настій трави свербіжниці сприяє виведенню з організму токсичних продуктів обміну, виявляє відхаркувальну, антисептичну, протизапальну й дерматонічну дію.

Свербига східна - *Bunias orientalis* L.

Родина капустяних - *Brassicaceae*

Свербига восточная

Життєва форма. Трав'яниста рослина, стебло вкрите короткими жорсткими волосками і чорними бородавками, 40-100 см заввишки. Нижні листки ліровидні, з оберненими назад боковими частками і довгасто-ланцетною, списовидною верхівкою; стеблові - зубчасті, коло основи списовидні. Пелюстки жовті. Стручечок грушовидний, з 2-4 розміщеними одне над одним 2-насінними гніздами. Опушення з галузистих волосків. Цвіте у травні - липні.

Поширення. Бур'ян по всій території острова.

Сировина. Листя, корені, стебла.

Хімічний склад. Корені та листя містять алкалоїди. У рослині присутні карденоліди, вітамін С, флавоноїди: моноглікозиди, біозиди та діглікозиди кемпферолу та кверцетину, рутин. У незрілих плодах є гірчична олія.

Застосування. Рослина протицинготна. Медонос. Молоді гілки вживають в їжу.

Секуринага кущиста - *Securinega suffruticosa* (Pall.) Rehd.

Родина молочайних - *Euphorbiaceae*

Секуринага полукустарниковая

Життєва форма. Розлогий, дводомний, 1-2 м заввишки кущ з прямими, тонкими, голими гілками. Молоді пагони ребристі, світложовті або брунатно-бурі. Листки чергові, коротчерешкові, еліптичні або овально-ланцетні, 1,5- 7 см завдовжки, на верхівці заокруглені. Квітки одностатеві, пазушні, з простою чашечкоподібною оцвітиною,

зеленкувато-жовті або зелені. Плід - тригнізда коробочка. Цвіте у червні.

Поширення. Вирощують на дослідних ділянках ЗДМУ.

Сировина. Пагони.

Хімічний склад. Пагони секуринеги містять алкалоїди, головним серед яких є секуринін. Найбільша кількість його накопичується в листках (0,3%). Крім секуриніну знайдено ще

сім алкалоїдів: суфрутикодин, суфрутиконін, аloseкуринін, дигідросуфрутиконін, секуринол А,В,С. У пагонах, що не здерев'янілі, містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 20,50, Са 9,70, Мо - 2,70, Fe - 0,06; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,21, Cu - 0,42, Zn - 0,36, Mo - 0,80, Cr - 0,02, Al - 0,02, Ba - 0,04, V - 0,02, Se - 8,60, Ni - 2,57, Sr - 0,49, Pb - 0,02, B - 38,40 мкг/г.

Застосування. Секуриніну нітрат використовується як тонізуючий засіб при астеничних станах, паралічах, неврастенії, як засіб, що збуджує центральну нервову систему, підвищує рефлекторну збудливість спинного мозку. Секуринін протипоказаний при гіпертонічній хворобі, стенокардії, кардіосклерозі, бронхіальній астмі, базедовій хворобі, гострому й хронічному нефриті, епілепсії.

Сердечник гіркий - *Cardamine amara* L.

Родина капустяних - Brassicaceae

Сердечник горький

Життєва форма. Трав'яниста рослина, стебло висотою 20-50 см. Квітки білі, листки перисті, з 3-4 парами листочків. Стручки на плодоніжках прямостоячі, 2-4 см в довжину, з тонким шиловидним носиком.

Поширення. По всій території острова.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Рослина містить вітамін С, флавоноїди: моноглікозиди, біозиди, диглікозиди кемпферолу та кверцетину; гірчичну олію (0,03%). Насіння містить жирну олію (20-22%).

Застосування. Протицинготне. Відвар застосовується при простудних захворюваннях, при судомах у дітей. Використовують як шлунковий засіб. Листя використовують для салатів, насіння замінює гірчицю.

Синяк звичайний, громовик - *Echium vulgare* L.

Родина шорстколистих - Boraginaceae

Синяк обыкновенный

Життєва форма. Дворічна відстовбурченожорстковолосиста й притиснутокороткоопушена. Стебла прямостоячі, 30-100 см заввишки, від основи розгалужені, рідше прості, вкриті жорсткими відстовбурченими волосками, розміщеними на невеличких білуватих горбочках, коротко і м'яко опушені. Листки чергові, цілокраї, загострені, з однією поздовжньою жилкою, зісподу сизуваті від густого опушення; прикореневі листки видовжено-ланцетні, як і нижні стеблові, звужені до основи в широкі черешки, розміщені густою розеткою, стеблові - лінійно-ланцетні або вузьколанцетні, середні та верхні - сидячі, біля основи округлі, поступово зменшені в напрямі до верхівки стебла. Квітки двостатеві, майже сидячі, в численних видовжено-лінійних простих завійках, зібраних у верхівкове вузьке волотисте суцвіття; віночок лійковидний, спочатку червонуватий, потім синій. Плід складається з чотирьох горішків. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Синяк звичайний росте на сухих луках, на забур'яненних місцях острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. У траві синяка є сапоніни, алкалоїди (циноглюкозиди, консолидин), холін та аскорбінова кислота (у свіжому листі до 120 мг%).

Застосування. Настій трави синяка виявляє високу антигормональну активність. У народній медицині настій трави синяка звичайного використовують як відхаркувальний і заспокійливий засіб при кашлі й коклюші та як протисудомний і заспокійливий засіб при епілепсії. Зовнішньо синяк використовують при ревматичних болях у суглобах, розтягуванні сухожилів.

Сиренія сиза - *Syrenia cana* Pill. et Mitt., (*S. angustifolia* Rchb., *S. ucrainica* Klok *Cheiranthus canus* Pill. et Mitt.)

Родина капустяних - Brassicaceae

Сиренія сиза

Життєва форма. Дворічна рослина. Листя вузьколінійні, не ширші 2-2,5 мм, цілокраї, сіруваті від 2-роздільних волосків, 35-50 см. Опущення складається з притиснутих двороздільних волосків, до яких на стручках домішуються трироздільні. Чашолистки прямостоячі, бокові коло основи мішкоподібні. Пелюстки жовті.

Приймочка дволопатева, з розставленими лопатями. Стручки лінійні, 15-40 мм завдовжки, стовпчик 3-7 мм завдовжки, в 5 разів коротший за стручок. Пелюстки 12-15 мм завдовжки. Цвіте у липні.

Поширення. На пісках острова.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Рослина містить карденоліди - строфантин. У насінні є флавоноїди, жирна олія, а також карденоліди.

Застосування. Сиреніотоксин (еризимін) - серцевий глікозид, який має строфантиноподібну дію на серце.

Скополія карніолійська - *Scopolia carniolica* Jacq.

Родина пасльонових - Solanaceae

Скополія карніолійська

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина зі слабо розгалуженим, повзучим кореневищем до 12 см завдовжки і 3 см завтовшки. Корені зігнуті, сильно горбисті і зморшкуваті, зовні бурувато-сірі, на зламі

світло-сірі. Стебло прямостояче, 20-50 см заввишки, вгорі вилчато-розгалужене, інколи при основі фіолетове, знизу вкрите лусочковидними листочками. Листки чергові, яйцевидні, цілокраї, з 1-2 зубчиками біля верхівки, звужені при основі в крилатий черешок.

Квітки правильні, двостатеві, до 3,5 см завдовжки, на довгих квітконіжках із дзвоникуватим віночком, вишнево-фіолетові зовні та жовто-бурі в середині. Плід - округла двогнізда коробочка. Цвіте у травні-червні.

Поширення. Скополія карніолійська трапляється серед чагарників, на галявинах, по схилах та річних долинах.

Сировина. Кореневище, трава.

Хімічний склад. Всі частини рослини містять тропанові алкалоїди: гіосціамін, скополамін та ін. Найбільш багаті на алкалоїди кореневища (0,55%). Крім алкалоїдів, присутні кумарини (скополетин).

Застосування. Кореневища використовують для отримання атропіну, скополаміну та гіосціаміну. Атропіну сульфат використовують як спазмолітик і болетамувальний засіб, в офтальмології, для лікування серцево-судинних захворювань. Скополамін гідробромід призначають як заспокійливий засіб при гострому психічному збудженні, використовують у хірургічній практиці й офтальмології. У народній медицині відвар кореневищ скополії застосовують при хворобі Паркінсона, а настій трави - при низькому кров'яному тиску.

Скумпія звичайна - *Cotinus coggygria* Scop.

Родина сумахових - Anacardiaceae

Скумпія кожевенная

Життєва форма. Гіллястий кущ або невелике (3 - 6 м заввишки) дерево з кулястою кроною. Листки чергові, прості, довгочерешкові, оберненояйцеподібні або еліптичні, цілокраї, з тупою чи злегка виїмчастою

верхівкою, зверху темно - зелені, зісподу - сизуваті, з характерним запахом; при основі листки округлі, інколи клиноподібні, край цільний, іноді хвилястий; бокові прожилки (7-14) на нижньому боці листка помітно виділяються.

Квітки дрібні, зеленуваті, зібрані в розлогі волоті (більшу частину суцвіття становлять недорозвинені квітки, квітконіжки яких після цвітіння видовжуються до 15-30мм і вкриваються довгими червонуватими або фіолетовими волосками). Плоди завдовжки 3-5 мм, сухі, обернено-яйцеподібні або нирко-

подібні, зеленуваті з повздовжніми смугами. Цвіте у червні-липні.

Поширення. Скумпія звичайна росте на сухих кам'янистих схилах, на галявинах острова.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя скумпії містить галотанін (до 25%), елагову й галову кислоти, флавоноїди (кверцетин, меріцетин), саліцилову кислоту, ефірну олію (0,1-0,2%). До складу ефірної олії входять камфен, мірцен, лимонен, α -пінен, ліналоол, терпінеол.

У листі містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 11,40, Са - 6,50, Mg - 1,90, Fe - 0,07; мікроелементи (мкг/г): Mn - 29,60. Cu - 7,60, Zn - 23,20, Co - 0,16, Cr - 0,16, Al - 22,00, Se - 0,15, Ni - 2,88, Sr - 2,96, Pb - 0,64, B - 43,20.

Застосування. Скумпія звичайна має в'язучі, протизапальні й антисептичні властивості.

Промислова сировина для одержання таніну і його препаратів. З листя скумпії виробляють препарат флакумін, який містить суму флавоноїдів і виявляє жовчогінну активність.

Використовують листя скумпії переважно як зовнішній засіб: для промивання гнійних ран, при зубному болі й запаленні ясен, вуграх, відмороженнях, виразці гомілки, геморої.

Слива домашня, слива звичайна - *Prunus domestica* L.

Родина розових - *Rosaceae*

Слива обыкновенная

Життєва форма. Дерево заввишки 6-12 м. Гілки неколючі, голі, з гладенькою корою. Листки чергові, черешкові, еліптичні або обернено-яйцевидні, темно-зелені, товсті, зісподу опушені, зарубчато-пилчасті. Квітки правильні, двостатеві, 5-пелюсткові, одиничні або в пучках по 2-5; пелюстки білі або зеленувато-білі. Плоди - м'ясисті кістянки овальної, округлої чи яйцевидної форми, з чітко виявленою поздовжньою борозенкою, різного (від зеленого й жовтого до червоного і синювато-чорного з восковим нальотом) забарвлення; кісточка сплюснуті, з гострими кінцями. Цвіте у квітні-травні.

Поширення. Батьківщина сливи домашньої - Мала Азія, Кавказ і Північний Іран. Культивується по всій території острова.

Сировина. Свіжі стиглі плоди, сушені плоди (чорнослив), насіння, свіжа кора, камедь.

Хімічний склад. Свіжі сливи містять багато пектинових речовин, органічних кислот, цукрів, антоціанідів, флавоноїдів, каротиноїдів, вітамін Е, аскорбінову кислоту, вітаміни групи В та сполуки калію, заліза, йоду, міді й цинку. Ядро кісточок містить до 42 % жирної олії, що за своїми властивостями не поступається перед олією з мигдалю.

Застосування. Свіжі й сушені сливи виявляють ніжну послаблюючу дію й рекомендуються при запорах, атонії кишковика і для очищення кишковика. При ожирінні й цукровому діабеті слід вживати сливи після спеціальної обробки, яка дає змогу позбавити їх цукру і кислот. Сливи позитивно впливають на печінку при неінфекційних гепатитах, поліпшують стан хворих на атеросклероз (сприяють виведенню з організму холестерину) і гіпертонію. Сливи сприяють виведенню з організму радіоактивних речовин. М'якуш слив застосовують для виготовлення комбінованого препарату "Кафіолу", який використовується як послаблюючий засіб. Свіжу кору сливи використовують у гомеопатії.

**Смовдь руська, смовдь лікарська -
Peucedanum ruthenicum L.**

Родина селерових - *Ariaceae*

Горичник русский

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло щільне, циліндричне, дрібноборозенчасте, 60-120 см заввишки, малолісте, у верхній частині розгалужене. Прикореневі й нижні стеблові листки багаторазово трійчасті або трійчасто-перисті; середні листки дрібніші, менш складні; верхні - без пластинки, у вигляді піхов. Квітки дрібні, двостатеві, у складних 10 - 20-променевих зонтиках, з малолистою спадною обгорткою або без неї; зубці чашечки короткі, часто не помітні; пелюстки світло-жовті, широкояйцевидні, на верхівці виїмчасті. Плід - видовженооберненояйцевидна двосім'янка, 6-8 мм завдовжки. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Смовдь руська росте на схилах ярів, серед кущів, на лісових галявинах острова.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені рослини містять флавоноїди, ефірні олії, фурукумарин пеucedанін.

Застосування. У народній медицині настойку або відвар коренів рослини застосовують як болетамувальний, протипростудний та відхаркувальний засіб.

Смородина чорна - *Ribes nigrum* L.

Родина агрусових - *Grossulariaceae*

Смородина черная

Життєва форма. Невеликий (0,6-2 м заввишки) багаторічний кущ з характерним запахом. Стебла темно-бурі або червоно-брунатні, кора молодих стебел жовтувато-сіра. Нижні гілки іноді лежать на землі. Листки черешкові, чергові, три-п'ятилопатові, по краю пилчасто-зубчасті, зверху голі, зісподу - по жилках опушені, з жовтими залозками, аромат-

ні. Квітки двостатеві, правильні, дзвоникоподібні, лілувато- або рожево-сірі, у пониклих 5-12-квіткових китицях. Плоди - ягоди у китицях. Кулясті, чорні, діаметром 7-10 мм, несуть на верхівці, верхня вкрита залозками з ефірною олією; м'якоть містить числене дрібне насіння. Цвіте у травні - червні. Плоди досягають у липні.

Поширення. Введена в культуру на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Листя, бруньки, ягоди.

Хімічний склад. У листках виявлено дубильні речовини, до 0,75% ефірної олії яких містять ліналол, гераніол, лімонен, цимол, сабінен; флавоноїди (кверцетин, ізокверцетин, астрагалін, мірицетин, кемпферол, рутин), фітостерол, пентозани, оксикоричні та органічні кислоти, мінеральні солі, вітамін С, галову кислоту, метилгалат, кумарини, пентозани, цукри, ферменти.

Плоди містять аскорбінову кислоту (до 500 мг), вітаміни груп В, К, Е, каротин; цукри, пектини, жирну олію, антоціани - похідні ціанідину і дельфінідину, флавоноли кемпферол, кверцетин, мірицетин та їхні похідні, кумарини, оксикоричні кислоти, близько 4 % органічних кислот (яблучна, винна, лимонна, щавелева), пектини (0,2- 0,8%), емульсин, ефірну олію та мінеральні солі.

У плодах містяться: макроелементи (мг/г): К - 22,20, Са - 5,50, Mg - 2,40, Fe - 0,06; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,09, Cu - 0,57, Zn - 0,55, Co - 0,04, Mo - 0,80, Cr - 0,08, Al - 0,06, V - 0,02, Se - 1,00, Ni - 0,26, Sr - 0,09, Pb - 0,07. В - 35,60 мкг/г. У листях містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 28,90, Са - 13,40, Mg - 2,80, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,23, Cu - 0,17, Zn - 1,88, Co - 0,22, Mo - 7,20, Cr - 0,27, Al - 0,07, Ba - 0,31, V - 0,06, Se - 41,60, Ni - 0,42, Sr - 0,17, Pb - 0,09, I - 0,28, B - 63,60 мкг/г.

Застосування. Численні експерименти на тваринах показали, що листя смородини знижує артеріальний тиск (очевидно, завдяки наявності флавоноїдів) і володіє протизапальними властивостями. Виявлена також захисна дія плодів на кровоносні капіляри. Доведена ефективність антоціанозидів, що містяться в листі, при венозній недостатності. Це робить смородину цікавою для гінекології. Рослина

також володіє здатністю підвищувати гостроту зору. Протиревматичні властивості листя чорної смородини відомі давно.

Зараз досліджують олію з насіння смородини - воно багате α - і γ -ліноленовими кислотами і дозволяє заповнити недолік полінасичених жирних кислот, підвищуючи тим самим імунітет, особливо в літньому віці. Листя рекомендується як очисний засіб при венозних порушеннях або при інфекціях системи виділення. Проте найширше вони застосовуються при лікуванні ревматичних атак, іноді у поєднанні з іншими рослинами (вербою, гарпагофітумом і ін.). Плоди входять до складу лікарських препаратів для поліпшення венозного кровообігу.

Всі види сировини мають сечогінні, потогінні, протимікробні, капілярозміцнюючі, в'яжучі й тонізуючі властивості. Використовують смородину як допоміжний засіб при ревматизмі, подагрі, артриті, склерозі судин, при уролітіазі, діареях, мігрені, простуді, коклюші, ангіні та при тонзиліті. Свіжі або сушені ягоди корисно вживати при гіпохромній анемії, пародонтозі, захворюваннях шлунково-кишкового тракту, гломерулонефриті, порушеннях ритму серця, при кардіоневрозах, геморагічному васкуліті, застудних та інфекційних захворюваннях.

Собача кропива звичайна, пустирник звичайний - *Leonurus cardiaca* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Пустырник сердечный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло прямостояче, 50-100 см заввишки, галузисте, чотиригранне, голе або опушене волосками по ребрах. Листки навхрест супротивні, черешкові, зверху темно-зелені, зісподу світло-зелені; нижні - округлі або яйцеподібні, з серцевинною основою, п'ятилопатеві, середні - видовжено-еліптичні або ланцетні, трироздільні або трилопатеві, з широкими довгастими зубчастими частками; верхівкові - трилопатеві або цілісні, з двома боковими, вперед спрямованими зубцями. Квітки неправильні, сидячі, в густих багатоквіткових кільцях на верхівках

пагонів: віночок двогубий, ясно-рожевий, 8,5-9,5 мм завдовжки. Плід складається з чотирьох однонасінних горішкоподібних часток. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Собача кропива звичайна росте розсіяно на засмічених місцях, лісових галявинах острова.

Сировина. Верхівки квітучих пагонів.

Хімічний склад. Трва собачої кропиви звичайної містить флавоноїди (квінквелозид, рутин, кверцитрин, космосіїн, ізокверцитрин, гіперозид та інші), алкалоїди, сапоніни, гіркоти, каротин, іридоїди типу аукубіну (гарпагід, алгол, аюгозид), дитерпени (марубін), тритерпеноїди, дубильні речовини (близько 5%), ефірну олію, органічні кислоти (яблучна, винна, лимонна, ванілінова, п-кумарова), вітаміни (А, Е, С) та мінеральні солі (калій, кальцій, натрій, сірка).

У надземній частині трави містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 37,70, Са - 17,80, Mg - 4,20, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,24, Cu - 0,56, Zn - 0,38, Mo - 4,80, Cr - 0,06, Ba - 0,07, V - 0,21, Se - 7,70, Ni - 21,60, Sr - 0,68, Pb - 0,08, B - 93,60 мкг/г.

Застосування. Препарати собачої кропиви звичайної: *Настій, настоянка, "Пустырника настойка", "Кардіофіт"* - настоянка (трава горіцвіту, аморфи кушистої, буркуну, чебрецю, собачої кропиви, квітки глоду, бузини, кореневища з коренями валеріани, солодки, насіння гіркокаштану, листя кропиви, м'яти, омели, листя та квітки конвалії), *"Біовіталь"* - настоянка та таблетки (комплексний препарат на основі спиртових екстрактів плодів та листків глоду, трави собачої кропиви та комплексу вітамінів та мінералів), *"Геровітал"* - настоянка (комплексний препарат на основі спиртових екстрактів плодів, квіток та листків глоду, трави собачої кропиви та комплексу вітамінів та мінералів), *"Капли "Спокойной ночи - сонные травы"* - краплі (комплексний препарат: шоломниця байкальська, валеріана лікарська, звіробій звичайний, м'ята перцева, собача кропива серцева або звичайна, хміль звичайний, меліса лікарська, ромашка лікарська, аспасвіт, кислота лимонна, бензоат натрію, вода очищена, етиловий спирт), *"Кратал"* - таблетки на основі густих екстрактів плодів глоду та трави собачої кропиви, *збір заспокійливий № 2* (седативний) (кропива собача, хміль, м'ята, валеріана, солодка), *"Седафлорс"* - чай (бузина чорна, звіробій, валеріана, м'ята, собача кропива, глоду плоди), мають седативну, спазмолітичну, нейролептичну, гіпотензивну, діуретичну, протизапальну, антибактеріальну, ранозагоювальну дію. Препарати собачої кропиви звичайної близькі до препаратів валеріани лікарської. Настій та настоянка трави застосовуються при серцево-судинних неврозах, нервовій збудливості, безсонні, гіпертонії, кардіосклерозі, стенокардії, тахікардії, міокардиті. Препарати уповіль-

нують серцевий ритм, збільшують силу серцевих скорочень, регулюють менструальний цикл і функції травного апарату. Трава входить до складу заспокійливих чаїв. Зовнішньо - для загоювання ран, зняття запалень. Трава використовується у вигляді настою та настойки при кишкових захворюваннях (спазм м'язів шлунка, хронічні запалення товстої кишки). В гомеопатії використовують свіжу траву при серцевій та нервовій слабкості, клімаксі, метеоризмі.

Собача кропива п'ятилопатева - *Leonurus quinquelobatus* Gilib.

Родина ясноткових - Lamiaceae

Пустырник пятилопастный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, стебло пряmostояче, 25-100 см заввишки, розгалужене, чотиригранне, опушене відстовбурченими волосками. Листки навхрест супротивні, черешкові; зверху яскраво-зелені, зісподу - білувато-повстисті; нижні - округлі або яйцевидні, майже до середини п'яти-семипальчаторозсічені, з серцевидною основою, верхні - довгасті, трироздільні або трилопатеві, з клиновидною основою. Квітки неправильні, сидячі, зібрані густими кільцями в пазухах листків на верхівках пагонів; віночок двогубий, блідо-рожевий. Плід з чотирьох однонасінних горішкоподібних часточок. Цвіте у червні - вересні.

Поширення. Собача кропива п'ятилопатева росте біля доріг, серед чагарників острова.

Сировина. Верхівки квітучих пагонів.

Хімічний склад. Собача кропива п'ятилопатева має близький до собачої кропиви звичайної хімічний склад, але відрізняється дещо іншим вмістом і співвідношенням компонентів, що його складають.

Застосування. Аналогічно статті "Собача кропива звичайна".

Сокирки польові - *Consolida regalis* S.F.Gray

Родина жовтецевих - Ranunculaceae

Живокость полевая

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Коренева система стрижнева. Стебло пряmostояче, галузисте, опушене, 20-60 см заввишки. Листки чергові, багаторазово розсічені на вузьколійні сегменти. Приквітники шилоподібні, маленькі, синьо-фіолетові. Суцвіття - розлога волоть із рідкоkwіткових китиць. Квітки й однолистянки покриті рідкими, притиснутими волосками. Плід - однолистянка, насіння довгасто-тригранне, поперечно-борозенчасте.

Поширення. Сокирки польові ростуть як бур'ян у посівах, біля доріг острова.

Сировина. Трава, квітки, насіння.

Хімічний склад. Усі органи містять флавоноїди (кверцетин, кемпферол, ізорамнетин), та отруйні курарепоподібні алкалоїди. У квітках є антоціановий глікозид дельфіній, маніт, аконітова кислота, пігменти. Насіння містить до 1% алкалоїдів, жирну олію.

Застосування. Трава сокирок польових виявляє сечогінну дію, квітки - протизапальну та відхаркувальну, насіння - інсектицидну. Рослина отруйна, особливо насіння. Алкалоїди її виявляють курарепоподібну дію, тобто паралізують дихальний центр і впливають на роботу серця. Використання в народній медицині: від головного болю, при циститі, дисменореї, кон'юнктивіті, від глистів, зубного болю, гіпертонії, при запаленнях легень і плевриті, захворюваннях шкіри і як кровоспинний засіб.

Солодка гола, солодковий корінь - *Glycyrrhiza glabra* L.

Родина бобових- Fabaceae

Солодка голая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина заввишки 50-100 см. Кореневище коротке, товсте, багатоголове, з глибоко проникаючими коренями, мережею вертикальних і горизонтальних столонів.

Листки чергові, непарно-перистоскладні, з 5 або 7 парами яйцевидних, залозисто-волосистих листочків. Квітки блідо-фіолетові, чашечка трубчаста. Боби нерозкривні, прямі, плоскі, шкірясті, голі або опушені. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Солодка гола вирощується на дослідній ділянці ЗДМУ.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені містять крохмаль, ураленову, гліциризичну і гліциретинову кислоти, флавоноїди, тритерпенові сапоніни (гліциризин), стерини, кумарини, вітамін С, аспарагін, пектинові речовини тощо. Флавоноїди представлені халконами і флаванонами, основний з яких ліквіритигенін і його глікозиди - ліквіритин, неоліквіритин, уралозид. Основним халконом є ізоліквіритигенін і його глікозиди: ізоліквіритин та лікуразид, сліди ефірної олії, крохмаль, ліпіди. У кореневищах з коренями містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 14,50, Са - 11,50, Mg - 2,40, Fe - 0,70; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,15, Cu - 0,31, Zn - 0,33, Cr - 0,07, Al - 0,53; Ва - 0,42, V - 0,28, Se - 12,14, Ni - 0,63, Sr - 1,01, Рb - 0,03, В - 54,80 мкг/г.

Застосування. Завдяки високому вмісту гліциризину і гліциретинової кислоти, солодка може застосовуватися при лікуванні виразки шлунка і запалень, діє як відхаркувальний засіб від кашлю, стимулює імунний захист і допомагає боротися з карієсом. Ця рослина володіє невисокою естрогенною активністю, завдяки наявності флавоноїдів захищає клітини печінки і нейтралізує вільні радикали. Крім того, солодка має спазмолітичну дію.

Солодка збільшує тривалість дії гормонів кортизону і кортизолу. На жаль, вона також діє на альдостерон - гормон, сприяючий утриманню води і натрію і перешкоджає фіксації калію. Тому у великих дозах вона токсична, особливо у випадках серцевої і печінкової недостатності.

Корені солодки використовуються для лікування різних порушень травлення (здуття епігастральної області, сповільнене травлення, відрижка, метеоризм). Солодка заспокоює кашель (тільки сухий), пом'якшує болі, пов'язані з захворюваннями рота і гортані, і служить доповненням при лікуванні виразок шлунка і гастриту.

Препарати солодки : *настій, порошок, сухий екстракт, "Солодки кореня сироп", Грудний еліксир* (екстракт солодки, анісова олія), *"Гербогастрин"* (рідкий спиртовий екстракт суцвіть ромашки, кореню солодки, листя м'яти, шавлії, трави звіробою, кореневищ айру), *"Мікстура від кашлю для дітей"* (суха) - порошок для приготування розчину для внутрішнього застосування (комбінований препарат: анісова олія, солодки коренів екстракт, алтеї лікарської екстракт, амонію хлорид, натрію бензоат, натрію гідрокарбонат), *"Таблетки від кашлю"* (син. "Кодтермопс") - таблетки (комбінований препарат: кодеїн, трава термопсису, корені солодки, натрію гідрокарбонат), *"Лінкас"* - сироп та пастилки (комбінований препарат - густий екстракт із: солодки, перцю, фіалки, гісопа, калгана, алтеї тощо), *"Флора"* - бальзам (спиртові настойки коріандру, буркуну, нагідок, солодки та розторопші), *"Фітон СД"* - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, омани, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), *"Кардіофіт"* - настойка (трава горицвіту, аморфи куцистої, буркуну, чебрецю, собачої кропиви, квітки глоду, бузини, кореневища з коренями валеріани, солодки, насіння гіркого каштану, листя кропиви, м'яти, омели, листя та квітки конвалії), *"Ліквіритон"* - таблетки (екстракти коренів солодки голої та уральської), *"Флакарбін"* - гранули у флаконах (комбінований препарат, містить лікуразид та кварцетин), *"Гліцирам"* - гранули для приготування суспензії (амонію гліциризинат), *"Гліцирам-Н.С."* - гранули та таблетки, *"Есгефол"* - гель (есцинат лізину, гліциретинова кислота з кореню солодки, есенціальні фосфоліпіди, гепарин), *"Кофол"* - сироп, льодяники таблетки (7 рослинних компонентів: в тому числі - солодка, фіалка та ялівець), *"Простанорм"* - екстракт рідкий (комплексний препарат на основі екстрактів трави звіробою, золотушника канадського, кореню солодки, кореневищ з коренями ехінацеї), *"Гамма"* - комбінований лікарський препарат - сироп (14 рослинних компонентів), *"Доктор МОМ"* - комбінований лікарський препарат - сироп та пастилки для смоктання (11 рослинних компонентів), *"Бронхікум чай"* - чай рослинний у фільтр-пакетах (екстракти трави гринделії, трави чебрецю, кореню первоцвіту, кореню бедринцю, квіток шипшини), *"Бронхіфлюкс"* - чай рослинний у фільтр-пакетах (екстракти трави медунки, кори верби, листя підбілу, плодів анісу та фенхелю, сланей цетрарії, стебла плюща, коренів циміцифуги та солодки), *"Бронхофіт"* - збір (анісу звичайного плоди, багна звичайного пагони, подорожника великого листя, солодки корені, фіалки трава, чебрецю трава, шавлії листя), збір *"Елекасол"* (череда, ромашка, солодка, шавлія, евкаліпт, нагідки), *збір заспокійливий № 2* (седативний) (кро-

пива собача, хміль, м'ята, валеріана, солодка), *грудний збір № 2* (матій-мачухи листя, подорожника великого листя, солодки корені), мають відхаркувальну, спазмолітичну, антимікробну, протизапальну, противиразкову, протиалергійну, естрогенну, пом'якшувальну, седативну, знеболюючу, вітрогінну, антикоагулюючу, протисудомну дію та стимулюють кровообіг. Препарати на основі флавоноїдів солодки застосовуються при гастритах, колітах, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки. Препарати на основі тритерпенових сапонінів регулюють водно-сольовий обмін, активізують кортикоїдні гормони, використовуються для лікування бронхіальної астми та недостатності надниркових залоз.

Корені солодки використовують при ожирінні, хронічному алкоголізмі, гострому та хронічному пієлонефриті, виразковій хворобі шлунка.

У харчовій промисловості використовується при виробництві пива, лимонаду, квасу. Корені солодки та продукти, які отримують з неї, широко застосовують у харчовій, хімічній, металургійній та інших галузях господарства.

Сон розкритий, сон широколистий - *Pulsatilla patens* L.

Родина жовтецевих - *Ranunculaceae*

Прострел раскрытый

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста кореневищна рослина. Квітконосне стебло прямостояче, безлисте, 10-20 (40) см заввишки, густом'яковолосисте, одноквіткове, з дзвоникуватим покривалом з прямостоячих, лінійних, зрослих при основі листочків. Листки приземні, з черешками, з'являються наприкінці цвітіння,

спочатку м'якопухнаті, згодом майже голі, напівкруглі або округло-серцевидні, трійчаторозсічені, з ромбічними, глибоко 2-3-роздільними сегментами, які в свою чергу глибоко 2-3-роздільні на лінійно-довгасті, зубчасті, рідше цілісні частки. Квітки одиничні, правильні, двостатеві, широкодзвоникovidні, спочатку - пониклі, потім - майже прямостоячі;

оцвітина віночковидна, з прямих, еліптичних, 3-4 см завдовжки, фіолетових, лілових або синьо-фіолетових зовні волосистих листочків. Плід - багатогорішок. Цвіте у квітні-травні.

Поширення. Сон розкритий росте по сухих сонячних схилах острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить γ -лактон анемонін, сапоніни, кумарини. У квітках - антоціани (глікозид дельфінідину).

Застосування. Сон розкритий застосовується як заспокійливий засіб при підвищеному нервовому збудженні (безсоння, запаморочення, головний біль, судома, невралгія, істерія, дисменорея) та спазмолітичний засіб при захворюваннях дихальних шляхів (коклюш, бронхіти, бронхіальна астма) і мігрені. Крім того, сон розкритий назначають при серцевій недостатності, глаукомі, ниркових і печінкових коліках. При зовнішньому застосуванні препарати виявляють антимікробну, антифунгіцидну, подразнюючу й легку анестезуючу дію.

Сонячник однорічний - *Helianthus annuus* L.

Родина айстрових - *Asteraceae*

Подсолнух однолетний

Життєва форма. Однорічна жорстко опушена рослина. Стебло пряме, просте, з боковими пазушними гілками, 1-2,5 м заввишки. Листки чергові, черешкові, серцевидні, по краю нерівнозубчасті. Квітки жовті, у верхівкових пониклих, великих (20-70 см у діаметрі) кошиках; крайові квітки язичкові, неплідні; серединні

- трубчасті, двостатеві, плодючі. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Соняшник однорічний культивують як цінну олійну рослину.

Сировина. Листя, крайові квітки кошика, насіння.

Хімічний склад. Листя і язичкові квітки соняшника містять бетаїн, холін, арнідіол, фарадіол, флавоноїди (кверцетрин і глікозид ціані-

діну), каротиноїди і пектин. Крім того, у листях є янтарна, fumarова і лимонна кислоти, смолисті речовини (до 3%); у язичкових квітках - сапоніни, фенолкарбонові кислоти (хлорогенова, неохлорогенова, кавова, саліцилова). Насіння містить напіввисихаючу жирну олію (35%), яка складається з гліцеридів олеїнової (39%), лінолевої (47%), і насичених кислот, серед яких пальмітинова, стеаринова, арахісова та лігноцерінова; є стерини, каротиноїди і токоферолі (60 мг%).

Застосування. Соняшникову олію використовують як основу для мазей, пластирів і розтирань, вживають як жовчогінний засіб при хронічних захворюваннях печінки і жовчних шляхів (холецистит, холангіт, холангіогепатит). Крім того, вона входить до складу аерозолі "Лівіан", який застосовують для лікування опікових ран. Настойку або настій з язичкових квіток соняшнику застосовують як жарознижувальний і спазмолітичний засіб при малярії, спазмі бронхів та при шлунково-кишкових коліках. Як гіркоту - для збудження апетиту, у випадку малярії, грипу і катару верхніх дихальних шляхів, при висипах на шкірі. Соняшникова олія є розчинником лікарських речовин (камфори, концентратів каротиноїдів, шипшини, горобини, обліпіхи).

Сосна звичайна - *Pinus sylvestris* L.

Родина соснових - Pinaceae

Сосна обыкновенная

Життєва форма. Високе (25-50 м) однодомне, з конусовидною або пірамідальною кроною і моноподіальним кільчастим галузженням дерева. Листки лінійно-голчасті, 4,5-7 см завдовжки, темно-зелені, зверху випуклі, знизу жолобчасті, загострені, розміщені на вкорочених пагонах по дві. Чоловічі шишечки сіро-жовті, рідше червонуваті, яйцевидні, 3-7 мм завдовжки, зібрані колосовидно при основі молодих видовжених пагонів. Жіночі шишечки червонуваті, одиничні або їх по 2-3, розташовані у верхній частині пагонів; нестигли шишки зелені, конічні; стиглі - сірувато-бурі, матові, яйцевидно-видовжені, 3-7 см завдовжки, обвислі; їхні луски дерев'яніючі, лопат-

часті, з майже ромбічним потовщенням (щитком) і бугорчастим сосочком на його верхівці. Запилюється у травні.

Поширення. Сосна звичайна росте на піщаних ґрунтах по всій території острова.

Сировина. Бруньки, хвоя.

Хімічний склад. Бруньки та хвоя сосни містять ефірну олію, бальзами, дубильні, гіркі, фітонцидні та смолисті речовини, мінеральні солі, аскорбінову кислоту, рибофлавін, філохінон, каротин. До складу ефірної олії входять α - і β -пінен, карен, терпінеол, лимонен та інші терпеноїди. Хвоя сосни містить смолу (7-12%), каротин, аскорбінову кислоту (до 0,2%), дубильні речовини, до 1% ефірної олії, у складі якої є пінен (до 40%), лимонен (до 40%), борнілацетат (до 10%), борнеол, кадинен та інші терпени. Живиця (терпентин) становить собою розчин смоли (каніфолі) в ефірній олії (скипидарі). З очищеної живиці виготовляють скипидар, каніфоль, дьоготь. Очищений скипидар містить пінен (до 75%), камфен, дипентен, лимонен, цимол, кадинен, терпінеол та інші терпени. Каніфоль містить (до 95%) смоляних кислот, до 12% насичених і ненасичених жирних кислот. У дьогті містяться різні феноли. У бруньках сосни містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 4,40, Са - 2,90, Mg - 1,20, Fe - 0,04; мікроелементи (мкг/г): Mn - 88,00, Cu - 6,08, Zn - 21,10, Cr - 0,24, Al - 39,44, Se - 0,20, Ni - 11,20, Pb - 0,64, B - 25,20, I - 0,15.

Застосування. Бруньки сосни допомагають при кашлі і діють як відхаркувальний засіб. Вони сприяють відтоку крові від верхніх дихальних шляхів. При нанесенні на шкіру скипидар стимулює периферичний кровообіг, а також надає протизапальну дію.

Бруньки, у вигляді настою рекомендуються при лікуванні хронічного бронхіту, кашлю і ларингіту. Ефірна олія з соснової хвої використовується зовнішньо у вигляді різних фармацевтичних препаратів при лікуванні нежиті і простуд. Скипидар при місцевому застосуванні ефективний у разі ревматичного болю.

Група американських медиків з'ясовує зараз, чи дійсно стародавній індійський лікарський засіб на основі соснової кори ефективний при псоріазі. Вважається, що ця кора може відновлювати нормальну активність генів, що імовірно зумовлюють деякі дерматози, у тому числі і псоріаз.

Галенові препарати з бруньок сосни мають відхаркувальні, муколітичні, дезинфікуючі, сечогінні та жовчогінні властивості. Відвар бруньок назначають при запаленнях верхніх дихальних шляхів, при бронхітах, хронічному запаленні легень, ревматизмі, подагрі, нирковокам'яній хворобі, водянці, запаленні жовчного міхура та як "кровоочисний"

засіб. Препарати сосни: *відвар*, "*Піносол*"-краплі назальні, крем у ніс, мазь у ніс (евкаліпт, сосна, ментол, тимол), "*Алталекс*"- краплі для внутрішнього та зовнішнього застосування (суміш олій меліси, м'яти, фенхелю, мускатного горіху, гвоздики, чебрецю, соснових голок, анісу, шавлії, кориці, лаванди та евкаліпту), "*Фітолizin*" - паста для приготування суспензії для прийому всередину (комбінований препарат: цибуля, пирій, береза, гуньба, петрушка, золотушник, хвощ, спориш, любисток, олії шавлії, сосни, м'яти, апельсину), "*Піновіт*"- аерозоль назальний, краплі назальні (сосна, м'ята, евкаліпт, тимол), мікстура протиастматична за прописом Траскова (листя кропиви, трава хвоща, листя м'яти, трава горицвіту, плоди анісу, плоди фенхелю, плоди шипшини, соснові голки), "*Евкаліптовий бальзам від застуди Др. Тайсс*" - бальзам для зовнішнього застосування (евкаліптова та соснова олії, камфора), мають протизапальну, дезинфікуючу, відхаркувальну, сечо-, жовчо- і потогінну, антибактеріальну, подrażнюючу, протиалергійну, метаболічну дію. Фармацевтична промисловість одержує скипидар (терпентинову олію), сосновий дьоготь, каніфоль, хвойну пасту. Відвар бруньок застосовується при запаленнях верхніх дихальних шляхів, при бронхітах, хронічному запаленні легень, ревматизмі, подагрі, нирковокам'яній хворобі, запаленні жовчного міхура, при порушенні обміну речовин. Соснові бруньки входять до складу грудного чаю та використовуються для ванн. Приготовлений зі свіжих бруньок сосновий "мед" вживають від кашлю і як джерело вітаміну С. Спиртова настоянка бруньок - при туберкульозі легень. Використовують також терпентин, скипидар очищений, лінімент скипидарний складний; препарати: "Терпінгідрат", "Каніфоль", "Пінабін", активоване вугілля. Очищений скипидар застосовують у мазах, лініментах і різних сумішах, як відволікаючий засіб при ішіасі, невралгіях, міозитах і ревматизмі. Із хвої одержують ефірну олію, виробляють хлорофіло-каротинову пасту для лікування опіків, виразок та різних шкірних захворювань. Хвоя виділяє леткі бактерицидні фітонциди. У процесі сухої перегонки деревини одержують дьоготь, що застосовується при шкірних хворобах.

Софора японська, японська акація - *Sophora japonica* L., *Styphnolobium japonicum* (L.)Schott

Родина бобових - Fabaceae

Софора японская

Життєва форма. Листопадне, до 30 м заввишки, дерево. Листки чергові, непарноперисті, з 3-8 парами листочків, на коротких черешках; листочки видовженояйцеподібні, зверху темно-зелені, з полиском, зісподу - сизуваті. Пуп'янки видовжено яйцеподібної форми, завдов-

жки від 3 до 7 і завширшки від 1,5 до 3 мм. Чашечка дзвоникоподібна з 5 короткими тупими або злегка загостреними зубчиками, жовтувато-зеленого кольору. Квітки двостатеві, неправильні, у верхівкових гронах, зібрані у великі волоті; віночок метеликового типу, ясно-жовтий. Плід - біб, на плодоніжці, нерозкривний, чоткоподібний, між насінинами з перетяжками, заповненими жовтувато-зеленим клейким соком. Насіння темно-брунатне або майже чорне. Цвіте у липні-серпні. Плоди дозрівають у жовтні і залишаються на дереві всю зиму.

Поширення. Софора японська походить з Китаю і Японії. Культивують як декоративну і фітоме-ліоративну рослину.

Сировина. Пуп'янки квіток, плоди.

Хімічний склад. У пуп'янках і молодих плодах софори міститься до 20 % рутину. У плодах є також кемпферол-3-софорозид, кверцетин-3-рутинозид, геністеїн-4-со-

форабіозид та інші флавоноїди.

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 17,30, Са - 2,20, Mg - 1,20, Fe - 0,05; мікроелементи (мкг/г): Mn - 11,20, Cu - 13,00, Zn - 25,80, Co - 3,84, Mo - 0,72, Cr - 0,40, Al - 15,92, Se - 0,12, Ni - 1,76, Pb - 1,44, В - 9,20, I - 0,15. У суцвіттях містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 21,90, Са - 5,50, Mg - 1,80, Fe - 0,10; мікроелементи (мкг/г): Mn - 14,80, Cu - 13,00, Zn - 20,50, Mo - 0,80, Cr - 0,48, Al - 51,14, Se - 0,18, Ni - 3,12, Sr - 3,04, Pb - 0,96, В - 34,40, I - 0,10.

Застосування. Препарати софори: "*Кверцетин*" - таблетки, гранули, "*Рутин*" - капсули, таблетки, "*Аскорутин*" - таблетки (комбінований препарат рутину з аскорбіновою кислотою), "*Софори японської настойка*" - настойка плодів, "*Вундехіл*" - мазь (настойки софори японської, перстачу прямостоячого, деревію, прополісу, каріфілен- густий екстракт суми каротиноїдів суцвіт'я нагідок, ланолін, віск тощо). Основною діючою речовиною препаратів з софори є рутин, який має здатність (особливо в поєднанні з аскорбіновою кислотою) ущільнювати стінки судин, зменшувати їхню ламкість. Його застосовують для профілактики й лікування гіпо- і авітамінозу Р, при захворюваннях, що супроводжуються підвищеною проникністю судин, для

профілактики уражень капілярів при застосуванні антикоагулянтів, саліцилатів. Настойка плодів софори є антисептичним засобом. З пуп'янків одержують препарати “Кверцетин”, “Рутин”, які застосовують у вигляді порошків, таблеток та у складі препаратів “Аскорутин”, “Вікалін”, “Рутес”. Для промислового виробництва рутину використовують пуп'янки софори. У формі зрошувальних, промивальних і вологих пов'язок її застосовують при гнійних запальних процесах (рани, опіки, трофічні виразки). У народній медицині настойку з плодів або пуп'янків використовують при внутрішніх кровотечах різного походження, при стенокардії, атеросклерозі, цукровому діабеті, гіпертонічній хворобі, ревматизмі, геморагічному діатезі, капіляротоксикозі, сепсисі, тромбофлебії, при захворюваннях шлунка і дванадцятипалої кишки, виразковому коліті, хворобах печінки, черевному тифі, геморої та інвазії гельмінтами. Як зовнішній засіб, настойку застосовують при опіках і відмороженнях, туберкульозі шкіри, травматичних ураженнях, фурункулах, карбункулах, гаймориті, парапроктиті, маститі, трофічних виразках та псоріазі. Водний розчин настойки з пуп'янків використовують при випаданні волосся, при болі зубів і запаленні ясен, при нежиті, при грибкових захворюваннях шкіри й екземі.

Спориш звичайний, гусятник - *Polygonum aviculare* L.

Родина гречкових - *Polygonaceae*

Горец птичий

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло здебільшого лежаче, розгалужене, 10-25 см завдовжки. Листки чергові, широкоеліптичні або видовженоланцетні, цілокраї, з коротким черешком і з сріблясто-білими плівчастими розтрубами. Квітки дрібні, правильні, двостатеві, по 2-5 у пазухах листків, з простою, глибоко надрізаною оцвітинуою, білого або рожевого кольору. Плід - горішок. Цвіте з липня до пізньої осені.

Поширення. Спориш звичайний росте по всій території острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава споришу звичайного містить дубильні речо-

вини (0,19%), флавоноїди (авікулярин, ізорамнетин, кверцетин, кемферол, гіперозид, катехіни, лютеолін, мірицетин), ефірну олію (сліди), кумарини (скополетин, умбеліферон), сапоніни, леткий алкалоїд, аскорбінову кислоту, слиз, каротин, пектин, сполуки кремнієвої кислоти, органічні кислоти, полісахаридний комплекс, сліди антраглікозидів типу емодину, фенолокислоти (кавова, п-кумарова, хлорогенова, галова). З трави виділений лігнановий глікозид авікулін.

У надземній частині містяться: макроелементи (мг/г): К - 36,90, Са - 11,50, Mg - 4,20, Fe - 0,30; мікроелементи (мкг/г): Mn - 299,00, Cu - 14,40, Zn - 136,00, Co - 1,68, Mo - 2,08, Cr - 0,48, Al - 293,60, Ba - 34,48, Se - 0,16, Ni - 1,76, Sr - 1,12, Pb - 3,20, B - 32,00, I - 0,10, Br - 102,90.

Застосування. Препарати рослини впливають на роботу нирок, сечовивідних шляхів, зменшують проникність стінок судин, перешкоджають утворенню сечових каменів та піску, підвищують діурез, виводять з сечею надлишок іонів натрію і хлору, збільшуючи фільтрацію в ниркових клубочках і зменшуючи зворотну резорбцію в ниркових каналцях, поглиблюють дихання, знижують артеріальний тиск, виявляють антитоксичну дію. Завдяки дубильним речовинам, які мають антимікробні, протизапальні і в'язучі властивості, галенові препарати споришу позитивно впливають на функцію шлунково-кишкового тракту. Настій трави споришу назначають при гастроентеритах, проносі різної етіології, при підвищеній проникності стінок судин, при функціональній недостатності печінки і при захворюваннях, пов'язаних з затримкою в організмі токсичних продуктів обміну, на початкових стадіях нирковокам'яної хвороби, в післяопераційному періоді після видалення сечових каменів, при деяких шкірних захворюваннях (вугри, фурункули, деякі дерматити).

У народній медицині спориш використовують при захворюваннях дихальних шляхів, при набряках різного походження, малярії, як загальнозміцнюючий і тонізуючий засіб при нервовому виснаженні, загальній слабкості після тяжких хвороб та слабкості в похилому віці. Препарати споришу протипоказані при гострих запаленнях нирок і сечового міхура.

Спориння пурпурова- *Claviceps purpurea* Tulasne,

Родина споринцевих - *Clavicipitaceae*, клас сумчасті гриби - *Ascomycetes*

Спорынья.

Життєва форма. Спориння пурпурова паразитує на багатьох видах злаків, як культурних, так і дикорослих, особливо часто зустрічається на житі, уражає також пшеницю, особливо тверду, ячмінь, пирій та

інші трави. Цикл розвитку включає три стадії, що проходять одна за одною: склероціальна, сумчаста та конідіальна. Сировина складається з цілих, видовжених, дещо викривлених, тригранних склероціїв (ріжків), які з обох кінців звужені, завдовжки 3-4 см, схожі на зерна. Зовні склероції чорно-фіолетові, матові, іноді з білуватим нальотом, що легко стирається, майже завжди із поздовжніми борозенками, по краю білі, жовтувато-білі або блідо-фіолетові з вузькою чорно-фіолетовою облямівкою, неприємного смаку та із слабким грибним запахом.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Склероції (маткові ріжки).

Хімічний склад. Алкалоїди містяться тільки в склероціях гриба в кількості 0,01-0,2 %. Але відомі раси, в яких накопичується понад 1% алкалоїдів. Спостерігається велика різноманітність співвідношень головних груп алкалоїдів. На це впливає як вид рослини-господаря, так і район культивування.

Класичні алкалоїди споринні - похідні лізергінової та ізолізергінової кислот (ерголінові алкалоїди).

Відомо більш як 20 алкалоїдів першої групи, 18 з них є діастереоізомерами дев'яти сполук. У сумі алкалоїдів ерготанінового штаму кількість ерготаніну становить близько 70 %, так само у ерготоксिनному

штамі 70 % усієї суми алкалоїдів належить ерготоксину.

Крім алкалоїдів - похідних лізергінової кислоти, в споринні присутні алкалоїди групи клавіну. Як правило, вони містяться в значно меншій кількості й накопичуються в споринні, яка паразитує на дикорослих злаках.

Серед інших хімічних сполук слід відмітити прості аміни: гістамін, тирамін, ацетилхолін, амінокислоти, імідазольні алкалоїди, жирну олію (30-35%), ергостерол (близько 0,1%), фунгістерол. Є в споринні й молочний цукор, похідні ксантону (ергохризин, ергофлавін, секалонові кислоти А і В). Фіолетове забарвлення склероціїв є наслідком поєднання антоціанових пігментів, так званих ергохромів з жовтими пігментами.

У ріжках містяться: макроелементи (мг/г): К - 15,00, Са - 0,40, Mg - 2,10, Fe - 0,10; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,17, Cu - 0,69,

Zn - 1,29, Co - 0,04, Mo - 2,20, Cr - 0,02, Al - 0,05, V - 0,01, Se - 1,10, Ni - 0,03, Pb - 0,01, I - 0,09, B - 3,60 мкг/г.

Застосування. Рідкий та густий екстракти споринні ерготал (суміш фосфатів алкалоїдів ерготоксिनного штаму), ергометрину maleат, ерготаміну гідротартрат застосовуються у монотерапії та входять до складу комбінованих препаратів. Вони застосовуються в акушерсько-гінекологічній практиці як утеротонічні засоби (переважно похідні ергометрину). Ерготамін, крім того, використовується як адренолітичний засіб у неврології.

Одержані напівсинтетичні похідні відрізняються малою токсичністю і сильнішою адренолітичною дією. Їх застосовують при спазмах судин та гіпертонії (дигідроерготамін та дигідроергоксин).

Ергокриптин використовується для виробництва напівсинтетичного препарату "Парлодел" ("Бромкриптин"), що пригнічує секрецію пролактину та застосовується при пухлинах молочних залоз.

У гомеопатії використовуються висушені склероції при порушенні центрального та периферичного кровообігу, парестезіях, глибокому порушенні кровообігу в артеріях, атеросклерозі мозкових судин, катаракті, облітеруючому ендартеріїті, гангрені.

Сумах дубильний- *Rhus coriaria* L.

Родина сумахових - *Anacardiaceae*

Сумах дубильний

Життєва форма.

Кущ або невелике (2-3 м заввишки) дерево, стовбур тонкий. Пагони жовтувато- або сірувато-брунатні, вкриті жорсткими волосками. Листки чергові, черешкові, непарноперисті; з 3-10 парами листочків. Вони видовжено-овальні, ланцетні або довгасто-яйцеподібні; верхівка загострена, основа - рівнобока або коса, округла або клиноподібна, край городчасто-пилчастий, зверху голі або з розсіяними волосками, зісподу та черешки опушені. Квітки дрібні, одностатеві (рослини однодомні), зеленувато-білі, 5-пелюсткові, зібрані у великі конічні китиці. Плоди - дрібні червоні кістянки, рясно вкриті червонобурими волосками. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Сумах дубильний культивують як декоративну і фітомеліоративну рослину.

Сировина. Використовують листя сумаху.

Хімічний склад. Листя сумаху містять дубильні речовини (13-25%), мірицитин та інші флавоноїди, ефірну олію (до 0,01%) та аскорбінову кислоту (близько 112 мг%). До складу дубильних речовин входять танін (до 15 %), вільна галова кислота та її метиловий ефір.

Застосування. Листя використовують як сировину для одержання таніну, який входить до складу "Галаскорбіну" та рідини Новікова. Танін використовують як в'яжучий і протизапальний засіб при запальних процесах ротової порожнини, носа, зівя і глотки, при опіках, виразках, тріщинах і пролежнях, при отруєнні солями алкалоїдів і важких металів. Настойку листя використовують у гомеопатії при проносі, ревматизмі, подагрі й паралічах. У народній медицині настій листя п'ють при кровотечах, захворюваннях жовчних шляхів, при ентериті і коліті, ревматизмі, подагрі й паралічах.

Суниця лісова - *Fragaria vesca* L.

Родина розових - *Rosaceae*

Земляника лесная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з коротким горизонтальним або косим кореневищем і довгими повзучими пагонами, що укорінюються у вузлах. Стебла прямостоячі або висхідні, 5-20 см заввишки, мало перевищують прикореневі листки, вкриті знизу відстовбурченими, вгорі - притиснутими волосками. Листки трійчасті, прикореневі - на довгих, відхиленоволосистих черешках; листочки сидячі, майже овально-ромбічні, середній листочок яйцеподібний або ромбічний, бічні - косояйцеподібні, з великими трикутними або майже округлими зубцями, що закінчуються короткими червонуватими вістрячками; зісподу листочків різко виділяються жовтуваті центральна та бічна жилка першого порядку. Зверху листочки темно-зелені, розсіяно притиснутоволосисті, знизу - ясно-зелені, густо вкриті притиснутими

шовковистими волосками, завдовжки 1,5-6,0, завширшки 1,6-4 см. Квітки правильні, двостатеві, на тонких довгих, притиснутоволосистих квітконіжках, у щиткоподібному небагатоквітковому суцвітті; пелюстки (їх 5) білі, яйцеподібні або округлі, з коротеньким нігтикком. Плоди ягодоподібні, пониклі, конічні, яйцевидні або кулясті, яскраво-червоні, до основи вкриті сім'янками. Цвіте у травні - червні, плоди досягають у червні-липні.

Поширення. Дослідні ділянки ЗДМУ.

Сировина. Свіжі і сушені плоди, листя, кореневища з коренями.

Хімічний склад. Сировина містить цукри, пектинові речовини, клітковину, органічні кислоти, каротин, вітаміни С, вітамін В, флавоноїди, дубильні речовини. Свіжі плоди суниці містять каротин (0,5%), вітамін С (до 50 мг%), вітамін В, флавоноїди (галактозид пеларгонідину, ціанідиновий глікозид), яблучну й саліцилову кислоти, дубильні (до 0,4%) і пектинові (до 1,5%) речовини, вуглеводи (до 9,5%), ароматичні сполуки.

У листках містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 21,90, Са - 14,70, Mg - 4,50, Fe - 0,60; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,22, Cu - 0,84, Zn - 0,90, Co - 0,22, Mo - 1,28, Cr - 0,30, Al - 0,29, Ba - 0,81, V - 0,09, Se - 11,00, Ni - 0,18, Sr - 0,73, Pb - 0,25, I - 0,09, Br - 78,30, B - 143,20 мкг/г.

Застосування. Галенові препарати з листків суниць розширюють периферійні судини, знижують артеріальний тиск, уповільнюють ритм і посилюють амплітуду серцевих скорочень, підвищують тонус і посилюють скорочення матки, сприяють виведенню солей з організму, мають сечогінні, жовчогінні, потогінні, протизапальні та гіпоглікемічні властивості.

Плоди суниці тамують спрагу, збуджують апетит, покращують травлення, виявляють сечогінну й жовчогінну дію, мають антимікробні, протизапальні й потогінні властивості, діють як гіпоглікемічний і антиреоеїдний засіб. Особливо корисно споживати їх у свіжому вигляді. Позитивний терапевтичний ефект спостерігається при гіпертонічній хворобі, атеросклерозі, гастриті, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, коліті, атонічному запорі, жовчнокам'яній та нирковокам'яній хворобах, захворюваннях селезінки, подагрі, цукровому діабеті та гіпохромній анемії. При жовчнокам'яній і нирковокам'яній хворобах та подагрі ефективнішим вважається приймання соку плодів по 4-6 столових ложок натщесерце. Настій сушених плодів п'ють при авітамінозі С та інших авітамінозах, ниркових і печінкових каменях, подагрі, цукровому діабеті, гіпохромній анемії, гастриті, коліті та простудних захворюваннях. Вживання суниць протипоказане при

тривалих печінкових коліках, гастритах з підвищеною кислотністю шлункового соку.

Настій листя живляють при гіпертонії, атеросклерозі, для покращення роботи серця, від набряків, неврастенії, безсоння і бронхіальної астми, при каменях у печінці й нирках, висипах на шкірі, цукровому діабеті, подагрі та інших проявах порушеного сольового обміну в організмі, у випадку простудних захворювань, що протікають з високою температурою і кашлем, гепатиті, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, гастритах, атонічних запорах, діареї, хворобах селезінки, авітамінозах, анемії. Використовують настій з листя і для місцевого лікування (компреси при мокнучих і кровоточивих ранах, полоскання при гнійних запаленнях рота і горла та для дезодорації ротової порожнини). Плоди та листки суниці використовують в дерматології та косметичці.

Сурпиця звичайна - *Barbarea vulgaris* R. Br.

Родина капустяних- *Brassicaceae*

Сурепка обыкновенная

25-30 мм завдовжки.

Цвіте у квітні - травні.

Поширення. На луках, полях, схилах по всій території острова.

Сировина. Листя, насіння, корені.

Хімічний склад. Листя містить флавоноїди: глікозиди кемферолу та кверцитину; вітамін С. У насінні - жирна олія (25-36%), у її складі кислоти: олеїнова (27%), лінолева (24%), ерукова (24%), ейкозенова (11%), ліноленова (8%), пальмітинова (3%), стеаринова (0,8%); а також тіоглікозиди: глюкобарбарин та флавоноїди.

Життєва форма. Дворічні або багаторічні трави з ліровидними листками з простим опушенням або голі, верхівковий сегмент прикореневих листків при основі тільки невиразно-серцевидний або навіть коротко-клиновидний, зав'язь сидяча, з коротким стовпчиком і дволопатевою приймочкою. Рослини заввишки 20-70 см. Ступки чотиригранного стручка опуклі, з випнутою середньою і помітними боковими жилками. Стручки вже замолоду зігнуті і відхилені від осі суцвіття, дозрілі -

Застосування. Має сильні діуретичні, збуджуючі та ранозагоювальні властивості. Настій листя використовують як протицинготне, настій насіння - як послаблююче. Відвар кореню використовують при асциті та імпотенції.

Суховершки звичайні - *Prunella vulgaris* L.

Родина губоцвітих - *Lamiaceae*

Черноголовка обыкновенная

Життєва форма. Одно-, дво- та багаторічна рослина. Стебла висхідні, чотиригранні, нерідко червонуваті, 10-40(60) см заввишки, в нижній частині голі, вище, переважно по ребрах, розсіяно-волосисті, вгорі здебільшого білуватощерстисті. Листки супротивні, прості, черешкові, видовжено-яйцевидні або майже ланцетні, з клиновидною основою і тупою верхівкою; верхня пара стеблових листків майже сидяча, щільно притиснута до суцвіття. Квітки двостатеві, неправильні, у пазушних 6-квіткових несправжніх кільцях, що утворюють колосовидну яйцевидну або довгасту головку. Чашечка з 10 жилками, двогуба, з плоскою тризубчастою верхньою і двороздільною нижньою губами. Віночок

фіолетово-синій, синій або білий, в півтора-два рази довший за чашечку, двогубий; верхня губа цілісна, шоломовидна, нижня - трилопатева, з широкою зубчастою середньою часткою. Плід складається з чотирьох однонасінних горішковидних часток. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Суховершки звичайні ростуть на луках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава суховершків містить дубильні (до 1%), гіркі й смолисті речовини, ефірну олію (0,5 %), каротин (6 мг%), вітамін К, аскорбінову кислоту (30мг%), рутин, гіперозид, тритерпеновий сапонін, аглікон якого - олеанолова кислота, та урсолову кислоту (у листі 0,56%). Основними складовими частинами ефірної олії є камфора і фенхон.

Застосування. У народній медицині суховершки звичайні використовують як засіб, що має в'яжучі, антимікробні, жарознижуючі, спазмолітичні й гіпотензивні властивості, підвищує діурез, сприяє кро-

вотечі. Настій трави приймають при запаленнях верхніх дихальних шляхів і горла, від кашлю, при туберкульозі горла, гіпертонії, від тиреотоксичного зобу, ревматичного поліартриту, ексудативного діатезу й туберкульозу шкіри та як засіб, що тамує біль у шлунку, при проносі, набряках, хворобах серця, епілепсії. Використовують суховершки і як зовнішній засіб. Настоем трави промивають пролежні, рани при перев'язках, лікують шкірні захворювання, полощуть рот і горло при інфекційних і запальних ураженнях, миють голову, щоб позбутися лупи. В гомеопатії суховершки звичайні використовують при захворюваннях горла.

Сухоребрик лікарський - *Sisymbrium officinale* (L.) Scop

Родина капустяних - Brassicaceae

Гулявник лекарственный

Життєва форма. Однорічна жорстковолосиста рослина. Стебло пряmostояче, розчепірено-розгалужене, 30-60 см заввишки. Листки чергові; нижні - на черешках, струговидно-роздільні, з 4-6 довгастими надрізано зубчастими боковими частками, верхня частка більша за бокові, списовидна; верхівкові - сидячі, при основі списовидні, зубчасті або майже цілокраї. Квітки дрібні, правильні, двостатеві, у видовжених безлистих китицях, пелюстки (їх 4) з нігтикком, жовті. Плід - стручок. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Сухоребрик лікарський росте по всій території острова як бур'ян на полях, уздовж доріг та поблизу жител.

Сировина. Трава, листя, насіння.

Хімічний склад. Рослина містить карденоліди: гелветикозид, корхорозид А; дубильні речовини, флавоноїди: глікозиди апігеніну, тіоглікозид глюкобрасіцину. У насінні є карденоліди, гірчична олія (2,36%), жирна олія (24-36%), до складу якої входять кислоти: ліноленова (35,2%), ліолева (15,8-17%), ерукова (11,5-16,1%), ейкозенова (9,7-13,1%), пальмітинова (7,1-7,5%), олеїнова (8-9,8%), арахінова (1,8-1,9%), ейкозадієнова (1,4-1,6%), стеаринова (1,1-1,6%).

Застосування. Сухоребрик лікарський застосовують при афонії (втраті голосу). Рослина також ефективна при запаленні легенів. Сполуки сірки, що містяться в сухоребрику лікарському, викликають рефлекторне посилення секретії слизу у верхніх дихальних шляхах і бронхах. Вони сприяють відкашлюванню, надають муколітичну дію і заспокоюють кашель.

У медицині використовують як сечогінний (набряки, ниркова недостатність), в'яжучий (пронос, дизентерія) та протицинготний засіб (ефективним протицинготним засобом вважається настоянка з свіжого листя сухоребрику). Цілющі якості сухоребрику були відомі ще лікарям Стародавньої Греції. Його й тепер цінують як засіб, що діє на залози верхніх дихальних шляхів, збільшуючи кількість харкотиння та розріджуючи його, що полегшує відхаркування. Зважаючи на це, основним показанням до призначення сухоребрику треба вважати запалення верхніх дихальних шляхів. У Франції сухоребрик називають травною співаків і рекомендують його педагогам, артистам та іншим особам, які за професією напружують голос, як засіб, що пом'якшує болісні відчуття й запальний стан верхніх дихальних шляхів, зменшує хриплість.

Сухоребрик високий - *Sisymbrium altissimum* (L.) Scop

Родина капустяних - Brassicaceae

Гулявник высокий

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло низько жорстковолосисте, розчепірено-розгалужене, 20-80 см заввишки. Верхні листки з однаковими лінійними дольками. Плід стручок, довжиною 6-10 см. Цвіте у травні-липні.

Поширення. По всій території острова як бур'ян на полях, уздовж доріг та поблизу жител.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Рослина містить карденоліди, флавоноїди, вітамін С. У насінні є жирна олія (24,74-37,68%), до складу якої входять кислоти: ліноленова (37,8-42,8%), ерукова (18,8-20,6%), ліолева (12-13,9%), олеїнова (7,2-8,3%), ейкозенова (5,6-7,4%), пальмітинова (5-5,4%), арахінова

(2,5-3%), тетракозенова (0,8-1,3%), пальмітолеїнова (0,5-0,9%), стеаринова (0,6-1%), ейкозадієнова (0,6-1%).

Застосування. Рослину застосовують як протицинготне та в'яжуче. Як замінювач салату, шпинату. З насіння отримують жирну олію.

Сухоребрик Льозеліїв - *Sisymbrium loeselii* (L.) Scop.

Родина капустяних - Brassicaceae

Гулявник Лезеля

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло прямосто-яче, розчепірено-розгалужене, 30-80 см заввишки. Листки чергові; нижні - на черешках, струговидно-роздільні та зубчасті, з продовгуватими або ланцетними боковими та списовидно-або трикутно-ланцетною кінцевою долькою. Квітки дрібні, правильні, двостатеві. Плід - стручок. Цвіте у травні - липні.

Поширення. По всій території острова як бур'ян на полях, уздовж доріг та поблизу жител.

Сировина. Корені, листя, насіння.

Хімічний склад. Корені містять органічні кислоти (0,42%), карденоліди (0,11%), алкалоїди (0,02%), вітамін С, дубильні речовини (4,5%),

тіоглікозиди (0,28%). У листі є алкалоїди (0,03%), вітамін С та каротин, дубильні речовини (7,3%), флавоноїди: глікозиди кверцетину, кемпферолу та ізорамнетину; гірчична олія (0,04%). У насінні є стероїди β-сітостерин, карденоліди (17%), алкалоїди (0,003%), вітамін С, жирна олія (30-40,3%), до складу якої входять кислоти: ліноленова (27,5-28,4%), ліолева (14,6-15,4%), ерукова (12,1-14,1%), арахінова (12,2-13,4%), олеїнова (6,2-7,4%), тетракозенова (5,9-6,1%), ейкозенова (5,1-5,7%), пальмітинова (4,4-5,3%), пальмітолеїнова (2,2-2,6%), ейкозадієнова (2-2,3%), стеаринова (0,9-1,2%), бегенова (0,5-1%); тіоглікозиди (0,25%).

Застосування. Настій коренів має гіпертензивну дію, але більш слабку, ніж настій насіння. Листя та квітки застосовують при цинзі та скрофульозі. Настої, відвари та спиртовий екстракт насіння мають гіпертензивні властивості.

Талабан польовий - *Thlaspi arvense* L.

Родина капустяних - Brassicaceae

Ярутка полевая

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло прямосто-яче, голе, вгорі розгалужене, 20-50 см заввишки. Листки чергові: стеблові - сидячі, видовжені-ноланцетні, зубчасті, біля основи стріловидні, нижні - в прикореневій розетці, довгастоовальні або оберненояйцеподібні, великозубчасті, звужені біля основи в черешок,

рано відмирають. Квітки двостатеві, правильні, дрібні, білі чотирипелюсткові, зібрані в китицю. Плід - стручечок. Цвіте у квітні - липні.

Поширення. По всій території острова росте як бур'ян у посівах, біля шляхів і жител.

Сировина. Трава, плоди.

Хімічний склад. Трава містить аскорбінову кислоту, насіння - глікозид синігрин, жирну олію, лецитин, синігрозид, мирозин, аскорбінову кислоту.

Застосування. Препарати з трави талабану польового мають кровоспинну, сечогінну, потогінну, відхаркувальну, в'яжучу, антимікробну, протизапальну, ранозагоювальну дію. Насіння проявляє тонізуючу, стимулюючу та зміцнюючу дії. У народній медицині: настій трави - при венеричних захворюваннях, зокрема сифілісі, при запаленнях яєчників і раку матки, для виведення токсичних речовин з організму з потом, лікування стенокардії, жовтяниці, віспи і скарлатини, як засіб, що знижує кислотність шлункового соку, збуджує і стимулює статеву функцію у чоловіків, прискорює і активізує менструальний цикл у жінок. Зовнішньо настій трави або свіже подрібнене листя використовують для лікування ран і виразок. Сік трави талабану польового використовували від волосатика та як засіб, що прискорює заживлення ран і видаляє бородавки. Насіння талабану польового народна медицина рекомендує при гіпертонії, атеросклерозі, міокардиті, запорі, цукровому діабеті. В китайській медицині, крім цього, насіння використовують при запаленні очей.

Татарник звичайний, татарник колючий, чортополох - *Oporordum acanthium* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Татарник обыкновенный

Життєва форма. Дворічна колюча трав'яниста рослина. Стебло пряме, 50-200 см заввишки, павутинисто-шерстисте, розгалужене, з 2-3 широкими (до 1,5 см завширшки) колючозубчастими крилами. Листки з обох боків сіропавутиністі, рідше - майже голі, великі, 12-30 (45) см завдовжки, до верхівки стебла поступово зменшуються в розмірі; прикореневі листки короткочерешкові, перистонадрізані або перисторозсічені, з колючозубчастими частками; стеблові - чергові, сидячі, часто надрізані, з колючими лопатями; колючки та зубці листків міцні, жовті. Квітки двостатеві, у великих (2-3 см завширшки) одиничних кошиках, віночок зрослопелюстковий, правильний, трубчастий, пурпуровий, з 5 зубчиками на верхівці. Обгортка черепичаста, павутиниста; її листочки яйцевидні або видовжено-яйцевидні, витягнуті в міцну зеленувату колючку. Плід - сім'янка. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Татарник звичайний росте по всій території острова на полях і засмічених місцях, уздовж шляхів, біля жител.

Сировина. Квіткові кошики.

Хімічний склад. Листя татарника містить алкалоїди (0,05 %), сапоніни, гіркий сесквітерпеновий лактон аркціопікрин, вітамін С (47,4-93,2 мг%), вітамін К, цукри (1,58 %), смоли (1,6 %), дубильні та інші речовини. У квіткових кошиках є сапоніни, інулін, барвник, вітамін С та інші сполуки.

Застосування. Препарати татарника колючого виявляють сечогінну, в'язучу, дермотонічну, кровоспинну й антимікробну дію, тонізують серцеву діяльність, збільшують силу серцевих скорочень, звужують периферичні кровоносні судини, підвищують артеріальний тиск, стимулюють секрецію травних залоз, збуджують (у малих дозах) або

пригнічують (у великих дозах) центральну нервову систему. В експериментах встановлено, що препарати татарника малотоксичні й навіть при тривалому вживанні не виявляють побічного впливу на організм. Всередину препарати татарника застосовують при запальних захворюваннях сечового міхура, подагрі, ревматизмі, порушеннях діяльності серця, набряках, стійкому спастичному кашлю і астмі, як протисудомний засіб при правці, у випадку простудних захворювань, при злоякісних пухлинах, зокрема при раку матки, для профілактики метастазів після видалення злоякісних пухлин, як "кровоочисний" засіб та як засіб, що усуває пригнічений стан хворого й надає йому бадьорості. Широко використовують татарник як зовнішній засіб. Свіжим соком рослин лікують рак шкіри, гноячкові висипи при імпетиго, фурункули, гнійні рани, інфекційні тріщини куточків рота, лишай, зокрема вовчий лишай, та коросту. Настоем трави полощуть рот при афтозі, лікують інфекційні тріщини куточків рота, роблять обмивання, примочки і компреси при гнійних ранах, фурункулах і набряках запального походження. Настій квіткових кошиків використовують для примочок при захворюваннях очей. Настойку із свіжої трави татарника застосовують у гомеопатії.

Терен звичайний, терновник - *Prunus spinosa* L.

Родина розових - Rosaceae

Тёрн колючий

Життєва форма. Колючий, відстовбурчено-розгалужений кущ або невелике (1 - 4 м заввишки) дерево. Листки чергові, прості, видовжені або видовженооберненояйцевидні, при основі клиновидні, городчастопилчасті (зубчики залозисті), в молодому віці з обох боків опушені, пізніше - зверху голі. Квітки правильні, двостатеві, одиничні, рідше по 2 - 3, на коротких голих квітконіжках, віночок білий або зеленуватий, з п'ятьма видовженими тупими пелюстками. Плід - куляста або округлоконічна соковита чорна, з восковою поволокою кістянка. Цвіте у квітні-травні. Плоди досягають у вересні.

Поширення. Терен звичайний росте по всій території острова на узліссях, по чагарниках, балках.

Сировина. Квітки, листя, корені, плоди, кора.

Хімічний склад. Плоди терну містять дубильні (1,7%) й ароматичні речовини, пектини (до 1%), яблучну кислоту (3,3%), вітамін С (32,6 мг%), цукри (5,5-8,8%), глікозид

пруназин, червоний барвник та мінеральні солі; квітки - ефірну олію, ціаногенний глікозид, флавоновий глікозид кемпферин і його аглікон кемпферол, віск та мінеральні солі; листя - дубильні речовини (3,42%), вітамін С (108,5-157,9 мг%), яблучну кислоту, пектини та глікозид пруназин. У корі є значна кількість дубильних речовин (3-5 %), а в коренях знайдено флавоноїди.

Застосування. Фармакологічна дія різних частин рослини не однакова й залежить від кількісного і якісного складу біологічно активних речовин. Плоди терну (свіжі, настойка, у вигляді відвару або екстракту) виявляють в'язучу дію й рекомендуються для вживання при розладах шлунка і кишок: неспецифічних виразкових колітах, дизентерії, харчових токсикоінфекціях і кандидозах.

Лікувальним напоєм при кишкових інфекційних захворюваннях вважається і тернове вино. Свіжий сік плодів корисно пити при жовтяниці. Препарати з квіток регулюють перистальтику кишок, діють як сечогінний, потогінний і гіпотензивний засіб, поліпшують, як і препарати з плодів терну, обмін речовин і показані при гастриті, спастичному коліті внаслідок атонії кишок, циститі, набряках, нирковокам'яній хворобі, ревматизмі, при фурункулах та інших гноячкових захворюваннях шкіри, при запаленні слизових оболонок рота, горла і стравоходу. Застосовують квітки терну і в гомеопатії. Чай з листя терну має легку проносну властивість, підвищує діурез, поліпшує обмін речовин, діє як відхаркувальний засіб. Його п'ють при хронічних запорах, нефролітазі, циститі, аденомі простати й висипах на шкірі. Чай з листя вважається корисним для людей, які ведуть сидячий спосіб життя. Кору й корені, що мають потогінні й жарознижувальні властивості, вживають у вигляді відвару при підвищеній температурі тіла. Зовнішньо відвар кори або коренів застосовують як протизапальний засіб.

Томат культурний- *Solanum lycopersicum* L.

Родина пасльонових - *Solanaceae*

Помидор

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Корінь стержневий. Стебла 0,2-3 м заввишки, соковиті. Листки непарно-перисторозсічені з більш-менш зморшкуватою поверхнею дольок листка. Суцвіття - завиток, просте, вильчате до сильно розгалуженого. Квітки жовті, дрібні. Плоди - ягоди, червоні або жовті. Насіння дрібне, плоске.

Поширення. Томат - основна овочева культура.

Сировина. Плоди. Насіння.

Хімічний склад. У плодах містяться цукри, клітковина, геміцелюлоза, пектинові речовини, органічні кислоти (переважно лимонна), гідроксикоричні кислоти (кавова, хлорогенова, ферулова), білки, ферменти, амінокислоти, вітаміни (вміст аскорбінової кислоти в 100 г складає майже добову дозу, а деякі її сорти по його кількості порівнюються до лимонів; вітаміни В₁, В₂, В₆, пантотенова і фолієва кислоти, багато каротиноїдів, особливо лікопіну), різноманітний елементний склад, серед яких домінує калій, значно менше кальцію, магнію, натрію, сірки, фосфору, хлору, бору, заліза, марганцю, міді, рубидію, цинку і в незначних кількостях є йод, кобальт, молібден, нікель, фтор, хром. По вмісту заліза і магнію томати посідають одне з перших місць серед овочевих культур.

У насінні міститься жирна олія (24-30%), до складу якої входять лінолева (50-65%), α -ліноленова (до 20%), олеїнова (14-20%) та насичені жирні кислоти (15-30%), стерини (β -сітостерин, кампестерол, сігмастерол, D-5-аванастерол), токоферолі (до 150 мг%), каротиноїди (каротин, лікопін, вміст якого в 1 кг свіжих плодів складає 30-200 мг), макро- (фосфор, кальцій, залізо) та мікроелементи (цинк, марганець, алюміній, кремній, кобальт, срібло), амінокислоти. По вмісту незамінної амінокислоти лізину білок томатного насіння перевершує білки сої, гороху, соняшника.

Застосування. Томати широко використовують у лікувальному харчуванні. Вони збуджують апетит, активізують процес травлення,

подавляють хвороботворну кишкову мікрофлору, нормалізують і підтримують кислотно-лужну рівновагу в організмі. Їх радять вагітним, для профілактики атеросклерозу, при ожирінні, при захворюваннях серцево-судинної системи, зокрема гіпертонічній хворобі, стенокардії, після інфаркту міокарда, при порушенні обміну речовин, глаукомі, недокрів'ї, ослабленні пам'яті, при слабкості, при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, особливо при пониженій або відсутній кислотності шлункового соку, при захворюваннях суглобів.

Лікопін виявляє високу антиоксидантну активність. Він має позитивне значення для запобігання раку простати, ефективний при серцево-судинних захворюваннях і атеросклерозі.

Бадилля томатів - джерело стероїдного глікоалкалоїду томатину, який може бути використаний для синтезу кортизону, який використовується при лікуванні ревматизму, артритів, нейродермітів, пухирчатки, бронхіальної астми та інших захворювань.

Топінамбур, земляна груша- *Helianthus tuberosus* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Топінамбур

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з прямим, міцним стеблом до 2 м заввишки. Листки черешкові, великі, яйцевидні, по краю зубчасті. Кошики з жовтими неправильнोजичковими квітками, ложе квіток невелике, 1-1,5 см у діаметрі. Рослина утворює короткі столони, на закінченні яких виникають бульби, різноманітні по формі, величині та кольору. Цвіте у вересні - жовтні.

Поширення. Відома овочева культура. У дичавілому виді зустрічається в степовій частині острова.

Сировина. Бульби.

Хімічний склад. Бульби за хімічним складом близькі до картоплі, проте в них міститься значна кількість (18-26%) полісахариду інуліну, при розщепленні якого утворюється фруктоза.

Застосування. Ця особливість зумовлює незамінність топінамбур при цурковому діабеті як гіпоглікемічного засобу. Свіжий сік із трави благотійно діє при гіпертонічній хворобі та спазмах периферійних судин.

Тополя біла- *Populus alba* L.

Родина вербових - Salicaceae

Тополь белый

Життєва форма. Високе, 15 - 30 м заввишки, листопадне дводомне дерево. Має широку наметовидну крону та циліндричний стовбур, покритий гладенькою світло-оливковою корою; в нижній частині стовбура, особливо у старих дерев, кора темно-сіра, глибоко тріщинувата. Бруньки білоповстисті. Листки чергові, круглясто-яйцевидні, 10-12 см завдовжки і 5-10 см завширшки, в основі злегка серцевидні, кутастовеликозубчасті або виїмчасто-3-5-лопатеві, зверху темні, глянцеві, зісподу - білоповстисті, на круглих черешках. Квітки одностатеві, в пониклих сережках; пиляки пурпурові, на коротких нитках; приймочки двороздільні,

яскравозелені, блідо-жовті або темні. Плід - коробочка. Цвіте у березні - квітні, до появи листя.

Поширена. Тополя біла росте по всій території острова в заплавах лісах і галях.

Сировина. Бруньки.

Хімічний склад.

Бруньки тополі білої містять фенологлюкозиди, дубильні речовини та інші сполуки. У складі фенологлюкозидів є саліцин і популін.

Застосування. Усе так, як у статті "Тополя чорна".

**Тополя пірамідальна, тополя італійська -
*Populus italica (DuRoi) Moench***

Родина вербових - *Salicaceae*

Тополь пірамідальний

Життєва форма. Високе, до 40 м заввишки, листопадне, дводомне дерево. Має вузькопірамідальну компактну крону і циліндричний стовбур, покритий гладенькою сірою корою; в нижній частині стовбура, особливо у старих дерев, кора сірувато-коричнева, тріщинувата. Бруньки дрібні, ясно-бурі, з полиском; лусочки бруньок не клейкі. Листки чергові, ромбічні, з пластинчастосплюснутими черешками. Квітки одностатеві, у пониклих сережках; пиляки пурпурові; приймочки жовті, дволопатеві, відігнуті. Плід - коробочка. Цвіте у березні - квітні, до появи листя.

Поширення. По всій території

острова її культивують як декоративну і фітомеліоративну рослину.

Сировина. Бруньки.

Хімічний склад подібний до хімічного складу Тополі чорної.

Застосування Усе так, як у статті "Тополя чорна".

Тополя чорна, осокір - *Populus nigra L.*

Родина вербових - *Salicaceae*

Тополь чорний

Життєва форма. Високе (25-30 м заввишки) листопадне дводомне дерево. Має розлогу крону й циліндричний стовбур, покритий ясно- й сіро-попелястою корою; в нижній частині стовбура, особливо у старих дерев, кора майже чорна, глибокотріщинувата. Бруньки голі, клейкі. Листки чергові, на довгих голих сплюснутих черешках, яйцевидно-трикутні або майже ромбічні, при основі від ширококлиновидних до майже прямообрізаних, на верхівці витягнуті в довгий гострячок, по краю залозисто-пилчасті, з обох боків голі, знизу - ясні. Квітки одностатеві, в пониклих сережках; пиляки пурпурові; приймочки жовті,

дволопатеві, відігнуті. Плід - коробочка. Цвіте у березні - квітні, до появи листя.

Поширення. Тополя чорна росте по всій території острова, у заплавах, по берегах озер.

Сировина. Бруньки.

Хімічний склад.

Бруньки тополі чорної містять фенологлюкозиди саліцині і популін; флавоноїди: апігенін, галангін і генкванін, ізальпінін, кверцетин, кемпферол, 3-метиловий ефір кемпферолу, піностробін, піноцембрин, рамноцитрин, рамнетин, ізорамнетин, рамназин, хризин і тектохризин; органічні кислоти: бензойну, коричну, галову, кавову, ферулову і яблучну; ефірну олію, у складі якої є гумулен, α -каріофілен, цинеол і неідентифіковані сесквітерпеноїди; вітамін С, жирну олію та інші сполуки.

Застосування. Препарати тополі мають діуретичні, антисептичні й потогінні властивості. Найчастіше їх використовують при захворюваннях нирок, циститах, нетриманні сечі, болісному сечовипусканні, особливо при вагітності й після операцій, при гіпертрофії простати. Крім того, препарати тополі використовують при неврозах, різних видах невралгії, артритних захворюваннях, геморої, атонії кишковика, діареї, простудних захворюваннях, грипі.

Троянда біла - *Rosa alba L.*

Родина розових - *Rosaceae*

Роза біла

Життєва форма. Багаторічний гіллястий кущ. Корінь стрижневий, проникає в ґрунт на глибину до 5 м. Висота куща (залежно від виду та сорту) - 1,5 - 2,5 м. Молоді пагони зеленого або ясно-зеленого кольору, у міру старіння буріють і стають попелясто-сірими. Стебла покриті шипами різної величини і форми. Листки чергові, на довгих черешках складні, непарноперисті. Квітки великі, напівмахрові або махрові, зібрані в зонтиковидно-волотистих суцвіттях. Пелюстки численні, білі або кремові. Плід - гіпантій, видовжено-яйцевидний, жовтогарячий, червоний, коричнево-червоний. Цвіте у травні - червні.

Поширення. Культивують як декоративну рослину у парках та садах острова.

Сировина. Пелюстки.

Хімічний склад. Пелюстки троянди містять 0,05 - 0,3% трояндової ефірної олії, головним компонентом якої є гераніол, цитронелол, евгенол, фенілетилалкоголь. Особливо приємний аромат олії надає фенілетилалкоголь.

Останньої речовини міститься незначна кількість, вона надає особливо приємний аромат олії. Пелюстки троянд містять глікозиди серцевої дії, лактони, поліфеноли, сапоніни, цукри. Квітки містять слизисті речовини.

Застосування. Трояндова олія перевершує всі спазмолітичні засоби, знімає набряки, підвищує тонус судин серця. Під дією трояндової води і трояндової олії збільшується концентрація сумарних жовчних кислот, фосфоліпідів, зменшується кількість холестерину в жовчі, що свідчить про зменшення ступеня літогенності жовчі і утворення каменів.

У народній медицині препарати з пелюсток троянди відносять до слизових і застосовують при проносі, болях в животі, захворюваннях легенів, катарах верхніх дихальних шляхів, запаленні слизових оболонок шлунково-кишкового тракту, при жовтяниці і навіть при холері, при грипі і респіраторних захворюваннях, запаленнях ротової порожнини у вигляді полоскань і промивань; подрібненим порошком трояндових пелюсток посипають виразки і накладають на місця, уражені бешиховим запаленням.

Трояндову олію вживають для поліпшення смаку і запаху, вона входить до складу фармацевтичних препаратів. Трояндова олія застосовується і в парфумерно-косметичній промисловості при виготовленні духів і одеколонів вищого класу, для ароматизації мила і косметичних препаратів.

Запобіжні засоби: трояндова олія і трояндова вода пригнічують шлункову секрецію, тому, хворі з анацидним і гіпоацидним гастритами повинні утриматися від тривалого вживання препаратів з троянди.

Троянда дамаська - *Rosa damascena* Mill.

Родина розових - *Rosaceae*

Роза дамасская

Життєва форма.

Кущ 1,5-2 м заввишки. Стебла прямостоячі або трохи відхилені, розгалужені, густо вкриті однаковими міцними прямими сплюсненими червонуватими шипами. Листки чергові, 12-15 см завдовжки, непарноперисті; листочки яйцевидно-ланцетовидні, зарубчастопилчасті, зверху блискучі, зісподу - опушені, тупуваті, до 4 см завдовжки. Квітки махрові, дуже запашні, у щитковидному або щитковидно-волотистому суцвітті; пелюстки численні (до 30), широкообернено-яйцевидні, на верхівці з неглибокою виїмкою, до основи звужені в короткий нігтик, рожеві або блідо-червоні. Чашолистки перисті, після цвітіння відхилені донизу. Гіпантій овальний або грушоподібний, червоний. Цвіте у червні.

Поширення. Багато форм використовують у декоративному садівництві по всій території острова.

Сировина. Пелюстки.

Хімічний склад. Пелюстки троянди містять ефірну олію (0,02-0,04%), дубильні і смолисті речовини, барвник ціанін тощо. Головними компонентами ефірної олії є гераніол, цитронелол, нерол, евгенол, цитраль, фенілетиловий спирт, різні альдегіди і стеароптен.

Застосування. Трояндова олія має спазмолітичні, протизапальні, протиалергічні, жовчогінні й жовчотворні властивості, розширює судини, покращує роботу серця, діє заспокійливо, а при зовнішньому застосуванні - виявляє антимікробну й знеболюючу дію. Як зовнішній, засіб трояндову олію використовують для лікування гінгівітів (змаснують ясна). Трояндова вода (*Aqua Rosae*), яку одержують при дистиляції трояндової олії, має виражені антисептичні властивості й застосовується при кон'юнктивітах, блефаритах, гінгівітах і геморагічних формах пародонтозу. Настій пелюсток - засіб, що має послаблюючі, кровоспинні, протизапальні, протиалергічні, заспокійливі та глистогінні властивості.

Всередину його вживають як ніжне послаблююче, придатне навіть для вагітних і тяжких хворих, при нервових захворюваннях, кровохарканні, полінозі (сінна гарячка) та ентеробіозі. В суміші з іншими лікарськими рослинами троянду дамаську застосовують при медикаментозних дерматитах. Зовнішньо настій пелюсток використовують у вигляді примочок і полоскань при запаленнях повік, гінгівітах тощо.

Туя західна - *Thuja occidentalis* L.

Родина кипарисових - Cupressaceae

Туя западная

Життєва форма.

Дерево вічнозелене одностовбурне, 12-20 м заввишки. Крона густа, пірамідальна. Кора стовбура темно-бура або сірувато-коричнева. Листки лусковидні (у ювенільних рослин - голковидні), розміщені супротивно. Чоловічі шишечки приверхівкові, в пазухах листків, округлі, жовті. Жіночі

шишечки овально-яйцевидні, світло-зелені, розміщені на кінцях укорочених охвоєних гілочок. Запилюється у першій половині квітня.

Поширення. Тую західну культивують в садах і парках по всій території острова.

Сировина. Молоді охвоєні пагони.

Хімічний склад. Пагони туї містять ефірну олію (0,12%), ароматендрин, токсифолін, пініпикрін, пінен, пінін, туїн, дубильні речовини і смолу. У складі ефірної олії є пінен, туйон, каріофілен, відрен, цедрол та інші речовини.

Застосування. У науковій медицині тую західну не використовують. У народній медицині тую західну використовують як діуретичний, жовчогінний, відхаркувальний, потогінний, кровоспинний, антисептичний засіб.

Фенхель звичайний- *Foeniculum vulgare* Mill.

Родина селерових - Apiaceae

Фенхель обыкновенный

Життєва форма. Дворічна гола сиза рослина, стебло прямостояче, 100-200 см заввишки, круглясте, тонкорестисте, дуже галузисте. Листки в обрисі яйцевидно-трикутні, 3-4 перисторозсічені, нижні -черешкові, верхні - з розширеними піхвами і довгими нитковидними частками. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, зібрані в складні зонтики. Плід - двосім'янка. Цвіте у липні-серпні.

Поширення. Фенхель звичайний розводять на городах по всій території острова.

Сировина. Плоди, ефірна олія.

Хімічний склад. Плоди містять органічні кислоти, пектинові речовини, жирну і ефірну олії, флавоноїди (кверцетин, кверцетин-3-арабінозид, ізорамнетин), умбеліферон, кумарин, каротиноїди, аскорбінову кислоту, цукри. У складі ефірної олії є фенхон, анетол, метилхавікол, α -пінен, α -феландрен, анісовий альдегід, анісова кислота й інші сполуки.

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 17,90, Са - 19,50, Mg - 3,40, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,26, Zn - 0,31, Cr - 0,04, Al - 0,08, Ba - 0,06, Se - 30,00, Ni - 0,31, Sr - 0,28, Pb - 0,06, I - 0,09, Ag - 64,00, B - 40,40 мкг/г.

Застосування. Своєю дією фенхель зобов'язаний присутньому анетолу. Естрогенна активність цього компоненту невелика: вона, очевидно, пов'язана із стільбеном - сполукою, яка, як передбачається, є результатом перетворення анетолу і присутність якого у фенхелі ще не доведена. Численні експерименти показали, що анетол стимулює скорочення кишкового, секрецію слизу в дихальних шляхах і відкашлювання.

Плоди фенхеля традиційно використовують для поліпшення травлення, при здутті живота, відрижці і викликаних ними болях. Корені застосовують як очисний засіб: він полегшує виведення продуктів обміну речовин з сечею і фекаліями.

Препарати фенхелю: "Кропова вода" (на 1000 частин води - 1 частина "кропової олії", отриманої з плодів фенхелю), "Плантекс" - гранули для приготування суспензії для внутрішнього застосування (плоди фенхелю), "Фітон СД" - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин - ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), мікстура протиастматична за прописом Траскова (листя кропиви, трава хвоща, листя м'яти, трава горицвіту, плоди анісу, плоди фенхелю, плоди шипшини, соснові голки), "Алталекс" - краплі для внутрішнього та зовнішнього застосування (суміш олій меліси, м'яти, фенхелю, мускатного горіху, гвоздики, чебрецю, соснових голок, анісу, шавлії, кориці, лаванди та евкаліпту), "Солутан" - краплі (комбінований препарат: ефедрину гідрохлорид, радобелін (алкалоїд кореню белладонни), сапонін гіпсофіли, фенхелева олія, новокаїну гідрохлорид, екстракт толутанського бальзаму, натрію йодид, вода гіркомигдалева), "Бронхіфлукс" - чай рослинний у фільтр-пакетах (екстракти трави медунки, кори верби, листя підбілу, плодів анісу та фенхелю, сланей цетрарії, стебла плюща, коренів циміцифуги та солодки), мають відхаркувальну, секретолітичну, вітро- та сечогінну, апетитну, травну, спазмолітичну та фунгіцидну дію. Настій плодів, олія фенхелева, кропова вода - при метеоризмі, кольках, жовчо- та нирковокам'яній хворобах, бронхітах, мікозах. Плоди входять до складу вітрогінного і заспокійливого чаїв.

Фіалка запашна - *Viola odorata* L.

Родина фіалкових - *Violaceae*

Фіалка душистая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста, без розвиненого надземного стебла рослина. Має повзуче кореневище і вкорінені пагони, що зацвітають тільки на другий рік. Листки в прикореневій розетці, прості, округло- або яйцевидно-серцевидні, короткоопушені, по краю зубчасто-зарубчасті, з яйцевидними, рідше ланцетними, гоструватими або іноді шиловидно загостреними, торочкуватими прилистками; торочки не перевищують 1/2 ширини прилистків, іноді дрібновійчасті. Квітки пазушні, двостатеві, неправильні, дуже запашні, на довгих ніжках, з п'ятипелюстковим віночком; пелюстки фіолетові, при самій основі білуваті, вгорі нерідко виїмчасті; шпорка тупа. Плід - коробочка. Цвіте з квітня до половини травня.

Поширення. Фіалка запашна росте в лісах, серед чагарників острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Усі частини рослини містять ефірну олію, сапоніни, алкалоїди, флавоноїди, саліцилову і фенолкарбонові кислоти та інші сполуки.

Застосування. Фіалка запашна традиційно використовується для лікування захворювань дихальних шляхів і запалень кишкового. Дослідження довели наявність муколітичних, відхаркувальних, пом'якшувальних і потогінних властивостей.

Внутрішнє застосування фіалки запашної рекомендують при респіраторних захворюваннях (наприклад, при бронхіті), оскільки вона полегшує кашель завдяки своїм муколітичним властивостям, полегшує відкашлювання. Фіалка запашна має відхаркувальну, антисептичну, протизапальну, сечогінну, проносну та слабку гіпотензивну дію. Як відхаркувальний і секретолітичний засіб, препарати фіалки вживають при коклюші, гострому й хронічному бронхіті та при туберкульозі легень. Діуретичні й солегінні властивості використовуються

при нирковокам'яній хворобі, подагрі, поліартриті, при деяких серцевих захворюваннях, що супроводжуються набряками. Для посилення терапевтичного ефекту фіалку часто використовують у суміші з іншими лікарськими рослинами, що мають сечогінні властивості. Позитивний терапевтичний ефект спостерігається при істерії, серцебитті, нервовому збудженні та безсонні. Особливої уваги заслуговують повідомлення про випадки успішного лікування настоєм з листя фіалки деяких онкологічних захворювань (рак язика, гортані, горла і шлунка). Як зовнішній засіб, настій фіалки є ефективним засобом при герпесі звичайному (змащування пухирців) та у випадку катаральних явищ ротоглотки (полоскання).

Зовнішньо фіалку запашну застосовують для лікування пошкоджень шкіри, наприклад, подряпин і тріщин сосків.

Фіалка польова - *Viola arvensis* Murr.

Родина фіалкових - *Violaceae*

Фиалка полевая

Життєва форма. Однорічна або дворічна розсіяно-коротковолосиста рослина. Стебла прямостоячі або підведені, 5-50 см заввишки, прості або від основи розгалужені, з висхідними нижніми гілками. Листки чергові, прості, по краю зарубчасті або пилчато-зарубчасті (верхні), з перистороздільними прилистками; нижні листки коротко-яйцевидні або округло-овальні, іноді з дрібновиїмчастою основою пластинки, з черешками, не коротшими за пластинку; середні - видовженояйцевидні або видовженоеліптичні, з клиновидною основою, що збігає на коротенький черешок; верхні - видовженоланцетні, з малопомітним черешком. Квітки всі пазушні, двостатеві, неправильні, п'ятипелюсткові, на довгих ніжках; віночок увігнутий, помітно коротший за чашечку, ясно-жовтий, з блідішими верхніми пелюстками. Плід - коробочка. Цвіте з квітня до вересня.

Поширення. Фіалка польова росте по всій території острова на пісках, як бур'ян по відкритих місцях, біля доріг, на полях та городах.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Застосування. Аналогічно, як у статті "Фіалка триколірна".

Фіалка триколірна - *Viola tricolor* Murr

Родина фіалкових - *Violaceae*

Фиалка трехцветная

Життєва форма. Однорічна або дворічна рослина, стебло прямостояче або частіше підведене, 10-40 см заввишки. Листки прості, чергові. По краю зубчасті або жилчасті, з перисто-роздільними прилистками, нижні листки широкояйцевидні, яйцевидно-трикутні або видовжено-яйцевидні і довгастояйцевидноланцетні з клиновидною основою і коротким черешком, верхні - видовженоланцетні, майже сидячі. Квітки двостатеві, пазушні, неправильні, на довгих ніжках, зі строкатим п'ятипелюстковим вінчиком, верхні пелюстки темносиньо-фіолетові, бічні - такого ж самого кольору, нижня пелюстка при основі завжди жовта. Плід - коробочка. Цвіте з червня до серпня.

Поширення. Фіалка триколірна росте по всій території острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава фіалки триколірної містить флавоноїди, рутин, віолантин, вітексин, ізовітексин, орієнтин, ізоорієнтин, віценін, ізокверцитрин, лейкоантоціанідин, віоланін, сапонаретин та антоціанові глікозиди. У квітках - віоланін, 3-глікозид дельфінідину, 3-глікозид пеонідину, каротиноїди, β -каротин, віолоксантин, зеаксантин, ауроксантин, флавоксантин, сапоніни, урсолова кислота, слизисті й дубильні речовини, вітамін С, ефірну олію та інші сполуки. У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 61,20, Са - 17,10, Mg - 4,60, Fe - 0,80; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,34, Cu - 0,54, Zn - 1,45, Co - 0,23, Mo - 2,21, Cr - 0,12, Al - 0,55, Ba - 0,91, Se - 8,00, Ni - 0,21, Sr - 0,42, Pb - 0,11, B - 99,60 мкг/г.

Застосування. Фіалка триколірна містить саліцилову кислоту і володіє протизапальною активністю, яка знаходить застосування в

дерматології і ревматології. Пом'якшувальні слизисті речовини цієї рослини заспокоюють кашель. Вживання фіалки рекомендують від кашлю. Вона також входить до складу препаратів від ревматизму, подагри і атеросклерозу. Фіалка прекрасно діє як додатковий засіб для лікування екземи, імпетиго, вугрів і шкірного свербіння. Зовнішньо її застосовують для лікування себореї, особливо себореї волосистої частини голови у дітей (легкого себорейного дерматиту).

Препарати фіалки триколірної: *настій*, "*Кофол*" - сироп, льодяники та таблетки (7 рослинних компонентів: в тому числі - солодка, фіалка та ялівець), "*Лінкас*" - сироп та пастилки (комбінований препарат - густий екстракт із: солодки, перцю, фіалки, гісопа, калгану, алтеї тощо), "*Бронхофіт*" - збір (анісу звичайного плоди, багна звичайного пагони, подорожника великого листя, солодки корені, фіалки трава, чебрецю трава, шавлії листя), призначають при хронічних бронхітах і бронхопневмоніях, при гострих респіраторних захворюваннях, запальних захворювань шлунково-кишкового тракту, нирок і сечового міхура, при нирковокам'яній хворобі, подагрі, поліартриті. Мають гіпосенсибілізуючі, дерматологічні, протизапальні, антимікробні, антисклеротичні, болезаспокійливі властивості. Крім того, проявляють терапевтичний ефект при кропивниці, вугрях, фурункулах, авітамінозах з висипами на шкірі, псоріазі та екземі. В акушерській практиці настій трави фіалки сприяє скороченню матки в післяпологовий період.

Хамоміла запашна - *Chamomilla suaveolens* (Pursh) Rydb.

Родина айстрових - Asteraceae

Хамомилла ароматная

Життєва форма.

Однорічна рослина. Стебла прямостоячі, 5- 40 см заввишки, від основи дуже розгалужені, до самих кошиків густо облістнені. Листки двічі- або тричіперисторозсічені на лінійно-ланцетні шиловиднозагострені частки. Квітки трубчасті, двостатеві, зеленуватожовті, з ко-

ротким 4-лопатеvim відгином, зібрані на кінцях коротких угорі потовщених стебел та гілок у дрібні кошики; язичкових квіток у кошиках немає. Плід - сім'янка. Цвіте у червні - серпні.

Поширення. Хамоміла запашна походить з Північної Америки. Поширена як адвентивна рослина. Ростає на засмічених місцях, уздовж доріг острова.

Сировина. Суцвіття і трава.

Хімічний склад. Суцвіття і трава хамоміли запашної містять ефірну олію, флавоноїди, кумарини, дубильні речовини, холін, слиз, камедь, гіркогли, саліцилову й аскорбінову кислоти тощо. У складі ефірної олії є бісаболол і сесквітерпени, але низький вміст хамазулену.

Застосування. Препарати хамоміли запашної використовують як спазмолітичний засіб при захворюваннях травного каналу і печінки, спастичному і хронічному коліті, анацидному гастриті та як жовчогінний засіб.

У народній медицині рослину використовують від простуди (проти- запальна і потогінна дія), у разі мігрені й безсоння (заспокійлива дія), як ефективний засіб при гельмінтозах, особливо у дітей (знешкоджує аскариди, гострики та волосоголовці і на відміну від пижмо звичайного є нетоксичним засобом). При зовнішньому застосуванні препарати хамоміли запашної виявляють протизапальну дію.

Хамоміла лікарська, ромашка лікарська *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Matricaria recutita* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Хамомилла лекарственная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, циліндричне, голе, розгалужене, 15-50 см заввишки. Листки чергові, голі, сидячі, двічі- або тричіперисторозсічені на тонкі, вузькі, нитковидні сегменти. Квітки дрібні, зібрані на кінцях стебла в напівкулясті або конічні кошики; квітколоже видовжено-конічне, голе, порожнисте; крайові квітки маточкові, язичкові, білі, серединні

- двостатевої, трубчасті, жовті, зверху п'ятилопатевої; обгортки черепицеподібні, багаторядні. Плід - сім'янка. Цвіте з травня до серпня.

Поширення. Хамомила лікарська росте як бур'ян на пустирях, уздовж доріг острова.

Сировина. Суцвіття, трава.

Хімічний склад. Квітки хамомили лікарської містять до 0,8% ефірної олії синього кольору. Основні компоненти її - хамазулен, сесквітерпенові вуглеводні фарнезен і кадінен, сесквітерпеновий спирт бісаболол та його оксиди, лактони матрицин (прохамазулен) і матрикарин, аліфатичний терпен мірцен, каприлова, ізовалеріанова кислоти. Крім ефірної олії, у квітках ромашки присутні флавоноїди, кумаринові сполуки (умбеліферон та його метиловий ефір герніарин), тритерпенові спирти, фітостерин, холін, аскорбінова кислота, каротин, органічні кислоти, полісахариди, мінеральні солі.

У суцвіттях хамомили містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 41,80, Са - 8,30, Mg - 3,10, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,29, Cu - 0,78, Zn - 0,80, Со - 0,16, Сг - 0,09, Al - 0,27, Ва - 0,20, V - 0,08, Se - 7,20, Ni - 0,24, Sr - 0,12, Pb - 0,07, I - 0,07, В - 38,80 мкг/г.

Застосування. Вивчення властивостей хамомили показало, що протизапальною активністю володіє поєднання азулену і бісабололу. Спазмолітична активність, відмічена в експериментах на тваринах, пов'язана з наявністю флавоноїдів і бісабололу.

Суцвіття хамомили володіють протизапальними властивостями і здатністю знімати спазми травного тракту, тому рослина рекомендується для симптоматичного лікування порушень травлення. При зовнішньому застосуванні хамомила надає пом'якшувальну дію і заспокоює свербіння при запаленнях шкіри і слизистих оболонок.

Хамомила особливо ефективна при лікуванні різних порушень травлення: спазмах шлунку або кишковика, здутті живота, сповільненому травленні, відрижці, метеоризмі. Її застосовують і для поліпшення апетиту. Її зовнішнє застосування рекомендують як додатковий засіб для лікування дерматологічних захворювань, коли потрібно пом'якшити шкіру і позбавитися від свербіння, при запаленнях очей і порожнини рота.

Препарати хамомили збільшують секреторну діяльність травних залоз, стимулюють жовчовиділення і збуджують апетит, усувають спазми органів черевної порожнини, виявляють болетамувальну, протизапальну, протиалергічну і антимікробну дію.

Препарати хамомили: *"Рекутан"* - розчин (рідкий екстракт квіток хамомили), *"Ромазулан"* - розчин (рідкий екстракт квіток хамомили), *"Ротокан"* - рідина (суміш рідких екстрактів хамомили, нагідок та

деревію), *"Фітон СД"* - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин-хамоміли, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), *"Камілофлан"* - таблетки (полісахаридний комплекс хамомили), *"Стоматофіт"*, *"Стоматофіт А"* - розчини для ротової порожнини (хамоміла, дуб, шавлія, арніка, айр, м'ята, чебрець), *"Тонзилгон Н"* - драже та краплі (комплексний препарат: корені алтеї, квітки хамомили, трава хвощу, деревію, кульбаби, кора дуба, листя горіха), *"Капли Спокойной ночи - сонные травы"* - краплі (комплексний препарат: шоломниця байкальська, валеріана лікарська, звіробій звичайний, м'ята перцева, собача кропива серцева або звичайна, хміль звичайний, меліса лікарська, хамомила лікарська, аспасвіт, кислота лимонна, бензоат натрію, вода очищена, етиловий спирт), *"Гербогастрин"* (рідкий спиртовий екстракт суцвіть хамомили, кореню солодки, листя м'яти, шавлії, трави звіробою, кореневищ айру), *"Фітулвент"* - настоянка (комплексний препарат, містить настойки плодів глоду, кореневищ з коренями валеріани, кори дуба, трави звіробою, чебрецю, деревію, квіток хамомили, *"Камістад"* -гель для місцевого застосування (комбінований препарат: настоянка квіток хамомили, лідокаїну гідрохлорид), *"Гастроліт"* - порошок для приготування розчину для перорального застосування на основі екстракту хамомили, *"Алором"* - лінімент (комплексний препарат: екстракт хамомили, нагідок, сік алое, рицинова та евкалиптова олії, ментол), *"Гемороль"* - супозиторії з ромашкою, гіркогоштаном кінським, деревієм, беладонною, перстачем прямоючим, *"Агіолакс"* -гранули, що містять насіння подорожника блошиного або яйцеподібного, плоди сени, екстракт хамомили, збір *"Елекасол"* (череда, хамомила, солодка, шавлія, евкалипт, нагідки), збір *лікувально-профілактичний № 1* (цикорій, шипшина, подорожник, м'ята, кропива, валеріана, овес, хамомила), збір *лікувально-профілактичний № 3* (хамоміла, нагідки, деревій, спориш, плоди глоду, шипшина, звіробій), збір *лікувально-профілактичний № 4* (м'ята, квітки глоду, хамомила, льон, нагідки, деревій, подорожник, хміль), *проти-діабетичний збір "Арфазетин"* (аралії маньчжурської корені, звіробою трава, хамомили квітки, квасолі плодів стулки, хвощу трава, чорниці пагони), мають антимікробну, антимікотичну, протизапальну, дезинфікуючу, вітрогінну, спазмолітичну, жовчогінну, апетитну, знеболюючу, епітелізуючу, протиалергічну дію. Відвар, настоянку, препарати застосовують при гастритах, колітах, підвищеній кислотності шлункового соку, виразці шлунка і дванадцятипалої кишки, виразковому запаленні кишкового та інших захворюваннях шлунково-кишкового тракту, сечовивідних шляхів, печінки, жовчнокам'яній хворобі, нудотах,

болісних менструаціях і запальних захворюваннях жіночих статевих органів. Зовнішньо - при запаленнях ротової порожнини, горла, вуха, для обмивання гнійних ран, виразок, для компресів і примочок при кон'юнктивіті, геморої, дерматиті, запаленні шкіри і фурункулах, трофічних виразках; як засіб, що зміцнює волосся, тощо. Гарячий настій суцвіть хамоміли на олії використовують для натирань при подагричних та ревматичних болях. З квіток отримують ефірну олію, яку використовують у парфумерії, косметиці, ароматерапії, гомеопатії, ветеринарії тощо.

Хвилівник звичайний - *Aristolochia clematitis* L.

Родина хвилівникових - Aristolochiaceae

Кирказон ломоносовидний

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з неприємним запахом. Стебло просте, 30-80 см заввишки, гранчасто-борозенчасте, частозвисте. Листки серцевидно-яйцевидні. Квітки двостатеві, неправильні, жовтуваті, по декілька в пазухах листків. Оцвітина з прямою трубочкою і язичковим відгином. Плід - коробочка грушовидна, звисла, відкривається по перегорідках. Цвіте у травні-червні.

Поширення. Хвилівник звичайний росте по балках острова.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Корені хвилівника містять алкалоїди магнофлорин і аристорохін, сітостерин, аристорохієву кислоту, дві кислоти не-

визначеного складу. У траві хвилівника є алкалоїд аристорохін, аристорохієва кислота, фенолкарбонові кислоти і їхні похідні, флавоноїди, пініт та інші речовини. Всі частини рослини містять ефірну олію, до складу якої входять α -пінен, кадинен, борнеол, α -терпінеол, ліналілпропіонат, метилнонілкетон.

Застосування. Препарати хвилівника стимулюють роботу серця, розширюють кровеносні судини, збуджують дихання, виявляють сечогінну і відхаркувальну дію, посилюють менструації. Відвари з коренів або трави рослини використовують для промивання ран, для компресів

при наскірних висипах, сверблячці й запліlostях шкіри, фурункулах, гнійних ранах, виразках та екземах. Внутрішньо препарати хвилівника використовують при гіпертонічній хворобі, подагрі, водянці, хронічному кашлі, туберкульозі легень, простудних захворюваннях, атонії шлунка та аменореї.

Хвощ польовий - *Equisetum arvense* L

Родина хвощових - Equisetaceae

Хвощ полевой

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, 15-40 см заввишки. Стебла двох типів: весняні - спороносні і літні безплідні. Спороносні пагони рожево-бурі, соковиті, членисті, на верхівках яйцевидно-циліндричні колоски з спорофілами, у спорангіях яких утворюються спори.

Після висипання спор спороносні пагони відмирають і рослина розвиває яскраво-зелені кільчаторозгалужені безплідні стебла з 6-12 ребрами з чітко догори спрямованими багатограними, здебільшого нерозгалуженими гілочками. Листки лусковидні, розміщені кільцями, зростаються у піхви; піхви листків на спороносних стеблах дзвоникомовидно потовщені, з 8-12 чорно-бурими зубцями. Спороносить у березні-квітні.

Поширення. Хвощ польовий росте на луках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава хвоща містить сапоніни, флавоноїди, кремнієву кислоту і її солі, алкалоїди, дубильні, гіркі та смолисті речовини, стероли, сігостерол, вітамін С, органічні кислоти. У надземній частині містяться: макроелементи (мг/г): К - 33,50, Са - 17,70, Mg - 2,70, Fe - 0,10; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,09, Cu - 0,15, Zn - 0,32, Mo - 15,20, Cr - 0,02, Al - 0,04, Se - 30,00, Ni - 0,06, Sr - 0,35, Pb - 0,003, I - 0,09, B - 2,00 мкг/г.

Застосування. Звичайні показання до застосування хвоща не завжди мають під собою наукову основу. Рослину застосовують, як правило, у вигляді настою як сечогінний засіб при лікуванні пієліту, циститів, уретритів, ревматизму, ожиріння. Його рекомендують як засіб для відновлення мінерального складу кісток при остеопорозі або при переломах кісток, а також для лікування спазмофілії.

Препарати хвоща польового: "Марелін" - таблетки (комбінований препарат з екстрактами золотушника канадського, хвоща, марени, келіном та глікозидом конвалії), "Фітолін" - таблетки (комплексний препарат на основі екстрактів трави звіробою, хвоща та споришу), "Фітолізін" - паста для приготування суспензії для прийому всередину (комбінований препарат: цибуля, пирій, береза, гуньба, петрушка, золотушник, хвощ, спориш, любисток, олії шавлії, сосни, м'яти, апельсину), "Тонзилгон Н" - драже та краплі (комплексний препарат: корені алтеї, квітки ромашки, трава хвощу, деревію, кульбаби, кора дуба, листя горіха), мікстура протиастматична за прописом Траскова (листя кропиви, трава хвоща, листя м'яти, трава горичвіту, плоди анісу, плоди фенхелю, плоди шипшини, соснові голки), протидіабетичний збір "Арфазетин" (аралії маньчжурської корені, звіробою трава, ромашки квітки, квасолі плодів ступки, хвощу трава, чорниці пагони), "Урофлукс" - збір (бузина, звіробій, липа, хвощ, мучниця), мають сечогінну, в'язучу, кровоспинну, ранозагоювальну, антисептичну, антигельмінтну, відхаркувальну, протизапальну та ремінералізуючу дії. Відвар трави приймають при набряках, запальних процесах сечового міхура та сечовивідних шляхів. Трава входить до складу збору за прописом М.Н. Здренко.

Зовнішньо хвощ застосовують для прискорення рубцювання і зупинки кровотеч, а також для боротьби з целюлітом.

Хеномелес - Chaenomeles japonica (Thunb.) Lindl.

Родина розових - Rosaceae

Хеномелес

Життєва форма. Колочий кущ 60 - 250 см заввишки, з шерстисто-опушеними молодими і голими старими пагонами. Листки чергові, суцільні, овальні або оберненояйцевидні, 2,5-7 см завдовжки, 1,5-4,5 см

завширшки, шкірясті, голі, блискучі, зверху темно-зелені, зісподу світло-зелені, на верхівці округлі або трохи витягнуті, по краю дрібногострозубчасті з непадаючими, серцевидними або нирковидними, по краю зубчастими прилистками. Квітки великі, двостатеві, зібрані по 2-6 в пазухах листків на коротких квітконосних пагонах. Чашолистків 5. Пелюсток 5, криваво-червоних, блідо-рожевих або білих, 18-20 мм завдовжки. Тичинок 40-50, вільних. Стовпчиків 5, при основі з'єднаних. Плоди кулясті, 3-5 см завдовжки, жовтувато-зелені, крапчасті, голі, ароматичні. Цвіте у березні - травні.

Поширення. Культивують як декоративну і плодову рослину. Походить з Японії.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди багаті на клітковину та пектини, вітаміни С, Р, групи В₁, В₂, В₅, В₆, каротиноїди.

Застосування. Плоди хеномелеса мають протиблювотну, антиревматичну,

протизапальну, спазмолітичну та знеболюючу дію. Пектини сприяють виведенню із організму токсинів, радіонуклідів (стронцій та інші), важких металів, холестерину і володіють антимікробними властивостями та нормалізують життєдіяльність корисної мікрофлори кишечника. Створений гомеопатичний препарат "Айвітал" має імунотропну, антиалергічну, антиоксидантну та радіопротекторну дію.

Хміль звичайний - Humulus lupulus L

Родина коноплевих - Cannabinaceae

Хмель обыкновенный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина; стебло витке, гранчасте, горбкувато-жорстке, 3-6 м завдовжки. Листки довгочерешкові, при основі серцевидні, 3-5-лопатевої. Тичинкові суцвіття в листових пазухах, маточкові - у вигляді поодиноких або зібраних у китиці головок; маточкові квітки сидять по чотири в пазухах покривних лусок, які розростаються при плодах і утворюють так звану шишку хмелю. Цвіте з червня до серпня.

Поширення. Хміль звичайний росте на вогких чагарниках острова.

Сировина. Супліддя - "шишки хмелю", "лупулін" - жовтий порошок залозок, отриманий шляхом просівання свіжовисушених суплідь.

Хімічний склад. Шишки і лупулін містять ефірну олію жовтуваточервоного кольору, гіркоти і смоли (гумулон, лупулон, когумулон тощо), а шишки - також дубильні та естрогенні речовини, віск, вітаміни С, групи В, токофероли, алкалоїдоподібні наркотичні речовини, холін, аспарагін, органічні кислоти (валеріанова, ізовалеріанова, β-амінобензойна), лейкоантоціанідіни та естрогеноподібні речовини. У складі ефірної олії є сесквітерпен гумулен, сесквітерпеновий спирт лупаренол. Кетон лупарон, від 30% до 50% аліфатичних терпенів (мірцен, фарнезен та ін.), складні ефіри спирту мірценолу (30%-40%), аліфатичні терпенові спирти гераніол і ліпалоол та лупанонфеноловий ефір, який при гідролізі дає ізовалеріанову кислоту і фенол. У "шишках" хмелю містяться: зола - 9,55%; макроелементи (міліграм/г): К - 28,20, Са - 10,70, Mg - 3,40, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 30,60, Cu - 4,64, Zn - 28,20, Mo - 0,16, Cr - 0,96, Al-150,16, V - 0,56, Se - 0,09, Ni - 2,72, Sr - 1,36, Pb - 2,00, B - 34,00, I - 0,15.

Застосування. Заспокійлива і снодійна дія хмелю (насамперед ефірна олія та її окислені форми) була перевірена на мишах. Бактерицидну і бактериостатичну дію пов'язують з наявністю гіркоти (гумулону і лупулону); якнайкращі результати дають жиророзчинні похідні. У хмелі міститься комплекс сполук, що володіють естрогеноподібною активністю.

Хміль вважається досить слабким заспокійливим засобом, проте заслуговує на певний інтерес. Він може допомагати при безсонні у поєднанні з іншими рослинами, наприклад, валеріаною. Офіційно визнана його ефективність при нервових порушеннях у дорослих і дітей.

Препарати хмелю: *Настій, ефірна олія, "Уролесан"* - рідина та сироп (комплексний препарат на основі моркви дикої, хмелю, материнки, м'ятної, ялицевої та рицинової олії), *"Валокордин"* - краплі (м'ятної олія, фенобарбітал, олія суплідь хмелю, етилбромізовалеріанат), *"Крапли Спокойной ночи - сонные травы"* - краплі (комплексний препарат: шоломниця байкальська, валеріана лікарська, звіробій звичайний, м'ята перцева, собача кропива серцева або звичайна, хміль звичайний, меліса лікарська, ромашка лікарська, аспасвіт, кислота лимонна, бензоат натрію, вода очищена, етиловий спирт), *"Пасит"* - розчин (комбінований препарат: екстракт валеріани, звіробою, квіток та плодів глоду, хмелю, пасифлори), *"Ново-Пасит"* - розчин та таблетки (комбінований препарат: валеріана, меліса, звіробій, квітки та плоди глоду, хміль, бузина, пасифлора), *"Седавіт"* - розчин для перорального застосування (ва-

леріана, плоди глоду, звіробій, м'ята, хміль), *Віталотонік "Доппельгерц"* - розчин для перорального застосування (глід, меліса, хміль), *збір заспокійливий № 2* (седативний) (кропива собача, хміль, м'ята, валеріана. солодка), *збір лікувально-профілактичний № 4* (м'ята, квітки глоду, ромашка, льон, нагідки, деревій, подорожник, хміль), *збір лікувально-профілактичний № 5* (м'ята, квітки глоду, валеріана, деревій, хміль), мають заспокійливу, снодійну, спазмолітичну, знеболюючу, жовчо- і сечогінну, солуретичну, бактерицидну, фунгіцидну, естрогенну, регенеруючу дію.

Сухий екстракт, настоянка, настій шишок, збори, чаї вгамовують біль, допомагають при безсонні, неврозах, поліпшують діяльність шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної системи. У вигляді припарок використовують при невралгії, болях у суглобах, подряпинах. Екстракт застосовують у дерматології та лікувальній косметичці. У гомеопатії *Lupulinum* вживають як знеболюючий і заспокійливий засіб, а також при шлункових розладах нервового походження, діареї.

Холодок лікарський - *Asparagus officinalis* L.

Родина холодкових - *Asparagaceae*

Спаржа лекарственная

Життєва форма. Дводомна багаторічна трав'яниста рослина. Стебло циліндричне, голе, гладеньке, пряме - 30-120 см заввишки, з багатьма косо догори спрямованими гілками.

Листки спіральні, лускаті, при основі - з короткою шпоркою, з голчастими або шиловидними (1-3 см завдовжки), так звані кладодії, зібраніми пучками по 3, у пазу-

хах. Квітки одностатеві (жіночі удвоє менші за чоловічі), оцвітина проста, правильна білувата чи жовтувато-зелена, зрослопелюсткова, дзвоникувато-лійкувата. Плід - куляста, цегляно-червона ягода. Цвіте у червні-липні.

Поширення. Холодок лікарський росте на заплавах луках, трав'янистих місцях острова.

Сировина. Трава, плоди, кореневища з коренями.

Хімічний склад. Кореневища і корені містять аспарагін, стероїдні сапоніни, кумарин, вуглеводи, ефірну олію (сліди), каротиноїди (фізамін, капсантин) і сірковмісну кислоту.

Трава містить сапоніни, хелідонову і янтарну кислоти, глікозид коніферин, тирозин і аспарагін.

Плоди містять цукри, капсантин, фізамін, алкалоїди (сліди), яблучну й лимонну органічні кислоти.

У паростках є аспарагін, каротиноїди, ніотинова і аскорбінова кислоти, тіамін та рибофлавін.

Застосування. Препарати холодку розширюють периферичні судини, знижують артеріальний тиск, збільшують амплітуду і сповільнюють ритм серцевих скорочень, підвищують сечовиділення, покращують функцію печінки.

Хрін звичайний - *Armoracia rusticana* Gaertn., Mey. et Scherb.

Родина капустяних - Brassicaceae

Хрен обыкновенный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, має товстий м'ясистий корінь. Стебло пряmostояче, 50-100 см заввишки, вгорі розгалужене, порожнисте, борозенчасте. Нижні стеблові листки великі, перистороздільні, решта - суцільні. Квітки двостатеві, правильні, в багатоквіткових гронах, зібраних у волотисте суцвіття.

Плід - видовжено-овальний здутий стручок. Цвіте у травні-червні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Свіжі корені.

Хімічний склад. Корені хрону містять вітаміни С, В₁, В₂, РР; вуглеводи, галактуранову кислоту, тіоглікозиди (синігрин, глюконастурцин), флавоноїди, сапоніни, гірчичну олію, мінеральні солі азоту (7,9 мг %), калію (579 мг %), кальцію (119 мг %), магнію (35,8 мг%),

заліза (2,03 мг %), міді (0,14 мг %), фосфору (70 мг %), сірки (212 мг %), хлору (18,8 мг %).

Застосування. Хрін почали використовувати при кандидомікозі (грибковому захворюванні), але ця рослина відома як прянощі. Завдяки наявності ефірної олії з сірковмісними компонентами, хрін володіє здатністю покращувати травлення і очищати організм. Високий вміст вітаміну С пояснює ефективність хрину при лікуванні цинги. Крім того, він викликає прилив крові до шкіри і слизових оболонок.

Хрін в наші дні рекомендується рідше, але його традиційно використовують для стимуляції і поліпшення травлення: він сприяє перетравленню жирної їжі. Його також застосовують при кашлі і бронхіті, тому що він розріджує мокроту.

Препарати хрону мають подразнюючу, апетитну, сечогінну, травну, вітамінну, гіпотензивну, гіпоглікемічну, протівірусну, протизапальну дію. Настій коренів, сік, кашку призначають при гіпоацидних гастритах, дискінезіях жовчних шляхів, атонії кишковика, при набряках серцевого походження, при вірусному гепатиті з жовтяницею. Використовуються в гомеопатії.

У народній медицині препарати коренів хрону використовують як ефективний профілактичний засіб від грипу, подагри і ревматизму, при каменях у сечовому міхурі, неокрів'ї, як протицинготний засіб.

Хрінниця посівна - *Lepidium sativum* L.

Родина капустяних - Brassicaceae

Клоповник посевной

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло пряmostояче 40 см заввишки, у верхній частині розгалужене. Перші листки перистороздільні, стеблові листки чергові, черешкові або сидячі, нижні листки перисті, з зубчастими краями, серединні - трироздільні верхні - лінійні, гострі, правильні, двостатеві, зібрані у прості суцвіття - грона; віночок білий або жовтуватий. Плід - округлий стручок. Цвіте з травня до липня.

Поширення. Зрідка зустрічається з дичавило в забур'яненних місцях.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. У надземній частині хрінниці посівної є аскорбінова кислота і каротин, токоферолі, рибофлавін, флавоноїди (гліко-

зиди кемпферолу і кверцетину), гірчична олія, ізотіоціанати, макро- і мікроелементи (калій, кальцій, залізо, фосфор, йод і ін.). Насіння хрінниці містить тритерпеноїди, кукурбітацини, стероїди: β -сітостерин, D^5 -авена-стерикампестерин, метиленхолестерин, холестерин, стігмастерин; ізотіоціанати: алілглюкозинолат, 2-фенілетилглюкозинолат, бензилглюкозинолат і глюкотропеолін, у гідролізаті - бензилціанід, бензальдегід, бензиловий спирт, бензилізотіоціанат, алілізотіоціанат, бензилтіоціанат, 2-фенілетилціанід, ацетон, ксилол, 2-метилбутан-1-ол, етилтолуол, пентан-1-ол, стирол, ізобутилбензол, метилбензоат, бензилметил-сульфід, бензилмеркаптан; слиз, у складі якого є ксилоарабан, целюлоза, полісахарид кислотного характеру, L-арабіноза, D-ксилоза, D-галактоза, L-рамноза, D-галактуронова і 4-метил- β -глюконова кислоти; жирну олію, до складу якої входять кислоти: олеїнова, ліноленова, ейкозенова, пальмітинова, лінолева, ерукова, стеаринова, ейкозадієнова, бегенова, пальмітолеїнова та міристинова.

Застосування. Хрінниця посівна виявляє антибактеріальну і діуретичну дію, поліпшує травлення. При систематичному її вживанні покращується сон і знижується артеріальний тиск. В дієтичному харчуванні хрінницю використовують як протицинготний засіб, при гіпота вітамінозах. Мазь із насіння хрінниці використовують для лікування гнійних ран, золотушних виразок та корости.

Хрінниця польова - *Lepidium campestre* L.

Родина капустяних - Brassicaceae

Клоповник польовий

Життєва форма. Трав'яниста рослина, сірувато-пухнаста. Листки довгасті, виїмчасто-зубчасті або ліровидні, нижні з черешками, середні й верхні - сидячі, з серцевидно-стрілоподібною основою, з тупими вухками, стеблообгортні. Квітки в одній або декількох вузьких китицях. Пелюстки 2-2,5 мм завдовжки, білуваті, в 1,5 раза перевищують чашечку. Стручечки яйцевидно-овальні, ширококрилаті, на верхівці виїмчасті. Цвіте у травні - червні.

Поширення. На степах, як бур'ян на полях і вздовж доріг острова.

Сировина. Трава, насіння.

Хімічний склад. Трава містить флавоноїди: глікозиди кемпферолу, квер-

цетину; ізотіоціанати - бензилізотіоціанат. У насінні є жирна олія (20,3-22%), до складу якої входять кислоти: лінолева (8,8%), ліноленова (31%), ерукова (18,3%), арахінова (13,4%), олеїнова (8,7%), тетракозенова (8%), пальмітинова (3,9%), ейкозенова (2,8%), пальмітолеїнова (1,8%), ейкозадієнова (1%), стеаринова (0,5%).

Застосування. Має антибактеріальні властивості. Медонос.

Хрінниця широколиста- *Lepidium latifolium* L.

Родина капустяних - Brassicaceae

Клоповник широколистний

Життєва форма. Трав'яниста рослина заввишки 40-120 см. Листки суцільні, нижні - яйцевидно-ланцетні або еліптичні, пилчасто-зубчасті, звужені в черешок, верхні - майже сидячі, ланцетні, дрібно- й невиразнозубчасті або цілокраї. Китиці вкорочені і зібрані в густу пірамідальну або щитковидну волоть. Пелюстки білі, 2-3 мм завдовжки. Стручечки округлоеліптичні або округлі, 1,5-2,5 мм завдовжки, здебільшого опушені, з ледве помітним стовпчиком. Цвіте травень - липень.

Поширення. Бур'ян на полях, перелогах, біля доріг, на схилах острова.

Сировина. Трава, насіння, корені, листя.

Хімічний склад. Корені містять органічні кислоти (0,08%), сапоніни, алкалоїди, дубильні речовини (7,6%), флавоноїди. У стеблах та листях є органічні кислоти, сапоніни, вітамін

C, дубильні речовини, флавоноїди.

У насінні є жирна олія (24,05%), до складу якої входять кислоти: ліноленова (35,22%), лінолева (32,53%), олеїнова (17,59%), ейкозенова (5,87%), пальмітинова (4,76%), стеаринова (3,03%), ейкозадієнова (0,69%), пальмітолеїнова (0,23%); гірчична олія, тіоглікозид синігрин.

Застосування. У народній медицині використовується при шкіряних хворобах, ранах, при болях у суглобах. Корені, надземну частину та листя використовують при цинзі, шкіряних хворобах, зубному болі, асциті, розладах нервової та травної систем. Насіння використовують як пряність замість перцю. Медонос. Інсектицид.

Хрінниця пронизанолиста - *Lepidium perfoliatum* L.

Родина капустяних - Brassicaceae

Клоповник пронзеннолистний

Життєва форма. Трав'яниста рослина заввишки 30-40 см. Нижні листки двічіперисторозсічені, верхні- яйцевидні, гоструваті, цілокраї, сидячі, з глибокосерцевидною основою, стеблообгортні, перехід між ними поступовий. Пелюстки блідожовті, близько 1 мм завдовжки. Стручечки округло-еліптичні, 3,5-4,5 мм завдовжки, біля верхівки майже безкрилі, з невеликою виїмкою, стовпчик короткий, дорівнює виїмці.

Поширення. На полях як бур'ян, біля доріг та на степах острова.

Сировина. Трава, листя.

Хімічний склад. Надземна частина містить вітаміни: Е, каротин; флавоноїди: кемпферол, кверцетин, антозид, рутин, нікотифлорин; гірчичну олію. У листі є тритерпенові сапоніни (1,41%), алкалоїди (0,49%), кумарини, флавоноїди. У насінні є жирна олія (11-19%).

Застосування. Зовнішньо хрінниця пронизанолиста використовується при злоякісних пухлинах, подагрі, очних хворобах; всередину - при захворюваннях органів дихання, імпотенції, головних болях.

Хрінниця смердюча, клоповник смітний - *Lepidium ruderae* L.

Родина капустяних - Brassicaceae

Клоповник мусорний

Життєва форма. Однорічна або дворічна трав'яниста рослина заввишки 10-40 см, з неприємним запахом. Стебло опушене короткими, циліндричними волосками. Прикореневі листки перисто- або двічі перистороздільні, з цілокраїми тупими частками. Квітки дуже дрібні, без пелюсток, з самою тільки чашечкою і 2-4 тичинками. Цвіте у травні - серпні.

Поширення. Росте по сухих схилах острова.

Сировина. Трава, насіння.

Хімічний склад. Трава містить органічні кислоти, стероїди, карденоліди, сапоніни, алкалоїди, кумарини, флавоноїди: глікозиди кверцетину та кемпферолу, сапонаретин.

У насінні є жирна олія (22-26,7%), до складу якої входять кислоти: ліноленова (46,4%), олеїнова (11,6%), ейкозенова (9,7%), ерукова (9,4%), лінолева (7,3%), арахінова (5,8%), пальмітинова (3,9%), ейкозадієнова (1,1%), пальмітолеїнова (1%); стеаринова (0,7%); ізотіоціанати: глюкотропеолін, бензилізоціанат.

Застосування. Сік та відвар з трави використовують при лихоманці; у свіжому вигляді - при цинзі, при жіночих захворюваннях (білі, кровотеча), імпотенції, подагрі, бородавках. Насіння використовують при асциті та паралічі з втратою мови.

Цибуля городня - *Allium sera* L.

Родина цибулевих - Alliaceae

Лук репчатый

Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста рослина. Стебло (квіткова стрілка) безлисте, пряме, 30-80 см заввишки, трубчасте, за довжиною перевищує листя. Листки дворядні, трубчасті, гострі. Квітки двостатеві, правильні, зібрані в зонтиковидне суцвіття; оцвітина проста, віночкоподібна, зеленувато-біла, з 6 довгастих листочків. Плід - коробочка. Цвіте з червня до середини серпня.

Поширення. Цибулю городню культивують як овочеву рослину.

Сировина. Свіжі цибулини, листя.

Хімічний склад. Цибуля городня містить ефірну олію, полісахариди,

жири, фітонцид алліцин, фітостерини, фермент алліназу, вітамін С, рибофлавін, тіамін, каротиноїди, фітинову, тіоціанову, лимонну і яблучну кислоти, цукри (глюкоза, фруктоза, сахароза, мальтоза), флавоноїди (епіреозид, кверцетин-3-глюкозид, кверцетин-3,4-диглюкозид, кверцетин-7,4-диглюкозид), сполуки калію, заліза, марганцю, цинку, кобальту. Ефірна олія цибулі складається головним чином із алілпропілдисульфиду і вищих сульфідів.

У цибулинах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 22,30, Са -1,00, Mg - 1,20, Fe - 0,04; мікроелементи (КНМ): Mn -0,02, Cu - 0,35, Zn - 0,24, Сг - 0,01, Al - 0,02, Se - 5,00, Ni - 0,06, Pb - 0,01, В - 0,40 мкг/г.

Застосування. Цибуля городня має бактерицидну, фітонцидну, вітамінну, апетитну, травну, глістогінну, протисклеротичну, гіпоглікемічну, холеретичну, ранозагоювальну дію. Свіжі цибулини, сік, настій застосовуються при захворюваннях травного тракту, бронхів і легень, авітамінозах, гіпертрофії простати, глистах, для профілактики і лікування атеросклерозу, гіпертонічної хвороби, цукрового діабету. Свіжий сік з медом - від кашлю, бронхіту, коклюшу, грипу, при ангіні. Спиртова витяжка з цибулі - при атонії кишечника, проносах, атеросклерозі. Зовнішньо сік із свіжої цибулини - при мікозах, лишаях, дерматитах, фурункулах, тріщинах куточків рота, гніздовій плішивості, випаданні волосся, для виведення ластовиння, мозолів, бородавок.

Цикорій дикий - *Cichorium intybus* L.

Родина айстрових - Asteraceae

Цикорій обыкновенный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста розсіяно-волосиста рослина з молочним соком. Стебло пряmostояче, ребристе, 15-120 см заввишки. Прикореневі листки в розетці, струговидно-перистороздільні або слаболопатеві, біля основи звужені в черешок, стеблові листки чергові, ланцетні, гострозубчасті, стеблообгортні; верхні - цілокраї.

Квітки двостатеві, в кошиках; віночок голубий, язичковий, з 5 зубчиками. Плід - сім'янка. Цвіте з липня до вересня.

Поширення. Цикорій дикий росте біля доріг, по канавах, як бур'ян на засмічених місцях по всій території острова.

Сировина. Трава, суцвіття, корені.

Хімічний склад. Корені цикорію містять гіркий глікозид інтибін, цукри, холін. У траві є гіркі речовини, вітаміни С, групи В, кумариновий глікозид цикоріїн, тритерпени тощо.

У траві є лакуцин і лактукопикрин (сесквітерпенові лактони), тритерпени, кумариновий глікозид цикоріїн (у квітках), аскорбінова кислота, вітаміни групи В.

Застосування. Інулін, що міститься в коренях, сприяє створенню в кишечнику середовища, сприятливого для розвитку корисної мікрофлори. Він може попереджати розвиток різних патологічних станів. Показано, що він може також знижувати рівень ліпідів у крові. Цикорій покращує апетит і підсилює відділення жовчі завдяки сесквітерпеновим лактонам. Цим речовинам приписують благотворну дію при лікуванні виразок шлунка. В надземній частині рослини містяться ароматичні кислоти, які володіють сечогінними властивостями. Рослина ефективна при гіперліпідемії і гіперхолестеринемії.

Цикорій прекрасно очищає печінку і нирки і тому рекомендується для лікування захворювань цих органів. Ефективно діє при деяких видах порушення травлення (здуття живота, відрижка, сповільнене травлення). Цикорій використовується як додатковий засіб при лікуванні дерматозів і подагри.

Галенові препарати цикорію застосовують для збудження апетиту, при гастритах, ентеритах, колітах, при холециститі, хворобах нирок, заспокійливо діють на центральну нервову систему, збільшують амплітуду і сповільнюють ритм серця, виявляють тиреостатичну дію.

Препарати цикорію: "*ЛІВ 52*" (син. "*Ліволек*")- таблетки, краплі (комбінований препарат: екстракти деревію, цикорію, каперсів колючих, сени, пасльону чорного, плодів тамарикса дводомного, терміналії), "*Гастровітол*" - бальзам (фітокомпозиція цикорію, материнки, чаполочі), "*Вітастим*"- настоянка (комбінований препарат - настоянка деревію, кропиви, м'яти, цикорію, ехінацеї, шипшини, елеутерокока), *збір лікувально-профілактичний № 1* (цикорій, шипшина, подорожник, м'ята, кропива, валеріана, овес, ромашка), мають метаболічну, вітамінну, антибактеріальну, в'яжучу, жовчо- і сечогінну, протидіабетичну, заспокійливу, антиаритмічну дію.

Цмин пісковий - *Helichrysum arenarium* (L.) DC

Родина айстрових - Asteraceae

Цмин песчаный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з білоповстистим опушенням. Стебла прямостоячі або висхідні, 10-50 см заввишки, в суцвітті розгалужені. Листки чергові, цілісні, цілокраї, нижні листки видовжено-оберненояйцевидні, поступово звужені в черешок, середні і верхні - сидячі, ланцетні. Квітки дрібні, різномірні, зібрані в кулясті кошики, що утворюють щитковидне суцвіття; крайові квітки жіночі, трубчастонитковидні, серединні - двостатеві, трубчасті, з 5-зубчастим відгином. Обгортки кошиків черешчасті, лимонно-жовтого, рідше жовтогарячого кольору. Плід - сім'янка. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Цмин пісковий росте на пісках, переважно борових, на степових схилах, на відслоненнях по всій території острова.

Сировина. Суцвіття.

Хімічний склад. У суцвіттях цмину є стероїдні, фенольні, гіркі та смолисті сполуки, вітаміни С, К, ефірна олія, аренариновий комплекс, флавоноїдні глікозиди (кемпферол, саліпурпурозид, ізосаліпурпурозид), флавоноїди (нарингенін, апігенін), неідентифіковані барвні речовини фенольного характеру, аскорбінова кислота, вітамін К, ефірна олія, кумарин скополетин, смолисті й гіркі речовини. У листі містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 15,10, Са - 7,30, Mg - 1,10, Fe - 0,10; мікроелементи (мкг/г): Mn-46,90, Cu - 14,40, Zn - 29,00, Co - 0,72, Mo - 0,40, Cr - 0,40, Al- 60,40, Ba - 8,08, Se - 0,40, Ni - 2,88, Sr - 2,32, Pb - 0,72, B - 67,60, I - 0,15.

Застосування. Показано, що цмин пісковий завдяки тому, що входять до його складу аренол, ізоаренол і аренариновий комплекс, володіє антимікробними і протигрибковими властивостями. Рослина стимулює відділення жовчі, шлункового соку і секрету підшлункової залози, що зумовлене наявністю кемпферолу і нарингеніну. Кверцетин підсилює детоксикаційну функцію печінки. Рослина може застосо-

уватися як спазмолітичний засіб при диспептичних явищах, таких як спазми жовчного міхура і кишковика. У косметології використовуються антисептичні властивості цмину і його здатність впливати на мікроциркуляцію. Цмин входить до складу різних композиційних засобів для загоєння легких ран.

Препарати цмину піскового підвищують жовчну секрецію, збільшують жовчовиділення, виявляють протизапальну, антибактеріальну і спазмолітичну дію, стимулюють секреторну функцію шлунка і підшлункової залози, підвищують діурез, діють як кровоспинний засіб, при нирковокам'яній хворобі.

Препарати цмину піскового: настій, сухий екстракт, "Фламін" - гранули та таблетки (сухий очищений засіб, що містить флаволи, з квіток цмину піскового), "Поліфітол-1" -настойка (водно-спиртовий екстракт суміші: м'яти, цмину, звіробою, полину гіркою, дуба, перстачу прямостоячого, кульбаби, айру, кукурудзи), збір жовчогінний № 2 (цмин, деревій, м'ята, коріандр), збір "Гепатофіт" (квітки цмину піскового, квітки нагідок, стовпчики з приймочками кукурудзи, листя кропиви, плоди розторопші, плоди шипшини, трава козлятника лікарського, лушпиння квасолі, корені кульбаби), мають жовчо- і сечогінну, протизапальну, кровоспинну, гіпотонічну дію та застосовуються при захворюваннях печінки, жовчного міхура і жовчних протоків.

Часник городній - *Allium sativum* L.

Родина цибулевих - Alliaceae

Чеснок посевной

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Цибулина яйцевидна, складається з численних білих сидячих цибулинок. Стебло (квіткова стрілка) безлисте, 25-100 см заввишки. Листки прикореневі, лінійні, плоскі, виходять з цибулини і обгортають своїми піхвами квіткове стебло приблизно до середини. Квітки двостатеві, правильні, зібрані в зонтиковидне суцвіття, оточене покривалом: оцвітина проста, віночковидна, з 6 білуватих або зеленувато-білих, іноді червоноуватих, ланцетних листочків. Плід - коробочка. Цвіте з червня до серпня.

Поширення. Часник городній культивують як овочеву рослину по всій території острова.

Сировина. Цибулини, листя.

Хімічний склад. В цибулинах часнику є глікозид оліїн та інші сірковмісні речовини, ефірна олія (до 0,4 %), фітостерини, вітамін С (10 мг%), В₁ (0,08 мг%), В₂ (0,08 мг%), В₆ (0,6 мг%), ніотинова кислота (1,2 мг%), фітонцид алліцин, органічні кислоти, вуглеводи, полісахарид інулін, жирна олія. Макро- і мікроелементи (калію, кальцію, натрію, магнію, фосфору, заліза, марганцю, цинку, йоду, міді).

Застосування. Часник знижує рівень ліпідів в артеріальній крові, а також діє на стінки артерій. Завдяки своїй здатності розслабляти гладку мускулатуру артерій (що приводить до збільшення просвіту кровоносних судин), часник знижує артеріальний тиск і допомагає боротися з артерієютом, будучи доповненням до основного лікування.

Часник є хорошим антисептиком для шлунково-кишкового і респіраторного тракту. Він здатний розріджувати кров і розчиняти невеликі кров'яні згустки, гальмуючи таким чином розвиток атеросклерозу. Похідні сірки, що містяться в часнику, можливо, надають судинорозширювальну дію на коронарні судини, що попереджає розвиток ішемічної хвороби серця. Регулярне вживання часнику може служити профілактикою раку шлунка.

Всередину часник призначають для боротьби з кишковими гельмінтами, для профілактики і лікування кишкових і респіраторних інфекцій. Його використовують як допоміжний засіб при порушеннях артеріального і капілярного кровообігу і при змішаній гіперліпемії.

Препарати часнику мають бактерицидну, протимікробну, противірусну, протизапальну, ранозагоювальну, травну, апетитну, протисклеротичну, гіпотензивну, глисто-, сечо-, жовчогінну дію. Застосування часнику показане при захворюваннях печінки, верхніх дихальних шляхів, хронічних бронхітах, пневмонії, глистних інвазіях, запальних процесах; мікозах, гіпертонії, атеросклерозі тощо.

При зовнішньому застосуванні рослини спостерігається протистощидний, бактерицидний, кератолітичний і депігментуючий ефект.

Чебрець звичайний - *Thymus vulgaris* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Тим'янь обыкновенний

Життєва форма. Невеликий (до 50 см заввишки) півкущик. Стебло прямостояче або підведене, дуже гіллясте, в нижній частині здерев'яніле; гілки чотиригранні, сірувато-опушені. Листки дрібні, супротивні, короткочерешкові, густо-опушені, цілокраї, з загорнутими донизу кра-

ями. Квітки дрібні, неправильні, в пазушних півзонтиках, зібрані у рихлі китицевидні суцвіття; віночок двогубий, лілувато-рожевий, рідше білий. Плід складається з чотирьох однонасінних горішкоподібних часток. Цвіте у червні-липні.

Поширення. Чебрець звичайний росте на пісках, кам'янистих степах острова.

Сировина. Трава, ефірна олія.

Хімічний склад. Трава чебрецю звичайного містить ефірну олію (0,8-1,2%), флавоноїди (лютеолін, лютеолін-7-глюкозид, лютеолін-7-диглюкозид), тритерпенові (урсолова, олеанолова, тимолова), оксикоричні і інші кислоти. До складу ефірної олії входять тимол (до 42%), карвакрол, цимол, пінен, борнеол, каріофілен, ліналоол, інші терпеноїди.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К-26,10, Са-12,20, Mg - 3,90, Fe - 0,95; мікроелементи (КНМ): Mn-0,31, Cu-0,48, Zn-0,48, Co - 0,12, Mo - 64,00, Cr-0,10, Al-0,66, Ba-0,58, V-0,35, Se-7,10, Ni-0,20, Sr-0,36, Pb-0,13, B - 108,40 мкг/г.

Застосування. Чебрець розслабляє мускулатуру. Очевидно, ця дія пов'язана з присутністю флавоноїдів. Ефірна олія володіє антисептичними властивостями: ця дія показана *in vitro* відносно мікрокопічних грибів, бактерій. Рослина також здатна знімати спазми. Антиспастичну дію чебрецю використовують для лікування порушень травлення: сповільненого травлення, здуття живота, відрижки, метеоризму, дисфункцій жовчного міхура. Його часто рекомендують при кашлі і захриплості голосу. Місцево чебрець застосовують при нежиті, щоб очистити ніс. Його також можна застосовувати для лікування невеликих ранок.

Препарати чебрецю звичайного: "*Пертусин*" - рідина, сироп на основі рідкого екстракту чебрецю звичайного, "*Фітулвент*" - настойка (комплексний препарат, містить настойки плодів глоду, кореневищ валеріани, кори дуба, трави звіробою, чебрецю, деревію, квіток ромашки), "*Ефкамон*" - мазь з ментолом, тимолом, камфорою, хлоралгідратом, коричним спиртом, настойкою перцю стручкового, оліями: гірчиною,

евкаліптовою, гвоздичною; "Колхамінова мазь" - (комбінований препарат: колхамін, тимол, синтоміцин), "Піносол" - краплі назальні, крем у ніс, мазь у ніс (евкаліпт, сосна, ментол, тимол), "Піновіт" - аерозоль назальний, краплі назальні (сосна, м'ята, евкаліпт, тимол), мають антисептичну, відхаркувальну, спазмолітичну, антимікотичну дію. Із трави чебрецю звичайного отримують тимол, який приймають при проносах і метеоризмі, як глистогінний засіб; зовнішньо - у стоматології для дезинфекції ротової порожнини, зівя та носоглотки, для лікування грибкових уражень шкіри, як антисептичний засіб. Ефірна олія чебрецю звичайного використовується у фітотерапії, косметичі.

Застереження. Тимол протипоказаний вагітним, при хворобах печінки, нирок, шлунка і кишковика, при декомпенсації серцевої діяльності.

Чебрець двовидний - *Thymus dimorphus* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Тимьян диморфный

Життєва форма. Низенький, до 23 см заввишки, з приємним запахом півкущик. Головне стебло недовге, закінчується суцвіттям; квітконосні гілочки круглясті або невиразнотригранні, підведені, рідше півполеглі, в суцвітті й під суцвіттям опушені довгими відгеллими волосками, нижче - коротенькими вниз відігнутими волосками; неплідні пагони полеглі, коротші відходять від головного стебла, а також безпосередньо від кореневищ і тоді досягають 30 см завдовжки. Листки темно-зелені, супротивні, трохи зігнуті вбік, особливо на неплідних пагонах, короткочерешкові, видовжено- або лінійно-еліптичні, з видовжено-клиновидною основою і тупою чи тупуватою верхівкою, по краю при основі з нечисленними війками, на поверхні голі, з виразно помітними великими та порівняно рідкими крапчастими залозками, зісподу з добре помітними боковими жилками; у пазухах листків розвинені коротко почленовані пагони з пучком листочків, більш помітні на неплідних пагонах. Квітки непра-

вильні, різнорідні, зібрані в видовженоголовчасте або переривчасте, з кількома (до 5-6) розсунутими несправжніми кільцями суцвіттями, завдовжки до 10 см; віночок рожево-бузковий, двогубий, з суцільною виімчастою верхньою губою і глибокотрилопатевою нижньою. Плід складається з 4 однонасінних горішковидних часток. Цвіте з другої половини травня по липень.

Поширення. Чебрець двовидний росте на кам'янистих степах, відслоненнях, пісках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Застосування. Усе так, як у статті "Чебрець плазкий".

Чебрець Калльє - *Thymus callieri* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Тимьян Калльє

Життєва форма. Низенький (до 10 см заввишки) з приємним запахом півкущик. Головне стебло тоненьке, повзуче, закінчується квітучим пагоном; квітконосні гілочки густо розміщені, круглясті або невиразнотригранні, майже прямостоячі, більш-менш рівномірно опушені, під суцвіттям - відгелловолоосисті. Лист-

ки цілокраї, супротивні, здебільшого лопатковидні, помітно нерівнобокі, на верхівці тупуваті, по краю при основі війчасті, зісподу - з випнутою середньою жилкою та малопомітними крапчастими залозками; нижні стеблові листки звужені в черешок, середні і верхні - сидячі. Квітки неправильні, різнорідні, зібрані в головчасте, згодом витягнуте і перерване суцвіття з більш-менш розсунутими нечисленними (одним - чотирма) несправжніми кільцями; віночок ліловий, двогубий, з суцільною верхньою губою і глибокотрилопатевою нижньою. Плід складається з 4 однонасінних горішковидних часток. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Чебрець Калльє росте у степовій частині острова на кам'янистих степах і схилах.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Застосування. Усе так, як у статті "Чебрець плазкий".

Чебрець Маршаллів - *Thymus marschallianus* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Тимьян Маршалла

Життєва форма. Низенький, 12-37 см заввишки, з приємним запахом півкущик. Головне стебло недовге, лежаче або скося висхідне, закінчується квітучим пагоном; квітконосні гілочки підведені або прямостоячі, опушені в суцвітті та під ним, з довгими відлеглими волосками невиразно чотиригранними, нижче -

опушені короткими, вниз відігнутими волосками, круглясті; неплідні пагони підведені або прямостоячі, відходять від головного стебла. Листки світло-зелені, супротивні, сидячі, видовженоеліптичні, з клиновидною основою і загостреною верхівкою, по краю при основі розсіяно вийчасті, на поверхні голі, з численними і малопомітними боковими жилками. Квітки неправильні, різнорідні, зібрані у видовжене переривчасте, з кількома (до 7 і більше) розсунутими несправжніми кільцями суцвіттями завдовжки до 15 см; віночок блідо-бузковий, двогубий, з суцільною виїмчастою верхньою губою і глибокотрилопатевою нижньою. Плід складається з 4 одностійних горішкоподібних часток. Цвіте з другої половини травня по липень.

Поширення. Чебрець Маршаллів росте на лучних степах, узліссях і відслоненнях острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Застосування. Усе так, як у статті "Чебрець плазкий".

Чебрець плазкий - *Thymus serpyllum* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Тимьян повзучий

Життєва форма. Низенький (до 15 см заввишки), з приємним запахом півкущик. Головне стебло тоненьке, повзуче, вкорінене, закінчується лежачим неплідним пагоном; квітконосні гілочки круглясті або невиразнотригранні, прямостоячі чи від основи підведені, більш-менш

рівномірно навкруги опушені, під суцвіттям - відлегловолоосисті. Листя у чебрецю повзучого ширше, ніж у звичайного, плоске, незакручене по краях. Листки супротивні, короткочерешкові, еліптичні або видовженоеліптичні, цілокраї, по краю при основі довговійчасті, з малопомітними крапчастими залозками і випнутими зісподу жилками; верхівкові листки ромбічно-еліптичні. Квітки неправильні, зібрані в пазухах верхніх листків пучками, зближеними на кінцях гілочок у головчасте або довгасте, при основі іноді переривчасте суцвіття; віночок рожево-бузковий, двогубий, з плоскою, прямою вищербленою верхньою губою і глибокотрилопатевою нижньою. Плід складається з 4 одностійних горішкоподібних часток. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Чебрець плазкий росте на галявинах, серед чагарників, на схилах острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава чебрецю містить ефірну олію, до складу якої входять цимол, тимол і карвакрол; флавоноїди, оксикоричні та тритерпенові кислоти, гіркоти, камедь, мікроелементи тощо.

Застосування. Чебрець повзучий має спазмолітичні і антисептичні властивості. Чебрець повзучий входить як відхаркувальний засіб до складу деяких сиропів від кашлю і є компонентом ранозагоюючих засобів.

Всередину чебрець повзучий застосовується при здутті живота, сповільненому травленні, відрижці і метеоризмі, а також кашлі.

При зовнішньому застосуванні він ефективний при закладеному носі або нежиті, а також при ревматизмі і розтягуваннях.

Галенові препарати чебрецю плазкого виявляють відхаркувальну антибактеріальну, спазмолітичну і знеболюючу дію, заспокійливо діють на центральну нервову систему, збуджують виділення шлункового соку. Використовують при ларингітах, трахеїтах, бронхітах, бронхопневмоніях, при шлунково-кишкових захворюваннях, що супроводжуються зниженням шлункової секреції, атонією або спазмами кишкового метеоризмом.

Препарати чебрецю плазкого: "Пертусин" - рідина, сироп на основі екстракту чебрецю рідкого, "Анітос" - сироп (комбінований препарат:

анісова олія, сиропи подорожника та сенегі, екстракт чебрецю), "Алталекс" - краплі для внутрішнього та зовнішнього застосування (суміш олій меліси, м'яти, фенхелю, мускатного горіху, гвоздики, чебрецю, соснових голок, анісу, шавлії, кориці, лаванди та евкаліпту), "Кармоліс" - краплі (ментол та суміш олій: чебрецю, анісу, меліси, шавлії, гвоздики, лимону, сени, лаванди, м'яти, мускату), "Піновіт"- аерозоль назальний, краплі назальні (сосна, м'ята, евкаліпт, тимол), "Піносол" - краплі назальні, крем для носа, мазь для носа (евкаліпт, сосна, ментол, тимол), "Пектосол" - мікстура від кашлю (спиртові екстракти цетрарії, оману, мильнянки, гісопу, чебрецю), "Ехінасал" - сироп (комбінований препарат: екстракт рідкий складний з трьох рослин- листків подорожника, трави гринделії, плодів шипшини, а також екстракт трави чебрецю, сік ехінацеї, концентрат чорної смородини), "Евкабал" - сироп та "Евкабал Бальзам С" - комплекс БАР чебрецю та подорожника, "Септогал" - таблетки для смоктання (олія евкаліптова, м'ятна, ментол, тимол), "Септолете" - пастилки (комбінований препарат: олії м'яти, евкаліпту, тимол, левоментол, бензалконію хлорид), "Бронхікум" - еліксир, пастилки, сироп (настойки трави гринделії, чебрецю, кореню первоцвіту, бедринцю, квіток шипшини), "Фітулвент" - настойка (комплексний препарат, містить настойки плодів глоду, кореневищ валеріани, кори дуба, трави звіробою, чебрецю, деревію, квіток ромашки), "Кардіофіт" - настойка (трава горицвіту, аморфи кущистої, буркуну, чебрецю, собачої кропиви, квітки глоду, бузини, кореневища з коренями валеріани, солодки, насіння гіркокаштану, листя кропиви, м'яти, омели, листя та квітки конвалії), "Стоматофіт", "Стоматофіт А" - розчини для ротової порожнини (ромашка, дуб, шавлія, арніка, айр, м'ята, чебрець), "Бронхофіт" - збір (анісу звичайного плоди, багна звичайного пагони, подорожника великого листя, солодки корені, фіалки трава, чебрецю трава, шавлії листя). Мазі: "Ефкамон" - мазь з ментолом, тимолом, камфорою, хлоралгідратом, коричним спиртом, настоякою перцю стручкового, оліями: гірчиною, евкаліптовою, гвоздичною; "ВІК Ванораб" - мазь з камфорою, ментолом, евкаліптовою та терпентиною оліями; "Суприма-Плюс" - мазь з камфорою, ментолом, тимолом, евкаліптовою та терпентиною олією; "Колхамінова мазь" - мазь (комбінований препарат: колхамін, тимол, синтоміцин).

У народній медицині, крім того, чебрець плазкий використовується для лікування коклюшу, туберкульозу легень, безсоння, задишки, бронхіальної астми, при виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, геморої, при захворюваннях суглобів, паралічах, крижово-перекривній невралгії, у випадку інвазії стьожковими гельмінтами, від алкоголізму та при альгоменореї. Як зовнішній засіб, чебрець використо-

вують при запальних захворюваннях ротової порожнини і ротоглотки, викликаних гноєрідними бактеріями (полоскання); у разі нервових і шкірних захворювань, ревматизму (ванни); при запальних захворюваннях піхви, білях, особливо у жінок похилого віку (спринцювання). Препарати чебрецю протипоказані при вагітності, декомпенсації серцевої діяльності, хворобах печінки і нирок.

Черета трироздільна - *Bidens tripartita* L.

Родина айстрових - *Asteraceae*

Черета трехраздельная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина з прямостоячими галузистими стеблами 15-60 см заввишки і супротивними або лише у верхній частині стебла черговими, цілісними, 3-5 пальчастороздільними або перистороздільними листками. Всі квітки у кошику жовті, крайові - язичкові, неплідні, однорядні, серединні - трубчасті, двостатеві, численні або всі квітки трубчасті. Кошики до 20 (25) мм в діаметрі, поодинокі або складають китицевидне чи щитковидне суцвіття. Обгортка дворядна, її зовнішні листочки трав'янисті, зелені, внутрішні - солон'яно-жовті. Плід - сім'янка, вгорі з 2-3 зазубреними щетинками. Цвіте в липні-вересні.

Поширення. Черета трироздільна росте по берегах озер, каналів, на луках по всій території острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава череди містить флавоноїди (лютеолін-0-глюкопіранозид, бутеїн, сульфуретин, D-глюкопіранозид бутеїну), конденсовані дубильні речовини (до 6,5%), червоний флобафен, каротин, кумарини (умбеліферон і скополетин), аскорбінову кислоту (60-70 мг %), ефірну олію, слиз, аміни, гіркоти, γ-лактони.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К-40,40, Са-11,40, Mg - 3,50, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn-0,16, Cu-0,45, Zn-0,81, Co - 0,02, Cr-0,02, Al - 0,14, V-0,08, Se-4,17, Ni - 0,08, Sr-3,11, Pb - 0,03, В - 87,20 мкг/г.

Застосування. Настій трави череди виявляє потогінну, жовчогінну, сечогінну і бактерицидну дію, поліпшує травлення, нормалізує порушений обмін речовин.

Олійні екстракти трави череди мають протизапальні і ранозаговальні властивості. Внутрішньо настій череди призначають як засіб, що зменшує артеріальний тиск, виявляє седативну дію, збільшує амплітуду серцевих скорочень, покращує обмін речовин, при різних діатезах, при скрофульозі, нейродермітах, себорейних ураженнях шкіри голови, артритях, подагрі; як потогінний засіб - при простудних захворюваннях; як сечогінний засіб - при захворюваннях сечостатевої системи; як вітамінний засіб - при хворобах легень, виразкових процесах на шкірі та виразкових колітах.

Черемха звичайна - *Padus avium* L.

Родина розових - *Rosaceae*

Черемуха обыкновенная

Життєва форма. Дерево або кущі з простими черговими листками, в бруньках - вздовжгорнутими. Квітки двостатеві, дрібні, білі, зібрані у вузькі китиці, які з'являються після листків з торішніх бруньок. Тичинок 15-20, маточка одна. Плід - соковита, м'ясиста кістянка, з округлою кісточкою. Цвіте у травні-червні.

Поширення. Черемха звичайна росте в лісах і по чагарниках на вологих місцях, вирощують її в садах по всій території острова.

Сировина. Зрілі плоди, листя, свіжі квітки, кора.

Хімічний склад. Плоди черемхи містять флавоноїди (1,5-2,0%), антоціани, хлорогенову, яблучну й лимонну кислоти, вітамін С, каротин, ціаногенну сполуку амігдалін, вуглеводи, стероїд сітостерин, тритерпеноїд лупеол; листя - флавоноїди, фенолкарбонові кислоти, вітаміни С, Е, Р, каротин, бензальдегід, амігдалін, синильну кислоту, ефірну олію; кора - дубильні речовини, вуглеводи, бензальдегід, амігдалін, синильну кислоту.

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 13,40, Са - 2,20, Mg - 1,20, Fe - 0,04; мікроелементи (мкг/г): Mn - 22,60, Cu - 25,00,

Zn - 15,60, Co - 7,0, Cr - 0,28, Al - 27,40, Se - 0,05, Ni - 3,08, Sr - 0,80, Pb - 1,80, B - 33,00, I - 0,42.

Застосування. У науковій медицині плоди черемхи використовують, як в'яжучий й протизапальний засіб. Плоди виявляють фітонцидну активність. У народній медицині настій кори застосовують як сечогінний, потогінний і протигарячковий засіб, настій плодів, квіток або листя використовують у вигляді примочок при кон'юнктивітах і кератитах.

Неподрібнені плоди вживають свіжими або у вигляді відвару при діарей та інших розладах шлунка й кишків. Настойки та відвари листків - при фурункульозі, туберкульозі легень, бронхітах, кашлі, для полоскання ротової порожнини. Відвар кори - при набряках, застуді та як інсектицидний засіб. Соком плодів черемхи лікують гнійні рани. У гомеопатії кору і листя використовують при стійких формах блефарокон'юнктивіту і радикулоневралгії.

Чорнокорінь лікарський - *Cynoglossum officinale* L.

Родина шорстколистих - *Boraginaceae*

Чорнокорень лекарственный

Життєва форма. Дворічна трав'яниста сіриватом'якоопушена рослина. Стебло міцне, прямостояче, 30-100 см заввишки, просте або

вгорі розгалужене, до самого суцвіття густо улистнене. Листки чергові, суцільні, з обох боків м'якосіроповстисті; прикореневі - видовжено-еліптичні, 8-30 см завдовжки, до основи звужені в широкий черешок 8 - 30 см завдовжки, стеблові листки видовжено-ланцетні, на верхівці загострені, найнижчі звужені в черешок, решта - сидячі, напівстеблообгортні. Квітки правильні, двостатеві, в кінцевих негустих однобоких завійках, зібраних волотевим суцвіттям; віночок лінійно-коловидно-коловидний, з короткою трубкою і п'ятилопатевою відгином, брудно-пурпуровий. Плід складається з широкояйцевидних сплюснутих, на всій поверхні вкритих гачкуватими шипиками горішків.

Цвіте у травні - червні.

Поширення. Чорнокорінь лікарський росте на острові як бур'ян вздовж доріг.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Всі частини рослини містять алкалоїди циноглосин і циноглосеїн, глюкоалкалоїд консолідин, дубильні речовини, смоли, гірку речовину циноглосойдин. Крім того, у траві є каротин, ефірна олія, холін, а у коренях - барвник алкалін, полісахарид інулін.

Застосування. Галенові препарати чорнокореня мають болезаспокійливі, протисудомні і кровоспинні властивості. Внутрішньо їх призначають при кашлі, кишкових коліках, при легеневих і шлунково-кишкових кровотечах, при кривавому і простому проносі. При зовнішньому застосуванні препарати чорнокореня виявляють болезаспокійливу і протизапальну дію, стимулюють ріст волосся. Потовчені свіжі корені прикладають до фурункулів, на місця переломів кісток для зменшення болю і для сприяння швидшому їх зростанню. Відвар коренів у вигляді місцевих ванн, опікань, примочок або компресів вживають при переломах кісток, опіках, ранах, виразках, запальних процесах шкіри, з метою лікування зубу. В гомеопатії застосовують есенцію із свіжих коренів. Чорнокорінь заслуговує на увагу і як засіб, що має інсектицидні властивості.

Чина лучна - *Lathyrus pratensis* L.

Родина бобових - Fabaceae

Чина луговая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, має тонке, повзуче кореневище. Стебло висхідне, негусто опушене, за допомогою листкових вусиків чіпке, гранчасте, 40-100 см завдовжки. Листки чергові, листкова вісь закінчується простим або розгалуженим вусиком, листочки видовжено-ланцетні або ланцетні, 2-5 см завдовжки, з вістрячком на верхівці, 3-5 жилкові. Квітки двостатеві, неправильні, зібрані 4-10-квітковим гроном, віночок метеликовий, жовтий. Плід - довгасто-лінійний, гладенький, виразносітчасто-жилкуватий біб. Цвіте у червні-липні.

Поширення. Чина лучна росте на луках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава чини містить лейкоантоціанові сполуки, флавоноїди кемпферол і кверцетин, невелику кількість алкалоїдів, кавову і ферулову кислоти, вітамін С, каротин та різні мікроелементи.

Застосування. Чина лучна виявляє м'яку відхаркувальну дію. Настій трави вживають при гострому і хронічному бронхіті, при абсцесі легень і при пневмонії. В народній медицині застосовують при безсонні.

Чистець прямий - *Stachys recta* L.

Родина ясноткових - Lamiales

Чистець прямий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Має довгі підземні пагони з білуватими бульбовидно-здутими вкороченими міжвузлями. Стебла від основи підведені, чотиригранні, 30 - 150 см заввишки, прості або трохи розгалужені, вкриті здебільшого негустими, короткими і довгими волосками. Стеблові листки супротивні, видовженоланцетні, з коротким черешком або майже сидячі, при основі округлі або невиразносерцевидні, з країв пилчасті або зарубчастопилчасті, на верхівці загострені, з обох боків бархатистоопушені м'якими волосками, іноді зверху майже голі, а зісподу розсіяноопушені по жилках, покривні листки - суцвіття, а також часто і верхні стеблові сидячі, верхні покривні листки вкорочені, яйцевидноланцетні, майже цілокраї. Квітки двостатеві, неправильні, утворюють 4-10-квіткові несправжні кільця, розсунуті в нижній і зближені у верхній частині загального колосовидного суцвіття; чашечка трубчасто-дзвоникovidна, опушена довгими відлеглими волосками, нерідко з домішкою коротеньких залозних, з майже однаковими трикутно-ланцетними, закінченими коротеньким голим вістрям зубцями, не коротшими за її трубочку; віночок білий. Плід складається з чотирьох однонасінних горішковидних часток. Цвіте з червня до серпня.

Поширення. Чистець прямий росте на луках острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава чистецю містить бетаїнові сполуки, дубильні речовини, ефірну олію, органічні кислоти, вітамін С та ін.

Застосування. Галенові препарати чистецю знижують артеріальний тиск, заспокійливо діють на центральну нервову систему, регулюють менструації, посилюють скорочення матки, підвищують секрецію жовчі, діють як протизапальний засіб. У народній медицині настойку, рідше настій трави чистецю застосовують при гіпертонічній хворобі, серцево-судинній недостатності, церебральних інсультах, істеричних припадках, епілепсії, порушенні менструацій та при маткових кровотечах різної етіології. Зовнішньо настій трави чистецю використовують для полоскань при ангіні, обмивань і компресів при ранах, виразках і шкірних хворобах.

Чистотіл звичайний - *Chelidonium majus* L.

Родина макових - *Papaveraceae*

Чистотел большой

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з жовтим соком. Стебло пряме, розгалужене, розсіяно-волосисте, 30-80 см заввишки. Листки перисторозсічені, сизуваті, з округло-яйцевидними або обернено-яйцевиднодовгастими нерівномірнозубчастими сегментами. Квітки двостатеві, правильні, жовті, зібрані в 4-5-квіткові

зонтикоподібні суцвіття. Коробочка довга, двостулкова, відкривається в напрямку від основи до верхівки. Цвіте з другої половини квітня до вересня.

Поширення. Чистотіл звичайний росте по чагарниках, в садах, як бур'ян на затінених місцях по всій території острова.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Трава чистотілу містить алкалоїди: протопін, хелідонін, хелеритрин, сангвінарин, дігросангвінарин, дігдрохелеритрин, хелірубін, α -алокриптонін, алокриптонін, берберин, спартеїн, холін,

гістамін, тирамін, метиламін; органічні кислоти, сапоніни, флавоноїди, дубильні речовини, ефірну олію, аскорбінову кислоту, каротиноїди, хелідонову кислоту.

Застосування. Рослина впливає на секрецію жовчі і на її виділення в кишковик. Показано, що вона знімає спазми верхнього відділу кишковика. Чистотіл має легку знеболюючу і снодійну дію, а також володіє вираженими антибактеріальними і протівірусними властивостями. Екстракт з коренів не дає підвищуватися рівню холестерину в крові при надлишку жирів в раціоні. Молочний сік традиційно рекомендують застосовувати проти бородавок, але радять поводитися з ним обережно, щоб не забруднити одяг. Сучасні фітохімічні дослідження показали, що цей сік містить деякі алкалоїди, що перешкоджають клітинному діленню, що і пояснює його дію на бородавки - один з видів доброякісних пухлин.

Чистотіл рекомендується при лікуванні порушень роботи печінки, кишковика і нервової системи. Сухий екстракт ефективний проти бактерій і в боротьбі з бородавками.

Препарати чистотілу мають антибактеріальну, фунгістатичну, бактеріостатичну, протистодійну, жовчогінну, глистогінну, вітрогінну та проносну дію. Використовують настій трави, сік свіжої трави, сік коренів. Соком припікають кондиломи, лікують папіломатоз, початкові форми червоної вовчанки. Препарати чистотілу пригнічують ріст злоякісних пухлин, виявляють фунгістатичну і бактеріостатичну дію на лейкобактерії туберкульозу; проявляють виражений терапевтичний ефект при гепатитах, холангітах, холециститах, жовчокам'яній хворобі; при лікуванні гастриту, подагри, ревматизму, грудної жаби, бронхіальної астми, коклюшу, геморою, шкіряних захворювань (рак шкіри, хронічний ерітоматоз, гноячкове висипання при імпетиго, псоріаз звичайний, туберкульоз шкіри, бородавки, мозолі).

Чорнушка посівна - *Nigella sativa* L.

Родина жовтецевих - *Ranunculaceae*

Чернушка посевная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло розгалужене, розсіяно-залозисто-опушене, 15-40 см заввишки. Листки двічі або тричіперисторозсічені, з недовгими лінійними або широколінійними частками. Квітки двостатеві, правильні, з подвійною оцвітиною; чашолистки пелюстковидні, блакитні, довгасті або яйцевидні. Плід - збірна листянка. Цвіте у липні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Насіння.

Хімічний склад. Насіння чорнушки містить стероїди: кампестерин, сітостерин, стігмастерин, холестерин; алкалоїд нігелін, ефірну олію (0,46-1,4%), тритерпенові сапоніни, кумарини, тимохінон, фермент ліпазу і жирну олію (30,8-44,2%), у складі якої є олеїнова (48,76%), лінолева (37,56%), міристи-

нова, пальмітинова, стеаринова, ліноленова, ейкозадієнова і петрозелінова кислоти.

У насінні містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 8,80, Са - 8,20, Mg - 3,30, Fe - 0,06; мікроелементи (мкг/г): Mn - 20,60, Cu - 9,60, Zn - 29,70, Mo - 0,48, Cr - 0,24, Se - 0,32, Sr - 0,16, Pb - 2,08, B - 0,20, I - 0,07.

Застосування. Препарати чорнушки виявляють загальнозміцнюючу, антибактеріальну, протистотидну, сечо-, жовчо-, глісто- та вітрогінну, проносну дію. Призначаються при метеоризмі, нирковокам'яній хворобі, жовтяниці, глістиях інвазіях, висипаннях на шкірі, бронхіальній астмі, безсонні та жіночих хворобах. В гомеопатії - при захворюваннях шлунка, жовчного міхура і печінки. З насіння отримують ферментний препарат нігедазу, що гідролізує жири і призначається при хронічних захворюваннях шлунково-кишкового тракту та панкреатитах. При недостатності травних ферментів ефективний комплексний препарат орнізин-Д. Насіння вживають як прянощі, для ароматизації хлібних виробів, при квашенні огірків, кавунів, капусти тощо.

Застереження. Рослини і препарати отруйні! Лікування можливе лише під наглядом лікаря.

Протипоказане використання при зниженому тонусі м'язів, порушеннях діяльності серця, печінки, нирок.

Шавлія лікарська - *Salvia officinalis* L.

Родина ясноткових - **Lamiaceae**

Шалфей лекарственный

Життєва форма. Напівкущова багаторічна трав'яниста рослина. Стебла прямі, розгалужені, 20-70 см заввишки, стеблові листки супротивні, черешкові, шкірясті, яйцевидно-довгасті або видовжено-еліптичні,

при основі округлі або неглибокосерцевидні, на верхівці тупі або загострені, по краю дрібнозубчасті, на поверхні тонкозморшкуваті, з обох боків сіруватощерстисті; нижні листки нерідко при основі з однією двома невеличкими лопатями; приквітникові листки яйцевидно-ланцетні, сидячі, лілуватозабарвлені. Квітки двостатеві, неправильні; чашечка дзвоникovidна, віночок яскраво-ліловий. Плід - з чотирьох однонасінних горішкоподібних часток. Цвіте у червні-липні.

Поширення. Шавлію лікарську культивують як лікарську та ефіроолійну рослину. Походить з країн Середземномор'я.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя шавлії містить ефірну олію, дитерпени, флавоноїди, кумарин ескулетин, дубильні, смолисті і гіркі речовини, урсолову і олеанолову кислоти. До складу ефірної олії входять цинеол, туйон, пінен, сальвен, борнеол, камфора, сесквітерпен цедрен і інші терпеноїди.

У листях містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 22,90, Са - 40,90, Mg - 9,20, Fe - 0,80; мікроелементи (мкг/г): Mn - 99,20, Cu - 15,50, Zn - 97,40, Co - 0,80, Cr - 2,69, Al - 73,92, V - 1,25, Se - 0,18, Ni - 1,53, Sr - 89,70, Pb - 5,23, B - 78,00, Li - 0,15.

Застосування. Шавлія впливає на вироблення деяких нейромедіаторів, необхідних для нормального функціонування мозку. Якщо ці дані підтвердяться, шавлію лікарську, ймовірно, можна буде використовувати при порушеннях роботи головного мозку. Завдяки високому вмісту флавоноїдів, шавлія може знімати спазми кишкового. Кетон, що міститься в ефірній олії, обумовлює його бактерицидні і фунгіцидні властивості. Флавоноїди, розмаринова кислота і дитерпени надають антиоксидантну дію. Шавлія володіє естрогенною активністю, яка відома вже давно, але і досі не отримала пояснення. Шавлія рекомендується при порушеннях травлення (здуття живота, сповільнене травлення, відрижка, метеоризм). Вона допомагає при астенії після інфекційних захворювань, при нічному потовиділенні, особливо в клімактеричний період.

Препарати шавлії у науковій медицині застосовують в основному зовнішньо: полоскання ротової порожнини і горла при стоматиті,

гінгівіті, виразках у роті, паротиті, ангіні, при катарах верхніх дихальних шляхів; спринцювання при запальних захворюваннях піхви, при болях і ендоцервіциті; примочки, обмивання, місцеві і загальні ванни при запальних захворюваннях шкіри, нагноєних ранах і виразках, легких опіках і відмороженнях.

Пероральне застосування шавлії показане при гастритах і виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки зі зниженою секреторною активністю шлунково-кишкового тракту і кислотністю шлункового соку, при запаленні сечового міхура, при гіпергідрозі (в клімактеричний період, при деяких гарячкових станах, туберкульозі).

Препарати шавлії: *Настій*, *"Сальвін"* - розчин для зовнішнього застосування (комплексний препарат з листків шавлії), *"Екстракт шавлії з вітаміном С Др.Тайсс"* - таблетки длясмоктання (екстракт шавлії, олія шавлії, вітамін С), *"Шавлія"* - таблетки длясмоктання (екстракт шавлії, олія шавлії), *"Бронхолітин"* - сироп з ефедрином, глауцином та шавлієвою олією, *"Гербогастрин"* (рідкий спиртовий екстракт суцвіть ромашки, кореню солодки, листя м'яти, шавлії, трави звіробою, кореневищ айру), *"Фітолізін"* - паста для приготування суспензії для прийому всередину (комбінований препарат: цибуля, пірій, береза, гуньба, петрушка, золотушник, хвощ, спориш, любисток, олії шавлії, сосни, м'яти, апельсину), *"Алталекс"* - краплі для внутрішнього та зовнішнього застосування (суміш олій меліси, м'яти, фенхелю, мускатного горіху, гвоздики, чебрецю, соснових голок, анісу, шавлії, кориці, лаванди та евкالیпту), *"Кармоліс"* - краплі (ментол та суміш олій: чебрецю, анісу, меліси, шавлії, гвоздики, лимону, сени, лаванди, м'яти, мускату), *"Стоматофіт"*, *"Стоматофіт А"* - розчини для ротової порожнини (ромашка, дуб, шавлія, арніка, айр, м'ята, чебрець), *"Бронхофіт"* - збір (анісу звичайного плоди, багна звичайного пагони, подорожника великого листя, солодки корені, фіалки трава, чебрецю трава, шавлії листя), збір *"Елекасол"* (череда, ромашка, солодка, шавлія, евкالیпт, нагідки), мають бактерицидну, спазмолітичну, в'язучу, протизапальну, естрогенну, гіпоглікемічну, кровоспинну та капілярозміцнюючу дію. Ефірна олія застосовується в ароматерапії, гомеопатії, дерматології, косметичі, як фіксатор запахів у парфумерії, для ароматизації ліків.

При зовнішньому застосуванні шавлія пригнічує інфекційні процеси і сприяє загоєнню при гінгівіті, варікозних виразках гомілки.

Шавлія мускатна - *Salvia sclarea* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Шалфей мускатний

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, негустошерстистоопушена, з мускатним запахом, до 120 см заввишки. Листки серцевидно-яйцевидні, подвійно зубчасті. Квітки двостатеві, неправильні, в несправжніх 4-6 квіткових кільцях, віночок блідо-голубий або голубувато-рожевий. Приквітники рожеві, перетинчасті. Плід складається з чотирьох однонасінних горішковидних часток. Цвіте з липня до вересня.

Поширення. Шавлію мускатну культивують на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить ефірну олію, флавоноїди, кумарини, дубильні речовини, сапоніни, органічні кислоти, дитерпеноїд, склереол, вітамін С, каротиноїди. До складу ефірної олії входить ліналілацетат, l-ліналоол, оцимен, мірцен, цедрен і неролідол.

Застосування. Препарати шавлії мускатної мають дезинфікуючу, протизапальну, знеболюючу, заспокійливу, жарознижуючу, дезодоруючу дію. Ефірну олію шавлії мускатної використовують у фармації для ароматизації ліків. У народній медицині настойка, настій трави - для покращення травлення, зниження температури тіла, при тахікардії, зобі, захворюваннях нирок. Концентрований екстракт "Салмус" - при поліневриті, радикуліті, люмбаго, неврастенії, хворобах суглобів. Свіже листя прикладають до ран і фурункулів, приймають ванни при ревматизмі.

Шандра звичайна - *Marrubium vulgare* L.

Родина ясноткових - *Lamiaceae*

Шандра обыкновенная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, білуватощерстистоопушена, 15-75 см заввишки. Листки зморшкуваті, нерівно зубчасті, нижні - округло-яйцевидні, довгочерешкові, верхні - яйцевидні, з короткими широкими черешками. Квітки двостатеві, неправильні, білі

з шиловидними приквітками. Чашечка трубчаста, з десятьма жилками. Віночок двогубий, з дволопатевою верхньою губою і трилопатевою нижньою, трубочка його коротша за чашечку. Тичинки заховані в трубочці віночка. Плід складається з чотирьох однонасінних горішкоподібних часток. Цвіте з червня до серпня.

і стахидрин, дубильні речовини, слиз.

Застосування. Досліди на тваринах показали, що екстракти шандри або на її основі препарати володіють антиоксидантними, проти-запальними і гіпотензивними властивостями, а також здатні знижувати рівень цукру в крові. Це дозволяє сподіватися, що шандра може стати ефективним засобом проти гіпертонії, запалень і ожиріння.

Шандра покращує травлення і підсилює жовчовиділення. Квітучі верхівки рослин сприяють відкашлюванню, розріджують бронхіальний секрет і зменшують запалення. Шандру використовують за відсутності апетиту або легких порушеннях травлення. Її застосовують також при сильному кашлі і при запаленнях верхніх дихальних шляхів. Квітучі верхівки рослин рекомендуються як жовчогінний засіб при порушеннях секреції жовчі. Препарати шандри звичайної призначають при запальних захворюваннях дихальних шляхів (бронхіти, ларингіти, трахеїти), лікуванні спастичної астми, туберкульозу легень, гепатитів, холециститів, екстрасистолії та ауринальної тахікардії, гіпертонічної хвороби, у випадку альгоменореї і олігоменореї, при розладах травлення.

Зовнішньо шандру можна використовувати для лікування виразок і ран, що гнояться.

Шипшина собача - *Rosa canina* L.

Родина розових - Rosaceae

Шиповник собачий

Життєва форма. Кущ 1,5-2,5 м заввишки. Стебла луковидно зігнуті, рідше майже прямі, вкриті міцними, серповидно зігнутими шипами. Листки непарноперисті з вузькими, залозисто-війчастими по краю прилистками; листочки з обох боків голі, гладенькі, переважно еліптичні, гостропилчасті. Квітки дво-статеві, правильні, в ма-

локвіткових щитковидних суцвіттях; пелюстки (їх 5) біло-рожеві, коротші за чашолистки. Плід - гіпантій, жовтогарячо-червоний, широко-овальний. Цвіте у травні-червні.

Поширення. Шипшина собача росте по всій території острова по схилах, узліссях, уздовж доріг як бур'ян.

Сировина. Плоди, корені, кора кореня, гілки, листя, пелюстки, насіння.

Хімічний склад. Плоди містять цукри, органічні кислоти, пектинові і дубильні речовини, каротини, вітаміни С, В₂, Р, К, Е, флавонові глікозиди. Олія з насіння містить жирні кислоти, каротиноїди, токофероли, мінеральні солі.

У плодах містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 16,40, Са - 9,40, Mg - 15,60, Fe - 0,06; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,19, Cu - 0,35, Zn - 0,77, Со - 0,18, Cr - 0,03, Al - 0,02, Se - 7,31, Ni - 0,14, Sr - 0,69, Pb - 0,07, I - 0,09, В - 0,50 мкг/г.

Застосування. Недавні роботи німецьких дослідників показали, що шипшина ефективна при артритах: вона зменшує біль і покращує рухливість уражених суглобів.

Завдяки високому вмісту вітаміну С, препарати на основі шипшини надають тонізуючу дію. Шипшина багата танінами, що дозволяє використовувати її як в'яжучий і закріплюючий засіб. Пектини, що містяться в ній, і органічні кислоти пояснюють її сечогінну дію. Крім того, кислоти стимулюють секрецію шлункового соку. Плоди шипшини рекомендуються як загальнозміцнюючий засіб при інфекційних

захворюваннях і в період одужання. Їх використовують для профілактики і лікування простуд, грипозних інфекцій і авітамінозів (особливо недостатності вітаміну С), а також при підвищеній температурі, загальній перевтомі і діарей.

Препарати шипшини: *настій*, "*Шипшини сироп*", "*Олія шипшини*", "*Каротолін*" - олійний розчин для зовнішнього застосування, олійний екстракт для зовнішнього застосування, драже, капсули, таблетки (олійний екстракт каротиноїдів з м'якоті плодів шипшини), "*Ліпохромін-800*" - капсули (висококаротиноїдний ліпофільний комплекс м'якоті плодів шипшини), "*Холосас*" - сироп (екстракт плодів шипшини), *мікстура протиастматична за прописом Траскова* (листя кропиви, трава хвоща, листя м'яти, трава горичвіту, плоди анісу, плоди фенхелю, плоди шипшини, соснові голки), "*Фітон СД*" - бальзам (рідкий екстракт збору 17 лікарських рослин- ромашки, м'яти, череди, нагідок, деревію, звіробою, анісу, подорожника, фенхелю, солодки, оману, липи, кропиви, шипшини, алтеї, кульбаби, материнки), "*Вітастим*" - настояйка (комбінований препарат- настояйка деревію, кропиви, м'яти, цикорію, ехінацеї, шипшини, елеутерокока), "*Ехінасал*" - сироп (комбінований препарат: екстракт рідкий складний з трьох рослин- листків подорожника, трави гринделії, плодів шипшини, а також екстракт трави чебрецю, сік ехінацеї, концентрат чорної смородини), "*Бронхікум*" - еліксир, пастилки, сироп (настояйки трави гринделії, чебрецю, кореню первоцвіту, бедринцю, квіток шипшини), *збір вітамінний № 1* (плоди шипшини та чорної смородини), *збір вітамінний № 2* (плоди шипшини та горобини), *збір "Гепатофіт"* (квітки цмину піщого, квітки нагідок, стовпчики з приймочками кукурудзи, листя кропиви, плоди розторопші, плоди шипшини, трава козлятника лікарського, лушпиння квасолі, корені кульбаби), *збір лікувально-профілактичний № 1* (цикорій, шипшина, подорожник, м'ята, кропива, валеріана, овес, ромашка), *збір лікувально-профілактичний № 3* (ромашка, нагідки, деревій, спориш, плоди глоду, шипшина, звіробій), мають протизапальну, антибактеріальну, вітамінну, антисклеротичну, жовчо- і сечогінну, кровоспинну, знеболюючу, адаптогенну, регенеруючу, репаративну, метаболічну, імуностимулюючу, радіопротекторну та гормоностимулюючу дію. Плоди вживаються для стимулювання імунної системи, профілактики і лікування гіпо- і авітамінозів С і Р, при захворюваннях нирок, печінки, кишковика, при виразковій хворобі, геморагічних діатезах, гемофілії, легеневих і маткових кровотечах, гіпертиреозі і недостатності надниркових залоз, при пневмонії, бронхопневмонії, бронхіальній астмі, захворюваннях очей тощо. Холосас приймають при холециститі і гепатиті. З відходів виробництва холосасу отримують ліпохромін, який

призначають для профілактики і лікування злоякісних новоутворень, пострадіаційних розладів шлунково-кишкового тракту та імунного статусу, для адаптації організму до небезпечних умов середовища. Із плодків-горішків виготовляють шипшинову олію, а з м'якуша плодів - олійний екстракт каротиноїдів каротолін; вони сприяють регенерації тканин, швидкому гоєнню ран, використовуються для лікування шкірних хвороб, опіків тощо. Відвари, киселі з плодів рекомендуються при скарлатині, запаленні нирок, хворобах шлунка, кишковика, печінки, туберкульозі легень тощо. Відвар із пелюсток у вигляді примочок - ефективний засіб при очних хворобах. Відвари коренів - для лікування сечокам'яної хвороби, малярії.

Застереження. Не рекомендується застосування шипшини при підвищеній кислотності шлунка. Хворим на екзему і нейродерміт не слід приймати сироп шипшини, оскільки значна кількість вуглеводів загострює алергійні процеси.

Шовковиця біла - *Morus alba* L.

Родина шовковицевих - *Moraceae*

Шелковица белая

Життєва форма. Однодомне, рідше дводомне дерево, 5-10 м заввишки. Листки при основі зрізані або ледве серцевидні, округлояйцевидні, з гострою верхівкою, здебільшого цілісні, на плідних і річних пагонах лопатеві або виїмчасті. Квітки одностатеві, зібрані пазушними циліндричними густими колосовидними суцвіттями.

Плоди - кістянка, окремі плоди завдяки зростанню соковитих оцвітин утворюють ягодоподібні супліддя.

Поширення. Шовковицю білу розводять по всій території острова.

Сировина. Кора гілок і коренів, плоди та листя.

Хімічний склад. Листя містить альдегіди, стероїди та їх похідні, органічні кислоти, флавоноїди (рутин, кверцетин, ізокверцетин), дубильні речовини, каротин, ефірну олію, вітамін С та ін. У плодах є вищі жирні кислоти, до 63 % ліпідів, яблучна і лимонна кислоти, цукри,

ефірна олія, флавоноїд морин, каротин, вітаміни B₁, B₂, C, PP, солі заліза. Кора коренів містить бетулінову кислоту, сітостерин, токоферолі, флавоноїди, ліпіди. У корі гілок є флавоноїди, тритерпеноїди, дубильні речовини, сітостерин, азотовмісна сполука тригонелін.

Застосування. Сировина шовковиці білої має кровотвірну, метаболічну, відхаркувальну, сечогінну, проносну, антисептичну, гіпотензивну, анальгетичну, седативну, протизапальну та гіпоглікемічну дію. Свіжі плоди використовують при анемії, порушеннях обміну речовин в організмі, гіпоацидному гастриті, гострих ентероколітах, дизентерії, дисбактеріозі, дискінезії жовчовивідних шляхів, при пороках серця, дистрофії міокарда. Сік і настій свіжих плодів посилює діурез, сприяє відділенню мокрот, лікує виразкові ураження ротової порожнини і горла. Настій та настойка листя, відвар кори коренів рекомендовані народною медициною при гіпертонії, неврозах, різних запаленнях, кашлі тощо.

Шовковиця чорна - *Morus nigra* L.

Родина шовковицевих - Moraceae

Шелковица черная

Життєва форма. Дерево або кущ 5-10 м заввишки. Листки чергові, цупкі, яйцевидні, з глибокосерцевидною основою, тупозарубчастопилчасті, цілі або лопатеві, зверху жорсткі від притиснених волосків, зісподу, особливо по жилках, шорстко-волосисті. Квітки одностатеві, зібрані пазушними циліндричними густими коло-

совидними суцвіттями, оцвітина проста, чотирироздільна, дзвоникувата.

Суцвіття чорно-фіолетові або чорні. Цвіте у травні.

Поширення. Шовковицю чорну розводять на острові.

Сировина. Кора гілок і коренів, плоди і листя.

Хімічний склад. Застосування. Аналогічно статті "Шовковиця біла".

Шоломниця звичайна - *Scutellaria galericulata* L.

Родина ясноткових - Lamiaceae

Шлемник обыкновенный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з повзучим кореневищем. Стебла чотиригранні, 10-50 см заввишки, прості або розгалужені, вкриті відігнутими короткими волосками. Листки майже до верхівки зарубчастожилчасті, короткочерешкові, довгасто-ланцетні. Квітки пазушні, поодинокі, віночок голубувато-фіолетовий. Чашечка без залозистого опушення. Суцвіття різко відокремлене від іншої частини стебла. Нижні та середні стеблові листки довгочерешкові. Плід складається з чотирьох однонасінних горішковидних часток. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Культивується на дослідному полі ЗДМУ.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Шоломниця звичайна містить флавонони та їх глікозиди, стероїдні сапоніни, дубильні речовини, ефірну олію, смоли, глікозид skutellarin.

Застосування. Препарати шоломниці звичайної мають седативну, гіпотензивну, протисудомну, протизапальну дію. Спиртовий екстракт, настойку застосовують при функціональних розладах нервової системи, підвищеному збудженні, серцево-судинних неврозах, гіпертонії. У народній медицині настій коренів - при запаленні легень, коклюші, кровотечах, серцебитті, міокардиті, гострому суглобовому ревматизмі.

Щавель кислий- *Rumex acetosa* L.

Родина гречкових - Polygonaceae

Щавель кислий

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебла прямі, борозенчасті, до 1 м заввишки. Листки чергові, при основі - з зубчастими розтрубами, які обгортають основу міжвузля. Прикореневі й нижні стеблові листки - з довгими черешками. Лопаті прикореневих та ниж-

ніх стеблових листків спрямовані вниз. Квітки одностатеві (рослина дводомна), рожеві, червоні або жовтуваті, зібрані в вузьке, волотевидне суцвіття. Плід - тригранний, темно-коричневий горішок. Цвіте у липні-серпні.

Поширення. Щавель кислий росте на луках, на лісових галявинах майже по всій території України.

Сировина. Трава, прикореневі листя, корені.

Хімічний склад. Трава містить пуринові та фенольні сполуки, органічні кислоти, вітаміни, білки, ліпіди, солі заліза, калію тощо.

У підземній частині рослини є фенольні сполуки: рутин, гіперозид, кверцетин, кверцетрин, вітексин, авікулярин, катехіни, лейкоціанідин, лейкодельфінідин, хризентемін, органічні кислоти: щавелева, яблучна; вітамін С, каротин, білки, ліпіди, солі заліза і калію. У коренях є значна кількість таноглікозидів.

Застосування. Препарати щавлю кислого мають антимікробну, протизапальну, в'язучу, кровоспинну, діуретичну, травну дію. Препарати щавлю кислого застосовують при набряках, для стимулювання перистальтики кишків, діяльності печінки і жовчного міхура, зміцнення капілярів, при запаленнях ясен, шкіри тощо. Свіжий сік - жовчогінний засіб, порошок з коренів, настій трави з коренями у великих дозах - проносні засоби, у малих - в'язучі.

Щавель кінський - *Rumex confertus* Willd.

Родина гречкових - *Polygonaceae*

Щавель конський

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, борозенчасте, від 60-150 см заввишки. Листки чергові, при основі трохи серцевидні, округлі або клиновидні. Листки зісподу, особливо по жилках - шорсткогустоопушені: нижні - довгасто-серцевидні, з довгим, зверху жолобкуватим черешком, по краю хвилясті; верхні - яйцевидно-ланцетні. Квітки двостатеві, зібрані у вузьке й густе, майже безлисте волотевидне суцвіття. Плід - тригранний горішок. Цвіте у травні-червні.

Поширення. Щавель кінський росте по луках, нерідко як бур'ян по всій території острова.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені щавлю кінського містять дубильні речовини, похідні антрахінону, серед них: емодин, хризофанол, алоємодин, фісціон, арабінозид емодину, флавоноїд неподаин, ефірну олію, кофейну кислоту, оксалат кальцію (до 9%). У коренях містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 4,70, Са - 37,10, Мп - 4,30, Fe - 0,70; мікроелементи (КНМ): Мп - 0,19, Сu - 0,64, Zn - 0,39, Со - 0,16, Сr - 0,07, Al - 0,42, Ва - 22,30, V - 0,26, Se - 1,25,

Ni - 0,60, Sr - 5,20, Pb - 0,05, I - 0,09, B - 3,50 мкг/г.

Застосування. Галенові препарати у великих дозах діють як послаблюючий засіб, в малих дозах - в'язучий ефект, мають також кровоспинні, глистогінні, холеретичні та холекінетичні властивості. Основними показниками для призначення препаратів щавлю кінського є ентероколіти, коліти, геморої, тріщини заднього проходу, глистяні інвазії, гіперполіменорея, кровохаркання, кровоточиві виразки шлунка, гіпертонія.

Якірці сланкі - *Tribulus terrestris* L.

Родина паролістових - *Zygophyllaceae*

Якорці стелющися

Життєва форма. Однорічна трав'яниста жорстковолосиста рослина з лежачими розгалуженими стеблами 10-50 см завдовжки. Листки парноперисті, з 6-8 парами довгастих листочків. Квітки двостатеві, дрібні, поодинокі в пазухах листків. Чашечка 5-роздільна, опадна. Пелюсток 5, жовтих. Тичинок 10. Плоди несуть на спинці зубчастий гребінь, розпадається на 5 вкритих гострими шишками горішків. Цвіте у червні-серпні.

Поширення. Якірці сланкі зустрічаються на сухих піскуватих місцях, городах, полях, острова.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава якірців містить стероїдні глікозиди (2%), серед яких діосцин та грацилін, тігогенін, гекогенін; флавоноїдні глікозиди (астрагалін, трибулозид, рутин), дубильні та смолисті речовини, аскорбінову кислоту.

Застосування. Рідкий екстракт якірців виявляє сечогінну, протисклеротичну та гіпотензивну дію, стимулює секрецію шлункового соку. Препарат "Трибуспонін", одержаний із трави якірців, використовують для профілактики й лікування атеросклерозу. У народній медицині використовують якірці як сечогінний і тонізуючий засіб.

Яблуна лісова - *Malus silvestris* Mill.

Родина розових - Rosaceae

Яблуна лесная

Життєва форма. Дерево до 10 м заввишки. Листки черешкові, чергові, широкояйцевидні або видовжено-яйцевидні, рідше широко-еліптичні або майже округлі, по краю дрібнопилчасто-зарубчасті або подвійно-пилчасто-зубчасті. Квітки двостатеві, правильні, у малоквіткових зонтикоподібних суцвіттях; гіпантії голі

або при основі опушені, пелюстки (їх 5) білі або рожеві, з зовнішнього боку темніші. Плід - яблуко, кулясте або округлояйцевидне.

Поширення. Яблуна лісова росте на узліссях, по чагарниках, схилах балок острова.

Сировина. Плоди, листя.

Хімічний склад. Плоди містять вуглеводи, серед яких фруктоза складає майже половину, урсолову кислоту, пектинові речовини, вітаміни В₁, В₂, Р, С, каротиноїди, органічні кислоти, амінокислоти, поліфенольні сполуки, фітонциди, залізо, магній та інші мікроелементи.

У листі є дигідроалкони: флоретин, флоридзин; флавоноїди: гіперин, кверцетин, кверцитрин, ізокверцитрин, рутин, нарінгенін, катехіни, аскорбінова кислота.

Застосування. Препарати із плодів яблуні мають вітамінну, апетитну, загальнозміцнюючу, тонізуючу, протианемійну, гіпотензивну, послаблюючу, сечо- і жовчогінну, адаптогенну, протисклеротичну, антивірусну, протизапальну, метаболічну, травну, гастропротекторну, антиоксидантну та радіопротекторну дію. У фармацевтичній промисловості отримують ентеросорбент пектин та гранули кверцетину на пектині, які призначають при склерозі, захворюваннях печінки, шлунка тощо. Плоди свіжі, сушені та консервовані, компоти, чаї і яблучний сік знижують вплив радіації, їх рекомендують у випадку авітамінозів, гастриту, коліту, дискінезії жовчних шляхів, при сечо- і жовчнокам'яній хворобі, діабеті, атеросклерозі, ожирінні, отруєннях.

Ялина європейська - *Picea abies* (L.) Karsten

Родина соснових - Pinaceae

Ель обыкновенная

Життєва форма. Вічнозелене дерево 25-40 м заввишки. Листки (хвоїнки) жорсткі, колючі, чотиригранні, розміщені почергово. Чоловічі шишечки червонуваті, розміщені на кінцях торічних пагонів. Жіночі шишечки зеленуваті або малинові, циліндричні, 10-15 см завдовжки; насінні луски деревянисто-шкірясті, випуклі, широкі, обернено яйцевидні, по краю виїмчасті або зубчасті, покривні - ледве помітні, запліюється у травні.

Поширення. Ялина європейська широко культивується по всій території острова.

Сировина. Бруньки, хвоя, зелені шишки.

Хімічний склад. Бруньки, хвоя і зелені шишки містять ефірну олію, дубильні, фітонциди, смолисті речовини, каротин, аскорбінову кислоту, мінеральні солі.

Застосування. Препарати ялини мають бактеріостатичну, протимікробну, протизапальну, ранозагоювальну, спазмолітичну, відхаркувальну та вітамінну дію. Відвар бруньок застосовують при запаленнях дихальних шляхів, туберкульозі легень, ревматизмі, подагрі, нирковокам'яній хворобі; сироп із свіжих бруньок - при мікроінфарктах та ревмокардитах, настій хвої - для профілактики і лікування цинги; *препарат із хвої "Пінабін"* - при спазмах м'язів, запаленнях. Мазь з живицею - для лікування гнійних ран і фурункулів. Одержують і використовують з медичною метою смолу (каніфоль), терпентин, терпінгідрат, скипидар очищений, лінімент скипидарний складний, дьоготь, активоване вугілля, дубильні речовини (з кори).

Яловець звичайний - *Juniperus communis* L.

Родина кипарисових - Cupressaceae

Можжевельник обыкновенный

Життєва форма. Двodomний вічнозелений кущ або дерево 4-6 м заввишки, живе до 1000 років. Крона конусо- чи яйцевидна, стовбур прямий, з сірувато-бурую корою. Молоді пагони червонувато-бурі, тригранні. Хвоя розташована по три у кільцях, лінійно-шило-видна, 8-20 мм завдовжки, жорстка, з верхньої сторони плоско-жолобчаста, ясно-зелена з сизою поволокою, з нижньої - зелена, тупокілювата, з поздовжньою борозенкою на кілі. Чоловічі шишечки зібрані в колоски на кінцях маленьких пазушних гілочок, жовті, несуть щитоподібні луски із 3-7 пиляками. Жіночі шишечки дрібні, кулясті, з м'ясистими, зрослими покривними і насінними лусочками. Дозрівають протягом двох років, утворюючи темно-сині, вкриті восковим нальотом шишкоягоди діаметром 6-9 мм, з трьома горбками на верхівці, трьома насінинами та багатьма ефіроолійними вмістищами.

Поширення. Культивують в садах і парках санаторіїв та базах відпочинку о.Хортиця як декоративну рослину.

Сировина. Шишкоягоди.

Хімічний склад. Плоди ялівцю містять ефірну олію (0,5-2%), флавоноїди, смоли (до 9%), органічні кислоти (яблучна, оцтова, мурашина, гліколева), цукри (30-40%), віск, пектини, дубильні речовини, пентозани (біля 6%), інозит, солі калію. У складі ефірної олії є α -пінен, камфен, кадінен, дипентен, α -терпінеол, терпінелен, борнеол, ізоборнеол та інші.

Застосування. У досліджах на мишах показано, що плоди ялівцю можуть істотно знижувати рівень глюкози в крові здорових тварин і мишей з моделлю діабету. Цей ефект, який, можливо, знайде застосування в лікуванні людей, пояснюється посиленням периферичного споживання глюкози.

Плоди ялівцю рекомендуються як сечогінний засіб. У малих дозах вони можуть застосовуватися для поліпшення апетиту і боротьби із здуттям живота і диспепсією. Зовнішньо ефірна олія застосовується при ревматизмі і невралгіях.

Препарати ялівцю збільшують виділення шлункового соку та жовчі, збуджують перистальтику кишок, підвищують діурез і дезинфікують сечовивідні шляхи, діють протизапально та беззаспокійливо, у випадках, пов'язаних з нирковою недостатністю і порушенням кровообігу, при хронічних пієлітах і циститах, сечокам'яній хворобі, при гастроентеритах, гепатитах, при хронічних захворюваннях дихальних шляхів.

Плоди ялівцю **не слід застосовувати** під час вагітності, при гострому нефриті і нирковій недостатності. При тривалому (більше 6 тижнів підряд) застосуванні або передозуванні можливі утруднене сечовипускання, альбумінурія і біль в області нирок.

Яловець козачий - *Juniperus sabina* L.

Родина кипарисових - Cupressaceae

Можжевельник казацкий

Життєва форма. Низькорослий сланкий двodomний вічнозелений кущ. Листки інтенсивно зелені, лусковидні, ромбічні або ромбічно-ланцетні, трохи загострені, на гілках сидять по три, на гілочках розміщаються в 4 ряди черепицевидно, на спинці округлі, з видовженою або веретеновидною залозкою. Органи спороношення містяться на кінцях маленьких пазушних гілочок, вкритих дрібними лусковидними листочками; чоловічі шишечки спрямовані догори, яйцевидні, утворені кулястими лусочками з 3-4 пиляками; жіночі шишечки майже

кулясті, складаються з 4-6 насінних лусок і трьох насінних зачатків. Після запліднення луски жіночої шишечки зростаються і утворюють соковиту зелену шишкоягоду. Спілі шишкоягоди звислі, чорні, з сизою поволокою, 5-8 мм в діаметрі. Запилюється у травні. Шишкоягоди досягають восени першого або наступного року.

Поширення. Яловець козачий культивують як декоративну рослину на острові.

Сировина. Молоді однорічні гілочки з листям.

Хімічний склад. Гілочка і листя ялівцю містять ефірну олію, флавоноїди, глікозид пініпикрин, дубильні й смолисті речовини, віск, сапоніни та аскорбінову кислоту.

Головною складовою частиною ефірної олії є спирт сабінол.

Застосування. Дуже отруйні властивості ялівцю обмежують його терапевтичне застосування. Найчастіше його використовують як зовнішній засіб у формі мазі (втирають у волосисту частину голови при облісінні, змащують ділянки тіла, уражені коростою, паршею, лишаєм), настойки (змащують бородавки) і порошку (присипають гнійні виразки). Есенцію із свіжих гілочок з листям використовують у гомеопатії.

Ясен звичайний - Fraxinus excelsior L.

Родина маслинових - Oleaceae

Ясень високий

Життєва форма. Листопадне дерево, до 30 м заввишки. Листки 15-20 см завдовжки, з 7-15 довгастими або ланцетними, по краю зубчастими, загостреними листочками, 5-12 см завдовжки. Крилатки лінійно-ланцетні, 2,5-4 см завдовжки. Квітки двостатеві і чоловічі, без оцвітини, зібрані в короткі грони, які виходять пучками з пазух торішніх листків. Плід - крилатка. Цвіте у травні.

Поширення. Ясен звичайний культивують по всій території острова.

Сировина. Кора, листя.

Хімічний склад. Листя ясена містять флавоновий глікозид, кверцитрин, маніт, інозит, таніди (4,11%), дубильні речовини, сліди ефірної

олії, аскорбінову кислоту, каротин. У корі - кумариновий глікозид фраксин, фенологлікозид сирингін, таніди (до 3,81%), маніт, інозит, вітамін С, кверцетин, яблучна кислота та ін.

Застосування. Підтверджена наявність у листях ясена проти-запальної активності, яка особливо яскраво виявляється при лікуванні ревматизму. Листя має сечогінну дію. Кора ясена рекомендується як жарознижуючий засіб.

Листя використовують при нирковокам'яній хворобі, ревматизмі і нападах подагри, а також при набряках і затримці рідини, ожиріння. Кору прописують у разі підвищеної температури.

Препарати ясена звичайного використовують як протизапальний, сечогінний, жовчогінний, послаблюючий, кровоспинний і глистогінний засіб.

Ячмінь звичайний - Hordeum vulgare L.

Родина тонконогових - Poaceae

Ячмень обыкновенный

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло (соломина) прямостояче, 30-135 см заввишки, з добре виявленими вузлами і порожнистими меживузлями, галузиться в нижній частині - вузлі куштиння. Листки чергові, складаються з лінійної пластинки і довгої трубчастої піхви, на межі яких є півчастий язичок. Колос довгастий, чотиригранний або шестигранний, складається

з одноквіткових колосків, що сидять по три на коліному виступі колосового стержня; нижні квіткові луски з довгими остюками. Плід - зернівка. Цвіте у червні - липні.

Поширення. Дослідне поле ЗДМУ.

Сировина. Зернівки.

Хімічний склад. Зернівки ячменю містять білки, вуглеводи, жир, клітковину, ферменти, вітаміни групи В, D, Е, каротин, зольні речовини.

Застосування. Препарати з ячменю звичайного (відвар зернівок або настій ячмінного солоду)

мають пом'якшувальні, обволакуючі й протизапальні властивості й показані при запальних захворюваннях шлунково-кишкового тракту, сильному кашлі. Настій ячмінного солоду, крім того, вживають як "кровоочисний" засіб при висипах на шкірі, псоріазі, екземі, фурункульозі тощо. Ванни з ячмінного солоду ефективні при обширних запальних ураженнях шкіри.

6. Ресстр рослинного світу Національного заповідника "Хортиця"

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогні на група (підгрупа)
	Відділ Хвощеподібні Клас <i>Хвощевидні</i>	Отдел <i>Хвощеобразные</i>	Equisetophyta			
	<i>Ряд Хвощі</i>	<i>Класс Хвощевидные</i>	<i>Equisetopsida</i>			
	РОДИНА ХВОЩОВІ	<i>Порядок Хвощи</i> СЕМЕЙСТВО ХВОЩЕВЫЕ	<i>Equisetales</i> EQUISETACEAE			
1.	Рід <i>Хвощ</i> Х. річковий	Род <i>Хвощ</i> Х. речной	Equisetum L.	<i>ч</i>	III-IV	Б
2.	Х. польовий	Х. полевой	<i>E. fluviatile L.</i>	<i>ч</i>	III-IV	Луп+Лус+Лб
	Відділ Папоротеподібні Клас <i>Папоротевидні</i>	Отдел Папоротниковобразные <i>Класс Папоротниковидные</i>	<i>Polypodiophyta</i> <i>Polypodiopsida</i>			
	Ряд <i>Багатоніжки</i>	<i>Порядок Многоножки</i>	<i>Polypodiales</i>			
	РОДИНА БЕЗ- ЩИТНИКОВІ	СЕМЕЙСТВО КОЧЕДЬЖНИКОВЫЕ	ATHYRIACEAE			
3.	Рід <i>Вудсія</i> В. альпійська	Род <i>Вудсия</i> В. альпийская	Woodsia R. Br. <i>W. alpina Bolt.</i>	<i>ч</i>	VIII-IX	Лп
4.	Рід <i>Безщитник</i> Б. жіночий	Род <i>Кочельяник</i> К. женский	Athyrium Roth <i>A. filix-femina (L.) Roth</i>			Лб
5.	Рід <i>Пухирник</i> П. ломкий	Род <i>Пузырник</i> П. ломкий	Cystopteris <i>C. fragilis (L.) Bernh.</i>	<i>ч</i>	VII-VIII	Лб

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогінна група (підгрупа)
	РОДИНА ЩИТНИКОВІ	СЕМЕЙСТВО ЩИТОВНИКОВЫЕ	ASPIDACEAE			
	Рід Щитник, <i>Чоловіча напороть</i>	Род Щитовник	<i>Dryopteris Adans.</i>			
6.	Щ. чоловічий	Щ. мужской	<i>D. filix-mas (L.) Schott</i>			ЛБ
	Ряд <i>Сальвінії</i>	<i>Порядок Сальвинии</i>	<i>Saviniales</i>			
	РОДИНА САЛЬВІНІЄВІ	СЕМЕЙСТВО САЛЬВИНИЕВЫЕ	SALVINIACEAE			
	Рід <i>Сальвінія</i>	Род Сальвиния	<i>Salvinia Sequier</i>			
7.	С. плаваюча	С. плавающая	<i>S. natans (L.) All.</i>	Э	VIII-IX	В
	<i>Відріл</i>	<i>Отдел Голосеменные</i>	<i>Pinophyta (Gymnospermae)</i>			
	<i>Голонасінні</i>	<i>Класс Хвойные</i>	<i>Pinopsida (Coniferae)</i>			
	Ряд <i>Тисові</i>	<i>Порядок Тисы</i>	<i>Taxales</i>			
	РОДИНА ТИСОВІ	СЕМЕЙСТВО ТИСОВЫЕ	TAXACEAE			
	Рід <i>Тис</i>	Род Тис	<i>Taxus L.</i>			
8.	Т. ягідний-дерево	Т. ягодный	<i>T. baccata L.</i>			АК
	Ряд <i>Сосни</i>	<i>Порядок Сосны</i>	<i>Pinales</i>			
	РОДИНА СОСНОВІ	СЕМЕЙСТВО СОСНОВЫЕ	PINACEAE			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогінна група (підгрупа)
	Рід <i>Ялина, Смерек</i>	Род Ель	Pinus A. Dietr.			
9.	Я. колоча (форма срібляста та голуба)	Е. колочая	<i>P. pungens Engelm.</i>	£	V	АК
10.	Я. ельза	Е. ельза	<i>P. glauca (Moench) Voss.</i>	£	V	АК
11.	Я. ехідна	Е. восточная	<i>P. orientalis (L.) Link.</i>	£	V	АК
	Рід <i>Сосна</i>	Род Сосна	Pinus L.			
12.	С. Палласова, С. кримська	С. Палласова	<i>P. pallasiiana D. Don.</i>	£	V	АК
13.	С. Банкса	С. Банкса	<i>P. banksiana Lamb.</i>	£		АК
14.	С. Сосновського	С. Сосновского	<i>P. sossnowskyi Nakai</i>	£		АК
15.	С. звичайна	С. обыкновенная	<i>P. sylvestris L.</i>	£	V	АК
	РОДИНА КИПАРІСОВІ	СЕМЕЙСТВО КИПАРИСОВЫЕ	CUPRESSACEAE			
	Рід <i>Туя</i>	Род Туя	Thuja L.			
16.	Т. західна	Т. западная	<i>T. occidentalis L.</i>	££	V	АК
	Рід <i>Річковий кедр</i>	Род Речной кедр	Libocedrus Endl.			
17.	Р. к. каліфорнійський	Р. к. калифорнийский	<i>L. decurrens Torr.</i>	£		АК
	Рід <i>Кипарис</i>	Род Кипарис	Cupressus L.			
18.	К. плакучий	К. плакучий	<i>C. funebris Endl.</i>	£		АК

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін на група (підгрупа)
	Рід Кипарисовик	Род Кипарисовик	Chamaecyparis Sprach			
19.	К. Лавсона	К. Лавсона	<i>C. lawsoniana</i> (Mill.) Parl.	£	IV- V	Ак
	Рід Яловець	Род Можжевельник	Juniperus L.			
20.	Я. звичайний	М. обыкновенный	<i>J. communis</i> L.	££	IV- V	Ак
21.	Я. козацький	М. казацкий	<i>J. sabina</i> L.	£	V	Ак
22.	Я. віргінський	М. виргинский	<i>J. virginiana</i> L.	£	IV- V	Ак
	Клас Гнетові	Класс Гнетовые	Gnetopsida			
	<i>Ряд Хвойники</i>	<i>Порядок Хвойники</i>	<i>Ephedrales</i>			
	РОДИНА ХВОЙНИКОВІ	СЕМЕЙСТВО ХВОЙНИКОВЫЕ	EPHEDRACEAE			
	Рід Ефедра	Род Хвойник, Эфедра	Ephedra L.			
23.	Е. двоколюскова	Х. двухколосковый, кузьмичева трава	<i>E. distachya</i> L.	£	VI- VIII	Пг
	Відділ Покритонасінні	Отдел Покрытосеменные	Magnoliophyta (Angiospermae)			
	<i>Клас Двудольні</i>	<i>Класс Двудольные</i>	<i>Magnoliopsida (Dicotyledones)</i>			
	<i>Ряд Хвильникові</i>	<i>Порядок Кирказоцветные</i>	<i>Aristolochiales</i>			
	РОДИНА ХВИЛЬНИКОВІ	СЕМЕЙСТВО КИРКАЗОЧОНОВЫЕ	ARISTOLOCHIA CEAE			
	Рід Хвильник	Род Кирказон	Aristolochia L.			
24.	Х. звичайний	К. ломоносовидный	<i>A. clematitis</i> L.	ц	VI- VIII	ЛБґ-ЛпНП+Ст
	<i>Ряд Латаццеві</i>	<i>Кувшиноцветные</i>	<i>Nymphaeales</i>			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін на група (підгрупа)
	РОДИНА ЛАГАТЦЕВІ	СЕМЕЙСТВО КУВШИНКОВЫЕ	NYMPHAEACEAE			
	Рід Лагата	Род Кувшинка	Nymphaea L.			
25.	Л. біла	К. белая	<i>N. alba</i> L.	ц	VI- VIII	В
	Рід Глецики	Род Кубышка	Nuphar L.			
26.	Г. жовті	К. желтая	<i>N. lutea</i> (L.) Smith.	ц	VI- VIII	В
	РОДИНА КУШИРОВІ	СЕМЕЙСТВО РОГОЛИСТНЫЕ	CERATOPHYLLA CEAE			
	<i>Рід Кушир</i>	Род Роголистник	Ceratophyllum L.			
27.	К. донський	Р. донской	<i>C. tanaiticum</i> Sapieg.	ц	V	В
28.	К. підводний	Р. подводный	<i>C. submersum</i> L.	ц	VI- IX	В
29.	К. плоскоостий	Р. плосколистный	<i>C. platyacanthum</i> Cham.	ц	VI- IX	В
30.	К. темно-зелений	Р. темно-зеленый	<i>C. demersum</i> L.	ц	VI- IX	В
	<i>Ряд Жовтеццеві</i>	<i>Порядок Лотикоцветные</i>	<i>Ranunculales</i>			
	РОДИНА ЖОВТЕЦЕВІ	СЕМЕЙСТВО ЛЮТИКОВЫЕ	RANUNCULACEAE			
	<i>Рід Калужниця</i>	Род Калужница	Caltha L.			
31.	К. болотна	К. болотная	<i>C. palustris</i> L.	ц	IV- V	В+Б
	Рід Чернушка	Род Чернушка	Nigella L.			
32.	Ч. нив'яна	Ч. пашенная	<i>N. segetalis</i> Bieb.	Э	V- VI	ЛБґ-Лп
33.	Ч. польова	Ч. полевая	<i>N. arvensis</i> L.	Э	VI- VIII	Ас
	Рід Орлики	Род Водосбор	Aquilegia L.			
34.	О. звичайні	В. обыкновенный	<i>A. vulgaris</i> L.	ц	V- VII	Лп
	Рід Сокирки	Род Сокирки	Consolida (DC.) S.F. Gray			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життя форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогони на група (підгрупа)
35.	С. вологісті	С. метельчатые	<i>C. paniculata</i> (Host.) Schur.	Э	V-VII	Лт+Ас
36.	С. східні	С. восточные	<i>C. orientalis</i> (J.Gay) Schroding.	Э	V-VII	Ак
37.	С. Аякса	С. Аякса	<i>C. ajeacis</i> (L.) Schur.	Э	VI-VII	Лт+Ак
38.	Рід Анемона А. жовтецева	Род Ветреница В. лютичная	Anemone L. <i>A. ranunculoides</i> L.	<i>ч</i>	IV-V	Лб+Лус
39.	Рід Сон С. чорночорний	Род Прострел П. чернеючий	Pulsatilla Mill. <i>P. nigricans</i> Störck	<i>ч</i>	IV-V	Срт+Слс+Сл
40.	Рід Люмніс Л. цілолистий	Род Ломонос Л. цельнолистный	Clematis L. <i>C. integrifolia</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лб+Лус
41.	Л. Жакмана	Л. Жакмана	<i>C. jakmannii</i> Moore	<i>ч</i>	V-VII	Ак
42.	Л. прямий	Л. прямой	<i>C. recta</i> L.	<i>ч</i>	V-VI	Лб+Лус
	Рід Мипачий хвіст М. х. малий	Род Мьпехвостник М. малий	Myosurus L. <i>M. minimus</i> L.	Э	IV-V	Сл+Слс+Сл
43.	Рід Піпка П. степова	Род Чистяк Ч. степной	Ficaria Guett. <i>F. verna</i> P. Smitt.	<i>ч</i>	III-IV	Сл+Слс+Сл
44.	П. степова	Ч. степной	<i>F. verna</i> P. Smitt.	<i>ч</i>	III-V	Лб+Лус
45.	П. калужницелиста	Ч. калужницелистный	<i>F. calthifolia</i> Reichenb.	<i>ч</i>		
	Рід Рег'яшок Р. яйцевидний	Род Роголавник Р. яйцевидный	Ceratocarpus Moench <i>C. testiculata</i> (Crantz) Bess.	Э	III-V	Ас
46.	Р. яйцевидний	Р. яйцевидный	<i>C. testiculata</i> (Crantz) Bess.	Э	III-V	Ас
	Рід Воляний жовтець Р. мала	Род Воляной лютик В. малый	Butachium (DC.) S.F. Gray <i>B. minus</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Сл+Лт

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життя форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогони на група (підгрупа)
47.	В. ж. волосистий	В.л. волосистый	<i>B. trichophyllum</i> (Chaix) Bosc	<i>ч</i>	VI-VIII	В+Б
48.	В. ж. розчепрений	В.л. расходящийся	<i>B. divaricatum</i> (Schrank) Schur	<i>ч</i>	VI-IX	В+Б
49.	Рід Жовтець Ж. багатостий	Род Лютик Л. многолистный	Ranunculus L. <i>R. polyphyllus</i> Waldst. et Kit.ex Willd.	<i>ч</i>	VI-VII	Б
50.	Ж. опруйний	Л. ядовитый	<i>R. sceleratus</i> L.	Э	V-IX	Луп
51.	Ж. повзучий	Л. ползучий	<i>R. repens</i> L.	<i>ч</i>	V-VIII	Луп
52.	Ж. іпрійський	Л. ипирийский	<i>R. illyricus</i> L.	<i>ч</i>	IV-VI	Лус+Лб
53.	Ж. гостронасінний	Л. остроплодный	<i>R. oxyspermus</i> Willd.	<i>ч</i>	IV-V	Сл+Лус+Лт б+Сл
54.	Ж. стоповидний	Л. стоповидный	<i>R. pedatus</i> Waldst. et Kit.	<i>ч</i>	V-VI	Луп
55.	Ж. багатоквітковий	Л. многоцветковый	<i>R. polyanthemus</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лус+Лб+Луп
56.	Ж. їдкий	Л. едкий	<i>R. acris</i> L.	<i>ч</i>	V-VII	Лус+Лб+Луп +Лт
57.	Рід Рутвія Р. жовта	Род Василістник В. желтый	Thalictrum L. <i>T. flavum</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Сл+Слс+Лус+Луп+Лт
58.	Р. смердюча	В. вонючий	<i>T. foetidum</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Сл
59.	Р. проста	В. простой	<i>T. simplex</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лус+Слс+Луп л+Лб
60.	Р. мала	В. малый	<i>T. minus</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Сл+Лус+Лт л+Л

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флоренотична група (підгрупа)
61.	Р. звивиста	В. извилистый	<i>T. flexuosum</i> Benth. ex Retzschb.	ч	V-VII	Лус+Сте+Сл+Лл
	Рід Горлиця	Род Горлиця	Adonis L.			
62.	Г. весняний	Г. весенний	<i>A. vernalis</i> L.	ч	IV-V	Ср+Ак
63.	Г. волзький	Г. волжский	<i>A. wolgensis</i> Stev.	ч	IV-V	Ак
64.	Г. літній	Г. летний	<i>A. aestivus</i> L.	з	IV-V	Ак
	РОДИНА БАРБАРІСОВІ	СЕМЕЙСТВО БАРБАРІСОВЫЕ	BERBERIDACEAE			
	Рід Барбарис	Род Барбарис	Berberis L.			
65.	Б. звичайний	Б. обыкновенный	<i>B. vulgaris</i> L.	б	V-VI	Лб+Сл+Ак
	Рід Магонія	Род Магония	Magonia Nutt.			
66.	М. падуболіста	М. падуболистая	<i>M. aquifolium</i> Nutt.	б	V	Ак
	Ряд Макотні	Порядок Макотные	Rapaverales			
	РОДИНА МАКОВІ	СЕМЕЙСТВО МАКОВЫЕ	PAPAVERACEAE			
	Рід Чистотіл	Род Чистотел	Chelidonium L.			
67.	Ч. великий	Ч. большой	<i>C. majus</i> L.	ч	IV-IX	Лл+Лус
	Рід Мачок	Род Мачок	Glaucium Mill.			
68.	М. рогакий	М. рогакий	<i>G. corniculatum</i> (L.) J. Rudolph	з	V-VII	Сте+Ас
	Рід Мак	Род Мак	Papaver L.			
69.	М. жовтий	М. желтый	<i>G. flavum</i> Crantz	з	V-VII	Ак
	Рід Мак	Род Мак	Papaver L.			
70.	М. східний	М. восточный	<i>P. orientale</i> L.	ч	V-VI	Ак
71.	М. дикий	М. самосейка	<i>P. rhoas</i> L.	з	V-VIII	Сте+Ас
	Рід Ешпільція	Род Эшпильция	Escholtzia Cham.			
72.	Е. каліфорнійська	Э. калифорнийская	<i>E. californica</i> Cham.	з	V-IX	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флоренотична група (підгрупа)
	РОДИНА РУТКОВІ	СЕМЕЙСТВО ДЫМЯНКОВЫЕ	FUMARIACEAE			
	Рід Ряс	Род Хохлатка	Corydalis Vent.			
73.	Р. Пачського	Х. Пачского	<i>C. racoskii</i> N. Busch	ч	III-IV	Лб+Лус
74.	Р. ушльєний	Х. ушлотенная	<i>C. solida</i> (L.) Clairv.	ч	III-IV	Лб
75.	Р. Маршалла	Х. Маршалла	<i>C. marschalliana</i> Pers.	ч	III-IV	Лб
76.	Р. дорожний	Х. поляя	<i>C. cava</i> (L.) Schweigg. et Koerte	ч	IV-V	Лб
	Рід Рутка	Род Дьяника	Fumaria L.			
77.	Р. лікарська	Д. лекарственная	<i>F. officinalis</i> L.	з	IV-VIII	Ас
78.	Р. Вайана	Д. Вайана	<i>F. vaillantii</i> Loisel.	з	IV-VII	Ас
	Ряд	Порядок	Hamamelidales			
	Ряд Гамелідоцетні	Гамелидоцетные	Platanaceae			
	РОДИНА ПЛАТАНОВІ	СЕМЕЙСТВО ПЛАТАНОВЫЕ	Platanaceae			
	Рід Платан	Род Платан	Platanus L.			
79.	П. західний	П. западный	<i>P. occidentalis</i> L.	з	V	Ак+Лл
	Ряд	Порядок	Urticales			
	Ряд Крапивоцетні	Крапивоцетные	Ulmaceae L.			
	РОДИНА В'ЯЗОВІ	СЕМЕЙСТВО ВЯЗОВЫЕ	Ulmaceae L.			
	Рід В'яз	Род Вяз, Ильм	Ulmus L.			
80.	В. гладкий	В. гладкий	<i>U. laevis</i> Pall.	з	III-V	Лл+Лл
81.	В. голий, В. гірський	В. голый, В. горный	<i>U. glabra</i> Huds.	з	IV-V	Лл+Лл
82.	В. граболистий	В. граболистый, берест	<i>U. europaeica</i> Rupr. ex G. Suckow	з	III-IV	Лл+Лл

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флористична група (підгрупа)
	РОДИНА ШОВКОВИЦЕВІ	СЕМЕЙСТВО ТУТОВЫЕ	MORACEAE			
83.	Рід Шовковниця	Род Шелковница (Тут)	Morus L.	£	V-VI	Ак+Лп
84.	Ш. чорна	Ш. белая	<i>M. alba L.</i>	£	V-VI	Ак+Лп
	Ш. біла	Ш. черная	<i>M. nigra L.</i>			
	РОДИНА КОНОПЛІВІ	СЕМЕЙСТВО КОНОПЛЕВЫЕ	CANNABINACEAE			
	Рід Хмель	Род Хмель	Humulus L.			
85.	Х. звичайний	Х. обыкновенный	<i>H. lupulus L.</i>	h	VII-VIII	Лб+Лп
	Рід Конопля	Род Конопля	Sannabis L.			
86.	К. рудеральні	К. рудеральная	<i>S. ruderalis Janisch.</i>	Э	VI-VII	Ac
	РОДИНА КРАПИВОВІ	СЕМЕЙСТВО КРАПИВНЫЕ	URTICACEAE			
	Рід Крапива	Род Крапива	Urtica L.			
87.	К. жалка	К. жгучая	<i>U. urens L.</i>	Э	V-IX	Лп
88.	К. киявська	К. киевская	<i>U. kioviensis Rogov.</i>	⊖	VI-IX	Лп
89.	К. двудомна	К. двудомная	<i>U. dioica L.</i>	<i>ц</i>	V-IX	Лб+Лпс
	Ряд Букаціні	Порядок Букацевые	Fagales			
	РОДИНА БУКОВІ	СЕМЕЙСТВО БУКОВЫЕ	FAGACEAE			
	Рід Дуб	Род Дуб	Quercus L.			
90.	Д. звичайний	Д. обыкновенный	<i>Q. robur L.</i>	£	IV-V	Лб+Лп
	Ряд Березаціні	Порядок Березовые	Betulales			
	РОДИНА БЕРЕЗОВІ	СЕМЕЙСТВО БЕЗЕЗОВЫЕ	BETULACEAE			
	Рід Береза	Род Береза	Betula L.			
91.	Б. дніпровська	Б. днепроvская	<i>B. borysthonica Klook.</i>	£	IV-V	Спс+Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флористична група (підгрупа)
92.	Б. повисла, Б. бородавчаста	Б. повислая, Б. бородавчатая	<i>B. pendula Roth., B. verticosa Ehrh.</i>	£	IV-V	Ак
	РОДИНА ЛІЩИНОВІ	СЕМЕЙСТВО ЛЕЩИНОВЫЕ	CORYLUS L.			
	Рід Ліщина	Род. Лещина	Corylus L.			
	Ряд Горхоціні	Порядок Орехоцвєтныє	Juglandales			
	РОДИНА ГОРХОВІ	СЕМЕЙСТВО ОРЕХОВЫЕ	JUGLANDACEAE			
	Рід Горіх	Род Орех	Juglans L.			
93.	Г. грецький	О. грецкий	<i>J. regia L.</i>	£	IV-V	Ак
	Ряд Гвоздикціні	Порядок Гвоздикоцвєтныє	 Caryophyllales			
	РОДИНА НІКТАГІНОВІ	СЕМЕЙСТВО НОЧЕЦВєТНЫЕ	NYCTAGINACEAE			
	Рід Мірабіліс	Род Мирабилис	Mirabilis L.			
94.	М. яліта	М. ялота (<i>красивая</i>)	<i>M. jalapa L.</i>	<i>ц</i>	VII-IX	Ак
	РОДИНА МОЛЛОГОВІ	СЕМЕЙСТВО МОЛЛОГОВЫЕ	MOLLUGINACEA E			
	Рід Моллого	Род Моллото	Mollugo L.			
95.	М. дрібненька	М. маленкая	<i>M. serotiana (L.) Ser.</i>	Э	VI-VIII	Сл+Ac
	РОДИНА ПОРТУЛАКОВІ	ПОРТУЛАКОВЫЕ	PORTULACACEAE			
	Рід Портулак	Род Портулак	Portulaca L.			
96.	П. городній	П. городской	<i>P. oleracea L.</i>	Э	IV-IX	Ac
	РОДИНА ГВОЗДИЧНІ	СЕМЕЙСТВО ГВОЗДИЧНЫЕ	CARYOPHYLLAC EAE			
	Рід Зірочник	Род Звездчатка	Stellaria L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
97.	З. ланцетовидний	З. ланцетовидная (лесная)	<i>S. holostea</i> L.	<i>ч</i>	IV-VI	Л6+Лус
98.	З. злаковидний	З.злачная (пьяная трава)	<i>S. graminea</i> L.	<i>ч</i>	V-VII	Ст+Лу
99.	З. середній	З. средняя	<i>S. media</i> (L.) Vill.	☉	III-X	Ас
100.	Рід Слабник С. водяний	Род Мягковолосник М. водяной	Muosoton Moench <i>M. aquaticum</i> (L.) Moench	<i>ч</i>	VI-IX	Ас
101.	Рід Роговик Р. дубровний	Род Ясколка Я. дубравная	Cerastium L. <i>C. nemorale</i> Bieb.	Э	V-VI	Л6+Лус
102.	Р. круглолистий	Я. круглолистная	<i>C. rotundatum</i> Schur	Э	IV-VI	Ст+Ли
103.	Р. Шмальгаузена	Я. Шмальгаузена	<i>C. schmalhauseni</i> Pasz.	Э	IV-V	Ст
104.	Р. несправжньо-болгарський	Я. ложноболгарская	<i>C. pseudobulgaticum</i> Klof.	Э	IV-V	Ст+Пг
105.	Рід Костянець К. зонтичний	Род Костенец К. зонтичный	Holosteum L. <i>H. umbellatum</i> L.	Э	III-V	Сте
106.	Рід Моховинка М. лежача	Род Мишанка М. лежачая	Sagina L. <i>S. procumbens</i> L.	<i>ч</i>	V-IX	Ст+Сте+Луп
107.	Рід Еремогоне Е. жоретка	Род Эрмогоне Э. жесткая	Eremogone Fenzl. <i>E. rigida</i> (Bieb.) Fenzl	<i>ч</i>	VI-VII	Ст+Ст+Пг
108.	Е. Біберштейна	Э. Биберштейна	<i>E. biebersteinii</i> (Schlecht.) Holub	<i>ч</i>	V-VII	Ст+Ст+Ст
109.	Е. борова	Э. борова	<i>E. pineticola</i> (Klof.) Klof	<i>ч</i>	VI	Ли
110.	Е. лучностепова	Э. луговостепная	<i>E. micradenia</i> (P. Smirn.) Ikonn.	<i>ч</i>	V-VII	Лус+Л6
	Рід Остудник	Род Грыжник	Herniaria L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
111.	О. багатоплобний	Г. многобрачный	<i>H. polygama</i> J. Gay.	Э	VI-IX	Ст+Ас
112.	О. чорноморський	Г. черноморский	<i>H. eximia</i> Klof.	Э	VI-IX	Ст
113.	О. голлий	Г. голый	<i>H. glabra</i> L. (H. stavis Klof.)	Э	VI-VIII	Ст+Ст
114.	О. Бессера	Г. Бессера	<i>H. besserii</i> Fisch. ex Hornem.	<i>ч</i>	VI-VII	Сте
115.	Рід Вісарія В. звичайна	Род Смолка С. обыкновенная	Viscaria Bernh. <i>V. vulgaris</i> Bernh.	Э	V-VII	Ас
116.	Рід Смілка С. лежача	Род Смолевка С. стелющаяся	Silene L. <i>S. procumbens</i> Murr.	<i>ч</i>	VII-VIII	Луп
117.	С. приземкувата	С. приземистая	<i>S. supina</i> Bieb.	<i>ч</i>	VI-VII	Ст+Ст+Лус
118.	С. вилчата	С. вильчатая	<i>S. dichotoma</i> Ehrh.	☉	VI-VIII	Ас
119.	С. зеленувата	С. зеленватая	<i>S. chloranta</i> (Willd.) Ehrh.	<i>ч</i>	VI-VIII	Ст+Ст+Пг+Л и
120.	С. багатоквіткова	С. многоцветковая	<i>S. multiflora</i> (Waldst. et Kit.) Pers.	<i>ч</i>	VI-VII	Ст+Ст+Пг
121.	С. татарська	С. татарская	<i>S. tatarica</i> (L.) Pers.	<i>ч</i>	VI-VIII	Лус
122.	Рід Уманка У. дніпровська	Род Уманка У. днепроовская	Offites Adams. <i>O. borysthenea</i> (Grun.) Klof.	☉	V-VI	Ст+Ст+Лус
123.	У. середня	У. средняя	<i>O. media</i> (Litv.) Klof.	☉	V-VI	Ст+Ст+Пг
124.	У. волзька	У. волжская	<i>O. wolgensis</i> (Hornem) Grossh.	☉	VI-VII	Ст+Сте
125.	У. піднесена (херсонська)	У. возвышенная (У. херсонская)	<i>O. exaltata</i> (Friv.) Holub	☉	V-VII	Ст+Лус
126.	У. азовська	У. азовская	<i>O. maotica</i> Klof.	☉	V-VII	Ст+Сте

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
	Рід Коронарія	Род Коронария, Горшвет	Sonchopsis Gaertn.			
127.	К. зозуляча, зозулин цвіт	К. кукушкина	<i>S. pos-cuculi</i> (L.) A. Br.	ц	VI-VIII	Лп
	Рід Елізанга	Род Элизанге	Elisanthe (Fenzl) Reichenb.			
128.	Е. клейка	Э. липкая	<i>E. viscosa</i> (L.) Rupr.	ЭФ	VI-VIII	Луп+Ас
	Рід Куколюція	Род Дрема	Melandrium Roehl.			
129.	К. біла	Д. білая	<i>M. album</i> (Mill.) Gaertn.	Ф	V-VII	Ас
	Рід Дутень	Род Вольдърник	Cucubalus L.			
130.	Д. ягідний	В. ягідний	<i>C. baccifer</i> L.	ц	VI-VIII	Ас
	Рід Лещія	Род Качим, Гипсолубка	Guriphila L.			
131.	Л. вологіста	К. метельчатий	<i>G. paniculata</i> L.	ц	VI-VII	ЛБ+Лус+Ас
	Рід Псаммофіліела	Род Псаммофилиела	Psammophilicella Kopp.			
132.	П. мурова	П. постенная	<i>P. muralis</i> (L.) Kopp.	Э	VI-IX	Ас
	Рід Стоголовник	Род Тысячелюбов	Vaccaria N.M. Wolf			
133.	С. посівний	Т. посевной	<i>V. segetalis</i> Gaertn.	Э	V-VIII	Ас
	Рід Гвоздика	Род Гвоздика	Dianthus L.			
134.	Г. Андржіївського	Г. Андржиевского	<i>D. andrzejowskianus</i> (Zapal.) Kulez.	ц	VI-VII	Ст+Ст+Луп
	Рід Плоскозуба	Г. плоскозубчатая	D. platyodon Klok.			
135.	Г. розчепірена	Г. растопыренная	<i>D. squarrosus</i> Bieb.	ц	VI-IX	Сп
136.	Г. дельтовидна	Г. дельтовидная, Г. травянка	<i>D. deltooides</i> L.	ц	VI-VII	Сп+Сп
137.	Г. азівська	Г. азовская	<i>D. maoticus</i> Klok.	ц	VI-VIII	Сп+Сп
138.	Г. вузька	Г. узкая	<i>D. carbonatus</i> Klok.	ц	VI-VIII	Сп+Лус
139.	Г. польова	Г. полевая	<i>D. campestris</i> Bieb.	ц	VI-IX	ЛБ+Лус

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
	Рід Мильянка	Род Мьяльнянка	Saroparia L.			
141.	М. лікарська	М. лекарственная	<i>S. officinalis</i> L.	Э ц	VI-IX	Ас+Ак
	РОДИНА ПИРИЦЕВИ	СЕМЕЙСТВО ПИРИЦЕВЫЕ, АМАРАНТОВЫЕ	AMARANTHACEAE			
	Рід Щиряца	Род Щирца, Амарант	Amaranthus L.			
142.	Щ. синювата	Щ. синеватая	<i>A. lividus</i> L.	Э	VII-IX	Ас
143.	Щ. зігнута	Щ. согнутая	<i>A. deflexus</i> L.			Ас
144.	Щ. біла	Щ. белая	<i>A. albus</i> L.	Э	VII-X	Ас
145.	Щ. лободовидна	Щ. жминдовидная	<i>A. blitoides</i> S. Wats.	Э	VI-VIII	Ас
146.	Щ. загнута	Щ. запрокинутая	<i>A. retroflexus</i> L.	Э	VI-VIII	Ас
	РОДИНА ЛЮБДОВИ	СЕМЕЙСТВО МАРЕВЫЕ	CHENOPODIACEAE			
	Рід Наземка	Род Хрулявник	Polyspermum L.			
147.	Н. велика	Х. большой	<i>P. majus</i> A. Br.	Э	VII-IX	Сп+Лус
	Рід Буряк	Род Свекла	Beta L.			
148.	Б. звичайний	С. обыкновенная	<i>B. vulgaris</i>	ЭФ	V-VI	Ак
	Рід Лобода	Род Марь	Chenopodium L.			
149.	Л. Доброго Генриха	М. Доброго Генриха	<i>C. bonus-henricus</i> L.	ц	V-VIII	Ас
150.	Л. запаша	М. душистая	<i>C. botrys</i> L.	Э	VII-IX	Ас
151.	Л. багатоліста	М. многолистная	<i>C. foliosum</i> Aschers.	Э	VII-VIII	Ас+Сп
152.	Л. сізя	М. сизая	<i>C. glaucum</i> L.	Э	VII-X	Ас
153.	Л. червона	М. красная	<i>C. rubrum</i> L.	Э	VII-IX	Ас
154.	Л. гібридна	М. гибридная	<i>C. hybridum</i> L.	Э	VII-IX	Ас
155.	Л. багатонасінна	М. многосемянная	<i>C. polyspernum</i> L.	Э	VII-IX	Ас

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флористична група (підгрупа)
156.	Л. міська	М. городская	<i>C. urbicum L.</i>	Э	VI-IX	Ac
157.	Л. бурякова	М. свекольная	<i>C. betaceum Andrz.</i>	Э	VIII-IX	Ac
158.	Л. смородюча	М. вишневая	<i>C. vulvaria L.</i>	Э	VII-IX	Ac
159.	Л. біла	М. белая	<i>C. album L.</i>	Э	VII-IX	Ac
160.	Рід Луїзіа	Род Лебеда	Atriplex L.			
161.	Л. садова	Л. садовая	<i>A. hortensis L.</i>	Э	VI-IX	Ac
162.	Л. розлога	Л. раскидистая	<i>A. patula L.</i>	Э	VII-IX	Ac
163.	Рід Устели-поле	Род Рогач, Устели-поле, Эбелек	Ceratocarpus L.			
164.	У. пяскове	Р. песчаный	<i>C. arenarius L.</i>	Э	V-IX	Ac
165.	Рід Віниччя	Род Кохня, Изень	Kochia Roth			
166.	В. сланке	К. степная, изень, прутняк	<i>K. prostrata (L.) Schrad.</i>	h	VII-IX	Sl
167.	В. справжане	К. веничная	<i>K. scorparia (L.) Schrad.</i>	Э	VII-IX	Ac
168.	Рід Верболдка	Род Верболдка	Corispermum L.			
169.	В. дніпровська	В. днепроовская	<i>C. borysthenicum Andrz.</i>	Э	VIII-IX	Лул
170.	В. блискученька	В. блестящая	<i>C. nitidulum Kloek.</i>	Э	VII-VIII	Лул
171.	Рід Курай	Род Солянка	Salsola L.			
172.	К. іберійський	С. иберийская	<i>S. iberica Semen et Pau</i>	Э	VII-IX	Ac
173.	Рід Грецькоцвітні	Родок Грецькоцвітні	Polygonales			
174.	РОДИНА ГРЕЧКОВІ	СЕМЕЙСТВО ГРЕЧИШНЫЕ	POLYGONACEAE			
175.	Рід Щавель	Род Щавель	Rumex L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флористична група (підгрупа)
168.	Щ. горобиний	Щ. воробьиный	<i>R. acetosella L.</i>	ч	V-VIII	Sl+Sl+Sl+Лул
169.	Щ. кислий	Щ. кислый	<i>R. acetosa L.</i>	ч	VII-VIII	Лул
170.	Щ. пірамідальний	Щ. пирамидальный	<i>R. thyrsiflorus Fingerh.</i>	ч	VII-IX	Лул
171.	Щ. український	Щ. украинский	<i>R. ucrainicus Fisch. ex Spreng.</i>	ч	VI-VII	Лул
172.	Щ. кривавий	Щ. кровавый	<i>R. sanguineus L.</i>	ч	IV-V	Лул
173.	Щ. кінський	Щ. конский	<i>R. confertus Willd.</i>	ч	V-VI	Лул
174.	Щ. прибережний	Щ. прибрежный	<i>R. hydrophilum Huds.</i>	ч	VII-VIII	Лул
175.	Щ. кучерявий	Щ. курчавый	<i>R. crispus L.</i>	ч	VI-VIII	Ac
176.	Рід Гірчак, Спориш	Род Горец	Polygonum L.			
177.	Г. березковидний, витка гречка безрозвідна	Г. вьюнковый	<i>P. convolvulus L.</i>	Э	VI-X	Ac
178.	Г. зміїний, ракові шийки, зміївик	Г. змеиный, змеиный корень, рачьи шейки	<i>P. bistorta L.</i>	ч	V-VI	Лул
179.	Г. земноводний	Г. земноводный	<i>P. amphibium L.</i>	ч	VI-VIII	Б
180.	Г. почечуйний	Г. почечуйный	<i>P. persicaria L.</i>	Э	VI-IX	Лул
181.	Г. бузв'язний	Г. бузгалий	<i>P. hyaricum Kloek.</i>	Э	VII-VIII	Лул
182.	Г. запорізький	Г. запорожский	<i>P. zaporoziense Kloek.</i>	Э	VI-IX	Лул
183.	Г. Андржевського	Г. Андржеевского	<i>P. andrzejewskianum Kloek.</i>	Э	VI-IX	Лул
184.	Г. вологитий	Г. метельчатый	<i>P. paniculatum Andrz.</i>	Э	VI-IX	Лул+Б

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
184.	Г. перцевий, водяний переш	Г. перечный	<i>P. hydropter</i> L.	Э	VII-X	Луп+Лп+Б
185.	Г. малий	Г. малый	<i>P. minus</i> Huds.	Э	VII-IX	Луп+Б+ Ас
186.	Г. звичайний, с. звичайний	Г. птичий	<i>P. aviculare</i> L.	Э	V-X	Ас
187.	Г. пісковий	Г. песчаный	<i>P. arenarium</i> Waldst. et Kit.	Э	VII-IX	Луп+Лп
	<i>Рід Кермек</i>	<i>Порядок Свинчаткоцветные</i>	<i>Rumicaginaceae</i>			
	РОДИНА КЕРМЕКОВІ	СЕМЕЙСТВО КЕРМЕКОВЫЕ	LIMONIACEAE			
188.	Рід Гоніолімон Г. злаколистий	Рід Гоніолімон Г. злаколистий	Goniolimon Boiss. <i>G. graminifolium</i> (Ait.) Boiss.	ч	VI-VII	Стс
	Рід Кермек	Рід Кермек	Limonium Mill.			
189.	К. широколистий	К. широколистный	<i>L. platyphyllum</i> Lincz.	ч	VII-VIII	Ст
190.	К. сарептський	К. сарептский	<i>L. sarapatium</i> (A. Beck.) Gams.	ч	VII-IX	Ст+Ст+Лп+Ас
191.	К. перетинчастий	К. перетончатый	<i>L. membranaceum</i> (Czern.) Klok.	ч	VII-IX	Ст+Стс+Ст
	<i>Рід Піво́ніцеїні</i>	<i>Порядок Пионоцветные</i>	<i>Ranunculaceae</i>			
	РОДИНА ПІВОНІСІВІ	СЕМЕЙСТВО ПИОНОВЫЕ	RAEONACEAE			
	Рід Піво́нія	Рід Піон	Raeonia L.			
192.	<i>П. тонколиста</i>	<i>П. тонколистный</i>	<i>P. tenuifolia</i> L.	ч	IV-V	Ас
	<i>Рід Чайоцеїні</i>	<i>Порядок Чашцевитые</i>	<i>Theales</i>			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
	РОДИНА ЗВЕРБОЇНІ	СЕМЕЙСТВО ЗВЕРБОЙНЫЕ	HYPERICACEAE			
193.	Рід Звербой З. звичайний	Рід Звербой З. продрявленний, З. обыкновенный	Hypericum L. <i>H. perforatum</i> L.	ч	VI-VIII	Луп+Ст+Лб+Лп и
	<i>Рід Фіалкоцеїні</i>	<i>Порядок Фиалкоцветные</i>	<i>Violales</i>			
	РОДИНА ФІАЛКОВІ	СЕМЕЙСТВО ФИАЛКОВЫЕ	Violaceae			
	Рід Фіалка	Рід Фіалка	Viola L.			
194.	Ф. триколірна	Ф. трехцветная	<i>V. tricolor</i> L.	⊕	VI-VIII	Лб+Луп+Лп+Ст
195.	Ф. ранкова	Ф. утренняя	<i>V. matutina</i> Klok.	⊕Э	V-VIII	Лб+Луп+Лп
196.	Ф. польова	Ф. полевая	<i>V. arvensis</i> Murr.	Э⊕	IV-IX	Лп+Ас
197.	Ф. німська	Ф. нимская	<i>V. nemausensis</i> Jord.	Э	III-IV	Ст+Лп+Лб+Лп Луп
198.	Ф. Лавренка	Ф. Лавренко	<i>V. lavrenkoana</i> Klok.	Э	V-VI	Ст+Ст
199.	Ф. запашна	Ф. душистая	<i>V. odorata</i> L.	ч	IV-V	Лб+Луп+Лп
200.	Ф. приємна	Ф. приятная	<i>V. suaveavis</i> Bieb.	ч	IV-V	Лб+Луп+Ст
201.	Ф. двозначна	Ф. сомнительная	<i>V. ambigua</i> Waldst. et Kit.	ч	IV-V	Ст+Ст+Луп
202.	Ф. шершава	Ф. опушенная	<i>V. hirta</i> L.	ч	IV-V	Лб+Луп+Лп
203.	Ф. піскова	Ф. песчаная	<i>V. arenaria</i> DC.	ч	IV-V	Лб+Ст
204.	Ф. собача	Ф. собачья	<i>V. canina</i> L.	ч	IV-VI	Ст+Ст+Лп
	<i>Рід</i>	<i>Порядок Страстоцветные</i>	<i>Passiflorales</i>			
	<i>Стростюцеїні</i>					
	РОДИНА ГАРБУЗОВІ	СЕМЕЙСТВО ТЫКВЕННЫЕ	CUCURBITACEAE			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін-на група (підгрупа)
	Рід Переступень П. білий	Род Переступень П. белый	Bryonia L. B. alba L.	ч	VI-VII	ЛБ+Лус+Ак
205.	Рід Кавун А. звичайний	Род Арбуз А. обыкновенный	Citrullus Schrad. C. lanatus (Thunb.) Matsum et Nakai	Э	VI-VII	Ак
	Рід Диня Д. посівна, Д. звичайна	Род Диня Д. посевная	Melo Mill. M. sativus Sager. Ex M. Roem.	Э	V-VIII	Ак
207.	Рід Огірок О. посівний	Род Огурец О. посевной	Cucumis L. C. sativus L.	Э	V-VII	Ак
208.	Рід Гарбуз Г. волооський	Род Тыква Т. крупная	Cucurbita L. C. maxima Duch.	Э	VI-VIII	Ак
209.	Г. звичайний	Т. обыкновенная	C. pepo L.	Э	VI-VIII	Ак
210.	Ряд <i>Каперцєвоцїні</i>	<i>Порядок Каперсєвоцєнные</i>	<i>Capparales</i>			
	РОДИНА ХРЕСТОЦВІТІ, КАПУСТЯНІ	СЕМЕЙСТВО КРЕСТОЦВЕТНЫЕ, КАПУСТНЫЕ	BRASSICACEAE (CRUCIFERAE)			
	Рід Капуста	Род Капуста	Brassica L.			
211.	К. городня	К. огородная	B. oleracea L.	Э	V-VI	Ак
212.	К. польова	К. полевая	B. campestris L.	Э	V-VII	Ак
213.	Гірчяця чорна	Горчяца черная	B. nigra (L.) Koch	Э	VI-VIII	Ак
214.	Г. сарептська	Г. сарептская	B. juncea (L.) Czern.	Э	V-VI	Ак
	Рід Гірчяця Г. польова	Род Горчица Г. полевая	Sinapis L. S. arvensis L.	Э	VI-VIII	Ак+Лит
215.	Рід Рогачка	Род Рогач	Erucastrum C. Presl			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін-на група (підгрупа)
216.	Р. хрїновидна	Р. хреновидный	E. aproticoides (Czern. ex Truez) Cruchet	⊖	V-VI	Ак
	Рід Дворядник Д. тонколистий	Род Двурядка Д. тонколистная	Diptaxis DC. D. tenuifolia (L.) DC.	ч	VI-VII	Ак
217.	Рід Катран К. понгїський	Род Катран К. понгический	Crambe L. C. pontica Stev. ex Rupr.	ч	V-VI	Ак+Ак
218.	К. татарський	К. татарский	C. tataria Sebeok.	ч	V-VI	Ак
219.	Рід Конрінгія К. ехїдна	Род Конрингия К. восточная	Conringia Adans. C. orientalis (L.) Dumort.	Э	V-VI	Ак
220.	Рід Хрїніця Х. польова	Род Коловник К. полевой	Lepidium L. L. campestre (L.) R. Br.	Э⊖	V-VI	Ак
221.	Х. пронзеннолистна	К. пронзеннолистный,	L. perforatum L.	Э⊖	V-VI	Ак
222.	Х. емердоча	К. разнолистный	L. rudrale L.	Э⊖	V-VIII	Ак
223.	Рід Кардарія К. крулкована	Род Кардария К. крулковидная	Sargardia Desv. C. draba (L.) Desv.	ч	V-VI	Ак
224.	Рід Вайда В. фарбувальна	Род Вайда В. красильная	Isatis L. I. tinctoria L.	⊖	V-VII	Ак
225.	Рід Галабан Т. польовий	Род Ярутка Я. полевая	Thlaspi L. Th. arvense L.	Э	IV-VII	Ак
226.	Рід Грїшкя Г. звичайні	Род Пастушья сумка П. с. обыкновенная	Capsella Medik. C. bursa-pastoris (L.) Medik.	Э	IV-IX	Ак
227.						

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
	Рід Евклідій E. сирійський	Род Крекколлодник К. сирійський	Euclidium R. Br. E. syriacum (L.) R. Br.	Э	V-VI	Ac
228.						
	Рід Несля Н. вологиста	Род Несля Н. метельчатая	Neslia Desv. N. paniculata (L.) Desv.	Э	VI-VII	Ac
229.						
	Рід Свєрбига С. східна	Род Свєрбига С. восточная	Bunias L. B. orientalis L.	Э	V-VII	Ac
230.						
	Рід Аврїнія А. скельна	Род Аури́ния А. скельная	Aurinia Desv. A. saxatilis (L.) Desv.	ц	IV-V	Ст+Стс
231.						
	Рід Бурачок Б. муровий	Род Бурачок Б. стеной	Alyssum L. A. murale Waldst. et Kit.	ц	V-VI	Ст
232.						
	Б. савранський	Б. савранський	A. savranicum Andz. ex Bess.	ц	V-VI	Стс
233.						
	Б. покручений	Б. извилистый	A. tortuosum Waldst. et Kit.	ц	V-VI	Ст+Стс
234.						
	Б. носатий	Б. носатый	A. tostratum Stev.	⊕	V-VI	Ст+Ст+Лус+Ac
235.						
	Б. чашечковий	Б. чашечный	A. calycinum L.	Э	IV-VI	Ст
236.						
	Б. дрібний	Б. маленький	A. minutum Schlecht. ex DC.	Э	IV-V	Ст+Стг
237.						
	Б. пустельний	Б. пустынный	A. desertorum Stapf.	Э	IV-V	Ст+Стс+Ac
238.						
	Б. шорсткий	Б. шершавый	A. hirsutum Bieb.	Э	IV-V	Ac
239.						
	Рід Гисавка Г. сира	Род Икотник И. сирый	Bertero DC. B. incana (L.) DC.	Э	V-X	Ac
240.						
	Рід Жєруха	Род Сердечник	Cardamine L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
241.	Ж. дрібноцвіта	С. мелкоцветный	C. parviflora L.	Э	V-VII	Лул
242.	Ж. гірка	С. горький	C. amara L.	ц	V-VI	Лул
	Рід Сури́нія С. пряма	Род Су́рениа С. прямая	Barbarea R. Br. B. stricta Andrz.	Э	V-VI	Лул
243.						
	С. дуговидна	С. дуговидная	B. arcuata (Opiz. ex J. et C. Presl) Reichenb.	⊕	IV-V	Лул
244.						
	Рід Гусльмєшь Г. прямий	Род Резуха Р. прямая	Arabis L. A. recta Vill.	ц	IV-V	Ст
245.						
	Рід Карда́мніо́нс К. лєсний	Род Кардамнио́нс К. лесной	Cardaminopsis (C. A. Mey) Hayek C. arenosa (L.) Hayek	⊕	IV-VI	Ст
246.						
	Рід Пу́жик П. голый	Род Башеница Б. голый	Turritis L. T. glabra L.	⊕⊕	V-VI	Ст+Ст+Лус
247.						
	Рід Во́дний Хрін В.х. австрійський	Род Жєрушник Ж. австрийский	Rorippa Scop. R. austriaca (Crantz) Bess.	ц	V-VII	Лул
248.						
	В.х. простертый	Ж. простертый	R. prostrata J.P. Bergeret (Schinz) et Thell	ц	V-VIII	Лул+Б
249.						
	В.х. земноводний	Ж. земноводный	R. amphibia (L.) Bess	ц	V-VII	Б
250.						
	В.х. короткоплодний	Ж. короткоплодный	R. brachycarpa (C.A. Mey) Hayek	ц		Лп
251.						
	В.х. лєсовий	Ж. лесной	R. sylvestris (L.) Bess.		V-VIII	Лп
252.						
	Рід Кру́пка К. дібровна	Род Кру́пка К. перелесковая	Draba L. D. nemorosa L.		IV-VI	Лб+Лус+Ac
253.						

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
	Рід Веснянка	Род Веснянка	Erophila DC.	Э	III-IV	Сте+Сп+Сп+Лус
254.	В. весняна	В. весенняя	<i>E. verna</i> (L.) Bess.			Лус
	Род Лакфіоль	Род Лакфиоль	Cheiranthus L.			
255.	Л. звичайна	Л. обыкновенный	<i>C. Cheiri</i> L.	ч	VII-IX	Ак
	Рід Левкої	Род Левкой	Matthiola R. BR.			
256.	Л. однорічний	Л. однолетний	<i>M. annua</i> (L.) Sweet	Э	VII-IX	Ак
257.	Л. двоколісний	Л. длинноколестковый, матиола	<i>M. longipetala</i> (Vent.) DC.	Э	VI-VII	Ак
	Рід Хориспора	Род Хориспора	Chorispora R. Br. ex DC.			
258.	Х. ніжна	Х. нежная	<i>C. tenella</i> (Pall.) DC.	Э	IV-V	Ac
	Рід Вечорниця	Род Вечерница	Hesperis L.			
259.	В. плакуча	В. плачущая	<i>H. tristis</i> L.	⊕	IV-V	ЛБ+Лус
	Рід Сиренія	Род Сирения	Syrenia Andrzej.			
260.	С. сіза	С. сизая	<i>S. cana</i> (Pill. Et Mitt.) Neill.	⊕	V-VI	Спс
	Рід Жовтушник	Род Желтушник	Erysimum L.			
261.	Ж. розчепірений	Ж. выгребенный	<i>E. teranctum</i> L.	⊕	IV-V	Ac
262.	Ж. білоцвітний	Ж. белоцветный	<i>E. Fedisch.</i>	⊕	V-VI	Сп+Спс
263.	Ж. розп'ятий	Ж. раскидистый	<i>E. diffusum</i> Ehrh.	⊕	V-VI	Сп
264.	Ж. лакфіолевидний	Ж. лакфеолевидный	<i>E. cheiranthoides</i> L.	⊕	V-VIII	Ac
	Рід Сухоребрик	Род Гулявник	Sisymbrium L.			
265.	С. лікарський	Г. лекарственный	<i>S. officinale</i> (L.) Scop.	Э⊕	V-IX	Ac

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
266.	С. високий	Г. высокий	<i>S. altissimum</i> L.	Э⊕	V-VII	Ac
267.	С. Льозелів	Г. Лезеля	<i>S. loeselii</i> L.	Э⊕	V-VIII	Ac
	Рід Різушка	Род Резушка	Arabisopsis (DC.) Heynh.			
268.	Р. Таля	Р. Талья	<i>A. thaliana</i> (L.) Heynh.	Э⊕	IV-VI	Пг+Ac
	Рід Кудравель	Род Дескурайния	Descurainia			
269.	К. Софії	Д. Софьян	<i>D. sophia</i> (L.) Webb ex Prantl	Э	V-IX	Ac
	РОДИНА РЕЗЕДОВІ	СЕМЕЙСТВО РЕЗЕДОВЫЕ	RESEDACEAE			
	Рід Резеда	Род Резеда	Reseda L.			
270.	Р. жовта	Р. желтая	<i>R. lutea</i> L.	⊕	VI-VIII	Сп+Лп+Ac
271.	Р. жовтецька	Р. желтецкая	<i>R. luteola</i> L.	Э	V-VII	Пг
	Род Тамариксоцвітні	Порядок Гребенищиковые	Tamaricales			
	РОДИНА ТАМАРИКСОЦ ВП	СЕМЕЙСТВО ГРЕБЕНИЩИКОВЫЕ	Tamaricaceae			
	Рід Тамарикс	Род Гребенщик	Tamarix L.			
272.	Т. стрункий	Г. стройный	<i>T. gracilis</i> Willd.	⊕, ⚡	V-VI	Ак
	Род Вервоцвітні	Порядок Ивоцветные	Salicales			
	РОДИНА ВЕРБОВІ	СЕМЕЙСТВО ИВОВЫЕ	SALICACEAE			
	Рід Верба	Род Ива	Salix L.			
273.	В. тритичинкова	И. тритычинковая	<i>S. triandra</i> L.	⊕	III-V	Лп

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін на група (підгрупа)
274.	В. ламка	И. ломкая	<i>S. fragilis</i> L.	£	III-V	Лп
275.	В. біла	И. белая, ветла	<i>S. alba</i> L.	£	III-V	Лп
276.	В. вавилонська	И. вавилонская	<i>S. babylonica</i> L.		III-IV	Ак
277.	В. гостролиста, в. червона, шеллога	И. остролистная, красная верба, шеллога	<i>S. acutifolia</i> Willd.	ђ	III-IV	Лп
278.	В. пурпурова	И. пурпуровая	<i>S. purpurea</i> L.	ђ	IV-V	Лп+Ак
279.	В. прутовидна	И. корзиночная	<i>S. viminalis</i> L.	ђ	IV-V	Лп+Ак
280.	В. розмаринолиста	И. розмаринolistная	<i>S. rosmarinifolia</i> L.	ђ	IV-V	Лп
281.	В. полевяста	И. полевьяная	<i>S. cinerea</i> L.	ђ	III-V	Лп
282.	Т. Болле, т. самірандська	Рід Тополь Т. Болле	Populus L. <i>P. bollaeana</i> Lauche	£	III-V	Ак
283.	Т. біла	Т. белый	<i>P. alba</i> L.	£	III-V	Ак
284.	Осика	Осина	<i>P. tremula</i> L.	£	III-V	? Ак
285.	Т. чорна, осокір	Т. черный, осокорь	<i>P. nigra</i> L.	£	IV	Лп+Ак
286.	Т. пірамідальна	Т. пирамидальный	<i>P. italica (DuRoi)</i> <i>Moench</i>	£	IV-V	Ак
287.	Т. сіва	Т. беловатый	<i>P. candidans</i> Ait.	£	IV	Ак
	Ряд Первоцвітні	Порядок Первоцветные	Primulales			
	РОДИНА ПЕРВОЦВІТ	СЕМЕЙСТВО ПЕРВОЦВЕТНЫЕ	PRIMULACEAE			
	Рід Вервозілля	Рід Вервейник	Lysimachia L.			
288.	В. лучне	В. монетчатый, луговой чай	<i>L. nummularia</i> L.	ц	VI-VIII	Лб+Лп+Луп+Б
289.	В. звичайне	В. обыкновенный	<i>L. vulgaris</i> L.	ц	VI-VIII	Луп+Б
	Ряд Мальвоцвітні	Порядок Мальвоцветные	Malvales			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін на група (підгрупа)
	РОДИНА ЛИПОВИ	СЕМЕЙСТВО ЛИПОВЫЕ	TILIAEAE			
	Рід Ліпа	Рід Ліпа	Tilia L.			
290.	Л. сердцелиста	Л. сердцелистная	<i>T. cordata</i> Mill.	£	VI-VII	Ак
	РОДИНА МАЛЬВОВИ	СЕМЕЙСТВО. МАЛЬВОВЫЕ	MALVACEAE			
	Рід Калачики, Мальва	Рід Просвірик	Malva L.			
291.	К. маленькі	П. маленький	<i>M. pusilla</i> Smith	Э	VI-X	Ак
292.	К. непомітні	П. пренебреженный	<i>M. neglecta</i>	ц	VI-IX	Ак
	Рід Лаватера	Рід Хатьма	Lavatera L.			
293.	Л. тюрингська	Х. тюрингская	<i>L. thuringiaca</i>	ц	VI-IX	Лп
	Рід Роза	Рід Шток-роза	Rosa L.			
294.	Р. рожева	Ш.р. розовая	<i>A. rosea</i> L.	ц	VI-IX	Ак
	Рід Алтей	Рід Алтей	Althaea L.			
295.	А. лікарська	А. лекарственный	<i>A. officinalis</i> L.	ц	VI-IX	Луп+Ак
296.	Г. трійчастий	Г. тройчатый	<i>H. trionum</i> L.	Э	VI-VIII	Ак
	Ряд Молочайні	Порядок Молочайные	Euphorbiales			
	РОДИНА САМШИТОВИ	СЕМЕЙСТВО САМШИТОВЫЕ	BUXACEAE			
	Рід Самшит	Рід Самшит	Buxus L.			
297.	С. вічнозелений	С. вечнозеленый	<i>B. sempervirens</i> L.	£ ђ	III-IV	Ак
	РОДИНА МОЛОЧАЙНИ	СЕМЕЙСТВО МОЛОЧАЙНЫЕ	EUPHORBACEAE			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогінна група (підгрупа)
	Рід Секуринага	Род Секуринага	Securinea Comm. ex Juss.			
298.	С. кудиста	С. Полукустарникова, ветвистоцвітна	S. suffrutcosa (Pall.) Rehd.	б	VI	Ак
	Рід Рипина	Род Клепівина	Ricinus L.	Э	VIII	Ак
299.	Р. звичайна	К. об'ємкована	R. communis L.			
	Рід Молочай	Род Молочай	Euphorbia L.			
300.	М. болотний	М. болотний	E. palustris L.	<i>ц</i>	V-VI	Луп+Б
301.	М. хрящуватий	М. хрящуватий	E. glareosa Pall. ex Biéb.	<i>ц</i>	V-VI	Сп+Сп
302.	М. Сегієрів	М. Сегієров	E. seguetana Neck.	<i>ц</i>	V-VII	Сп+Сп+Сп+
303.	М. степовий	М. степовий	E. sterosa Zoz	<i>ц</i>	VI-VII	Пг
304.	М. кипарисовидний	М. кипарисовидний	E. surpissias L.	<i>ц</i>	V-VI	Сп+Сп+Ас
	Ряд	Порядок	Saxifragales			
	<i>Ломикалевоцвітні</i>	<i>Камнеломкоцвітні</i>				
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	GROSSULARIACEAE			
	АГРУСОВІ	КРЯЖОВНИКОВІ				
	Рід Смородина, порічки	Род Смородина	Ribes L.			
305.	С. чорна	С. чорна	R. nigrum L.	б	V-VI	Ак
306.	С. червона, л. червоні	С. червона	R. rubrum L.	б	V-VI	Ак
307.	С. золотиста	С. золотиста	R. aureum Pursh	б	V	Ак
	Рід Агрус	Род Кряжовник	Grossularia Mill.			
308.	А. відхилений	К. отклоненный	G. reclinata (L.) Mill.	б	V-VI	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогінна група (підгрупа)
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	HYDRANGEACEAE			
	ГОРЕНЗІВІ	ГОРЕНЗИЕВЫЕ	Е			
	Рід Дейція	Род Дейция	Deutzia Thunb.			
309.	Д. шорстка	Д. шероховата	D. scabra Thunb.	б	VI-VII	Ак
	Рід Садовий жасмін	Род Чубушник	Philadelphus L.			
310.	С. ж. звичайний	Ч. об'ємкований	P. coronaries L.	б	VI	Ак
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	CRASSULACEAE			
	ТОВСТОЛИСТІ	ТОЛСТЯНКОВІ				
	Рід Молоділо	Род Молоділо, Живучка	Sempervivum L.			
311.	М. руське	М. руське	S. ruhenicum Schmittsp. et C. B. Lehmann.	<i>ц</i>	VII-VIII	Сп+Спс
	Рід Очпок, Зячча капуста	Род Очпок	Sedum L.			
312.	О. Рупрехта, о. звичайний, з. к. звичайна	О. Рупрехта, о. об'ємкований, зяччя капуста	S. rupehrtii (Jalas) Omelez.	<i>ц</i>	VII-VIII	Сп+Спс+Лус +Дб
313.	О. Ілклі	О. едклі	S. acre L.	<i>ц</i>	V-VII	Сп+Спс
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	SAXIFRAGACEAE			
	ЛЮМСКАМЕНЕ ВІ	КАМЕНЕ-ЛОМКОВІ				
	Рід Бадан	Род Бадан	Bergenia Moench			
314.	Б. товстолистяний	Б. товстолистяний	B. crassifolia (L.) Fritsch	<i>ц</i>	V-VI	Ак
	Ряд Розоцвітні	Порядок Розоцвітні	Rosales			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
	РОДИНА РОЗОВІ	СЕМЕЙСТВО РОЗОВЫЕ	Rosaceae			
	Рід Пухироплідник	Род Пузыреплодник	Physocarpus (Cambess.) Maxim.			
315.	П. калинолистий	П. калинолистный	Ph. Opulifolius (L.) Maxim.	h	V	Ак
	Рід Гавола	Род Гавола	Spiraea L.			
316.	Т. зверообеліста	Т. зверообелистная	S. hypericifolia L.	h	V-VI	Сп + Ак
317.	Т. зарубчаста	Т. городчатая	S. stenata L.	h	V-VI	Сп
	Рід Г'оробинник	Род Рябинник	Sorbaria (Ser. ex DC.) A. Br.			
318.	Г. горобинилистий	Р. рябинолистный	S. sorbifolia (L.) A. Br.	h	VI-IX	Ак
	Рід Кизильник	Род Кизильник	Cotoneaster Medik.			
319.	К. чорноплідний	К. черноплодный	C. melanocarpus Fisch. ex Blytt	h	V-VI	Сп
320.	К. цілокрай	К. цельнокрайный	C. integerrimus Medik.	h	V-VI	Ак
	Рід Айва	Род Айва	Cydonia Mill.			
321.	А. довгаста	А. удлинная	C. oblonga Mill.	h	V-VI	Ак
	Рід Груша	Род Груша	Pyrus L.			
322.	Г. звичайна	Г. обыкновенная	P. communis L.	h	IV-V	Ак+Лб
	Рід Яблуня	Род Яблоня	Malus Mill.			
323.	Я. домашня	Я. домашняя	M. domestica Borkh.	h	IV-V	Ак
324.	Я. рання	Я. ранняя	M. praecox (Pall.) Borkh.	h	IV-V	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
325.	Я. ягідна	Я. ягодная	M. baccata (L.) Borkh.	h	V	Ак
	Рід Г'оробина	Род Рябина	Sorbus L.			
326.	Г. домашня	Р. домашняя	S. domestica L.	h	V	Ак
	Рід Ірга	Род Ирга	Ameanchier Medik.			
327.	І. канадська	И. канадская	A. canadensis (L.) Medik.	h	V	Ак
	Рід Глід	Род Боярышник	Crataegus L.			
328.	Г. криваво-червоний	Б. кровавокрасный	C. sanguinea Pall.	h	V-VI	Ак
329.	Г. п'ястевичковий	Б. пятистолбиковый	C. pentagyna Waldst. et Kit.	h	V-VI	Лб+Лус
330.	Г. дрібнолистий	Б. мелколистный	C. microphylla C. Koch	h №	V-VI	Сп+Спс
331.	Г. кривочашечковий	Б. кривочашечковый	C. curvisepala Lindm.	h №	VI	Лб+Лус
332.	Г. Попова	Б. Попова	C. popovii Chrschan.	h	V	Лб+Лус
333.	Г. закрутлений	Б. закрутленный	C. subrotunda Klok.	h №	V	Лб+Лус
334.	Г. гладенький	Б. гладкооднопестичный	C. leiostomogyna Klok.		V-VI	Лб+Лус
335.	Г. однопестичковий	Б. однопестичный	C. monogyna Jacq.	h №	VI	Лб+Лус
336.	Г. обманливий	Б. обманчивый	C. fallacina Klok.	h	V	Лб+Лус
337.	Рід Ожина	Род Ежевика, Малина	Rubus L.			
	Малина	М. обыкновенная	R. idaeus L.	h	V-VI	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін-на група (підгрупа)
338.	О. сізая, о. звичайна	Е. сізая	<i>R. caesius L.</i>	б	VI-VIII	Лп+Лб
339.	Рід Сунні С. зелена, полуниця	Род Земляника З. зелена, полуниця	<i>Fragaria L.</i> <i>F. viridis Duch.</i>	ч	V-VI	Сл+Лус+Лб
340.	С. рівнинні	З. рівнинна	<i>F. saxatilis Stev.</i>	ч	V-VI	Лус+Лб
341.	С. садові	З. садова, ананасна	<i>F. ananassa Duch.</i>	ч	V-VI	Ак
342.	Рід Перстач П. білий	Род Лапчатка Л. біла	<i>Potentilla L.</i> <i>P. alba L.</i>	ч	V-VI	Ак
343.	П. гусячий, гусяча лапка	Л. гусиная	<i>P. anserina L.</i>	ч	V-VII	Лп+Луп+Лус
344.	П. повзучий	Л. повзучая	<i>P. reptans L.</i>	ч	VI-VII	Лп+Лус+Луп+Сл
345.	П. пісковий	Л. песчаная	<i>P.</i>	ч	IV-V	Сл+Сл+Сл
346.	П. розлогий	Л. раскидистая	<i>P. patula Waldst.</i>	ч	VI-VII	Лб+Лус+Сл+Пг
347.	П. простертий	Л. распростертая	<i>P. humifusa Willd. ex Schlecht.</i>	ч	VI-VIII	Лб+Лус+Сл+Лп
348.	П. сріблястий	Л. серебристая	<i>P. argentea L.</i>	ч	VI-VII	Пг+Сл+Сл+Лп+Лус
349.	П. небіскупий	Л. небелящая	<i>P. impolita Wahlb.</i>	ч	VII-VIII	Сл+Сл+Сл
350.	П. сивуватий	Л. седоватая	<i>P. canescens Bess.</i>	ч	VI-VIII	Сл+Сл+Сл
351.	П. пірамідоквітковий	Л. пирамидоцветковая	<i>P. thursiflora Huels. ex Zimmeter</i>	ч	VI-VII	Сл+Сл+Лус+Ас
352.	П. лежачий	Л. лежачая	<i>P. supina L.</i>	ЭΘ	VI-VIII	Лус+Лб+Лп+Ас+К
353.	П. опушений	Л. волосистая	<i>P. pillosa Willd.</i>	ч	VI-VII	Сл+Лус+Сл

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін-на група (підгрупа)
354.	П. темний	Л. темная	<i>P. obscura Willd.</i>	ч	VI-VIII	Сл+Сл+Сл
355.	Рід Гравілат Г. м'якшій	Род Гравилат Г. городской	<i>Gium L.</i> <i>G. urbantum L.</i>	ч	V-VII	Лус+Лб+Лп
356.	Рід Гадючник Г. звичайний	Род Ябазник Л. обыкновенный	<i>Filipendula Mill.</i> <i>F. vulgaris Moench</i>	ч	V-VII	Лус+Сл+Луп
357.	Г. опогнений	Л. обнаженный	<i>F. denudata (J. et C. Presl) Fritsch</i>	ч	VI-VII	Лус+Луп
358.	Рід Парило П. звичайне	Род Репейничек Р. лекарственный	<i>Agrimonia L.</i> <i>A. eupatoria L.</i>	ч	VI-VIII	Сл+Сл+Луп+Лб+Лп
359.	Рід Чорноголовник Ч. багатоллобний	Род Черноголовник Ч. многолобный	<i>Poterium L.</i> <i>P. polygamum Waldst. et Kit.</i>	ч	V-VII	Лус+Сл+Сл+Лп+б
360.	Рід Шипшина, Троянда Т. зморшкувата	Род Шиповник, Роза Р. морщинистая	<i>Rosa L.</i> <i>R. rugosa Thunb.</i>	б	VI-X	Ак
361.	Т. багаторозеткова	Р. многоцветковая	<i>R. multiflora Thunb.</i>	б	VI	Ак
362.	Ш. найколочіша	Ш. колочейший	<i>R. spinosissima L.</i>	б	V-VI	Сл+Сл+Лус+Лб
363.	Т. століста	Р. столетная	<i>R. centifolia L.</i>	б	VI-VII	Ак
364.	Т. дамаська	Р. дамасская	<i>R. damascena Mill.</i>	б	VI-VII	Ак
365.	Т. біла	Р. белая	<i>R. alba L.</i>	б	VI	Ак
366.	Ш. горенківська	Ш. горенковский	<i>R. gorenkensis Bess.</i>	б	V-VI	Сл+Сл+Лус+Лб
367.	Ш. травнева	Ш. майский	<i>R. majalis Herrm.</i>	б	(V) VI-VII	Лб+Лус+Сл

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогнічна група (підгрупа)
368.	Ш. українська	Ш. український	<i>R. ucrainica</i> Chrshan.	h	V-VI	Ст+Лус+Лб
369.	Ш. карликова	Ш. карликовий	<i>R. rugosa</i> Bieb.	h	V-VI	Ст+Стс
370.	Ш. гвоздична	Ш. гвоздичний	<i>R. saguoyulacea</i> Bess.	h	V-VII	Ст+Лус+Лб+Лл
371.	Ш. піскова	Ш. песчаный	<i>R. psammophila</i> Chrshan.	h	VI	Стс+Стл
372.	Ш. Бордзигівського	Ш. Бордзигівського	<i>R. bordzilowskii</i> Chrshan.	h	V-VI	Стс+Стл
373.	Ш. Литвинова	Ш. Литвинова	<i>R. litvinovii</i> Chrshan.	h	V-VII	Стс+Стл
374.	Ш. Лоначевського	Ш. Лоначевського	<i>R. lonaczewskii</i> Dubovik	h	V-VI	Стс+Стл
375.	Ш. чагарникова	Ш. кустарниковый	<i>R. dumalis</i> Bechst.	h	VI-VII	Стс+Стл+Лл
376.	Ш. азовська	Ш. азовский	<i>R. maotica</i> Dubovik	h	V-VI	Ст+Стс
377.	Ш. собача	Ш. собачий	<i>R. canina</i> L.	h	V-VI	Лб+Лус+Лл
378.	Ш. кам'яниста	Ш. каменистый	<i>R. lapidosa</i> Dubovik	h	V-VI	Ст+Стс+Лус+Лб
	Рід Мигдаль	Род Миндаль	<i>Amygdalus</i> L.			
379.	М. степовий, бобчук	М. степной, бобовник	<i>A. nana</i> L.	h	IV-V	Стс+Стл
380.	М. звичайний	М. обыкновенный	<i>A. communis</i> L.	£	IV-V	Ак
	Рід Персик	Род Персик	<i>Persica</i> Mill.			
381.	П. звичайний	П. обыкновенный	<i>P. vulgaris</i> Mill.	£	IV	Ак
	Рід Абрикос	Род Абрикос	<i>Armeniaca</i> Scop.			
382.	А. звичайний	А. обыкновенный	<i>A. vulgaris</i> Lam.	h	III-IV	Ак
	Рід Слива	Род Слива	<i>Prunus</i> L.			
383.	С. колоча, терен колочий	С. колочая, терн	<i>P. spinosa</i> L.	h	IV-V	Ст+Лб

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогнічна група (підгрупа)
384.	С. домашня	С. домашняя	<i>P. domestica</i> L.	h £	IV-V	Ак
385.	С. розлога, алича	С. растопыренная, алыча	<i>P. divaricata</i> Ledeb.	h £	III-IV	Ак
	Рід Вишня	Род Вишня	<i>Cerasus</i> L.			
386.	В. антипка, в. малалебська	В. антипка, малалебка	<i>C. mahaleb</i> (L.) Mill.	h	V-VI	Ак
387.	В. кушова, в. степова	В. кустарниковая	<i>C. fruticosa</i> (Pall.) Worop.	h	IV-V	Лб+Лус
388.	Черешня	Черешня	<i>C. avium</i> (L.) Moench	h	IV-V	Ак
389.	В. звичайна	В. обыкновенная	<i>C. vulgaris</i> Mill.	£ h	IV-V	Ак
	Рід Черемуха	Род Черемуха	<i>Padus</i> Mill.			
390.	Ч. звичайна	Ч. обыкновенная	<i>P. avium</i> Mill.	h	IV-VI	Ак+Лл
391.	Ч. пізня	Ч. поздняя	<i>P. serotina</i> (Ehrh.) Ag.	h	V-VI	Ак
392.	Ч. виргінська	Ч. виргинская	<i>P. virginiana</i> (L.) Roem.	h	IV-V	Ак
	Род Бобоцетні	Родок Бобоцветные	<i>Fabales</i>			
	РОДИНА ЦЕЗАЛЬНИКІВ	СЕМЕЙСТВО ЦЕЗАЛЬНИКОВЫЕ	CAESALPINIACEA			
	Рід Церис	Род Церис	<i>Cercis</i> L.			
393.	Ц. європейський, ц. стручковий	Ц. европейский, нудно дерево	<i>C. siliquastrum</i> L.	h	IV-V	Ак
394.	Г. звичайна	Г. обыкновенная, Г. трехколочковая	<i>Gleditsia</i> L. <i>G. triacanthos</i> L.	£	V-VI	Ак+Лл
	Рід Бундук	Род Бундук, Гимнокладус	<i>Gymnocladus</i> L.			
395.	Б. дводомний	Б. двудомный	<i>G. dioica</i> (L.) C. Koch.	h	VI	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
	РОДИНА БОБОВІ	СЕМЕЙСТВО БОБОВЫЕ				
	Рід Люпин	Род Люпин	Lupinus L.			
396.	Л. багатостій	Л. многоствольный	<i>L. polyphyllus</i> Lindl.	<i>ч</i>	V-VII	Ак
397.	Л. багаторічний	Л. многолетний	<i>L. perennis</i> L.	<i>ч</i>	V-VII	Ак
398.	Л. білий	Л. белый	<i>L. albus</i> L.	☉	VI-VII	Ак
	Рід Вінчик	Род Метельник, Испанский дрок	Spartium L.			
399.	В. прутевидний	М. прутьевидный, испанский дрок	<i>S. juncea</i> L.	б	V-VII	Ак
	Рід Дрік	Род Дрок	Genista L.			
400.	Д. притиснутий	Д. прижатый	<i>G. depressa</i> Bieb.	б	VI-VII	Сп
401.	Д. красильний	Д. красильный	<i>G. tinctoria</i> L.	б	VI-VII	Сп+Лус+Лб
	Рід Золотий дощ	Род Бобовник	Laburnum Medik.			
402.	Золотий дощ звичайний	Б. анагирилистный	<i>L. anagyroides</i> Medik.	£ б	IV-VI	Ак
	Рід Зіновать, Рокитник	Род Ракитник	Chamaecytisus Link			
403.	З. дніпровська	Р. днепровский	<i>C. borysthenicus</i> (Grun.) Klaskova	б	V-VI	Сп+Луп
404.	З. руська	Р. русский	<i>C. ruthenicus</i> (Fisch. ex Woloszew.) Krasova	б	VI-VIII	Сп+Лус+Лб+Спс
	Рід Вовчуг	Род Стальник	Oenopis L.			
405.	В. польовий	С. полевой	<i>O. arvensis</i> L.	<i>ч</i>	VI-VIII	Сп+Лу
	Рід Люцерна	Род Люцерна	Medicago L.			
406.	Л. хмелевидна	Л. хмелевидная	<i>M. lupulina</i> L.	☉	V-VIII	Лу+Ас

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
407.	Л. тендерська	Л. тендерская	<i>M. tendrensis</i> Orprem. ex Klok.	<i>ч</i>	VI-VIII	Ас
408.	Л. румунська	Л. румынская	<i>M. romantica</i> Prod.	<i>ч</i>	V-VIII	Лус+Сп+Сп+Пг
409.	Л. Котова	Л. Котова	<i>M. kotovii</i> Wissjul.	<i>ч</i>	V-VIII	Лус
410.	Л. посівна	Л. посевная	<i>M. sativa</i> L.	<i>ч</i>	V-VII	Ак
411.	Л. маленька	Л. маленькая	<i>M. minima</i> (L.) Bartalini	☉	IV-V	Спс+Сп
	Рід Буркун	Род Донник	Melilotus Mill.			
412.	Б. лікарський	Д. лекарственный	<i>M. officinalis</i> (L.) Pall.	☉	VI-VIII	Ас
413.	Б. білий	Д. белый	<i>M. albus</i> Medik.	☉ ☉	VI-VII	Ас+Лп
	Рід Коношина	Род Клевер	Trifolium L.			
414.	К. рівнинна	К. полевой	<i>T. campestre</i> Schreb.	☉	IV-VII	Сп+Спс+Пг+Луп
415.	К. суніцевидна	К. земляничный	<i>T. fragiferum</i> L.	б	V-IX	Сп+Сп+Луп
416.	К. гірська	К. горный	<i>T. montanum</i> L.	<i>ч</i>	VI-VIII	Лус+Сл
417.	К. млива	К. изменчивый	<i>T. ambiguum</i> Bieb.	<i>ч</i>	V-VII	Лус+Луп
418.	К. повзуча, к. біла	К. ползучий	<i>T. repens</i> L.	<i>ч</i>	V-IX	Сп+Луп
419.	К. блідо-жовта	К. бледно-желтый	<i>T. ochroleucum</i> Huds.	<i>ч</i>	V-VII	Лус+Сп+Сп+Луп
420.	К. лучна	К. луговой	<i>T. pratense</i> L.	<i>ч</i>	V-VII	Сп+Лус+Луп
421.	К. дніпровська	К. днепровский	<i>T. borysthenicum</i> Grun.	<i>ч</i>	VI-VII	Сп+Лус+Луп
422.	К. середня	К. средний	<i>T. medium</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лус+Лб
423.	К. польова	К. пашенный	<i>T. arvense</i> L.	☉	V-VIII	Лус+Луп
	Рід Лядвенець	Род Лядвенец	Lotus L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогін на група (підгрупа)
424.	Л. український	Л. український	<i>L. ucrainicus</i> Klök.	<i>ч</i>	VI-IX	Лус+Луп
425.	Л. польовий	Л. полевой	<i>L. arvensis</i> Pers.	<i>ч</i>	VI-IX	Лус+Лб+Лп
426.	Рід Аморфа А. кущова	Род Аморфа А. кустарниковая	Amorpha L. <i>A. fruticosa</i> L.	б	VI-VII	Ак
427.	Рід Козлятник К. лікарський	Род Козлятник К. лекарственный	Galega L. <i>G. officinalis</i> L.	<i>ч</i>	VI-VIII	Луп+Ак
428.	Рід Вістерія В. китайська	Род Вистерия, Глициния В. китайская	Wisteria Nutt. <i>W. sinensis</i> (Sims) Sweet	б	IV-VI	Ак
429.	Рід Робінія Р. звичайна, біла акація	Род Робиния Р. лжеакация, белая акация	Robinia L. <i>R. pseudoacacia</i> L.	£	V-VI	Ак
430.	Рід Міхурник М. деревовидний	Род Пузырник П. деревовидный	Colutea L. <i>C. arborescens</i> L.	б	V	Ак
431.	Рід Карагана К. дерев'яниста	Род Карагана К. древовидная	Saragana Lam. <i>S. arborescens</i> Lam.	£ б	V-VI	Ак
432.	Рід Астрагал А. борозенчастий	Род Астрагал А. бороздчатый	Astragalus L. <i>A. sulcatus</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лус+Стп+Стс+Пг
433.	А. шерстистоветковий	А. шерстистоветковый	<i>A. dasyanthus</i> Pall.	<i>ч</i>	VI-VIII	Стп+Лус
434.	А. пухнастоветковий	А. пухнистоветковый	<i>A. rubiflorus</i> DC.	<i>ч</i>	V-VI	Стс+Лус
435.	А. нутовий	А. нутовый	<i>A. sicot</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Стп+Стп+Лус+Пг

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогін на група (підгрупа)
436.	А. солодколистий	А. сладколистный	<i>A. glycyrrhizos</i> L.	<i>ч</i>	VI-VIII	Лус+Лб
437.	А. австрійський	А. австрийский	<i>A. austriacus</i> Jacq.	<i>ч</i>	VI-VIII	Стс+Стп
438.	А. еспарцетний	А. эспарцетный	<i>A. onobrychis</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Стп+Стп+Луп+Пг
439.	А. ріжковий	А. рожковый	<i>A. coniculatus</i> Bieb.	<i>ч</i>	IV-V	Стп+Стс+Лус
440.	А. млиний	А. изменчивый	<i>A. varius</i> S. G. Gmel.	<i>ч</i>	V-VIII	Стп+Лус+Лб+Лп+Пг
	Рід Гострокілляник	Род Остролодочник	Oxytropis DC.			
441.	Г. волохатий	О. волохатый	<i>O. pilosa</i> (L.) DC.	<i>ч</i>	V-VII	Стп+Стс
442.	Рід Солодка С. гола	Род Солодка С. голая	Glycyrrhiza L. <i>G. glabra</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Ак
443.	Рід В'язель В. барвістий	Род Вязель В. пестрый	Coronilla L. <i>C. varia</i> L.	<i>ч</i>	V-IX	Лб+Луп+Стп+Стс+Лп
444.	Рід Еспарцет Е. донецький	Род Эспарцет Э. донецкой	Onobrychis Mill. <i>O. tanaitica</i> Spreng.	<i>ч</i>	V-VII	Стп
445.	Рід Горошок Г. пухнатий	Род Горошек, Вика Г. опушеный	Vicia L. <i>V. pilosa</i> Bieb.	∅	IV-V	Пг+Луп
446.	Г. волохатий	Г. мохнатый	<i>V. villosa</i> Roth	∅⊕	V-VII	Лус+Стп+Стс+Лб+Лп
447.	Г. млиний	Г. мыльный	<i>V. cracca</i> L.	<i>ч</i>	V-VII	Лус+Лб+Стп
448.	Ч. запашна, запашний горошок	Ч. душистая	Lathyrus L. <i>L. odoratus</i> L.	∅	VI-IX	Ак
449.	Ч. лучна	Ч. луговая	<i>L. pratensis</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лус+Лп

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
450.	Ч. бульбиста Рід Горох	Ч. клубненосная Род Горох	<i>L. tuberosus</i> L. Pisum L.	ч	V-VII	Лус
451.	Г. посівний Рід Соя	Г. посевной Род Соя	<i>P. sativum</i> L. Glycine Willd.	з	VI-VII	Ак
452.	С. кульгурна Рід Квасоля	С. кульгурная Род Фасоль	<i>G. max</i> (L.) Merr. Phaseolus L.	з	VII-VIII	Ак
453.	К. вогняно-червона К. звичайна	Ф. огненно-красная Ф. обыкновенная	<i>P. sossineus</i> L. <i>P. vulgaris</i> L.	з	VII-VIII V-VII	Ак Ак
	Ряд Миртоцвіті	Порядок Миртоцветные				
	РОДИНА ПЛАКУНОВІ	СЕМЕЙСТВО ДЕРЕВНИКОВЫЕ	LYTHRACEAE			
	Рід Щербрук	Род Бутерлак	Replis L.			
455.	Щ. звичайний Рід Мідцелдорфія	Б. портулаковидный Род Мидцелдорфия	<i>P. portula</i> L. Middendorfia Trautv.	з	VI-VII	Лус+Сл
456.	М. дніпровська Рід Плакун	М. днепроvская Род Дербенник	<i>M. borysthenica</i> (Viteb. ex Schrank) Trautv. Luthrum L.			Лус
457.	П. прутковидний П. верболістий	Д. лозный Д. иволжистый, плакун-трава	<i>L. virgatum</i> L. <i>L. salicaria</i> L.	ч ч	VI-VIII VI-IX	Б+Лус Лус
	РОДИНА ОНАГРОВІ	СЕМЕЙСТВО КИПРЕЙНЫЕ	ONAGRACEAE			
	Рід Зніт	Род Кипрей	Euphorbia L.			
459.	З. рожевий	К. розовый	<i>E. roseum</i> Schieb.	ч	VI-IX	Б

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
	Рід Хамерій, Іван-чай	Род Хамерий	Chaerion (Rafin.) Rafin.			
460.	Х. вузьколистий	Х. узколистный	<i>C. angustifolium</i> (L.) Holub	ч	VI-IX	Лус+Лб
	Рід Еногера	Род Эногера, Ослиник, Ночная свеча	Oenothera L.			
461.	Е. дворічна РОДИНА ВОДЯНОГОРХО ВІ	Э. двулетняя СЕМЕЙСТВО ВОДЯНООРЕХОВЫЕ	<i>O. biennis</i> L. TRAPACEAE	⊕	VI-IX	Ас
	Рід Воляний горіх	Род Воляной орех	Tara L.			
462.	В. о. дніпровський	В. о. днепроvский	<i>T. borysthenica</i> V. Vassil.	з	V-VI	В
	Ряд Водянососонкові	Порядок Хвостикоцветные	Hippuridales			
	РОДИНА СТОЛІСНИКО ВІ	СЕМЕЙСТВО С.ЛАНЦЕГОДНИКОВЫЕ	HALORAGACEAE			
	Рід Водоперця	Род Уруть	Murphyllum L.			
463.	В. кльчаста РОДИНА ВОДЯНОСОСОНКОВІ	У. муточатая СЕМЕЙСТВО ХВОСТНИКОВЫЕ	<i>M. verticillatum</i> L. Hippuridaceae	ч	VI-IX	В
	Рід Воляна сосонка	Род Хвостник, Воляная сосонка	Hippuris L.			
464.	В. с. ланцетолиста	Х. ланцетный	<i>H. lanceolata</i> Retz.	ч	VI-VIII	В+Б

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогична група (підгрупа)
	<i>Ряд Рутцевіті</i> РОДИНА ФІСТАШКОВІ	<i>Порядок Рутцевітныє</i> СЕМЕЙСТВО ФИСТАШКОВЫЕ (СУМАХОВЫЕ)	<i>Rutales</i> ANACARDIACEAE			
465.	<i>Рід Скумпія</i> С. звичайна, рай-дерво	Род Скумпия С. кожаная, париковое дерево	Cotinus Mill. С. coggueia Scop.	£ һ	V-VII	Ак
466.	<i>Рід Сумах</i> С. коротковолосий, одцетове дерево	Род Сумах С. пушистый, с. оленерогий, укусное дерево	Rhus L. R. typhina L.	£	VI	Ак+Літ
	<i>Рід Токсикодендрон</i>	Род Токсикодендрон	Toxicodendron Mill.			
467.	Т. укоріплючий, т. отруйний	Т. укореняющийся, ядовитый	T. radicans (L.) O. Kunze	һ	VI-VII	Ак
	<i>РОДИНА СИМАРУБОВІ</i>	СЕМЕЙСТВО СИМАРУБОВЫЕ	SIMARUBACEAE			
468.	<i>Рід Айлант</i> А. найвищий, китайський ясень	Род Айлант А. высочайший	Ailanthus Desf. A. altissima (Mill.) Swingle	£	VI-VII	Ак+Літ
	<i>РОДИНА РУТОВІ</i>	СЕМЕЙСТВО РУТОВЫЕ	RUTACEAE			
	<i>Рід Рута</i>	Род Рута	Ruta L.			
469.	Р. пахуча	Р. садовая	R. hortensis Mill.	һ	VI-VII	Ак
	<i>Рід Птелея</i>	Род Птелея	Ptelea L.			
470.	П. трилиста	П. трилистная	P. trifoliata L.	ц	IV-VII	Ак+Літ
	<i>Ряд Саниціцевіті</i>	<i>Порядок Саницицевитныє</i>	<i>Sapindales</i>			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогична група (підгрупа)
	РОДИНА КЛЕНОВІ	СЕМЕЙСТВО КЛЕНОВЫЕ	ACERACEAE			
	<i>Рід Клен</i>	Род Клен	Acer L.			
471.	К. ясенелистий	К. ясенелистный	A. negundo L.	£	IV-V	Літ+Літ+Ак
472.	К. татарський, чорноклен	К. татарский, черноклен	A. tataricum L.	£	V-VI	ЛБ+Літ
473.	К. Гіннала, к. приречний	К. Гиннала, к. приречный	A. ginnala Maxim.	£ һ	VI	Ак+Літ
474.	К. гостролистий, к. звичайний	К. остролистный	A. platanoides L.	£ һ	IV-V	Ак+Літ
475.	К. польовий	К. полевой	A. campestre L.	£	IV-V	ЛБ+Літ+Ак
476.	К. цукристий	К. сахарный	A. saccharinum L.	£	IV-V	Ак
	<i>РОДИНА ГРІКО-КАШТАНОВІ</i>	СЕМЕЙСТВО КОНСКОКАШТАНОВЫЕ	HIPPOCASTANACEAE			
	<i>Рід Грєкокаштан</i>	Род Конский каштан	Aesculus L.			
477.	Г. звичайний	К.к. обыкновенный	A. hippocastanum L.	һ	V	Ак
	<i>Ряд Гераніцевіті</i>	<i>Порядок Гераниецветныє</i>	<i>Gerantales</i>			
	<i>РОДИНА ЛЬОНОВІ</i>	СЕМЕЙСТВО ЛЬОНОВЫЕ	LINACEAE			
	<i>Рід Льон</i>	Род Лен	Linum			
478.	Л. австрійський	Л. австрийский	L. austriacum L.	ц	VI-VII	Ст+Стл+Пг
479.	Л. багаторічний	Л. многолетний	L. perenne L.	ц	V-VII	Лус+Ст+Стл
	<i>ПАРОЛІСТОВІ</i>	СЕМЕЙСТВО ПАРНОЛИСТНИКОВЫЕ	ZYGOPHYLLACEAE			
	<i>Рід Якірці</i>	Род Якорцы	Tribulus L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флористична група (підгрупа)
480.	Я. сланкі	Я. степощиеса	<i>T. tetrastris L.</i>	Э	VI-VIII	Ст+Стс+Лус+Лт+Лб
	РОДИНА ГЕРАНИЕВІ	СЕМЕЙСТВО ГЕРАНИЕВЫЕ	GERANIACEAE			
	Рід Герань, Журавель	Род Герань	Geranium L.			
481.	Г. Роберта	Г. Роберта	<i>G. robertianum L.</i>	Э	VI-IX	Ст+Лус+Лб
482.	Г. маленька	Г. мелкая	<i>G. pusillum L.</i>	Э	IV-IX	Лб+Лт+Ас
483.	Г. м'яка	Г. мягкая	<i>G. mille L.</i>	Э	IV-IX	Ас
	Рід Грабеліки	Род Журавельник, Австник	Erodium L'Her.			
484.	Г. звичайні, буськи	Ж. цикотовий	<i>E. cicutarium (L.) L'Her.</i>	Э	V-VIII	Стс+Стг+Стг+Пг
485.	Г. довгольодові	Ж. анстовий	<i>E. cicutarium (L.) L'Her.</i>	Э	III-VI	Ст+Лус+Лт+Луп+Стл
	РОДИНА КРАСОЛЕВІ	СЕМЕЙСТВО НАСТУРЦИЕВЫЕ	TROPAEOLACEAE			
	Рід Красоля, Настурція	Род Кауцци, Настурция	Tropaeolum L.			
486.	К. велика, н. велика	К. большой, н. большая	<i>T. majus L.</i>	Э	VI-X	Ак
	РОДИНА БАЛЬЗАМІНОВІ	СЕМЕЙСТВО БАЛЬЗАМИНОВЫЕ	VALSAMINACEAE			
	Рід Розрив-трава	Род Недугроз, Бальзамин	Impatiens L.			
487.	Р.т. садова, бальзамін	Н. садовая, Б. садовый	<i>I. balsamina L.</i>	Э	VI-VIII	Ак
488.	Р.т. звичайна	Н. обычная	<i>I. noli-tangere L.</i>	Э	VII-VIII	Б

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флористична група (підгрупа)
	Рід Кизилкоціні	Порядок Источковые	Polygales			
	РОДИНА КИТЯТКОВІ	СЕМЕЙСТВО ИСТОДОВЫЕ	POLYGALACEAE			
	Рід Китятки	Род Истод	Polygala L.			
489.	К. подільські	И. подольский	<i>P. podolica DC.</i>	ч	V-VI	Лт+Лб
490.	К. чубаги	И. хохлатый	<i>P. comosa Schkuhr.</i>	ч	V-VI	Лтл
	Рід Деренкоціні	Порядок Кизиловцевые	Cornales			
	РОДИНА ДЕРЕНОВІ	СЕМЕЙСТВО КИЗИЛОВЫЕ	CORNACEAE			
	Рід Свідина	Род Свидина	Svida Opiz			
491.	С. паросткова	С. отпрысковая	<i>S. stolomifera (Michx.) Rydb.</i>	б	V-VI	Ак
	Рід Аралієвіні	Порядок Аралиевцевые	Araliales			
	РОДИНА АРАЛІЄВІ	СЕМЕЙСТВО АРАЛИЕВЫЕ	ARALIACEAE			
	Рід Плющ	Род Плющ	Hedera L.			
492.	П. звичайний, прочитан	П. обыкновенный	<i>H. helix L.</i>	б	IX-X	Ак
	РОДИНА ЗОНТИЧНІ	СЕМЕЙСТВО ЗОНТИЧНЫЕ	APIACEAE (UMBELLIFERAE)			
	Рід Миколайчички	Род Синеголовник	Eryngium L.			
493.	М. польскі	С. плосколистный	<i>E. planum L.</i>	ч	VI-VII	Ст+Лус+Стс+Лт+Лт
494.	М. польові	С. полевой	<i>E. campestre L.</i>	ч	VI-VII	Ст+Стг+Стс+Лт+Лт

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороцентрична група (підгрупа)
	Рід Бугиля	Род Купаль	Anthriscus Pers.			
495.	Б. пісова	К. лесной	A. sylvestris (L.) Hoffm.	ч	VI-VII	Лб+Лп
496.	Б. довгоносикова	К. длинноносиковый	A. longirostris Bertol.	Э	VI-VII	Лб+Лус+Ас
	Рід Гориліс	Род Горилис	Torilis Adans.			
497.	Т. український	Т. украинский	T. ucrainica Spreng.	Э	V-VI	Лб+Лус+Пг
498.	Рід Корнандр	Род Корнандр, Книпец	Coriandrum L.			
	К. посівний	К. посевной	C. sativum L.	Э	VI-VII	Ас
	Рід Боліолов	Род Болитолов	Conium L.			
499.	Б. плямистий	Б. пятнистый	C. maculatum L.	⊕	V-IX	Лб+Лп
	Рід Селера	Род Сельдереи	Apium L.			
500.	С. пахуча	С. пахучий	A. graveolens L.	Э⊕	VII-VIII	Ас
501.	Рід Петрушка	Род Петрушка	Petroselinum Hill			
	П. кучерява, п. городня	П. кудрявая	P. crispum (Mill.) A. W. Hill	Э	VI-VII	Ас
	Рід Різак	Род Резак	Falcaria Fabr.			
502.	Р. звичайний	Р. обыкновенный	F. vulgaris Benth.		V-VII	Лус+Лб+Лп
	Рід Кмин	Род Кмин	Carum L.			
503.	К. звичайний	Т. обыкновенный	C. carvi L.	⊕	VI-VII	Ас
	Рід Бернцель	Род Бернцел	Pimpinella L.			
504.	Б. ломикаменевий	Б. камнеломковый	P. saxifrage L.	ч	VI-VIII	Сп+Слс+Пг
	Рід Аніс	Род Анис	Anisum Hill			
505.	А. звичайний	А. обыкновенный	A. vulgare Gaertn.	Э	VI-VII	Ас
	Рід Вех	Род Поручейник	Sium L.			
506.	В. широкolistний	П. широколистный	S. latifolium L.	ч	VI-VIII	Луг+Б
	Рід Жабриця	Род Жабрица	Seseli L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороцентрична група (підгрупа)
507.	Ж. звивиста	Ж. извилистая	S. tortuosum L.	ч	VII	Сл+Луг+Лус
	Рід Омег	Род Омежник	Oenanthe L.			
508.	О. водяний	О. водяной	O. aquatica (L.) Petr.	ч	VI-VIII	Луг+Б
	Рід Фенхель	Род Фенхель	Foeniculum Mill.			
509.	Ф. звичайний	Ф. обыкновенный	F. vulgare Mill.	ч⊕	VII-VIII	Ас
	Рід Стожальник	Род Жгун-корень, Стожальник	Cnidium Cuss.			
510.	С. сумнівний	Ж.-к. сомнительный	C. dubium (Schkuhr) Thell.	ч⊕	VII-VIII	Луг
	Рід Морквіник	Род Морковник	Silaum Mill.			
511.	М. лучний	М. луговой	S. silaus (L.) Schinz et Thell.	ч	VII-IX	Луг
	Рід Любисток	Род Любисток	Levisticum Hill.			
512.	Л. лікарський	Л. лекарственный	L. officinalis Koch	ч	VI-VII	Ас
	Рід Сморзь	Род Горичник	Pucedanum L.			
513.	С. піскова	Г. песчаный	P. arenarium Waldst. et Kit.	ч	VII-VIII	Сл
	Рід Кріп	Род Русский	Anethum L.			
514.	С. руська	Г. русский	P. italicum Bieb.	ч	VI-VIII	Слс+Сл+Лус
	Рід Пацернак	Род Пацернак	Pastinaca L.			
515.	К. пахучий	У. пахучий	A. graveolens L.	Э	V-VIII	Ас
	Рід Борщівник	Род Борщевик	Heracleum L.			
516.	Б. сибірський	Б. сибирский	H. sibiricum L.	⊕	VI-VII	Ас
	Рід Морква	Род Морковь	Daucus L.			
517.	М. дика	М. дикая	D. carota L.	ч	VI-VII	Лб+Лус+Сл
518.				Э⊕	VI-VII	Лус+Сл+Пг+Л ул

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценотична група (підгрупа)
519.	М. посівна	М. посевная	<i>D. sativus</i> (Hoffm.) Roehl.	Э	VІ-VІІ	Ак
	Ряд <i>Бруслиноцвітні</i>	Порядок <i>Берестецьцевітніє</i>	<i>Celastrales</i>			
	РОДИНА БРУСЛИНОВІ	СЕМЕЙСТВО БЕРЕСКЛЕТОВЫЕ	CELASTRACEAE			
	Рід <i>Бруслина</i>	Род <i>Бересклет</i>	<i>Euonymus L.</i>			
520.	Б. бородавчаста	Б. бородавчатый	<i>E. verrucosus Scop.</i>	Ђ	V-VI	ЛБ+Лус+Луп
521.	Б. європейська	Б. европейский	<i>E. europaea L.</i>	Ђ€	V-VI	ЛБ+Лус+Ак
	Ряд <i>Жостероцвітні</i>	Порядок <i>Крушницевітніє</i>	<i>Rhamnales</i>			
	РОДИНА ЖОСТЕРОВІ	СЕМЕЙСТВО КРУШИНОВЫЕ	RHAMNACEAE			
	Рід <i>Крушина</i>	Род <i>Крушина</i>	<i>Fragula Mill.</i>			
522.	К. ламка	К. ломкая, к. ольховидная	<i>F. alnus Mill.</i>	Ђ	V-VI	Лп
	Рід <i>Жостір</i>	Род <i>Жостер</i>	<i>Rhamnus L.</i>			
523.	Ж. проносний	Ж. слабительный	<i>R. cathartica L.</i>	Ђ€	V-VI	ЛБ+Лус+Сл+Сл+Сл
	РОДИНА ВИНОГРАДНІ	СЕМЕЙСТВО ВИНОГРАДНЫЕ	VITACEAE			
	Рід <i>Виноград</i>	Род <i>Виноград</i>	<i>Vitis L.</i>			
524.	В. Ізабелла	В. Изабелла	<i>V. labrusca L.</i>	Ђ	V-VI	Ак
525.	В. справжній	В. европейский, в. виноносный	<i>V. vinifera L.</i>	Ђ	V-VI	Ак
	Рід <i>Дикий виноград</i>	Род <i>Дикий виноград</i>	<i>Parthenocissus Planch.</i>			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценотична група (підгрупа)
526.	Д.в. п'ятилисточковий	Д.в. пятилисточковый	<i>P. quinquefolia (L.) Planch.</i>	Ђ	VІІ-VІІІ	Ак
	Ряд <i>Санталоцвітні</i>	Порядок <i>Санталовітніє</i>	<i>Santalales</i>			
	РОДИНА САНТАЛОВІ	СЕМЕЙСТВО САНТАЛОВЫЕ	SANTALACEAE			
	Рід <i>Льонolistник</i>	Род <i>Ленеп</i>	<i>Thestium L.</i>			
527.	Л. польовий	Л. полевой	<i>T. arvense Horvatovszky</i>	Ɔ	V-VI	Сл+Сл+Сл+Лу
	РОДИНА РЕМНЕЦВІТНІ	СЕМЕЙСТВО РЕМНЕЦЕВТКОВЫЕ, ОМЕЛОВЫЕ	LORANTHACEAE			
	Рід <i>Омела</i>	Род <i>Омела</i>	<i>Viscum L.</i>			
528.	О. біла	О. белая	<i>V. album L.</i>	Ђ	ІІІ-ІV	Лп
	Ряд <i>Маслинцвітні</i>	Порядок <i>Маслинцевітніє</i>	<i>Oleales</i>			
	РОДИНА МАСЛИНОВІ	СЕМЕЙСТВО МАСЛИННЫЕ	Oleaceae			
	Рід <i>Ясен</i>	Род <i>Ясень</i>	<i>Fraxinus L.</i>			
529.	Я. звичайний	Я. высокий	<i>F. excelsior L.</i>	€	ІV-V	ЛБ+Лп+Ак
	Рід <i>Форзиція</i>	Род <i>Форзиция</i>	<i>Forstia Vahl</i>			
530.	Ф. плакуча	Ф. свисающая	<i>F. suspensa (Thumb.) Vahl</i>	Ђ	ІV-V	Ак
	Рід <i>Бузок</i>	Род <i>Сирень</i>	<i>Syringa L.</i>			
531.	Б. угорський	С. венгерская	<i>S. josikaea Jacq. fil.</i>	Ђ	V-VI	Ак
532.	Б. звичайний	С. обыкновенная	<i>S. vulgaris L.</i>	Ђ	V	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценологічна група (підгрупа)
533.	Б. перський	С. персидская	<i>S. persica</i> L.	h	V-VI	Ак
	Рід Бирючина	Род Бирючина	Ligustrum L.			
534.	Б. звичайна	Б. обыкновенная	<i>L. vulgare</i> L.	h	VI-VII	Ак
	Рід Жасмин	Род Жасмин	Jasminum L.			
535.	Ж. куповий	Ж. кустарниковый	<i>J. fruticans</i> L.	h	VI-VII	Ак
	Ряд	Порядок Лохцевые	Elaeagnales			
	Маслинцеві					
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	ELAEAGNACEAE			
	МАСЛИНКОВІ	ЛОХОВЫЕ				
	Рід Обліпка	Роль Обліпка	Hippurha L.			
536.	О. крушиновидна	О. крушиновидная	<i>H. rhamnoides</i> L.	h £	V	Ак
	Рід Маслинка, Лох	Род Лох	Elaeagnus L.			
537.	М. вузьколиста	Л. узколистный	<i>E. angustifolia</i> L.	h £	VI	
	Ряд	Порядок	Dipsacales			
	Черсакоцеві	Ворсянкоцветные				
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	CAPRIFOLIACEAE			
	ЖИМОЛОСТЕВ	ЖИМОЛОСТНЫЕ				
	Рід Бузина	Род Бузина	Sambucus L.			
538.	Б. трав'яниста	Б. травянистая	<i>S. ebulus</i> L.	<i>u</i>	VI-VII	Ак
539.	Б. чорна	Б. черная	<i>S. nigra</i> L.	h	V-VI	Л6+Лує+Лпг+Ак
540.	Б. червона	Б. красная	<i>S. racemosa</i> L.	h	V-VI	Ак
	Рід Калина	Род Калина	Viburnum L.			
541.	К. звичайна	К. обыкновенная	<i>V. opulus</i> L.	h	V-VI	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценологічна група (підгрупа)
	Рід Сніжноглідник	Род Снежногвоздик	Symphoricarpos L.			
542.	С. прирічковий	С. приречной	<i>S. rivularis</i> Suksdorf	h	VI-IX	Ак
	Рід Жимолость	Род Жимолость	Lonicera L.			
543.	Ж. козликета	Ж. каприфоль	<i>L. caprifolium</i> L.	h	V-VI	Ак
544.	Ж. татарська	Ж. татарская	<i>L. tatarica</i> L.	h	V-VI	Ак+Лпг
	Рід Вейгела	Род Вейгелия	Weigela Thunb.			
545.	В. ряноцвіта	В. обильноцветущая	<i>W. floribunda</i> (Sieb. Et Zucc.) C. A. Mey.	h	V-VI	Ак
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	VALERIANACEAE			
	ВАЛЕРΙΑНОВІ	ВАЛЕРИАНОВЫЕ				
	Рід Мласскавель	Род Валерианелла	Valerianella Mill.			
546.	М. кілястий	В. клеватая	<i>V. carinata</i> Loisel.	Э	IV-V	Ст+Оле+Ст+Лує
547.	М. колосковий	В. колосковая	<i>V. locusta</i> (L.) Latetade	Э	IV-VI	Ст+Лує+Ст+Лпг+Л6
548.	М. ребристий	В. ребристая	<i>V. costata</i> (Stev.) Betcke	Э	IV-V	Ст+Л6+Ст+Лує+Лпг
	Рід Валеріана	Род Валериана	Valeriana L.			
549.	В. булбіста	В. клубненосная	<i>V. tuberosa</i> L.	<i>u</i>	IV-V	Ст+Лує+Ст+Пг
550.	В. висока, В. болотна	В. высокая, В. болотная	<i>V. exaltata</i> Milkan, V. palustris Kreyer	<i>u</i>	VI-VII	Лпг+Лує
551.	В. блискуча	В. блестящая	<i>V. nitida</i> Kreyer	<i>u</i>	VI-VII	Лпг+Лує+Ст
552.	В. пагоносна	В. побегоносная	<i>V. stolonifera</i> Czern.	<i>u</i>	V-VI	Ст+Лує+Лує+Ст+Ак
	Рід Центрантус	Род Центрантус	Centranthus DC.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценологічна група (підгрупа)
553.	Ц. червоний РОДИНА ЧЕРСАКОВІ Рід Свербіжниця С. польова	Ц. красный СЕМЕЙСТВО ВОРЯНЯКОВЫЕ Род Короставник К. полевой	<i>C. ruber</i> (L.) DC. DIPSACACEAE Krautia L. <i>K. arvensis</i> (L.) Coult.	<i>ц</i> <i>ц</i>	V-VIII VI-IX	Ак Лус+Ст+Лб+Лп
	Рід Черсак Ч. посівний	Род Ворсянка В. посевная	Dipsacus L. <i>D. sativus</i> (L.) Scholl.	 <i>э</i>	 VI-VII	 Ак
555.	Рід Скабіоза С. українська	Род Скабіоза С. украинская	Scabiosa L. <i>S. ucrainica</i> L.	б	VI-VIII	Ст+Стс+Стп+Лус+Лб
556.	С. блідо-жовта	С. бледно-желтая	<i>S. ochroleuca</i> L.	бц	VI-VIII	Лус+Лб+Стп+Лп
557.	Рід Горчак <i>Горчак</i> РОДИНА БАРИВНОК Рід Барвінок Б. трав'янистий	Род Горчак <i>Горчак</i> СЕМЕЙСТВО КУТРОВЫЕ Род Барвінок Б. травянистый	Gentianales АРОСУНАСЕАЕ Vincetoxicum L. <i>V. herbacea</i> Waldest. et Kit.	 <i>ц</i> <i>ц</i>	 V-VI	 Лб+Лус+Стс+Ак Ак+Лп+Лб
558.	Б. малий	Б. малый	<i>V. minor</i> L.	<i>ц</i>	V-VI	Ак+Лп+Лб
559.	РОДИНА ЛАСТІВЦЕВІ Рід Обвійник О. грецький	СЕМЕЙСТВО ЛАСТОВНЕВЫЕ Род Обвійник О. греческий	ASCLEPIADACEAE Е Periploca L. <i>P. graeca</i> L.	 б	 V-VI	 Ак
560.	Рід Ваточник В. сріблястий	Род Ваточник В. серебристый	Asclepias L. <i>A. sputica</i> L.	<i>ц</i>	VI-IX	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценологічна група (підгрупа)
562.	Рід Циванхум Ц. гоєтрий	Род Циванхум Ц. острый	Synanchium L. <i>S. acutum</i> L.	 <i>ц</i>	VI-VII	Ст+Стс+Стп+Лп+Лб
563.	Рід Ластовень Л. російський	Род Ластовень Л. русский	Vincetoxicum N.M. Wolf <i>V. rossicum</i> (Kleop.) Barbar.	 <i>ц</i>	VI-VII	Лус+Ст+Стс+Ак
564.	Л. розлогий	Л. распростертый	<i>V. laxum</i> (Bartl.) Gren. Et Godt.	<i>ц</i>	V-VII	Ст+Стс+Лп
565.	Л. лікарський	Л. лекарственный	<i>V. hircundinaria</i> Medk.	<i>ц</i>	VI-VII	Лб+Лус+Ст+Лп
	РОДИНА ПИРЛИЧЕВІ Рід Золототисячник З. звичайний	СЕМЕЙСТВО ГОРЕЧАВКОВЫЕ Род Золототисячник З. обыкновенный	GENTIANACEAE Sentaurium Hill <i>S. erythraea</i> Rafn	 б	 VII-VIII	 Лус+Ст+Лп
566.	З. гарний	З. красивый	<i>S. pulchellum</i> (Sw.) Drace	э	VII-VIII	Луп+Лп+Ст
	РОДИНА МАРЕНОВІ Рід Підмаренник П. восьмилістковий	СЕМЕЙСТВО МАРЕНОВЫЕ Род Підмаренник П. восьмилыственный	RUBIACEAE Galium L. <i>G. octonarium</i> (Klok.) Soo	 <i>ц</i>	 V-VIII	 Лус+Ст+Стс+Лп
568.	П. трирогий	П. трехрогий	<i>G. tricoratum</i> Dandy	э	V-VII	Стс+Стп+Лп
569.	П. ціпкий	П. цепкий	<i>G. arapite</i> L.	э	V-IX	Лб+Лп+Ас
570.	П. несправжній	П. ложный	<i>G. spurium</i> L.	э	V-IX	Ас

Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогнічна група (підгрупа)
572. П. справжній	П. настоящий	G. verum L.	ч	VI-IX	Лус+Лб+Сл+Л Ул
573. П. руський	П. русский	G. ruthenicum Willd.	ч	VI-VIII	Сл+Сл+Лус +Сл+Лг
574. П. повстятий	П. войлочный	G. tomentellum Klok.			Сл+Сл
575. П. дніпровський	П. днепровский	G. boysthenicum Klok.			Лул
576. П. м'який	П. мягкий	G. mollugo L.	ч	VI-VIII	Лб+Лл+Лл+ Ас
577. П. білий	П. белый	G. album Mill.	ч	VI	Лус+Сл+Сл+ Сг
578. П. напіводягнений	П. полуодетый	G. semiarctium Klok.	ч	VII-VIII	Сл+Сл+Лус +Лб
579. П. болотний	П. болотный	G. palustre L.	ч	VI-VIII	Лл+Лл+Лл+ Лл
580. П. здутоплодий	П. вздутплодный	G. physocarum Ledeb.	ч	VI-VIII	
581. П. членистий	П. членистый	G. articulatum Lam.	ч	VI-VIII	Лл+Лл+Лл+ Лл
582. П. кільчастий	П. мутовчатый	G. verticillatum Denth.	Э	V-VI	Сл+Сл
583. П. найбільший	П. наибольший	G. maximum G. Monz	ч	VI-VII	Лл
584. Рід Марена М. татарська	Род Марена М. татарская	Rubia L. R. tatarica (Trev.) Fr.	ч	VI-VIII	Лул
585. М. крапильна Ряд Синюхоцеві	М. крапильная Порядок Синюхоцветные	R. tinctorum L. Polemoniaceae	ч	VI-VII	Ак

Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогнічна група (підгрупа)
РОДИНА СИНЮХОВІ	СЕМЕЙСТВО СИНЮХОВЫЕ	POLEMONIACEAE			
Рід Синюха	Род Синюха	Polemonium L.			
586. С. голуба	С. голубая	P. caeruleum L.	ч	VI-VII	Ак
Рід Флокс	Род Флокс	Phlox L.			
Ф. волотистий	Ф. метельчатый	P. paniculata L.		VIII-IX	Ак
РОДИНА БЕРЕЗКОВІ	СЕМЕЙСТВО ВЬЮНКОВЫЕ	CONVOLVULACEAE			
Рід Іпомея, Кручені панчі	Род Ипомея	Ipomoea L.			
588. І. пурпурова, к.п. пурпурові	И. пурпуровая	I. purpurea (L.) Roth	Э	VI-IX	Ак
589. І. голуба, к.п. голубі	И. голубая	I. tricolor Cav.	Э	VII-X	Ак
Рід Березка	Род Вьюнок	Convolvulus L.			
Б. польова	В. полевой	C. arvensis L.	ч	V-IX	Ас
Рід Пелюха	Род Повой	Calystegia R. Br.			
П. звичайна	П. заборный	C. sepium (L.) R. Br.	ч	VI-VIII	Лл+Лл
РОДИНА ПОВИТИЦЕВІ	СЕМЕЙСТВО ПОВИТИКОВЫЕ	CUSCUTACEAE			
Рід Повитиця	Род Повилика	Cuscuta L.			
П. південна	П. южная	C. australis R. Br.	Э	VI-VII	Ас+Лл
РОДИНА ГЕЛІОТРОПОВІ	СЕМЕЙСТВО ГЕЛІОТРОПОВЫЕ	HELICTROPIACEAE			
Рід Геліотроп	Род Гелiotроп	Heliotropium L.			
Г. перувіанський	Г. перувианский	H. peruvianum L.	б	V-VIII	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогична група (підгрупа)
594.	Г. Стевена	Г. Стевена	<i>H. stevenianum</i> Andrz. BORAGINACEAE	Э	V-VIII	Ac+Лб
	РОДИНА ШОРСТКОЛИС ПІ	СЕМЕЙСТВО БУРАЧНИКОВЫЕ				
595.	Рід Горобейник Г. лікарський	Род Воробейник В. лікарственный	Lithospermum L. <i>L. officinale L.</i>		IV-VI	Ст+Слс+Пг+Лу+Лб+Ли
	Рід Буглоссоїдес	Род Буглоссоидес	Buglossoides Moench			
596.	Б. польовий	Б. полевой	<i>B. arvensis (L.) Johnston.</i>	Э	IV-VIII	Лб+Ac
597.	Рід Громовик Г. напівкрасильний	Род Онома О. полукарасильная	Onosma L. <i>O. subinctoria Klok.</i>	Θ	V-VI	Ст+Лу+Лул
598.	Г. дніпровський	О. дніпровская	<i>O. bogysthenica Klok.</i> Alkanna Tausch	Θ	VI-VIII	Лул
599.	А. красива	А. красивая	<i>A. tinctoria (L.) Tausch</i>	ч	V-VII	Ли
600.	Рід Вошанка В. мала	Род Восковник В. малый	Cerintho L. <i>C. minor L.</i>	Θ	V-VIII	Слс+Сл
	Рід Синяк	Род Синяк	Echium L.			
601.	С. плямистий	С. пятнистый	<i>E. maculatum L.</i>	Θ	VI-VIII	Лу+Лб+Ли
602.	С. звичайний	С. обыкновенный	<i>E. vulgare L.</i>	Θ	VI-IX	Ac
	Рід Живокіст	Род Окопник	Symphytum L.			
603.	Ж. лікарський	О. лекарственный	<i>S. officinale L.</i>	ч	V-VII	Лул
	Рід Огірочник	Род Огуречная трава	Borago L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогична група (підгрупа)
604.	О. лікарський	О.т. лекарственная	<i>B. officinalis L.</i>	Э	V-VI	Ac
	Рід Воловик	Род Воловик, Ангуза	Anchusa L.			
605.	В. Гмеліна	В. Гмеллина	<i>A. gmelinii Ledeb.</i>	ч	VI-VII	Слс
606.	В. Попова	В. Попова	<i>A. popovii (Gusul.) Dobrocz.</i>	чΘ	V-VII (VIII)	Ac
	Рід Кривоцвіт	Род Кривоцвет	Lycopsis L.			
607.	К. польовий	К. полевой	<i>L. arvensis L.</i>	Э	VI-VIII	Ac
	Рід Ноня, Куряча сліпога	Род Ноня	Nonoa Medik.			
608.	К.с. звичайна	Н. темно-бурая	<i>N. pulla (L.) DC.</i>	ч	V-VIII	Лу+Лб+Ли
609.	К.с. російська	Н. русская	<i>N. rossica Stev.</i>	ч	V-VI	Лб+Лу+Лг+Ac
	Рід Медунка	Род Медуница	Pulmonaria L.			
610.	М. темна	М. темная	<i>P. obscura Dumort.</i>	ч	IV-V	Лб
	Рід Незабудка	Род Незабудка	Myosotis L.			
611.	Н. дерниста	Н. дернистая	<i>M. caespitosa K.F. Shultz</i>	ч	VI-VII	Лул+Лг
612.	Н. болотна	Н. болотная	<i>M. palustris (L.) L.</i>	ч	V-IX	Лг+Лул
613.	Н. діброва	Н. дубравная	<i>M. nemorosa Bess.</i>	ч	V-VI	Лг+Лул
614.	Н. Попова	Н. Попова	<i>M. popovii Dobrocz.</i>	ч	V-VI	Лу+Лб
615.	Н. дрібноквіткова	Н. мелкоцветковая	<i>M. Lehmn.</i>	ЭΘ	V-VI	Лу+Лб+Пг+Ст
616.	Н. польова	Н. полевая	<i>M. arvensis (L.) Hill</i>	ЭΘ	V-VI	Ст+Сл+Лу+Лб+Ли
617.	Н. галузиста	Н. ветвистая	<i>M. ramosissima Roehel ex Schult.</i>	ЭΘ	V-VI	Лу+Лб+Ли
	Рід Липучка	Род Липучка	Lappula Moench			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
638.	П. пухлята	П. пухлята	<i>P. tomentosa</i> (Thunb.) Steud.	£	V	Ак
	Рід Авран	Род Авран	Gnaphalium L.			
639.	А. лікарський	А. лікарський	<i>G. officinale</i> L.	ч	VI-VIII	Ст+Лус+Луп
	Рід Мулянка	Род Мулянка	Limosella L.			
640.	М. водяна	Л. водяна	<i>L. aquatica</i> L.	Э	VI-IX	Лп+Луп
	Рід Дивина	Род Коровяк	Verbasum L.			
641.	Д. лікарська	К. лікарський	<i>V. phlomidoides</i> L.	Ө	VI-VIII	Ст+Лус+Ст+С
			<i>V. thapsus</i> L.	Ө	VI-VII	Ст+Сл+Ст+Сг
642.	Д. ведмежа, Ведмеже вухо	К. обыкновенный, Медвежье ухо		Ө	VI-VII	Лп+Луп
643.	Д. банатська	К. банатський	<i>V. banaticum</i> Schrad.	Ө	-VIII	Ст+Лус+Лб+Лп+Сг
644.	Д. борошніста	К. мушкетерський	<i>V. lychmitis</i> L.	ч	V-VII	Ст+Ст+Лус+Лп
645.	Д. фіолетова	К. фиолетовый	<i>V. phoeniceum</i> L.	ӨЭ	V-VIII	Лп+Луп
646.	Д. тарганяча	К. тараканий	<i>V. blattaria</i> L.	ч	VII	Ст+Сл+Лп
	Рід Льонок	Род Льнянка	Linaria Mill.			
647.	Л. дрокколистий	Л. дрокколистная	<i>L. genistifolia</i> (L.) Mill.	ч	VI-IX	Луп+Лп+Лп
648.	Л. солодкий	Л. сладкая	<i>L. dulcis</i> Klok.	ч	VI-VIII	Лп+Сл
649.	Л. звичайний	Л. обыкновенная	<i>L. vulgaris</i> Mill.	ч	VI	Ст+Лп+Луп
650.	Л. Біберштейна	Л. Биберштейна	<i>L. biebersteinii</i> Bess.	ч	VI-IX	Ст+Сг+Ст+Лп+Лп
651.	Л. азовський	Л. азовская	<i>L. maoticica</i> Klok.	ч	VI-IX	Лп+Сл
	Рід Рогини	Род Львиный зев	Antirrhinum L.			
652.	Р. садовий	Л.з. садовый	<i>A. majus</i> L.	Э	VI-IX	Ак

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
	Рід Ранник	Род Норичник	Scrophularia L.			
653.	Р. вузлуватий	Н. узловатый	<i>S. nodosa</i> L.	ч	V-VIII	Лб+Лус+Ст+Лп
	Рід Вероніка	Род Вероника	Veronica L.			
654.	В. плещолиста	В. плещолистная	<i>V. hederifolia</i> L.	ЭӨ	III-V	Ст+Сл+Лп
655.	В. витончена	В. изящная	<i>V. polita</i> Fries	ЭӨ	III-X	Ст+Сл+Сл+Лп+Лп
656.	В. мезитична	В. мезитическая	<i>V. maotica</i> Klok.	ч	VI	Сл+Сл
657.	В. колосиста	В. колосистая	<i>V. spicata</i> L.	ч	V-VII	Лус+Сл+Сл+Луп
658.	В. степова	В. степная	<i>V. steppacea</i> Kotov	ч	VI-VII	Лус+Сл+Сл
659.	В. довголиста	В. длиннолистная	<i>V. longifolia</i> L.	ч	VI-VIII	Луп+Лп
660.	В. трилиста	В. трехлистная	<i>V. triphylos</i> L.	Э	III-IV	Ст+Сл+Лус+Лп
661.	В. Ділення	В. Дилления	<i>V. dillenii</i> Crantz	ЭӨ	IV-VI	Ст+Сл
662.	В. весняна	В. весенняя	<i>V. verna</i> L.	ЭӨ	III-VII	Сл+Луп
663.	В. польова	В. полевая	<i>V. arvensis</i> L.	Э	III-IV-IX	Лп
664.	В. рання	В. ранняя	<i>V. praecoq</i> All.	ЭӨ	III-V	Сл+Сл
665.	В. струмкова	В. потоковая	<i>V. beccabunga</i> L.	ч	IV-IX	Б
666.	В. щиткова	В. щитковая	<i>V. scutellata</i> L.	ч	V-IX	Луп+Б
667.	В. грязьова	В. грязевая	<i>V. anagalloides</i> Guss.	ч	V-IX	Лус+Луп+Б
668.	В. дубровна	В. дубравная	<i>V. chamaedrys</i> L.	ч	V-VIII	Лб+Лус+Сл+Сл+Лп
669.	В. лікарська	В. лекарственная	<i>V. officinalis</i> L.	ч	VI-VIII	Лус+Сл+Луп
670.	В. широколиста	В. широколистная	<i>V. teucrium</i> L.	ч	V-VII	Лп+Лус

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогнічна група (підгрупа)
	Рід Наперстянка	Род Наперстянка	L.			
671.	Н. пурпурова	Н. пурпурная	<i>D. purpurea L.</i>	Э	VII-VIII	Ак
672.	Н. великодвугла	Н. крупноцветковая	<i>D. grandiflora Mill.</i>	ч	VI-VIII	Ак
	Рід Перестріч	Род Марьяник	Melastomum L.			
673.	М. гребінчастий	М. гребенчатый	<i>M. cristatum L.</i>	Э	V-VII	Лус
674.	М. гайовий	М. дубравный	<i>M. nemorosum L.</i>	Э	V-VIII	Лп
	Рід Очанка	Род Очанка	Euphrasia L.			
675.	О. гребінчаста	О. гребенчатая	<i>E. repinata Ten.</i>	Э	VI-IX	Лус+Слг+Лб
	Рід Органга	Род Органга	Orthantha (Benth.) A. Kerner			
676.	О. жовта	О. желтая	<i>O. lutea (L.) A. Kerner ex Weitsl.</i>	Э	VII-IX	Слг+Слс+Лус+Сг
677.	Рід Кравлик К. звичайний	Род Зубчатка З. обыкновенная	Odonites Ludw. <i>O. vulgaris Moench</i>	Э	VII-IX	Лус+Ллг+Слг+Ллп+Сг
678.	Рід Дзвінець Д. весняний	Род Погремок П. весенний	Rhinanthus L. <i>R. vernalis (N. Zing) Schischk. et Serg.</i>	Э	VI-VII	Ллп
	Рід Цимбохазма	Род Цимбохазма	Cymbochasma (Endl.) Klok. et Zoz			
679. *	Ц. дніпровська	Ц. днепровская	<i>C. borysifhemica (Pall. ex Schlecht.) Klok. et Zoz</i>	ч	VI	Ак
	РОДИНА БІГНОНІЄВІ	СЕМЕЙСТВО БИГНОНИЕВЫЕ	BIGNONIACEAE			
	Рід Кампіс	Род Кампис	Campsis Lour.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогнічна група (підгрупа)
680.	К. повзучий	К. ползучий	<i>C. radicans (L.) Seem.</i>	л	VII-IX	Ак
	Рід Катальпа	Род Катальпа	Catalpa Scop.			
681.	К. бігонієвидна	К. бигнониевидная	<i>C. bignonioides Walp.</i>	£	VI-VII	Ак
	РОДИНА ВОВЧОВІ	СЕМЕЙСТВО ЗАРАЗИХОВЫЕ	OROBANCHACEAE			
	Рід Вовчок, Заразиха	Род Заразиха	Orobancha L.			
682.	В. пільястий	З. ветвистая	<i>O. ramosa L.</i>	Э	VI-VIII	Слс+Слг+Ллг
683.	В. соняшниковий	З. подсолнечная	<i>O. cumanana Walp.</i>	ЭЮ	VI-VII	Слс+Ас
684.	В. білий	З. белая	<i>O. alba Steph.</i>		V-VII	Слг+Слс+Ас
	РОДИНА ПУХИРНИКОВІ	СЕМЕЙСТВО ПУЗЫРЧАТКОВЫЕ	LENTIBULARIACEAE			
	Рід Пухирник	Род Пузырчатка	Utricularia L.			
685.	П. звичайний	П. обыкновенная	<i>U. vulgaris L.</i>	ч	VI-IX	В
	РОДИНА ПОДРОЖНИК	СЕМЕЙСТВО ПОДРОЖНИКОВЫЕ	PLANTAGINACEAE			
	Рід Подорожник	Род Подорожник	Plantago L.			
686.	П. шореткий	П. шероховатый	<i>P. scabra Moench</i>	Э	VI-VII	Ллп
687.	П. ланцетолистий	П. ланцетелистный	<i>P. lanceolata L.</i>	ч	IX	Слг+Слс+Слг+Сл
688.	П. великий	П. большой	<i>P. major L.</i>	Θ	VI-IX	Ллп+Лус+Слг
689.	П. середній	П. средний	<i>P. media L.</i>	ч	V-VIII	Ллп+Ллг+Ллп+Слс
690.	П. степовий	П. степной	<i>P. stepposa Kuprian.</i>	ч	V-VII	Слг+Слс+Ллп
	Рід Губоцітні	Порядок Губоцветные	Lamiiales			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
	РОДИНА ВЕРБЕНОВІ	СЕМЕЙСТВО ВЕРБЕНОВЫЕ	VERBENACEAE			
	Рід Вербена	Род Вербена	Verbena			
691.	В. лікарська	В. лекарственная	<i>V. officinalis</i> L.	<i>ч</i>	VI-X	Лус+Ас
692.	В. гібридна	В. гибридная, <i>в. садова</i>	<i>V. x hybrida hort</i>	<i>Э</i>	VI-IX	Ас
	РОДИНА. РУБОЦЕПІ	СЕМЕЙСТВО ГУБОЦЕПНЫЕ	LAMIACEAE			
	Рід Орлянка	Род Живучка	Ajuga L.			
693.	Г. повзула	Ж. ползучая	<i>A. reptans</i> L.	<i>ч</i>	V-VI	Лб
694.	Г. женьєвська	Ж. женьевская	<i>A. genevensis</i> L.	<i>ч</i>	IV-VI	Лб+Лус
695.	Г. хіосська	Ж. хиосская	<i>A. chia Schreb.</i>	<i>ч</i>	V-VIII	Ст+Стс+Пг
	Рід Самосил	Род Дубровник	Teucrium L.			
696.	С. білопестистий	Д. белоцветный	<i>T. polium</i> L.	<i>ч</i>	VI-IX	Ст+Пг
697.	С. гайовий	Д. обыкновенный	<i>T. chamaedrys</i> L.	<i>ч</i>	VI-VIII	Ст+Стс+Луп
698.	С. часничковий	Д. чеснокный	<i>T. scordium</i> L.	<i>ч</i>	VI-VIII	Луп+Лг+Б
	Рід Шоломниця	Род Шлемник	Scutellaria L.			
699.	Ш. звичайна	Ш. колпаковидный	<i>S. galericulata</i> L.	<i>ч</i>	VI-IX	Луп
700.	Ш. слісолиста	Ш. кошельистый	<i>S. hastifolia</i> L.	<i>ч</i>	VI-VIII	Луп+Б
	Рід Лаванда	Род Лаванда	Lavandula L.			
701.	Л. вузьколиста	Л. узколистная	<i>L. angustifolia</i> Mill.	<i>ч</i>	VI-VIII	Ас
	Рід Шандра	Род Шандра	Marrubium L.			
702.	Ш. звичайна	Ш. обыкновенная	<i>M. vulgare</i> L.	<i>ч</i>	VI-VIII	Ст+Стс+Лус
703.	Ш. рання	Ш. ранняя	<i>M. praecox Janka</i>	<i>ч</i>	VI-VIII	Ст+Стс+Ас
	Рід Залізниця	Род Железница	Sideritis L.			
704.	З. гірська	Ж. горная	<i>S. montana</i> L.	<i>Э</i>	VI-VII	Пг+Ст+Ас
	Рід Котляча м'ята	Род Котовник	Nepeta L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
705.	К.м. справжній	К. кошачий	<i>N. catarpa</i> L.	<i>ч</i>	VI-IX	Ст+Лус+Ас
706.	К.м. паннонська	К. паннонский	<i>N. pannonica</i> L.	<i>ч</i>	VI-VIII	Ст+Лус+Ас
707.	Р. звичайний	Б. плоскоцветная	Glechoma L. <i>G. hederacea</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лб+Лг+Луп+Лг+Б
	Рід Змєстоловник	Род Змеетоловник	Dracoscephalum L.			
708.	З. чебрецевий	З. тимьяноцветный	<i>D. thymiflorum</i> L.	<i>Э</i>	V-VII	Ас
709.	С. звичайн	Ч. обыкновенная	Prunella L.	<i>ч</i>	VI-IX	Лб+Лус+Лп
710.	Рід Залізник	Род Золник	Phlomis L.			
	З. колочий	З. колочий	<i>P. pungens</i> Willd.	<i>ч</i>	VI-VII	Ст+Стс+Ст+Ст+Луп
711.	З. бульбистий	З. клубуносный	<i>P. tuberosa</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лб+Лг+Луп
	Рід Глуха кропива	Род Яснотка	Lamium L.			
712.	Г.к. пурпурова	Я. пурпурная	<i>L. purpureum</i> L.	<i>Э</i>	V-X	Лг+Лб+Ас
713.	Г.к. Пачоського	Я. Пачоского	<i>L. raczoskianum</i> Worosch.	<i>Э</i>	IV-V	Лус+Ас
	Рід Котлячий хвіст	Род Горихвост	Chaeturus Willd.			
714.	К.к. пшандровий	Г. пшандровый	<i>C. marubiastrum</i> (L.) Reichenb.	<i>Э</i>	VII-VIII	Лг
	Рід Собача кропива	Род Пустьрник	Leonurus L.			
715.	С.к. п. яттипопалева	П. пятилопастный	<i>L. quinquelobatus</i> Gilib.	<i>ч</i>	VI-IX	Лг

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
716.	С.к. епзувата	Ш. озізый	<i>L. glaucescens</i> Bunge	ц	VI-VII	Лус+Ас
717.	С.к. звичайна	Ш. облыковенный	<i>L. cardiaca</i> L.	ц	VI-VIII	Лус+Ас
	Рід М'ячичник	Род Белокудренник	Ballota L.			
718.	М. бур'яновий	Б. сорный	<i>B. ruderalis</i> Sw	ц	VI-VIII	Ас
	Рід Чистець	Род Чистец	Stachys L.			
719.	Ч. вузьколистий	Ч. узколистный	<i>S. angustifolia</i> Bieb.	ц	VI-VII	Ст+Ст+Пг
720.	Ч. болотний	Ч. болотный	<i>S. palustris</i> L.	ц	VI-VIII	Луп+Б
721.	Ч. лесовий	Ч. лесной	<i>S.ylvatica</i> L.	ц	VI-VII	Лб
722.	Ч. непомітний	Ч. забытый	<i>S. neglecta</i> Klok.	☉	VI-X	Ас
723.	Ч. прямий	Ч. прямой	<i>S. recta</i> L.	ц	VI-IX	Лус+Лб+Пг
	Рід Шавлія	Род Шалфей	Salvia L.			
724.	Ш. кільчаста	Ш. мутовчатый	<i>S. verticillata</i> L.	ц	VI-IX	Лп
725.	Ш. лікарська	Ш. лекарственный	<i>S. officinalis</i> L.	ц	VI-VIII	Ас
726.	Ш. блискуча	Ш. блестящий	<i>S. splendens</i> Ker-Gawl.	ц	VI-IX	Ас
727.	Ш. ефіопська	Ш. эфиопский	<i>S.aethiopsis</i> L.	☉	V-VII	Лус+Ст+Ст+Пг+Лп
728.	Ш. мускатна	Ш. мускатный	<i>S. sclarea</i> L.	ц	VI-VIII	Ас
729.	Ш. поникла	Ш. поникающий	<i>S. nutans</i> L.	ц	V-VII	Лус+Ст+Стс
730.	Ш. дібровна	Ш. дубравный	<i>S. nemorosa</i> L.	ц	VI-VIII	Луп+Лб+Ст+Пг
731.	Ш. степова	Ш. степной	<i>S. stepposa</i> Shost.	ц	VI-VII	Пг
732.	Ш. лучна	Ш. луговой	<i>S. pratensis</i> L.	ц	VI-VII	Луп+Луп+Ст
	Рід Меліса	Род Мелисса	Melissa L.			
733.	М. лікарська	М. лекарственная	<i>S. officinalis</i> L.			Ас
	Рід Іссоп	Род Иссоп	Hyssopus L.			
734.	Г. лікарський	И. лекарственный	<i>H. officinalis</i> L.	ц	VI-VIII	Ас

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
	Рід Магерішка	Род Душица	Origanum L.			
735.	М. звичайна	Д. обыкновенная	<i>O. vulgare</i> L.	ц	VI-IX	Лус+Ст+Ст
	Рід Чебрець	Род Тимьян	Thymus L.			
736.	Ч. дніпровський	Т. днепроовский	<i>T. boeysthencus</i> Klok. et Shost.	ц	VI-VII	Стс
737.	Ч. Палласів	Т. Палласов	<i>T. pallasianus</i> H. Braun	ц	VI-VII	Стс+Ст
738.	Ч. валняковий	Т. известковый	<i>T. calcareous</i> Klok. et Shost.	ц	VI-VII	Пг
739.	Ч. Маршаллів	Т. Маршалла	<i>T. marschallianus</i> Willd.	ц	V-VII	Стс+Ст+Лус+Лб
740.	Ч. двовидний	Т. двухформенный	<i>T. dimorphus</i> Klok. et Shost.	ц	V-VII	Пг+Ст+Стс
	Рід Вовконіг	Род Эвоник	Lysoopus L.			
741.	В. європейський	Э. европейский	<i>L. europaeus</i> L.	ц	VI-IX	Луп+Лус
742.	В. високий	Э. высокий	<i>L. exaltatus</i> L. fil.	ц	VI-VIII	Луп+Лп+Б
	Рід М'ята	Род Мята	Mentha L.			
743.	М. кільчаста	М. мутовчатая	<i>M. verticillata</i> L.	ц	VI-VIII	Луп+Лп
744.	М. польова	М. полевая	<i>M. arvensis</i> L.	ц	VI-VIII	Лп+Луп
745.	М. водяна	М. водяная	<i>M. aquatica</i> L.	ц	VI-VIII	Лп+Б+Луп
746.	М. перцева, М. холодна	М. перечная	<i>M. piperita</i> L.	ц	VI-VII	Ас
	Рід Ельнопольця	Род Эльнопольца	Eisholzia Willd.			
747.	Е. вігнчаста	Э. реснитчатая	<i>E. ciliata</i> (Thumb.) Nutt.	Э	VI-VIII	Ас
	Рід Васильки	Род Базилек	Oscimum L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогні на група (підгрупа)
748.	В. справжній	Б. камфорний	<i>O. basilicum</i> L.	Э	VI-IX	Ак
	РОДИНА ВИРИНИЦЕВІ	СЕМЕЙСТВО БОЛОТНИКОВЫЕ	CALLITRICHACEAE			
	Рід Вириниця	Род Болотник, Красноволоска	Callitriche L.			
749.	В. тулопідна	Б. тулопідний	<i>C. sphaerocarpa</i> Sendtner	Э	VI-IX	Б
	Ряд	Порядок	Сapranulaceae			
	Дзвоникопітні	Колокольчиковые				
	РОДИНА ДЗВОНИКОВІ	СЕМЕЙСТВО КОЛОКОЛЬЧИКОВЫЕ	SAMPANULACEAE			
	Рід Дзвоник	Род Колокольчик	Sampanea L.			
750.	Д. сибірські	К. сибірський	<i>C. sibirica</i> L. s. l.	⊖	V-VIII	ЛБ+Лус
751.	Д. округлені	К. округлений	<i>C. glomerata</i> L. s. l.	ч	VI-VIII	ЛБ+Лус+Стр+Лит
752.	Д. болонські	К. болонський	<i>C. bononiensis</i> L.	ч	VII-VIII	ЛБ+Лус+Стр
753.	Д. ріпчастовидні	К. ріпчастовидний	<i>C. rapunculoides</i> L.	ч	VI-IX	Лус+ЛБ+Стр
754.	Д. круглолисті	К. круглолистий	<i>C. rotundifolia</i> L.	ч	VII-IX	Лус+ЛБ
755.	Д. переклисті	К. переклистий	<i>C. persicifolia</i> L.	ч	VI-VII	ЛБ+Лус
756.	Д. ріпчасті	К. ріпчастий	<i>C. rapuncululus</i> L.	⊖	VI-VII	Лус+ЛБ+Лит
757.	Д. розлогі	К. раскладистый	<i>C. patula</i> L.	⊖	VI-VII	Лит+Лус
	Рід 6. Агалік-трава	Род 6. Букашник	Jasione L.			
758.	А.-т. гірська	Б. горний	<i>J. montana</i> L.	⊖	VI-VIII	Стр
	РОДИНА ЛОБЕЛІСВІ	СЕМЕЙСТВО ЛОБЕЛИЕВЫЕ	LOBELIACEAE			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогні на група (підгрупа)
	Рід Лобелія	Род Лобелия	Lobelia L.			
759.	Л. садова	Л. садова	<i>L. erinus</i> L.	ч	VI-IX	Ак
	Ряд Астроцевітні	Порядок Астровые	Asterales			
	РОДИНА АЙСТРОВІ, СЛАДКОЦВІТЦІ	СЕМЕЙСТВО АСТРОВЫЕ, СЛЮЖНОЦВЕТНЫЕ	ASTERACEAE			
	Рід Агератум	Род Агератум	Ageratum L.			
760.	А. Гаустона	А. Гаустона	<i>A. houstonianum</i> Mill.	ч	V-IX	Ак
	Рід Сідач	Род Посконник	Eupatorium			
761.	П. коноплений	П. коноплений	<i>E. cannabinum</i> L.	ч	VI-VIII	Лп
762.	Г. розчепрена	Г. растопыренная	Grindelia Willd. <i>G. squarrosa</i> (Pursh) Dunn.	ч	V-IX (X)	Лит+Ак
	Рід Золотарник	Род Золотарник	Solidago L.			
763.	З. звичайний	З. золотая розга	<i>S. virgaurea</i> L.	ч	VII-IX	Лп
	Рід Аїстра	Род Аїстра	Aster L.			
764.	А. вербостя	А. иволжистая	<i>A. salignus</i> Willd.	ч	VIII-IX	Ак
765.	С. естрагонovidний	С. эстрагонovidный	Galatella Cass. <i>G. diacuculooides</i> (Lam.) Nees	ч	VIII-IX	Стр+Лит+Лит+Лит
	Рід Криптарія	Род Криптария (Грудница)	Crinalaria Cass. (Linosyris Cass.)			
766.	К. звичайна	К. обыкновенная	<i>C. limosyris</i> (L.) Less.	ч	VII-IX	Лус+Стр
767.	К. волохата	К. мохнатая	<i>C. villosa</i> (L.) Grossh.	ч	VIII-X	Стр+Стр+Стр
	Рід Солончакова айстра	Род Триполюм	Tripolium Nees			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
768.		Т. обыкновенный	<i>T. vulgare</i> Nees	☉	V-XI	Лус
	Рід Злинка	Род Мелкопестецник	Erigeron L.			
769.	З. канадська	М. канадский	<i>E. canadensis</i> L.	☉	VII-XI	Лит+Ас
	Рід Жабник, Грудна травка	Род Жабник	Filago L.			
770.	Ж. польовий	Ж. полевой	<i>F. arvensis</i> L.	Э	VII-VIII	Стп+Стп+Лит+Ас
	Рід 18. Сухопів	Род 18. Сухеница	Sparhalium L.			
771.	С. батновий	С. топяная	<i>S. uliginosum</i> L.	Э	VI-VIII (X)	В
	Рід Цмин	Род Цмин, Бессмертник	Helichysum Mill.			
772.	Ц. пісковий	Ц. песчаный	<i>H. atratum</i> (L.) Moench	ч	VI-IX	Стп+Стп+Стп+Лит
	Рід Оман	Род Деясил	Inula L.			
773.	О. високий	Д. высокий	<i>I. helenium</i> L.	ч	VI-VIII	Лус+Стп+Лит+Акт+Лб
774.	О. шершавий	Д. волосистый	<i>I. hirta</i> L.	ч	VI-VII	Лит+Лб
775.	О. німецький	Д. германский	<i>I. germanica</i> L.	ч	VI-VII	Лус+Лб
776.	О. британський	Д. британский	<i>I. britannica</i> L.	ч	VI-IX	Лит+Лит
777.	О. мечелистий	Д. мечелистный	<i>I. ensifolia</i> L.	ч	VI-VIII	Стп+Стп+Лит
778.	О. верболістий	Д. иволжистый	<i>I. salicina</i> L.	ч	VI-VIII	Лб+Лус
779.	О. лоретський	Д. шероховатый	<i>I. aspera</i> Poir.	ч	VI-VIII	Стп+Стп+Лит
	Рід Б.лошниця	Род Б.лошница	Pulcaria Gaertn.			
780.	Б. звичайна	Б. обыкновенная	<i>P. vulgans</i> Gaertn.	Э	VI-IX	Луб+Б
	Рід Чорношпир	Род Цикламена	Cyclactema Fresen.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
781.	Ч. нереболістий	Ц. дурнишничколистная	<i>C. xanthifolia</i> (Nutt.) Fresen.	ч	VII-IX	Ас+Лит
	Рід Амброзія	Род Амброзия	Ambrosia L.			
782.	А. полиліста	А. полынолистная	<i>A. artemisiifolia</i> L.	Э	VII-IX	Ас+Лит
	Рід Петреба	Род Дурнишник	Xanthium L.			
783.	Н. колоча	Д. колочий	<i>X. spinosum</i> L.	Э	VII-IX	Лит+Ас
784.	Н. звичайна	Д. зобовидный	<i>X. strumarium</i> L.	Э	VII-IX	Ас
	Рід Майорці	Род Цинія	Zinnia L.			
785.	М. стрункі	Ц. стройная	<i>Z. elegans</i> Jacq.		VI-X	Ас
	Рід Рудбекия	Род Рудбекия	Rudbeckia L.			
786.	Р. гарна	Р. красивая	<i>R. speciosa</i> Wender.	ч	(VI)VII-IX (X)	Ас
	Рід Ехінацея	Род Эхинацея	Echinacea Moench			
787.	Е. пурпурова	Э. пурпурная	<i>E. purpurea</i> (L.) Moench	ч	VIII-X	Ас
	Рід Соняшник	Род Подсолнечник	Helianthus L.			
788.	С. верболістий	П. иволжистый	<i>H. salicifolius</i> A. Dietr.	ч	VIII-X	Ас
789.	С. однорічний	П. однолетний	<i>H. annuus</i> L.	Э	VI-VII (X)	Ас
790.	С. бульбистий	П. клубненосный, земляная груша, топиамбур	<i>H. tuberosus</i> L.	ч	VIII-IX	Ас
	Рід Кореопсис	Род Кореопсис	Coreopsis L.			
791.	К. великоквітковий	К. крупноцветковый	<i>C. grandiflora</i> Hogg ex Sweet	Эч	VI-VIII	Ас
	Рід Жоржана	Род Георгина	Dahlia Cav.			
792.	Ж. периста	Г. перистая	<i>D. pinnata</i> Cav.	ч	VII-IX	Ас

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
	Рід Череди	Род Череди	Bidens L.			
793.	Ч. поникла	Ч. поникшая	<i>B. serotina L.</i>	Э	VII-VIII	Луб+Б
794.	Ч. променева	Ч. лучистая	<i>B. radiata Thuill.</i>	Э	VI-IX	Луб+Б+Лп
795.	Ч. тріроздільна	Ч. трехраздельная	<i>B. tripartita L.</i>	Э	VII-IX	Луб+Б
	Рід Космос	Род Космос	Cosmos Cav.			
796.	К. двичлеристий, роздільнолистий	К. двоякоперистый	<i>C. bipinnatus Cav.</i>	Э	VII-X	Ак
	Рід Галінсога, Незабутниця	Род Галинсога	Galinsoга Ruiz et Pav.			
797.	Г. вйчаства	Г. реснитчатая	<i>G. ciliata (Rafin.) Blake</i>	Э	VI-IX	Ас+Лп
	Рід Мадія	Род Мадия	Madia Mol.			
798.	М. посевна	М. посевная	<i>M. sativa Mol.</i>	Э	VII-VIII	Ак
	Рід Гайлардія	Род Гайлардия	Gaillardia Foug.			
799.	Г. гарна	Г. красивая	<i>G. pulchella Foug.</i>	Э⊕	VI-IX	Ак
	Рід Чорнобривці	Род Бархатцы	Tagetes L.			
800.	Ч. прямостоячі, повняки	Б. прямые	<i>T. erecta L.</i>	Э	VII-VIII (IX)	Ак
801.	Ч. розлогі	Б. раскидистые	<i>T. patula L.</i>	Э	VII-IX	Ак
802.	Ч. позначені	Б. отмеченные	<i>T. signata L.</i>	Э	VI-VIII	Ак
	Рід Роман	Род Пулвка	Anthemis L.			
803.	Р. напівфарбувальний	П. полукрасильная	<i>A. subincanona Dobrocz.</i>	ч	VI-VIII	Ас
804.	Р. собачий	П. собачья	<i>A. cotula L.</i>	Э	VI-VIII	Ас

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
805.	Р. польовий	П. полевая	<i>A. arvensis L.</i>	Э	V-IX	Ас+Лп
806.	Р. руський	П. русская	<i>A. ruthenica Bieb.</i>	Э	VII-VIII	Сл+Лус
	Рід Хамемелом	Род Хамемелом	Chaenactium Mill.			
807.	Х. римський, римська ромашка	Х. римский	<i>C. nobile (L.) All.</i>	ч	VII-VIII	Ас+Лп
	Рід Чихавка	Род Чихотник	Pтарника Mill.			
808.	Ч. звичайна	Ч. обыкновенный	<i>P. vulgaris D.C.</i>	ч	VII-IX	Ас+Лп
809.	Ч. верболиста	Ч. иволжистый	<i>P. salicifolia (Bess.) Serg.</i>	ч	VII-IX	Луп+Б
810.	Ч. хрящувата	Ч. хрящеватый	<i>P. cartilaginea (Ledeb.) Ledeb.</i>	ч	VI-IX	Луп
	Рід Деревій	Род Тысячелистник	Achillea L.			
811.	Д. тонколистий	Т. тонколистный	<i>A. leptophylla Bieb.</i>	ч	V-VII	Сл+Слс
812.	Д. дрібножвітковий	Т. мелкоцветковый	<i>A. micrantha Willd.</i>	ч	VIII-IX	Слс+Сл+Сл
813.	Д. блідо-жовтий	Т. бледно-желтый	<i>A. ochroleuca Ehrh.</i>	ч	VI-VIII	Сл+Слс
814.	Д. благодійний	Т. благодородный	<i>A. nobilis L.</i>	ч	VI-IX	Сл+Лп+Лус+Лб
815.	Д. паннонський	Т. паннонский	<i>A. pannonica Scheele</i>	ч	VI-VII	Сл
816.	Д. степовий	Т. степной	<i>A. stepposa Klok. et Kruzka</i>	ч	VI-VIII	Сл+Лп
	Рід Хризантема	Род Хризантема, Златоцвет	Chrysanthemum L.			
817.	Х. увінчана	Х. увенчанная	<i>C. coronarium L.</i>	Э	VI-VIII	Ак
	Рід Хамоміла	Род Хамомилла	Chamomilla S.F. Gray			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
818.	Х. запашна	Х. ароматная	<i>C. suaveolens</i> (Pursh) Rydb.	Э	VI-VIII	Ас+Лп
819.	Х. обдрана, Х. лікарська	Х. обдранная, Х. лекарственная	<i>C. recutita</i> (L.) Rauschert	Э	V-VIII	Ас
820.	Рід Ромашка Р. Продрявлена, р. непахуча	Род Ромашка Р. продрявленная, р. непахучая	Matricaria L. <i>M. perforata</i> Merat	Э⊕	V-X	Ас
821.	Рід Маруна, Піретрум М. цинерарієлиста, Далматська ромашка	Род Пипетрум, Ромашник, Поповник П. цинерариелистный, Далматская ромашка	Purethrum Zinn <i>P. cinerariifolium</i> Trev.	ц	VI-VII	Ас
822.	М. щиткова	П. щитковый	<i>P. cotymbosum</i> (L.) Scop.	ц	V-VIII	Лб+Лус
823.	Рід Піжмо П. звичайне	Род Пижма П. обыкновенная, дикая рябинка	Tanacetum L. <i>T. vulgare</i> L.	ц	VI-IX	Лу+Лб+Сл+Сп+Лп
824.	П. тисячолісте	П. тысячелистная	<i>T. millefolium</i> (L.) Tzvel.	ц	(V)VI-IX	Сг
825.	Рід Поллн П. однорічний	Род Полынь П. однолетняя	Artemisia L. <i>A. annua</i> L.	Э	VII-VIII	Ас
826.	П. гіркий	П. горькая	<i>A. absinthium</i> L.	ц	VII-IX	Ас
827.	П. лікарський	П. лекарственная	<i>A. abrotanum</i> L.	h	VII-IX	Сл+Лп+Лус
828.	П. австрійський	П. австрийская	<i>A. austriaca</i> Jacq.	ц	VII-VIII	Лус
829.	П. звичайний	П. обыкновенная	<i>A. vulgans</i> L.	ц	VII-VIII	Ас+Лп
830.	П. естрагон	П. эстрагон	<i>A. dracunculoides</i> L.	ц	VII-IX	Ас

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
831.	П. мілкий, П. вінковий	П. метельчатая, П. венечная	<i>A. scorpioides</i> Waldst. et Kit.	Э⊕	VI-VIII	Ас
832.	П. Черняєва	П. Чернышева	<i>A. ischneumifera</i> Bess.	h	VII-X	Сл+Лу+Лп+Лус
833.	П. Маршаллів	П. Маршалля	<i>A. marschalliana</i> Spreng.	ц	VIII-IX	Лу+Сл+Сп
834.	П. дніпровський Рід Пібід, Мати-й-мачуха	П. днепроvская Род Мать-и-мачеха	Tussilago L. <i>A. duproica</i> Klok.	ц	VII-IX	Луп
835.	П. звичайний, м.-й-м. звичайна	М.-и-м. обыкновенная	<i>T. farfara</i> L.	ц	III-V	Лб+Лп
836.	Рід Кремена К. несправжня	Род Белокопытник Б. ложный	Petasites Mill. <i>P. spurius</i> (Retz.) Reichenb.	ц	IV-V	Луб
837.	Рід Жовтозілля Ж. звичайне	Род Крестовник К. обыкновенный	Senecio L. <i>S. vulgaris</i> L.	Э	IV-XI	Ас
838.	Ж. весняне	К. весенний	<i>S. vernalis</i> Waldst. et Kit.	Э	IV-IX	Ас
839.	Ж. лучне, Ж. Якова	К. Якова, К. луговой	<i>S. jacobaea</i> L.	ц	VII-IX	Лу+Лп+Лус+Ас
840.	Ж. дніпровське	К. днепроvский	<i>S. borysthenticus</i> (D.C.) Andrzej.	ц	VI-IX	Луп+Лус
841.	Ж. татарське	К. татарский	<i>S. tataricus</i> Less.	ц	VII-IX	Б
842.	Рід Ногідки Н. лікарські	Род Ноготки, Календула К. лекарственная	Calendula L. <i>C. officinalis</i> L.	Э	VI-IX	Ас
843.	Рід Голубоватень Г. круглоголовий	Род Мордовник М. круглоголовый	Echinops L. <i>E. sphaerocephalus</i> L.	ц	VII-VIII	Лу+Лб

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
844.	Г. руський	М. обыкновенный	<i>E. rito</i> L.	ч	VII-IX	Срт+Лус+Лб+Лл
	Рід Безсмерткі	Род Суховет, Бессмертник	Xeranthemum L.			
845.	Б. однорічні	С. однолетний	<i>X. annuum</i> L.	Э	VI-IX	Сте+Срт+Сг
	Рід Лопух	Род Лопух	Arcium L.			
846.	Л. справжній	Л. большой, Л. репейник	<i>A. lappa</i> L.	☉	VI-VIII	Лб+Лл+Ас
847.	Л. павукистий	Л. войлочный	<i>A. tomentosum</i> Mill.	☉	VII-IX	Ас+Лл+Сл
	Рід Юринея	Род Наголоватка, Юринея	Juginea Cass.			
848.	Ю. багатоквіткова	Н. многоцветковая	<i>J. multiflora</i> (L.) B. Fedtsch.	ч	VI-VIII	Ср
849.	Ю. вапнякова	Н. известковая	<i>J. calcarea</i> Klok.	ч	V-VI	Срт+Сте
850.	Ю. гронавидна	Н. кистевидная	<i>J. thyrsiflora</i> Klok.	ч	VI-VIII	Срт+Сте+Сл
851.	Ю. Пацьоського	Н. Пацкого	<i>J. raczosiakana</i> Pijm	ч	VI-VIII	Лулл+Сл
852.	Ю. верболіста	Н. иволжистая	<i>J. salicifolia</i> Grun.	ч	VII-VIII	Срт+Сл
853.	Ю. харківська	Н. харьковская	<i>J. charcoviensis</i> Klok.	ч	VI-VIII	Сл
	Рід Будяк	Род Чертополох	Carduus L.			
854.	Б. кучерявий	Ч. курчавый	<i>C. crispus</i> L.	☉	VII-IX	Лб+Лл+Лус+Ас
855.	Б. Термера	Ч. Термера	<i>C. thoenneri</i> Weimm.	☉	VI-IX	Лл+Ас
856.	Б. акантовидний	Ч. акантовидный	<i>C. acanthoides</i> L.	Э	VIII-IX	Срт+Лус+Ас
857.	Б. гачкуватий	Ч. крючковатый	<i>C. uncinatus</i> Bieb.	☉	V-VI	Ср
	Рід Осот	Род Боляк	Cirsium Mill.			
858.	О. звичайний	Б. обыкновенный	<i>C. vulgare</i> (Savi) Ten.	☉	VI-IX	Ас
859.	О. український	Б. украинский	<i>C. ucrainicum</i> Bess.	☉	VII-IX	Срт+Лус+Лб+Ас

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
860.	О. городній	Б. овощной	<i>C. oleraceum</i> (L.) Scop.	ч	VI-IX	Лл+Лул
861.	О. сльий	Б. седой	<i>C. intantum</i> (S.G. Gmel.) Fisch.	ч	VII-IX	Луб+Б
	Рід Тагарник	Род Тагарник, Онопордум	Onopordum L.			
862.	Т. звичайний	Т. колючий	<i>O. acanthium</i> L.	☉	VI-VIII	Ас+Лл+Лб
	Рід Серпій	Род Серпуха	Serratula L.			
863.	С. суходовгий	С. суходветная	<i>S. xeranthemoides</i> Bieb.	ч	V-VI	Срт+Срт+Сте+Сл
864.	С. фарбувальний	С. красильная	<i>S. tinctoria</i> L.	ч	VII-IX	Лус+Лб
	Рід Волошка	Род Василек	Centaurea L.			
865.	В. великопрядаткова	В. крупнопрядатковый	<i>C. appendicata</i> Klok.	☉	VII-VIII	Сте
866.	В. короткоголова	В. короткоголовый	<i>C. breviceps</i> Pijm	☉	VI-VIII	Лус
867.	В. сьня	В. синий	<i>C. cyanus</i> L.	Э	VI-VII	Ас
868.	В. волосстоголова	В. волосстоголовый	<i>C. trichosephala</i> Bieb.	ч	VI-VIII (IX)	Срт+Сл
869.	В. несправжньо-пцярята	В. ложнокожистый	<i>C. pseudoasiatica</i> Dobroc.	ч	VI-VIII	Ср
870.	В. сьдла	В. восточный	<i>C. orientalis</i> L.	ч	VI-VIII	Срт+Ср
871.	В. дніпровська	В. днепровский	<i>C. borysthena</i> Grun.	☉	VI-IX	Сте+Лул
872.	В. розлога	В. раскидистый	<i>C. diffusa</i> Lam.	☉	VII-VIII	Ас
	Рід Сафлор	Род Сафлор	Carthamus L.			
873.	С. красильний	С. красильный	<i>C. tinctorius</i> L.	Э	VII-IX	Ас
	Рід Цикорій	Род Цикорій	Cichorium L.			
874.	Ц. дикий, петрові баготи	Ц. дикый	<i>C. intybus</i> L.	ч	VII-IX	Ас

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін на група (підгрупа)
	Рід Празелень	Род Бородавник	Lapsana L.			
875.	П. середня	Б. середній	L. infermedia Vieb.	☉	V-IX	Ac
	Рід Грнуша	Род Горюха	Pteris L.			
876.	Г. печуйвітрова	Г. ястребинкова, Горчак жельтий	P. hieracioides L.	☉	VIII-IX	Ac
	Рід Козельці	Род Козлобородник	Tragopogon L.			
877.	К. великі	К. большой	T. major Jacq.	☉	V-IX	Луц+Лб+Лп
878.	шортоконошкови	К. опушеноноший	T. dasythunus Artemz.	☉	VI-VIII	Ср
879.	К. дніпровські	К. днепроовский	T. borystenicus Artemz.	☉	V-IX	Сл
	Рід Скорзонера, Зміячка	Род Козелец, Скорзонера	Scorzonera L.			
880.	С. м'яка	К. мягкий	S. mollis Vieb.	☉	V-VI	Ср
881.	С. роздільношоста	К. разрезной	S. laciniata L.	☉	IV-VIII	Сл+Спс
882.	С. мечолиста	К. мечелистный	S. ensifolia Vieb.	☉	V-VI	Сл
883.	С. стигнута	К. торчащий	S. stricta Hornem.	☉	V-VI	Ср
884.	С. іспанська	К. испанский	S. hispanica L.	☉	V-VII	Ac
	Рід Хондрілла	Род Хондрілла	Chondrilla L.			
885.	Х. широколиста	Х. широколистная	C. latifolia Vieb.	☉	VI-VIII	Спс+Сл+Ac
886.	Х. стигнковидна	Х. стигниковидная	C. juncea L.	☉	VII-IX	Сл+Спс
887.	Х. злаколиста	Х. злаколистная	C. graminea Vieb.	☉	VI-IX	Ac+Лп
	Рід Кульбаба	Род Одуванчик	Taraxacum Wigg.			
888.	К. пізня	О. поздний	T. serotinum (Waldst. et Kit.) Poir.	☉	VII-IX	Луц+Сл+Ac
889.	К. лікарська	О. лекарственный	T. officinale Webb. ex Wigg.	☉	IV-VII	Луц+Сл+Ac

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогін на група (підгрупа)
	Рід Жовтий осот	Род Осот	Sonchus L.			
890.	Ж.о. піореткий	О. пероковатый	S. asper (L.) Hill	☉	VI-X	Ac
891.	Ж.о. польовий	О. полевой	S. arvensis L.	☉	VII-IX	Ac
892.	Ж.о. болотний	О. болотный	S. palustris L.	☉	VII-IX	Б+Луц
	Рід Лагук	Род Лагук, Молокан	Lactuca L.			
893.	Л. стигнутий	Л. жгатый	L. stricta Waldst. et Kit.	☉	VI-IX	Лб+Луц
894.	Л. дикий, л. компанський	Л. дикий, л. компанский	L. scariola Tomer.	☉	VI-IX	Ac+Лп
895.	Л. посівний, салаг	Л. посевной, салат	L. sativa L.	☉	VII-VIII	Ac
	Рід Скерда	Род Скерда	Crepis L.			
896.	С. покривельна	С. кровельная	C. tectorum L.	☉	VI-IX	Ac
897.	С. гаузієста	С. разветвленная	C. ramossima D'Urv	☉	V-VI	Ac
898.	С. панноньська	С. венгерская	C. pannonica (Jacq.) C. Koch	☉	VI-VIII	Ac
	Рід Неуйвітер	Род Ястребинка	Hieracium L.			
899.	Н. волохатенький	Я. волосстая	H. pilosella L.	☉	VI-VIII	Лп+Сл+Спс
900.	Н. зонтичний	Я. зонтичная	H. umbellatum L.	☉	VIII-IX	Сл
901.	Н. отруйний	Я. ядовитая	H. vitosum Pall.	☉	VII-VIII	Сл
	Клас ОДНОДОЛЬНІ	Класс ОДНОДОЛЬНЫЕ	LILIFLORA			
	Ряд Частухоцвітні	Порядок Частухоцветные	Asteriales			
	РОДИНА СУСАКОВІ	СЕМЕЙСТВО СУСАКОВЫЕ	BUTOMACEAE			
	Рід Сусак	Род Сусак	Butomus L.			
902.	С. зонтичний	С. зонтичный	B. umbellatus L.	☉	V-X	Луц+Б

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
	РОДИНА ЧАСТУХОВІ	СЕМЕЙСТВО ЧАСТУХОВЫЕ	ALISMATACEAE			
	Рід Частиха	Род Частиха	Alisma L.			
903.	Ч. подорожничкова	Ч. подорожничковая	<i>A. plantago-aquatica</i> L.	ч	VI-VIII	Лул+Б
904.	Ч. ланцетна	Ч. ланцетная	<i>A. lanceolatum</i> With.	ч	VI-VIII	Лул+Б
	Рід Стрелолист	Род Стрелолист	Sagittaria L.			
905.	С. стрілолистий	С. стрелолистный	<i>S. sagittifolia</i> L.	ч	VI-VIII	Лул+Б
	Ряд	Порядок	Hydrocharitales			
	Жабурничкові	Водокрасовцевитые				
	РОДИНА ЖАБУРНИКОВІ	СЕМЕЙСТВО ВОДОКРАСОВЫЕ	HYDROCHARITACEAE			
	Рід Жабурник	Род Волочрас	Hydrocharis L.			
906.	Ж. звичайний	В. обыкновенный	<i>H. morsus-ganae</i> L.	ч	VI-VII	В
	Рід Воляний різак	Род Телорез	Stratiotes L.			
907.	В.р. алоєвидний	Т. алоэвидный	<i>S. aloides</i> L.	ч	V-VIII	В
	Рід Елодея, Воляна чума	Род Элодея, Воляная чума	Eloдея Michx.			
908.	Е. канадська	Э. канадская	<i>E. canadensis</i> Michx.	ч	VI-VIII	Ас+В
909.	Рід Валінерія	Род Валлинерия	Vallisneria L.			
	В. спіральна	В. спиральная	<i>V. spiralis</i> L.	ч	VI-VII	В
	Ряд Наядоцвітні	Порядок Наядоцветные	Najadales			
	РОДИНА ТРИЗУБЦЕВІ	СЕМЕЙСТВО СИТНИКОВИДНЫЕ	JUNCAGINACEAE			
	Рід Тризубець	Род Тростреник	Triglochin L.			
910.	Т. болотний	Т. болотный	<i>T. palustre</i> L.	ч	VI-IX	В

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороцентрична група (підгрупа)
	РОДИНА РДЕСНИКОВІ	СЕМЕЙСТВО РДЕСТОВЫЕ	ROTAMOGETONACEAE			
	Рід Рдесник	Род Рдест	Rotamogeton L.			
911.	Р. грібінчастий	Р. грёбнчатый	<i>R. rotinatus</i> L.	ч	VI-VIII	В
912.	Р. стиснутий	Р. сшюснутый	<i>R. compressus</i> L.	ч	V-VIII	В
913.	Р. злаколистий	Р. злаколистный	<i>R. gramineus</i> L.	ч	V-VIII	В
914.	Р. плаваючий	Р. плавающий	<i>R. natans</i> L.	ч	V-VIII	В
915.	Р. блискучий	Р. блестящий	<i>R. lucens</i> L.	ч	VI-VIII	Б+В
916.	Р. пронизанлистий	Р. пронзеннолистный	<i>R. perforatus</i> L.	ч	VI-VIII	Б+В
917.	Р. кулчеравий	Р. курчавый	<i>R. crispus</i> L.	ч	VI-VIII	Б+В
	РОДИНА РІЗУХОВІ	СЕМЕЙСТВО НАЯДОВЫЕ	NAJADACEAE			
	Рід Різуха	Род Наяда	Najas L.			
918.	Р. велика	Н. большая	<i>N. major</i> All.	Э	VI-IX	В
	Рід Каулінія	Род Каулиния	Caulinia Willd.			
919.	К. мала	К. малая	<i>C. minor</i> (All.) Coss. et Germ.	Э	VI-IX	В
	Ряд Лілієвіті	Порядок Лилейцевитые	Liliales			
	РОДИНА ЛІЛІЙНІ	СЕМЕЙСТВО ЛИЛЕЙНЫЕ	Liliaceae			
	Рід Брандушка	Род Брандушка	Bulbocodium L.			
920.	Б. різнокольорова	Б. разноцветная	<i>B. versicolor</i> (Ker-Gawl.) Spreng.	ч	III-IV	Ст+Лу+Ср
	Рід Зірочки	Род Гусиный лук	Gagea Salisb.			
921.	З. цибулинносні	Г.л. луковичноносный	<i>G. bulbifera</i> (Pall.) Salisb.	ч	III-IV	С+Лу

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогична група (підгрупа)
922.	З. Шовця	Г. л. Шовца	<i>G. szovitsii</i> (Lang.) Bess. ex Schult. et fil.	<i>ч</i>	III-IV	Ст+Ст+Пр
923.	З. Пачоського	Г. л. Пачоского	<i>G. paczoskii</i> (Zapal.) Grossh.	<i>ч</i>	III-IV	Лу+Ст+Пр
924.	З. малі	Г. л. малый	<i>G. minima</i> (L.) Ker-Gawl.	<i>ч</i>	IV-V	Лу+Ст+Пр+Ст
925.	З. мохнаті	Г. л. мохнатый	<i>G. villosa</i> (Bieb.) Duby	<i>ч</i>	IV	Ср+Ст+Пр
926.	З. азовські	Г. л. азовский	<i>G. maotica</i> Artemez.	<i>ч</i>	III-IV	Ср+Ср
927.	З. українські	Г. л. украинский	<i>G. ucrainica</i> Klok.	<i>ч</i>	IV	Ср+Ст+Пр
928.	З. низьенькі	Г. л. низенький	<i>G. pusilla</i> (F. W. Schmidt) Schult. et Schult. fil.	<i>ч</i>	III-IV	Ср+Ст+Пр
	Рід Гюльпан	Род Гюльпан	Tulipa L.			
929.	Т. дубровний	Т. дубравный	<i>T. quercetorum</i> Klok. et Zoz.	<i>ч</i>	IV-V	ЛБ+Лу+Лн+Ср
930.	Т. гранітний	Т. гранитный	<i>T. granitcola</i> (Klok. et Zoz) Klok.	<i>ч</i>	IV-V	Ст+Пр
931.	Т. змішлестий	Т. змеелестный	<i>T. ophiophylla</i> Klok. et Zoz.	<i>ч</i>	IV-V	Ст+Пр
	Рід Рябчик	Род Рябчик	Fritillaria L.			
932.	Р. руський	Р. русский	<i>F. ruthenica</i> Wikstr.	<i>ч</i>	IV-V	ЛБ+Лу+Ср
	Рід Лілія	Род Лилия	Lilium L.			
933.	Л. біла	Л. чисто-белая	<i>L. candidum</i> L.	<i>ч</i>	IV-VII	Ак
	Рід Пролеска	Род Пролеска	Scilla L.			
934.	П. дволиста	П. двулистная	<i>S. bifolia</i> L.	<i>ч</i>	III-IV	ЛБ+Лу+Ср
935.	П. сибірська	П. сибирская	<i>S. sibirica</i> Haw.	<i>ч</i>	III-IV	ЛБ+Лу+Ср

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогична група (підгрупа)
	Рід Ряска	Род Пшчелечник	Ornithogalum L.			
936.	Р. Фішера	П. Фишера	<i>O. fischerianum</i> Krash.	<i>ч</i>	V-VI	Ср
937.	Р. торочківата	П. бахромчатый	<i>O. fimbriatum</i> Willd.	<i>ч</i>	IV-V	ЛБ
938.	Р. Гуссона	П. Гуссона	<i>O. gussonei</i> Ten.	<i>ч</i>	IV-V	ЛБ+Лу+Ср
	Рід Бельвалія	Род Бельвалия	Bellevia Lapeyr.			
939.	Б. сарматська	Б. сарматская	<i>B. sarmatica</i> (Pall. ex Georgi) Woronow	<i>ч</i>	V	Ср+Лу+Ср
	Рід Гиацинтик	Род Гиацинтик	Hyacinthella Schur			
940.	Г. Палласів	Г. Палласа	<i>H. pallasiiana</i> (Stev.) Losinsk.	<i>ч</i>	IV-1/2V	Ср+Ст+Пр+Ср
941.	Г. білий	Г. беловатый	<i>H. leucophaea</i> (C. Koch) Schur	<i>ч</i>	V	Ср
	Рід Гадюча цибулька	Род Мускари	Muscari Mill.			
942.	Г. л. занедбана	М. незамеченный	<i>M. neglectum</i> Guss.	<i>ч</i>	IV-V	Ср
	Рід Конвалія	Род Ландыш	Convallaria L.			
943.	К. звичайна	Л. майский	<i>C. majalis</i> L.	<i>ч</i>	IV-V	ЛБ+Ак
	Рід Кушпа	Род Кушпа	Polygonatum Mill.			
944.	К. багатоквіткова	К. многоцветковая	<i>P. multiflorum</i> (L.) All.	<i>ч</i>	V-VI	ЛБ+Ак
945.	К. пахуча	К. душистая	<i>P. odoratum</i> (Mill.) Druce	<i>ч</i>	V	ЛБ+Лу+Ср+Ак
	РОДИНА ЦИБУЛКОВІ	СЕМЕЙСТВО ЛУКОВЫЕ	ALLIACEAE			
	Рід Цибуля, Часник	Род Лук, Чеснок	Allium L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
946.	Ц. ведмежа, черемша	Л. медвежий, черемша	<i>A. ursinum L.</i>	<i>ц</i>	V-VI	Ак
947.	Ц. городня	Л. релігачий	<i>A. sera L.</i>	<i>ц</i> ⊕	VI-VIII	Ак
948.	Чаеник	Л. посевной, чеснок	<i>A. sativum L.</i>	<i>ц</i> ⊕	VI-VIII	Ак
949.	Ц. круглогорова	Л. круглоголовий	<i>A. sphaerocephalon L.</i>	<i>ц</i>	VI-VII	Ср
950.	Ц. Вальдштейна	Л. Вальдштейна	<i>A. waldsteini G. Don fil.</i>	<i>ц</i>	VI-VII	Ср
951.	Ц. савранська	Л. савранський	<i>A. savaticum Bess.</i>	<i>ц</i>	VII-IX	Спе
952.	Ц. гранчага	Л. угловатий	<i>A. angulosum L.</i>	<i>ц</i>	VI-IX	Луп
953.	Ц. Пачоского	Л. Пачоского	<i>A. paezokianum Turcz.</i>	<i>ц</i>	VII-VIII	СП+Спе+Ср
	РОДИНА АГАВОВІ	СЕМЕЙСТВО АГАВОВЫЕ	AGAVACEAE			
954.	Рід Юкка	Рід Юкка	<i>Jucca L.</i>			
	Ю. Смогла	Ю. Смогла	<i>J. smalliana Fern.</i>	<i>ц</i>	VI-VII	Ак
949.	РОДИНА АМАРИЛІСОВІ	СЕМЕЙСТВО АМАРИЛЛИСОВЫЕ	AMARYLLIDACEAE			
	Рід Нарцис	Рід Нарцис	<i>Narcissus L.</i>			
955.	Н. білий	Н. білий	<i>N. poeticus L.</i>	<i>ц</i>	IV-V	Ак
956.	Н. запашний	Н. душистий	<i>N. odoratus L.</i>	<i>ц</i>	IV-V	Ак
	РОДИНА ХОЛОДКОВІ	СЕМЕЙСТВО СПАРЖЕВЫЕ	ASPARAGACEAE			
	Рід Холодок	Рід Спаржа	<i>Asparagus L.</i>			
957.	Х. кільчастий	С. мутувача	<i>A. verticillatus L.</i>	<i>ц</i>	VI	Лус
958.	Х. лікарський	С. лікарська	<i>A. officinalis L.</i>	<i>ц</i>	V-VII	Ср+Лус

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
	Рід Півнікоцвітні	Порядок Касапикоцевые, Ірисовые	<i>Iridales</i>			
	РОДИНА ПІВНИКОВІ	СЕМЕЙСТВО КАСАТИКОВЫЕ, ІРИСОВЫЕ	IRIDACEAE			
	Рід Шафран	Рід Шафран	<i>Strocus L.</i>			
959.	Ш. весняний	Ш. весняний	<i>S. vernus (L.) Hill</i>	<i>ц</i>	III-IV	Ср
	Рід Півники	Рід Касатик, Ірис	<i>Iris L.</i>			
960.	П. болотні	К. болотний	<i>I. pseudacorus L.</i>	<i>ц</i>	VI-VIII	Луп+Б
961.	П. карликові	К. карликовий	<i>I. pumila L.</i>	<i>ц</i>	IV-V	СП+Спе+Ср
962.	П. білі	К. блідний	<i>I. pallida Lam.</i>	<i>ц</i>	V-VI	Ак
963.	П. німецькі	К. німецький	<i>I. germanica L.</i>	<i>ц</i>	V-VI	Ак
964.	П. флорентійські	К. флорентійський	<i>I. florentina L.</i>	<i>ц</i>	V-VI	Ак
	Рід Косарик, Гладіолус	Рід Гладіолус, Шапаник	<i>Gla diolus L.</i>			
965.	К. гібридні	Г. гібридний	<i>G. hybridus hort.</i>	<i>ц</i>	V-VII	Ак
	Рід Імбиркоцвітні	Порядок Імбирцевые	<i>Zingiberales</i>			
	РОДИНА КАННОВІ	СЕМЕЙСТВО КАННОВЫЕ	CANNACEAE			
	Рід Канна	Рід Канна	<i>Canna L.</i>			
966.	К. індійська	К. індійська	<i>C. indica L.</i>	<i>ц</i>	VII-IX	Ак
	Ряд	Порядок Орхідові	<i>Orchidales</i>			
	Зозулинкоцвітні	Ятрышниковые				
	РОДИНА ЗОЗУЛИНЦЕВІ	СЕМЕЙСТВО ЯТРЫШНИКОВЫЕ, ОРХИДНЫЕ	ORCHIDACEAE			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
	Рід Зоулінець, Орхідея	Род Ягрышник	Orchis L.			
967.	З. шоломоносний	Я. шлемоносный	O. militaris L.	ц	IV-VI	Лус+ЛБ
968.	З. салеповий	Я. дреплик	O. morio L.	ц	V-VI	Лус+ЛБ
969.	З. обпалений	Я. обожженый	O. ustulata L.	ц	VI-VII	Лус+ЛБ
	Ряд	Порядок	Juncaceae			
	Ситниковці	Ситниковцевые				
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	JUNCACEAE			
	СИТНИКОВІ	СИТНИКОВЫЕ				
	Рід Ситник	Род Ситник	Juncus L.			
970.	С. жаб'ячий	С. лягушечный	J. bufonius L.	Э	V-VIII	Лус+Б+Ас
971.	С. розлогий	С. развеселый	J. effusus L.	ц	VI-VII	Луп+Б
972.	С. скулчений	С. скулченный	J. conglomeratus L.	ц	VI-VII	Луп+Б+Лп
973.	С. стигнутий	С. сплюснутый	J. compressus Jacq.	ц	VI-IX	Луп+Б
974.	С. колічастий	С. колечатый	J. geniculatus Schrank	ц	VI-VII	Луп+Б
975.	С. членистий	С. членистый	J. articulatus L.	ц	VI-VIII	Луп+Б
	Рід Оянка	Род Оянка	Luzula D.C.			
976.	О. бліда	О. бледноватая	L. pallescens Sw.	ц	V-VI	Луп
	Ряд Осокоці	Порядок Осокоцевые	Cyperaceae			
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	CYPERACEAE			
	ОСОКОВІ	ОСОКОВЫЕ				
	Рід Смикавець	Род Сыть	Cyperus L.			
977.	С. скулчений	С. скулченая	C. glomeratus L.	Э	VIII-IX	Лп
978.	С. бурий	С. бурая	C. fuscus L.	Э	VI-IX	Лп+Луп
	Рід Ситовник	Род Ситовник	Ruretus Beauv.			
979.	С. жовтуватий	С. желтоватый	R. flavescens (L.) Reichenb.	Э	VI-VIII	Луп+Б

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
	Рід Бульбокомиш	Род Клубкекмыш	Bolboschoenus (Aschers.) Palla			
980.	Б. морський	К. морской	B. maritimus (L.) Palla	ц	VI-IX	Б
	Рід Кута, Схеноплект	Род Схеноплект	Schoenoplectus Palla			
981.	К. озерна	С. озерный	S. lacustris (L.) Palla	ц	VI-VIII	Б+Лп
982.	К. Табернемонтана	С. Табернемонтана	S. tabernaemontani (C. C. Gmel.) Palla	ц	VI-IX	Б+Луп
983.	К. лежача	С. лежачий	S. supinus (L.) Palla	Э	VI-VII	Б+Луп
	Рід Камішвіник	Род Камышевик	Scirpoides Seguer			
984.	К. звичайний	К. обыкновенный	S. holoschoenus (L.) Sojak	ц	VI-IX	Б
	Рід Дихостиліс	Род Дихостилис	Dichostylis Beauv. ex Lest.			
985.	Д. Мікелі	Д. Микели	D. micheliana (L.) Nees	Э	VI-IX	Б
986.	Д. гачкуватий	Д. крючковатый	D. hamulosa (Bieb.) Nees	Э	VI-IX	Б
	Рід Білемус	Род Билемус	Blysmus Panz. ex Schult.			
987.	Б. стигнутий	Б. сжатый	B. compressus (L.) Panz. ex Link	ц	VI-VIII	Б
	Рід Ситняг	Род Болотница	Eleocharis R. Br.			
988.	С. голчастий	Б. иглолистная	E. acicularis (L.) Roem. et Schult.	ц	VI-VIII	Б

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
989.	С. болотний	Б. болотная	<i>E. palustris</i> (L.) Roem. et Schult.	<i>ч</i>	V-VI	Луп+Б
990.	Рід Осока О. вузьколиста	Род Осока О. узколистная	Carex L. <i>C. stenophylla</i> Wahlenb.	<i>ч</i>	IV-V	Лус+ЛБ
991.	О. лясця	О. лясья	<i>C. vulpina</i> L.	<i>ч</i>	V-VI	Б
992.	О. колхідська	О. колхидская	<i>C. colchica</i> J. Gay	<i>ч</i>	IV-V	Спе+Сп
993.	О. рання	О. ранняя	<i>C. praecox</i> Schreb.	<i>ч</i>	IV-V	Сп+Луп
994.	О. шершава	О. шершаволостная	<i>C. hirta</i> L.	<i>ч</i>	V-VI	Луп
995.	О. гірська	О. горная	<i>C. montana</i> L.	<i>ч</i>	IV-V	Ли
996.	О. пальчатая	О. пальчатая	<i>C. digitata</i> L.	<i>ч</i>	V	Лус
997.	О. лапкоподібна	О. стоповидная	<i>C. pediformis</i> C. A. Mey.	<i>ч</i>	IV-V	Сп+Спе
998.	О. пізня	О. поздняя	<i>C. serotina</i> Merat	<i>ч</i>	V-VI	Луп
999.	О. розсунута	О. расставленная	<i>C. distans</i> L.	<i>ч</i>	V-VI	Лус
1000.	О. приземкувата	О. приземистая	<i>C. supina</i> Wahlenb.	<i>ч</i>	IV-V	Сп+Пг+Спе
1001.	О. пухирчаста	О. пузырчатая	<i>C. vesicaria</i> L.	<i>ч</i>	V-VI	Луп+Б
1002.	О. чорноколоса	О. черноколосая	<i>C. melanostachya</i> Bieb.	<i>ч</i>	V	Лп
1003.	О. побережна	О. береговая	<i>C. riparia</i> Curt.	<i>ч</i>	V-VI	Лп
1004.	О. остра	О. острая	<i>C. acuta</i> L.	<i>ч</i>	V-VI	Луп+Б
	Рід	Род	<i>Poaes</i>			
	Тонкокошівні	Мягшикоцветные				
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	Poaceae			
	ЗЛАКОВІ					
	Рід Пірей	Род Пырей	<i>Elytrigia</i> Desv.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогична група (підгрупа)
1005.	П. волосистий	П. волососный	<i>E. trichophora</i> (Link) Nevski	<i>ч</i>	VI	Лус+ЛБ+Сп
1006.	П. середній	П. средний	<i>E. intermedia</i> (Host) Nevski	<i>ч</i>	VI	Лус+ЛБ+Лп+Ср
1007.	П. азовський	П. азовский	<i>E. macrochaeta</i> (Prokud.) Prokud.	<i>ч</i>	VI	Ср+Сп+Пг+Спе+Ли
1008.	П. повзучий	П. ползучий	<i>E. terrens</i> (L.) Nevski	<i>ч</i>	VI-VII	Лус+Сп+Пг+Лп+Ас
	Рід Житняк	Род Житняк	Agropyron Gaertn.			
1009.	Ж. пухлятокошівковий	Ж. пушистоцветковый	<i>A. dasanthum</i> Ledeb.	<i>ч</i>	V-VI	Спе+Луп
1010.	Ж. Лавренків	Ж. Лавренко	<i>A. lavrenkoanum</i> Prokud.	<i>ч</i>	VI-VII	Спе
1011.	Ж. пустельний	Ж. пустынный	<i>A. desertorum</i> (Fisch. ex Link) Schult. et. f.	<i>ч</i>	VI	Спе
1012.	Ж. гребінчастий	Ж. гребенчатый	<i>A. rectinatum</i> (Bieb.) Beauv.	<i>ч</i>	VI-VII	С+Пг
	Рід Пшениця	Род Пшеница	Triticum L.			
1013.	П. літня, п. м'яка	П. летняя, п. мягкая	<i>T. aestivum</i> L.	Э	VI-VII	Ас
	Рід Жито	Род Рожь	Secale L.			
1014.	Ж. дике	Ж. дикая	<i>S. sylvestre</i> Host	Э	V-VI	Спе+Луп
1015.	К. чорноморський	К. черноморский	Leymus Hochst. <i>L. sabulosus</i> (Bieb.) Tzvel.	<i>ч</i>	VI-IX	Спе
	Рід Ячмінь	Род Ячмень	Hordeum L.			
1016.	Я. звичайний	Я. обыкновенный	<i>H. vulgare</i> L.	Э	VI-VII	Ас
	Рід Бромус	Род Костер	Bromus L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогічна група (підгрупа)
1017.	Б. розчепирений	К. расчепырренный	<i>B. squarrosus</i> L.	ЭФ	V-VI	Луп
1018.	Б. польовий	К. полевой	<i>B. arvensis</i> L.	ЭФ	V-VII	Луп+Ас
	Рід Стоколос, Кострець	Род Кострец	Bromopsis Fourt.			
1019.	С. безостий	К. безостый	<i>B. intermis</i> (Leyss.) Holub	ч	VI-VII	Луп+Стл+Стл+Лп+Лп
1020.	С. прямий	К. прямой	<i>B. erecta</i> (Huds.) Fourt.	ч	V-VI	Стл+Луп+Стл+Лп
1021.	С. прибережний	К. береговой	<i>B. riparia</i> (Rehm.) Holub	ч	V-VI	Стл+Луп+Стл+Лп
	Рід Анізанта	Род Анизанта	Anisantha C. Koch			
1022.	А. покривельна	А. кровельная	<i>A. fectorum</i> (L.) Nevski	Э	V-VI	Стл+Стл+Луп+Ас
1023.	А. неплідна	А. бесплодная	<i>A. sterilis</i> (L.) Nevski	Э	IV-VI	Ас
	Рід Келерія, Купець	Род Тонконог	Koeleria Pers.			
1024.	К. сизий	Т. сизый	<i>K. glauca</i> (Spreng.) DC.	ч	V-VI	Стл
1025.	К. пісковий	Т. песчаный	<i>K. sabuletorum</i> (Dornin) Kloke.	ч	V-VI	Стл+Стл
1026.	К. короткйй	Т. короткий	<i>K. brevis</i> Stev.	ч	V-VII	Стл+Лп+Стл
1027.	К. гробінчастий	Т. гребенчатый	<i>K. cristata</i> (L.) Pers.	ч	V-VI	Стл+Стл+Стл+Лп
1028.	К. лопатеий	Т. лопастный	<i>K. lobata</i> (Bieb.) Koerm. et Schult.	ч	V-VIII	Лп+Луп
	Рід Кунничик	Род Вейник	Calamagrostis Adams.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогічна група (підгрупа)
1029.	К. сіруватий	В. седлоший	<i>C. canescens</i> (Web.) Roth	ч	VI-VII	Луп+Б
1030.	К. наземний	В. наземный	<i>C. epigeios</i> (L.) Roth			Луп+Лп+Лп
	Рід Метлюг	Род Метлица	Apera Adams.			
1031.	М. звичайний	М. обыкновенная	<i>A. spica-veriti</i> (L.) Beauv.	Э	VI-VII	Стл+Стл+Лп+Ас
	Рід Міглиця, Польовця	Род Полевница	Agrostis L.			
1032.	М. тонка	П. тонкая	<i>A. tenuis</i> Sibth.	ч	VI-VIII	Луп
1033.	М. повзуча	П. побегоносная	<i>A. stolonifera</i> L.	ч	VI-VII	Луп+Б
1034.	М. велетенська	П. гигантская	<i>A. gigantea</i> Roth	ч	VI-VII	Лп
1035.	М. піскова	П. песчаная	<i>A. sabulicola</i> Kloke.	ч	VII	Луп
1036.	М. собачя	П. собачья	<i>A. canina</i> L.	ч	VI-VII	Луп+Б
	Рід Чаполоч	Род Зубровка	Hierochloe R. Br.			
1037.	Ч. повзуча	З. ползучая	<i>H. terrens</i> (Host) Beauv.	ч	IV-VI	Луп+Лп+Лп+Стл+Стл
	Рід Очеретянка	Род Двуклесточник	Phalaroides N. M.			
1038.	О. звичайна	Д. тростниковый	Wolf <i>P. arundinacea</i> (L.) Rausch.	ч	V-VII	Луп+Б
	Рід Канаркова трава	Род Канаречник	Phalaris L.			
1039.	К.т. справжній	К. канарский	<i>P. canariensis</i> L.	Э	VI-IX	Ас+Лп
	Рід Бекманія	Род Бекмания	Beckmannia Host			
1040.	Б. звичайна	Б. обыкновенная	<i>B. eruciformis</i> (L.) Host	ч	VI-VIII	Луп+Б
	Рід Тимофівка	Род Тимофеевка	Phleum L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогін на група (підгрупа)
1041.	Т. степова	Т. степная	<i>P. phleoides</i> (L.) Karst.	<i>ч</i>	V-VI	Лу+Лб
1042.	Т. лучна Рід Клітник, Лисохвіст	Т. луговая Род Лисохвост	<i>P. pratense</i> L. <i>Alopecurus</i> L.	<i>ч</i>	V-VIII	Ср+Пг
1043.	К. колінастий	К. коленастый	<i>A. geniculatus</i> L.	☐	VI-VIII	Лул
1044.	К. лучний	К. луговой	<i>A. pratensis</i> L.	<i>ч</i>	V-VI	Лул
1045.	Рід Костриця	Род Овсяница	<i>Festuca</i> L.			
1045.	К. Беккера	О. Беккера	<i>F. beckeri</i> (Hack.)	<i>ч</i>	V-VI	Сле
1046.	К. валівська	О. валтиская	<i>F. valesiana</i> Gaud.	<i>ч</i>	V-VI	С+Лу+Пг+Лб
1047.	К. таврійська	О. таврическая	<i>F. taurica</i> (Hack.) A. Kerner ex Trautv.	<i>ч</i>	V-VI	Сл+Сле
1048.	Рід Тонконіг	Род Мяслик	<i>Poa</i> L.			
1048.	Т. бульбистий	М. луковичный	<i>P. bulbosa</i> L.	<i>ч</i>	IV-VI	Ср+Сл+Сле+Лл
1049.	Т. стиснутий	М. сплюснутый	<i>P. compressa</i> L.	<i>ч</i>		Ас
1050.	Т. степовий	М. степной	<i>P. stepposa</i> (Kryl.) Koshév.	<i>ч</i>	V-VII	Сл+Сле
1051.	Т. лісовий	М. лесной	<i>P. sylvicola</i> Guss.	<i>ч</i>	V-VIII	Лл
1052.	Т. звичайний	М. обыкновенный	<i>P. trivialis</i> L.	<i>ч</i>	V-VIII	Лл
1053.	Т. болотний	М. болотный	<i>P. palustris</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лул+Б
1054.	Т. лучний	М. луговой	<i>P. pratensis</i> L.	<i>ч</i>	V-VII	Лул+Лл
1055.	Т. вузьколистий	М. узколистный	<i>P. angustifolia</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лу+Сл+Сл+Пг+Лб
1056.	Рід Кагаброза	Род Поручейника	<i>Catabroza</i> Beauv.			
1056.	К. водяна	П. водяная	<i>C. aquatica</i> (L.) Beauv.	<i>ч</i>	VI-VII	Лул+Б

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спорошення	Флороценогін на група (підгрупа)
1057.	Рід Покеція	Род Бескильниця	<i>Ruscipella</i> Parl.			
1057.	П. розтавлена	Б. расставленная	<i>P. distans</i> (Jacq.) Parl.	<i>ч</i>	V-VII	Лул+Ас
1058.	Г. збірна, г. звичайна	Б. сборная	<i>Dactylis</i> L. <i>D. glomerata</i> L.	<i>ч</i>	V-VIII	Лб+Лул+Лл
1059.	Рід Перлівка	Род Перловник	<i>Melica</i> L.			
1059.	П. висока	П. высокий	<i>M. altissima</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	Лб+Лул+Лл
1060.	П. трансільванська	П. трансильванский	<i>M. transilvanica</i> Schur	<i>ч</i>	V-VII	Лб+Лул+Лл
1061.	Рід Лепешняк	Род Манник	<i>Glyceria</i> R. Br.			
1061.	Л. плаваючий	М. плавающий	<i>G. fluitans</i> (L.) R. Br.	<i>ч</i>	V-VIII	Лул+Б
1062.	Л. великий	М. большой	<i>G. maxima</i> (C. Hartm.) Holmb.	<i>ч</i>	V-VII	Б
1063.	Л. тростиниовий	М. тростниковый	<i>G. arundinacea</i> Kunth	<i>ч</i>	VI-VII	Б+Лул
1064.	Рід Ковчла	Род Ковчль	<i>Stipa</i> L.			
1064.	К. волосиста	К. волосатик	<i>S. capillata</i> L.	<i>ч</i>	VI-VII	С+Луе
1065.	К. пірчаста	К. перистый	<i>S. pennata</i> L.	<i>ч</i>	V-VI	Сл
1066.	К. дніпровська	К. днепроовский	<i>S. borysthenica</i> Klok. ex Prokud.	<i>ч</i>	IV-VI	С+Пг
1067.	Рід Очерет	Род Тростник	<i>Phragmites</i> Adans.			
1067.	О. звичайний, о. південний	Т. обыкновенный, т. южный	<i>P. australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud.	<i>ч</i>	VII-IX	Б
1068.	Рід Змівка	Род Змеевка	<i>Cleistogenes</i> Keng			
1068.	З. розчепрена	З. расчепренная	<i>C. squarrosa</i> (Trin.) Keng	<i>ч</i>	VI-VII	Сле
1069.	З. болгарська	З. болгарская	<i>C. bulganica</i> (Borrm.) Keng	<i>ч</i>	VII-VIII	Сл+Сле

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
	Рід Гусятник	Род Полевичка	Eragrostis N.M. Wolf			
1070.	Г. волосястий	П. волосистая	<i>E. pilosa (L.) Beauv.</i>	Э	VII-X	Стр+Стр+Лп
1071.	Г. малий	П. малая	<i>E. minor Host</i>	Э	VII-X	Ас
1072.	Г. заплашний	П. пахучая	<i>E. sphaecolens A. Beck. ex Claus</i>	Э	VI-IX	Ст
	Рід Свинорой	Род Свинорой	Cynodon Rich.			
1073.	С. пальчастий	С. пальчатый	<i>C. dactylon (L.) Pers.</i>	ц	VI-VIII	Ст
	Рід Чіплянка	Род Козлеп	Tragus Hall.			
1074.	Ч. китицева	К. кистистый	<i>T. pascuensis (L.) All.</i>	Э	VI-IX	Ас
	Рід Пальчатка	Род Росичка	Digitaria Hall.			
1075.	П. гребінчаста	Р. гребенчатая	<i>D. rectinifomis (Hemard) Tzvel.</i>	Э	VII-IX	Ас+Лп
	Рід Мишій	Род Щеглиник	Setaria Beauv.			
1076.	М. кільчастий	Щ. мугочватый	<i>S. verticillata (L.) Beauv.</i>	Э	VII-X	Ас+Лп
1077.	М. сизий	Щ. сизый	<i>S. glauca (L.) Beauv.</i>	Э	VI-IX	Ас
1078.	М. зелений	Щ. зеленый	<i>S. viridis (L.) Beauv.</i>	Э	VI-X	Ас
	Рід Сорго	Род Сорго	Sorghum Moench			
1079.	С. суданське	С. суданское, суданка	<i>S. sudanense (Piper) Stapf</i>	Э	VII-IX	Ас
	Рід Бородач	Род Бородач	Bothriochloa O. Kuntze			
1080.	Б. звичайний	Б. обыкновенный	<i>B. ischaetum (L.) Keng</i>	ц	VII-IX	Ст+Стр+Лп
	Рід Кукурудза	Род Кукуруза	Zea L.			

	Назва українська	Назва російська	Назва латинська	Життєва форма	Цвітіння або спороношення	Флороценогінна група (підгрупа)
1081.	К. звичайна	К. обыкновенная, манс	<i>Z. mays L.</i>	Э	VII-IX	Ас
	Ряд Ароїдоцвітні	Рядок Ароїдоцвітельні	Aralis			
	РОДИНА АРОЇДНІ	СЕМЕЙСТВО АРОИДНЫЕ, АРОЙНИКОВЫЕ	ARACEAE			
	Рід Аір, Лепеха	Род Аир, Лепеха	Acorus L.			
1082.	Л. звичайна	А. обыкновенный	<i>A. calamus L.</i>	ц	VI-VII	Лут+Б
	РОДИНА ЯСКОВІ	СЕМЕЙСТВО ЯСКОВЫЕ	LEMNACEAE			
	Рід Яска	Род Яска	Lemna L.			
1083.	Р. трибороздчаста	Р. трехбороздчатая	<i>L. trisulca L.</i>	ц	V-VI	В+Б
1084.	Р. мала	Р. маленкая	<i>L. minor L.</i>	ц	V-VI	В+Б
1085.	Р. горбата	Р. горбатая	<i>L. gibba L.</i>	ц	V-VI	В
	Рід Спиредела	Род Многокоренник, Спиредела	Spirodela Schleid.			
1086.	С. багатокоренева	М. обыкновенный, с. многокорневая	<i>S. polyrrhiza (L.) Schleid.</i>	ц	V-VI	В
	Ряд Розоцвітні	Рядок Розоцвітельні	Turhalis			
	РОДИНА ЕЖКА-ЧОГОЛІВКОВІ	СЕМЕЙСТВО ЕЖЕГОЛОВНИКОВЫЕ	SPARGANIACEAE			
	Рід Ежача гоївка	Род Ежоголовник	Sparganium L.			
1087.	Іг. пряма	Е. прямая	<i>S. erectum L.</i>	ц	VI-VIII	Б
	РОДИНА	СЕМЕЙСТВО	TURNACEAE			
	РОГОЗОВІ	РОГОЗОВЫЕ	Typha L.			
1088.	Р. широкolistий	Р. широколистный	<i>T. latifolia L.</i>	ц	VI-VIII	Б
1089.	Р. Лакманів	Р. Лакманна	<i>T. laxmannii Lepech.</i>	ц	VI-VIII	Б
1090.	Р. вузькolistий	Р. узколистный	<i>T. angustifolia L.</i>	ц	VI-VIII	Б

* Дані потребують уточнення

Э - однорічник;
 Ф - дворічник;
 ц - багаторічник;
 Л - чагарник;
 Л-ХП - час цвітіння (місяць);
 С - степова флороценогінна група;

Позначки:

Ср - різногравно-типчакво-квітцестепова флороценогінна підгрупа;
 Фр - пасмофітностепова флороценогінна підгрупа;
 Стр - псамфітностепова флороценогінна підгрупа;
 Сп - лукофітностепова флороценогінна підгрупа;
 Ст - гаюфітностепова флороценогінна підгрупа;
 Лп - лукова флороценогінна група;
 Лус - суходільнолукова флороценогінна підгрупа;

Лут - заливнолукова флороценогінна підгрупа;
 Лп - гранітноперифітна флороценогінна група;
 Л - лісова флороценогінна група;
 Лб - байрачнолісова флороценогінна підгрупа;
 Ли - луголісова флороценогінна підгрупа;
 В - водна флороценогінна група;
 В - болотна флороценогінна група;
 Ас - рудерально-сегетальна флороценогінна група;

7. Фармакогностичне дослідження флори Національного заповідника "Хортиця" вченими Запорізького державного медичного університету

Природа - це криниця біологічно активних речовин рослинного походження. Цілющі ресурси царства рослин вивчені далеко не повністю, і систематичні дослідження, направлені на створення нових лікарських препаратів з рослинної сировини, інтенсивно проводяться у всьому світі.

Флора нашої планети налічує сотні тисяч видів рослин, з яких на сьогоднішній день описано близько 250000, а об'єктами фармакологічних і хімічних досліджень стали всього лише 2-3 тисячі видів. Слід зазначити, що деякі з цих досліджень проведені досить давно і потребують повторення з урахуванням сучасного стану науки. Зараз дослідники не задовольняються лише виділенням біологічно активних речовин рослини або визначення області їх застосування.

У наш час можливе копіювання молекули, більш-менш істотне їх змінювання і отримання речовини із заданими властивостями. Нарешті, існує можливість синтезу ex nihilo (буквально - ні "з чого") штучних молекул, здатних активно діяти в організмі людини.

Близько половини лікарських засобів, що використовуються у наш час, створені на основі рослинної сировини, а чверть містить субстанції біологічно активних речовин, отриманих безпосередньо з рослин. Останні входять також до складу напівсинтетичних і фітотерапевтичних лікарських засобів, і, таким чином, їх використання лежить в основі найпоширеніших методів лікування.

У 30-і роки ХХ століття хімія досягла такого розвитку, що стало можливим отримувати синтетичним шляхом активні речовини, аналогічні тим, які зустрічаються в рослинах. Проте медицина не відмовилася від використання рослин. Зараз існують два основних напрямки їх застосування: по-перше, у власне фітотерапії, для лікування використовуються тільки рослини, і, по-друге, у фармакогнозії, в якій рослини стають об'єктами вивчення біологічно активних речовин для створення лікарських засобів рослинного походження.

Потреба у дослідженні нових активних речовин і отриманні на їх основі лікарських засобів зберігається до цих пір, оскільки людина, як і раніше, залишається беззахистною перед великою кількістю хвороб. У цьому безперервному пошуку ліків рослини стають цінним початковим матеріалом і незамінним джерелом різноманітних лікарських засобів.

За допомогою рослин вдалося досягти успіхів у всіх областях терапії. Так, один з грибів, знайдених у норвезьких ґрунтах, дав початок

циклоспорину - імунодепресанту, який дозволяє запобігти реакції відторгнення після пересадки органів.

Новим напрямком є дослідження біологічно активних речовин для створення препаратів для лікування СНІДУ, онкозахворювань та стимуляторів імунітету.

Все викладене вище потребує більш змістовного фармакогностичного вивчення флори України, в тому числі рослинного світу о.Хортиця та впровадження результатів цих досліджень у практичну медицину.

Фармакогностичне дослідження флори Національного заповідника "Хортиця" стало можливим тільки завдяки чіткому визначенню рослин доцентом К.Є.Корещук, дослідником з енциклопедичними знаннями флори півдня України, яка заклала основи масштабних фармакогностичних досліджень.

Аналізуючи досягнення вчених фармацевтичного факультету ЗДМУ (1959-2009 рр.), якими було проведено фармакогностичне та фармако-еї ā-і ā āī ñēāāāī í ŷ òyāō âēāā āī àēī (*Araceae, Trapaceae, Butomaceae, Poaceae, Crassulaceae, Polygonaceae, Asteraceae, Brassicaceae, Fabaceae, Lamiaceae, Lemnaceae, Garyophyllaceae, Scrophulariaceae, Ranunculaceae, Elaeagnaceae, Valerianaceae, Rosaceae, Malvaceae*) флори Національного заповіднику "Хортиця", доцільно продовжити ці дослідження ще більш активно для збереження генофонду рослинного світу та активно впроваджувати програму відродження природних фітоценозів на острові Хортиця.

Види окремих родин, які зростають на о.Хортиця, служили об'єктами протягом багатьох років не тільки для інтенсивних екологоценотичних, але і хіміко-фармакологічних досліджень, проведених вченими Запорізького державного медичного університету. Серед них:

Б.В. Курмаз (1964) провів поглиблене фітохімічне дослідження 9 видів волошок роду (**Centaurea L.**) *C. breviceps Iljin* - в. короткоголова; *C. cyanus L.* - в. синя; *C. diffusa Lam.* - в. розлога; *C. jacea L.* - в. лучна; *C. marschalliana Spreng* - в. Маршалла; *C. orientalis L.* - в. східна; *C. scabiosa L. var. coriaca Schmalh* - в. скабіозовидна; *C. solstitialis L.* - в. сонячна; *C. trichocephala Bieb* - в. волосистоголова. У згаданих вище рослинах виявлені флавонові глікозиди, сапоніни, дубильні речовини, вперше виявлені алкалоїди. Із волошки короткоголової одержано алкалоїд бревіцепсин, відновлена форма якого володіє діуретичною, сосудорозширюючою та гіпотензивною дією.

П.А. Гнедков (1964) досліджував деякі види родини Crassulaceae, зокрема *Sedum maximum (L.) Suter* - очиток великий або заяча капуста велика, *S. reflexum L.* - очиток відхилений, *Sempervivum ruthenicum Schnittsp. et C.V. Lehm.* - молодило руське.

Препарати, одержані із трави очитка великого, о. відхиленого та молодила руського, відзначалися більш високою біологічною активністю в порівнянні з активністю екстракту з листя алое. Екстракт з трави очитка великого рекомендовано як новий препарат "Біосед" - перспективний біогенний стимулятор для тканинної терапії.

А.К. Багрій (1965) заклав методичні основи дослідження поліфенольних сполук шести видів щавлю (*Rumex L.*): *R. hydrolapathum Huds.* -щ. прибережний, *R. conglomeratus Muur.* -щ. скупчений, *R. confertus Willd.* -щ. кінський, *R. crispus L.* -щ. кучерявий, *R. maritimus L.* -щ. морський, *R. acetosa L.* -щ. кислий.

З них виділено 8 поліфенольних сполук, з яких 2 глікозиди вперше ізольовано з рослинної сировини. Їм дана назва - непозид та неподин. За даними фармакологічних досліджень, вони виявили спазмолітичну дію, яка по силі наближалася до папаверину.

Л.Ю. Беляєва (1967) вивчала біологію цвітіння та ембріологію розвитку катрану абісінського.

В.В. Петренко (1967) дав змістовну фітохімічну характеристику трави собачої кропиви п'ятилопатевої (*Leonurus quinquelobatus Gilib.*) і встановив у ній наявність алкалоїдів, флавоноїдів, глікозидоподібних речовин, дубильних речовин, аскорбінової кислоти, сапонінів, одержав в індивідуальному стані 3 флавоноїди (рутин, новий флавоновий ацильований глікозид квінквелозид, ізокверцетрин), 4 речовини лужного характеру, з яких ідентифікував 2 (стахідрин та холін).

Фармакологічними дослідженнями встановлено, що препарат суми флавоноїдів проявляв значне пониження артеріального тиску, а препарат суми алкалоїдів - седативний ефект.

Л.І. Дерюгіна (1967) провела порівняльне фітохімічне дослідження трави 11 видів астрагалів (*Astragalus onobrychis L.* - астрагал аїї адоао і еє, *A. austriacus Jacq.* - а. ааїно д'єнїуєєє, *A. dendroides Kar.* - а. аадоааїї еїно еє, *A. cicer L.* - а. і оо і аєє, *A. dolichophyllus Pall.* - а. аї аї - еєно і еє, *A. virgatus Pall.* - а. еї сїї еє, *A. corniculatus Bieb.* - а. д'єєї аєє, *A. dasyanthus Pall.* - а. у адоно еїно і еадо еї аєє, *A. novoascanicus Klok.* - а. і і аї аїаї аїїуєєє, *A. pubiflorus D.C.* - а. і оо і аїно і еадо еї аєє, *A. glycyphyllus L.* - а. нї еї аїї еїно і еє) і проаналізувала їх якісний флавоноїдний склад, серед яких кверцетин, кемпферол, ізорамнетин, біоханін А, астрагалозид, астрагалін, астрозид 5,7,4 триоксифлавонон, із трави проаналізованих видів астрагалів виділено від 2 до 8 флавоноїдів, із них 2 (астрагалозид і астрозид) - нові природні сполуки.

При проведенні фармакологічних досліджень встановлено, що препарат № 1 (сума флавоноїдів із трави астрагалу пухнастоквіткового) володів спазмолітичною дією, а препарат № 2 (індивідуальний

ізофлавоновий глікозид трави астрагалу австрійського) проявляв протипухлинну активність.

Н.О. Калошина (1968) -однією з перших провела фармакогностичне дослідження полину дагестанського, культивованого в умовах України.

О.І. Тихонов (1968) провів масштабне дослідження якісного складу та кількісне визначення поліфенольних сполук ряски малої (*Lemna minor L.*), р. триборозенчастої (*L. trisulca Ruth.*), р. горбатої (*L. gibba L.*), спіродели багатокореневої (*Spirodela polyrrhiza Shleid*) і вольфії безкореневої (*Wolffia arrhiza (L.) Hokel*), зібраних у плавнях о. Хортиця у 1964-1966 роках. Їх успішне фітохімічне дослідження, як і багатьох видів інших родин, стало можливим завдяки чіткому визначенню, проведеному К.Є. Корещук. У результаті попереднього фармакологічного дослідження встановлено протипухлинну, жовчогінну та спазмолітичну дію препаратів ряски.

В.М. Дармограй (1969) вперше провів хемотаксономічне дослідження поліфенольних сполук трави 47 видів лещиці (*Ghypsophila L.*) та 5 видів смілки (*Silene L.*), із яких виділив 12 речовин флавонової природи, а в коренях лещиці Палласа (*G. pallasi Ikonn.*) та смілки лежачої (*S. procumbens Murr*) виявив сапоніни відповідно в кількості 21% та 5%. Попередні фармакологічні дослідження індивідуальних флавоноїдів показали виражену спазмолітичну та жовчогінну дію.

Я.К. Яцюк (1970) провів фітохімічне дослідження серпія фарбувального (*Serratula tinctoria L.*), серпія приквітникового (*S. bracteifolia (Iljin ex Grossh.)*).

Листя та квітки серпія приквітникового використав як лікарську сировину для одержання високоактивного гормону екдистерону, який стимулював біосинтез білка в організмі тварин. Крім того, надземна частина серпія приквітникового рекомендувалася як нова арбутиновмістна сировина для використання в медичній практиці.

Л.І. Бородін (1970) провів поглиблене фітохімічне дослідження трави аврану лікарського (*Gratiola officinalis L.*), в якій виявив флавоноїди, алкалоїди, сапоніни, фенолкарбонові кислоти, депсиноїди. Із коренів аврана лікарського вперше ним виділено алкалоїд пахікарпін.

М.С. Фурса (1970) дослідив якісний склад флавоноїдів надземної частини 82 видів родини капустяних (*Brassicaceae L.*), які в основному є похідними кверцетину, кемпферолу, апігенину, лютеоліну та діосметину. При цьому виділено більше 20 флавоноїдних сполук, із яких декілька було нових, розроблено способи отримання суми флавоноїдів із окремих рослин, які в експерименті виявили виражену фармакологічну активність.

А.О. Смиченко (1971) вивчала біологію цвітіння, плодоутворення та наявність серцевих глікозидів в генеративних органах жовтушника сірого (*Erysimum canescens Roth.*).

Г.А. Дрозд (1972) провів фітохімічне дослідження 17 видів родини *Ranunculaceae* L.) і виділив 13 флавоноїдних сполук, O- і C- глікозидів апігеніну, лютеоліну, кемпферолу та кверцетину. Вперше із сировини видів родини жовтецевих виділені та ідентифіковані кумарини умбеліферон і скополетин.

А.В. Дьоготь (1972) виділив 7 іридоїдних сполук із трави ортанти жовтої (*Orphantha lutea* (L.) A. Kerner ex Wettst) та кравника звичайного (*Odontites serotina* Dumort) родини ранникових (*Scrophulariaceae* L.). Крім того, ним проаналізовано якісними реакціями та хроматографією на папері іридоїди, флавоноїди і оксикоричні похідні в траві 80 видів родини ранникових. В досліджуваних рослинах частіше інших зустрічалися іридоїди (аукубін, одонтозид, каталпол, метилкаталпол, ізокаталпол, каталпозид, гарпагид, гарпагозид та їх ацетати), флавоноїдні аглюкони (лютеолін, кверцетин, кемпферол, скутеляреїн, апігенін, ізорамнетин, хризеріол), оксикоричні похідні (гараشانгін, кавава, хлорагенова та неохлорагенова кислоти).

А.Г. Ніколаєва (1972) провела фітохімічне дослідження маслинки вузьколистої (*Elaeagnus angustifolia* L.), виділила алкалоїди (гарман, тетрагідрогарман, дигідрогарман) та ідентифікувала фенольні сполуки (кемпферол, астрагалін, ацілгалактозид, елеагнозид, новий ацелірований флавоноловий діглікозид).

Ю.І. Корнієвський (1973) вивчав біологію розвитку, мікробіологічні дослідження ефірної олії, досліджував хімічний склад і фармакологічні особливості препаратів валеріани пагононосної (*Valeriana stolonifera* Czern.).

Л.А. Гуменюк (1973) розробив методику виділення із трави молодила руського (*Sempervivum rhutenicum* Schittsp. et C.B. Lehm.) 14 індивідуальних фенольних речовин: 4 з них ідентифікував як аглікони, 7 - як флавоноглікозиди (похідні кверцетину, кемпферолу, ізорамнетину та скутеляреїну), 2 - як фенолкарбонові кислоти та 1 - як кумарин.

В.У. Оконенко (1974) провів фітохімічні дослідження водяного горіха (*Trapa natans* L.), сусака зонтичного (*Butomus umbellatus* L.), очерета звичайного (*Phragmites communis* Trin) та лепехи звичайної (*Acorus calamus* L.). Запропонований ним препарат "Трапазид" підвищував захист тварин до впливу стрес-факторів.

В.С. Доля (1974) діагностував плоди та насіння деяких видів родини *Brassicaceae*.

В.С. Доля (1991) узагальнив дані багаторічних досліджень ліпідного комплексу насіння деяких лікарських рослин.

К.А. Чайка (1975) провела вивчення біології цвітіння та плодоутворення дворядника тонколистного (*Diplotaxis tenuifolia* (L.) DC.)

С.Д. Тржецинський (1987) вперше провів фітохімічну та фармакологічну характеристику валепотріатів вітчизняних видів роду валеріана, в тому числі і тих, що зростали на о.Хортиця.

О.М. Денисенко (1991) провела фармакогностичне вивчення рослин діуретичної дії видів груші (*Pyrus communis* L.) та спориша (*Polygonum aviculare* L.) в умовах України.

Із листків груші вона виділила та ідентифікувала 4 речовини (арбутин, кемпферол, кверцетин, лютеолін). Із трави гірчаків виділила 5 флавоноїдів (лютеолін, кверцетин, рутин, мірицетин, ізорамнетин).

В.І. Мозуль (1993) провела фармакогностичне вивчення трави роду деревій (*Achillea* L.), запропонувала види, перспективні для практичного використання (деревій дрібноквітковий (*Achillea micrantha* Willd.), д. кримський (*A. taurica* Bieb), д. заплавної (*A. inunodata* Kondr.).

О.В. Мазулін (1994) досліджував перспективні види рослин родин айстрових (*Asteraceae* L.) та ясноткових (*Lamiaceae* L.) для створення лікарських препаратів.

О.В. Литвиненко (1997) провела порівняльне фармакогностичне дослідження трави видів роду *Verbascum* L. родини ранникових (*Scrophulariaceae* L.), дивини звичайної - *V. thapsus* L., д. фіолетової - *V. phoeniceum* L. і д. борошнистої - *V. lychnitis* L. Густий екстракт сировини *V. lychnitis* L. проявив сечогінну дію. Мазь, що була виготовлена з сировини досліджуваних рослин, виявила ранозагоювальну дію.

Т.І. Ємець (1997) проаналізувала компонентний склад і біологічну активність жирної олії насіння деяких видів родини *Malvaceae* L.

О.Б. Приходько (1999) досліджував компонентний склад та біологічну активність ефірної олії видів роду *Thymus* L. флори України.

В.Г. Корнієвська (2002) поклала в основу роботи порівняльне фармакогностичне дослідження валеріани пагононосної (*Valeriana stolonifera* Czern.) та валеріани високої (*V. exaltata* Mikan.).

О.В. Гречана (2008) провела фармакогностичне вивчення азуленовміщуючих рослин роду *Artemisia* L. (полін австрійський - *A. austriaca* Jacq., п. гіркий - *A. absinthium* L., п. звичайний - *A. vulgaris* L.) флори України з метою одержання лікарських засобів протизапальної дії.

ВИСНОВКИ

При проведенні інвентаризації рослинного світу острова Хортиця, яка є своєрідним природним утворенням з складною ландшафтною структурою і великою біологічною різноманітністю, що складає біля 1090 видів у складі 125 родин та 517 родів, приведена характеристика степової, лісової та плавневої рослинності.

Приводиться характеристика лікарських рослин 348 видів, в ньому стисло описані ботанічні ознаки, хімічний склад, фармакологічні властивості та застосування в медичній практиці.

Видовий склад плавневої частини о. Хортиця складає більше 300 видів судинних вищих рослин, представників 71 родини. По видовому складу і різноманітністю видів це одна з найцікавіших ділянок плавнів. Такі ділянки вимагають особливої охорони в Національному заповіднику.

Аналізуючи лісову рослинність, яка більше всього постраждала від діяльності людини, слід активно проводити роботу по відновленню історичних місць зростання на території Національного заповідника "Хортиця" таких представників, як дуб, липа, груша, ясень та інші.

Для збереження рослинного світу, як єдиного цілісного організму, надзвичайно важливо розробити ряд заходів, зокрема, перш за все, припинити будь-яке додаткове будівництво та інші роботи на острові, які приводять до незворотних дегресивних змін в рослинному покриві.

Природні особливості острова Хортиця дозволяють організувати природний ландшафтний парк.

Ми з всією увагою, доброзичливістю і подякою прийємо всі Ваші зауваження, пропозиції, прохання, нові дані і цікаві доповнення, які просимо направляти за адресою:

69035, м. Запоріжжя
пр. Маяковського 26, ЗДМУ,
кафедра фармакогнозії з курсом
ботаніки.
Тел. (0612) 34-23-31

З повагою автори.

HEALING KHORTICYA

CONCLUSIONS

While carrying out of inventory of Khorticya Island world of plants, which is a unique natural creation with a complex landscape structure and a wide biological diversity, which includes about 1090 kinds in composition of 125 families and 517 sorts of plants, description of vegetation is certain: prairie, forest, plains.

On the basis of various relief, micro-climate and micro ground terms we have highlighted five variants of prairie vegetation on Khortica Island and basic association edifications have been given. Association each of the named formations not only the terms of the environment of its formation, but also the degree of mans agricultural activity, adaptive properties of every sort, biological properties of the sort and of the population.

Analyzing the forest vegetation, which has suffered the most from man's activity; it is necessary to conduct work based on renewal of historic places and the growth of such spices of plants as oak, linden-trees, pears, ash and many others on the territory of the Natural preserve "Khorticya"

The part of the forest which is submerged in water during the spring consists from more than 300 types of vascular higher plants, representatives of 71 families. Based on the composition and the variety of different plant life, it is one of the most interesting areas. Such areas require special guard in the National preserve Khorticya.

In order to preserve the plant world, as a single and integral organism we should develop a row of measures: halt any additional building and other works on the Island, which result an irreversible degrading changes of the vegetation cover.

Natural features of Khorticya Island give us the opportunity to organize a natural landscape park.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Національного заповідника "Хортиця"
2. Багрий А.К. Полифенольные соединения некоторых видов щавлей (*Rumex L.*): автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / А.К.Багрий.-Тарту,1965.-17 с.
3. Беляева Л.Е. Биология цветения и эмбриология катрана абиссинского: автореф. дисс.на соискание науч. степени канд. биол. наук: спец. 03.00.05 "Ботаника" / Л.Е. Беляева. - Одесса, 1967. - 21 с.
4. Гнедков П.А. Исследования некоторых растений - суккулентов как сырья для получения фармацевтических препаратов: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / П.А.Гнедков. -Тарту,1964.-17 с.
5. Гуменюк Л.А. Фенольные соединения молодила русского: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / Л.А.Гуменюк.-Львов,1973.-22 с.
6. Гродзінський А.М. Лікарські рослини: Енциклопедичний словник./ А.М. Гродзінський.-К.-1990. - 538 с.
7. Гулько Р.М. Словник лікарських рослин світової медицини./ Р.М.Гулько.-Львів: Ліга-Прес, 2005. - 506 с.
8. Деготь А.В.Фитохимическое исследование представителей сем. Норичниковых: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / А.В.Деготь. - Харьков, 1970.-22 с.
9. Дармограй В.Н. Полифенольные и тритерпеновые соединения некоторых видов качима и смолёвки: автореф.дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / В.Н. Дармограй. - Львов, 1969. - 22 с.
10. Денисенко О.Н. Фармакогностическое изучение растений диуретического действия видов груши и горца птичьего в условиях юго-востока Украины: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармацевтическая химия та фармакогнозия"/ О.Н.Денисенко. - Львов, 1991.- 19 с.
11. Дерюгина Л.И. Полифенольные соединения некоторых видов астрагалов: автореф дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / Л.И. Дерюгина. - Харьков, 1967. - 22 с..
12. Дрозд Г.А. Полифенольные соединения некоторых видов рода лютиковых: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / Г.А.Дрозд. - Харьков,1971.- 20 с.
13. Доля В.С. Исследование плодов и семян некоторых видов семейства крестоцветных: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / В.С.Доля. - Львов, 1974. - 20с.
14. Доля В.С. Исследование липидного комплекса семян некоторых лекарственных растений: автореф. дисс. на соискание науч. степени док. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / В.С.Доля. - М., 1991. - 36 с.
15. Определитель высших растений України./ [Доброчаева Д. Н., Котов М. И., Прокудин Ю. Н. и др.] - [2-е изд.] - К., Фитосоциоцентр, 1999. - 548с.
16. Ємець Т.І. Компонентний склад і біологічна активність жирної олії насіння деяких видів родини Malvaceae L.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.02 "Фармацевтична хімія та фармакогнозія"/ Т.І.Ємець.- Запоріжжя,1997.-19 с.
- 17.Калошина Н.А. Фармакогностическое исследование полыни дагестанской, культивируемой в условиях Украины: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / Н.А.Калошина. - К., 1968. - 19 с.
18. Калошина Н.А. Изучение представителей семейства сложноцветных как источников новых лекарственных препаратов: автореф. дисс. на соискание науч. степени док. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / Н.А.Калошина. - М., 1981. -32 с.
19. Корнієвська В.Г. Порівняльне фармакогностичне дослідження валеріани пагононосної та валеріани високої: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.02 "Фармацевтична хімія та фармакогнозія"/ В.Г.Корнієвська. - Львів, 2002. - 16 с.
20. Корниевский Ю.И. Фармакогностическое исследование валерианы побегоносной: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / Ю.И.Корниевский.-Ставрополь,1973. - 24 с.
21. Курмаз Б.В. Фитохимические исследования некоторых васильков юго-востока Украины. автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / Б.В.Курмаз.- М.,1964.-17 с.
22. Кобзар А.Я. Фармакогнозія в медицині / Кобзар А.Я.- К.,: "Медицина", 2007.- 543 с.
23. Ковальов В.М. Фармакогнозія з основами біохімії рослин / Ковальов В.М., Павлій О.І., Ісакова Т.І. - Харків: "Прапор", 2000.-703 с.
- 24.Корещук К.Е. Флора высших растений острова Хортица / К. Корещук , В. Петроченко. Сборник научных трудов.- Запорожье, 1993. №1. - С.5-60.

25. Корещук К.Е., Корниевский Ю.И., Нестеренко А.Н. и др. Эколого-ценотическая характеристика Национального заповедника "Хортица" / Человек и его здоровье. - Вып.2. - Курск, 1999. - С. 231-235.
26. Корнієвський Ю.І., Доля В.С., Корнієвська В.Г. та інші. Флористичний склад вищих рослин національного заповідника "Хортица"// Запорожский медицинский журнал.-2003.-№2-3(18) - С.106-107
27. Корниевский Ю.И., Фурса Н.С., Корниевская В.Г. и др. Растительность плавневой части национального заповедника "Хортица"// Запорожский медицинский журнал.- 2004. -№2(23) С.83-91
28. Корниевский Ю.И., Корниевская В.Г., Фурса Н.С. та інші. Степная растительность национального заповедника "Хортица"// Запорожский медицинский журнал.- 2005.-№3(30) С.178-179.
29. Корнієвський Ю.І., Корнієвська В.Г., Фурса М.С. та ін. Флористичний склад вищих рослин Національного заповідника Хортиця. // Запорожский медицинский журн.-Запорожье.-2003.-№1.-С.106-107.
30. Корниевский Ю.И., Корниевская В.Г., Доля В.С. и др. Лесная растительность Национального заповедника "Хортица"// Сборник: Современные вопросы фармакогнозии.- Ярославль: ЯГМА,- 2004.- С.173-178.
31. Корниевский Ю.И., Корниевская В.Г., Фурса Н.С. и др. Флора плавневой части Национального заповедника "Хортица".-//Актуальні питання фармацевтичної та медичної науки і практики: Збірник наукових статей.- Запоріжжя, 2004. Випуск 12, т.3.- С.209-214.
32. Корниевский Ю.И., Фурса Н.С., Корниевская В.Г. и др. Растительность Национального заповедника "Хортица".// Актуальні питання фармацевтичної та медичної науки і практики: Збірник наукових статей.- Запоріжжя, 2004. Випуск 12, т.3.- С.215-218.
33. Литвиненко О.В. Фармакогностичне дослідження деяких видів роду *Verbascum L.*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.02 "Фармацевтична хімія та фармакогнозія" / О.В. Литвиненко. - Запоріжжя, 1997. - 19 с.
34. Мазулин А.В. Изучение перспективных видов растений юго-востока Украины для создания лекарственных средств: автореф. дисс. на соискание науч. степени док.фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозія" / А.В.Мазулин. - М.,1994. - 29 с.
35. Мозуль В.И. Фармакогностическое изучение азуленсодержащих видов рода тысячелистник флоры юго-востока Украины: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозія" / В.И.Мозуль. - Харьков,1993. - 24 с..
36. Маннфрид Палов.Энциклопедия лекарственных растений.М.,-"МИР".-1998.- 467 с.
37. Николаева А.Г. Фитохимическое исследование лоха узколистного: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозія" / А.Г.Николаева.- Харьков,1971. - 24 с.
38. Носов А.М. Лекарственные растения.-М.,-ЭКСМО.-2007.349 с.
39. Оконенко В.У. Фитохимическое изучений представителей водно-болотных растений: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозія" / В.У.Оконенко.-Тарту,1974.-21 с.
40. Острів Хортиця - унікальний природний комплекс України // "Vita"- життя.- Запоріжжя, 2003.- №9 - С. 39-42.
41. Петрова И.О. Высшая водная растительность плавневой части острова Хортица. // Актуальні питання фармацевтичної та медичної науки і практики: Збірник наукових статей.- Запоріжжя, 1998. Випуск 2, т. 1.- С.149-152.
42. Петренко В.В. Фитохимическая характеристика пустырника пятилопастного (*Leonurus quinquelobatus Gilib*): автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозія" / В.В.Петренко.- Тарту, 1967.-19 с.
43. Попович С.Ю., Устименко П.М., Костильов О.В. Сучасний стан рослинного покриву острова Хортиця // Укр. Ботан. Журн. - 1992 . - №1. т.49.- С. 77-81.
44. Приходько О.Б. Компонентний склад та біологічна активність ефірної олії видів роду *Thymus L.* флори України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.02 "Фармацевтична хімія та фармакогнозія" / О.Б. Приходько. - Запоріжжя, 1999. - 16 с.
45. Сафонов Н.Н. Полный атлас лекарственных растений - М.: Изд-во "Эксмо",-2007 - 310 с.
46. Сербін А.Г., Сіра Л.М., Слободянюк Т.О. Фармацевтична ботаніка: Підручник. -Вінниця:-Нова Книга, 2007.- 486 с.
47. Смыченко А.А. Биология цветения, плодообразования и накопления сердечных гликозидов в генеративных органах желтушника серого: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. биол. наук: спец. 03.00.05 "Ботаника" / А.А.Смыченко.- Одесса.1971. - 24 с.
48. Сушко К.І. "Стоять на Хортиці дуби..."// Заповідна Хортиця: Збірник праць співробітників заповідника.- Запоріжжя, 2006. Випуск 1.-С.235-238.
49. Тихонов А.И. Выделение и химическое исследование флаваноидов растений семейства рясковых флоры СССР: автореф. дисс. на

соискание науч. степени канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / А.И.Тихонов.-М.,1968.-19 с.

50. Тржецинский С.Д. Валепотриаты отечественных видов рода Валериана и их фармакологическая активность: дисс.канд. фарм. наук: 15.00.02 / Тржецинский Сергей Дмитриевич.- Запорожье, 1987.-161 с.
51. Фурса Н.С. Фенольные соединения некоторых видов семейства крестоцветных: дисс... канд. фарм. наук: 15.00.02/ Фурса Николай Сергеевич. - Запорожье,1970. - 152 с.
- 52.Чайка Е.А. Биология цветения и плодообразования двурядки тонколистной: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. биол. наук: спец. 03.00.05 "Ботаника" / Е.А.Чайка. - Одесса,1975. - 24 с.
- 53.Червона книга України. Рослинний світ. Під заг. ред. ак. НАН України Ю. Р. Шеляг-Сосонко - К., Українська енциклопедія, 1996. - 608с.
54. Энциклопедия лекарственных растений.- " ЗАО Издательский дом Ридерз Дайджест".- 2004.- 351 с.
55. Яцюк Я.К. Фитохимическое изучение серпухи красильной и прицветниковой: автореф. дисс... канд. фарм. наук: спец.15.00.02 "Фармакогнозия" / Я.К.Яцюк.-Харьков,1970.-22 с.

Алфавітний покажчик українських наукових назв лікарських рослин

А

Абрикос звичайний с.30
Авран лікарський с.31
Агрус звичайний с.33
Аїр тростиновий с.34
Айстра степова с.36
Алтея лікарська с.36
Амброзія полинолиста с.38
Аморфа кущова с.39
Аніс звичайний с.40
Аронія чорнопліва с.41
Астрагал солодколистий с.42
Астрагал шерстистоквітковий с.43
Аврнія скельна с.44

Б

Баклажан синій с.45
Барбарис звичайний с.45
Барвінок малий с.47
Барвінок трав'янистий с.48
Береза бородавчаста с.49
Березка польова с.51
Блекота чорна с.51
Болиголов плямистий с.53
Бруслина бородавчаста с.54
Бугиля лісова с.55
Бузина трав'яниста с.56
Бузина чорна с.57
Бузок звичайний с.58
Буквиця лікарська с.59
Бурачок муровий с.60
Бурачок покручений с.61
Бурачок Гмеліна с.61
Буркун білий с.62
Буркун зубчастий с.63
Буркун лікарський с.64

В

Вайда фарбувальна с.65
Валеріана бульбиста с.66
Валеріана висока с.66
Валеріана пагононосна с.67
Ваточник сірійський с.71
Верба біла с.72

Верба гостролиста с.73
Верба ламка с.74
Верба попеляста с.74
Верба прутівидна с.75
Верба пурпурова с.76
Верба тритичинкова с.76
Вербена лікарська с.77
Вероніка лікарська с.78
Вероніка довголиста с.79
Вероніка колосиста с.79
Веснянка весняна с.80
Вечорниця нічна фіалка с.80
Водяний горіх дніпровський с.81
Виноград культурний с.82
Вишня звичайна с.83
Вовчуг польовий с.84
Водяний хрін с.86
Волошка синя с.86
В'язель барвистий с.87

Г

Гадючник звичайний с.88
Гарбуз звичайний с.89
Гвоздика дельтовидна с.91
Гіркокаштан звичайний с.92
Гірчак перцевий с.94
Гірчак почечуйний с.95
Гірчиця біла с.96
Гірчиця сарептська с.97
Гірчиця чорна с.98
Гикавка сива с.99
Гледичія колюча с.99
Глечики жовті с.100
Глід криваво-червоний с.101
Глід кривочашечковий с.103
Глід обманливий с.104
Глуха кропива біла с.104
Головатень звичайний с.105
Горицвіт весняний с.106
Горіх волоський с.107
Горобейник лікарський с.109
Горобина звичайна с.110
Горох посівний с.111

Грабельки звичайні с.112
Гравілат міський с.113
Гречка звичайна с.114
Грицики звичайні с.115
Груша звичайна с.117
Д
Дворятник тонколистий с.118
Деревій благородний с.118
Деревій майже звичайний с.119
Деревій паннонський с.121
Деревій цілолистий с.122
Деревій щетинистий с.123
Дереза, Ліцій звичайний с.123
Дзвоники скучені с.124
Дивина ведмежа с.125
Дивина густоквіткова с.126
Дивина фіолетова с.127
Диня посівна с.128
Дрік красильний с.129
Дуб звичайний с.130
Дудник лісовий с.132
Дурман звичайний с.133
Е
Енотера дворічна с.134
Еспарцет піщаний с.136
Ехінацея пурпурова с.136
Ефедра двоколоса с.138
Ж
Живокіст лікарський с.139
Жовтець багатоквітковий с.140
Жовтозілля звичайне с.141
Жовтушник лакфілевидний с.142
Жовтушник сіруватий с.143
Жостір проносний с.144
З
Залізняк колючий с.145
Звіробій звичайний с.146
Зірочки жовті с.148
Злинка канадська с.149
Золотий дощ звичайний с.150
Золототисячник малий с.151
Золотушник звичайний с.153
І
Іберійка гірка с.155
Індау посівний с.156

К
Кавун звичайний с.156
Калачики непомітні с.158
Калина звичайна с.159
Капуста городня с.161
Капуста польова с.162
Карагана дерев'яниста с.163
Кардарія крупковидна с.164
Катран татарський с.165
Картопля с.166
Квасоля звичайна с.167
Кермек Гмеліна с.168
Кінський часник черешковий с.169
Клен звичайний с.169
Кмин звичайний с.170
Козельці лучні с.172
Козлятник лікарський с.173
Конвалія звичайна с.174
Коноплі посівні с.175
Конюшина лучна с.176
Конюшина повзуча с.177
Конюшина польова с.178
Коріандр посівний с.179
Коронарія зозуляча с.180
Котяча м'ята справжня с.181
Кріп запашний с.182
Кропива дводомна с.184
Кропива жалка с.186
Крушина ламка с.187
Крупка дібровна с.188
Кудрявець Софії с.190
Куколиця біла с.191
Кукурудза звичайна с.191
Кульбаба лікарська с.194
Купина запашна с.196
Л
Лаванда колоскова с.197
Лаватера тюрінгська с.198
Лакфіоль звичайний с.199
Ластовень лікарський с.200
Латаття біле с.201
Лешиця волотиста с.202
Липа серцелиста с.203
Лілія біла с.205
Лілія ланцетолиста с.206
Лобода біла с.207

Лопух справжній с.208
Любисток лікарський с.209
Люцерна посівна с.210
Льон звичайний с.211
Льоннок звичайний с.213
М
Мак дикий с.214
Малина звичайна с.215
Марена красильна с.217
Маслинка вузьколиста с.218
Материнка звичайна с.219
Мачок жовтий с.221
Меліса лікарська с.222
Мигдаль степовий с.224
Миколайчики плоскі с.225
Мильнянка лікарська с.226
Молодило покрівельне с.227
Молочай степовий с.228
Морква дика с.228
Морква посівна с.229
М'ята перцева с.231
Н
Нагідки лікарські с.232
Наперстянка великоквіткова с.235
Наперстянка пурпурова с.236
Наперстянка шерстиста с.237
Настурція велика, красоля велика с.238
Настурція лікарська с.238
Незабудка польова с.239
Нетреба колюча с.241
Нечуйвітер волохатенький с.242
О
Обліпіха крушиновидна с.243
Овес посівний с.245
Огірок посівний с.246
Огірочник лікарський с.248
Ожина сиза, ожина звичайна с.250
Оман британський с.251
Оман високий с.253
Оман німецький с.255
Оман шершавий с.256
Оман мечелистний с.256
Осока парвська с.257
Осока піщана с.258

Осока шершава с.259
Остудник голий с.259
Очиток великий с.260
Очиток їдкий с.261
П
Падуб гостролистий с.262
Парило звичайне с.263
Паслін солодко-гіркий с.264
Паслін чорний с.266
Первоцвіт весняний с.267
Перестріч гайовий с.268
Перець стручковий однорічний с.268
Персик звичайний с.270
Перстач білий с.271
Перстач гусячий с.272
Перстач повзучий с.273
Перстач прямостоячий с.274
Перстач сріблястий с.275
Петрушка кучерява, петрушка посівна с.276
Пижмо звичайне с.278
Пирій повзучий с.279
Півники болотні с.280
Півники карликові с.281
Півники німецькі с.282
Підбіл звичайний с.283
Підмаренник справжній с.284
Підмаренник чіпкий с.286
Плакун верболистий с.287
Повитиця європейська с.288
Подорожник великий с.289
Подорожник ланцетолистий с.291
Полин австрійський с.292
Полин гіркий с.293
Полин естрагон с.295
Полин звичайний с.296
Портулак городній с.297
Пшінка весняна с.298
Р
Ревінь тангутський с.299
Резеда жовта с.300
Редька посівна чорна с.301
Редька дика с.303
Рижій посівний с.304
Рогачка хриновидна с.305
Рицина звичайна с.306

Ріпа огорожня с.307
Робінія звичайна с.308
Родовик лікарський с.309
Рожа рожева с.311
Розторопша плямиста с.312
Розхідник звичайний с.313
Рута садова, рута запашна с.314
Рутвиця мала с.316
Рутка лікарська с.317
Ряска мала с.318
С
Самосил білоповстистий с.319
Свербіжниця польова с.320
Свербига східна с.321
Сердечник гіркий с.321
Секурина кушиста с.322
Синяк звичайний с.323
Сиренія сиза с.324
Скополя карніолійська с.324
Скупія звичайна с.325
Слива домашня с.327
Смодь руська с.328
Смородина чорна с.328
Собака кропива звичайна с.330
Собака кропива п'ятилопатева с.332
Сокирки польові с.333
Солодка гола с.333
Сон розкритий с.336
Соняшник однорічний с.337
Сосна звичайна с.338
Софора японська с.340
Споринш звичайний с.342
Спориння пурпурова с.343
Сумах дубильний с.345
Суниця лісова с.346
Суріпиця звичайна с.348
Суховершки звичайні с.349
Сухоребрик лікарський с.350
Сухоребрик високий с.351
Сухоребрик Льозелів с.352
Т
Талабан польовий с.353
Татарник звичайний с.354
Терен звичайний с.355
Томат культурний с.357
Топінамбур, земляна груша с.358

Тополя біла с.359
Тополя пірамідална с.360
Тополя чорна с.360
Троянда біла с.361
Троянда дамаська с.363
Туя західна с.364
Ф
Фенхель звичайний с.365
Фіалка запашна с.367
Фіалка польова с.368
Фіалка триколірна с.369
Х
Хамоміла запашна с.370
Хамоміла лікарська с.371
Хвилівник звичайний с.374
Хвощ польовий с.375
Хеномелес с.376
Хміль звичайний с.377
Холодок лікарський с.379
Хрін звичайний с.380
Хрінниця посівна с.381
Хрінниця польова с.382
Хрінниця широколисна с.383
Хрінниця пронизанолиста с.384
Хрінниця смердюча с.384
Ц
Цибуля городня с.385
Цикорій дикий с.386
Цмин пісковий с.388
Ч
Часник городній с.389
Чебрець двовидний с.390
Чебрець звичайний с.392
Чебрець Калле с.393
Чебрець Маршаллів с.394
Чебрець плазський с.394
Черета трироздільна с.397
Черемха звичайна с.398
Чорнокорінь лікарський с.399
Чина лучна с.400
Чистець прямий с.401
Чистотіл звичайний с.402
Чорнушка посівна с.403
Ш
Шавлія лікарська с.404
Шавлія мускатна с.407

Шандра звичайна с.407
Шипшина собача с.409
Шовковиця біла с.411
Шовковиця чорна с.412
Шоломниця звичайна с.413
Щ
Щавель кислий с.413
Щавель кінський с.414

Я
Яблуна лісова с.415
Якірці сланкі с.416
Ялина європейська с.417
Яловець звичайний с.418
Яловець козацький с.419
Ясен звичайний с.420
Ячмінь звичайний с.421

Алфавітний покажчик латинських назв лікарських рослин

А
Acer platanoides L.
Achillea millefolium L.
Achillea nobilis L.
Achillea pannonica Scheele
Achillea ptarmica L.
Achillea setacea Waldst. et Kit.
Acorus calamus L.
Adonis vernalis L.
Aesculus hippocastanum L.
Agrimonia eupatoria L.
Alcea rosea (L.) Cav.
Alliaria officinalis Andr. ex Bieb.
Alliaria petiolata (Bieb.) Cavara et Grande
Allium cepa L.
Allium sativum L.
Alyssum murale W.K.
Alyssum tortuosum W.K.
Alyssum Gmelini (Thell.) Gord et Faurr.
Althaea officinalis L.
Althaea rosea (L.) Cav.
Ambrosia artemisiifolia L.
Amorpha fruticosa L.
Amygdalus nana L.
Anethum graveolens L.
Angelica sylvestris L.
Anisum vulgare Gaertn.
Anthriscus sylvestris (L.) Hoffm.
Arctium lappa L.
Aristolochia clematitis L.
Armeniacia vulgaris Lam.
Armoriacia rusticana Gaertn.,
Mey. et Scherb.
Aronia melanocarpa (Michx.) Elliot.

Artemisia absinthium L.
Artemisia austriaca Jacq.
Artemisia dracunculoides L.
Artemisia vulgaris L.
Asclepis syriaca L.
Asparagus officinalis L.
Astragalus dasyanthus Pall.
Astragalus glycyphylloides DS.
Aurinia saxatilis (L.) Olvs.
Avena sativa L.
В
Barbarea vulgaris R. Br.
Berberis vulgaris L.
Berteroa incana (L.) DC.
Betonica officinalis L. s.l.
Betula pendula Roth.
Betula verrucosa Ehrh.
Bidens tripartita L.
Borago officinalis L.
Brassica campestris L.
Brassica juncea (L.) Czern.
Brassica nigra (L.) Koch
Brassica oleracea L.
Brassica rapa L.
Bunias orientalis L.
С
Calendula officinalis L.
Camelina sativa L.
Campanula glomerata L.
Cannabis sativa L.
Capsella bursa-pastoris (L.) Medik
Capsicum annuum L.
Caragana arborescens Lem.

Cardamine amara L.
 Cardaria draba (L.) Desv.
 Carex arenaria L.
 Carex brevicollis DC
 Carex hirta L.
 Carum carvi L.
 Centaurea cyanus L.
 Centaurium erythraea Rafn.
 Cerasus vulgaris Mill.
 Chaenomeles japonica (Thunb.) Lindl.
 Chamomilla recutita (L.) Rauschert
 Chamomilla suaveolens (Pursh) Rydb.
 Chelidonium majus L.
 Chenopodium album L.
 Cherianthus cheiri L.
 Cherianthus canus Hill. et Mitt.
 Cichorium intybus L.
 Citrullus lanatus (Thunb.) Matsum et Nakai.
 Cynoglossum officinale L.
 Claviceps purpurea Tulosne
 Conium maculatum L.
 Consolida regalis S.F.Gray
 Convallaria majalis L.
 Convolvulus arvensis L.
 Coriandrum sativum L.
 Coronilla varia L.
 Coronaria flos-cuculi (L.) A.Br.
 Cotinus coggygria Scop.
 Crambe tatarica Sebeok
 Crataegus curvisepala Linolm.
 Crataegus fallacina Klok.
 Crataegus sanguinea Pall.
 Cratiola officinalis L.
 Crossularia reclinata (L.) Mill.
 Cucumis sativus L.
 Cucurbita pepo L.
 Cuscuta europaea L.
D
 Datura stramonium L.
 Daucus carota L.
 Daucus sativus (Hoffm.) Roehl.
 Descurania Sophia (L.) Webb. et Berth.
 Dianthus deltooides L.
 Digitalis grandiflora Mill.
 Digitalis lanata Ehrh.

Digitalis purpurea L.
 Diplotaxis tenuifolia(L.) DC.
 Draba verna L.
 Draba nemorosa L.
E
 Echinacea purpurea (L.) Moench
 Echinops ritro L.
 Echium vulgare L.
 Elaeagnus angustifolia L.
 Elytrigia repens (L.) Nevski
 Equisetum arvense L.
 Ephedra distachya L.
 Erigeron canadensis L.
 Eryngium planum L.
 Erysimum canescens Roth
 Erysimum cheiranthoides L.
 Erysimum diffusum Ehrh.
 Erodium cicutarium (L.) G.Herit.
 Erophila verna (L.) Bess.
 Eruca sativa Mill.
 Erucastrum armoracioides L.
 Euphorbia stepposa Zoz
 Euonymus verrucosa Scop.
F
 Fagopyrum sagittatum Gilb.
 Ficaria verna Huds.
 Filipendula hexapetala Gilib.
 Filipendula vulgaris Moench
 Foeniculum vulgare Mill.
 Fragaria vesca L.
 Frangula alnus Mill.
 Fraxinus excelsior L.
 Fumaria officinalis L.
G
 Gagea lutea (L.) Ker.- Gawel.
 Galega officinalis L.
 Galium aparine L.
 Galium verum L.
 Genista tinctoria L.
 Geum urbanum L.
 Gypsophilla paniculata L.
 Glaucium flavum Crantz
 Gleditsia triacanthos L.
 Glechoma hederacea L.
 Glycyrrhiza glabra L.
 Grossularia reclinata (L.) Mill.

H
 Helianthus annuus L.
 Helianthus tuberosus L.
 Helichrysum arenarium (L.) Moench
 Herniaria glabra L.
 Hesperis matronalis L.
 Hieracium pilosella L.
 Hippophae rhamnoides L.
 Humulus lupulus L.
 Hyoscyamus niger L.
 Hypericum perforatum L.
 Hordeum vulgare L.
I
 Iberis amara L.
 Ilex aquifolium L.
 Inula britannica L.
 Inula germanica L.
 Inula ensifolia L.
 Inula helenium L.
 Inula hirta L.
 Isatis tinctoria L.
 Iris germanica L.
 Iris pallida Lam.
 Iris pseudacorus L.
 Iris pumila L.
 Iris taurica Lodd.
J
 Juglans regia L.
 Juniperus communis L.
 Juniperus sabina L.
L
 Laburnum anagyroides Medik.
 Lamium album L.
 Lappa major Geartn.
 Lathyrus pratensis L.
 Lavandula angustifolia Mill.
 Lavandula spicata L.
 Lavandula officinalis L.
 Lavandula vera L.
 Lavatera thuringiaca L.
 Lemna minor L.
 Leonurus cardiaca L.
 Leonurus quinquelobatus Gilib.
 Lepidium sativum L.
 Lepidium campestre L.
 Lepidium latifolium L.

Lepidium parfoliatum L.
 Lepidium ruderales L.
 Levisticum officinales Koch
 Lycium barbatum L.
 Liliium candidum L.
 Liliium lancifolium L.
 Liliium tigrinum L.
 Linaria vulgaris Mill.
 Linum usitatissimum L.
 Limonium Gmelinii Kunze
 Lithospermum officinale L.
 Lythrum salicaria L.
M
 Malus sylvestris Mill.
 Malva neglecta Wallr.
 Marrubium vulgare L.
 Matricaria chamomilla L.
 Matricaria matricarioides (Less.) Porter.
 Matricaria recutita L
 Medicago sativa L
 Melandrium album (Mill.) Gracke.
 Melampyrum nemorosum L.
 Melilotus albus Mtdik.
 Melilotus dentatus (Waldst. et Kit.) Pers.
 Melilotus officinalis (L.) Pall.
 Melissa officinalis L.
 Melo sativus Sager ex M.Roem.
 Mentha piperita L
 Myosotis arvensis L.
 Morus alba L.
 Morus nigra L.
N
 Nasturtium officinale R.Br.
 Nigella sativa L.
 Nuphar lutea (L.) Smith
 Nymphaea alba L.
 Nepeta cataria L.
O
 Oenothera biennis L.
 Onobrychis arenaria(Kit.)DC.
 Ononis arvensis L.
 Onopordum acanthium L.
 Origanum vulgare L.

P

Padus avium Mill.
Padus racemosa (Lam.) Gilib.
Papaver rhoeas L.
Persica vulgaris Mill.
Petroselinum crispum (Mill.) A.W. Hill
Petroselinum sativum Hoffm.
Peucedanum ruthenicum Bieb.
Phaseolus vulgaris L.
Phlomis pungens Willd.
Picea abies (L.) Karst.
Pinus sylvestris L.
Pisum sativum L.
Plantago lanceolata L.
Plantago major L.
Polygonum aviculare L.
Polygonum hydropiper L.
Polygonatum officinale All.
Polygonum persicaria L.
Populus alba L.
Populus nigra L.
Populus italica (DuRoi) Moench
Portulaca oleracea L.
Potentilla alba L.
Potentilla anserina L.
Potentilla erecta (L.) Rausch.
Potentilla reptans L.
Potentilla argentea L.
Potentilla tormentilla Neck.
Primula officinalis (L.) Hill
Primula veris L.
Prunella vulgaris L.
Prunus domestica L.
Prunus spinosa L.
Pulsatilla patens (L.) Mill.
Pyrus communis L.

Q

Quercus robur L.

R

Raphanus sativus var. *niger* L.
Raphanus raphanistrum L.
Ranunculus polyanthemos L.
Reseda lutea L.
Rhamnus cathartica L.
Rhamnus frangula L.
Rheum palmatum L.

Rhus coriaria L.
Ribes nigrum L.
Ricinus communis L.
Robinia pseudoacacia L.
Rorippa amphibia (L.) Bess.
Rosa alba L.
Rosa damascena Mill.
Rosa canina L.
Rubia tinctorum L.
Rubus coesius L.
Rubus idaeus L.
Rumex acetosa L.
Rumex confertus Willd.
Ruta graveolens L.
S
Salix acutifolia Willd.
Salix alba L.
Salix cinerea L.
Salix fragilis L.
Salix purpurea L.
Salix triandra L.
Salix viminalis L.
Salvia officinalis L.
Salvia sclarea L.
Sambucus ebulus L.
Sambucus nigra L.
Sanguisorba officinalis L.
Saponaria officinalis L.
Scabiosa arvensis L.
Scopolia carniolica Jacq.
Scutellaria galericulata L.
Securinega suffruticosa (Pall.) Rehd.
Sedum acre L.
Sedum maximum
Sempervivum tectorum L.
Senecio vulgaris L.
Solidago virgaurea L.
Silybum marianum (L.) Gaertn.
Sinapis alba L.
Sinapis nigra L.
Sisymbrium altissimum (L.) Scop.
Sisymbrium loeselii (L.) Scop.
Sisymbrium officinale (L.) Scop.
Syrenia cana Pill. et Mitt.
Syrenia angustifolia Rohl.
Syrenia ucrainica Klok.

Solanum dulcamara L.
Solanum lycopersicum L.
Solanum nigrum L.
Solanum tuberosum L.
Sophora japonica L.
Sorbus aucuparia L.
Stachys recta L.
Styphnolobium japonicum (L.)
 Schott
Symphytum officinale L.
Syringa vulgaris L.
T
Tanacetum vulgare L.
Taraxacum officinale Webb ex Wigg.
Teucrium polium L.
Thalictrum minus L.
Thuja occidentalis L.
Thymus callieri Klok. et Shost.
Thymus dimorphus Klok. et Shost.
Thymus marschallianus Willd.
Thymus serpyllum L.
Thymus vulgaris L.
Thlaspi arvense L.
Tilia cordata Mill.
Tormentilla erecta L.
Tragopogon pratensis L.
Trapa borystenica V.Vassil.
Tropaeolum majus L.
Tribulus terrestris L.
Trifolium arvense L.
Trifolium pratense L.
Trifolium repens L.
Tussilago farfara L.

U

Urtica dioica L.
Urtica urens L.

V

Valeriana exaltata Mikan
Valeriana stolonifera Czern.
Valeriana tuberosa L.
Verbascum densiflorum L.
Verbascum thapsiforme L.
Verbascum thapsus L.
Verbascum phoeniceum L.
Verbena officinalis L.
Veronica longifolia L.

Veronica officinalis L.
Veronica spicata L.
Viburnum opulus L.
Vinca herbacea Waldst. et Kit.
Vinca minor L.
Vincetoxicum officinale L.
Viola arvensis Murr.
Viola odorata L.
Viola tricolor L.
Vitis vinifera L.
X
Xanthium spinosum L.
Xanthium strumarium L.
Z
Zea mays L.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1. Загальні дані про Національний заповідник "Хортиця"	6
2. Фізико-географічна характеристика острова Хортиця	8
3. Охорона рослинного світу	10
4. Рослинність острова Хортиця	17
4.1. Гранітнопетрофітна рослинність	18
4.2. Лісова рослинність	19
4.3. Степова рослинність	21
4.4. Лучна рослинність	23
4.5. Болотна рослинність	24
4.6. Водна рослинність	25
4.7. Список рослинних угруповань острова Хортиця, занесених до Зеленої книги України	26
4.8. Антропогенна рослинність острова Хортиця	27
5. Лікарські рослини Національного заповідника "Хортиця"	27
Абрикос звичайний	30
Авран лікарський	31
Агрус звичайний	33
Аїр тростиновий	34
Айстра степова	36
Алтея лікарська	36
Амброзія полинолиста	38
Аморфа кушова	39
Аніс звичайний	40
Аронія чорноплідна	41
Астрагал солодколистий	42
Астрагал шерстистоквітковий	43
Аврinia скельна	44
Баклажан синій	45
Барбарис звичайний	45
Барвінок малий	47

Барвінок трав'янистий	48
Береза бородавчаста	49
Березка польова	51
Блекота чорна	51
Болиголов плямистий	53
Бруслина бородавчаста	54
Буги́ла лісова	55
Бузина трав'яниста	56
Бузина чорна	57
Бузок звичайний	58
Буквиця лікарська	59
Бурачок муровий	60
Бурачок покручений	61
Бурачок Гмеліна	61
Буркун білий	62
Буркун зубчастий	63
Буркун лікарський	64
Вайда фарбувальна	65
Валеріана бульбиста	66
Валеріана висока	66
Валеріана пагононосна	67
Ваточник сірійський	71
Верба біла	72
Верба гостролиста	73
Верба ламка	74
Верба попеляста	74
Верба прувовидна	75
Верба пурпурова	76
Верба тритичинкова	76
Вербена лікарська	77
Веснянка весняна	78
Вероніка довголиста	79
Вероніка колосиста	79

Вероніка лікарська	80
Вечорниці, нічна фіалка	80
Водяний горіх дніпровський	81
Виноград культурний	82
Вишня звичайна	83
Вовчуг польовий	84
Водяний хрін	86
Волошка синя	86
В'язіль барвистий	87
Гадючник звичайний	88
Гарбуз звичайний	89
Гвоздика дельтовидна	91
Гірकोкаштан звичайний	92
Гірчак перцевий	94
Гірчак почечуйний	95
Гірчиця біла	96
Гірчиця сарептська	97
Гірчиця чорна	98
Гикавка сива	99
Гледичія колюча	99
Глечики жовті	100
Глід криваво-червоний	101
Глід зігнуточашечковий	103
Глід обманливий	104
Глуха кропива біла	104
Головатень звичайний	105
Горицвіт весняний	106
Горіх волоський	107
Горобейник лікарський	109
Горобина звичайна	110
Горох посівний	111
Грабельки звичайні	112
Гравілат міський	113

Гречка звичайна	114
Грицики звичайні	115
Груша звичайна	117
Дворядник тонколистий	118
Деревій благородний	118
Деревій звичайний	119
Деревій паннонський	121
Деревій цілолистий	122
Деревій щетинистий	123
Дерева, ліції звичайний	123
Дзвоники скупчені	124
Дивина ведмежа	125
Дивина густоквіткова	126
Дивина фіолетова	127
Диня посівна	128
Дрік красильний	129
Дуб звичайний	130
Дудник лісовий	132
Дурман звичайний	133
Енотера дворічна	134
Еспарцет піщаний	136
Ехінацея пурпурова	136
Ефедра двоколоса	138
Живокіст лікарський	139
Жовтець багатоквітковий	140
Жовтозілля звичайне	141
Жовтушник лакфіолевидний	142
Жовтушник сіруватий	143
Жостір проносний	144
Залізник колючий	145
Звіробій звичайний	146
Зірочки жовті	148
Злинка канадська	149

Золотий дощ звичайний	150
Золототисячник малий	151
Золотушник звичайний	153
Іберійка гірка	155
Індау посівний	156
Кавун їстівний	156
Калачики непомітні	158
Калина звичайна	159
Капуста городня	161
Капуста польова	162
Карагана дерев'яниста	163
Кардарія крупковидна	164
Катран татарський	165
Картопля	166
Квасоля звичайна	167
Кермек Гмеліна	168
Кінський часник черешковий	169
Клен звичайний	169
Кмин звичайний	170
Козельці лучні	172
Козлятник лікарський	173
Конвалія звичайна	174
Коноплі посівні	175
Конюшина лучна	176
Конюшина повзуча	177
Конюшина польова	178
Коріандр посівний	179
Коронарія зозуляча	180
Котяча м'ята справжня	181
Кріп запашний	182
Кропива дводомна	184
Кропива жалка	186
Крупка дібровна	187

Крушина ламка	188
Кудрявець Софії	190
Куколиця біла	191
Кукурудза звичайна	191
Кульбаба лікарська	194
Купина запашна	196
Лаванда колоскова	197
Лаватера тюрінгська	198
Лакфіоль звичайний	199
Ластовень лікарський	200
Латаття біле	201
Лещиця волотиста	202
Липа серцелиста	203
Лілія біла	205
Лілія ланцетолиста	206
Лобода біла	207
Лопух справжній	208
Любисток лікарський	209
Люцерна посівна	210
Льон звичайний	211
Льонок звичайний	213
Мак дикий	214
Малина звичайна	215
Марена красильна	217
Маслинка вузьколиста	218
Материнка звичайна	219
Мачок жовтий	221
Меліса лікарська	222
Мигдаль степовий	224
Миколайчики плоскі	225
Мильнянка лікарська	226
Молодило покрівельне	227
Молочай степовий	228

Морква дика.....	228
Морква посівна.....	229
М'ята перцева.....	231
Нагідки лікарські.....	232
Наперстянка пурпурова.....	235
Наперстянка шерстиста.....	236
Наперстянка великоквіткова.....	237
Настурція велика, красоля велика.....	238
Настурція лікарська.....	238
Незабудка польова.....	239
Нетреба звичайна.....	240
Нетреба колюча.....	241
Нечуйвітер волохатенький.....	242
Обліпіха крушиновидна.....	243
Огірок посівний.....	245
Овес посівний.....	246
Огірочник лікарський.....	248
Ожина сиза.....	250
Оман британський.....	251
Оман високий.....	253
Оман мечолистий.....	255
Оман німецький.....	256
Оман шершавий.....	256
Осока парвська.....	257
Осока піщана.....	258
Осока шершава.....	259
Остудник голий.....	259
Очиток великий.....	260
Очиток їдкий.....	261
Падуб гостролистий.....	262
Парило звичайне.....	263
Паслін солодко-гіркий.....	264
Паслін чорний.....	266

Первоцвіт весняний.....	267
Перестріч гайовий.....	268
Перець стручковий однорічний.....	268
Персик звичайний.....	270
Перстач білий.....	271
Перстач гусячий.....	272
Перстач повзучий.....	273
Перстач прямостоячий,.....	274
Перстач сріблястий.....	275
Петрушка кучерява.....	276
Пижмо звичайне.....	278
Пирій повзучий.....	279
Півники болотні.....	280
Півники німецькі.....	281
Півники карликові.....	282
Підбіл звичайний.....	283
Підмаренник справжній.....	284
Підмаренник чіпкий.....	286
Плакун верболистий.....	287
Повитиця європейська.....	288
Подорожник великий.....	289
Подорожник ланцетолистий.....	291
Полин австрійський.....	292
Полин гіркий.....	293
Полин естрагон.....	295
Полин звичайний.....	296
Портулак городній.....	297
Пшінка весняна.....	298
Ревінь тангутський.....	299
Резеда жовтувата.....	300
Редька посівна чорна.....	301
Редька дика.....	303
Рижій посівний.....	304

Рогачка хріновидна	305
Рицина звичайна	306
Ріпа городня	307
Робінія звичайна	308
Родовик лікарський	309
Рожа рожева, рожа городня	311
Розторопша плямиста	312
Розхідник звичайний	313
Рута садова	314
Рутвиця мала	316
Рутка лікарська	317
Ряска мала	318
Самосил білоповстистий	319
Свербіжниця польова	320
Свербига східна	321
Секурина кушиста	321
Сердечник гіркий	322
Синяк звичайний	323
Сиренія сиза	324
Скополія карніолійська	324
Скумпія звичайна	325
Слива домашня	327
Смовдь руська	328
Смородина чорна	328
Собача кропива звичайна	330
Собача кропива п'ятилопатева	332
Сокирки польові	333
Солодка гола	333
Сон розкритий	336
Сонячник однорічний	337
Сосна звичайна	338
Софора японська	340
Спориш звичайний	342

Спориння пурпурова	343
Сумах дубильний	345
Суниці лісові	346
Суріпиця звичайна	348
Суховершки звичайні	349
Сухоребрик лікарський	350
Сухоребрик високий	351
Сухоребрик Льозеліїв	352
Талабан польовий	353
Татарник звичайний	354
Терен звичайний	355
Томат культурний	357
Топінамбур	358
Тополя біла	359
Тополя пірамідальна	360
Тополя чорна	360
Троянда біла	361
Троянда дамаська	363
Туя західна	364
Фенхель звичайний	365
Фіалка запашна	367
Фіалка польова	368
Фіалка триколірна	369
Хамоміла запашна	370
Хамоміла лікарська, ромашка лікарська	371
Хвилівник звичайний	374
Хвощ польовий	375
Хеномелес	376
Хміль звичайний	377
Холодок лікарський	379
Хрін звичайний	380
Хрінниця посівна	381
Хрінниця польова	382

Хрінниця широколиста	383
Хрінниця пронизанолиста	384
Хрінниця смердюча, клоповник смітний	384
Цибуля городня	385
Цикорій дикий	386
Цмин пісковий	388
Часник городній	389
Чебрець звичайний	390
Чебрець двовидний	392
Чебрець Каллє	393
Чебрець Маршаллів	394
Чебрець плазкий	394
Череда трироздільна	397
Черемха звичайна	398
Чорнокорінь лікарський	399
Чина лучна	400
Чистець прямий	401
Чистотіл звичайний	402
Чорнушка посівна	403
Шавлія лікарська	404
Шавлія мускатна	407
Шандра звичайна	407
Шипшина собача	409
Шовковиця біла	411
Шовковиця чорна	412
Шоломниця звичайна	413
Щавель кислий	413
Щавель кінський	414
Якірці сланкі	415
Яблуня лісова	416
Ялина європейська	417
Яловець звичайний	418
Яловець козачий	419

Ясен звичайний	420
Ячмінь звичайний	421
6. Реєстр рослинного світу Національного заповідника "Хортиця"	422
7. Фармакогностичне дослідження флори Національного заповідника "Хортиця" вченими Запорізького державного медичного університету	518
Висноки	524
Література	526
Алфавітний покажчик українських наукових назв лікарських рослин	531
Алфавітний покажчик латинських назв лікарських рослин	535

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Ю.І.Корнієвський, М.С.Фурса, В.Г.Корнієвська, В.І.Мозуль,
О.А.Рижов, С.Г.Охріменко, Н.Ю.Богуславська

ЦІЛЮЩА ХОРТИЦЯ

Монографія

Відповідальний за випуск — Рижов О.А.

Редактор — Денисенко О.В.

Художній редактор — Василякін В.В.

Комп'ютерна верстка — Реутська Я.А., Шишко І.Г.

Підписано до друку 30.09.2009 р.

Папір офсетний. Друк ризограф.

Умов. друк. арк. 23

Наклад 100 прим. Зам. № 4143

Оригінал-макет виконаний в ЦКТВЗ ЗДМУ
69035, м. Запоріжжя, проспект Маяковського, 26
тел. (061) 224-68-16

Видавництво ЗДМУ

Свідоцтво ДК №2298 від 22.09.2005 р.
69035, м. Запоріжжя, проспект Маяковського, 26